This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

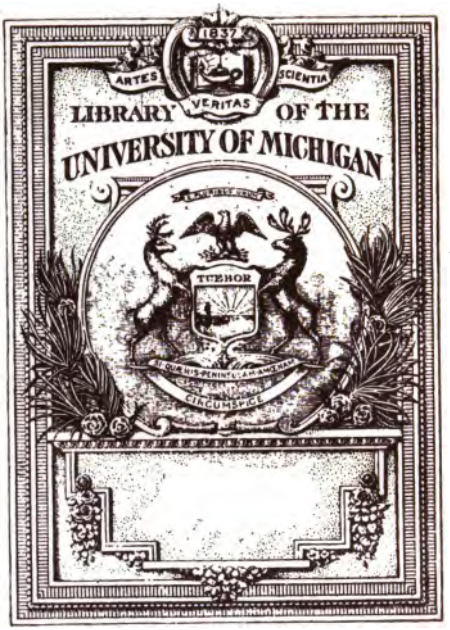
1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

DJ
107
.W13
1770

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DERTIENDE DEEL.

Wagenaar, Jan

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigſte Schryvers en egte Gedenkſtukken ſamengeſteld.

Met Konſtplaaten en Kaarten opgehelderd.

DERTIENDE DEEL,

Beginnende in 't jaar 1660, *en eindigende met de aanſtelling van WILLEM DEN DERDEN, Prinſe van Oranje, tot Kapitein-Generaal, in Sprokkelmaand des jaars* 1672.

TWEEDE DRUK.

Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Weſtfriesland.
MDCCLXX.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENENVEERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

1. *Verſchil tuſſchen de Nederlandſche en Engelſche Ooſtindiſche Maatſchappyen vereffend.* II. *Herſtelling van Karel den II. op den troon van Groot-Britanje. De Staaten begroeten hem. Hy beveelt hun den Prins van Oranje aan.* III. *Gezantſchap naar Engeland, naar Frankryk, en naar Spanje.* IV. *Verdeeling der Landen van Overmaaze. Handeling met Portugal. Vrede.* V. *Handeling met Frankryk. Misnoegen van Mazarin. Twiſt met de Franſchen over de Viſſchery, het Vatgeld en de bezette Plaatſen.* VI. *Handeling in Spanje.* VII. *Vervolg der handelinge in Frankryk. Verbond met dit Ryk. Misnoegen over het zelve, aan 't Engelſche Hof.* VIII. *Karel de II. zoekt den Prins van Oranje te bevorderen. Zeeland arbeidt hiertoe. De Akte van Uitſluiting vernietigd.* IX. *Verdere handeling over 's Prinſen bevordering. Dood der Koningklyke Prinſeſſe. Karel de II. is misnoegd op de Witt. Men zoekt Holland te bewoegen, om voor 's Prinſen opvoeding te zorgen.* X. *Handeling over een Verbond met Groot-*

Britanje. Het wordt geſlooten. Inhoud van het zelve. XI. *Staat der Zweedſche en Deenſche zaaken.* XII. *Vrede met Tunis en Algiers. Waldenzen in Piemont.* XIII. *Geſchil tuſſchen de Regeering en eenige Predikanten, te Utrecht.* XIV. *Oorſprong der geſchillen tuſſchen de Voetiaanen en Coccejaanen. De Staaten van Holland houden den Coccejaanen de hand boven 't hoofd. Hunne gemaatigdheid misduid.* XV. *Orde op het openbaar bidden, in de Kerken van Holland. Friesland ſtelt 'er zig tegen. Ook andere Geweſten Zeeland ſlaat een' middelweg voor; die Holland afwyſt. Schadeloosſtelling, den Leden van Holland beloofd.* XVI. *Onluſten in Groningen en de Ommelanden. Prins Willem Fredrik brengt Krygsvolk in de Stad, en legt de geſchillen by.* XVII. *Klagten over 't kuipen en ontvangen van geſchenken, in Friesland.* XVIII. *'t Bekragtigen en afkondigen der Vrede met Portugal wordt verwyld. Geſchiedt eindelyk.* XIX. *Kochin en Kananoor veroverd. Formoſa verlooren.* XX. *Geſchillen met Spanje.* XXI. *Handeling met Brandenburg en Nieuwburg.* XXII. *Misnoegen tuſſchen den Biſſchop van Munſter en de Staaten. Twiſt over 't Slot Bevergerne. De Staaten mengen zig in 't geſchil tuſſchen den Biſſchop en de Stad. Rynſch Verbond. Munſter raakt geheellyk in 's Biſſchops magt.* XXIII. *De Biſſchop zoekt, van nieuws, geſchil met de Staaten.* XXIV. *Schets der Ooſtfrieſche zaaken, ſedert de Munſterſche Vrede.* XXV. *De Staaten hernoemen de Eilerſchans.* XXVI. *Ongelukkige dood van Prinſe Willem Fredrik, Stadhouder van Friesland en Groningen. Hen-*

rik

rik Kasimir volgt hem op. XXVII. Twist over 't bestellen der Wet, te Vlissingen en te Veere. XXVIII. Geschil met Zeeland, over Admiraliteits zaaken.

TErwyl de Regeering van Engeland, na de dood van den Prosector Olivier Kromwel, door gedurige veranderingen, geschokt werdt, handelden de Staaten met den Resident van dit Gemeenebest, George Downing, over eenige nieuwe geschillen, onlangs in Indie ontstaan. De Nederlandsche Oostindische Maatschappy hadt, in 't jaar 1645, een Verbond van Koophandel gesloten met den Koning van Bantam, welk, in 't jaar 1655, vernieuwd was. Sedert, gedoogde deeze Koning, dat een hoop Indianen een schip van zekeren burger van Batavia, ongestraft, plonderde: waarop de bewindsman der Maatschappye, zig te Bantam niet langer veilig rekenende, de wyk nam naar Batavia. De Koning van Bantam deedt, zelfs, in Zomermaand des jaars 1656, eenen inval in de Landen der Maatschappye omtrent Batavia, en stak den brand in het Suikerriet en de Suikermolens, aldaar. Hierop volgde het beleg van Bantam, waartoe de algemeene Landvoogd van Nederlandsch Indie elf schepen met Krygsvolk afzondt. Ten zelfden tyde, was de Koning van Bantam, met een magtig Leger, tot voor Batavia genaderd: waarop de manschap der Maatschappye bevel kreeg, om Bantam te verlaaten, en den vyand van Batavia te verdryven. De Vloot bleef egter nog voor Bantam. Het Opperhoofd der En-

1660.

I. Verschil tusschen de Nederlandsche en Engelsche Oostindische Maatschappyen verëffend.

1660. gelſchen, die hier ook hun Kantoor hadden, bedugt voor plondering by 't overgaan der Stad, bergde zyne meeſte goederen in een ſchip, en voerdeze naar de kuſt van Koromandel, vanwaar hy, eerlang, met eene party buskruid te rug keerde, die hy den Bantammeren dagt te leveren; doch de Schipper, ſchoon een Engelſchman, weigerde zulks, en verkogt, of verruilde zyn buskruid, naderhand, op Batavia. De onzen, vernomen hebbende, dat de Engelſchen hunne busſchieters leenden aan den Koning van Bantam, namen drie hunner ſchepen, die op de rivier lagen, in beſlag, en verklaardenze, ſedert, voor goeden prys. De Engelſchen weeken, hierop, uit Bantam: waarna de Vrede tuſſchen den Koning en de Maatſchappye getroffen werdt, in 't jaar 1658 (*a*). Doch zodra kwam de ryding van 't neemen der drie ſchepen niet in Engeland, of Downing kreeg laſt, onze te rug te vorderen; en de Maatſchappy zag zig, eerlang, genoodzaakt, om de waarde deezer ſchepen, die op vyftigduizend driehonderd vyfenzeventig ponden drie ſchellingen ſterlings berekend werdt, aan de Engelſchen te vergoeden (*b*). De Ambaſſadeur Nieuwpoort bleef, midlerwyl, in Engeland, zonder een Verdrag van Zeevaart te konnnen ſluiten. Hy hieldt egter een waakend oog op de veranderingen, die, van tyd tot tyd, voorvielen, in het wankelend Gemeenebeſt, welk, in den Zomer deezes jaars, eindelyk, tot zynen eerſten

(*a*) WICQUEFORT *Livr.* X. *p* 596.

(*b*) Secr. Reſol. Holl. 17 *Januar.* 5 *Febr.* 1959. II. *Deel*, *bl.* 1, 4. ALTZEMA IV. *Deel*, *bl.* 505, 505. DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl.* 539. Reſol. van Conſid. *bl.* 481.

ſten ſtaat wederkeerde. 't Groot belang, welk de Staat der Vereenigde Geweſten hadt by deeze jongſte verandering, verdient wel, dat wy de gelegenheid tot dezelve, kortelyk, ontvouwen. 1660.

II. Gelegenheid tot de herſtelling van Karel den II. op den troon van Groot-Britanje.

Karel de II. hadt zig, na 't uitbarſten van den oorlog tuſſchen Spanje en den Protector, en na 't ſluiten van een heimelyk Verdrag met den Aartshertoge Leopold, gemeenlyk, onthouden in Brabant en in Vlaanderen, van waar hy op de gelegenheid wagtte, om zyne herſtelling te bevorderen, door bedekte en openbaare wegen. Hy handelde, onder anderen, met de Prinſeſſe van Oranje, zyne Zuſter, die hem, zelfs al te vooren, te Keulen, was komen zien (*c*), en daarna tot in Parys volgde (*d*). Doch 't gene tuſſchen hen voorviel, bleef een diep geheim. Ik vind wel, in ſchriften van deezen tyd, dat de Prinſes voorgehad zou hebben, oorlog te verwekken tuſſchen Engeland en Holland (*e*). Doch hierop is geen' ſtaat te maaken. Zy bleef weinig minder dan een jaar in Frankryk (*f*), en begaf zig toen naar Breda. Koning Karel ſprak haar daar dikwils, en verzuimde ook niet, naar gelang dat de zaaken, in Engeland, ten zynen voordeele, veranderden, onder de hand, te raadpleegen met de Prinſeſſe Weduwe, en met eenige Leden der Regeeringe deezer Landen, die zyner zaake gunſt toedroegen. Doch 't voornaamſte van 't gene

(*c*) Thurloe's Papers *Vol.* II. *p.* 550. *Vol.* IV. *p.* 88, 123, 144, 169.
(*d*) Thurloe's Papers, *Vol.* IV, *p.* 412, 467.
(*e*) Thurloe's Papers, *Vol.* IV. *p.* 506, 722.
(*f*) Thurloe's Papers, *Vol.* V. *p.* 593, 713.

1660. gene hy verrigtte bleef bedekt: alzo hy 't niemant dan zig zelven toebetrouwde (*g*). Hy kwam zelfs, nu en dan, onbekend, in Holland (*h*). In den Herfſt des jaars 1658, was hy te Amſterdam geweeſt, en ook te Enkhuizen, vanwaar hy voorhadt, een' keer te doen naar Friesland, om een mondgeſprek te houden met Prinſe Willem van Naſſau. Doch de Reſident Downing hadt 'er den Staaten kennis van gegeven, waarop de reis naar Friesland geſtaakt werdt (*i*). Nogtans ſprak Koning Karel Prins Willem en de Prinſes Weduwe in den Haage. Sommigen hebben verzekerd, dat 'er, toen, over een Huwelyk tuſſchen den Koning en ééne der Prinſeſſen van Oranje gehandeld werdt: 't zy dat zulks ernſt ware, van 's Konings kant, 't zy dat hy, hierdoor, de Prinſes Weduwe en Prins Willem, die zig, ſedert eenigen tyd, ſterk voor de tegenwoordige Regeering van Engeland verklaard hadden, op zyne zyde zogt te trekken: waardoor hy oordeelde, ook de meeſte Vereenigde Gewesten en den Keurvorſt van Brandenburg te zullen gewonnen hebben. Zeker is 't, dat de Prinſes Weduwe zig, ſedert, openlyk, voor Koning Karel verklaarde (*k*), en de verandering, die, eerlang, in Engeland, voorviel, maakte, dat hy, hier, ſpoedig, meer begunſtigers kreeg. Het Parlement, oneens met het Leger, welk in Engeland was, of liever, met eenigen der voornaamſte Overſten, ſcheen nog eens met den Generaal

Monks poogingen, hiertoe.

(*g*) THURLOE's Papers, *Vol.* VI. *p.* 136.
(*h*) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 222, 228, 360, 361, 410.
(*i*) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 419, 428, 429.
(*k*) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 428, 444, 468.

raal Monk, die in Schotland geboodt. Doch Monk, heimelyk gewonnen door den Koning, (l), trok, in den aanvang deezes jaars 1660, met het Leger, welk onder zyn bevel ſtondt, naar Engeland. Zyn oogmerk was den Koning te herſtellen; doch hy gaf voor, de Regeering van 't Gemeenebeſt alleen op eenen beteren voet te willen brengen. Hy deedt, eerlang, een Parlement, welk te vooren vernietigd geweeſt was, wederom ſamenroepen. Ook bragt hy te wege, dat verſcheiden' Leden, die, te vooren, uit dit Parlement, waren uitgeſlooten, wederom zitting namen in het zelve: waarna het Parlement zig zelf ſloopte, en een nieuw beſchreef; 't welk, voor een groot gedeelte, uit Koningsgezinden beſtondt (m). Al dit geſchiedde, terwyl Monk voorgaf, zig, met allen ernſt, te willen kanten, tegen elk, die ſprak van Karel Stuart te erkennen (n). Hy ſchreef zelfs, nog op den zesden van Bloeimaand, aan de algemeene Staaten „ dat hy zyn beſt doen „ zou, om de twee Republyken maauwer te „ vereenigen (o)." Doch de doorzigtigſten zagen wel, waarop hy 't gemunt hadt (p). Ook werdt 'er den Geheimſchryver Thurloe, door eene onbekende hand, kennis van gegeven (q). Doch Thurloe zelf helde naar verandering, en boodt, eerlang, den Koning zynen dienſt aan (r). Terwyl het Gemeenebeſt dus wag- 1660.

(l) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 764.
(m) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 132, 139, 140. 149, 150.
(n) LUDLOWS Memoirs, *Vol.* II. *p.* 264, 307, 324, 332, 355.
(o) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 909.
(p) DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl.* 328.
(q) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 861.
(r) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 445, 853, 866, 887, 888, 897, 914.

1660. waggelde, verloor het al zyn aanzien buitens Lands; en in de Vereenigde Geweſten tot zo verre, dat de Witt, in Wynmaand des voorleeden jaars, aan Nieuwpoort geſchreeven hadt „ dat de tegenwoordige Regeering van „ Engeland niet in ſtand zou konnen blyven, „ zo zy zig niet naauw verbonde met deezen „ Staat (*s*)." Doch nadat Monk in Engeland gekomen was, namen de zaaken zulk een' keer, dat elk zig ſchikte, om Koning Karel in te haalen. Het Parlement met den Koning in onderhandeling getreden zynde door Gemagtigden, ſtemde eerſt het Hoogerhuis, en daarna ook het Huis der Gemeenten, dat de Staat, voortaan, naar de oude wetten, geregeerd zou worden, onder een' Koning, een Hogerhuis en een Huis der Gemeenten, en dat men Karel den II. voor Koning erkennen zou (*t*). Ook werdt hy, terſtond hierna, in 't openbaar, uitgeroepen, op den agttienden van Bloeimaand (*u*). Men zondt hem Gemagtigden toe te Breda, alwaar hy zig thans onthieldt (*v*), en Montaigue werdt, terſtond, met eene Vloot, afgevaardigd naar Scheveningen, om hem af te haalen (*w*),

Het Parlement ſtemt tot de herſtelling van Karel den II.

De Staaten begroeten hem.

Men verheugde zig, hier te Lande, in 't algemeen, over 's Konings herſtelling. In Holland, oordeelden veelen, dat het, voor 't belang van den Koophandel deezer Landen, voordeeliger ware, dat Engeland, door een' Ko-

(*s*) THURLOE's Papers. *Vol.* VII. *p.* 765.
(*t*) LUDLOWS Memoirs *Vol.* II. *p.* 381.
(*u*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 156.
(*v*) LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 2, 6, 12.
(*w*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 156, 157. AITZEMA IV. *Deel.* bl. 506, 507, 569, 575-585.

Koning, geregeerd werdt. En schoon zy, die thans het roer der Regeeringe in handen hadden, wel zagen, dat de herstelling van Karel den II. den weg baande tot de verheffing van den Prinse van Oranje (x), deeldenze egter in de openbaare vreugde (y). De algemeene Staaten en de Staaten van Holland (z) en Zeeland (a) vaardigden, terstond, eenige Heeren af, om den Koning, te Breda, te begroeten. Hy toefde hier niet lang; maar verstaan hebbende, dat Montaigue, met de Vloot, reeds voor Scheveningen lag, begaf hy zig naar den Haage; daar hy, door de Staaten van Holland, ontvangen en onthaald werdt (b). De Witt deedt, by deeze gelegenheid, de aanspraak aan den Koning, die, in zyn antwoord, verklaarde, gezind te zyn, om een naauw Verbond te sluiten met den Staat. De Stad Amsterdam vondt geraaden, den Koning afzonderlyk te doen gelukwenschen. Voor zyn vertrek, begeerde hy gehoor van affcheid van de algemeene Staaten en van de Staaten van Holland; aan welke laatsten hy de Prinses, zyne Zuster, en den Prins van Oranje, zynen Neef, ernstelyk, aanbeval, met verzoek, dat de Heeren Staaten hun gunstig wilden zyn, wanneer de Prinses zulks, voor zig zelve, of voor den Prins, haaren Zoon, begeeren mogt. De Witt antwoordde hierop, uit den naam der Staaten, „ dat men niet nalaaten zou, hierin, te vol- „ doen

1660.

Hy beveelt den Prins van Oranje den Staaten van Holland aan.

(x) Thurloe's Papers, *Vol.* III. *p.* 186. *Vol.* VII. *p.* 856, 876.
(y) De Witt Brieven III. *Deel*, *bl.* 873.
(z) Resol. Holl. 15 *May* 1660. *bl.* 38.
(a) Notul. Zeel. 25 *May* 18 *Juny* 1660. *bl.* 73, 80.
(b) Resol. Holl. 25 *May* 1660. *bl.* 41.

1660. „ doen aan de verwagting van zyne Majesteit;
„ zo uit eerbiedenis voor zynen Persoon, als
„ uit erkentenis van de genegenheid der Prin-
„ sesse, en als een uitwerksel van de herinne-
„ ring der verdiensten van 's Prinsen voorou-
„ deren (*c*)." De Staaten van Holland geleidden den Koning, in vollen getale, naar Scheveningen, op den tweeden van Zomermaand: vanwaar hy, zonder uitstel, in zee stak. Hy kwam, op den agtsten, te Londen, te gemoet gereeden zynde, door den Generaal Monk, aan 't hoofd van de Lyfwagt en van vyf regementen Ruiterye, en tradt, terstond, zonder aan eenige voorwaarden verbonden te worden, in 't bewind der Regeeringe (*d*),

III. Buitengewoon Gezantschap naar Engeland.

De algemeene Staaten, den gewoonlyken Gezant Nieuwpoort, die nu ten Hove niet aangenaam kon zyn, op zyn verzoek (*e*), t'huis ontbooden hebbende (*f*), beslooten, terstond, op den voorslag van Holland, tot het afvaardigen van een buitengewoon Gezantschap naar Engeland: welk bekleed werdt, door Lodewyk van Nassau, Heere van Beverweerd, *Simon van Hoorn*, Oud Burgemeester van Amsterdam, Michiel van Gogh, Rekenmeester der Staaten van Zeeland, en *Joachim Ripperda*, Heer van Farmsum. Zy hadden, in 't algemeen, last, om een naauw Verbond van Vriendschap, onderlinge bescherming en Zeevaart te sluiten met

(*c*) Secr. Resol. Holl. 26 *May* 1, 2 *Juny* 1660. II. *Deel*, *bl.* 253, 256, 258.
(*d*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 156, 157. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 585-605.
(*e*) De Witt Brieven III. *Deel*. *bl.* 880.
(*f*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 604.

met den Koning (*g*); doch vertrokken niet, voor het einde van Wynmaand. Wy zullen, hierna, gelegenheid hebben, om den uitflag hunner handelinge te melden. 1660.

De verandering in Engeland, daar 't gemeen nu om Vrede met Spanje, en om oorlog met Frankryk riep, en daar fommigen het volk ook zogten te verbitteren tegen de Vereenigde Geweften (*h*), hadt zo veel invloed op de raadpleegingen der algemeene Staaten, dat men, toenze nog in de geboorte ftondt, reeds beflooten hadt, om ook een buitengewoon Gezantfchap te zenden naar Frankryk en naar Spanje (*i*). Men was, niet zonder reden, bedugt voor eene Vredebreuk met Groot-Britanje. Karel de II., hoe zeer hy, by zyn vertrek uit den Haage, betuigd hadt, zig ten naauwfte verbonden te houden aan den Staat, was heimelyk misnoegd op de tegenwoordige Regeering, met naame op de Staaten van Holland, die Kromwel, zyns oordeels, te zeer naar de oogen gezien, en hem niet naar behooren erkend noch geholpen hadden. Ook belgde hy 't zig hooglyk, dat men zynen jongen Neef, den Prins van Oranje, verfteken hadt van de waardigheden, die hem aangebooren fcheenen. Men was, derhalve, bedugt, dat hy, om zig van Holland te wreeken en de verheffing van den Prinfe van Oranje te bevorderen, befluiten mogt, den Staat den oorlog aan te doen, in welk geval, eene naauwer verbindtenis met Frankryk ten hoog- naar Frankryk en naar Spanje.

(*g*) *Zie de* Inftruct. *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 605. *en* Sect. Refol. Holl. 15 *July* 1660. II. *Deel*, *bl.* 260.

(*h*) DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl.* 174. IV. *Deel*, *bl.* 1.

(*i*) Sect. Refol. Holl. 28 *April* 1660. II. *Deel*, *bl.* 202.

1660. hoogſte dienſtig geoordeeld werdt. Men vondt, nogtans, geraaden, ten zelfden tyde, met Karel den II. te handelen, ten deele, om Frankryk gemakkelyker te maaken, ten deele, om te beproeven, of men, aan het Groot-Britanniſche Hof, het misnoegen zou konnen wegneemen. 't Zou zelfs den Staat aangenaam geweeſt zyn, een gemeen Verbond met Frankryk en Engeland te ſluiten, zo men, hiertoe, aan 't Franſche Hof, eenige geneigdheid getoond hadt. Doch men beſpeurde aldaar en in Engeland kleine blyken van deeze geneigdheid (*k*): waarom men van zulk een Verbond moeſt afzien (*l*). 't Vermoeden, welk men, daarenboven, hier te Lande, of hadt, of wel haaſt kreeg, dat de Koning van Frankryk, onaangezien de Pyreneeſche Vrede des voorleeden jaars, en onaangezien den afſtand der Koninginne van allen regt op de Landen haars Vaders, het oog hadt op de Spaanſche Nederlanden, deedt de Staaten in bedenking neemen, om zig naauwer met Spanje te verbinden, en daardoor, ware 't mogelyk, te voorkomen, dat Frankryk ſterker werdt, naar den kant der Vereenigde Geweſten. In de verwagting, dat Spanje haaſt met Groot-Britanje bevredigd zou zyn, was 't ook noodig, dat men voor 't belang van den Spaanſchen Koophandel zorgde, 't welk een van de oogmerken was van de handeling met Spanje (*m*). Don Eſtevan de Gamarra, Spaanſche Gezant in den Haage, wiens handelwyze, in 't eerſt, weinig genoegen gaf, hadt nog-

(*k*) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 339.
(*l*) Reſol. Gener. *Lunæ* 21 *Martii* 1661. *MS.*
(*m*) Secr. Reſol. Holl. 28 *April* 1660. II. *Deel*, *bl.* 220.

nogtans aan de Witt, meer dan eens, te verſtaan gegeven, dat de Koning, zyn meeſter, niet ongenegen zou zyn, om een naauw Verbond van Vriendſchap en Koophandel te ſluiten met den Staat (*n*). De Ambaſſade naar Frankryk werdt bekleed, door de Heeren Joan van Gend, Heere van Oofterweede, Koenraad van Beuningen en *Juſtus de Huybert*, Penſionaris van Zierikzee, behevens der Staaten gewoonelyken Gezant, Boreel. Naar Spanje gingen de Heeren Jan van Merode, Baljuw van Kennemerland, *Godêrd Adriaan van Reede*, Heer van Amerongen, en *Filips van Humalda*, Heer van Ee en Juwswier. Beide deeze Gezantſchappen namen ook de reize eerſt aan in Wynmaand (*o*). 1660.

IV. Verdeeling der Landen van Overmaaze tuſſchen Spanje en deezen Staat.

Doch terwyl men, in Spanje, handelde, over de vernieuwing en beveſtiging der voorige Verdragen van Vrede, Koophandel en Zeevaart, deeden de Spaanſche Gezant in den Haage en de Gevolmagtigden der Staaten, met welken hy handelde, niet dan klaagen, over wederzydſche inbreuken op de Munſterſche Vrede (*p*). Ook was men geduurig bezig, over de verdeeling der Landen van Overmaaze (*q*). Eindelyk, maakte Gamarra eene verdeeling deezer Landen, van welke hy de keuze liet aan de Staaten, die egter niet koozen naar zynen zin, waarop hy voorwendde, dat de keuze geenen ſtand grypen kon (*r*). 't Liep toen 1661.

(*n*) DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl* 254, 265, 333. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 200.
(*o*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 699, 707, 709.
(*p*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl* 124-127.
(*q*) AITZEMA IV. *Deel*. *bl.* 319-322, 705.
(*r*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 787-803.

1661. toen nog aan tot het einde des jaars 1661, eer men overeenkwam „ dat de Stad en het Kas„ teel van 's Hertogenrade aan den Koning; „ en de Stad en het Kasteel van Valkenburg „ met de Stad en het Kasteel van Daalhem, „ aan de Staaten zouden toebehooren." Voor 't overige, werden de Heerlykheden en Dorpen der drie Landen van Valkenburg, Daalhem en 's Hertogenrade tuschen den Koning en de Staaten gedeeld. Doch het duurde nog tot in Wynmaand des jaars 1662, eer deeze overeenkomst, in Spanje, bekragtigd werdt. Hier was 't, in Grasmaand te vooren, geschied (*s*).

Handeling met Portugal.

De oorlog met Portugal, in den jaare 1657 openlyk aangevangen, was, ter oorzaake van de onluften in 't Noorden, niet voortgezet, van de zyde der Staaten. Men handelde, middlerwyl, over een Verdrag met den Portugeeschen Gezant in den Haage (*t*): die, in Grasmaand des jaars 1659, heimelyk, van hier, en tot de zyde des Konings van Spanje overging (*u*): waardoor de handeling, voor eene wyle, gestremd werdt. Doch zy werdt hervat, zodra de *Graaf van Miranda*, uit Portugal, in den Haage was aangekomen. De verandering in Engeland, die hierop volgde, deedt de Staaten van Holland inzonderheid te sterker staan naar Vrede met Portugal. Zy ontwierpen een Verdrag (*v*), welk zy den anderen Gewesten zog-

(*s*) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *bl.* 2778, 2848, 2847. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 793-800, 989-991.

(*t*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 269.

(*u*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 489.

(*v*) Secr. Resol. Holl. 19, 20 *Oct.* 1659. 15 *May* 1660. II. *Deel*, *bl.* 143, 236.

zogten maakelyk te maaken. Doch Gelderland, Zeeland, Utrecht en Stad en Lande begeerden den oorlog voort te zetten, zo Brazil niet te rug gegeven werdt. Men besloot egter, met vier Gewesten tegen drie, de handeling met den Portugeesschen Gezant te vervolgen; 't welk Zeeland niet toestondt dan onder voorwaarde, dat zulks hier te Lande geschieden zou. Ook drongen dit Gewest en Gelderland sterk, dat men, in allen geval, geene Vrede; maar alleenlyk Bestand met Portugal sluiten zou, terwyl Holland zeer op Vrede aanhieldt. De Graaf van Miranda sloeg voor, dat de vyandlykheden, alomme, zelfs in Oostindie, zouden behooren op te houden, terstond nadat de bekragtigingen van het Verdrag zouden uitgewisseld zyn. Doch de Oostindische Maatschappy, bezig met het behaalen van merkelyke voordeelen op de Portugeezen in Oostindie, deedt hiertegen een Vertoog ter algemeene Staatsvergaderinge, beweerende, dat zy, den oorlog in Oostindie, niet uit eigen' beweeging, maar op ernstige vermaaning der Staaten, hebbende aangevangen, niet behoorde genoodzaakt te worden, tot het staaken der vyandlykheden, nu zy op den weg was, om den Portugeezen groote afbreuk te doen en den Specery-handel, die reeds in haare handen vervallen was, geheellyk te behouden. Dit Vertoog strekte, om den handel te stremmen: waartoe ook gerigt was de aanbieding van den Spaanschen Gezant, om al wat de Portugeezen den Staaten, sedert het jaar 1641, ontnomen hadden, te rug te zullen geeven, zo dra de Koning, zyn Meester, 't gebied over Portu- 1661.

1661. tugal zou herkreegen hebben. Van de andere zyde, deedt de Engelſche Gezant, Downing, zyn beſt, om de Vrede te bevorderen (*w*). Karel de II. handelde over een Huwelyk met eene Zuſter des Konings van Portugal, en zogt dit Ryk in het geruſt bezit van Brazil te beveſtigen; waaruit de Engelſche Koopluiden zig merkelyke voordeelen beloofden. Hy riedt, hierom, tot Verdrag, den Staaten zelfs zyne bemiddeling aanbiedende, die men hier bezwaarlyk kon aanneemen, en egter niet durfde afſlaan. Eindelyk, beſlooten vyf Geweſten, op den drie-entwintigſten van Zomermaand, te ſluiten met Portugal, zo men of Brazil, of eene merkelyke ſomme, in baaren gelde, daarvoor, bedingen kon. Doch Gelderland en Zeeland bleeven zig ten uiterſte toe verklaaren tegen dit beſluit (*x*). Beide deeze Geweſten hadden groot belang by de Weſtindiſche Maatſchappye, en ſtemden hierom de Vredehandeling af, beweerende ook, dat men, volgens het negende Lid der Utrechtſche Unie, niet dan met eenpaarigheid van alle de Geweſten, tot Vrede beſluiten mogt. De vyf Geweſten deeden egter, door hunne Gemagtigden, de handelingen voortzetten, en de Vrede werdt, eindelyk, op den zesden van Oogſtmaand, geſlooten en getekend. Gelderland en Zeeland deeden 'er verſcheiden' aantekeningen tegen. Doch 't gevoelen der vyf Geweſten bleef gelden (*y*): hoewel de Staaten van Stad en Lande mis-

De Vrede wordt getroffen.

(*w*) Secr. Reſol. Holl. 5 *May* 1661. II. *Deel*, *bl.* 286. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 398.
(*x*) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 394.
(*y*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 764-774, 781-787.

misnoegd waren op hunnen Afgevaardigde *Joan Schuilenburg*, die, tegen voorgaande Staatsbesluiten, tot de Vrede hadt helpen stemmen. Doch Schuilenburg zogt en vondt heul aan Holland, voor eenen tyd. 't Verdrag werdt, ter wederzyde, eerst na verloop van eenen geruimen tyd, bekragtigd, en behelsde „ dat de „ Koning en het Ryk van Portugal den Staaten vier millioenen Kruzaaden of agt millioenen Hollandsche guldens betaalen zouden, in geld of in waaren, ten gewoonlyken „ pryze gerekend, mids 't gene 'er aan ontbreeken mogt, uit 's Konings tollen, zou „ mogen worden voldaan. Alle verschillen „ tusschen Portugal en deezen Staat zouden „ hiermede vereffend gerekend worden. Over den prys van 't Zout, welk de ingezetenen van den Staat, te S. Ubes, zouden mogen komen koopen, zou men elkanderen, „ jaarlyks, verstaan. De handel op Brazil, in „ allerlei waaren, behalven in Brazilien-hout, „ zou vry staan. De vyandlykheden zouden, „ twee maanden na de tekening van dit Verdrag, ophouden in Europa; en in andere „ Gewesten, twee maanden na de afkondiging. De ingezetenen der Vereenigde Gewesten zouden allerlei goederen, zelfs „ krygsbehoeften, mogen voeren van waar „ en werwaards zy wilden, mids zy geene „ krygsbehoeften haalden uit Portugal, omze den vyanden van Portugal te leveren. Ook zouden de Nederlanders in „ Portugal hunnen Godsdienst, vryelyk, in „ hunne huizen en schepen, mogen oefe-

1661.

Inhoud van het Verdrag.

1661. „ nen (*s*)." 't Verdrag behelsde nog andere byzonderheden, welken wy, kortheidshalve, voorbyslaan. Omtrent de uitvoering van het zelve, deeden zig, eerlang, eenige zwaarigheden op, die, niet dan met moeite, werden weggenomen (*t*).

V. Handeling met Frankryk.

Midlerwyl, werden de handelingen met Frankryk en met Groot-Britanje voortgezet. 't Liep eenen geruimen tyd aan, eer de Staatsche Gezanten, aan 't Hof van Frankryk, in onderhandeling konden treeden: 't welk toegeschreeven werdt aan de onpasselykheid van den Kardinaal Mazarin, die nog 't voornaam beleid der Regeeringe hadt. Zy spraken, midlerwyl, met eenige andere Staatsdienaars, welkenze niet ongenegen vonden, om de oude Verbonden tusschen Frankryk en deezen Staat te vernieuwen. Doch zy toonden zig minder gezind, om het Vatgeld op de schepen te niet te doen. Men hieldt hun voor, dat de Staaten, van hunne zyde, de Fransche stoffen en gewassen zouden konnen verbieden, of zwaar belasten, waardoor de handel der onderzaaten van zyne Majesteit merkelyk gedrukt zou worden: vooral, zoudenze, zeide men, door het verminderen of afschaffen der regten en belastingen op de Rynsche Wynen, de Fransche Wynen, eene Koopmanschap daar jaarlyks agt millioenen of meer in besteed werdt (*u*), tot eenen instal konnen maaken, zo Frankryk niet naliet, den Koophandel hun-

(*s*) *Zie* 't Tract. *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 774 *en vs.* en Secr. Resol. Holll. *5 Aug.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 309.

(*t*) Secr. Resol. Holl. 14, 19 *July* 1662. II. *Deel*, *bl.* 389, 394. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 334-342.

(*u*) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 349.

hunner ingezetenen te drukken; gelyk, onder anderen, door de nieuwigheid van 't Vatgeld en door het verbod van den invoer der vreemde Traan, geſchiedde (v). De Kardinaal, midlerwyl, een weinig gebeterd zynde, verleende den Gezanten een byzonder gehoor: waarin hy zig nog zeer beklaagde, over het ſluiten van een afzonderlyk Verdrag te Munſter: 't welk hy nogtans niet toeſchreef aan de Regeering in 't gemeen, of aan wylen den Prinſe van Oranje; maar ſlegts aan twee Perſoonen, die, zeide hy, uit byzondere inzigten, dit werk hadden weeten te bekuipen. Voorts, vorderde hy, dat men, een Verbond willende ſluiten met zyne Majeſteit van Frankryk, hem verzekering gave, dat het, beter dan de voorigen, zou onderhouden worden. Doch de Gezanten verwierpen deezen laatſten voorſlag t'eenemaal, rondelyk verklaarende „ dat de Staaten geene andere ver„ zekering geeven zouden dan hun woord en „ zegel, waarop zy verdienden geloofd te wor„ den, zo goed als eenig Vorſt ter weereld." Zy voegden 'er by „ dat het hun onmogelyk „ zyn zou met den Koning te handelen, zo zy„ ne Majeſteit ſtaan bleeve op andere verze„ kering, dan hy zelf begeerde te geeven." Wegens het werk van Munſter, zeidenze, noch onderregt noch gelaſt te zyn: waarom zy verzogten, dat het vergeten mogt worden, en dat men, ten ſpoedigſte, in onderhandeling trade over de vernieuwing der voorige Verbonden. De

1661.

De Kardinaal Mazarin klaagt nog over 't ſluiten der Munſterſche Vrede, en eiſcht verzekering van de Staaten: die rondelyk geweigerd wordt.

(v) Notul. Zeel. 23, 24 *Sept.* 2, 9 *Dec.* 1659. *bl.* 167, 170. 196, 215. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 339, 347, 362.

1661. De Kardinaal gaf hiertoe, eindelyk, hoop (*w*). Doch hy overleedt, kort na dit geſprek, op den vyfden van Lentemaand (*x*). Sedert, traden de Gezanten met 's Konings Gemagtigden in onderhandeling over een verdedigend Verbond, het voornaam oogmerk des Gezantſchaps. De Gezanten hadden een ontwerp van zulk een Verbond mede, welk, van punt tot punt, overwoogen en beredeneerd werdt. De Franſche Staatsdienaars vonden verſcheiden' zwaarigheden in dit ontwerp: over de meeſten van welken, men haaſt eens werdt. Doch drie punten bleeven 'er overig, die 't ſluiten van 't Verbond lang tegen hielden. Frankryk maakte zwaarigheid, om de Staaten te handhaaven in 't bezit der Plaatſen, in welken zy alleenlyk bezetting hielden, met naame, in dat van Rynberk en Raveſtein. Ook begeerde de Koning het Vatgeld niet af te ſchaffen. Maar vooral, toonde men zig ongezind, om de Staaten te helpen tegen elk, die hun de Viſſchery zou willen beletten (*y*). Men handelde, over deeze punten, tot in den aanvang des volgenden jaars; zonder elkanderen te konnen verſtaan. Het Franſche Hof kon niet beſluiten, de Staaten te handhaaven, in 't bezit van zulke Plaatſen, die zy alleen bezet hielden, ſchoonze 'er geen regt van opperſte magt over beweerden te hebben; om dat de Koning verbonden was met een-

Drie voornaame zwaarigheden, in 't ſluiten van een Verbond met Frankryk.

(*w*) Briev. van den Amb. de Huybert *van* 24 *Dec.* 1660. en 14 *Jan.* 1661. Verbaal der Amb. naar Frankryk *in de jaaren* 1660, 1661 *en* 1662. *M. S.*

(*x*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 730. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 379.

(*y*) Reſol. Gener. *Merc.* 1 *Febr.* 1662. *in de* Notul. Zeel. 27 *Maart* 1662. *bl.* 95.

eenige Duitſche Vorſten, welken deeze Plaatſen toekwamen, en dieze gaarne van Staatſche bezetting zouden hebben willen ontledigd zien. Ook hadt men, veelligt, in Frankryk, nu reeds het oog op eenigen deezer Plaatſen, die, eenige jaaren laater, door 's Konings Leger, werden aangetaſt en veroverd. 't Afſchaffen of verminderen van 't Vatgeld zou, dagt men, 's Konings inkomſten te zeer verminderen; behalve dat het ſtrekken zou ten voordeele des Nederlandſchen Koophandels, dien men, ten deezen tyde, in Frankryk, boven den handel der Franſchen zelven beoogde te belaſten, op dat men deezen, die, in den langduurigen oorlog met Spanje, veel geleeden hadt, wederom mogt doen herleeven (z). De handhaaving der vrye Viſſcherye ſtiet den Koning van Groot-Britanje geweldig. Hy verklaarde den Graave d'Eſtrades, die, omtrent deezen tyd, van Frankryks wege, aan 't Engelſche Hof handelde „ dat hy zig zeer gehoond zou agten, zo „ Frankryk den Staaten toeſtondt, 't gene zy, „ in dit opzigt, begeerden (a)." De Koning van Frankryk aarzelde dan lang, eer hy den Staatſchen Gezanten hierin te wille was. Hy gaf zelfs te verſtaan, dat de handeling, om dit eene woord, *Pêche* [Viſſchery], ſtondt afgebroken te worden, konnende hy, zo hy zeide, niet beſluiten, de beſliſſing op zig te neemen van een geſchil, welk de Staaten hadden met den Koning van Groot-Britanje, met wien hy vriendſchap onderhieldt, en gezind was te onderhou- 1661.

(z) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 378, 395, 396, 442, 454.
(a) d'Estrades *Tom.* I. *p.* 261.

1661. houden (*b*). De Gezanten deeden, derhalve hun beſt, om de zwaarigheden over de drie genoemde punten weg te neemen. Omtrent het punt der Viſſcherye, weezenze aan „ dat men, met volken, die aan zee lagen, geen verdedigend Verbond kon aangaan, zonder hen, onder anderen, te handhaaven in hun regt tot de Viſſcherye; dat de Vereenigde Gewesten, eeuwen lang, in 't bezit der Viſſcherye geweeſt waren, en, zonder onregtvaardigheid, daarvan niet konden beroofd worden; dat Frankryk zelf, in het ontwerp van een Verbond, in 't jaar 1654 overgelegd, erkend hadt, dat de Viſſchery ook behoorde onder de geregtigheden der Staaten die men zig verbondt te handhaaven. Dat men, in Engeland, zig niet kon ſtooten aan het bloote woord *Viſſchery*; om dat, daarmede, niet op de Viſſchery omtrent de kuſten van Groot-Britanje in 't byzonder; maar op de geheele Viſſchery der Vereenigde Gewesten gezien werdt. Dat dit zelfde woord gevoegd in twee overeenkomſten met Zweeden, in de jaaren 1640 en 1656 gemaakt, geen' aanſtoot hadt gegeven in Engeland. Dat Frankryk, zwaarigheid maakende om zig te verbinden tot het handhaaven der Viſſcherye, het ongegrond voorgeeven der Engelſchen, dat hun een uitſluitend regt over de zee en de viſſchery in dezelve toekwame, zou ſchynen te billyken: 't welk zo wel redelig zou zyn voor Frankryk, als voor de Staaten. Dat men, onlangs, in 't „ Laa-

betreffende het handhaaven der Viſſcherye.

(*b*) D'Estrades *Tom.* I. *p.* 275.

„ Laagerhuis van Engeland, voorgeſlaagen 1661.
„ hadt, elk het viſſchen te beletten, tot op tien
„ mylen van de uiterſte ſtranden des Ryks;
„ dat deeze voorſlag verworpen was; doch
„ ligter ingang vinden, en veelligt tot twintig
„ of dertig mylen gebragt worden zou, zo
„ Frankryk zig agterlyk toonde, in het hand-
„ haaven der Viſſcherye, durvende ſommige
„ Engelſchen wel zeggen, dat hun gebied ter
„ zee zig tot tegen de Franſche kuſten uit-
„ ſtrekte. Dat het niet genoeg was, dat de
„ Koning, gelyk men, van zynent wege, te
„ verſtaan gegeven hadt, beloofde te willen
„ handhaaven, 't gene de Staaten met den Ko-
„ ning van Groot-Britanje, wegens de Vis-
„ ſchery, zouden ſluiten, alzo zy regt tot vis-
„ ſchen hadden, zonder dat zy 't van den Ko-
„ ning van Groot-Britanje behoefden te be-
„ dingen, en nimmer beſluiten zouden te vis-
„ ſchen, uit kragte eener vergunninge, aan 't
„ Engelſche Hof te verkrygen. Dat men 't al-
„ daar wel anders inzag; doch dat het ver-
„ ſchillend begrip hieromtrent niet belet hadt,
„ dat 'er verſcheiden' naauwe Verbonden ge-
„ ſlooten waren, tuſſchen Engeland en de Staa-
„ ten. Dat men nog niet bekommerd was voor
„ eenen oorlog met Groot-Britanje, over 't
„ punt der vrye Viſſcherye, ten ware de zwa-
„ righeid, die Frankryk maakte, om de Staa-
„ ten in het regt daartoe te handhaaven, de
„ Engelſchen aanmoedigde, om iet voor te
„ neemen, waaraan zy anders niet gedagt zou-
„ den hebben. Dat men, eindelyk, om alle
„ deeze redenen, oordeelde, dat Frankryk niet
„ bleef weigeren de Viſſchery te handhaaven,

1661. „ om dat men 'er waarlyk zwaarigheid in zag,
„ maar, rond geſproken, alleenlyk om het
„ toeſtaan hiervan, als eene byzondere gunſt,
„ te doen agten by de Staaten."

het Vatgeld, Omtrent het punt van 't Vatgeld, werdt aangemerkt „ dat Spanje, met de Vereenigde „ Geweſten vrede maakende, geene zwaarigheid gevonden hadt, in het toeſtaan eener „ eenpaarige belaſtinge der wederzydſche onderzaaten; dat Frankryk niet minder behoorde te doen, by 't ſluiten van een naauw „ Verbond van vriendſchap en onderlinge beſcherming. Dat de Staaten, van hunnen kant, „ aanbooden, de Franſchen niet hooger dan „ hunne eigen' onderzaaten te belaſten. Dat „ de nieuwigheid van 't Vatgeld niet ſlegts „ voor de handeldryvende ingezetenen der „ Vereenigde Geweſten; maar ook voor „ Frankryk nadeelig was, 't zy men 't aanmerkte, als eene inkomſt van de Kroon, of „ als een middel om de vreemden te verdringen uit de Vaart op Frankryk. Dat de belaſting van vyftig ſtuivers op ieder vat of „ half laſt, welk de ſchepen voeren konden, „ eigenlyk gedraagen werdt door de laading, „ die, ſomtyds, uit fyne, ſomtyds uit grove „ waaren beſtondt; en in het laatſte geval veel „ te hoog was; 't welk veroorzaaken moeſt, „ dat het Zout en de Wynen, voor een groot „ gedeelte, onverkogt zouden blyven in „ Frankryk, tot groot nadeel van den Koning „ en van de ingezetenen: zullende zyne Majeſteit veel meer verliezen aan zyne gewoone tollen, dan hy aan 't Vatgeld zou konnen „ winnen, waarom 'er geene reden was, om

„ het

„ het Vatgeld, als eene inkomſt van de Kroon, 1661.
„ te blyven vorderen. Dat ook de Vaart op
„ Frankryk zo veel winſt niet gaf aan de ree-
„ ders in de Vereenigde Geweſten, dat men-
„ ze hun behoefde te benyden; behalve dat
„ Frankryk niet genoeg voorzien was van
„ ſchepen, om den handel, die thans door
„ vreemden gedreeven werdt, zelf te dryven.
„ Dat de Staaten, zo men 't Vatgeld bleeve
„ vorderen, genoodzaakt zouden zyn, de
„ Franſche waaren ook, naar gelang, hoo-
„ ger te belaſten, 't welk de vertiering derzel-
„ ven ſtremmen zou. Dat de geringe belaſting,
„ door de Staaten, op de Franſche waaren ge-
„ legd, den trek in dezelven, ſedert eenige
„ jaaren, ſterk hadt doen toeneemen, tot zo
„ verre zelfs, dat de trek in de Wynen, waar-
„ aan, door de ingezetenen der Vereenigde
„ Geweſten, jaarlyks, tien millioenen beſteed
„ werden, van één tot twee, was aangewaſſen.
„ Dat men deezen handel niet zou konnen o-
„ verbrengen op de Franſchen, om dat deezen
„ zig niet zouden willen of konnen vergenoe-
„ gen met zulke geringe vragten, als de Neder-
„ landſche Schippers verdienden, behalve, dat
„ zy ook niet bekwaamlyk op de Ooſtzee zou-
„ den konnen handelen, ter oorzaake van den
„ verſchillenden aart en taale der volken, en
„ om dat zy veele waaren, die de Nederlan-
„ ders van daar te rug bragten, niet zo noodig
„ hadden, en gevolgelyk niet zo wel zouden
„ konnen betaalen. Dat de vreemden, wie zy
„ ook waren, 't Vatgeld moetende betaalen,
„ de Franſche goederen en gewaſſen, met ge-
„ lyke belaſting, bezwaaren zouden, gelyk

1661. „ men, in Engeland, reeds gedaan hadt, en
„ in de Vereenigde Gewesten wel haast zou
„ moeten doen. Dat 'er, na 't opgeeven der
„ Fransche Koopluiden, voor veertig millioe-
„ nen in 't jaar, aan Fransche stoffen en gewas-
„ sen, in Engeland en in de Nederlanden, doch
„ meest in de Nederlanden, gesleeten werden,
„ waarvan men 't grootste gedeelte niet noo-
„ dig hadt, welk, derhalve, zelfs ten beste der
„ ingezetenen, zou konnen verbooden wor-
„ den, behalve, dat men de belasting op de
„ Rynsche Wynen zou konnen verminderen,
„ en zig, wegens de tollen op den Ryn, indier-
„ voege verdraagen met de Duitsche Vorsten,
„ dat de trek der Fransche Wynen, daardoor,
„ merkelyk afneemen zou. Om alle welke re-
„ denen, men besloot, dat het Vatgeld, noch
„ voor den Koning, noch voor zyne onderdaa-
„ nen, voordeelig zynde, behoorde te worden
„ afgeschaft."

en het handhaaven der Staaten in de bezette Plaatsen.

De Franschen zwaarigheid maakende om de Staaten te handhaaven in 't bezetten van Rynberk, om dat zy deeze Stad, in 't eerst, niet op de Spaanschen veroverd hadden, maar op den Keurvorst van Keulen, die thans met Frankryk in verbond stondt; antwoordden de Gezanten „ dat Rynberk den Staaten eerst in
„ handen gesteld was, door den Heere Truch-
„ ses, in der tyd, Keurvorst van Keulen; doch,
„ ter gelegenheid van een huwelyk, uit het
„ Aartsbisdom, verjaagd naar het gebied der
„ Vereenigde Staaten. Dat de Staaten, hier-
„ door regt verkreegen hebbende, om bezet-
„ ting in Rynberk te leggen, de Stad, sedert,
„ bewaard hadden, zonder dat zy immer we-
„ der-

„ derom in de handen der volgende Keurvor- 1661.
„ ſten geweeſt was. Dat zyze, naderhand, op
„ hunne vyanden veroverd, en met groote
„ koſten verſterkt hadden. Dat zy, ſedert, in
„ 't bezit gebleeven waren, om deeze Stad te
„ bezetten, 't welk hun, door den Keizer of
„ het Ryk, niet kwalyk kon afgenomen wor-
„ den, om dat 'er de Keurvorſt niet door ver-
„ ongelykt werdt. Dat zy niet behoorlyk on-
„ derregt waren van 't gene 'er, boven het be-
„ zetten der Stad, door de Staaten, in 't be-
„ ſtellen der Wethouderſchap, mogt onderno-
„ men zyn; doch dat men, desaangaande, ze-
„ kerlyk, de reden plaats zou geeven. Dat,
„ eindelyk, Frankryk, hebbende konnen goed-
„ vinden, om, geduurende den oorlog, in het
„ Aartsbisdom van Keulen te rukken, ook
„ niet vreemd agten moeſt, dat de Staaten, om
„ zig te beter tegen den gemeenen vyand te
„ beſchermen, iets diergelyks gedaan hadden;
„ en geene zwaarigheid maaken, om hen in
„ het regt om Rynberk te bezetten te hand-
„ haaven; zonder hierin wederhouden te wor-
„ den, door eenig Verbond met den Keurvorſt,
„ welk geagt moeſt worden alleen op Duitſch-
„ land opzigt te hebben (c)."

De Franſche Gemagtigden lieten zig niet voldoen, door alle deeze redenen. „ De Ko-
„ ning hadt, zeidenze, nimmer te vooren,
„ uitdrukkelyk belooft, de Viſſchery te hand-
„ haaven, ſchoon hy 'er zig toe verbonden ge-
„ rekend hadt; 't was, derhalve, niet billyk,

„ dat

(c) Verbaal der Ambaſſ. naar Frankryk *in* 1660-1662. *MS.* Aitzema IV. *Deel*, bl. 735, 736.

1661. „ dat men hem vergde, nu, door het gebruiken van het woord *Pêche* of *Viſſchery*, den „ Koning van Groot-Britanje ongenoegen te „ geeven. 't Vatgeld was ook, reeds eenige „ jaaren, geheeven geweeſt, zonder dat 'er de „ ongemakken uit volgden, waarvan de Staatſchen gewaagd hadden. Het bragt den Koning agthonderdduizend guldens op, van „ welk inkomen hy zig zo ligt niet berooven „ kon. Ook zou hy, in 't ſtuk der belaſtinge op „ de Scheepvaart, de ingezetenen der Vereenigde Geweſten gelykſtellende met zyne onderzaaten, inderdaad den eerſten al het voordeel van dezelve toevoegen, alzo zy veel beter koop vaaren konden dan de Franſchen, „ die grooter ſchepen en meer manſchap gebruikten, en minder ſpaarzaam waren binnen „ ſcheepsboord. 't Vatgeld kon, derhalve, zo „ min vernietigd worden, als het Oktroi der „ nieuwe Traan-Maatſchappye. Ook behoorden de Staaten Rynberk, dat hun, na 't ſluiten der Vrede, maar koſten veroorzaakte, „ zonder hun dienſt te doen, te rug te geeven „ aan den Keurvorſt van Keulen: Raveſtein, „ te gelyk, den Hertoge van Nieuwburg in „ handen ſtellende." Behalve deezen, vorderden de Franſchen nog eenige andere punten, waardoor 't ſluiten van 't Verbond eenen geruimen tyd vertraagd werdt. De Staatſchen deeden hun beſt, om alle de eiſchen der Franſchen te wederleggen (*d*); doch deezen ſcheenen de handeling te willen rekken, om, midlerwyl, te zien, hoe 't zig, in Spanje en in Engeland, ſchikte.

Het

(*d*) Verbaal der Ambaſſ. naar Frankryk in 1660-1662. *MS.*

Het buitengewoon Gezantſchap der Staaten naar Spanje was, reeds in Wintermaand des voorleeden jaars, aangekomen te Madrid, en terſtond daarna, in onderhandeling getreden (*e*). Men klaagde, in de eerſte plaats, over eenige inbreuken op het Verdrag van Zeevaart van den jaare 1650. Ook vorderde men den Koning betaaling af van 't gene hy den Prinſe van Oranje nog ſchuldig was. Doch wegens een naauw Verbond met Spanje, waartoe Filips de IV. ſterk neigde, hadden de Staaten nog niet konnen beſluiten. Zy wiſten, dat zulk een Verbond, welk op de behoudenis der Spaanſche Nederlanden zou moeten zien, Lodewyk den XIV. zeer zou mishaagen. Ook zagen zy de handeling met Frankryk, eerlang, op zulk een' goeden voet gebragt, dat zy 't Verbond met Spanje, vooreerſt, uit den zin ſtelden. De buitengewoone Gezanten verlieten het Hof van Madrid in Bloeimaand, laatende het vereffenen der openſtaande geſchillen der Staaten gewoonlyken Gezant, *Henrik van Reede van Renswoude*, aanbevolen (*f*). 1661. VI. Handeling in Spanje.

De handeling in Engeland werdt, zo wel als de handeling in Frankryk, ſleepende gehouden. De Staaten beſlooten, hierom, hunnen Gezanten, in Frankryk, in Wynmaand, naderen laſt te geeven, om, ware 't mogelyk, eerſt met Frankryk te ſluiten (*g*). De Voogden van den Prinſe van Oranje verzogten, ten dee- VII. Vervolg der handeling in Frankryk.

(*e*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 707-712.
(*f*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 800-808.
(*g*) Secr. Reſol. Holl. 23, 24 *Juny*, 17 *Sept.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 306, 326. Reſol. Genet. *Sabb.* 1 *Octob.* 1661. *MS.* Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 737, 738.

1661. deezen tyde, de Staaten, dat zy te wege wilden brengen, dat hun het Prinsdom Oranje, welk de Koning, onlangs, ten behoeve van den onmondigen Prinse, zo 't heette, in bezit genomen hadt, wederom in handen werdt gesteld (*h*). Hierover werdt, derhalve, ook gehandeld aan 't Fransche Hof. En de Koning beloofde, eerlang, 't Kasteel en de Stad Oranje van bezetting te zullen ontledigen (*i*). De Staaten, eindelyk, beslooten hebbende, omtrent het Vatgeld, een weinig toe te geeven (*k*), haperde het voltrekken van 't Verbond genoegzaam eeniglyk aan de handhaaving der Visscherye; 't welk de Franschen volstandiglyk weigerden, en de onzen niet nalieten te vorderen (*l*). 't Scheen, in Sprokkelmaand des
1662. jaars 1662, dat de handeling hierop zou afgebroken geweest zyn. Doch de Koning, bedugt, dat de Staaten, in zulk een geval, het oog wederom naar Spanje zouden wenden (*m*), besloot, eindelyk, hun hierin te wille te zyn. Hy oordeelde, gelyk hy, kort hierna, aan d'Estrades, in Engeland, schreef „ dat hy zyn byzon„ der belang niet behoorde op te offeren, aan „ de bloote verkiezing van Koning Karel den „ II. die zig stiet aan het woord *Visschery*; „ schoon hy met geene reden ter weereld kon „ beweeren, dat Lodewyk de XIV, zig met de

(*h*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 620-632.
(*i*) Verbaal der Ambassade naar Frankr. *van* 1660-1662. *MS.* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 851.
(*k*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 741. Secr. Resol. Holl. 26 *Nov.* 1. 2 *Dec.* 1661 10, 11 *Maart* 1662. II. *Deel*, *bl.* 338-341.
(*l*) Secr. Resol. Holl. 15 *Maart* 1662. II. *Deel*, *bl.* 350. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 514.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 277.

„ de Staaten verbindende, niet gehouden wa- 1662.
„ re, hen, in de vrye Visschery, te handhaa-
„ ven, al werdt zulks niet byzonderlyk uitge-
„ drukt in 't Verdrag (*n*)." Toen men 't, over 't Verbond wordt gesloo-ten.
dit punt, eens was, haperde 'er weinig meer aan
't voltrekken van 't Verbond, welk, eindelyk,
op den zevenentwintigsten van Grasmaand,
getekend werdt. De voornaamste punten lie-
pen op deezen zin: „ De handelende Mogend- Inhoud van het zelve.
„ heden beloofden, elkanderen te zullen hand-
„ haaven, in 't bezit der Landen, goederen
„ en geregtigheden, welken zy wederzyds be-
„ zaten, of, by Verdrag, verkreegen hadden,
„ en zouden verkrygen; doch alleen binnen
„ Europa, daaronder ook zouden begreepen
„ zyn de Plaatsen, in welken de algemeene
„ Staaten bezetting hielden. Ook zou de ver-
„ pligting, om elkanders geregtigheden te
„ verdedigen, zig uitstrekken, tot den Koop-
„ handel, Scheepvaart en Visschery. In geval
„ een der Bondgenooten openlyk beoorloogd
„ werdt, zou de andere den aanvaller, vier
„ maanden daarna, den oorlog moeten ver-
„ klaaren: waarna men, niet dan met gemeen
„ goedvinden, vrede zou mogen maaken. Zo
„ de Bondgenooten, onverhoopt, samen in
„ oorlog mogten raaken, zouden de weder-
„ zydsche onderzaaten zes maanden tyds heb-
„ ben, om met hunne goederen te vertrekken.
„ Men zou niet gedoogen, dat de wederzyd-
„ sche onderzaaten, van eenige vreemde
„ Mogendheid, verlof verwierven, om op el-
„ kanderen te kaapen. De Koophandel zou
„ we-

(*n*) D'Estrades *Tom.* I. *p.* 274, 275.

1662. „ wederzyds vryſtaan. Alleenlyk, zou het den
„ ingezetenen der Vereenigde Geweſten niet
„ toegelaaten zyn, Traan in Frankryk te bren-
„ gen, zo lang het Oktroi der Traan-Maat-
„ ſchappye duurde. In *contrebande* goederen,
„ beſtaande alleen in Krygs-, niet in mondbe-
„ hoeften, zou de handel verbooden zyn:
„ doch men zou ook geene mondbehoeften
„ mogen voeren naar Plaatſen, door een' der
„ Bondgenooten, belegerd of berend. Goede-
„ ren van een der Bondgenooten, gelaaden in
„ ſchepen van vyanden des anderen Bondge-
„ noots, zouden verbeurd; doch vyanden
„ goed, in ſchepen van een' der Bondgenoo-
„ ten, vry zyn, mids geene *contrebande* zyn-
„ de. De Bondgenooten verklaarden, geene
„ Verdragen gemaakt te hebben, ſtrydig met
„ den inhoud van dit Verbond, welk, van den
„ dag der tekeninge af, vyfentwintig jaaren
„ duuren zou." Voorts, was men, in eenige geheime punten, overeengekomen „ dat de
„ Koning de Staaten, des noods, met twaalf-
„ duizend, en Staaten den Koning met zes-
„ duizend knegten zouden byſtaan, in man-
„ ſchap of in geld: in welk laatſte geval, dui-
„ zend knegten op tienduizend *Livres*, ter loo-
„ pende maand, zouden gerekend worden.
„ Dat de Koning niet gehouden zou zyn, de
„ Staaten te handhaaven in 't bezit van Ryn-
„ berk of Raveſtein, zo deeze Plaatſen, door
„ den Keurvorſt van Keulen en den Hertoge
„ van Nieuwburg, met hunne eigen' magt
„ alleen, mogten worden aangetaſt. Dat de
„ vyftig ſtuivers van ieder vat van de ingeze-
„ tenen der Vereenigde Geweſten maar eens

„ zou-

„ zouden gevorderd worden, niet op 't inko- 1662.
„ men, maar op 't uitgaan uit Frankryk, en
„ dat de ſchepen, die Zout kwamen laaden,
„ met vyfentwintig ſtuivers, zouden volſtaan
„ konnen; boven welke belaſtingen, de Staa-
„ ten ook de Franſchen, in hun gebied, niet
„ zouden mogen bezwaaren (*o*)." Terſtond na 't ſluiten van dit Verbond, werdt de Ambasſadeur de Thou te rug ontbooden uit den Haage, en eerlang, door den Graave d'Eſtrades, opgevolgd (*p*). Karel de II. hadt niet konnen nalaaten, zyn ongenoegen aan deezen te kennen te geeven, over 't ſluiten van 't Verbond tuſſchen Frankryk en deezen Staat, onder anderen zeggende „ dat hem niets dieper ter
„ herte ging, dan dat men, in Frankryk, de
„ Witt en deszelfs aanhang hooger geagt hadt
„ dan hem (*q*)." De handeling tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje over den koop van Duinkerken, die, kort hierna, werdt aangevangen, veroorzaakte, dat het bekragtigen van het Verbond tuſſchen Frankryk en deezen Staat, tot in 't volgende jaar, verſchooven werdt van 's Konings zyde; ten deele, om Karel den II. te ligter tot ſluiten te beweegen, ten deele, om de Staaten te verpligten, om den Koning, ook in 't bezit van Duinkerken, te handhaaven: waartoe zy, ongaarne, beſlooten. 't Verbond werdt, derhalve, niet voor Bloeimaand des jaars 1663, bekragtigd (*r*). In 't jaar 1664, werdt,

Misnoegen van Karel den II. over dit Verbond.

(*o*) *Zie het* Tract. *in de* Notul. Zeel. 1662. *bl.* 167. *en by* AITZEMA IV. *Deel, bl.* 863 *enz.*

(*p*) AITZEMA IV. *Deel, bl.* 880 *enz.*

(*q*) D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 303. *Zie ook* DE WITT Brieven I. *Deel, bl.* 520.

(*r*) DE WITT Brieven I. *Deel, bl.* 592, 596, 639. AITZEMA IV. *Deel, bl.* 890.

1662. werdt, in Frankryk, eene nieuwe * Lyst van regten op de Koopwaaren opgesteld: waarnaar de ingezetenen der Vereenigde Gewesten zig, onder anderen, ook hadden te regelen: doch, in 't jaar 1667, werdt 'er eenige verandering in gemaakt, ten hunnen nadeele. 't Leedt nog eenige maanden na het tekenen van 't Verbond met Frankryk, eer de handeling met Groot-Britanje tot een besluit gebragt werdt. Doch om 't beloop derzelve wel te verstaan, moeten wy de zaaken van wat hooger ophaalen.

* *Tarif.*

VIII. Karel de II. zoekt den Prins van Oranje te bevorderen.

Wy hebben, reeds meer dan eens, aangemerkt, dat Karel de II., terstond na zyne herstelling op den troon van Groot-Britanje, zyne gedagten liet gaan op de bevordering van zynen jongen Neeve, den Prinse van Oranje; door middel van welken, hy zig meende te konnen verzekeren van de vriendschap van deezen Staat, op welke hy niet gerust zyn kon, zo lang de *aanhang van de Witt*, gelyk hy goedvondt te spreeken, het roer der Regeeringe in handen, en den Prins van Oranje buiten bewindt hieldt. Ook hadt hy reden om te vertrouwen, dat zyne aanpryzing van den Prinse, na zyne herstelling, veel weegen zou by de meerderheid der Staaten: waarom hy hem, voor zyn vertrek van hier, den algemeenen Staaten en den Staaten van Holland, ernstelyk, hadt aanbevolen. Hierop nu was gevolgd, dat de Koningklyke Prinses haaren Zoon den algemeenen Staaten en den Staaten van Holland hadt voorgedraagen, tot bekleeding der bekende hooge waardigheden (*s*): waarna de Staaten van Zee-

(*s*) Resol. Holl. 30 *July* 1660. *bl.* 47. Notul. Zeel. 2 *Sept.* 1660. *bl.* 142.

Zeeland, op den zeventien van Oogſtmaand des jaars 1660, beſlooten, den jongen Prins tot Kapitein-Generaal en tot Stadhouder van Holland en Zeeland te bevorderen (*t*): van welk beſluit zy, terſtond, kennis gaven in den Haage, het zelve, in Herfſtmaand daarna, in vollen getale, ter Vergaderinge van Holland, ernſtelyk, aandringende (*u*). Zy en de Staaten van Gelderland en Friesland verſtonden nogtans, dat de Prins niet in 't bewind behoorde te treeden, voor dat hy volle agttien jaaren zou hebben bereikt. Friesland meende, dat men hem, met zyne zeſtien jaaren, zitting in den Raad van Staate behoorde te geeven: waarmede Overyſſel overeenſtemde. De beide Prinſeſſen vervoegden zig ook aan de Staaten van Holland, met verzoek, dat hunne Edele Groot-Mogendheden zig de zorg voor de opvoeding van den Prinſe gelieſden aan te trekken. Elk haarer benoemde eenige Heeren, welken zy begeerden, dat de Staaten aanſtelden, om voor 's Prinſen opvoeding te zorgen. En de verandering in Engeland hadt zo veel invloed op de raadpleegingen der Vergaderinge van Holland, dat zy, op den vyfentwintigſten van Herfſtmaand des gemelden jaars, beſloot, de zorg voor 's Prinſen opvoeding ter hand te neemen „ op dat hy, dus luidde 't beſluit, bekwaam „ mogt worden tot bedieninge der hooge Ampten, by zyne voorzaaten bekleed." Vier dagen daarna, werdt de Akte van Uitſluiting, in 't jaar 1654, aan Kromwel verleend, dood en

1660. Zeeland arbeidt hiertoe.

Holland draagt zorg voor 's Prinſen opvoeding.

De Akte van Excluſie wordt

(*t*) Notul. Zeel. 9 *Aug.* 1660. *bl.* 135.
(*u*) Reſol. Holl. 10, 11 *Sept.* 1660. *bl.* 11, 12.

1662. en te niet verklaard (*v*). Men deedt, ſedert, verſcheiden' poogingen, om deeze Akte uit Engeland te rug te hebben. Doch men konze, aldaar, onder de papieren van Kromwel, niet vinden, en ik twyfel, ofze immer wederom gekomen is. De Raadpenſionaris verzogt, ten zelfden tyde, eene verklaaring van 's Konings hand, dat hem was gebleeken, dat deeze Akte niet eerſt van hier aangebooden, maar door Kromwel, uit eigen' beweeging, gevorderd was. Doch de Koning antwoordde, dat hy geene genoegzaame kennis hadt van 't gene, omtrent het vorderen en verleenen der Akte, voorgevallen ware, om desaangaande iet te konnen beveſtigen (*w*). D'Eſtrades ſchryft egter „ dat de Koning hem, naderhand, verklaard „ heeft, dat hy de ſtukken in handen hadt, „ waarmede hy bewyzen kon dat de Witt, *Am-* „ *baſſadeur der Staaten by Kromwel*, deezen, uit „ den naam zyner meeſteren, geduuriglyk, hadt „ opgeſtookt tegen het Huis van Oranje (*x*)." Doch op dit ſchryven is te minder ſtaats te maaken, om dat 'er verkeerdelyk in geſteld wordt, dat de Witt in gezantſchap aan Kromwel gezonden is geweeſt: 't welk nooit gebeurd is.

Vernietigd.

IX. Verdere handeling, over 't bevorderen des

't Beſluit der Staaten van Holland ten behoeve des Prinſen van Oranje was genomen, eer het buitengewoon Gezantſchap naar Londen vertrok. De Heer van Beverweerd alleen, die zeer veel ingang hadt by de Koningk-

ly-

(*v*) Reſol. Holl. 25, 28, 29, *Sept.* 1660. *bl.* 27, 28, 30. Reſol. van Conſid. *bl.* 505. Notul. Zeel. 26 *Nov.* 1660. *bl.* 197. ARTZEMA IV. *Deel*, *bl.* 634-649, 655.

(*w*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 27, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 73, 101, 112.

(*x*) D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 138, 139.

lyke Prinſeſſe (y), en diep in de gunſt ſtondt van Karel den II. was vooruit gereisd, en, in 't begin van Hooimaand, te Londen aangekomen. De Witt verzuimde niet, hem kennis te geeven van 't gene 'er, van tyd tot tyd, tot bevordering van den Prinſe beſlooten werdt (z), zig verzekerd houdende, dat zulks den Koning aangenaam zyn zou, ſchoon men hem, nog hier zynde, reeds beduid hadt, dat men den Prins niet tot Stadhouder of Kapitein-Generaal verkiezen moeſt, eer hy bekwaame jaaren verkreegen hadt; om dat de andere Geweſten, anders, Prins Willem van Naſſau tot zynen Luitenant zouden willen aanſtellen: 't welk met het belang des jongen Prinſen ſtrydig was (a). De Koningklyke Prinſes hadt, nogtans, ſterk op de benoeming haars Zoons gedrongen, zynde zy zelfs naar Amſterdam gereisd, om de Vroedſchap aldaar hiertoe te beweegen. Doch de meeſte Steden van Holland bleeven van verſtand, dat men hierom voor als nog niet denken moeſt (b). De Heer van Wimmenum alleen hadt het Lid der Edelen bewoogen, om voor de benoeming van den Prinſe van Oranje te ſtemmen; waarby zig Leiden en Enkhuizen gevoegd hadden. Doch de Witt haalde, eerlang, de Leden over tot het beſluit omtrent de opvoeding, waarvan wy zo even gewaagd hebben: waarin nogtans de Koningklyke Prinſes, opgeſtookt, zo men meende, door den Hee-

1662. Prinſen van Oranje.

(y) THURLOE's Papers, *Vol.* V. *p.* 701.
(z) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 15, 20, 28, 32.
(a) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 7.
(b) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 10, 12, 14. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 633.

1662. Heere van Sommelsdyk, geen genoegen genomen hadt. Maar de Prinſes Weduwe hieldt 'er zig volkomen mede te vrede. De Koningklyke Prinſes, ſedert, naar Engeland verreisd, liet zig ook, eerlang, het beſluit der Staaten van Holland beter gevallen (*c*). Men was hierop voortgegaan tot het benoemen van eenige Heeren, die opzigt op 's Prinſen opvoeding zouden hebben; en tot het begrooten en vinden der koſten, hiertoe vereiſcht (*d*). Doch eer 't werk in orde gebragt ware, overleedt de Koningklyke Prinſes, Moeder des jongen Prinſen van Oranje, te Londen, den derden van Louwmaand des jaars 1661, na eene ziekte van vyf of zes dagen (*e*). By haaren uiterſten wil (*f*), welks uitvoering zy den Hertoge van Jork, haaren Broeder, den *Graave van S. Albans*, en *Nikolaas Oudart*, haaren Geheimſchryver, hadt aanvertrouwd, verzogt zy den Koning en de Koninginne, de zorg voor haaren jongen Zoon op zig te willen neemen. Den Koning in 't bysonder badt zy, haaren Zoon, en deszelfs belangen, door zyne Koningklyke magt en invloed, te willen beſchermen: 't welk hy aannam. Dit ſterfgeval bragt eenige verandering in de zaaken des Prinſen van Oranje (*g*): waarin Karel de II. nu nog meer zeggens kreeg, dan hy te vooren gehad hadt. Ook verdroeg hy zig, in Bloeimaand hierna, met den Keurvorſt van Brandenburg en met de Prinſeſſe We-

Dood der Koningklyke Prinſeſſe.

Haar uiterſte wil.

duj

(*c*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 23, 29, 30, 34.
(*d*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 32, 34, 35, 38.
(*e*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 619, 742.
(*f*) *Zie* den zelven *in* DE WITTS Brieven IV. *Deel*, *bl.* 73. *en by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 619.
(*g*) Notul. Zeel. 23 *Maart* 1661. *bl.* 54.

duwe, indiervoege, dat zy allen drie beſchermers zyn zouden van den jongen Prinſe; doch dat de Prinſes de Wethouders beſtellen, en alle andere zaaken verrigten zou, uit den naam van den Koning en den Keurvorſt, en uit haare eigen naam, mids zy, voor 't begeeven van voornaame Ampten, gelyk Droſſaardſchappen en diergelyken, eerſt zyne Majeſteit kende (*b*). De dood der Koningklyke Prinſeſſe was, meenden ſommigen, nadeelig voor haaren Zoon. Men voorzag, dat hy nu uit de handen der Engelſchen getrokken zou worden (*i*): gelyk, eerlang, gebeurde. 1662.

Midlerwyl, hadden de Gemagtigden van Holland om zorg te draagen voor 's Prinſen opvoeding zig, terſtond na 't overlyden der Koningklyke Prinſeſſe, meeſter gemaakt van eene yzeren kiſt met geheime papieren, 't Huis van Oranje betreffende, welke zy in bewaaring van 's Prinſen Domeinen-Raad in den Haage gelaaten hadt. De Prinſes Weduwe, de Keurvorſt van Brandenburg en de Koning van Groot-Britanje zelf klaagden, over 't vervoeren deezer kiſte; doch de Staaten van Holland deedenze in de Charter-kamer plaatſen, en vergenoegden zig met toe te zien, dat 'er niets uit vervreemd of verdonkerd werdt (*k*). Maar de nieuwe ſchikking, tuſſchen den Koning, den Keurvorſt en de Prinſes Weduwe beraamd, waarby, onder anderen, goedgevonden was, de

De Staaten van Holland neemen eene yzeren kiſt met papieren 't Huis van Oranje betreffende in bewaaring.

(*b*) *Zie 't* Accoord *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 749. *en in* DE WITTE Brieven IV. *Deel*, *bl.* 151.

(*i*) Brief van den Ambaſſ. de Huybert *in date* 14 *January* 1661. *MS.*

(*k*) Reſol. Holl. 9 *Maart* 1 *April* 1661. *bl.* 31, 102. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 742, 743, 744. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 91, 94, 100.

1662. de Staaten van Holland te verzoeken, om eene geduurige Vergadering over de zaaken des Prinſen van Oranje te magtigen, bragt te wege, dat de Gemagtigden, hiertoe, te vooren, geſteld, buiten bewind raakten (*l*), en dat men beſloot, op nieuws, te raadpleegen, op het gene hierin, van der Staaten wege, behoorde gedaan te worden. 't Liep egter nog eenen geruimen tyd aan, eer 'er iet anders over vaſtgeſteld werdt. Leiden ſloeg, in Slagtmaand, voor, dat men 's Prinſen opvoeding by der hand behoorde te neemen. Doch de Leden kwamen tot geen beſluit (*m*). Karel de II. nam zo veel deel in 't gene den Prinſe van Oranje betrof, dat het een voornaam onderwerp werdt der handelinge van 't buitengewoon Gezantſchap, welk, in Slagtmaand des jaars 1660, te Londen aangekomen was (*n*). De Koning klaagde hun, in Lentemaand des volgenden jaars „ dat de „ Staaten van Holland, opgezet door de Hee„ ren van Noordwyk en de Witt, hem en den „ Keurvorſt zogten uit te ſluiten van de Voog„ dye; dat men 't werk der opvoedinge ſlegts „ aangevat hadt, om den Prins van Oranje te „ bederven; dat men nog niets goeds voor „ hem gedaan, en hem, onlangs, zelfs belet „ hadt, een verhemelte te plaatſen in zyne ka„ mer (*o*)." De Kanſelier voegde hierby „ dat „ de Witt den Koning, in den Haage, ande„ re

Karel de II. is misnoegd op de Witt.

(*l*) Reſol. Holl. 20 *Septemb.* 1661. *bl.* 35. Secr. Reſol. Holl. 23, 30 *Sept.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 329, 330. Reſol. van Conſid. *bl.* 563. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 162. D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 138.

(*m*) Reſol. Holl. 29 *Nov.* 1661. *bl.* 20.

(*n*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 616.

(*o*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 106.

„ re verzekeringen gedaan hadt, op welke ver- 1662.
„ zekeringen zyne Majesteit het gebeurde wel
„ hadt willen over 't hoofd zien." De Witt was zeer gevoelig over deeze klagten. „ Dat ik, schreef hy, aan de Heeren van Beverweerd en van Hoorn „ aldaar den naam draag, altyd het
„ * belang van den Heere Prinse van Oranje * *Interest.*
„ tegengeweest te zyn, komt my niet vreemd
„ voor, aangezien ik het zelve altyd † gesteld † *gepost-poneerd.*
„ heb na het belang van den Staat; - - maar dat
„ de Heer van Noordwyk mede met die hui-
„ ke, als men zegt, moet ter kerke gaan, die
„ ook, somwylen, naar 't oordeel van veelen,
„ het belang van zyne Hoogheid voor dat van
„ den Staat § gesteld heeft, doet my niet duis- § *gepre-fereerd.*
„ terlyk gevoelen, van wat kant, die * indruk- * *impres-sien.*
„ sels aan den Koning van Groot Britanje ge-
„ geven zyn." Voorts, ontkende de Raadpen-sionaris, den Koning, in den Haage, niet meer omtrent den Prinse verklaard te hebben, dan dat de Regenten en ingezetenen hem derwyze genegen waren, dat hem, meerderjaarig geworden zynde, 't bewind over 's Lands Krygsmagt van zelf in handen zou vallen. Ook vondt hy wat aanstootelyk het zeggen van den Kanselier, dat de Koning, op eenige zogenoemde verzekeringen, het gebeurde wel hadt willen over 't hoofd zien, even of de Heer van Noordwyk en hy zyner Majesteit eenige verschooning waren komen af bidden „ die wy, schreef „ hy, Gode lof, niet noodig hebben (*p*)." De Koning bleef, sedert, in 't begrip, dat de Witt den Prinse van Oranje een kwaad hert toe-

(*p*) De Witt Brieven IV. *Deel*, bl. 107, 108.

1662. toedroeg (q). Ook werdt hy, naar men de Witt berigt hadt, van wege den Keurvorst van Brandenburg, opgehitst, om, zelfs door 't bekommeren der Visscherye, Holland te noodzaken, om den Prins te voorschikken, tot de bekende hooge Ampten (r). Op 't einde des jaars 1660, was reeds in 't Laagerhuis geraadpleegd, om den vreemden de Visschery, tot digter dan tien mylen van de kusten van Groot-Britanje, te beletten (s). Doch de Staatsche Gezanten bragten te wege, dat hierop geen besluit viel (t). Het Verdrag tusschen den Koning, den Keurvorst en de Prinsesse Weduwe, wegens de opvoeding, welk hierop gevolgd was, strekte eeniglyk, om 's Prinsen belang, gelykerhand, te bevorderen, en stondt hierom den Staaten van Holland, die zig niet gaarne de wet lieten stellen, zeer kwalyk aan (u). Vooral, vonden zy vreemd, dat de gantsche klem der Voogdye der Prinsesse Weduwe in handen gesteld, en hun benomen was (v). Maar Karel de II. meende maatregels beraamd te hebben, om 's Prinsen belang zekerlyk te bevorderen in Holland. Hy hieldt zelfs aan by den Koning van Frankryk, om deezen te beweegen, dat hy 't, door zyne voorspraak, voorstonde (w). Doch Lodewyk de XIV. begreep zyn eigen belang te wel, om zig hiertoe te laaten overhalen.

(q) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 116. D'Estrades *Tom.* I. *p.* 178.
(r) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 121.
(s) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 618.
(t) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 351.
(u) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 442. IV. *Deel*, *bl.* 162. D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 144, 180.
(v) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 157.
(w) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 188, 194.

verhaalen. Ook droeg de Witt zorg, dat van Beuningen den Franſchen Staatsdienaaren alle poogingen ten deezen einde ontriedt (x). 1662.

Ondertuſſchen, kwam het den Huize van Oranje ongelegen, dat de Staaten van Holland zig, ſedert het Verdrag tuſſchen den Koning van Groot-Brtanje, den Keurvorſt van Brandenburg en de Prinſeſſe Weduwe, het werk der opvoedinge t'eenemaal onttrokken, en niets droegen in de koſten, tot dezelve vereiſcht. De vrienden van dit Huis zogten hierin, derhalve, eenige verandering te doen maaken (y): waartoe Leiden den eerſten voorſlag gedaan hadt (z), gelyk wy reeds gemeld hebben. Ook wil men, dat de Witt, ſedert, heimelyk handelde met de Prinſeſſe Weduwe (a), en haar, eindelyk, overhaalde tot zyn gevoelen, welk was, dat men 's Prinſen bevordering behoorde uit te ſtellen, tot dat hy volle agttien jaaren bereikt zou hebben. Immers haare Hoogheid leverde, in Hooimaand deezes jaars 1662, een Vertoog ter Vergaderinge van Holland over (b), waarby zy begeerde, dat de Staaten zig, volgens de voorgaande beſluiten, de opvoeding des jongen Prinſen wederom aantrokken. De Prinſes en de Koning van Groot-Britanje vernieuwden dit verzoek, in de Lente des volgenden jaars (c). Doch de Staaten bleeven zig van

Men zoekt Holland te beweegen, om, op nieuws, voor 's Prinſen opvoeding te zorgen.

(x) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 431, 449, 462.
(y) *Zie* Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 759. *en voorts* Reſol. Holl. 20 *July* 1662. *bl.* 34.
(z) De Witt Brieven IV. *Deel*. *bl.* 194.
(a) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 262.
(b) *Zie het by* Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 905.
(c) *Zie* Reſol. Holl. 21 *Maart* 27 *April* 1663. *bl.* 99, 32. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1111.

1662. van de opvoeding onthouden (d), om dat men 'er hun, tot nog toe, te weinig zeggens in begeerde te laaten. In Herfstmaand, kwamen zy overeen met de Staaten van Zeeland, dat men den Prins van Oranje niet tot Stadhouder van Holland en Zeeland aanstellen of voorschikken zou, dan met gemeen goedvinden der Staaten van beide de Gewesten. Ook beloofden zy, met de Staaten van Zeeland, in allen broederlyk vertrouwen, te zullen handelen, wanneer zy, na deezen, mogten goedvinden, de oppervoogdyschap over den Prinse te aanvaarden (e). Doch eer 't hier toe kwame, verliepen 'er nog eenige jaaren; waarom 't noodig zal zyn, hier, 't verhaal der zaaken, die 's Prinsen verdere bevordering voorgingen en te wege bragten, vooraf te laaten gaan.

X. Handeling over een Verbond met Groot-Britanje.

Uit het verhaalde, is reeds gebleeken, hoe zeer Karel de II. op 's Prinsen bevordering gesteld was. Het verwylen derzelve door de Staaten van Holland, stremde de handeling over een Verbond tusschen Groot-Britanje en deezen Staat; waarmede het buitengewoon Gezantschap in Engeland belast was. De punten, die de Vischery, Scheepvaart en Koophandel betroffen, schoenen de meeste zwaarigheid te maaken (f); doch weinigen twyfelden, of 's Prinsen bevordering zou deeze zwaarigheid mer-

(d) Resol. Holl. 2 *May* 1662, *bl.* 54. Notul. Zeel. 6 *Sept.* 1662. *bl.* 254.

(e) Notul. Zeel. 19, 23 *Maart* 1662. *bl.* 70, 97. Secr. Resol. Holl. 23 *Nov.* 1661. 18, 22 *Sept.* 1662. II. *Deel*, *bl.* 334, 374, 383. Resol. van Confid. *bl.* 615, 626, 628. *Zie ook* AITZEMA IV. *Deel*. *bl.* 965 *enz.*

(f) *Zie* Secr. Resol. Holl. 24 *Maart* 5 *May* 15 *Sept.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 281, 286, 321. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 745 *enz.* 763.

merkelyk hebben opgeligt. Karel de II. hadt, terſtond na de aankomſt der Gezanten, de gunſt des Heeren van Beverweerd gezogt te winnen, door zynen Zoon, den *Heere van Odyk*, een Ampt van veertien- of vyftienduizend guldens 's jaars op te draagen. Doch Beverweerd maakte zwaarigheid om zig met de zaaken des Gezantſchap te moeijen, tot dat men hem, van hier, daartoe, op nieuws, gelaſt, en eenigszins ontſlaagen hadt van den eed, waarby de Gezanten zig verbinden moeſten, geene geſchenken, ampten of gunſten, voor hun of de hunnen, van uitheemſche Mogendheden te zullen ontvangen (*g*). Doch ſommigen, en de Heer van Beuningen zelf, keurden dit ontſlag niet goed. De Ambaſſadeur de Huybert ſchreef ook uit Frankryk „ dat de Heer van Beverweerd een der beſte kinderen van Holland „ was, waarom men hem wel van zynen eed „ ontſlaan mogt, als 't tot zyn voordeel ſtrekte, zynde Holland gezind om de kinderen „ van den Huize, gelyk menze noemde, alle „ voordeelen, 't zyze met den eed overeenkwamen of ſtreeden, toe te voegen (*h*)." De handel werdt, ſedert, traaglyk, voortgezet, inzonderheid, om dat men, in Engeland, zien wilde, wat keer de handeling in Frankryk neemen zou. De Staaten voorzagen hunne Gezanten, van tyd tot tyd, van naderen laſt, om de handeling ten einde te brengen, of, zo zulks niet gelukken wilde, gevoeglyk af te bree- 1664.

(*g*) Reſol. Holl. 9 *Dec.* 1660. *bl.* 39. De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 335. IV. *Deel*, *bl.* 50, 57, 59, 96. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 616, 619, 745. Reſol. van Conſid. *bl.* 511.

(*h*) Brief van J. de Huybert *van* 24 *Dec.* 1660. *MS.*

1662. breeken (*i*). Doch de Engelſchen ſcheenen ongezind, beide tot ſluiten en tot afbreeken der handelinge. Verſcheiden' oude geſchillen werden opgehaald, zelfs, 't gene den Staaten zeer haatelyk ſcheen, het werk van Amboine (*k*), welk, reeds ten tyde van Kromwel, vereffend was. De Staaten waren egter zo zeer geneigd tot een Verbond met Groot-Britanje, dat zy Karel den II, in veele opzigten, te gemoet gingen. In Lentemaand deezes jaars 1662, gedoogden de Staaten van Holland zelven, dat drie Regters van Koning Karel den I. *Miles Corbet*, *John Okei* en *John Barkſtead*, die zig, eenen tyd lang, in Holland onthouden hadden, te Delft gevat, aan den Reſident Downing overgeleverd (*l*), en naar Engeland gevoerd werden; daar zy allen drie ter dood werden gebragt. Men verwonderde zig zeer over der Staaten toegeevenheid, die veelen laf en onredelyk noemden. Ook werdt de yver van Downing, in 't algemeen, veroordeeld, om dat hy, die, maar even voor 's Konings herſtelling, van party gewiſſeld was (*m*), nu Okei, een' der drie ongelukkigen, dien hy, in vroeger' tyd, Predikant zynde, voor Kapellaan gedient hadt, in lyden bragt (*n*). Hy hadt, reeds te vooren, verlof van de Staaten verworven, om diergelyke luiden te ligten (*o*). Doch de

Drie Regters van Karel den I. in Holland gevat.

(*i*) Secr. Reſol. Holl. 1 *Oct.* 1661. 10, 11, 17 *Maart* 1662. II. *Deel*, *bl.* 331, 341, 351. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 380. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 893, 899, 903.

(*k*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 159.

(*l*) Reſol. Holl. 16, 17, 21 *Maart* 1662. *bl.* 64, 65, 83.

(*m*) THURLOE's Papers. *Vol.* VII. *p.* 445.

(*n*) LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 82, 93. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 896

(*o*) Secr. Reſol. Holl. 6 *Aug.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 370.

de toegeevendheid der Staaten, in eene zaak van zo veel gewigt, schoon zy gaarne gezien zouden hebben, dat de drie regters by 't leeven gespaard geweest waren (p), maakte de Engelschen niet veel gereeder, om het Verbond, waarover men handelde, te sluiten. Zy veranderden eerst van gedagten, na dat het Verbond met Frankryk getroffen was. Men verstondt elkanderen toen, veel ligter dan te vooren, over de meeste zwarigheden (q). 't Liep egter nog aan tot in Herfstmaand, eer men sluiten kon. De Staaten toen hunnen uitersten last gegeven hebbende aan de Gezanten, met bevel, om terstond naar huis te keeren, zo zy dien niet konden ter uitvoeringe brengen (r); vondt de Koning geraaden een einde van zaaken te maaken. 't Verbond werdt getekend op den veertienden van Herfstmaand, en behelsde, onder anderen „eene belofte, om elkanders wederspannelingen geenen bystand of schuilplaats te zullen verleenen. Over inbreuken op dit Verbond, begaan aan deeze zyde de Kaap de goede Hoop, zou, binnen 't jaar, en verder, binnen agttien maanden na dat het verzogt was, regt gedaan worden. Oorlogs- en andere schepen der Staaten, eenig Engelsch schip van oorloge, in de Britannische zeeën, ontmoetende, zouden de vlag van den top van de mast moeten stryken en het marszeil laaten vallen; gelyk voor deezen gebruikelyk geweest was. De Staaten zou- 1662.

't Verbond met Groot-Britanje wordt gesloo-ten. Inhoud van het zelve.

(p) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 225, 227.
(q) Secr. Resol. Holl. 12 *July* 1662. II. *Deel*, *bl.* 361.
(r) Secr. Resol. Holl. 5 *Sept.* 1662. II. *Deel*, *bl.* 370. De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 298.

1662. „ zouden den Koning in 't bezit doen ſtellen
„ van het Eiland Pouleron. De overige open-
„ ſtaande geſchillen, ruſſchen de Ooſtindiſche
„ Maatſchappyen, ſedert den aanvang des
„ jaars 1659, ontſtaan, zouden, door Gemag-
„ tigden; den twiſt wegens twee ſchepen, *Bon-*
„ *ne Avonture* en *Bonne Eſperance*, in den jaare
„ 1660, door den Kapitein *Enno Doedeszoon*
„ *Star*, genomen (*s*), voor den gewoonlyken
„ Regter, afgedaan worden. 't Verbond zou
„ beëedigd moeten worden, van der Staaten
„ zyde, door de Kapiteinen-Generaal en Stad-
„ houders in der tyd." In een afzonderlyk punt, werdt bedongen „ dat de Staaten, eeni-
„ gen Huisraad, juweelen of koſtelykheden,
„ den Koning toebehoorende, ontdekkende
„ binnen hun gebied, dezelven terſtond zou-
„ den doen overleveren. Ook zouden zy allen,
„ die zig ſchuldig gemaakt hadden aan den
„ *verfoeilyken moord* van Koning Karel den I.
„ en zig in hun gebied onthielden, zo dra zy 'er
„ kennis van kreegen, doen vatten en naar
„ Engeland voeren (*t*)." Voorts, behelsde het Verbond weinig byzonders. Het werdt, voor-al van de Engelſche zyde, geſlooten, met klei-ne gezindheid om het te houden. Ook hadt men 'er, hier te Lande, geringe verwagting van. Karel de II. bleef misnoegd, om dat zyn Neef, de Prins van Oranje, niet bevorderd werdt; en in Holland zogt men deeze bevorde-
ring

(*s*) *Zie* Notul. Zeel. 3 *July* 6 *Sept.* 1662. *bl.* 214, 253. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 891.

(*t*) *Zie* 't Verdr. *in* 't *Hollandſch en in* 't *Latyn by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 908, 915. *See alſo* LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 93.

ring zo lang te verwylen als mogelyk ware, of veelligt wel geheellyk te voorkomen (*u*). De vriendſchap kon, derhalve, niet beſtendig zyn, tuſſchen de pas verbonden Mogendheden. 't Leedt ook niet lang, of zy werdt t'eenemaal verbroken, gelyk wy, wel haaſt, zien zullen. 1662.

Dood der Koninginne van Boheeme.

De Koningin van Boheeme, Dogter van Jakob den I., Koning van Groot-Britanje, die zig, tot na de herſtelling van haaren Neeve, hier te Lande, opgehouden en zwaare ſchulden gemaakt hadt (*v*), was, in den Zomer des voorleeden jaars, naar Engeland vertrokken, daar zy niet zeer welkom was (*w*). Ook overleedt zy 'er, aan de teering, des nagts na den drieentwintigſten van Sprokkelmaand deezes jaars 1662, hebbende, meer dan veertig jaaren agtereen, in ballingſchap herom gezworven (*x*).

XL. Staat der Zweedſche en Deenſche zaaken.

Na 't herſtellen van de Vrede in 't Noorden, hielden de Staaten bewindsluiden in Zweeden en in Deenemarke, om humane belangen, aldaar, waar te neemen. *Nikolaas Heins*, Sekretaris van Amſterdam, toog, als Reſident naar Stokholm. Vogelzank bleef ook nog eenigen tyd te Koppenhaagen; doch hy werdt, eerlang, door den Reſident *Jakob le Maire*, opgevolgd. Met Zweeden, was eenig verſchil ontſtaan, ter gelegenheid, dat de Weſtindiſche Maatſchappy een ſchip der Zweedſche Afrikaanſche Maatſchappye genomen, en de Sterkte op Cabo Cors in Guinea overmeeſterd hadt (*y*). Van

(*u*) D'ESTRAD. *Tom. I. p. 177.*
(*v*) AITZEMA III. *Deel, bl. 916.*
(*w*) AITZEMA IV. *Deel, bl. 749.*
(*x*) AITZEMA IV. *Deel, bl. 895.*
(*y*) Secr. Reſol. Holl. 18 *July* 1664. II. *Deel, bl. 423.*

1662. Van den Koning van Deenemarke hadden de Staaten vergoeding gevorderd van de penningen, hem, boven 't gene zy by Verdrag gehouden waren, verſtrekt. Fredrik de III. klaagde, daarentegen, dat men, van hier, den handel zyner Afrikaanſche Maatſchappye, in Weſtindie, belemmerde, en zig van zyne Sterkten in Guinea meeſter maakte. Beide de Noordſche Ryken lieten zig niet veel gelegen zyn aan de vriendſchap der Staaten, inzonderheid Zweeden niet, welk zig, in 't voorleeden jaar, beide met Frankryk en met Groot-Britanje, verbonden hadt. Ook hadt de Koning van Deenemarke, ten zelfden tyde, een Verbond geſlooten met Karel den II. (z). De Staaten handelden met beide de Ryken eenen geruimen tyd, eer men zig, over de openſtaande geſchillen, verdraagen kon (a).

XII. Verdrag van Vrede met Tunis en Algiers.

Terwyl men met Frankryk en Groot-Britanje in onderhandeling was, waren de Staaten te raade geworden, de Ruiter, met eene Vloot, te zenden naar de Middellandſche zee, om de Scheepvaart der Vereenigde Geweſten, tegen de Turkſche vyandlykheden, te beveiligen. De Vice-Admiraal was, in Bloeimaand des jaars 1661, in zee geloopen, kruiſende, het gantſche jaar, zonder meer dan één Turkſch Rooffchip te veroveren. Doch in Sprokkelmaand deezes jaars, dwong hy twee diergelyke ſchepen tot de overgaave. Middlerwyl, tot vóór Tunis genaderd, ſloot hy eenen ſtilſtand van wapenen met de Regeering deezer Stad, die,

(z) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 829-847, 951-956.
(a) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 634-656. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1062 *enz.*

die, den zevenden van Lentemaand, aanvangen, en zes maanden duuren zou. Ook kwam men, wegens de wisseling der gevangenen, overeen. De Ruiter, van hier naar Algiers gezeild, trof aldaar ook eenen stilstand van wapenen; waarna men in onderhandeling tradt over eene vrede, die nogtans, niet voor den zessienden van Slagtmaand, geslooten werdt (*b*). Geduurende de handeling, was de Ruiter naar Tunis gekeerd, en hadt daar de Vrede getroffen, op den derrigsten van Oogstmaand (*c*). Doch met de Regeering van Tripoli hadt hy zig niet konnen verdraagen. Na zyne terugkomst in 't Vaderland, in Grasmaand des jaars 1663, vernam men, dat die van Algiers het Verdrag, op nieuws, geschonden hadden. Hy werdt dan, in 't jaar 1664, wederom derwaards gezonden. De Consul, *Joan Bertram de Montaigne*, en de Fiskaal der Vloote, *Mr. Gilbert van Viane*, die de reis, ten zelfden tyde, deeden, hadden byzonderen last mede, om met die van Algiers, over 't herstellen der Vrede, te handelen (*d*). Doch een zy deezen last voltrekken konden, kreeg de Ruiter ander bevel van de Staaten (*e*); 't welk gelegenheid gaf, dat de vyandlykheden der Algierynen, noch eenige jaaren, bleeven duuren. 1662.

De algemeene Staaten schreeven, op aanhouden der Protestantsche Zwitsersche Kantons, wederom verscheiden' Brieven aan den Her- De Staten schryven voor de Walden-

(*b*) *Zie 't Tract. by* AITZEMA IV. *Deel, bl.* 948, 949.
(*c*) *Zie 't Tract. by* AITZEMA IV. *Deel, bl.* 946, 947.
(*d*) Secr. Resol. Holl. 13 *Sept.* 1663. II. *Deel, bl.* 401.
(*e*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 221-295. AITZEMA IV. *Deel, bl.* 1071, 1072, 1078, 1119, 1136.

1661. zen aan den Hertoge van Savoje.

Hertoge van Savoje, ten behoeve der Waldenzen in Piemont, die nog al over verdrukkingen klaagden. De Hertog beweerde, van zyne zyde, dat de Waldenzen zig niet hielden aan de voorwaarden, waarop hun, in 't jaar 1655, hun opſtand vergeeven was, en dat zy, niet om den Godsdienſt, maar om hunne wederſpannigheid, vervolgd werden (*f*). De Staaten, geene gelegenheid hebbende, om hunne Geloofsgenooten in Piemont, kragtdaadiglyk, te onderſteunen, moeſten zig, met diergelyk antwoord, laaten vergenoegen.

XIII. Geſchil te Utrecht tuſſchen de Regeering en de Predikanten.

Te Utrecht, was, ſedert eenigen tyd, merkelyk misnoegen ontſtaan, tuſſchen de Regeering en ſommige Predikanten. De laatſten hadden wederom opgehaald het oud geſchil over de geeſtelyke goederen, welken zy dreeven, ten onregte, door het eerſte Lid der Staaten, en door de Stad, bezeten te worden, en der Kerke toe te komen. Zy ontzagen zig niet, de Regenten, in de Kerkenraaden en van den Predikſtoel, vinnig door te ſtryken: 't welk de Wethouders beſluiten deedt, om twee Gemagtigden te zenden in den Kerkenraad, dat, te Utrecht, in geene zeventig jaaren, geſchied was.

Van de Velde en Teeling wordt de Stad en 't Geweſt ontzeid.

Aan twee Predikanten, *Abraham van de Velde* en *Joannes Teeling*, werdt, in Hooimaand des jaars 1660, de Stad en 't Geweſt ontzeid. Ook beſlooten de Staaten van Utrecht alle Predikanten, voortaan, te doen belooven „ dat zy „ zig, in 't leeren, zouden houden aan 't gene, „ zo omtrent de Leere als Kerkenorde, in de „ jaaren 1618 en 1619, by de Sinode van Dor„ drecht,

(*f*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 859, 860, 889, 1146, 1150.

„ drecht, vaſtgeſteld was, in 't byzonder, raa- 1662.
„ kende 't ſtuk van den Sabbath of Zondag,
„ en dat zy zig zouden wagten van zaaken,
„ de Regeering, of den Staat der Kapittelen
„ of derzelver goederen betreffende, te beris-
„ pen of te veroordeelen." Elk, die deeze be-loften weigerde te doen, zou, terſtond, ge-weerd worden van den dienſt; en elk, dieze overtradt, zou, naar bevindtenis van zaaken, geſtraft worden. Van de Velde werdt, ſedert, te Medenblik, beroepen. Doch de Wethou-ders, voor zynen onruſtigen aart bedugt, brag-ten, by de Staaten, te wege, dat hy hunne Stad niet alleen, maar gantſch Holland ruimen moeſt (*g*). Eer hy uit Medenblik vertrok, waren de Staaten genoodzaakt geweeſt, drie vendels knegten derwaards te ſchikken, om de Ge-meente in ruſt te houden (*h*). Hy begaf zig toen naar Zeeland en werdt eerlang Predikant te Middelburg (*i*), daar hy zig, inzonderheid, by de voorſtanders van het Huis van Oranje, zeer bemind wiſt te maaken, en niet ſchroomde, de Staaten van Holland, van den predikſtoel, door te ſtryken, als *verbondbreekers* (*k*). 't Gene hy en Teeling wegens de Kerkelyke goederen ge-dreeven hadden werdt naderhand ook door *Mathias Nethenus*, Profeſſor der Godgeleerd-heid te Utrecht, in openbaaren druk, beweerd. Doch men beſloot, in Grasmaand deezes jaars 1662, ook deezen te verlaaten van zyn ampt (*l*).

De

(*g*) Reſol. Holl. 3, 12 *Maart* 1661. *bl.* 11, 38.
(*h*) Reſol. Holl. 11 *Maart* 1661. *bl.* 36.
(*i*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 683-688.
(*k*) Reſol. Holl. 28 *Sept.* 1662. *bl.* 47.
(*l*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 978.

1662.

XIV. Oorſprong der geſchillen, tuſſchen de Voetiaanen en Coccejaanen.

De Hervormde Kerk in Holland werdt, omtrent deezen tyd, ook eenigszins ontruſt, door verſchillende begrippen over eenige punten der Leere en der Kerkenorde, waaruit ſommigen eene beroerte te gemoet zagen, gelyk aan die, welke men, voor ruim veertig jaaren, beproefd hadt; hoewel zy, door 't voorzigtig beleid der Regeeringe, voorkomen werdt. 't Zal niet ondienſtig zyn, hier een kort berigt te geeven van den oorſprong deezer geſchillen, die, ook met Staatkundige inzigten (*m*), of gevoed, of bedwongen werden, naar tyds gelegenheid; en die, tot heden toe, in de openbaare Kerke, gebleeven zyn, zonder nogtans de eenigheid gebroken te hebben.

De Filozoofiſche ſchriften van *Renatus Descartes*, die zig eenigen tyd te Egmond binnen opgehouden hadt, en, in 't jaar 1650, in Zweeden, overleeden was, waren, inzonderheid na zynen dood, zeer bekend geworden hier te Lande, en vooral op de hooge Schoolen te Leiden en te Utrecht; daar zy, van ſommige Hoogleeraars, beide in de Godgeleerdheid en Filozoofie, met goedkeuring, gelezen; van anderen, afgekeurd en veroordeeld werden. Onder de laatſten, was *Gysbert Voetius*, Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Utrecht: onder de eerſten, *Joannes Coccejus*, die, in 't jaar 1650, van Breemen, tot Hoogleeraar in dezelfde weerenſchap, te Leiden, beroepen was. Voetius hadt de vermaarde Sinode te Dordrecht bygewoond, en veelen, die 't met hem hielden, wil-

(*m*) *Voiex.* Entret. ſur les Method. des Cocceiens & Voetiens. *p.* 24.

wilden gaan voor uitſteekende vrienden van 't Huis van Oranje. Ook waren 't deezen, die, beide in 't Stigt en in Holland, ſcherpſt uitvoeren tegen de tegenwoordige Regeering. Coccejus, daarentegen, omtrent den tyd der veranderinge, herwaards gekomen, ſtampte zynen Leerlingen, ernſtelyk, in, dat men der Overheid gehoorzaam zyn, haar gezag erkennen, en zig wagten moeſt van tegen haar uit te vaaren van den Predikſtoel. Hierdoor wonnen hy en de zynen de gunſt der tegenwoordige Regenten van Holland, die niet gedoogen wilden, dat zy, door de Voetiaanen, verdrukt werden. De Voetiaanen, daarentegen, ver het grootſte getal uitmaakende, arbeidden ſterk, om hunne partyen, by 't gemeen en by de Overheid, in kleinagting te brengen, en van gevaarlyke ſtellingen, zelfs van de gehaatte leere der Socinianen, waartegen, in den jaare 1653 en ſedert, verſcheiden Plakaaten waren uitgekomen, verdagt te maaken (n). De Staaten van Holland en de Raadpenſionaris de Witt begunſtigden egter de Coccejaanen, onder de hand en openlyk, en vonden 'er luiden aan, die hunner Regeeringe meer toegedaan waren, dan veele Voetiaanen. Om het groot getal deezer laatſten, nogtans, niet te zeer te ontſteeken, hadden zy, op het aanhouden der Klaſſis van 's Graavenhaage (o), in den jaare 1656, belaſt; „ dat geſchilſtukken, de Filozoofie betref- „ fende, voortaan onderſcheiden zouden bly- „ ven van de Godgeleerde geſchilſtukken; dat „ men 1662.

De Staaten van Holland houden den Coccejaanen de hand boven 't hoofd.

(n) B. Bekker Vervolg op Hornius Kerk. Hiſt. bl. 30. Zie ook Heidanus Conſideratien.
(o) Reſol. Holl. 14, 25 July 1656. bl. 140, 163.

1662. „ men de aanſtootelyke ſtellingen van Des-
„ cartes zou nalaaten voort te zetten; dat men
„ de vryheid van *filozofeeren*, welke de Staa-
„ ten niet wilden wegneemen, niet zou heb-
„ ben te misbruiken, en dat men elkanderen
„ geene naamen van partyſchap zou hebben
„ te geeven, op dat dus zelfs alle ſchyn van
„ verdeeldheid gemyd werdt (*p*)." De Leid-ſche Hoogeſchool bleef, ſedert, in tamelyke ruſt. Doch de hevigheid der Voetiaanſche en Coccejaanſche Predikanten ſcheen niet toe dan af te neemen. Onder anderen, kwam het geſchil over den Sabbath of Zondag op de baan, tot het vieren van welken, de Voetiaanen ſterker verpligting ſtelden, dan de Coccejaanen (*q*). De Staaten van Holland, alles, zo veel mogelyk ware, in ruſt willende houden, gaven bevel, om zig, in dit ſtuk, te gedraagen, naar 't gene, by de Nationaale Sinode van Dordrecht, beraamd was, zonder, deswege, van nieuws, te raadpleegen op de Provinciaale Sinoden (*r*). Wy hebben boven gezien, dat de Staaten van Utrecht, naderhand, diergelyk een beſluit namen. Doch deeze gemaatigdheid werdt der Overheid kwalyk genomen, door veelen. Men ontzag zig niet, de Staaten en de Wethouders over te haalen, als meendenze 't niet ernſtig met den Godsdienſt. Voornaame Amptenaars werden van ſchadelyke gevoelens verdagt gemaakt. Binnen Amſterdam, welk gehouden werdt, het roer der zaaken in Hol-

Zy raaden tot gemaatigdheid.

't welk veelen kwalyk neemen.

land,

(*p*) Reſol. Holl. 30 *Sept.* 1656. *bl.* 241.
(*q*) LEIDEKKER Vervolg op HORNIUS. *bl.* 10.
(*r*) Reſol. Holl. 7 *Aug.* 1659. *bl.* 147. *en in de* Reſol. van Conſid. *bl.* 491, 494.

land, voornaamlyk, te beſtieren, werden, zo ſommigen ſchryven durfden, ten deezen tyde, niet boven drie of vier waare Proteſtanten gevonden onder de Regenten: de overigen waren, zeide men, Papiſten in hun hert, of Vrygeeſten en Atheiſten (s). Doch zulke kwaade naamen waren, ook in vroeger tyd, Regenten, die tot gemaatigdheid rieden, naar 't hoofd geſmeeten (t), zonder dat men reden heeft, om te denken, datze hun voegden. De bitterheid der partyſchap duurde eenen geruimen tyd, en zou nadeelige gevolgen gehad hebben voor de Coccejaanen, zo deezen de hand niet boven 't hoofd gehouden was, door 's Lands Staaten, aan welken zy, van hunnen kant, daarentegen, meer eerbiedenis en ſtipter gehoorzaamheid beweezen dan eenigen onder de Voetiaanen. Men zag hiervan, omtrent deezen tyd, een merkwaardig voorbeeld. 1662.

XV. De Staaten van Holland ſtellen orde op het openbaar bidden, in de Kerken.

In ſommige Geweſten, en in Friesland inzonderheid, was, ſedert, eenige jaaren, in gebruik geweeſt, in de openbaare Kerken, te bidden voor den Prinſe van Oranje. Dit geſchiedde ook in Holland, door veele Predikanten, die Voetius zyde hielden. Doch de Staaten van dit Geweſt, den Prins thans aanmerkende, als een' byzonder' Perſoon, die de hooge empten zyner voorzaaten nog niet bekleedde, en veelligt nimmer bekleeden zou, oordeelden, dat hem deeze uitſteekende eer niet toekwam, dan in de Kerken zyner byzondere Heerlykheden hier te Lande, daar hyze, met andere hoogeen

(s) THURLOE's Papers, *Vol* V. p. 662.
(t) VII. *Deel*, bl. 219. X. *Deel*, bl. 25, 28.

1662. en Ambagts-heeren, gemeen hadt. In de gemeene Voorschriften der gebeden, die, in de openbaare Kerkboeken, gedrukt waren, en, doorgaans, door de Predikanten, gevolgd werden, hadt men ook eenige andere wanvoeglykheden ontdekt, die verbetering behoefden: inzonderheid, werdt, volgens dezelven, in de eerste plaats, gebeden, voor de algemeene Staaten, als de hooge Overheid deezer Landen; daar men nu, in Holland, verstondt, dat de Staaten van Holland en Westfriesland alleen de wettige hooge Overheid waren van dit Gewest. Om deeze en diergelyke ongeregeldheden te weeren, hadden hunne Edele Groot-Mogendheden, al in den jaare 1657, eenige Leden der Vergaderinge gemagtigd, om de Voorschriften der openbaare gebeden naar te zien, en den Staaten te dienen van den besten raad, om de Predikanten aan de Voorschriften verbonden te houden (u). Doch 't liep aan, tot op het einde deezes jaars 1662, eer deeze Gemagtigden verslag deeden van 't gene zy gevonden hadden (v). De Staaten, door de Witt
1663. bewoogen (w), namen, hierop, in Lentemaand des volgenden jaars, een besluit, om den Predikanten, alomme, te belasten, dat zy, in de eerste plaats zouden hebben te bidden „ voor „ hunne Edele Groot-Mogendheden, of de „ Ridderschap, Edelen en Steden van Holland „ en Westfriesland, als zynde den ontwyfelbaaren *Souverain*, en, naast God, de eenige „ hooge Overheid deezer Provincie; daarna „ voor

(u) Resol. Holl. 13 *Decemb.* 1657. *bl.* 444.
(v) Resol. Holl. 23 *Decemb.* 1662. *bl.* 28.
(w) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 166.

„ voor de Staaten der andere Vereenigde Ge- 1663.
„ westen, derzelver Bondgenooten, en voor
„ derzelver gezamentlyke Afgevaardigden;
„ ter algemeene Staatsvergaderinge en in den
„ Raad van Staate: voorts, binnen 's Graa-
„ venhaage alleen, voor de Gekommitteerde
„ Raaden, voor de twee hooge Geregtshoven,
„ en voor de Kamer van Rekeninge, en,
„ eindelyk, overal, voor de Wethouderschap
„ en Regeerders der Stad of Plaatse (x)." Van dit besluit werdt den Predikanten, alomme, kennis gegeven (y), met byvoeging, dat men, in de hooge en Ambagtsheerlykheden, ook voor de Heeren, in rang onmiddelyk voor de Wethouderschap, zou hebben te bidden. De Staaten van Friesland, die, ten deezen tyde, verstonden, dat de algemeene Staaten de hooge Overheid deezer Landen waren, stieten zig zeer aan de nieuwigheid, die Holland dagt in te voeren, en beweerden, dat men zig, in 't bidden, schikken moest naar de Voorschriften, agter de gemeene Bybels en Gebedeboeken gedrukt, en alomme verspreid (z). Die van Holland weezen, daarentegen, aan, dat deeze Voorschriften merkelyk verschilden; en dat sommigen, in de eerste plaats, voor den Keizer en voor den Koning van Spanje leerden bidden: anderen, in Leicesters tyd, naar 't schynt, uitgegeven, ook, met naame, voor onze genadigste Koningin van Engeland: anderen, voor den Stadhouder, in rang voor de Staaten van den Lande: veelen, eindelyk, voor de

Friesland neemt dit kwalyk, en verzet 'er zig tegen.

(x) Resol. van Consid. ten tyde van DE WITT, *bl.* 658.
(y) Resol. *als boven*, *bl.* 660, 662.
(z) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 996.

1663. de algemeene Staaten, in de eerſte plaatſe. Zy voegden hierby, dat de wyze van bidden binnen Holland ſtondt aan de beſchikkinge der Staaten van 't Geweſt, geenszins aan de Staaten der andere Geweſten (a). Doch die van Friesland, opgezet, zo ſommigen ſchryven, door Prinſe Willem van Naſſau, die, van Breda, derwaards vertrokken was, zonder den Haage aan te doen (b), lieten zig niet genoegen met deeze redenen (c). Zy bragten te wege, dat de Correſpondent der Frieſche Sinode de Leden der Zuidhollandſche, die, in Hooimaand, binnen 's Gravenhaage, zat, vermaande, tot het aanwenden van ernſtige poogingen by de Staaten, om 't nieuwe Voorſchrift van 't openbaar Gebed wederom in te trekken. Maar dit gedrag van Friesland werdt by de Staaten van Holland zo euvel genomen, dat zy 'er voldoening voor begeerden van de Friezen (d). Voorts, droegen zy zorg, dat 'er, op de volgende Noordhollandſche Sinode, die te Haarlem gehouden werdt, geen diergelyk voorſtel gedaan werdt, door den Correſpondent der Frieſche Sinode (e). De Coccejaanſche Predikanten waren, op de Noordhollandſche Sinode, de gereedſten, om het nieuwe Voorſchrift aan te neemen: wordende zy egter van de meeſte anderen ingevolgd. De Sinode beſloot, derhalve, het Voorſchrift te agtervolgen, in vertrouwen, dat het niet ſtrek-

te

(a) AITZEMA IV. *Deel, bl.* 996 1004.
(b) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 300.
(c) AITZEMA IV. *Deel, bl.* 1009 *enz.*
(d) Reſol. Holll. 17 *July* 1663. *bl.* 25.
(e) Reſol. van Conſid. ten tyde van DE WITT, *bl.* 676 *enz.*

te tot benaadeelinge van 't gene, by de Sinode van Dordrecht, in de jaaren 1618 en 1619, beraamd was, gelyk ſommige *onruſtige en kwaadwillige geeſten*, zo alsze genoemd werden, ja byna alle gezindheden deezer Landen gedreeven hadden (*f*). De Staaten verklaarden, ſedert, dat zy niet beoogd hadden, met hun Voorſchrift, de Dordrechtſche Sinode te benadeelen (*g*). Midlerwyl, hadden de Staaten van Gelderland, Zeeland, Overyſſel en Stad en Lande zig ook verklaard tegen het Voorſchrift, door Holland vaſtgeſteld, dryvende, dat het niet kon aangemerkt worden, als byzonderlyk behoorende tot de huishoudinge van Holland, alzo 'er de rang der algemeene Staaten in bepaald werdt, tegen de oude gewoonte: 't welk te vreemder werdt gevonden, om dat Zeeland ook verſtondt, dat de byzondere Staaten, elk in hun Geweſt, de hooge Overheid waren. De Staaten van Zeeland ſloegen eene ſoort van een' middelweg voor (*b*), beweerende, dat de Predikanten zig, in 't bidden, bedienen zouden van deeze uitdrukkingen: *wy bidden u voor de genen die gy over ons in Hoogheid en 's Lands Regeeringe geſteld hebt: wy bidden u voor de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en voor de Staaten van - - - - -, zynde onze wettige hooge of* Souveraine *Overheid* (*i*). Doch de Staaten van Holland, geen genoegen vindende in deezen voorſlag,

1663.

Vier Gewesten voegen zig by Friesland.

Zeeland ſlaat een' middelweg voor.

die Holland niet behaagt.

(*f*) Extr. *uit de* Acta Synod. Noordholl. *by* Aitzema IV. *Deel, bl.* 1016.
(*g*) Reſol. van Conſid. *bl.* 711.
(*b*) Notul. Zeel. 26 *June* 20 *Sept.* 1663. *bl.* 168, 191. 28 *April* 1664. *bl.* 175.
(*i*) Aitzema IV. *Deel, bl.* 1015, 1016-1021, 1035.

1663. slag, die inderdaad duister was en 't geschil onbeslist liet, schreeven eenen wydluftigen Brief aan alle de Gewesten, waarin zy de redelykheid van hun Voorschrift verdedigden (*k*). Ook bleeven zy zorgen, dat niemant der Correspondenten, tegen het zelve, eenigen voorslag deedt, op de Hollandsche Sinoden (*l*). Door alle deeze middelen, raakte, eindelyk, het nieuwe Voorschrift, in Holland, in gemeen gebruik. Weinigen waren 'er maar, die 't overtraden; doch zy veranderden van gedrag, na dat de Staaten, in Wynmaand des jaars 1666, beslooten hadden de wedden van elk, die zig niet stipt aan 't Voorschrift hieldt, in te houden (*m*). Te vooren, hadden zy reeds ernstige besluiten genomen, tegen zulke Predikanten, die uitheemsche briefwisseling hielden, en zaaken van Regeeringe op den Predikstoel bragten, gelyk, nu en dan, nog door eenige Predikanten geschiedde; onder anderen, verklaarende „ dat zy, die de raadpleegingen „ en besluiten der Regeeringe van den Pre„ dikstoel doorstreeken, en de Overheid by „ de onderdaanen zogten verdagt te maaken, „ terstond, van hunnen dienst zouden worden „ verlaaten, zonder immer daartoe wederom „ aangenomen te worden (*n*): " naar welke besluiten, eenige Voetiaanen zig ongaarne voegden. De Coccejaanen schikten 'er zig, daarentegen, gereedelyk naar, en wonnen, daardoor, meer

(*k*) Resol. van Consid. *bl.* 718. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1021, 1022.
(*l*) Resol. van Consid. *bl.* 772.
(*m*) Resol. van Consid. *bl.* 791.
(*n*) Resol. van Consid. *bl.* 787.

meer en meer, de gunst der Staaten en der Wethouderen in de Steden. Zy werden voorzien met de beste Plaatsen, en namen, derhalve, van tyd tot tyd, toe in getal: waardoor de Staaten van Holland eenen steun kreegen aan de Kerkelyken, dien zy, te vooren, niet gehad hadden. 1663.

Doch terwyl de zaak van 't openbaar Gebed en diergelyken ter Vergaderinge van Holland verhandeld werden, ondervondt men, dat sommige Leden met zo veele vrymoedigheid stemden, dat men bedugt werdt, of zy niet, mogelyk, by verandering van tyden, deswege, eenig nadeel konden te wagten hebben. Men nam, derhalve, na ryp beraad onder de Edelen en in de Vroedschappen der Steden, een eenpaarig besluit, om alle zulke Leden der Vergaderinge, welken, in vervolg van tyd, ter oorzaake van de voorslagen, vertoogen, raad of besluiten, tot handhaavinge der tegenwoordige Regeeringe en behoudenis der Vryheid, eenig nadeel, in lyf, goed, ampt of eere, mogt overkomen, schadeloos te houden, en hun of hunnen erfgenaamen vergoeding te doen uit 's Lands middelen (*o*). Elk kreeg, vervolgens, eene Akte van *indemniteit* of schadelooshouding overeenkomstig met dit besluit, met naame ook de Raadpensionaris de Witt, die, ten deezen zelfden tyde, wederom voor vyf jaaren, tot het gewigtig ampt, welk hy nu tien jaaren bekleed hadt, aangenomen werdt (*p*).

De Vergadering van Holland belooft, haare Leden schadeloos te houden, wegens 't gene zy stemmen, raaden of besluiten.

De Witt, wordt, op nieuws, voor vyf jaaren, tot Raadpensionaris aangenomen.

In Groningen en de Ommelanden, was, sedert eenigen tyd, wederom, uit verscheiden

XVI. Onlusten in Gro-

oor-

(*o*) Resol. van Consid. *bl.* 696. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1039.
(*p*) Resol. van Consid. *bl.* 710.

1663. oorzaaken, oneenigheid ontſtaan, die, in deezen jaare, bygelegd werdt. 't Getal der genen, welken, uit de Ommelanden, op de Landſchaps Vergaderingen, verſcheenen, beliep, ten deezen tyde, wel honderd of meer, hebbende elk, die dertig graazen Lands, agt guldens in de Verpondinge doende, bezat, regt om ten Landdage te verſchynen. Doch eenige Ommelander Heeren, hun aanzien merkelyk ziende verminderd, door zo groot een getal van ſtemmende mede-leden, tegen niet meer dan zestien Perſoonen, van wege de Stad, die nogtans zo veel zeggens, ten Landdage, hadden, als zy met hun allen; vervoegden zig, zonder de Stad gekend te hebben, in den aanvang des jaars 1662, by de algemeene Staaten, in den Haage. De Stad, de lugt van hunnen toeleg gekreegen hebbende, deedt, insgelyks, eene bezending herwaards, die den algemeenen Staaten voorhieldt „ dat de Ommelanden niet be„ voegd waren, om een groot deel van de op„ gezetenen ten platten lande te berooven van „ het regt, om ten Landdage te zitten; dat, „ hierdoor, de Landeryen meer dan een der„ de in waarde zouden afflaan: 't welk ſtrek„ ken zou tot merkelyk nadeel van de Stad, „ welker ingezetenen ook ten platten lande „ gegoed waren." De algemeene Staaten beſlooten de zaak nader te doen onderzoeken; doch eer zy hiermede gedaan hadden, ontſtondt 'er eene merkelyke beroerte in de Stad. Joan Schuilenburg, voor deezen Afgevaardigde van wege Stad en Lande ter algemeene Staatsvergaderinge, was, ſedert dat hy, tegen laſt, in de Vrede met Portugal bewilligd hadt,

ningen en de Ommelanden.

Oproer in de Stad.

van

van zyne ampten verlaaten. Doch, zig kwalyk genoegende aan een bedryveloos leeven, hadt hy, door kuipery, beloften en geſchenken, by verſcheiden' Burgemeeſters en Raaden der Stad, zyn beſt gedaan, om herſteld te worden; en toen 't hem, langs deezen weg, mislukt was, zyne toevlugt genomen tot de burgery, met naame tot de Bouwmeeſters en Oldermans der agttien Gilden, welken hy 't hoofd vulde met klagten, over 't onregt hem aangedaan, te gelyk gewaagende van verſcheiden' gebreken in de Regeeringe, die herſtelling behoefden: al 't welk van zulk een gevolg was, dat het gemeen, in Hooimaand des gemelden jaars, op de been raakte, en, met een Verzoekſchrift, by Burgemeeſteren en Raad, om herſtelling van eenige misbruiken aanhieldt. De Regeering was, in 't eerſt, ongezind, om aan 't verzoek der menigte te voldoen; doch bevroedende dat de bezetting, welke zy op haare hand hadt, naauwlyks zeshonderd man ſterk was, en dat de burgery, in veel grooter getal, de wapenen hadt opgevat, beſloot zy toe te geeven „ dat, gelyk „ men begeerd hadt, de gezwooren' Gemeen„ te of Vroedſchap, voortaan, in geduuri„ gen dienſt blyven, en tot geene andere „ ampten benoemd worden zou." De Akte, waardoor Schuilenburg onbekwaam verklaard was, om eenig ampt te bekleeden, werdt, zo veel de Stad aanging, wederom ingetrokken, waardoor hy hoop kreeg, om eerlang in zyne waardigheden herſteld te wor-

1663.

De Regeering geeft toe.

1663. worden. Eenigen uit de gezwooren' Gemeente, om de Ampten, welken zy, daarbenevens, bezaten, te behouden, ſtonden af van het Gezwoorenſchap; in welker plaats, terſtond, anderen benoemd werden. Alles bleef toen in ruſt, voor eenen tyd. Doch ſommigen uit de Regeeringe verzuimden niet, op hunne beurt, onder de hand, te arbeiden, om de burgery te winnen; haar vertoonende, dat het den aanleggeren der jongſte beroerte niet te doen geweeſt was, om den welſtand der burgeren te bevorderen; maar om zelven op 't kuffen te raaken; 't welk, by de meeſten, doorgaans gereed genoeg om te gelooven, 't gene hun, ten nadeele der Overheid, in de ooren geblaazen wordt, zo veel ingang vondt, dat de oude Taalmannen en gezwooren' Gemeente, eindelyk, in Herfſtmaand, een Vertoog inleverden aan Burgemeeſteren en Raad, waarby zy de jongſte keuze onwettig verklaarden, en eene nieuwe begeerden. Den Gilden, die ook ter gehoor waren toegelaaten, werdt aangezeid, dat zy zig, voortaan, niet zouden hebben te ſteeken in zaaken van Regeeringe. Men tradt tot eene nieuwe keuze van Gezwoorens, en de gantſche Regeering, oude en nieuwe, verbondt zig, tot onderlinge handhaavinge. De Bouwmeeſters en Gemagtigden uit de Gilden, nogtans, niet konnende ruſten, riepen de Gildebroeders byeen, van zins om zig te ſterken tegen de Wetherouderſchap. Doch deeze, de bezetting in de wapenen gebragt hebbende, deedt de twee Bouw-

Zy zoekt de burgery te winnen.

Zy herneemt haar gezag.

Bouwmeesters, zonder uitstel, gyzelen. Zy werden niet geslaakt, voor zy en alle de Oldermans zig verbonden hadden, om zig voortaan alleen met Gildenzaaken, niet met zaaken van Regeeringe te zullen moeijen. De Wethouderschap, midlerwyl, om 't gemeen genoegen te geeven, de belastingen op eenige eetwaaren een weinig verminderd hebbende, kondigde eene soort van vergiffenis af van 't voorgevallene. Doch de Ommelanden verklaarden zig tegen deeze vermindering der belastingen, om dat de Stad nog niet bewilligd hadt, in 't stellen van Regteren over Schuilenburg, op wien zy zeer gebeten waren, en die, van wege de Stad, sedert eenigen tyd, door twee soldaaten, in zyn huis, bewaard werdt. Doch de vrees voor nieuwe opschudding hadt de Wethouderschap belet strenger met hem te handelen. Prinse Willem van Nassau, Stadhouder van 't Gewest, sedert, in Groningen gekomen zynde, werdt men te raade, de bezetting te versterken: gelyk geschiedde. Op den dertigsten van Slagtmaand, terwyl de gewoonlyke bezetting, met Prins Willem aan 't hoofd, in de wapenen gebragt was, werden, op 't onverwagtst, veertien vendelen knegten en twee kornetten paarden ter Stad in gelaaten, die zig, in een oogenblik, van de markt en de wagthuizen meester maakten. Terstond hierop, werden eenige oproerigen in hegtenis genomen. Doch Schuilenburg was in vrouwenkleedinge ontsnapt, en eerst naar Breemen, en van daar naar Munster geweeken, al-

1663.

Prins Willem van Nassau brengt meer Krygsvolk in de Stad.

1663. alwaar hy zig eenen geruimen tyd onthieldt, wordende door den Biſſchop in beſcherming en dienſt genomen. Men tradt, voorts, tot het aanſtellen van agttien Gemagtigde Regters uit de Stad en de Ommelanden, die, ten overſtaan van Prinſe Willem, over Schuilenburg en de anderen, moeſten vonniſſen. Men hoorde, tegen Schuilenburg, verſcheiden' getuigeniſſen van Regeeringsperſoonen, en, in zyn vonnis, den dertigſten van Wintermaand getekend, werdt hem te laſte gelegd,

Vonnis tegen Schuilenburg.

„ dat hy oorzaak geweeſt was van den op-
„ loop, plondering en onwettelyke veran-
„ dering der Regeeringe in den jaare 1657,
„ en daarvoor eene groote ſomme gelds ge-
„ trokken hadt; dat hy 's Lands penningen
„ verkort, en giften en gaaven genooten
„ hadt, tegen zynen eed; dat hy, in den handel
„ met Portugal, aangegaan was tegen zynen
„ laſt, ten nadeele van den Staat en van de
„ Weſtindiſche Maatſchappye; en door zyne
„ drift om te beſluiten, ſchoon 'er twee aan-
„ zienlyke Geweſten tegen ſtemden, zo veel
„ in hem was, de heilzaame eendragt van
„ den Staat gezogt hadt te verbreeken; dat
„ hy het voorſtel van Holland, wegens het
„ Portugeeſche werk, hadt doen drukken en
„ verſpreiden, en de Staaten van Stad en
„ Lande, in zekere zyne gedrukte Verhan-
„ deling, ſchamperlyk hadt doorgeſtreeken;
„ dat hy, laatſtelyk, met de Bouwmeeſters
„ en eenige Gemagtigden uit de Gilden,
„ hadt ſamengeſpannen, en den Raad, door
„ oproer, gedwongen, om hem te herſtel-
„ len,

„ len, ſnoevende zelfs, dat hy het leeven van 1663.
„ eenige Heeren in zyne hand hadt." Om
alle welke misdaaden, hy veroordeeld werdt,
om onthalsd te worden, zo dra men hem be-
komen kon, wordende, te gelyk, alle zyne
goederen verbeurd verklaard. *Gerrit Harmans* en nog
Warendorp, gewezen Bouwmeeſter der agt- drie an-
tien Gilden, werdt, wegens den jongſten deren.
oproer, in 't begin deezes jaars 1663, met
den zwaarde geregt. Doktor *Lukas Harkens*
Advokaat, en *Gerard Udink*, gewezen Older-
man van 't Kleermaakers Gilde, die men oor-
deelde gelyke ſtraf verdiend te hebben, wer-
den, nogtans, uit genade, gebannen uit de
Vereenigde Geweſten en uit Ooſtfriesland,
volgens verzoek, hiertoe, aan de Staaten der
andere Geweſten (*q*), aan de algemeene Staa-
ten, en aan den Graave van Ooſtfriesland
te doen. De vergiffenis, te vooren, door de
Stad, verleend, ſcheen bezwaarlyk met dee-
ze vonniſſen te konnen beſtaan. Doch men
oordeelde, dat de Stad, op zig zelve de
opperſte magt niet hebbende, zulk eene ver-
giffenis niet hadt mogen verleenen; waarom
menze niet liet gelden. De algemeene Staaten
en de Staaten van Holland zelven betoonden
groot genoegen, over den yver van die van
Stad en Lande, in het ſtraffen der oproeri-
gen: hun zelfs meerder Krygsvolk aanbie-
dende, zo zy 't noodig mogten oordeelen.
Doch ik meen niet, dat deeze aanbieding
aangenomen werdt. Prins Willem van Nas- Prins
ſau, Willem

(*q*) Notul. Zeel. 13 *Febr.* 1663. *bl.* 24.

1663. sau, de ruſt in Groningen herſteld hebbende, arbeidde, terſtond, aan het byleggen der gereezen' geſchillen, tuſſchen de Stad en de Ommelanden. Hy en de Gemagtigden der Ommelanden beraamden een Reglement, waarby die van de jaaren 1610 en 1659, in de voornaamſte opzigten, beveſtigd werden. Voorts werdt 'er een voet in vaſtgeſteld, volgens welken, de Ampten der Provincie, voortaan, zouden begeven worden. De algemeene Staaten bekragtigden dit Reglement, op den twee-entwintigſten van Sprokkelmaand. Wat laater, gaven zy, ten overvloede, hunne goedkeuring, op een Reglement, door de Regeering van Groningen, op hunnen raad, en voornaamlyk door bewerking van Holland, gemaakt tot betooming van de Gilden, die, ſedert, geene algemeene Vergaderingen mogten houden, gelyk zy, tot hiertoe, hadden mogen doen, en niet, dan by een Gilde tevens, met voorkenniſſe van Burgemeeſteren, byeenkomen. Ook werdt het Ampt van Bouwmeeſteren vernietigd (r). Door alle welke ſchikkingen, de ruſt in Groningen en de Ommelanden, voor eenige jaaren, herſteld werdt.

legt de geſchillen tuſſchen de Stad en de Ommelanden by.

XVII. Klagten, in Friesland, over 't kuipen en ontvangen van geſchenken.

Maar in Friesland, hadt elk ook, ſedert eenigen tyd, den mond vol gehad van klagten, over 't kuipen om Ampten, en over 't geeven en ontvangen van geſchenken, om in de Regeeringe te komen. Zo hoog liep het misnoegen, hierover, dat men voor opſchud-

ding

(r) AITZEMA IV. *Deel*, *bl*, 932-939, 1041-1056.

ding onder 't gemeen bedugt was. 't Hof moest 'er, derhalve, kennis van neemen, en zorgdraagen, dat de wetten, tegen deeze misbruiken gemaakt, beter werden uitgevoerd. Ook stelden 'er de Staaten nieuwe orde tegen, elken Amptenaar eenen eed van zuiveringe opleggende, en honderd gouden ryders beloovende aan ieder, die eenen overtreeder wist aan te wyzen (s). Over 't regt van stemmen, in Lands-, deels-, dyks en andere zaaken, was ook verschil gereezen, welk, door een Reglement der Staaten van den eenentwintigsten van Slagtmaand deezes jaars 1663, geregeld werdt (t). 1663.

XVIII. 't Bekragtigen en afkondigen der Vrede met Portugal wordt verwyld.

De Vrede met Portugal, in 't jaar 1661 gesloten, nog niet naar behooren bekragtigd zynde door den Koning, namen de wederzydsche onderzaaten hieruit gelegenheid om de vyandlykheden te doen duuren. De Zeeuwen kaapten, op Spaansche bestellingen, op de Portugeezen: die, van hunnen kant, ook verscheiden Hollandsche en Zeeuwsche schepen namen, en in Engeland opbragten. In Zeeland, wist men 't zeevaarend volk aan geen weêrwerk te helpen, en zou hierom gaarne gezien hebben, dat de Vrede met Portugal niet bekragtigd geworden was, wanneer men 't kaapen zynen gang zou hebben laaten gaan. Doch den Portugeeschen Gezant, in Hooimaand des jaars 1662, te kennen gegeven hebbende, dat hy de bekragtiging van den Ko-

(s) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 968-977.
(t) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1056-1059.

1663. Koning zynen meester, in orde, ontvangen hadt, en gereed was, omze, tegen die der Staaten, uittewisselen, raadpleegde men, hierop, ter algemeene Staatsvergaderinge. Vier Gewesten waren gereed, tot het bekragtigen der Vrede. Doch Gelderland, Zeeland en Stad en Lande bleeven weigerig. In Slagtmaand, boodt Zeeland, eindelyk, aan, de Vrede te zullen bekragtigen, mids 1. de schepen, die, voortaan, op Brazil zouden handelen, de gewoone regten betaalden aan de Westindische Maatschappye; dat 'er 2. een middel bedagt werdt, om het Verdrag, by 't overgeeven van Brazil gemaakt, stipt te doen naarkomen; dat 3. de bedongen' agt millioenen aan de Westindische Maatschappy werden uitgekeerd, en dat 4. de algemeene Staaten beloofden, het Oktroi der Maatschappye, tegen dat het ten einde liep, te zullen vernieuwen. De algemeene Staaten stonden het *derde* punt toe aan die van Zeeland, beloofden, aan het *tweede* de hand te zullen houden, en de anderen twee, door Gemagtigden, te zullen doen onderzoeken. Hierop werdt de Vrede bekragtigd (*u*); schoon 'er Gelderland en Stad en Lande, volstandiglyk, tegen stemden. De uitwisseling van 't bekragtigde Verdrag geschiedde, op den vyftiende van Wintermaand. Doch de Vrede werdt, hier te Lande, niet voor den veertienden van Lentemaand des jaars 1663, afgekondigd (*v*).

Doch geschiedt eindelyk.

't Ver-

(*u*) Notul. Zeel. 2 *Dec.* 1662. *bl.* 356. 27 *Jan.* 1663. *bl.* 8.
(*v*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 939-942, 781.

't Verwylen deezer afkondiging en 't uitſtellen van de bekendmaaking der geſlooten Vrede, in Ooſt en Weſtindie, begunſtigde de onderneemingen der beide Maatſchappyen. De Weſtindiſche Maatſchappy hadt zig, in 't begin des jaars 1662, reeds meester gemaakt van 't Eiland Annobon, in Afrika (*w*). Doch in Louwmaand deezes jaars 1663, hadt de Ooſtindiſche Maatſchappy Kochin, en, op den vyftienden van Sprokkelmaand daaraan, de ſterke Veſting Kananor, benoorden Kochin, op de Portugeezen, veroverd, waardoor zy van de gantſche kuſt van Malabaar, tot aan Goa, toe, meeſter geworden was (*x*). De Graaf van Miranda en *Diego Lopes de Ulhoa*, die, na hem, de zaaken van Portugal, eenen tyd lang, waarnam, beweerden, dat deeze twee Steden, tegen den inhoud der Vrede, bemagtigd waren, en terſtond wederom behoorden gegeeven te worden. Doch de Ooſtindiſche Maatſchappy hieldt het tegendeel ſtaande. De Portugeezen veſtigden zig, voornaamelyk, op één der punten van 't Verdrag, waarby vaſtgeſteld was, dat de Vrede, drie maanden na de bekragtiging, zou afgekondigd worden, en dat de vyandelykheden, twee maanden na de afkondiging, zouden ophouden buiten Europa. De bekragtiging nu was, huns oordeels, geſchied, in Hooimaand des jaars 1662, wanneer zy verklaard hadden, daar-

1663. XIX. De Ooſtindiſche Maatſchappy verovert Kochin en Kananor.

(*w*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 940.
(*x*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1010.

1663. daartoe gereed te zyn: waaruit volgde, dat de vyandlykheden op de kuft van Malabaar met de Vrede ftreeden. Maar de Ooftindifche Maatfchappy verftondt, dat de bekragtiging niet kon gerekend worden gefchied te zyn, voor dat de bekragtigde Verdragen waren uitgewiffeld, dat is, niet voor den vyftienden van Wintermaand des gemelden jaars, waaruit volgde, dat het overmeefteren van Kochin en Kananor, in Louw- en Sprokkelmaand des jaars 1663, niet aanliep tegen het Verdrag (y). Na 't vertrek van Ulhoa, zondt de Koning van Portugal *Francisco Ferreira Rebello* herwaards, die ook op 't herleveren van Kochin en Kananor aanftondt. Doch men bleef, hier, van oordeel, dat de Maatfchappy deeze Plaatfen wettiglyk bezat.

Portugal verzoekt hulp van de Staaten tegen Spanje.

Rebello hadt, daarenboven, laft, om de Staaten om onderftand te verzoeken tegen Spanje. De Spaanfche Gezant Gamarra kreeg hiervan zo dra de lugt niet, of hy verklaarde den Staaten, dat de Koning, zyn meefter, het onderfteunen van het wederfpannig Portugal voor eene Vredebreuk houden zou. Doch deeze verklaaring was overtollig. De Staaten hadden, te vooren reeds, beflooten, 't verzoek van den Portugeefchen Gezant af te flaan, gelyk zy deeden: waarop hy, terftond, zyn affcheid nam (z).

Verlies van 't Eiland.

't Veroveren van Kochin en Kananor boette een weinig de fchade, die de Ooftindifche Maat-

(y) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1157-1161, 1165, 1166, 1168, 1171. V *Deel*, *bl.* 197.

(z) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1171-1173.

Maatſchappy, in 't voorleeden jaar, geleeden hadt, door het verliezen van het Eiland Formoſa, vanwaar zy ſterken handel dreef op China en Japan. De Maatſchappy hadt dit Eiland eenige jaaren bezeten, uit hoofde van een Verdrag met de Chineezen, die haar Formoſa afſtonden, mids zy de Piscadores, nader aan China gelegen, ruimde, gelyk zy gedaan hadt. Doch *Coxinga*, een Chinees, ſedert veele jaaren, de wapenen gevoerd hebbende tegen de Tartaaren, die China bemagtigd hadden, hadt, al voorlang, toeleg gemaakt, om Formoſa te overvallen, en van dit Eiland, welk vol gevlugte Chineezen ſtak, den zetel zyns gebieds te maaken. De Chineezen, die op Formoſa woonden, waren, reeds een en andermaal, opgeſtaan tegen den Bevelhebber der Maatſchappye; doch hunne beweegingen werden, by gebrek van wapenen, geſmoord in de geboorte. Maar in Grasmaand des jaars 1661, deedt Coxinga, met twee- of driehonderd vaartuigen, die vyfentwintigduizend man voerden, eene landing op Formoſa, daar hem zyne landsluiden, terſtond, toevielen. Twee of drie ſchepen lagen 'er toen ſlegts aan 't Eiland, een van welken, in gevegt geraakt met omtrent zeſtig Chineeſche Jonken, door zyn eigen buskruid, in de lugt ſprong. Een hoop van tweehonderd vyftig ſoldaaten onder *Pedel*, ſlaags geraakt met vierduizend Chineezen, werdt op de vlugt gejaagd. Toen taſtte Coxinga de Sterkten *Provincia* en *Zeelandia*, ieder op eene zandplaat voor 't Eiland gelegen, de eene na de andere, aan. 1663. land Formoſa.

De

1663. De eerſte gaf zig, in Bloeimaand, over, by verdrag: de andere ſtond het beleg door, tot in Sprokkelmaand des jaars 1662, wanneer zy, insgelyks by verdrag, overging. De bezetting bedong de gewoone krygseer, en begaf zig, nevens de Nederlanders, die op Formoſa waren, naar Batavia, van waar men verzuimd hadt, of niet in ſtaat geweeſt was, de belegerden te onderſteunen, naar behooren. De Bevelhebber van Formoſa *Coyet* werdt, te Batavia, gevonniſt tot eene altoosduurende ballingſchap, op een onbewoond Eiland. Hy kreeg egter, in 't jaar 1674, verlof, om zyne dagen, in een der Vereenigde Geweſten, te komen eindigen. Op deeze wyze, raakte de Maatſchappy Formoſa kwyt (*a*), welk zy, naderhand, nimmer wederom magtig heeft konnen worden. Haare Vloot onder *Borth* raakte, in deezen jaare 1663, tot tweemaalen toe, ſlaags met Coxinga, die, de tweede reize, volkomenlyk overwonnen en zo zwaar gekweſt werdt, dat hy, eerlang, overleedt, aan zyne wonden. Zyn Zoon, die 't gebied na hem aanvaardde, wiſt nogtans, door magt en beleid, de onderneemingen der Maatſchappye op Formoſa, geduuriglyk, te verydelen (*b*).

XX. Geſchillen met Spanje.

Sedert de Vrede met Portugal, was 'er, tuſſchen Spanje en deezen Staat, eenig misnoegen gereezen, doordien men, van hier, zo van de Spaanſche zyde voorgegeven werdt, den

(*a*) *Zie* 't Verwaarloosd Formoſa *en* H. V. QUELLENBURG *tegen* TAVERNIER *Cap.* II. *bl.* 17 *enz.*

(*b*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 196.

den Portugeezen *contrebande* goederen toevoerde. Onder dit voorwendſel, werden verſcheiden' Nederlandſche Koopvaardyſchepen, door de Spaanſche Commiſſievaarders, onderzogt, aangehouden en opgebragt: 't welk men, van onzen kant, hieldt te ſtryden met het Verdrag van Zeevaart van den jaare 1650. Men ſleet veel tyds in den Haage, met het onderzoek van den ſtaat deezer geſchillen. Ook viel 'er nog veel te vereffenen, raakende de Landen van Overmaaze en de wederzydſche grenzen in Brabant (*c*). 't Misnoegen, welk, ter oorzaake van alle deeze geſchillen, ontſtondt, ſtoorde egter de Vrede niet, tuſſchen de twee Mogendheden, die, door het wederzydſch belang, langs hoe naauwer verbonden werden aan elkanderen. Filips de IV. gaf den Staaten, zynen *zeer lieven en grooten Vrienden*, in Grasmaand deezes jaars, ſchriftelyk kennis van het geſlooten Huwelyk zyner Dogter, *Margareet*, met Keizer Leopold (*d*); welk, in laater' tyd, gelegenheid tot eenen bloedigen oorlog gegeven heeft. 1663.

Huwelyk tuſſchen den Keizer en de Infante.

Tuſſchen den Keurvorſt van Brandenburg en den Hertoge van Nieuwburg, waren, ten deezen tyde, wederom eenige geſchillen gereezen, over de vrye oefening van den Roomſchen en Onroomſchen Godsdienſt, die, door tuſſchenſpraak der algemeene Staaten, werden bygelegd. Men handelde, tegenwoordig, ook over eene vernieuwing des Ver

XXI. Handeling met den Keurvorſt van Brandenburg en den Hertoge van Nieuwburg.

(*c*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1071, 1094-1111.
(*d*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1096.

1663. Verbonds met Brandenburg, waartoe de meeſte Geweſten neigden; doch Holland verklaarde, daarin niet te konnen bewilligen, zo de andere Geweſten niet toeſtonden, dat 'er geene verandering gemaakt werdt, in de oude ſchuld ten laſte van den Keurvorſt, ſpruitende uit eene ſomme van honderdduizend Ryksdaalers, door den Ontvanger *Hoefyzer*, in den jaare 1616, hier te Lande, op 't geloove van Holland, opgenomen, en met de intreſt en intreſt van intreſt, geweldiglyk, opgeloopen; van welke ſchuld de Keurvorſt een gedeelte begeerde af te trekken: waartoe Holland niet verſtaan kon. De vernieuwing van 't Verbond met den Keurvorſt bleef, derhalve, agter (*d*). Met den Paltsgraave Filips Willem, Hertoge van Nieuwburg, hadt men ook nog verſchil, over 't bezetten van Raveſtein. De Hertog hadt zig, daarenboven, ſedert eenigen tyd, meeſter gemaakt van het Huis te Leuth, uit kragte van een Keizerlyk bevel, welk onderſtelde, dat de Heerlykheid van Leuth eene vrye Ryks-Heerlykheid ware. Doch de Staaten, deeze Heerlykheid aanmerkende als een Leen van Valkenburg, een der Landen van Overmaaze, hadden de Nieuwburgſche bezetting verdreeven van het Huis, en zig, met geweld, geſteld in 't bezit van het zelve (*e*). De Paltsgraaf begeerde, deswege, vergoeding, in de Lente deezes jaars. Ook boodt hy aan, Ra-

ve-

(*d*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 824-829, 968, 1037, 1176-1180, 1183. V. *Deel*, *bl.* 322-332.
(*e*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 958-960.

veſtein te willen afſtaan tegen een gedeelte van 't Land van Overmaaze. Doch zyn verzoek vondt geen' ingang by de Staaten, die, met reden, oordeelden, dat Maaſtricht minder gedekt zyn zou, zo zy zig van een gedeelte van het Land van Overmaaze ontdeeden (*f*). 1663.

XXII. Oorſprong van het ongenoegen tuſſchen den Biſchop van Munſter en de Staaten. Verſchil over 't Slot Bevergerne, afgedaan.

Tuſſchen *Chriſtoffel Bernard van Galen*, Biſſchop van Munſter, en de Vereenigde Nederlanden, ſmeulde een oud misnoegen, welk eerlang uitborſt tot eenen openbaaren oorlog: waarom het, hier, in zynen oorſprong, verdient opgehaald te worden.

De Zweeden, in 't jaar 1633, het Slot Bevergerne, behoorende aan den Biſſchop van Munſter, bemagtigd hebbende, hadden 't, in 't volgende jaar, afgeſtaan aan Fredrik Henrik, Prinſe van Oranje, wien het diende, tot dekkinge van zyn Graaffchap Lingen. Zyn Zoon en Opvolger bleef, ſedert, in 't bezit van dit Slot, onaangezien de Keurvorſt van Keulen, die toen Biſſchop van Munſter was, van tyd tot tyd, om herlevering van het zelve aanhieldt (*g*). Doch na 't overlyden van Willem den II., Prinſe van Oranje, lieten de Voogden over den minderjaarigen Prinſe, Willem Henrik, zig overhaalen, om het Slot en Vlek Bevergerne, in den jaare 1659, af te ſtaan aan Chriſtoffel Bernard, die, eenige jaaren te vooren, tot Biſſchop van Munſter, verkooren was (*b*), en zig verbondt;

(*f*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1180.
(*g*) AITZEMA III *Deel*, *bl.* 383, 385, 410.
(*h*) WICQUEFORT *Livr.* VI. *p.* 370. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 486.

1663. bondt, om honderd en vyftienduizend Rykſdaalers te betaalen aan 't Sterfhuis (*i*). 't Verſchil over Bevergerne was hiermede afgedaen. Doch kort na dat de Biſſchop verkooren was, hadt hy geſchil gekreegen met de Stad Munſter, en met den Deken en 't Kapittel der Hoofdkerke, waarin de Staaten, insgelyks, gemengd werden.

Twiſt tuſſchen den Biſſchop en de Stad Munſter.

De Stad plagt, van ouds, in 't weereldlyke zo wel als in 't Geeſtelyke. te ſtaan onder den Biſſchop; doch genoot, desonaangezien, verſcheiden' vryheden en voorregten, even als de andere Hanze-Steden in Duitſchland. Onder anderen, beweerde de Wethouderſchap regt te hebben, om bezetting in de Stad te leggen, om de Poorten te bewaaren, en om het Wagtwoord te geeven. De Biſſchop, die 't anders verſtondt, hadt zig, in 't jaar 1655, met eenig Krygsvolk, naar de Stad begeven, en toen een Verdrag geſlooten met de Wethouderſchap, waar by, onder anderen, beraamd was, dat Munſter bezet zou blyven, door den Biſſchop, tot dat de Stenden des Lands geoordeeld zouden hebben, of zulks behoorlyk ware, of niet. De Stenden deeden, ſedert, uitſpraak, dat de Biſſchoplyke bezetting de Stad behoorde te ruimen. Doch de Keizer, aangezogt door de Stad, om haar, in haare voorregten, te beſchermen, oordeelde, dat dezelven eerſt nader beweezen moeſten worden; waartoe hy haar zes maanden tyds gaf. De Stad, bedugt, dat de Biſſchop haar, na verloop deezer zes maan-

(*i*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 449.

maanden, op nieuws, kwellen zou, zogt, door voorſpraak der Hanze-Steden, Lubek, Breemen en Hamburg, begreepen te worden, in het Verbond, welk deezen, in den jaare 1646, met de Staaten der Vereenigde Geweſten, geſlooten hadden. Zy deedt, ten deezen einde, eene bezending herwaards, in Bloeimaand des jaars 1657. De Staaten gaven voor beſcheid „ dat zy den voorſlag van die „ van Munſter ter overweeginge der byzon„ dere Geweſten verzonden hadden, en „ midlerwyl alles aanwenden zouden, wat „ in hun vermogen was, om goed verſtand „ met de Stad te onderhouden." Maar de Biſſchop, wel bewuſt, dat de raadpleegingen der byzondere Geweſten, doorgaans, van langen naſleep zyn, hadt, ondertuſſchen, 't beleg geſlaagen voor de Stad, ſtaat maakende, om dezelve te bemagtigen, eer zy, door de Staaten, zou komen ondersteund worden. De Ryksſtedehouders (want Keizer Ferdinand de III. was, kort te vooren, overleeden) vermaanden hem tot het opbreeken van 't beleg; doch hy hadt 'er geene ooren naar. De Staaten der Vereenigde Geweſten, ongaarne ziende, dat de Duitſche Vorſten zig van de groote Steden op de grenzen van hun gebied meeſter maakten (k), booden zig aan, om het geſchil tuſſchen den Biſſchop en de Stad, door hunne tuſſchenſpraak, te bemiddelen. De Stad nam deezen voorſlag, gereedelyk, aan. Doch de

1663.

De Stad wordt belegerd.

De Staaten zoeken den twiſt te bemiddelen.

(k) De Witt Brieven III. *Deel*, bl. 425.

1663. de Biſſchop, dryvende, dat het geſchil enkel huiſſelyk ware, wees dien van de hand. De Staaten deeden egter eene bezending naar den Biſſchop en de Stad, die, door *Henrik van den Kapelle van Ryſſel*, *Abraham van Beveren*, Heere van Barendrecht, en den *Heere van Borſelen van der Hooge*, bekleedt werdt. Te gelyk deeden zy eenig Krygsvolk trekken naar de Grensſteden, aan den kant van Munſter, verklaarende egter, dat hun oogmerk geenszins was, de ruſt des Ryks te ſtooren; maar de vyandlykheden, welken, aldaar begonnen waren, en ligtelyk tot de nabuuren zouden konnen overſlaan, te doen ophouden. Zy beoogden, door deeze Verklaaring, te voorkomen, dat de onderhandelingen over een verdedigend Verbond, met de drie Kerkelyke Keurvorſten, van Ments, van Trier en van Keulen, den Biſſchop van Munſter en den Hertoge van Nieuwburg, die ſedert eenigen tyd in den Haage begonnen waren (*l*), werden afgebroken: gelyk nogtans, eerlang, geſchiedde, zeer tegen den zin en tot merkelyk nadeel der Staaten; alzo de drie Kerkelyke Keurvorſten, de Biſſchop van Munſter, de Hertog van Nieuwburg, de Koning van Zweeden, als Vorſt van Breemen en Verden, Hertog van Pomeren en Heer van Wismar; Anguſtus, Hertog van Bronswyk-Wolfenhuttel, en Willem, Landgraaf van Heſſen-Kaſſel, in Oogſtmaand des jaars 1658, het Rynſch Verbond ſloo-

Rynſch Verbond.

(*l*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 118 *enz.*

flootere welk vierkant aanliep, tegen de be- 1663.
langen van deezen Staat. Ook verbonden eenigen van deeze Vorſten zig, naderhand, met Frankryk, waardoor de onderneeming van Lodewyk den XIV. op de Spaanſche Nederlanden, in den jaare 1667, merkelyk bevorderd werdt. De Staaten zonden den Biſſchop en der Stad brieven toe met eenen Trompetter, waarby zy aan beiden kennis gaven van hun oogmerk. Doch de Biſſchop nam den Trompetter de brieven af, welken hy aan de Stad brengen moeſt, en gedoogde niet, dat hy derwaards ging. De brieven werden hem egter, na datze gelezen waren, te rug gegeven. De Afgevaardigden der Staaten werden, beleefdelyk, ontvangen door den Biſſchop, die egter hunne bemiddeling, volſtandiglyk, afſloeg, beweerende, geduuriglyk, dat zyn geſchil met de Stad Munſter een louter huiſſelyk geſchil was, en niet dan door de Stenden des Lands en de Vorſten des Duitſchen Ryks kon bemiddeld worden. Doch hoe beleefd hy de Afgevaardigden ook bejegenen mogt, hy wilde niet gedoogen, dat zy naar de Stad toogen. De Staaten namen hem dit zo kwalyk, dat Holland, zo dra men 'er tyding van kreeg, met meerderheid van ſtemmen, en tegen 't gevoelen van Dordrecht, Schiedam en Briele, maar vooral van Amſterdam, vaſtſtelde, de Stad met de wapenen te ondersteunen (*m*). De algemeene

De Biſſchop wyſt der Staaten bemiddeling van de hand.

Staa-

(*m*) Secr. Reſol. Holl. 17, 18, 19 *Octob.* 1657. I. *Deel*, *bl.* 560, 563. DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl.* 434. V. *Deel*, *bl.* 514.

1663. Staaten beſlooten, overeenkomſtig met de meerderheid der Staaten van Holland, op den twintigſten van Wynmaand „ dat de Af-„ gevaardigden nieuwe poogingen zouden „ aanwenden, om den Biſſchop te beweegen „ tot het ſtaaken der vyandlykheden, en tot „ het aanvaarden van der Staaten bemidde-„ ling; dat zy gelyke poogingen zouden doen „ in de Stad: en op dat men hun niet verhin-„ derde, zig derwaards te begeeven, zou-„ denze geleid worden, door een aanzienlyk „ getal van knegten en ruiters," over welk het bevel opgedraagen werdt aan Fredrik Magnus, Ryngraave en Bevelhebber van Maaſtricht, die egter geen' laſt hadt, om de vyandlykheden te beginnen; maar alleen om geweld met geweld te keeren. De Staaten vertrouwden hem deezen togt, onaangezien ſommigen meenden, dat hy wat te naauw gehegt was aan den Koning van Frankryk, in wiens dienſt zyne Zoonen waren (*n*), en met wien de Biſſchop van Munſter zig, eerlang, verbondt. Men nam het beſluit om Munſter te ondersteunen, met zo veel ſpoed, en 't werdt zo vaardig uitgevoerd, dat men aan den uitſlag niet twyfelde, en ſtaat maakte, om voor Munſter te zyn, eer 'er de Biſſchop op verdagt was. Doch 't viel anders uit. De Biſſchop hieldt heimelyk verſtand in den Haage met iemant (1), die hem van de gewig-

Zy beſluiten tot eene bezending met geleide van Krygsvolk.

(*n*) De Witt Brieven III. *Deel. bl.* 427.

(1) Ik meen dat deeze *Joan Heſſing* was, en dat hy de geheime beſluiten ontving van *Willem van Belle*,

wigtigſte beſluiten der Staaten, terſtond, kennis gaf. Uit deezen, vernam hy, op den een-entwintigſten, wat men, op den twintigſten, beſlooten hadt. Hy deedt, derhalve, de onderhandeling met de Stad voortzetten, die, ſedert eenige dagen, aangevangen was. In 't eerſt, hadt hy harde voorwaarden gevorderd; doch de vrees voor de Staatſche troepen deedt hem veel toegeeven. De Stad verdroeg zig met hem, op den zelfden eenentwintigſten van Wynmaand des jaars 1657, eer zy tyding hebben kon van 't gene, 's daags te vooren, by de Staaten, beſlooten was. Men kwam overeen „ dat de „ bezetting gedeeltelyk uit Stads-, gedeeltelyk uit Biſſchoplyk Krygsvolk beſtaan zou; „ dat de Bevelhebber ook aan de Stad den „ eed zou doen, en dat het woord gegeven „ zou worden door den Biſſchop, als hy in „ de Stad was, anders door Burgemeeſteren „ en Raad." De Afgevaardigden der Staaten, voor Munſter gekomen, vonden alles afgedaan, en keerden, eerlang, naar den Haage te rug. De Biſſchop behieldt, nogtans, merkelyke gevoeligheid tegen de Staaten, die hem belet hadden, de Stad, geheellyk, onder zyn bedwang te krygen (o). De Stad deedt, ſedert, nieuwe poogingen, om begree-

1663.

De Stad verdraagt zig met den Biſſchop.

(o) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 69-72. Wicquefort *Livr.* X. *p.* 552-556. De Witt Brieven III. *Deel*, *bl.* 437.

Belle, Klerk van den Griffier der algemeene Staaten, die 'er, eerlang, over gebannen werdt. *Zie* Aitzema IV. Deel, bl. 248.

1663. greepen te worden in 't Verbond tuſſchen de Staaten en de Hanze-Steden; maar de Staaten, inzonderheid die van Holland, verſtonden, dat Lubek, Hamburg en Breemen zig, deswege, eerſt behoorden te verklaaren. Doch deeze Steden maakten 'er zwaarigheid in. Ook deeden de Biſſchop, de Keurvorſten van Ments, Trier en Keulen, en Keizer Leopold zelf alle weer, om de Staaten en de Stad af te houden van zulk een Verbond (*p*). De onluſten tuſſchen den Biſchop en de Stad duurden, ondertuſſchen, en ſtonden, in den jaare 1659, op nieuwe vyandlykheden uit te loopen. De Biſſchop, eene uitſpraak in zyn voordeel verworven hebbende ten Keizerlyken Hove, wapende zig andermaal, om de Stad met geweld te bedwingen. Zy zogt ook andermaal haar heul by de Vereenigde Staaten. Friesland drong ſterk op het ontzetten van Munſter; doch Holland, toen zwaar belaſt met de uitrusting naar 't Noorden, hadt geenen zin om zig diep te ſteeken in de Munſterſche zaaken. Sommigen dreeven, dat men zig van de gelegenheid bedienen moeſt, om bezetting te brengen in Munſter, en deeze Stad, daardoor, gelyk Embden, meer of min afhangkelyk te maaken van den Vereenigden Staat. Doch men vreesde het Duitſche Ryk tot argwaan te verwekken. Ook zou Lodewyk de XIV, als waarborg der Weſtfaalſche Vrede, hieruit, veelligt, ſtof tot misnoegen tegen de Staa-

Zy wordt, op nieuws, belegerd.

(*p*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 243-248.

Staaten hebben opgevat. 't Ontzet van Munſter bleef dan agter (q). Alleenlyk leende men der Stad, in 't jaar 1660, tienduizend Ryksdaalers: 't welk de Biſſchop zo euvel nam, dat hy 'er eenen ſcherpen brief over ſchreef aan de Staaten. Sedert, handelde hy met de Stad over een Verdrag, door bemiddeling van den Keizerlyken Gezant, *Friquet*, die een ontwerp hadt opgeſteld, welk, zelfs door de Afgevaardigden der Staaten, der Stad werdt aangepreezen. Doch de Stad hadt zo weinig trek, om zig genoegzaam geheellyk onder den Biſſchop te begeeven, dat zy, in Herfſtmaand des gemelden jaars, verklaarde, *liever alles wat de Biſſchop vorderde aan de Staaten te willen afſtaan, ja den Staaten liever de geheele hand dan den Biſſchop eenen vinger te willen geeven.* Zy ſtelde ook een ander ontwerp op. Doch dit behaagde den Biſſchop niet. Friesland, en daarna Zeeland drongen ſterk op het ontzetten der Stad. Gelderland, Overyſſel en Stad en Lande verſchilden niet veel van deeze Geweſten. Doch Holland hieldt het beſluit tegen. De Biſſchop was, zo wel als andere Ryksvorſten, onlangs, met Frankryk in verbond getreden. Holland vreesde, derhalve, voor Frankryk, als men den Biſſchop den oorlog aandeedt. Men verklaarde, eindelyk, met ronde woorden, dat Munſter geen' onderſtand van de Staaten te wagten hadt, zo de Stad niet bewilligde in het

1663. De Staaten ondersteunen haar, met eenig geld.

(q) AITZEMA IV. *Deel, bl.* 451-455. WICQUEFORT *Livr.* X. *p.* 556.

1663. het ontwerp, haar aangepreezen door de Staaten (*r*). De Stad, toen van den nood eene deugd maakende, ſtelde haare belangen geheellyk in de handen van hunne Hoog-Mogendheden, zig, ondertuſſchen, zeer beklaagende, dat men haare ſchoone en oude Privilegien opofferen wilde aan de heerſchzugt van den Biſſchop (*s*). Ook was zy, in Lentemaand des jaars 1661, tot zulk een uiterſte gebragt, dat zy zig met den Biſſchop verzoende, beloovende nu noch immer naar uitheemſche hulpe te zullen uitzien, en behoudende zo veel van haare Privilegien, als de Biſſchop haar, uit genade, wilde toeſtaan (*t*).

Zy raakt geheellyk in de magt des Biſſchops.

't Gezag des Biſſchops rees geweldig, ſedert dat hy Munſter bedwongen hadt. Sommigen hebben geſchreeven, dat Amſterdam het onderſteunen deezer Stad zo ſterk tegenhieldt, door aandryven van den Heere van Beuningen, wien zy 't verlies van Munſter eeniglyk wyten (*u*). Doch ik twyfel, of zy de waarheid getroffen hebben. Immers, van Beuningen was, ten deezen tyde, in Frankryk, en ik vind, in de Brieven tuſſchen den Raadpenſionaris de Witt en hem, gewiſſeld, geen ſpoor altoos, dat hy zig byzonderlyk aan de Munſterſche zaaken hebbe laaten gelegen zyn.

XXIII. De Biſſchop

't Gedrag, welk de Staaten, geduurende den loop deezer onluſten, gehouden hadden, ſtak,

(*r*) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 338.
(*s*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 657-675.
(*t*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 813-815.
(*u*) Burnets Hiſtory of his own Time. *Vol.* I. *p.* 332.

ſtak, ondertuſſchen, den Biſſchop zo zeer in den krop, dat hy de Stad zo dra niet in zyne magt hadt, of hy ſcheen naar gelegenheid te zoeken, om hun verdriet aan te doen. Hy ſloot, in deezen jaare 1663, een Verdrag met *George Chriſtiaan*, Vorſt van Ooſtfriesland, en maakte zig meeſter van de Eilerſchanſe (*v*). Ten zelfden tyde, vorderde hy de Heerlykheid Borkelo te rug, die zynen Voorzaaten, in den jaare 1616 (*w*), onregtvaardigſyk, zo hy voorgaf, door de wapenen van den Staat, afhandig gemaakt was. De Franſche Ambaſſadeur onderſteunde deezen zynen eiſch. De Afgevaardigden van Gelderland verſtonden, dat de zaak tot hun Geweſt in 't byzonder behoorde, en den algemeenen Staaten niet aanging. De andere Afgevaardigden namen den voorſlag van den Biſſchoplyken Gezant, blootelyk, over. Doch daar verliep een geruime tyd, eer 'er antwoord op kwam (*x*). Wy zullen hierna zien, welke gewigtige gevolgen deeze zaak naar zig geſleept hebbe.

1663. zoekt geſchil met de Staaten.

't Bemagtigen der Eilerſchanſe, waarvan wy terſtond ſpraken, brengt ons de Ooſtfrieſche zaaken in gedagten. Wy hebben 'er niet of naauwlyks van gewaagd, na het einde van het drie-enveertigſte Boek, alwaar wy de geſchiedeniſſen van Ooſtfriesland bragten, tot omtrent den tyd van het ſluiten der Munſter-

(*v*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1086, 1093.
(*w*) *Zie* X. *Deel*, *bl.* 94.
(*x*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1432. V. *Deel*, *bl.* 313, 320.

1668. ſterſche Vrede. Ook was 't onnoodig en wanvoeglyk, den loop der andere geſchiedeniſſen, geduuriglyk, door een verhaal van deezen, te breeken; zo, om dat zy doorgaans geenen invloed hebben op den algemeenen toeſtand der Vereenigde Gewesten, als, om dat zy beter begreepen worden, wanneer menze, ſchetswyze aaneengeſchakeld, te boek geſteld vindt. Wy zullen ons, hierom, tegenwoordig, van de gelegenheid bedienen, om den draad der Ooſtfrieſche zaaken wederom aan te hegten, daar wy dien afgebroken hebben.

XXIV. Schets der Ooſtfrieſche zaaken, ſedert de Munſterſche Vrede.

De twiſt tuſſchen den Graave en de Steden des Lands, ontſteken ter gelegenheid van de inlegering der Heſſiſche troepen, werdt, kort na het treffen der Munſterſche Vrede, naar gewoonte, door bemiddeling van Gemagtigden der algemeene Staaten, wederom bygelegd, door een Verdrag, waarin men, wegens het invorderen der belaſtingen, het afdanken der nieuwlings geworven' knegten en de Regtsoefening, overeenkwam (y). Doch dit Verdrag was, zo wel als de voorigen, van korten duur. De Graaf, op 't einde des jaars 1648, overleeden zynde, werdt, door zynen minderjaarigen Zoon, *Enno Lodewyk*, opgevolgd; over wien, onder anderen, Willem de II., Prins van Oranje, tot Voogd geſteld werdt, zynde de algemeene Staaten verklaard, tot uitvoerders van 's Graaven niterſten wil (z). Doch de Stad Emb-

(y) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 271 & 286.
(z) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 391.

Embden en eenige Steden weigerden, den jongen Enno voor Graave te erkennen. Men moest dan wederom naar den Haage: daar de Staaten, in Wintermaand des jaars 1650, uitspraak deeden, dat de Steden den Graaf zouden hebben in te huldigen; die, van zynen kant, 's Lands Privilegien bevestigen, en Embden de vrye Raadsbestelling laaten zou (a). De onlusten bleeven egter duuren. De Graaf en de Steden begeerden niet te draagen, tot het onderhoud van zeshonderd man in Embden, daar de Stad zig niet alleen mede belasten wilde. Ook waren 'er nog andere geschillen ontstaan, ter gelegenheid van de Regtsoefening over den adel, en van het afdoen der gemeene schulden. De Staaten moesten, derhalve, al wederom Gemagtigden schikken naar Oostfriesland (b): ook kwamen 'er Gemagtigden van beide de partyen in den Haage (c); doch 't liep aan tot in Grasmaand des jaars 1655, eer de Staaten eene nieuwe uitspraak deeden (d). Embden verzogt herziening van deeze uitspraak; waardoor zy voor eerst geene kragt hadt. Middelerwyl, was het voor lang geslooten Huwelyk, tusschen den tegenwoordigen Graave en de Prinsesse Henrietta van Nassau, afgeraakt, konnende de Prinses, zo men voorgaf, geene genegenheid krygen voor den Graave (e); hoewel hieronder, vermoedelyk, ook 1668.

(a) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 414, 487.
(b) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 651, 767, 769, 770, 771.
(c) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 874, 1102, 1103, 1224.
(d) *Zie* dezelve *by* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1225.
(e) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 874, 1228, 1318. IV. *Deel*, *bl.* 43.

1663. ook ſtaatkundige inzigten liepen. Zy trouwde, in 't jaar 1659, met *Joan George*, Prinſe van Anhalt (*f*). De Graaf, nu tot Ryksvorſt verheeven (*g*), beſpeurde haaſt, dat de algemeene Staaten hem minder gunſtig waren, dan by 't leeven van Willem, Prinſe van Oranje, die zyn Voogd geweeſt was. De nieuwe uitſpraak, welke zy, in 't jaar 1657, deeden (*h*), was, derhalve, van zo weinig kragt als de voorigen. De geſchillen bleeven duuren, zo wel als het klaagen over elkanderen, in den Haage. Ook gaf nieuwe ſtof tot misnoegen, dat de Graaf van Oldenburg, die zig, geduurende de Mansfeldſche inlegering, omtrent den jaare 1623, meeſter gemaakt hadt van de Heerlykheid In- en Kniphuizen in Ooſtfriesland, zyn aandeel weigerde te draagen, in 't gene de Stenden aan deezen Staat ſchuldig waren: waartoe hy, nogtans, naar 't oordeel der algemeene Staaten, gehouden was (*i*). De oorlog in 't Noorden gaf den Vorſt, in 't jaar 1659, gelegenheid, om te dringen op werving; waartoe de Stenden niet verſtaan konden. Ook oordeelde men, in den Haage, dat de Vorſt ligt te magtig zou worden, zo hy een aanzienlyk getal van Krygsvolk op de been hieldt. De werving bleef, derhalve, agter. De Admiraliteit van Friesland, ſedert eenigen tyd, een nieuw regt hebbende doen heffen te Lieroord, begeerde de Vorſt, dat zulks na-

(*f*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 471.
(*g*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1108.
(*h*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 43-46.
(*i*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 302-316.

nagelaaten werdt (*k*). Doch eer men deswege overeenkwam, overleedt de Vorſt, op den vierentwintigſten van Grasmaand des jaars 1660, wordende, door zynen Broeder, George Chriſtiaan, opgevolgd. 't Geſchil, te vooren ontſtaan, over 't invorderen der ſchattingen, 't welk de Vorſtelyke Amptenaars den Stenden beletten wilden, borſt, ten deezen tyde, tot hevige daadelykheden uit. De algemeene Staaten verſtonden, op 't einde des genoemden jaars, dat de knegten, welken men, wederzyds, aangenomen hadt, zouden afgedankt worden; en beraamden eenen voet op het heffen der ſchattingen, waaruit zy betaald moeſten worden (*l*). In 't volgende jaar, moeſt men komen tot eene nieuwe uitſpraak wegens dit ſtuk, welke men egter den Vorſt niet kon doen goedvinden. Partyen werden, hierop, beſchreeven in den Haage (*m*): daar zy, tegen elkanderen, gehoord werden. In Zomermaand des jaars 1662, oordeelden de Gemagtigden der Staaten, dat 'er een Landdag gehouden moeſt worden, te Embden. Dit geſchiedde, ſedert: doch men kon elkanderen, op den zelven, niet verſtaan (*n*). De Vorſt beſchreef, daarna; de Stenden te Aurik; maar zy, zig aldaar niet veilig rekenende, weigerden te verſchynen. Midlerwyl, hadt de Vorſt het Verdrag, waarvan wy boven gewaagde, gemaakt met den Biſſchop van Munſter, die zig, door den Keizer, hadt doen mag-

1663.

(*k*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 455-459.
(*l*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 675-677.
(*m*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 803-813.
(*n*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 961-965.

1663. magtigen, om zekere somme, welke de Vorst aan den Prinse van Ligtenstein, wegens geleverde manschap, schuldig was, in te vorderen. De Bisschop zou gaarne gezien hebben, dat men hem Reiderland in betaalinge hadt afgestaan; doch men kwam, op 't einde deezes jaars 1663, overeen, dat de Vorst de schuld, op zekere termynen, zou afdoen; waarvoor hy ook de Steenden van Oostfriesland verbondt. Maar deezen verklaarden 'er zig ongehouden toe. Door tusschenspraak van Gemagtigden der algemeene Staaten, werden zy egter bewoogen, om hem driehonderdduizend guldens te belooven. De Staaten leenden hem, daarenboven, honderd en vyftigduizend Rykdaalers, waarvoor hy zyne Heerlykheden Ezens, Stedesdorp en Wirmond verbondt, hun te gelyk toestaande, bezetting te leggen in de Eilerschanse en de Jemmingerdwinger. Doch wegens dit laatste maakte hy, sedert, zwaarigheid, bedugt, dat de Staaten, deeze Sterkten eens ingenomen hebbende, zig niet zouden laaten beweegen, omze wederom te ruimen. De Staaten slooten, hierop, de hand, en hielden de beloofde penningen in: 't welk den Vorst buiten staat stelde, om de Ligtensteinsche schuld af te doen. De Bisschop van Munster, ziende dat de penningen niet inkwamen op hunnen tyd, en eenig Krygsvolk verzameld hebbende, rukte, nog voor 't einde des jaars, naar de Eilerschanse, en maakte 'er zig, zonder slag of stoot, meester van (o).

De

(o) AITZEMA IV. Deel, bl. 1083-1091.

De Vereenigde Staaten, hiervan tyding bekomende, ſchreeven, terſtond, aan de Stenden van Ooſtfriesland, dat zy de penningen, den Vorſt beloofd, aan den Prinſe van Ligtenſtein behoorden te betaalen, op dat de Munſterſchen bewoogen mogten worden, tot het ruimen der Eilerſchanſe. Ten zelfden tyde, zonden zy de Heeren Beverningk, van Haren én *Gerlacius* naar Ooſtfriesland, om hiertoe te arbeiden. Doch de Stenden waren ongenegen, tot het opbrengen der beloofde penningen, konnende zy zig, noch onderling, noch met den Vorſt, verſtaan, over de voorwaarden, waarop deeze penningen zouden geſchooten worden. De Afgevaardigden der Staaten, lang en dikwils, te vergeefs, met den Vorſt en met de Stenden, in onderhandeling geweeſt zynde, keerden, eindelyk, genoegzaam onverrigter zaake, in Lentemaand des jaars 1664, te rug naar den Haage, de penningen, die de Staaten beloofd hadden te ſchieten, en die, door hen, waren medegebragt, in goede verzekering, op 't Huis te Lieroord, gelaaten hebbende. Kort voor hun vertrek, hadden de Stenden beſlooten, de beloofde driemaalhonderdduizend guldens te voldoen, zo de Vereenigde Staaten dezelven voor hunne rekening hier te Lande wilden opneemen: waartoe, eerlang, beſlooten werdt. Midlerwyl, leeden de Ooſtfriezen veel overlaſt van de Munſterſchen, die in de Eilerſchanſe lagen. Ook zagen de Vereenigde Staaten hen zo ongaarne op de grenzen, dat zy beſlooten, eenig Krygsvolk by-

1664.

XXV. De Staaten herneemen de Eilerſchans.

1664. byeen te brengen, onder Prinſe Willem van Naſſau, en de Munſterſchen te verdryven uit de ſchanſe. De Biſſchop kreeg haaſt kennis van dit beſluit. Hy boodt aan, de ſchans den Vorſt van Ooſtfriesland in handen te willen ſtellen, zo dra hem de verſchéene termyn van de Ligtenſteinſche ſchuld voldaan was. Doch de Staaten verſtonden, dat de ſchans hun behoorde overgeleverd te worden, tot verzekering voor hun verſchot. De Biſſchop niet ſlegts, maar Keizer Leopold ook nam dit zeer kwalyk. De Keizerlyke Gezant Friquet klaagde 'er over, in den Haage. Doch de Staaten voeren voort, met de uitvoering van hun beſluit. Terwyl 't Leger te Ootmarſum byeentrok, verdroeg de Biſſchop zig met den Vorſt, onder voorwaarden, welken de Staaten niet kwalyk aanſtonden. Maar 't beleg der ſchanſe was, ondertuſſchen, begonnen. Prins Willem vertoonde zig voor dezelve, op den twintigſten van Bloeimaand: de Bevelhebber der ſchanſe, *Elverveld*, weigerdeze op te geeven; waarop de naderniſſen begonnen werden. Doch op de tyding van 't ontworpen Verdrag, ſloot men, eerlang, eenen ſtilſtand van wapenen. Maar alzo men elkanderen niet verſtaan kon wegens een Verdrag, werdt het ſchieten op de Veſting wederom aangevangen. Op den vierden van Zomermaand, roerden die van binnen de trom, om in beſprek te komen. De ſchans ging, ten zelfden dage, over by verdrag, waarin den Munſterſchen gegund werdt, te vertrekken met het gene zy medegebragt hadden. De

Prins

Prins van Naſſau voorzag haar, terſtond, van Staatſche bezetting, zonder dat de Staaten zig ſtoorden aan het misnoegen van den Keizerlyken Gezant Friquet, die 't zeer kwalyk nam, dat men eene Veſting, op den Ryksbodem gelegen, hadt durven aantaſten en inneemen. Nogtans verdedigden de Staaten hun gedrag, in eenen wydluftigen Brief aan Keizer Leopold (*p*). Zy bleeven, ſedert, de Schans inhouden: 't welk niet weinig hielp, om den Biſſchop van Munſter tegen hen te verbitteren. De Vorſt van Ooſtfriesland verdroeg zig, in Grasmaand des volgenden jaars, met Prinſe *Hartman van Ligtenſtein*, wegens 't betaalen der oude ſchuld. Doch hy leefde niet lang genoeg, om aan dit Verdrag te voldoen. Weinig minder dan dertig jaaren oud zynde, overleedt hy, op den zesden van Zomermaand des jaars 1665, wordende opgevolgd, door zynen Zoon, *Edzard Ferdinand*, die, eerſt na 's Vaders dood, ter weereld gekomen was (*q*). 1664.

XXVI. Ongelukkige dood van Prinſe Willem Fredrik, Stadhouder van Friesland en Stad en Lande.

Eenige maanden te vooren, was Prins Willem van Naſſau, Stadhouder van Friesland en Groningen, ongelukkiger, aan zyn einde geraakt. In Wynmaand des jaars 1664, voorhebbende naar de grenzen van Weſtfaale te reizen, was hy, op eenen morgen, in zyne Kamer, te Leeuwaarden, bezig, met het beproeven van een zinkroer of zadelpiſtool, welk hy dagt mede te neemen. 't Piſtool weigerende af te gaan, trok hy 'er den ſtempel uit, om te zien, wat 'er aan haperderde. Doch, in

(*p*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 6-38.
(*q*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 674.

1664. in dit oogenblik, ſprong 't Piſtool los: de kogel trof hem, van onderen, in de kin, boven by de neus wederom uitkomende. De kin en de beide kaakebeenen gebroken zynde door den ſchoot, werdt hem 't ſpreeken en zwelgen onmogelyk gemaakt. Men bragt hem, door zeker werktuig, eenig vleeſchnat in de maage, en hadt, in 't eerſt, nog tamelyke hoop op zyne geneezing (*r*). Doch de koorts, die zig, eenlang, verhief, verzwakte den Prins derwyze, dat hy, zeven dagen na 't ontvangen der wonde, op den eenendertigſten van Wynmaand, overleedt. 's Daags te vooren hadt hy zyne Gemaalin, de Prinſes Albertina van Oranje, tot Voogdes over de nablyvende onmondige Kinderen aangeſteld, en het bedroefde Huisgezin den Staaten van Friesland, ſchriftelyk, aanbevolen. De oudſte Zoon van Prinſe Willem, *Henrik Kaſimir van Naſſau*, volgde hem op in 't Stadhouderſchap van Friesland en Groningen, waarvan hem, reeds in 't jaar 1659, verzekering gedaan was. De Staaten van Friesland verleenden den jongen Vorſt, terſtond, Laſtbrief en Berigtſchrift, verklaarende, dat hy in 't Stadhouderlyk bewind treeden zou, zo dra hy twintig jaaren bereikt zou hebben. De Prinſes Weduwe behieldt het regt tot de beſtellinge der Wethouderſchap in de Steden, geduurende 's Prinſen minderjaarigheid (*s*). Prins Willem hadt, kort voor zyn overlyden, zynen Zoon ook den Staaten van Holland aanbevolen, om hem,

Zyn Zoon Henrik Kaſimir volgt hem op.

(*r*) Reſol. Holl. 28 *Octob.* 1664. *bl.* 100. Notul. Zeel. 10, 12 *Dec.* 1664. *bl.* 268. 278.

(*s*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 38-53.

WILLEM FREDRIK,
Prins van Nassau enz.
Stadhouder van Friesland en Groningen.

A. Schouman del. J. Houbraken fec.

Is. TIRION excudit.

hem, in de ampten, die ter begeevinge van dit Geweſt ſtonden, op te volgen. De Staaten van Friesland onderſteunden, ſedert, zyn verzoek. Doch men hieldt zig, hier, aan het beſluit, te vooren genomen, om geene Krygsampten te geeven aan zulken, dieze niet in perſoon bedienen konden (*t*). De Predikant *Gellius Boëtius* gaf, eerlang, een verhaal van 's Prinſen afſterven in 't licht, waarin, zyne Godsvrugt en milddaadigheid, hooglyk, geroemd werden (*u*). Zyn Lyk werdt, met de gewoonlyke ſtaatſie, in 't begin des volgenden jaars, te Leeuwaarden, begraaven. Prinſe Joan Maurits het Lyk verzeld hebbende, en in 't wederkeeren, met eenen merkelyken ſtoet, te Franeker, over eene brug rydende, zonk dezelve, aan de eene zyde, waardoor de Prins en vyf anderen in 't water raakten, met de paarden. De vyf werden terſtond gered; doch de Prins niet dan na verloop van eenen geruimen tyd, hebbende lang onder zyn eigen paard gelegen, welk hem ook merkelyk bezeerd hadt op de borſt. Hy werdt, eindelyk, by de beenen om hoog gehaald, en bekwam, allengskens, zyne voorige gezondheid weder (*v*). 1664.

Gevaarlyke val van Prinſe Joan Maurits.

Omtrent deezen tyd, was 'er merkelyk misnoegen ontſtaan in Zeeland, over de wyze van 't beſtellen der Wet te Vliſſingen en te Veere, 't welk nu geſchiedde, door de Prinſeſſe Weduwe van Oranje, uit eene benoeminge der twee Steden. Doch om kuipery en on-

XXVII. Twiſt over 't beſtellen der Wet te Vliſſingen en te Veere.

(*t*) Reſol. Holl. 4, 5, 6, 26 *Nov.* 1664. *bl.* 118, 7.
(*u*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 53 *enz.*
(*v*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 406.

1664. onruſt te voorkomen, was haare Hoogheid, onlangs, te raade geworden, een Reglement in te voeren, waarnaar men zig, in dit ſtuk, voortaan, zou hebben te voegen. Die tegenwoordig op 't kuſſen zaten hadden geen' zin in dit Reglement, ſchoon 't, door de laage party en door de Staaten zelven, was goedgekeurd. Maar men verſtondt, te Veere, dat de goedkeuring der Staaten, door loos beleid van den Raadpenſionaris Adriaan Veth, verkreegen was. *Joan Gasper de Mauregnault*, Baljuw van Veere, yverde byzonderlyk tegen het Reglement; doch gaf 'er der Prinſeſſe zo veel ongenoegen mede, dat zy hem beval, ſtil te ſtaan met het waarneemen van zyn Ampt, tot dat hy haare Hoogheid voldaan zou hebben. De Staaten hielden hem egter de hand boven 't hoofd, en men verſtondt, eerlang, elkanderen (*w*), zonder dat my klaar genoeg gebleeken is, op welk eene wyze (*x*).

XXVIII. Geſchil met Zeeland over Admiraliteits zaaken.

Tuſſchen de andere Geweſten en Zeeland, herleefde wederom het oud geſchil over 't verbodemen der Koopmanſchappen, gaande naar, of komende van Brabant en Vlaanderen, in de Vloote te Lillo (*y*); over 't behoorlyk zuiveren der Binnenlandſche Paspoorten, en over 't weeren der ſluikeryen, te Breda, te Ber-

(*w*) Notul. Zeel. 28 *Juny* 1662. *bl.* 211. 13, 14, 15 *Maart*, 19, 25 *Sept.* 1664. *bl.* 100, 104, 105, 107, 237, 255. AITZEMA V *Deel*, *bl.* 165-175.

(*x*) *Zie* Notul. Zeel. 25 *Febr.* 15, 16 *Maart* 22, 26 *May* 1666. *bl.* 79, 108, 109, 160, 167. *Bylag bl.* 53, 141, 412. 16, 19 *Maart* 16, 18, 19 *April* 14 *Sept.* 1667. *bl.* 25, 29, 50, 54, 55, 56, 124. *Bylag.* 83, 95, 97.

(*y*) Notul. Zeel. 16 *Nov.* 1648. *bl.* 323. 18, 21 *Maart* 1653. *bl.* 89, 94. 27 *Nov.* 1654. *bl.* 329. 1 *Dec.* 1657. *bl.* 169. 23 *Sept.* 1659. *bl.* 165. 21 *Jan.* 1662. *bl.* 14.

Bergen op Zoom, en in Plaatſen van diergelyke gelegenheid; alwaar de goederen met wagens in- en uitgebragt werden, terwyl de gewoonlyke Beurt- en Veerſchepen, die van 't haalen van Binnenlandſche Paspoorten vry waren, zig gebruiken lieten, om zulke goederen aan te brengen en af te haalen. De algemeene Staaten deeden ook, in Herfſtmaand, eene bezending naar Zeeland, om de Staaten te beweegen tot bewilliging in een Plakaat op de zuivering der Binnenlandſche Paspoorten, te vooren, met toeſtemming van zes Geweſten, gemaakt. Volgens dit Plakaat, moeſt van goederen, die binnenslands vervoerd werden, het uitgaande regt worden uitgeſchooten door den koopman; die 't naderhand wederom ontvangen zou, wanneer hy, by herlevering van 't Paspoort, blyken deedt, dat de goederen, inderdaad, binnenslands waren opgeſlaagen. Voorts, moeſt men Zeeland ook zoeken over te haalen, tot bewilliging in een' nieuwe lyſt der inkomende en uitgaande Regten, die, door de andere Geweſten, goedgekeurd was. De Staaten van Zeeland, der bezendinge gehoor verleend hebbende, verklaarden, eindelyk, op den twee-entwintigſten van Herfſtmaand „ dat „ hun niets aangenaamer was, dan dat de „ Gelei- en Verlofgelden, behoorlyk, gere„ geld, en van alle bedrog, ontrouw en ſlui„ keryen bevryd werden; dat zy hierom be„ willigden in de Plakaaten, op de verhooging „ der genoemde middelen, en op de zuive„ ring der Binnenlandſche Paspoorten, by de 1664.

1664. „ andere Gewesten, vastgesteld, mids het „ verbodemen voor Lillo wederom inge„ voerd, de sluikery, te Breda en te Bergen „ op Zoom, kragtdaadiglyk, geweerd wierdt, „ en de byzondere Admiraliteiten, in den „ ophef der gemeene middelen, geene oog„ luiking gebruikten. Ook bewilligdenze in „ de nieuwe Lyst der Gelei- en Verlofgel„ den, onder beding, dat de goederen, langs „ de Rivieren gevoerd wordende, niet hoo„ ger dan tegenwoordig bezwaard wierden; „ vertrouwende zy van de billykheid hun„ ner Hoog-Mogendheden, dat men zo wel „ voor 't belang der handelaaren langs de ri„ vieren, daar Zeeland en die van de Maaze „ zo veel deel aan hadden, zou willen zor„ gen, als voor 't belang der Oosterſche han„ delaaren, waarvoor by de gemelde lyste „ zo merkelyk gezorgd was (z)." Doch de andere Gewesten, met naame Holland, vonden hunne rekening niet by de voorwaarden, welken Zeeland hadt willen bedingen: waarom men 't niet volkomen eens werdt. Ook was de oorlog met Groot-Britanje, die kort hierna opkwam, oorzaak, dat men deeze en andere byzondere geschillen onder de Gewesten, voor eenen tyd, moest laaten rusten.

(z) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 182-190.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Gelegenheid tot den oorlog tuſſchen Groot-Britanje en de Staaten. Toeleg van Frankryk op de Spaanſche Nederlanden.* II. *De Witt vangt eene heimelyke handeling aan, met het Franſche Hof. Lodewyk de XIV. zoekt hem om te koopen. Voorſlag, om de Spaanſche Nederlanden te verdeelen.* III. *Gronden van Frankryks regt op dezelven. Franſch Ontwerp. Handeling met Spanje. Misnoegen van Koning Lodewyk.* IV. *Engelſche vyandlykheden buiten Europa. Heimelyke togt van de Ruiter naar Kabo Verde. Hy zeilt naar Guinea.* V. *De Engelſchen neemen veele Nederlandſche ſchepen. Zy taſten de Smirnaſche Vloot aan.* VI. *Handeling van Van Beuningen in Frankryk. Lodewyk de XIV. is agterlyk, in 't belooven van byſtand.* VII. *Zyne bekommering. De Engelſchen zoeken hem van der Staaten zyde af te trekken. D'Eſtrades ziet hierin gevaar.* VIII. *Handeling met Zweeden en met Deenemarke.* IX. *Grensſcheiding van Vlaan-*

deren geregeld. Peſtziekte in Holland. X. *De Staaten brengen eene Vlóot in zee. Karel de II. verklaart hun den oorlog. Aanmerkingen op zyne oorlogsverklaaring.* XI. *Zeeſlag by Leſtoffe. De Heer van Waſſenaar ſneuvelt. Pligtverzuim van eenige Kapiteinen geſtraft.* XII. *De Ruiters bedryf op de kuſt van Guinea. Hy keert te rug.* XIII. *Beginſels van oproerigheid in Holland. Voorſlag om den Prins van Oranje te bevorderen. Vrees hiervoor in Frankryk. De Ruiter wordt Luitenant-Admiraal-Generaal.* XIV. *Bededag tegen 't oogmerk der Regeeringe gebruikt. 's Lands Vloot raakt verſtrooid, door ſtorm.* XV. *Frankryks voorſlag tot vrede, van de hand geweezen. Van Beuningen dringt Lodewyk den XIV. tot belofte van byſtand.* XVI. *Karel de II. zoekt vrede, door bemiddeling van Spanje. Downings Sekretaris gevat. De Engelſchen geeven voor, niet te oorloogen om den Prins van Oranje te bevorderen.* XVII. *Heimelyke handel van de Witt en anderen, om eenen opſtand te verwekken in Engeland Toeleg op het leeven van de Witt.* XVIII. *Oorlog tuſſchen den Biſſchop van Munſter en de Staaten. Verdrag met de Hertogen van Brunswyk-Luneburg. Borkelo, Lochem, Oldenzeel en andere Plaatſen verlooren.* XIX. *'t Gemeen roept om de bevordering des Prinſen van Oranje. De Witt geſcholden. Frankryk zendt den Staaten hulp. Lochem herwonnen.* XX. *Filips de IV., koning van Spanje, ſterft. Karel, zyn Zoon, volgt hem op. Ontwerp van d'Eſtrades, om zig te verzekeren van Friesland en Groningen*

XXI.

XXI. *Handeling met den Keurvorſt van Brandenburg. Verdragen met hem geſlooten.* XXII. *Gezantſchap naar Zweeden en naar Deenemarke. Zeven Verdragen met Deenemarke gemaakt.* XXIII. *Handeling om den Prins van Oranje, tot Kapitein Generaal, of tot Generaal der Ruiterye te doen verheffen. Holland gaat hem voorby, in 't begeeven der hooge Krygsampten.* XXIV. *Onderhandelingen tuſſchen Holland en Zeeland, over 't bevorderen van den Prinſe.* XXV. *De Staaten van Holland neemen hem aan tot een Kind van Staat. Zy veranderen zyne Hofhouding.* XXVI. *Krygsbedryven der Munſterſchen. De Vrede met den Biſſchop wordt getroffen, te Kleeve.* XXVII. *Frankryk verklaart Engeland den oorlog. De Vlooten loopen uit. Zeeſtryd van vier dagen. De Engelſchen wyken.* XXVIII. *De Vlooten raaken andermaal ſlaags. De Ruiter wykt. Tromp wordt van zyn ampt verlaaten.* XXIX. *Buat wordt in hegtenis genomen Regtspleeging over hem, en over Kievit en van der Horſt. Hy wordt onthalsd. Zeeland is 'er misnoegd over.* XXX. *'s Lands vloot raakt wederom in zee. Wordt van eenen ſtorm beloopen, en valt in.* XXXI. *Orde op het beſchryven van nieuwe Edelen, in 't Lid der Ridderſchap.*

HEt ſluiten van een Verbond met Frankryk en met Groot-Britanje, 't welk, na veel handelens, in den jaare 1662, gelukt was, benam den Staaten der Vereenigde Geweſten de zorg niet voor eene vredebreuk met Groot-

1664. I. Gelegenheid tot den oorlog tuſſchen

1664. met beide deeze Mogendheden, of met één van beiden. Ook bleek, eerlang, dat deeze zorg niet ydel geweeſt was. Karel de II. deedt den Staaten, nog voor 't einde deezes jaars 1664, openlyk, den oorlog aan, zonder eenig redelyk voorwendſel. Elk beſloot hieruit, dat de voornaamſte oorzaak van deezen oorlog bedekt gehouden werdt. 't Zal, derhalve, niet ondienſtig zyn, dat wy, hier, zo klaar en naauwkeurig als ons mogelyk zy, ontvouwen, welken men, volgens de egtſte berigten, voor de waarſchynlykſte oorzaaken van deezen oorlog hebbe te houden.

Britanje en deezen Staat.

Toeleg van Frankryk op de Spaanſche Nederlanden.

Wy hebben, te vooren (*a*), gemeld, dat de Infante van Spanje, Maria Thereſia, in Huwelyk treedende met Lodewyk den XIV, Koning van Frankryk, afſtand gedaan hadt van allen eiſch op de Staaten, Landen en Heerlykheden van den Koning, haaren Vader. Doch deeze afſtand verhinderde niet, dat men zig, in Frankryk, niet lang na 't voltrekken van het Huwelyk, openlyk, liet verluiden, dat de Koning het regt zyner Gemaalinne op de Spaanſche bezittingen vervolgen zou, wanneer Filips de IV, die reeds hoog bejaard was, en deszelfs Zoon, Prins Karel, een zwak geſtel, overleeden zouden zyn (*b*). Ondertuſſchen, begreep men, aan 't Franſche Hof, ligtelyk, dat de Staaten der Vereenigde Geweſten ongaarne zouden gedoogen, dat Frankryk zig verder uitbreidde

(*a*) XII. *Deel*, *bl.* 475.
(*b*) Brief van den Ambaſſad. de Huybert *in dato* 16 *July* 1661. *MS.* DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 457.

de in de Nederlanden. D'Estrades, derhalve, op 't einde des jaars 1662., naar Holland gezonden, arbeidde zeer, om de Staaten, deswege, alle agterdogt te beneemen. Doch hy hadt, te gelyk, last, om eenige punten te verwerven, die de agterdogt deeden toeneemen. 't Was hem, onlangs, gelukt, den Koning van Groot-Britanje Duinkerken af te koopen voor zyne Majesteit van Frankryk, en hy begeerde, dat de Staaten zig verbonden, om den Koning, in 't bezit deezer Vestinge, te handhaaven. Zy zagen, ligtelyk, hoe veel nadeels hun uit de haven van Duinkerken zou konnen toegebragt worden, zo men, onverhoopt, met Frankryk in oorlog mogt raaken. Ook kon Lodewyk de XIV, langs deeze haven, zyne Legers voorzien, indien hy de wapenen mogt willen voeren in de Spaansche Nederlanden. De Staaten maakten, derhalve, merkelyke zwaarigheid, om Frankryk te handhaaven in 't bezit van Duinkerken. De Spaanschen deeden hun best ook, om hun agterdogt in te boezemen tegen Frankryk. *Richard*, Geheimschryver van den Gezant Gamarra, doorreisde, ten deezen einde, de Hollandsche Steden (*c*). Gamarra zelf was, te vooren reeds, te Dordrecht geweest, daar hy de Vroedschap of Oud-Raad, in welken hem gehoor verleend was, gezogt hadt over te haalen, om te bewilligen in een verdedigend Verbond, tusschen den Koning, zynen meester, en deezen 1664.

(*c*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 37.

1664. zen Staat (*d*): waarop de Staaten van Holland, in Slagtmaand des jaars 1662, beſlooten hadden, dat men geenen uitheemſchen Gezanten, voortaan, over zaaken van Staat, zou hebben te hooren in de Vroedſchappen der Steden (*e*). Den Koning van Frankryk, ſedert, verklaard hebbende, dat hy 't Verbond met deezen Staat niet zou bekragtigen, ten ware Duinkerken begreepen werdt onder de Plaatſen, in 't bezit van welken, men hem beloofde te zullen handhaaven (*f*); zagen de Staaten zig, eindelyk, genoodzaakt, om hem hierin te wille te zyn. De bekragtigingen van 't Verbond werden, wederzyds, uitgewiſſeld (*g*). Doch d'Eſtrades deedt andere voorſlagen, die den Staaten onaangenaam waren. Hy vorderde, dat Rynberk ontmanteld en den Keurvorſt van Keulen te rug gegeven werdt. Hy drong op de herlevering van Leuth en Raveſtein aan den Hertoge van Nieuwburg. Hy ondersteunde den eiſch des Biſſchops van Munſter op Borkelo, en hy begeerde, dat de Ridder-orde van Maltha herſteld werdt in het bezit haarer goederen hier te Lande (*b*). Alle deeze voorſlagen ſtrekten, om Mogendheden te begunſtigen, met welken de Koning, zyn meeſter, verbonden was (*i*); doch de

(*d*) Reſol. Holl. 10, 11, 15 *Maart* 1662. *bl.* 35, 57.
(*e*) Reſol. Holl. 27 *Sept.* 28 *Nov.* 1662. *bl.* 35, 10. Reſol. van Conſid. *bl.* 643.
(*f*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 49, 91.
(*g*) D'ESTRAD. *Tom.* II. *p.* 134, 205. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1133.
(*b*) D'ESTRAD. *Tom.* II. *p.* 63, 137, 138, 139, 141, 167, 191, 215, 337, 407, 414. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1122-1132. V. *Deel*, *bl.* 262-274, 286.
(*i*) *Zie* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1135.

de Staaten kondenze niet inwilligen, zonder zig zelven merkelyk te benadeelen, en Frankryk beter gelegenheid te geeven, tot het voeren der wapenen in de Spaanſche Nederlanden, een' toeleg, die, meer dan eenige andere, ter herte genoomen werdt, aan 't Franſche Hof. 1664.

II. Lodewyk de XIV. hitſt, zo ſommigen willen, Karel den II. op tegen de Vereenigde Gewesten.

Lodewyk de XIV, wel bewuſt, dat de Vereenigde Staaten hem meeſt hinderlyk konden zyn, in het uitvoeren van deezen toeleg, hadt gezogt hun de handen te binden, door het verdedigend Verbond van den jaare 1662. Doch met reden bedugt, dat de Staaten middel vinden zouden, om dit Verbond kragteloos te maaken, wanneer hy iet in de Spaanſche Nederlanden ondernemen mogt; was hy, ſedert eenigen tyd, in onderhandeling getreden met Karel den II. dien hy, zo ſommigen willen, zogt op te hitſen tegen de Staaten, op dat deezen te minder bekwaam zyn mogten, om hem in zyne oogmerken te dwarsboomen (*k*). De Staaten, overtuigd, dat zy op de vriendſchap van Groot-Britanje geenen ſtaat altoos konden maaken, hadden, daarentegen, het Verbond met Frankryk geſlooten, om zig, door het zelve, te verzekeren tegen Karel den II. En, naar gelang, dat zig de toeleg op de Spaanſche Nederlanden openbaarde, zogten zy Lodewyk den XIV. in te wikkelen in eene heimelyke handeling, waardoor deeze toeleg,

(*k*) Burnets Hiſt. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 198, 199. De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 689.

1664. leg, zo niet te leur gefteld, ten minfte verfchooven mogt worden, voor een' tyd. De Raadpenfionaris de Witt, die 't eerfte ontwerp deezer handelinge gemaakt hadt, hadt 'er ook 't gantfche beleid van. En d'Eftrades, die hem geheellyk meende gewonnen te hebben, werdt, door hem, verfcheiden' jaaren agtereen, behendiglyk, om den tuin geleid.

De Witt vangt eene heimelyke handeling met Frankryk aan.

Lodewyk de XIV. zoekt, vergeefs, hem om te koopen.

De Koning van Frankryk hadt d'Eftrades gelaft, om de voornaamfte Leden van deezen Staat, met naame de Witt, te winnen, door gefchenken (*l*), op dat zy geene ooren leenen mogten naar het Verbond, welk Gamarra voorfloeg, en niets befloten, welk tegen zyne belangen ftreedt. Ook gaf d'Estrades voor, dat hy, in 't uitvoeren van deezen zynen laft, omtrent verfcheiden' luiden, wel geflaagd was (*m*). De Witt weigerde nogtans iet te ontvangen, zeggende, wanneer d'Eftrades, hierover, uit 's Konings naam, klaagde „ dat hy zig, voor de dien„ ften, welken hy zyner Majefteit immer „ zou konnen doen, dubbel beloond reken„ de, door de vriendfchap en het vertrou„ wen, waarmede de Koning hem vereer„ de (*n*)." Ook was het dit vertrouwen, welk hem bekwaam maakte, om de geheimen van 't Franfche Hof te doorgronden.

Voorflag van de Witt, om de Spaan-

Hy hieldt, ten deezen einde, d'Eftrades, al in Sprokkelmaand des jaars 1663, voor, dat de

(*l*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 54, 58, 145, 194, 198.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 202, 272, 281.
(*n*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 194, 198.

de Staaten niet ongenegen zouden zyn, om zig, in geval de Koning van Spanje overleedt, naauwer te verbinden met Frankryk. Daarna, schynende zig verder te openen, sprak hy van eene heimelyke overeenkomst, tusschen Frankryk en de Staaten van Holland in 't byzonder, waarby men de Spaansche Nederlanden, onderling, verdeelen zou. Hy voegde 'er by, dat hy kans zag, om de andere Gewesten te doen bewilligen in deeze overeenkomst, zo wel als menze hadt doen bewilligen in de ondersteuning van Deenemarke tegen Zweeden, en in het Verdrag met Kromwel (o). Sommigen hebben gemeend, dat deeze voorslag den Raadpensionaris ernst ware; doch anderen oordeelen, met meer grond, naar 't schynt, dat hy dien alleen deedt, om Frankryks oogmerken te ontdekken: 't welk gewisselyk best geschieden kon, als hy toonde zo weinig agterdogt op Frankryks nabuurschap te hebben, dat hy den Koning gaarne een goed deel der Spaansche Nederlanden wilde toewyzen. Wat 'er van zy; de voorslag kon Frankryk niet vreemd voorkomen, om dat men reeds diergelyke overeenkomst, ten tyde van Fredrik Henrik, gemaakt hadt (p). Ook opende d'Estrades zig, allengskens, nader (q). Eindelyk, sloeg de Witt voor „ of 't niet geraaden zou zyn, „ dat men, van nu af, de Spaansche Neder„ landen zogt te beweegen, om zig te ver„ klaa-

1664. Sche Nederlanden te verdeelen.

(o) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 87, 213.
(p) *Zie* XI. *Deel*, *bl.* 197.
(q) D'Estrad. *Tom.* II. *p.* 220, 226, 232, 238, 239, 240, 283.

1664. „ klaaren voor een vry Gemeenebeſt: in
„ welk geval, Frankryk en de Staaten hun
„ van onderſtand verzekeren moeſten. Doch
„ zo dit niet mogt konnen geſchieden by 't
„ leeven des Konings van Spanje, zou men
„ 't moeten ter uitvoeringe brengen, na 's
„ Konings overlyden, al leefde de Erfprins
„ nog; zonder dat men egter dan de wape-
„ nen nog zou mogen voeren in de gemelde
„ Nederlanden. Na 's Prinſen dood, zou
„ men dezelven eerſt, met geweld, noodzaa-
„ ken, om zig vry te verklaaren; en alzo zy
„ bezwaarlyk in ſtaat zouden zyn, om hunne
„ grenzen te beſchermen, zou men zyn beſt
„ doen, om Kameryk, S. Omer, Aire, Nieuw-
„ poort, Veurne, Bergen en Link te doen
„ ſtellen in de handen des Konings van Frank-
„ ryk; en Ooſtende, Plaſſendale, Brugge,
„ Damme, Blankenberg, het gene Spanje
„ tegenwoordig bezat in Gelderland en in de
„ Landen van Overmaaze, nevens de Kaſteе-
„ len van Navagne en Argenteau, in de magt
„ der Vereenigde Staaten: alle welke Plaat-
„ ſen men wederzyds moeſt zoeken magtig
„ te worden, 't zy dat de Spaanſche Neder-
„ landen zig, voor, of na 's Konings over-
„ lyden, voor een vry Gemeenebeſt verklaar-
„ den (r)." Men vondt dit ontwerp niet vreemd aan 't Franſche Hof: alleenlyk, meende d'Eſtrades, dat men Mechelen by 's Konings aandeel behoorde te voegen, als waardoor hy toegang tot het gebied der Staaten heb-

(r) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 269.

hebben zou, zo 't gebeurde, dat hy, met hen, in oorlog raakte (*s*): doch de Witt gaf, allengskens, te kennen, dat zyn Ontwerp alleenlyk steunde op de onderstelling, dat de Koningin van Frankryk, onaangezien haaren afstand, regt behieldt op de Spaansche Nederlanden, na de dood van den Koning en van den Erfprins van Spanje. Hy wenschte, hierom, nader onderregt te zyn, aangaande de gronden van dit regt, op dat hy 't Ontwerp te smaakelyker mogt konnen maaken aan eenige Leden van Holland, die anders ligtelyk kwalyk gevoelen zouden van 's Konings oogmerken. 1664.

III. Gronden van het regt der Koninginne van Frankryk op dezelven.

D'Estrades, den Raadpensionaris niets args toevertrouwende, zeide hem, sedert, op 's Konings last „ dat het regt der Koninginne op *drie* gronden steunde: 1. de afgestane afstand was, in zig zelven, strydig „ met het natuurlyk Regt, volgens welk, „ het der Koninginne niet vrygestaan hadt, „ zig zelve of haare kinderen, door den zelven, te benadeelen. 2. de afstand was, in „ allen geval, geschied onder voorwaarde, „ dat de bruidschat van vyfhonderdduizend „ gouden kroonen, binnen zekere bepaalden „ tyd, betaald zou worden; 't welk niet gevolgd was. 3. de afstand was, noch door „ den Koning, noch door de Koninginne, bekragtigd (*t*)." Te gelyk, vertoonde d'Estrades een ander Ontwerp, hierin onderscheiden Fransch Ontwerp wegens

(*s*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 232.
(*t*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 274, 275, 287, 291.

1664. den van dat van de Witt, dat 'er niet in bepaald werdt, of men de Spaanſche Nederlanden zig zou doen vry verklaaren, na 's Konings dood, of na de dood van den Koning en van den Erfprins beide. Ook was 'er eenige verandering gemaakt, in de Plaatſen van verzekering. Eindelyk, werdt 'er niet zo duidelyk in gezeid, dat men zig van de wapenen bedienen zou, om de Nederlanden naar zyne hand te zetten (*u*); alzo men, aan 't Franſche Hof, beweerde, dat zulks te openlyk ſtreedt met de Vrede, die beide Frankryk en de Vereenigde Staaten met Spanje geſlooten hadden. *Daar zyn*, ſchreef de Koning van Frankryk aan d'Eſtrades, ter deezer gelegenheid, *zekere dingen, die goed zyn om gedaan, maar kwaad om geſchreeven te worden* (*v*). Doch de Witt vondt zwaarigheid in 't Franſch Ontwerp. Hy beſloot, uit de algemeene uitdrukkingen, welken men verkooren hadt, dat Lodewyk de XIV. toeleg maakte, om in de Nederlanden te vallen, zo dra Filips de IV. overleeden zou zyn, daar hy den oorlog, tot na den dood van den Erfprins, hadt geſcheenen te willen verwylen. Hierdoor werdt het ſluiten van een Verdrag, volgens een der twee Ontwerpen, verſchooven (*w*). Maar de Witt, nu volkomen onderregt van Frankryks oogmerk, hadt de Staaten van Holland, in Wynmaand des jaars 1663, een beſluit doen neemen, overeenkomſtig met zyn

de Spaanſche Nederlanden.

Handeling met Spanje over de beſcherming der wederzydſche Nederlanden.

(*u*) *Voiez* D'Estrades *Tom.* II. *p.* 292.
(*v*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 288.
(*w*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 313, 332, 344.

zyn Ontwerp (x). Ook deedt hy, ſedert, zyn beſt, om d'Eſtrades in dit Ontwerp te doen bewilligen (y). Hiertoe ſcheen veel te moeten helpen, dat men den Spaanſchen Gezant Gamarra, niet lang daarna, gehoor gaf over een Verbond, tot behoudenis en beſcherming der wederzydſche Nederlanden (z). Doch Lodewyk de XIV. nam deezen aanvang eener handelinge met Spanje zo kwalyk, dat hy zig, deswege, in éénen zyner Brieven aan d'Eſtrades, dus uitliet: „ Zo de algemeene Staaten, na dat zy, een jaar lang, myne vriendſchap, myn bondgenootſchap en myne beſcherming gezogt, en, met zo veel voordeels voor hun, verkreegen heb ben, in ſtaat waren, om my zulk een ongelyk aan te doen, in eenen tyd, waarin ik, om hun genoegen te geeven, en uit eene belangeloosheid, waarvan men weinige voorbeelden heeft, my wel, ter goeder trouwe, aan hun verbinden wil, dat een groot Land, welk my en mynen Zoon, t'eenigen tyde, wettiglyk, zou konnen toebehooren, vry worde; zou 't, met deeze zaak, niet gaan, als met de Munſterſche. 't Minſt, waardoor ik myne gevoeligheid zou toonen, over zulk een onheuſch bedryf, zou zyn het verbreeken van het laatſt-geſlooten Verbond. Ik zou hunnen ſchepen den handel in myn Koningkryk ver- 1664.

Merkwaardig ſchryven van den Koning van Frankryk.

(x) Secr. Reſol. Holl. 3 *Oct.* 1663. II. *Deel*, *bl.* 413.
(y) Secr. Reſol. Holl. 24 *Dec.* 1663. II. *Deel*, *bl.* 424.
(z) Secr. Reſol. Holl. 8 *May* 1664. II. *Deel*, *bl.* 420. D'Estrades *Tom.* II. *p.* 346.

1664. „ verbieden, my ten naauwſte met Enge-
„ land verbinden, gelyk ik alle dagen doen
„ kan, en den Engelſchen in handen ſtellen
„ al den Koophandel, dien myne onderdaa-
„ nen, by mangel van een genoegzaam ge-
„ tal van ſchepen, nog niet dryven konnen.
„ Doch gy moet niets laaten blyken van 't
„ gene ik u hier melde, voor ik het u nader
„ beveele, in gevolge der berigten, die my
„ omtrent dit verdedigend Verbond [met
„ Spanje], zullen gegeven worden. En, om
„ ter zaak te komen, ik herhaal, dat myn oog-
„ merk, in het Verdrag, waarover gy han-
„ delt, goed en opregt is, en zo als de Hee-
„ ren Staaten het, naar reden, zouden kon-
„ nen begeeren. Zo ik andere gedagten had,
„ zou ikze immers openleggen, voor een'
„ perſoon, als gy zyt, dien ik, voorwaar,
„ wel grooter geheimen zou willen vertrou-
„ wen. Maar ik wil niet hebben, dat de
„ Heer de Witt my, door de vrees voor dit
„ Verbond, ſleept waarheenen hy wil, en
„ op zulk een' tyd, als hy wil. Myne zaaken
„ ſtaan hier gewiſſelyk niet naar. Ik weet
„ en gevoel, wie ik ben. Myne vriendſchap
„ is begeerlyk, en nuttiger voor hun, dieze
„ genieten, dan de hunne voor my is - - Zo
„ ik, voor 't overige, hadt willen luiſteren
„ naar de voorſlagen, door Don Louis de
„ Haro, aan wylen mynen Neeve, den Kar-
„ dinaal Mazarin, in 't Pyreneeſche geberg-
„ te, gedaan, in eenen tyd zelfs, wanneer ik
„ geen Verbond hadt met de Staaten, en
„ wanneer ik diep gevoelig was, over hun-

„ nen

„ nen afval te Munſter; zoudenze nu niet in 1664.
„ ſtaat zyn, om te denken aan een Verbond
„ met Spanje tegen my; alzo hy my toen
„ drong tot een Verbond, om de Staaten te
„ onder te brengen, my aanbiedende een ge-
„ deelte der Spaanſche Nederlanden, tegen
„ de Plaatſen, welken wy, gezamenlyk, op
„ den Staat der Vereenigde Geweſten ver-
„ overen zouden (*a*)."

D'Eſtrades liet, ondertuſſchen, overeenkomſtig met 's Konings oogmerken, niet na te arbeiden tegen het Verbond met Spanje. De Koning meende, dat hy hiertoe te meer kans hebben zou, om dat Gamarra geen' ſtuiver ontvangen hadt, om zig daarmede vrienden te maaken, hier te Lande. Ook oordeelde hy, dat d'Eſtrades genoeg deedt, als hy 't Verbond met Spanje maar voorkwam, al werdt het Ontwerp, waarover hy nu, eenigen tyd, gehandeld hadt, op de lange baan geſchooven: gelyk ſedert geſchiedde (*b*). De handeling met Spanje werdt, ondertuſſchen, aangehouden, zonder dat de Staaten konden bewilligen, in het Verbond, waarop Gamarra drong.

De handeling over de Spaanſche Nederlanden wordt ſleepende gehouden.

De Koning van Frankryk ſcheen traager om met de Staaten te ſluiten, ſedert dat hy, in Engeland handelende (*c*), ontdekt hadt, dat Karel de II. ſtof tot misnoegen hadt opgenomen tegen deezen Staat. Hy beſloot hieruit, dat de Staaten, met Groot-Britanje in oorlog

(*a*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 347.
(*b*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 394, 419, 421, 443.
(*c*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 72, 254, 335.

1664. log raakende, wel genoodzaakt zouden zyn hem aan te zoeken, en hem, in allen geval, niet hinderlyk zouden konnen zyn, wanneer hy iet in de Spaanſche Nederlanden onderneemen mogt. 't Was, derhalve, zyn belang, dat het misnoegen tuſſchen Groot Britanje en deezen Staat bleef duuren en gevoed werdt. Ook verzekert men, dat hy hiervan heimelyk zyn werk maakte, beide te Londen en in den Haage; ſchoon hy, terſtond na 't uitberſten van 't ongenoegen, zyne bemiddeling aanboodt, tot voorkoming van den kryg, en tot byleggiug der geſchillen (*d*). Doch deeze aanbieding hadt geen gevolg. De oorlog met Groot-Britanje werdt, wel haaſt, onvermydelyk.

Aanvang der Engelſche vyandlykheden, buiten Europa.

IV. 't Is ten hoogſte waarſchynlyk, dat Karel de II, al kort na zyne herſtelling, vaſtgeſteld hadt, de Staaten te beoorloogen, en dat hy ſlegts op bekwaame gelegenheid wagtte. *Robert Holmes* was, reeds in 't jaar 1661, door de Engelſche Maatſchappy, gezonden naar de Afrikaanſche kuſt, welke de Engelſchen zig, tot aan de Kaap de goede Hoop, geheellyk, toeëigenden; en hy hadt toen *Henrik Willemszoon Kap* of *Kops*, bewindsman der Nederlandſche Weſtindiſche Maatſchappye op Kabo Verde, willen noodzaaken, om van daar te vertrekken (*e*): 't welk egter niet geſchied was. Doch in 't jaar 1663, hadt de Hertog van Jork, 's Konings Broeder, als Op-

(*d*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 434, 459, 461, 486, 491.
(*e*) Aitzema IV. *Deel, bl.* 756. V. *Deel, bl.* 122.

Opper-bewindhebber der Koningklyke Maatschappye, hem wederom derwaards gezonden. Hy nam toen verscheiden' Nederlandsche schepen. Op den eersten van Sprokkelmaand deezes jaars 1664, veroverde hy eene Sterkte der onzen, op het Eiland Goereede. In Grasmaand, maakte hy zig, stormenderhand, meester van de Sterkte Takorari. Daarna vertoonde hy zig voor S. George del Mina, alwaar hem elf schepen in handen vielen. Vervolgens, beschoot hy Kabo Kors, en overmeesterde deeze Sterkte, insgelyks (*f*). Toen, voortgezeild naar Nieuw Nederland, bemagtigde hy de Stad Nieuw Amsterdam, die de Westindische Maatschappy, by de vyftig jaaren, vredig bezeten hadt, op den zevenentwintigsten van Oogstmaand; zig, voorts, gantsch Nieuw Nederland onderwerpende (*g*). Het Eiland Tabago, of nieuw Walcheren, den Zeeuwschen Koopluiden, *Adriaan* en *Kornelis Lampsins*, toebehoorende (*h*), viel, nevens het Eiland S. Eustatius, den Engelschen, insgelyks, in handen: doch beide deeze Eilanden werden hun, daarna, ontweldigd, door de Franschen. 1664.

Zo dra kreeg men hier geene tyding van deeze vyandlykheden, of men viel 'er den Koning van Groot-Britanje klagtig over; die, zig gelaatende, als of hy geene kennis hadt van

(*f*) Notul. Zeel. 26, 30 *May*, 20 *Dec.* 1664. *bl.* 191, 201, 295. BRANDT de Ruiter, *bl.* 290, 291. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 135.

(*g*) Resol. Holl. 25 *Octob.* 1664. *bl.* 96.

(*h*) Notul. Zeel. 12, 24 *Sept.* 1664. *bl.* 219, 252. 21 *Jan.* 1666. *bl.* 16, 53.

1664. van 't bedryf van Holmes, welk enkelyk op rekening des Hertogs van Jork en der Koningklyke Maatſchappye geſteld werdt (*i*), antwoordde, dat hy 'er onderzoek op doen zou. Midlerwyl, hadt het Huis der Gemeenten, reeds in Grasmaand, begeerd „ dat zy„ ne Majeſteit kragtdaadiger middelen in 't „ werk ſtelde, om de geweldenaaryen te be„ letten, welken de ingezetenen der Vereenigde Geweſten den Engelſchen aandeeden." Doch waarin deeze geweldenaaryen beſtonden werdt niet behoorlyk beweezen (*k*). Ook wiſt men, hier te Lande, niet, dat 'er thans eenig geſchil van belang (*l*), tusſchen de Engelſchen en de onzen, onafgedaan hing, dan dat over de twee ſchepen, *Bonne Avonture* en *Bonne Eſperance*, welk, by 't Verbond van den jaare 1662, naar men 't hier begreep (*m*), aan den gewoonlyken Regter verbleeven was. Men beſloot, derhalve, dat Karel de II. oorlog zogt, en men werdt in deeze gedagten beveſtigd, door de ſterke uitruſtingen ter zee, die, deezen gantſchen Zomer, in Engeland geſchiedden (*n*), hoewel de Koning bleef beweeren, dat hy de vriendſchap met deezen Staat dagt te onderhouden (*o*).

De

(*i*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 227.
(*k*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 70.
(*l*) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 23, 24 *May* 1664. II. *Deel*, *bl.* 420, 241. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 72-84, 87, 92, 106 *enz.*
(*m*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 72, 74, 95.
(*n*) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 681. IV. *Deel*, *bl.* 306, 308, 320, 327. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 179.
(*o*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 454, 459, 478.

De Staaten, derhalve, klein vertrouwen ſtellende op 's Konings verklaaringen, beſlooten, op den voorſlag van die van Holland (*p*), der Weſtindiſche Maatſchappye twaalf kloeke ſchepen van oorloge by te zetten, tot herſtelling van 't gene op de Afrikaanſche kuſt, door de Engelſchen, ondernomen was. Men kreeg, aan 't Groot-Britanniſche Hof, haaſt kennis van dit beſluit, en ſommigen verklaarden aan den Heere van Gogh, die, onlangs, tot der Staaten gewoonlyken Ambaſſadeur aldaar was aangeſteld (*q*), dat het zenden van ſchepen naar Guinea gewiſſelyk oorlog veroorzaaken zou (*r*). Doch men ſtoorde zig, hier, luttel aan deeze verklaaring. Sommigen, en onder deezen de Raadpenſionaris de Witt, ſloegen zelfs voor, dat de twaalf ſchepen, tot hulp der Weſtindiſche Maatſchappye toegeſtaan, niet ſpoedig genoeg gereed zouden konnen zyn, waarom 't geraaden was, een vaardiger middel uit te vinden. De Staaten van Holland beſlooten, hierop, heimelyk (*s*), dat men, in alleryl en op de bedektſte wyze, laſt zenden zou aan den Vice-Admiraal de Ruiter, om zig, met de twaalf ſchepen, welken hy by zig hadt, te begeeven naar Kabo Verde, en aldaar de Sterkte of Sterkten te herneemen, welken, door de Engelſchen, onder Holmes, veroverd waren. Doch 't vereiſchte vry wat behendigheid,

1664. De Staaten zenden de Ruiter naar Kabo Verde.

Behendigheid gebruikt,

(*p*) Secr. Reſol. Holl. 6 *Aug.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 426.
(*q*) *Zie* zyne inſtructie *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 73.
(*r*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 343.
(*s*) Secr. Reſol. Holl. 7 *Aug.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 426.

1664. heid, om dit beſluit, ter algemeene Staats-vergaderinge, te doen vaſtſtellen, zonder dat het rugtbaar werdt. De Witt en eenige andere Gemagtigden wiſten egter 't ſtuk derwyze te beleiden, dat 'er eenige Leden der Vergaderinge, wien dit geheim niet betrouwd was, onkundig van bleeven. Terwyl 't beſluit op de uitruſting van twaalf oorlogsſchepen in nadere overweeging genomen werdt, hieldt men eenige Heeren, aan 't venſter en elders, aan de praat: anderen bragt men, onder 't een of 't ander voorwendſel, uit de Vergadering. Ondertuſſchen, werdt de voorſlag om de Ruiter naar Kabo Verde te zenden, als ware dezelve ſlegts een aanhangſel van 't gemelde beſluit geweeſt, zo ras gelezen, dat zelfs de Heer, die toen voorzat, en, midlerwyl, meent men, met iemant in geſprek geraakt was, den regten inhoud niet merkte (*t*). 't Beſluit om twaalf ſchepen uit te rusten, dus, met deezen voorſlag, verbreed zynde (*u*), werdt, twee dagen daarna, door eenen anderen Preſident, getekend, zonder, gelyk meermaalen gebeurt, te worden overgelezen; waarna het, in het geheim Regiſter te boek geſteld zynde door den Griffier, den Vice-Admiraal werdt toegezonden, langs drie verſcheiden' wegen, en onder een' omſlag, waarby hem gelaſt werdt, de ingeſlootenen, niet dan alleen, te openen en te leezen, en den inhoud derzelven, voor eerſt, geheim te

om het beſluit hiertoe geheim te houden.

(*t*) WICQUEFORT *by* BRANDT de Ruiter, *bl.* 293, 294.
(*u*) Reſol. Gener. *Sabbathi* 9 *Aug.* 1664. *by* BRANDT de Ruiter, *bl.* 294.

te houden, zelfs voor de bevelhebbers der Vloote. 1664.

Wy hebben, te vooren (v), verhaald, dat de Ruiter, ten deezen tyde, kruiſte, in de Middellandſche zee. Hy kwam, eerlang, voor Malaga, en ontving, aldaar, op den eerſten van Herfſtmaand, den geheimen laſt der Staaten. Elk was benieuwd naar den inhoud; te meer, om dat 'er, onder de Koopluiden en Schippers, een gerugt ontſtaan was, dat men oorlog hadt met Engeland. Doch de Ruiter antwoordde, voorzigtiglyk, *dat de brieven van hunne Hoog-Mogendheden hiervan geene melding maakten, en dat men nog hoopte, de gereezen' geſchillen, in der minne, by te leggen.* Hy zeilde, kort hierop, naar Alikante, om de Vloot te voorzien: van daar wederom naar Malaga, en toen naar Kadix, daar hy lang opgehouden werdt. Op den vyfden van Wynmaand, van Kadix vertrokken zynde met 's Lands Vloote, ontdekte hy, eerſt na twee dagen zeilens, den laſt der Staaten aan de andere Hoofden en Kapiteinen, en op den tweeentwintigſten, kwam hy voor 't Eiland Goereede aan Kabo Verde: welk hem, met de Sterkten Oranje en Naſſau, terſtond, by verdrag, overgegeven werdt. Voorts, maakte hy zig meeſter van eenige goederen en ſchepen der Engelſche Afrikaanſche Maatſchappye, laatende een Engelſch Ooriogsſchip en eenige ſchepen van byzondere Perſoonen, onverhinderd, vertrekken. Daarna orde geſteld

De Ruiter herwint de Sterkten op Kabo Verde.

(v) XLIX. *Boek, bl.* 51.

1664. Hy zeilt naar Guinea.

ſteld hebbende op de bewaaring van het Eiland, zeilde hy, in Slagtmaand, naar Guinea, om aldaar, insgelyks, te herwinnen, 't gene de Engelſchen der Weſtindiſche Maatſchappye ontnomen hadden (*w*).

Geſprek over zynen togt, tuſſchen de Witt en Downing.

Ondertuſſchen, hadt men, in Engeland, iet gegiſt of vernomen van de Ruiters togt (*x*). De twaalf Oorlogsſchepen, die, onder 't bevel van den Kapitein *Jan van Kampen*, naar Guinea zouden gaan (*y*), vertrokken niet: 't welk Karel den II. deedt vermoeden, dat de Ruiter derwaards gezeild was. Downing, wien men, hierover, meer dan eens, geſchreeven hadt, hadt nogtans, altoos verzekerd, dat 'er niets aan was, konnende, zo hy waande, zulk een beſluit niet genomen worden ter algemeene Staatsvergaderinge, zonder dat het hem, door de vrienden, welken hy daar hadt, ontdekt werdt. Op nieuwen laſt van den Koning, verſtoutte hy zig egter, den Raadpenſionaris de Witt af te vraagen, *of de Ruiter, gelyk het gerugt liep, laſt hadt, om naar de kuſt van Afrika te zeilen?* Doch de Witt, geſleepen op het beantwoorden van diergelyke vraagen, gaf voor beſcheid „ dat de Staaten van Holland aan de „ Ruiter geenen laſt gegeven hadden, waar„ over de Koning, zyn meeſter, ongeruſt „ behoefde te zyn." *En wat*, vervolgde hy, *den*

(*w*) Brandt de Ruiter, *bl.* 301-318. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 161.
(*x*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 378, 388.
(*y*) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 26, 27 *Sept.* 17 *Oct.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 428, 432, 438.

den algemeenen Staaten aangaat, daarvan behoef ik u niet te zeggen; gaande daar niets om, 't gene gy niet uitvorſcht, zo dat gy 't, uit my, niet behoeft te hooren. Downing verzekerde, op dit zeggen, den Koning, zynen meeſter, wederom, dat de Ruiter niet naar Guinea was (z). Doch 't bleek haaſt anders. 1664.

V. De Engelſchen neemen een groot getal van Nederlandſche ſchepen.

Karel den II, midlerwyl, eene Vloot in zee gebragt hebbende onder den Hertoge van Jork, zag men, terſtond hierna, in alle de Engelſche havens, een groot getal van Nederlandſche ſchepen opbrengen, terwyl men, in Engeland, bleef beweeren, dat men niet anders beoogde dan vergoeding van de ſchade, door de onzen, den Engelſchen, te vooren, aangedaan. In Slagtmaand, werden wel honderd en dertig Koopvaardyſchepen genomen, uit eene Vloote, die, met Wynen en Brandewynen, van Bourdeaux herwaards kwam (a). Ook werdt toen beſlag gelegd op alle de Nederlandſche ſchepen, die zig in Engeland bevonden: van welk beſlag de Koning geene andere reden gaf, dan dat hy verſtaan hadt, dat de Ruiter naar Guinea gezonden was, om den Engelſchen afbreuk te doen. Te gelyk, erkende hy nu, dat het bedryf der Engelſchen, op Kabo Kors en in Nieuw Nederland, met zyne kenniſſe en op zynen laſt, geſchied was (b). De Ambaſſadeur van Gogh liet niet af van klaagen, over deeze vyandlyk-

(z) Wicquefort *by* Brandt de Ruiter, *bl.* 318.
(a) Notul. Zeel. 20 *Dec.* 1664. *bl.* 295. Rapin *Tom.* IX. *p.* 217.
(b) De Witt Brieven IV. *Deel, bl.* 387, 411, 413.

1664. lykheden. Doch men voerde hem, eindelyk, te gemoet „ dat hy zig te vergeefs afflooft„ de; dat de verwydering tuſſchen de twee „ Volken te groot geworden was, om, zon„ der openbaaren oorlog, te konnen wegge„ nomen worden (*c*)." Nogtans vondt Karel de II. nog niet geraaden, den onzen den oorlog te verklaaren, of zelfs eenige brieven van ſchâverhaaling uit te geeven (*d*). Van Gogh ſchreef, den twee-entwintigſten van Wintermaand, aan de Witt, dat 'er gerugten liepen, hoe de Koning bevel gegeven hadt, om op de rykgelaaden' Smirnaſche Vloot, die onder weg was naar Holland, te paſſen (*e*). Doch dit berigt kwam te laat, om 'er voordeel mede te doen. De Engelſche Bevelhebber, *Thomas Allen*, die zeven Oorlogsſchepen onder zig hadt, taſtte, op den negenentwintigſten, deeze Vloot, onverhoeds, aan, voor de baai van Kadix. Zy werdt begeleid door drie Staatſche Oorlogsſchepen, onder bevel van den Kapitein *Pieter van Brakel*, die, in 't begin van 't gevegt, doodgeſchooten werdt. Nogtans weerden zig de onzen zo dapperlyk, dat 'er ſlegts twee Koopvaardyſchepen veroverd werden, door de Engelſchen. *Jan Reilofszoon* van Hoorn, voerende 't Koopvaardyſchip den Koning Salomon, verdedigde zig, eenen geruimen tyd, alleen, tegen vier Engelſche Oorlogsſchepen, tot dat hy, geheel reddeloos geſchooten, door één der Engelſche Fregat-

Zy taſten de Smirnaſche Vloot voor Kadix aan.

(*c*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 420.
(*d*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 435.
(*e*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 422.

garen, aan boord geklampt werdt, waarna zyn schip, terstond, te gronde ging. Jan Reilofszoon, die zig, tot op het uiterste, van den overloop, geweerd hadt, sprong, toen hem 't schip ontzonk, in de sloep, daarhy, door de Engelschen, gevangen genomen werdt (*f*). Zulk eene blykbaare vyandlykheid binnen Europa kon, met geenen schyn, gesteld worden op rekening der Afrikaansche Maatschappye, gelyk de vyandlykheden van Holmes, in Afrika en in Amerika, te vooren, gedaan waren. De togt van de Ruiter, van welks oogmerk en uitslag men egter nog geene zekere kennis hadt (*g*), was het eenige, waarmede men, sedert, deeze openbaare vredebreuk poogde te verschoonen. 1664.

VI. De Staaten zenden van Beuningen naar Frankryk, om den Koning tot hulp te gen Groot-Britanje te verzoeken.

De Staaten, nu klaarlyk voorziende, dat de oorlog naby en onvermydelyk was, beslooten, in 't begin van Wintermaand, van Beuningen naar Frankryk te zenden, om den Koning te beweegen, tot het voldoen aan 't Verbond van den jaare 1662, in geval zy, door den Koning van Groot-Britanje, werden aangetast. Te gelyk, werdt beslooten, eene bezending, ten zelfden einde, te doen naar Zweeden en Deenemarke, met welke twee Ryken, de Staaten, insgelyks, in verbond stonden (*b*). Van Beuningen vertrok zonder uitstel, en hadt, den agtentwintigsten, zyn eerste gehoor by den Koning, wien hy vertoonde, „ dat

(*f*) Brandt de Ruiter, *bl.* 376.
(*g*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 434.
(*b*) Secr. Resol. Holl. 29 *Novemb.* & *Decemb.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 463, 456.

1664. Zyne handeling aan't Franſche Hof.

„ dat de Staaten, zyne meeſters, zyner Majeſteit grooten dank ſchuldig waren, voor
„ de poogingen, aangewend, om den Koning van Groot-Britanje met hen te bevredigen: doch dat hun wee deedt, dat
„ deeze poogingen, tot hiertoe, vrugteloos
„ waren geweeſt; dat de vyandlykheden der
„ Engelſchen waren toegenomen, zo wel in,
„ als buiten Europa, onaangezien de Staaten, op verzoek des Konings van Frankryk, hunne Vloot, die reeds byeen gebragt was, wederom hadden doen ſcheiden, en in 's Lands havens invallen (*i*).
„ Dat de Engelſchen geene andere reden
„ van deeze vyandlykheden gaven, dan dat
„ men twee hunner ſchepen, in Ooſtindie,
„ en drie, op de kuſt van Guinea, belet hadt,
„ te komen in vyandlyke havens en Plaatſen,
„ die de onzen, op dien tyd, belegerd hielden, ſchoon de Staaten zelfs hiertoe geenen laſt gegeven hadden. Dat men den
„ Engelſchen vergoeding van ſchade aangebooden hadt, zonder dat zy hadden willen luiſteren naar een Verdrag, noch ook,
„ wegens 't ſtuk der Zeevaart, eene nadere
„ overeenkomſt ſluiten, waarop men, van
„ der Staaten zyde, dikwils, hadt aangehouden (*k*). Dat zy, daarenboven, klaagden
„ over 't neemen der twee ſchepen, *Bonne Avonture* en *Bonne Eſperance*, waarover een
„ regtsgeding begonnen was, welk, volgens
„ het

(*i*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 85, 86, 207.
(*k*) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 23 *Oct.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 444.

„ het Verbond van den jaare 1662, zou mo- 1664.
„ gen vervolgd worden; ſchoon zy nu be-
„ geerden, dat dit geſchil, niet door den
„ gewoonlyken Regter, maar door de Staa-
„ ten, zou worden afgedaan. Dat de andere
„ oorzaaken van klagten, of ongegrond, of
„ zeer oud, en derhalve, by het jongſte Ver-
„ bond, te niet gedaan waren, en dat men,
„ desonaangezien, den Staaten eene Sterkte
„ op Kabo Verde en twee op de kuſt van Gui-
„ nea afgenomen hadt, in volle vrede; welke
„ vyandlykheden men, te vergeefs, op reke-
„ kening van byzondere perſoonen, zogt te
„ ſtellen, alzo dezelven, door gantſche Vloo-
„ ten, en door 's Konings eigen Krygsvolk,
„ gepleegd waren. Dat ook de Koning gee-
„ ne zwaarigheid maakte, om te erkennen,
„ dat de Sterkten op Kabo Kors, in Guinea
„ en in Nieuw Nederland, op zynen laſt, wa-
„ ren ingenomen. Dat uit dit alles bleek, dat
„ de Engelſchen de Vrede en Vriendſchap tus-
„ ſchen de twee Volken gebroken hadden;
„ waarom de Staaten zyne Majeſteit van Frank-
„ ryk verzogten, te willen voldoen aan het
„ Verbond, onlangs, met hen geſlooten, en
„ behoorlyk bekragtigd, hun byſtaande met
„ twaalfduizend man, zo zyne poogingen,
„ binnen vier maanden, de Vrede niet mog-
„ ten konnen herſtellen; en van zyn beſluit
„ hiertoe eerſt den Koning van Groot-Britan-
„ je, en voorts ook den Koningen van Zwee-
„ den en Deenemarke kennis te willen gee-
„ ven (*l*)." Doch

(*l*) Aitzema V. Deel, bl. 288-292.

1664. Doch op deezen voorſlag, kwam niet dan algemeen en uitſtellend antwoord (*m*). De Franſche Staatsdienaars gaven voor „ dat „ de Koning, zo hy nu den Staaten byſtondt, „ veelligt, morgen, als hy zynen eiſch op de „ Spaanſche Nederlanden zou doen gelden, „ hen ten vyand hebben zou." Voorts vorderden zy, dat men zyne Majeſteit, hieromtrent, geruſt ſtelde, zo men hem beweegen wilde, om de Staaten te helpen tegen Groot-Britanje (*n*). De Geheimſchryver van Staat, de Lionne, liet zig, wat laater, tegen van Beuningen, in deeze woorden, uit: *Vreemd is 't, dat wy, om u by te ſtaan, het Verbond, welk wy met Engeland hebben, breeken zullen; daar wy te verwagten hebben, dat Engeland en de Vereenigde Geweſten ons morgen den oorlog zullen aandoen. De verkeerde Staatkunde, dat 'er een Voormuur tuſſchen de Vereenigde Geweſten en Frankryk noodig is, bederft alles. De Koning denkt, miſſchien, niet om de Spaanſche Nederlanden; maar 't is jammer, dat men zulke gevoelens heeft onder zyne Bondgenooten. Ik weet daarvan en van 't gene men desaangaande openlyk ſpreekt in de Vereenigde Geweſten meer dan ik u zeggen wil* (*o*). De Maarſchalk de Turenne zeide hem ook, *dat de toeleg op de Spaanſche Nederlanden wat verre zag; doch dat de Koning nog wel met eenige Grensſteden, vooral met Kameryk, dienden geholpen te worden.* Alle deeze geſprekken dienden, om van Beuningen on-

De Koning is agterlyk in 't belooven van byſtand.

Merkwaardig gezeg van de Lionne.

(*m*) AITZEMA V. *Deel, bl.* 292.
(*n*) DE WITT Brieven II. *Deel, bl.* 19.
(*o*) DE WITT Brieven II. *Deel, bl.* 23.

onzeker te houden, wegens 's Konings oogmerk. Ook geliet zig deeze schrandere Staatsman, als of hy 'er niets van vaststelde, middlerwyl, niet verzuimende, geduuriglyk, te dringen, op de naarkoming van 't Verbond van den jaare 1662, waarna men, zeide hy, voorslaan kon, 't gene men goeddagt. Voorts maakte hy, onder de hand, zwaarigheden tegen den toeleg op de Spaansche Nederlanden, ontleend van 't gene andere Mogendheden daartegen onderneemen zouden, alschoon 'er de Staaten zig niet aan stooren mogten (*p*). Maar men hieldt zig, in Frankryk, genoegzaam verzekerd, dat de Koning, in zulk een' toeleg, de Staaten, zo zeer als iemant anders, tegen zou hebben (*q*). 1664.

VII. Bekommering van Lodewyk den XIV.

Ondertusschen, bevondt Lodewyk de XIV. zig in geene kleine bekommering. Hy zag zig, aan den eenen kant, verpligt, om het Verbond van den jaare 1662 naar te komen, en hy begreep, aan den anderen, dat hy, de Staaten ondersteunende, hen bekwaamer maakte, om hem in den weg te zyn, als hy zyne verreziende oogmerken in de Spaansche Nederlanden uitvoeren zou. Daarenboven, werdt hy sterk aangezogt door Karel den II; die hem open' kaart aanboodt, in alles, wat hy, omtrent de Nederlanden, wenschen kon, zonder zelfs aldaar een' voet lands voor zig zelven te begeeren; mids hy afstaud deede van 't Verbond met de Staaten, en een naauw Ver-

(*p*) De Witt Brieven II. *Deel. bl.* 27.
(*q*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 566, 573.

1664. Verbond met hem aanging; hem, daarbenevens, verklaarende, dat hy, zo zyn voorſlag van de hand geweezen werdt, zig ten naauwſte verbinden zou met Spanje: waartoe hem ſchoone gelegenheid voorkwam (*r*).

De Engelſchen zoeken hem te beduiden, dat hy niet verpligt is, de Staaten te helpen.

Voorts, hieldt de Engelſche Ambaſſadeur *Fitz-Harding* den Koning van Frankryk verſcheiden' redenen voor, om welken hy zig, met eere, zou mogen ontſlagen rekenen van de verpligting, om de Staaten by te ſtaan; hierop uitkomende: „ dat de Staaten de aan „ vallers waren geweeſt, en zig, het eerſt ge„ wapend hadden; dat de Koning van Groot„ Britanje regt hadt op de Sterkten in Gui„ nea, die de Staaten, te vooren, hadden „ ingenomen; dat zy van een verſchil tus„ ſchen de twee Maatſchappyen een verſchil „ tuſſchen de twee volken gemaakt hadden; „ dat de Koning van Frankryk, in allen ge„ val, niet verbonden was, de Staaten bui„ ten Europa te helpen; dat de vyandlykhe„ den buiten Europa begonnen waren, en „ dat, ſchoon zy, naderhand, in Europa wa„ ren overgebragt, zulks ſlegts was aan te „ merken, als een gevolg van het hoofdge„ ſchil, met welk gevolg de Koning van „ Frankryk zig niet te moeijen hadt, om dat „ hy niet gehouden was, zig in het hoofdge„ ſchil te ſteeken (*s*)." Alle deeze redenen werkten ſterk op Koning Lodewyk, dieze d'Eſtrades overſchreef, om 'er deszelfs gedag-

(*r*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 567.
(*s*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 576, 568.

dagten over te verſtaan; zig, onder anderen, bedienende van deeze woorden: *Ik neem nu nog niet in aanmerking den trek, dien my de Staaten te Munſter ſpeelden; waardoor zy zig zelven in groot gevaar gebragt zouden hebben, zo ik alleen geene magt genoeg gehad hadt, om, geduurende hunne inwendige beweegingen, het Huis van Ooſtenryk het hoofd te bieden* (t). 1664.

Midlerwyl, vertelde en verſpreidde Downing in Holland „ dat de Koning van Frankryk den Engelſchen Gezant Fitz-Harding „ verzekering gedaan hadt, dat hy de Vereenigde Geweſten niet byſtaan zou; dat 'er „ een beſchadigend en verdedigend Verbond geſlooten was, tuſſchen Frankryk en „ Groot-Britanje, en dat 'er, in Engeland, „ niets gedaan werdt, dan met overleg van „ Frankryk (u)." Doch 't bleek, eerlang, dat deeze gerugten geenen grond hadden. D'Eſtrades riedt den Koning egter, ernſtelyk, tot het Verbond met Groot-Britanje; welk, dagt hy, voordeeliger was, dan een diergelyk met de Staaten zou konnen zyn, om dat Karel de II. niets van de Spaanſche Nederlanden begeerde; daar de Staaten zig, deswege, nimmer in handeling zouden willen inlaaten, zonder 'er hun aandeel van te bedingen (v). Alleenlyk vondt hy 'er deeze zwaarigheid in „ dat het verlaaten der Staaten en het ſluiten van een Verbond met de „ Engelſchen zou te wege brengen, dat de „ Witt ne zwaa-

Downing verſpreidt ongegronde tydingen in Holland.

D'Eſtrades ſtelt Lodewyk den XIV. een-

(t) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 561.
(u) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 561, 578.
(v) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 575.

1664. „ Witt en deszelfs aanhang (dus ſchreef hy)
„ overweldigd en bedorven zouden worden,
„ door den aanhang des Konings van Enge-
„ land, die, zo veel gezags verkreegen heb-
„ bende in den Staat, zynen Neef, den Prins
„ van Oranje, in deszelfs waardigheden,
„ herſtellen zou; voorts, meeſter blyven in
„ deeze Geweſten, in zo verre, dat zyne
„ Majeſteit van Frankryk, aldaar, geen meer
„ aanziens hebben zou, dan de Koning van
„ Engeland hem wel zou willen gunnen (w).
En deeze zwaarigheid ſchynt zo veel gewoogen te hebben by den Koning van Frankryk, dat hy zig, tegenwoordig, niet heeft willen laaten beweegen, tot een Verbond met Karel den II. Sommigen verhaalen, dat de Witt, ten deezen tyde, door d'Eſtrades, onderzogt zou hebben, of Lodewyk de XIV. ook geraaden zou vinden, dat men den Prins van Oranje deede vertrekken uit den Vereenigden Staat; en dat de Koning deezen voorſlag zou verworpen hebben (x). Doch voor de waarheid van dit verhaal zou ik niet durven inſtaan. De Staaten kreegen egter, in eenen geruimen tyd, geene verzekering, dat Frankryk zig aan het Verbond van den jaare 1662 houden zou. Van Beuningen werdt, met goede woorden en uitſtellen, opgehouden.

righeid voor, in 't verlaaten van de Staaten.

VIII. Handeling met

De handeling met Zweeden en Deenemarke was, midlerwyl, ook aangevangen, door de

(w) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 579.
(x) Memoir. de Guiche *Introd. p.* 45.

de gewoonlyke gezanten der Staaten, in beide deeze Ryken, welken men zogt te beweegen, om de zyde der Vereenigde Geweſten te houden tegen Karel den II.: waartoe menze beide verpligt rekende, uit kragte der jongſte Verbonden. De Koning van Zweeden verklaarde zig geneigd, om vriendſchap te houden, beide met Groot-Britanje en met deezen Staat; doch hy vorderde, by deeze gelegendheid, vernietiging of nader verklaaring van het Verdrag, waarby het Elbingſche opgehelderd was. Ook eiſchte hy de onderſtandgelden, die hem, by het Elbingſche Verdrag, beloofd en niet voldaan waren. Eindelyk, moeſt hem, dreef hy, regt gedaan worden, wegens het nadeel, zynen onderdaanen, door die van de Nederlandſche Weſtindiſche Maatſchappye, op de Zuidrivier van Florida in Amerika en elders aangedaan. Ik ſpreek niet van eenige punten van minder belang, die, tuſſchen Zweeden en deezen Staat, in geſchil ſtonden. De Staaten beweerden, hiertegen, dat het Verdrag, waarby het Elbingſche opgehelderd was, niet dan na ryp beraad opgeſteld zynde, geene nadere verklaaring behoefde, en dat zy niet bevonden, den Koning, uit hoofde van het Elbingſche Verdrag, eenige onderſtandgelden ſchuldig te zyn. Doch wat de ſchade betrof, die de Weſtindiſche Maatſchappy den Zweeden zou mogen aangedaan hebben; deswege, zouden zy zig laaten onderregten, en, naar bekomen kennis, beſluiten, zo als zy zouden bevinden te behooren. Doch Karel de XI. 1664. Zweeden.

1664. was niet voldaan met dit antwoord. 't Welk eene der redenen was, waarom hy zig agterlyk hieldt, om de Staaten, tegen Groot-Britanje, te onderſteunen (y).

Handeling met Deenemarke.

Met Deenemarke, werdt ook niet voorſpoediglyk gehandeld. De klagten, welken men hier, insgelyks, deedt, over 't bedryf, der Weſtindiſche Maatſchappye op de kuſt van Guinea, waren 'er oorzaak van. De Koning beweerde, dat men den Koophandel zyner onderdaanen op deeze kuſt belemmerde, hem de Sterkten aan Kabo Kors, op Takorari, Anemobon en elders afhandig gemaakt, verſcheiden' ſchepen genomen, en de woeſte Afrikaanſche volken tegen de Deenen opgehitſt hadt. Doch de Weſtindiſche Maatſchappy, hierop gehoord wordende, bragt diergelyke klagten in tegen de Deenen, beweerende, onder anderen, dat deezen, komende handelen op Plaatſen, daar de onzen Logien en Sterkten hadden, zig zelven de vyandlykheden, over welken zy zig vreemd hielden, op den hals hadden gehaald. Over 't voldoen eeniger agterſtallen, die Deenemarke den Staaten ſchuldig was, was, insgelyks, verſchil ontſtaan. De Koning begeerde, tegen dezelven, af te rekenen de koſten, geloopen op de tweede uitruſting van twintig Oorlogsſchepen, op eenen tyd, dat de Staaten op 't punt ſtonden, om de Vrede met Kromwel te ſluiten: waarin de Staaten niet konden bewilligen. Alle deeze verſchillen en an-

(y) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 239-250.

anderen ſtremden de handeling over de onderſteuning der Staaten tegen Groot-Britanje, waarop de Reſident le Maire niet naliet, ſterk aan te houden. Karel de II. verzuimde ondertuſſchen ook niet, door zyne gezanten, in Zweeden en in Deenemarke, te bearbeiden, dat deeze Ryken zig niet voor de Staaten verklaarden. Hy bediende zig, hiertoe, van dezelfde redenen, welken hy, ook in Frankryk, zogt te doen gelden, ſterk dryvende, dat de vyandlykheden, van der Staaten zyde, begonnen waren: waaruit volgde, dat de Noordſche Koningen, door de Verbonden van verdediging, met de Staaten gemaakt, niet konden verpligt geagt worden, om hun by te ſtaan (z). 1664.

IX. Grensſcheiding van Vlaanderen gereegeld.

De grenzen in Vlaanderen, waarover men lang oneenig geweeſt was met Spanje, werden, eindelyk, in Herfſtmaand deezes jaars, geregeld (a). Kort te vooren, hadt Filips de IV. de Landvoogdy zyner Nederlanden opgedraagen aan *Don Francisco de Moura en Corte Real, Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo*, die, terſtond, merkelyke verandering maakte, in verſcheiden der voornaamſte Raaden en Amptenaaren (b).

Keizer Leopold verzoekt de Staaten om byſtand tegen de

De oorlog, die, tuſſchen Keizer Leopold en den Grooten Heer, ontſtaan was, hadt den eerſten bewoogen, om, in de Lente deezes jaars, den Graaf van Sinzendorf herwaards

(z) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 210-236.

(a) *Zie* Reſol. Holl. 13 *Maart* 1665. *bl.* 45. AITZEMA V. *Deel*, *bl* 307.

(b) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 309 *enz.*

1664. waards te zenden, met laſt, om by de Staaten aan te houden om onderſtand, tegen den ouden en algemeenen vyand der Chriſtenheid. Doch de tegenwoordige toeſtand der zaaken drong de Staaten, om 's Keizers verzoek, beleefdelyk, van de hand te wyzen. Men verklaarde den Gezant, dat de Staaten gaarne genegen zouden geweeſt zyn, om, nevens den Koning van Groot-Britanje, te deelen in den roem, gelegen in het ſtuiten van het geweld der Turken. Doch dat zy, tegenwoordig, de handen vol werks hadden, om zig zelven, onder anderen ook tegen de Turkſche roovers in de Middellandſche zee, te beſchermen (*c*).

Turken die geweigerd wordt.

Peſtziekte in Holland.

In Holland, waren, reeds in 't voorleeden najaar, beginſels beſpeurd eener beſmettelyke ziekte, die, in den Zomer deezes jaars, zo ſterk toenam, dat de Gekommitteerde Raaden, na 't inneemen van 't gevoelen der Hoogleeraaren en eeniger Doktoren in de Geneeskunde, eenige middelen voorſchreeven, om den voortgang der Peſtkoortſe te ſtuiten, en de kranken niet hulpeloos te laaten (*d*). Deeze zwaare bezoeking ſleepte, dagelyks, een ongewoon groot getal van menſchen weg: welk egter, buitenslands, nog breeder uitgemeeten werdt, dan waar was. Te Amſterdam, ſchynt de ſterfte, naar gelang, grootſt geweeſt te zyn. De handel werdt 'er zeer door belemmerd, alzo men, in Frankryk, in Spanje,

(*c*) Reſol. Holl. 22 *July* 1664. *bl.* 30. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 312-319.

(*d*) Reſol. Holl. 8 *Aug.* 1664. *bl.* 62.

je, in Engeland (*e*), en zelfs in Zweeden, zwaarigheid maakte, om Hollandsche schepen toe te laaten, dan nadat zy veertig dagen buiten de havens gelegen hadden, zonder dat men 'er blyken van besmettinge in gewaar geworden was. Men oordeelde, in 't gemeen, dat de besmetting niet uit eene ongesteldheid in de lugt ontstaan, maar door besmette personen of goederen, van buiten 's Lands, herwaards gebragt was (*f*). Doch omtrent het einde des jaars, was de sterfte in zo verre verminderd, dat de algemeene Staaten, tegen den eenentwintigsten van Louwmaand des volgenden jaars, deswege, eenen plegtigen dankdag uitschreeven (*g*). 1664.

X. De Staaten besluiten den Engelschen, ook in Europa, afbreuk te doen.

De algemeene Staaten, nog geene kennis hebbende van den uitslag der onderneeminge van de Ruiter op Kabo Verde en in Guinea, hadden, om te toonen, hoe zeer zy de Vrede zogten te bewaaren, den Koning van Groot-Britanje, in Wintermaand, aangeboden en voorgeslaagen „ dat men elkanderen „ alles zou wedergeeven wat men elkanderen „ ontnomen hadt, of het wederzyds behouden, ter keure des Konings." Doch deeze voorslag werdt van de hand geweezen (*b*). Ook hadden zy, op 't aanhouden van den Koning van Frankryk, de Vloot, welke zy, met veele moeite en niet zonder verscheiden' Ge-

(*e*) Resol. Holl. 20 *Maart*, 5 *April* 1664. *bl.* 22, 83.
(*f*) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 683. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1153. V. *Deel*, *bl.* 141-143, 190, 234, 284. Holl. Merc. *van 't jaar* 1664 *bl.* 134, 193, 194.
(*g*) Resol. Holl. 17 *Dec.* 1664. *bl.* 42.
(*b*) *Zie* Brandt de Ruiter, *bl.* 376.

1664. Gewesten te bezenden, om hen te verpligten, tot het opbrengen van hun aandeel in de kosten (*i*), onder den Heere van Wassenaar, in zee gebragt hadden, op het einde des jaars, wederom opgelegd: 't welk, meende men, den Engelschen gelegenheid gegeven hadt, tot het aantasten der Smirnasche Koopvaardyvloote (*k*). Doch toen men hier tyding kreeg deezer jongste vyandlykheid, besloot-
1665. ten de algemeene Staaten, op den eenentwintigsten van Louwmaand, den Engelschen, zo wel binnen als buiten Europa, ook alle mogelyke afbreuk te doen. Men viel, terstond, aan het uitrusten eener magtige Vloote, over welke, door de Staaten van Holland, meerder en agtbaarder Hoofden gesteld werden, onaangezien die van Zeeland beweerden, dat zulks, niet dan met eenpaarige bewilliging van alle de Gewesten, geschieden mogt. Men verkoor, in gevolge van het genomen besluit, drie Luitenants-Admiraalen, *Egbert Meeuwszoon Kortenaar*, onder het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, Michiel Adriaanszoon de Ruiter, onder dat te Amsterdam, en *Jan Korneliszoon Meppel*, onder dat van Westfriesland en 't Noorderkwartier (*l*). De Lieutenant-Admiraal, Heer van Wassenaar, kreeg het opperbevel over de gantsche Vloote, onder den titel van *Luitenant-Admiraal-Generaal*. De Staaten ook, om meer volks tot de Vloot te kon-

Zy rusten eene Vloot uit.

(*i*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 191, 199-207.
(*k*) Secr. Resol. Holl. 27 *Nov.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 452. DE WITT Brieven IJ. *Deel*, *bl.* 5.
(*l*) Resol. Holl. 24, 29 *Jan.* 1665. *bl.* 15, 26.

Dul bl. 140.

JAN CORNELISZOON MEPPEL,
Luitenant Admiraal
van Holland en Westvriesland.

Chr: Pierson, pinxit. J. Houbraken, fculpsit.

konnen bekomen, verbooden, ten deezen tyde, alle Vaart, met naame ook de groote en kleine Viſſchery en de Walviſchvangſt. Men ſtelde, op 't veroveren van Engelſche ſchepen, en op 't afhaalen der vlaggen, grooter beloo-ningen dan immer te vooren. Ook werden zulken, die in 's Lands dienſt te water verminkt mogten worden, merkelyke ſommen gelds toegelegd. Men verboodt den invoer van Engelſche waaren, en ſtelde orde, omtrent den handel op Engelſche havens, door Bondgenooten en onzydigen (*m*). 1665.

De Koning van Groot-Britanje, die, op 't einde des voorleeden jaars, voor 't eerſt, zynen onderzaaten, openlyk, verlof gegeven hadt, om hunne ſchade te verhaalen, aan de ſchepen en goederen der ingezetenen van deezen Staat, hadt, in Louwmaand deezes jaars, zo dra geenen merkelyken onderſtand bekomen van 't Parlement, of hy deedt arbeiden aan 't opſtellen eener Oorlogsverklaaringe tegen de Vereenigde Geweſten (*n*), die egter, niet voor den veertienden van Lentemaand, in de voornaamſte ſtraaten van Londen en Weſtmunſter, plegtiglyk, afgekondigd werdt. Zy behelsde „ dat men, in plaats „ van vergoeding te geeven, wegens den „ hoon, de beledigingen en nadeelen, den „ Engelſchen, door de Ooſt- en Weſtindiſche „ Maatſchappyen en andere ingezetenen der „ Vereenigde Geweſten, aangedaan, laſt ge-

Karel de II verklaart den Staaten den oorlog.

„ zon-

(*m*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 223, 226, 263, 264, 291, 292, 293, 295. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 429.
(*n*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 230, 231.

1665. „ zonden hadt aan de Ruiter, tot het pleegen van nieuwe vyandlykheden in Afrika; „ dat de Koning, hierop, de Nederlandſche „ ſchepen hadt doen beſlaan; doch geene „ Brieven van Schâverhaalinge uitgegeven, „ noch tegen de beſlaagen' ſchepen doen „ voortpleiten hadt, voordat hem onwederſpreekelyk gebleeken was, dat de Ruiter „ den ontvangen laſt in 't werk geſteld, en „ verſcheiden' ſchepen en goederen zyner „ onderzaaten in beſlag genomen hadt. Dat „ hy nu, verneemende, dat men zig, in de „ Vereenigde Gewéſten, ſterk ten oorloge „ uitruſtte, en zelfs Brieven van Schâverhaalinge tegen 's Konings onderzaaten hadt „ uitgegeven, bevonden hadt, dat men zig, „ door de wapenen, zogt te handhaaven in „ 't bezit van 't gene men, onregtvaardiglyk, „ hadt verkreegen; waarom hy goedvondt, „ aan de gantſche weereld te verklaaren, dat „ de Staaten de aanvalliers waren, en hierom, „ door zyne Vlooten en Oorlogsſchepen, en „ door alle anderen, die Brieven van Schâverhaalinge van zynen Broeder, den Hertoge van Jork, bekomen hadden, wettiglyk, mogten beoorloogd worden; zullende „ alle de ſchepen en goederen hunner onderzaaten voor goeden prys gehouden worden, en aan elk, Engelſchen en vreemden, „ op verbeurte van ſchepen en goed, verbooden zyn, hun eenige krygsbehoeften toe te „ voeren (o)."

Men

(i) *Zie* AITZEMA V. *Deel, bl.* 368.

Men ziet, uit deeze Verklaaring, dat 's Konings voornaamſte oogmerk was, de Staaten te doen doorgaan voor aanvallers in deezen kryg, op dat de Koning van Frankryk een anderen hunner Bondgenooten, buiten de verpligting, geſteld zoudeu worden, om hun by te ſtaan. 't Bewys deezer onderſtellinge was de laſt, aan de Ruiter gegeven, en het uitvoeren van dien laſt, in het beſlaan van eenige Engelſche ſchepen en goederen. Doch 't was onbetwiſtbaar, dat de Ruiter geen' laſt bekomen hadt, om iet tegen de Engelſchen te onderneemen, dan na dat men onderregt geworden was van de vyandlykheden, door Holmes gepleegd. 't Is waar, dat de Koning Holmes bedryf, in 't eerſt, geheellyk, wilde doen ſtellen op rekening der Engelſche Afrikaanſche Maatſchappye. Doch, met even zo veele reden, kon de Ruiters onderneeming aan de Nederlandſche Weſtindiſche Maatſchappye, aan welken de herwonnen' Plaatſen toekwamen, worden toegeſchreeven. Hierom zwygt de Koning ook van de herwonnen' Plaatſen op Kabo Verde; want van 't gene in Guinea geſchied was kon men nog geene kennis hebben; en hy brengt de geheele vyandlykheid, door de Ruiter gepleegd, tot het beſlaan van eenige Engelſche ſchepen en goederen. Doch wy hebben te vooren (*p*) gezien, dat hy zig alleenlyk meeſter gemaakt hadt van 't gene der Engelſche Afrikaanſche Maatſchappye toekwam; laatende de andere Engelſche ſchepen, ſchoonze voor

1665. Aanmerkingen over deeze Oorlogsverklaaring.

(*p*) *Bladz.* 123.

1665. voor eenen tyd in beslag gehouden waren, daarna, onverhinderd, vertrekken. Behalve, dat het beslaan eeniger schepen voor geenen aanvang van oorlog kon gehouden worden, of de Koning, die 't eer dan de Ruiter hadt gedaan, moest zelf voor den aanvaller in deezen kryg doorgaan. In allen geval, was 't gene de Ruiter verrigt hadt buiten Europa geschied, en Karel de II. veroorlofde zig, hierop, het aanvangen der vyandlykheden in Europa; alwaar de Staaten, door Frankryk en door hunne andere Bondgenooten, moesten ondersteund worden. 't Was, derhalve, voor onpartydigen niet moeilyk te zien, wie voor den aanvaller gehouden moest worden, Groot-Britanje, of de Staaten. Voor 't overige, hang ik 'er niet veel gewigts aan, dat Karel de II. de vyandlykheden begon, door het neemen van verscheiden' schepen, en door het aantasten der Smirnasche Vloote, lang voor dat hy den oorlog verklaard hadt; om dat sommigen, onlangs, met schynbaare redenen, getoond hebben, dat zulk eene verklaaring, voor 't beginnen der vyandlykheden, niet noodzaakelyk behoort, tot het wezen van eenen regtvaardigen oorlog (*q*).

XI. 's Lands Vloot loopt in zee.

De Staaten hadden zo dra de Engelsche Verklaaring niet in handen gekreegen, of zy zondenze aan alle vreemde Hoven, nevens eenen beredeneerden Brief, strekkende om te toonen, dat de Koning van Groot-Britanje de gemeene vryheid des Koophandels

(*q*) *Vid.* C. v. Bynkershoek Quæst. Jur. publ. *Libr.* I. *Cap.* II. *p.* 5.

JACOB, BAANDER-HEER VAN EN TOT WAAR-
Heer van Obdam enz.
Luitenant-Admiraal-Generaal d--
Vereenigde Nederlanden, enz

dels zogt te krenken; waarby alle Mogendheden belang hadden (*r*). Voorts, lietenze niet na, door den Ambaſſadeur van Gogh, onder bemiddeling van Frankryk, te Londen te doen handelen over de herſtelling der Vrede (*s*); doch zonder vrugt (*t*). De Engelſche Vloot, onder den Hertoge van Jork, ſterk omtrent honderd ſchepen van oorloge, raakte, in Bloeimaand, in zee. De Nederlandſche, onder den Heere van Waſſenaar, liep ook nog uit, voor 't einde der genoemde maand. Zy was ten minſte zo ſterk als de Engelſche (*u*). Op den dertienden van Zomermaand, raakten de Vlooten aan elkanderen, omtrent tien Duitſche mylen Noordooſt- ten Noorden van de Stad Leſtoffe. Men wil, dat de onzen, twee dagen te vooren, den wind op de Engelſchen gewonnen hadden, zonder zig van dit voordeel gediend te hebben (*v*). Nu hadden de Engelſchen de loef van hun, zynde den wind Zuidelyk. 't Gevegt begon, met het aanbreeken van den dag, en duurde tot over den middag. Eenige Staatſche Kapiteinen kweeten zig wakkerlyk; maar anderen hielden zig buiten den ſtryd, ſchietende ſlegts van verre. Doch omtrent twee uuren na den middag, ſprong de Luitenant-Admiraal-Generaal Heer van Waſſenaar, met zyn ſchip de Eendragt, vieren- 1665.

De Heer van Waſſenaar ſneuvelt.

(*r*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 372.
(*s*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 372-378.
(*t*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 98.
(*u*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 443, 444.
(*v*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 448.

1665. entagtig ſtukken geſchuts voerende, ongelukkiglyk, in de lugt, door zyn eigen buskruid; zonder dat men zekerlyk weet, of 'er, door verzuim van de zynen, of, door 't ſchieten des vyands, de brand in geraakt was. De Lieutenant-Admiraal Kortenaar was, reeds in 't begin van 't gevegt, des morgens omtrent vyf uuren, doodgeſchooten. Doch het ontydig omkomen des Heeren van Wassenaar veroorzaakte zo veel wanorde in 's Lands Vloote, dat veelen naar een goed heenkomen zogten: ook eenigen, die zig, te voren, dapperlyk geweerd hadden, en onder deezen, de Lieutenant-Admiraal Jan Evertſen, die, met eenige anderen, de Maaze ſtliep. In den Briele aan land geſtapt zynde, werdt hy, door 't graauw, welk hem van laf hertigheid beſchuldigde, aangetaſt en in 't water geſmeeten; daar hy geſmoord zou hebben, was hy niet, door eenige ſoldaaten, en in 't byzonder, door eenen Franſchen Kapitein, *La Salle* genoemd (*w*), gered geworden. Doch daarna verantwoordde hy zig zo wel, in den Haage, en voor den Krygsraad op Texel, dat men zig genoodzaakt vondt, zyne kloekmoedigheid en zyn beleid te pryzen. Omtrent zeſtig ſchepen waren naar Texel geweeken, zeventien of agttien naar 't Vlie, twaalf of dertien naar de Wielingen, Goereede en de Maaze; eenigen waren den Engelſchen in handen gevallen: drie, aan elkanderen vaſt geraakt zynde, door hen, verbrand.

Nederlaag en vlugt der onzen.

(*w*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 72.

Is. Tirion excudit.

brand. Op den vyand werdt ſlegts één ſchip veroverd, door Kapitein *Joan de Haan*, welk in Texel werdt opgebragt. Doch de Engelſchen verlooren ook den Vice-Admiraal *John Lawſon*, den Schout by nagt *Sanſum* en eenige andere voornaame luiden. Daarentegen waren, aan onzen kant, geſneuveld, behalve den Heer van Waſſenaar en Kortenaar, *Auke Stellingwerf*, Luitenant-Admiraal van Friesland, de Kapitein *Joan Bankert* en eenige anderen. De nederlaag was, volkomenlyk, aan de zyde der onzen (*x*), die 't meeſt geleeden hadden, en den ſtryd ontweeken waren (*y*). Sommigen vonden 't, ondertuſſchen, vreemd, dat de Engelſchen hun voordeel, en de wykende Nederlanders niet vervolgd hadden. Doch men heeft, naderhand, geſchreeven, dat het hun aan branders mangelde (*z*): ook, dat de Hertog van Jork, op den raad van *Pen*, die hem vertoonde, dat de Nederlanders nimmer hardnekkiger ſtreeden, dan wanneer zy in den uiterſten nood gebragt waren, beſlooten hadt, den ſtryd niet te hervatten, en de onzen, ſlegts met klein zeil, te vervolgen (*a*), waardoor de meeſte ſchepen in behouden haven raakten. 't Ontydig wyken en 't verder pligtverzuim van eenige Bevelhebberen werdt, ſedert, onderzogt en geſtraft. Drie Kapiteinen, *Jan Pie-* Straffe over 1665.

(*x*) Reſol. Holl. 13, 14, 16, 17, 24 *June*, 23, 25 *July*, 1 *Aug.* 1665. *bl.* 41, 44, 49, 52, 68, 76, 29, 34, 37, 60. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 379. 382, 446, 447, 449, 450, 453.
(*y*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 101.
(*z*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 70.
(*a*) BURNET Hiſt. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 219.

1665. *Pieterszoon Onklaar*, *Antoni Evertszoon de Marre* en *Jakob Bruining*, werden, ter oorzaake van verſaagdheid, ter dood verweezen, en met musketten doorſchooten. Drie anderen, *Willem Kodde van der Burg*, *Jan van der Marſche* en *Apollonius Pool*, werdt de degen, door beuls handen, voor de voeten, gebroken, en zy eerloos en onbekwaam verklaard, om 't Land verder te dienen: twee, *Samuel Huisman* en *Jakob van der Kamme*, werden van hunnen dienſt verlaaten. *Até Intes Stinſtra*, Kortenaars Opperſtuurman, die, na deszelfs dood, 't ſchip van den vyand hadt laaten afdryven, moeſt, met den ſtrop om den hals, de ſtraf der anderen aanſchouwen, en werdt, voorts, eerloos verklaard, en gebannen. Middlerwyl, verzuimden de Staaten geenen tyd, om 's Lands Vloot, ſpoedig, wederom in ſtaat te ſtellen, om zee te kiezen. De Engelſchen bleeven zee houden; 't welk het vaardig verzamelen van 's Lands ſchepen noodzaakelyker maakte (*b*). Ter gedagteniſſe van den Heere van Waſſenaar, werdt, ſedert, op 's Lands koſten, in de groote Kerke in den Haage, eene pragtige Grafſtede opgeregt, waarop hy, overeinde en in 't harnas, leevensgrootte, werdt afgebeeld. Voor Kortenaar werdt, insgelyks, eene aanzienlyke Grafſtede geſtigt, in de groote Kerke, te Rotterdam.

pligtverzuim van eenige Officieren.

XIV. De Ruiters verſlaagenheid.

De ongelukkige uitſlag van 't jongſte zeegevegt veroorzaakte merkelyke verſlaagenheid,

(*b*) Sentent. over eenige Scheeps-Kapit. en Offic. *gedrukt* 1665. ALTZEMA V. *Deel*, *bl.* 459, 460-466.

heid, onder 't gemeen. Doch men ſchiep wederom moed, op het berigt, welk men, kort hierna, ontving van de voordeelen, door de Ruiter, behaald op de Engelſchen. Hy was, in den aanvang deezes jaars, op de Guineeſche goudkuſt gekomen, en hadt, terſtond, het Kaſteel Takorari of Witſen aangetaſt en veroverd. Kort hierop, werdt dit Kaſteel geſlegt. Voorts, naar S. George del Mina gezeild zynde, ontving hy, daar, naderen laſt uit het Vaderland, om de Engelſche ſchepen en goederen aan te taſten. Sedert, nam hy verſcheiden' ſchepen. In Sprokkelmaand, met groot gevaar, omtrent het Kaſteel Kormantyn, welk de Engelſchen, onder *François Selwyn*, bezet hielden, geland zynde, veroverde hy dit Kaſteel, ſtormenderhand, op den agtſten. Wat laater, ontving hy, hiertoe, byzonder bevel van de algemeene Staaten, en te gelyk, om den Engelſchen buiten Europa alle mogelyke afbreuk te doen. Hy zeilde toen naar de Barbados, een der Karibiſche Eilanden, daar vier- of zesendertig Engelſche ſchepen lagen, op welken hy egter geen voordeel behaalen kon. Daarna, deedt hy ook de andere Engelſche Eilanden in deezen oord aan, zig aldaar en onder weg van verſcheiden' Engelſche ſchepen meeſter maakende. Doch midlerwyl bevel bekomen hebbende, om naar 't Vaderland te keeren, nam hy, in Zomermaand, de reis derwaards aan (*c*). Verwittigd

1665. rigtingen op de kuſt van Guinea.

(*c*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 325-374.

1665. tigd van den openbaaren oorlog met de Engelſchen, zeilde hy tuſſchen Hitland en Noorwegen door, een Vlaamſch vaartuig onder weg bewilligd hebbende, om voor uit te ſtevenen op kondſchap. De Engelſche Vloot onthieldt zig, ten deezen tyde, voor Bergen in Noorwegen; doch 't gelukte de Ruiter, haar ongemerkt voorby te ſlippen, 't welk men aan het miſtig weder en aan 't waalen der winden toeſchreef, niet zonder hierin 's Hemels gunſtige voorzorg te erkennen. Op den zesden van Oogſtmaand, liep hy behouden de Weſter-Eems in, en kwam, voor Delfzyl, ten anker (*d*).

Hy komt te rug en op de Eems.

XIII. Beginſels van oproerigheid in eenige Hollandſche Steden, en onder 't Scheepsvolk.

Weinige weeken te vooren, hadt men wederom beginſels van oproer beſpeurd, in ſommige Steden. Te Amſterdam zelfs, begon men te morren, over de tegenwoordige Regeeringe. Te Leiden, werdt wederom, gelyk, voor eenige jaaren, in andere Steden, geſchied was, een Tromſlaager in 't water geſmeeten, om dat hy volk wierf, op den naam der Staaten; roepende 't graauw, *dat men voor den Prinſe van Oranje, niet voor verraaders werven moeſt.* Ook voegden zig eenige Scheeps-Kapiteinen en matroozen byeen, openlyk verklaarende, dat zy niet wederom in zee dagten te gaan, dan onder 's Prinſe vlagge (*e*). Op 't ſchip van Tromp, in Texel leggende, wilden de matroozen het anker niet opwinden, dan in den naam des Prinſen van

(*d*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 385-389. AITZEMA V. *Deel, bl.* 469 *enz.*

(*e*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 232.

van Oranje (*f*). Doch de Raadpenſionaris de Witt vondt middel, om deeze beweegingen te ſtillen. Men leeſt ook, dat ſommige Steden, kort na het ongelukkig zeegevegt, ter Vergaderinge van Holland, voorſloegen, dat men, op de beſte wyze mogelyk, met Groot-Britanje, moeſt zoeken te verdraagen, en den Prins van Oranje in de waardigheden zyner Voorouderen herſtellen. Doch de meeſten en vooral de Witt hadden geoordeeld, dat men, hiermede, nog behoorde te wagten, en eerſt te zien, wat 'er van Frankryk te hopen ware (*g*). De Raadpenſionaris moedigde de Leden, ſedert, ſterk aan, om de Vloot wederom in ſtaat te ſtellen. Hy begaf zig zelfs, in perſoon, naar Texel, om de uitrusting te bevorderen (*h*). Men wil, dat hy, inzonderheid voor dat de Ruiter behouden in de Eems gekomen was, zeer vreesde voor hem, voor de Smirnaſche Vloot, die nog te Kadix lag, en voor de ſchepen, die uit Ooſtindie verwagt werden; zig verzekerd houdende, dat het verlies van eene of twee deezer Vlooten eenen opſtand in de Steden verwekken zou, en 't volk doen roepen om vrede met Groot-Britanje, om herſtelling van den Prinſe van Oranje, en om eene geheele verandering der tegenwoordige Regeeringe (*i*). Men voegt 'er by, dat deeze vrees hem deedt beſluiten, om in perſoon op de Vloot

1665.

Voorſlag om den Prins van Oranje te bevorderen.

Bekommering van de Witt.

(*f*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 477.
(*g*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 215.
(*h*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 218, 232.
(*i*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 248.

1665. Vloot te gaan, op hoop van zyn wankelend gezag, door een gelukkiger zeegevegt, te herſtellen en te beveſtigen (*k*). D'Eſtrades ſchreef deeze dingen, als uit den mond van de Witt, over aan 't Franſche Hof, daar zy zo veel indruk maakten, dat van Beuningen, omtrent deezen tyd, aan den Raadpenſionaris meldde „ hoe men aldaar bedugt was, dat „ de Koning van Engeland zou mogen wil„ len woelen met den naam van den Prinſe „ van Oranje; doch dat de Regeering, in „ zulk een geval, zo veel hy verneemen kon, „ heul hebben zou aan den Koning van „ Frankryk (*l*)." Koning Lodewyk zelf beval d'Eſtrades, hem te melden, welke redenen 'er waren, om eene omkeering in de Regeering te vreezen, ten welken einde, hy onderzoeken moeſt „ welke Steden, in elk Ge„ weſt, den Prinſe of den Raadpenſionaris „ waren toegedaan; hoe veel magts elke par„ ty, in ieder deezer Steden, hadt, en door „ wie zy ondersteund wierdt, door de Wet„ houderſchap of door de Gemeente; op dat „ men met te meer grond mogt konnen oor„ deelen over de waarſchynlykheid der ge„ vreesde omkeeringe, in geval de Ruiter, of „ eene der twee andere Vlooten den En„ gelſchen in handen mogten vallen (*m*)." Doch of, en op welk eene wyze, d'Eſtrades aan 's Konings laſt voldaan hebbe, vind ik nergens gemeld. Ook bragt de aankomſt van de

Vrees in Frankryk, voor eene verandering in de Regeering der Vereenigde Nederlanden.

(*k*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 252, 258, 274, 277, 315.
(*l*) DE WITT Brieven II. *Deel. bl.* 102. *Verg. bl.* 92.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 278.

de Ruiter de zaaken, terſtond, in eene andere gedaante. 1665.

De Staaten hadden, na 't ſneuvelen des Heeren van Waſſenaar, geraadpleegd, wien zy 't opperbewind over 's Lands Vloote, in zyne ſtede, zouden opdraagen. Veelen ſpraken van den Vice-Admiraal *Kornelis Tromp*, aan wiens kloekmoedigheid niemant twyfelde, en die zeer bemind was by 't Scheepsvolk. Doch tuſſchen deezen en de Gemagtigden der Staaten was eenig misnoegen ontſtaan, ter gelegenheid dat hy geweigerd hadt, als regter te zitten over Kapiteinen, die, wegens pligtverzuim in 't laatſte zeegevegt, op zyn eigen aandryven, in hegtenis genomen waren (*n*). Ook melden ſommigen, dat hy, op Texel aan land treedende, verklaard zou hebben, zyn ampt te zullen nederleggen, om dat 'er naauwlyks twaalf Kapiteinen geweeſt waren, die hunnen pligt tegen de Engelſchen betragt hadden (*o*). Doch de voornaamſte reden, waarom ſommigen hem tegen waren, was zyne bekende genegenheid tot den Prinſe van Oranje (*p*). Men verſtondt, nogtans, in 't gemeen, dat men hem, ten minſten in naam, over de Vloot behoorde te ſtellen. Doch tot maatiging van zyn gezag, werdt goedgevonden, drie Gevolmagtigden der algemeene Staaten af te vaardigen op 's Lands Vloote, waartoe, eerlang, Rutgert Huigens, wegens Gelderland, zit-

Raadpleegingen, op de aanſtelling van eenen Luitenant-Admiraal-Generaal.

(*n*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 454, 457.
(*o*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 214.
(*p*) Brandt de Ruiter, *bl.* 184.

1665. zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, de Raadpenſionaris de Witt en *Joan Boreel*, Burgemeeſter van Middelburg (*q*), benoemd werden. Tromp was, reeds te vooren, tot Luitenant-Admiraal, onder het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, verheeven geweeſt (*r*). Doch de Ruiters aankomſt maakte eenige verandering in deeze ſchikking. De Stad Amſterdam ſloeg eerſt voor, of men de Ruiter niet, in de plaats van den Heere van Waſſenaar, behoorde te vereeren met het bevel over 's Lands Vloote onder de Gevolmagtigden der Staaten; waartoe, eerſt door de Staaten van Holland, en terſtond daarna, ook door de algemeene Staaten, beſlooten werdt (*s*). Tromp was ten hoogſte misnoegd over deeze verandering, tot zo verre zelfs, dat hy weigerde, onder de Ruiter, naar zee te gaan. Nogtans bedagt hy zig, ſedert, en bleef in 's Lands dienſt.

waartoe de Ruiter verkooren wordt.

XIV. 's Lands Vloot loopt, andermaal, in zee.

De Vloot, in Oogſtmaand, zeilreede zynde, in Texel, haperde het aan gunſtige gelegenheid, om in zee te loopen; 't welk men, tot hiertoe, gemeend hadt, niet dan op tien ſtreeken van 't kompas te konnen geſchieden. Doch de Witt, na naauwkeurig onderzoek, bevonden hebbende, dat 'er wel agtentwintig onderſcheiden' ſtreeken aanleiding

(*q*) Notul. Zeel. 1 *Aug.* 1665. *bl.* 165. Memoir. de Guiche *Livr.* I. *p.* 79, 82.
(*r*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 468.
(*s*) Reſol. Gener. *Mart.* 11 *Aug.* 1665. *by* Brandt de Ruiter, *bl.* 393. Reſol. Holl. 11 *Aug.* 1665. *bl.* 88.

ding toe gaven, nam zelf het lood in de hand, peilde het Spanjaards gat, en bragt, op den veertienden van Oogſtmaand, met een' Zuiden en Zuidweſten wind, alle de ſchepen, door het zelve, gelukkiglyk, in zee. De gantſche Vloot beſtondt uit drie-ennegentig Fregatten van oorloge, benevens eelyke branders, jagten, galjoots en ander klein vaartuig. Het oogmerk der Vloote was de Ooſtindiſche en andere Koopvaardyſchepen veilig naar de havens deezer Landen te geleiden, en de Engelſche ſcheepsmagt, die haar hierin zou mogen willen hinderlyk zyn, te vernielen of uit de zee te ſlaan. Doch weinige dagen na dat zy in zee geraakt was, ſchreeven de algemeene Staaten eenen bededag uit, die, door ſommige Predikanten, tegen het oogmerk der Regeeringe, gebruikt werdt. Men vondt 'er verſcheiden', die, verſtaande, dat de zaaken niet wel konden gaan, ten ware men den Prins van Oranje in 't hoog bewind ſtelde, zig, deswege, uitlieten van den Predikſtoel. *Jakobus Sceperus*, Predikant te Gouda, beſtondt de Regeering, met haatelyke woorden en vergelykingen, gelyk men 't noemde, over te haalen: 't welk geoordeeld werdt, tot ontruſting der Gemeente en kleinagting der Regeeringe, te ſtrekken, waarom de Wethouderſchap beſloot, de gaadje, welke hy van de Stad trok, by voorraad, in te houden (*t*). Te vooren, hadden de Staaten van Holland, om diergelyke oorzaak, hun mis-

1665.

Bededag, tegen 't oogmerk der Regeeringe, gebruikt, door ſommige Predikanten.

(*t*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 483.

1665. misnoegen getoond tegen *Franciskus Ridderus*, Predikant te Rotterdam (*u*), en, wat laater noodzaaktenze, op gelyke wyze, *Thaddeus de Landman*, Predikant in den Haage, die vinnig tegen 't Verbond met Frankryk uitgevaaren hadt (*v*), om te belooven, dat hy zig voortaan ſtipter voegen zou naar de inzigten der hooge Regeeringe (*w*). De Haagſche Predikant, *Simon Simonides*, hadt, omtrent den zelfden tyd, van den predikſtoel geklaagd, dat men ondankbaar was, tegen 't Huis van Oranje (*x*). Voor 't einde des jaars, werdt, gelyk wy, reeds op eene andere plaats, in 't voorbygaan, gemeld hebben, ter deezer gelegenheid, by de Staaten van Holland, beſlooten „ dat de Predikanten „ zig zouden hebben te onthouden van al„ le verſtandhouding buitens Lands over „ zaaken van Staat; datze ook over Kerke„ lyke zaaken geen verſtand buitens Lands „ houden zouden, dan met kenniſſe en vol„ gens orde der Regeeringe; datze zig ont„ houden zouden van zaaken der Regeerin„ ge, in hunne predikaatſien of gebeden, „ op den predikſtoel, te brengen: alles on„ der bedreiging, dat zy, het tegendeel doen„ de, terſtond en voor altoos, van den pre„ dikdienſt geweerd zouden worden (*y*)." Wel-

Orde der Staaten, tot beteugeling der Predikanten.

(*u*) Reſol. Holl. 24 *Jan.* 1665. *bl.* 14.

(*v*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 483, 502-504. D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 527.

(*w*) Reſol. Holl. 5, 6, 7, 13 *Nov.* 1, 4 *Dec.* 1665. *bl.* 144, 148, 150, 159, 13, 22.

(*x*) AITZEMA V. *Deel*, *bl* 504.

(*y*) Reſol. Holl. 15 *Juny*, 7 *Nov.* 5 *Decemb.* 1665. *bl.* 48, 152, 25.

Welke beſluiten van zo veele kragt waren, dat de meeſte Predikanten zig, ſedert, ſtil hielden. 1665.

's Lands Vloot, nu in zee geſteken, werdt door verſcheiden' onverhoedſche toevallen, verhinderd, iet uit te voeren van belang. Stilte en tegenwind belette haar, eerſt, de Engelſche Vloot, die nu onder bevel van den *Graave van Sandwich* ſtondt, op te zoeken. De Vlooten zeilden elkanderen digt voorby, zonder elkanderen gezien te hebben. Sandwich paſte op de Smirnaſche en Ooſtindiſche ſchepen, die, agter Hitland om, naar 't Vaderland komende, uit vreeze voor de Engelſchen, te Bergen in Noorwegen, waren ingeloopen (z). De Engelſche Gezant aan 't Hof van Deenemarke zogt den Koning te beweegen, om zig van deeze ſchepen meester te maaken, en den buit te deelen met den Koning van Groot-Britanje. Men wil, dat Fredrik de III. luiſterde naar deezen voorſlag (a). De Graaf van Sandwich kreeg laſt, om de Koopvaarders, in de haven van Bergen, aan te taſten. Doch de Bevelhebber van Bergen, niet tydig genoeg onderregt van de gezindheid zyns Konings, was met de Koopvaarders in onderhandeling getreden, om hen te beſchermen tegen de Engelſchen, die hen, met veertien ſchepen, onder *Thomas Tiddyman*, reeds in de haven, hadden aangetaſt; doch met verlies afgeſlaagen waren. Kort hierna, kwam 's Lands Vloot onder de Rui- Beweegingen en bedryven van 's Lands Vloote.

(z) Memoir. de Gurche *Livr.* I. *p.* 98.
(a) Burnet Hiſt. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 222.

1665. Ruiter voor Bergen. De Ooſtindiſche en andere Koopvaardyſchepen voegden zig, in 't begin van Herfſtmaand, by 's Lands Vloote. Men beſloot toen, bedugt voor de Herfſtſtormen, en geenen vyand verneemende op de Noordſche kuſten, te rug te keeren naar 't Vaderland. Doch op den negenden, ontſtak 'er zo hevig een ſtorm uit den Noordweſten, dat de gantſche Vloot verſtrooid raakte, en zwaar beſchadigd werdt. De Engelſche Vloot, die zig omtrent het Doggerszand bevondt, hadt minder geleeden. De Ruiter, ſlegts negenendertig ſchepen onder de vlagge hebbende, beſloot, nogtans, den vyand op te zoeken; doch hy kon hem niet te zien krygen. Daarna, vondt men raadzaam tuſſchen Texel en 't Vlie te gaan te leggen, daar de verſtrooide ſchepen, allengskens, byeenkwamen. Ook raakten de meeſte Koopvaarders in behouden haven. Doch eenige Ooſtindiſche en vier Oorlogsſchepen waren den Engelſchen in handen gevallen. De Vice-Admiraal, *Aart van Nes*, dertien Oorlogsſchepen en eenige Koopvaarders by zig hebbende, was ook in een ſcherp gevegt geraakt met twaalf Konings ſchepen, welken hy hadt doen afhouden. De ſtorm veroorzaakte dus, dat 's Lands Vloot niets kon onderneemen tegen de Engelſchen, hoewel men, onder 't gemeen, verſpreidde, dat het den Gevolmagtigden der algemeene Staaten aan kennis en beleid haperde. Ook geloofden veelen, dat 'er de grootſte eendragt niet geweeſt was, tuſſchen de Witt en de Ruiter.

Zy raakt verſtrooid door ſtorm.

Doch

Doch de laatſte verklaarde, rondelyk, het tegendeel. Ook werdt de Raadpenſionaris, wegens zynen gedaanen dienſt op de Vloote, bedankt, door de Staaten van Holland. In Wynmaand, ſtak 's Lands Vloot wederom over naar de Engelſche kuſt, met voorneemen, om den vyand, in Duins, aan te taſten. Doch deeze toeleg werdt, door tegenwind, verhinderd. Ook ontſtondt 'er eene algemeene ziekte op de Vloote, die, in weinige dagen, zo ſterk toenam, dat men genoodzaakt was, in 't begin van Slagtmaand, naar 't Vaderland te keeren (*b*): waarmede de zeekryg deezes jaars een einde nam. 1665.

XV. Voorſlag van Frankryk tot vrede.

Doch terwyl de wederzydſche Vlooten nog zee hielden, verzuimde men niet, in Engeland, te handelen over een Verdrag, onder bemiddeling des Konings van Frankryk, die, terſtond na het ongelukkig zeegevegt van den dertienden van Zomermaand, uit zig zelven voorſloeg „ dat de Staaten „ Nieuw Nederland aan den Koning van „ Groot-Britanje zouden afſtaan, mids hy „ hen in 't bezit liete van 't Eiland Poule„ ron; dat de Staaten S. George del Mina „ en de Sterkte Naſſau zouden blyven bezit„ ten; doch Kormantyn aan den Koning te „ rug geeven; dat de Sterkte op Kabo Kors „ geſlegt zou worden; dat de Koning ook „ in 't bezit geſteld zou worden der Sterk„ ten Bonaviſta en S. Andries, op de rivier „ van

(*b*) Brandt de Ruiter, *bl.* 409-456. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 482, 483, 484, 497-500, 565.

1665. „ van Gambi, en dat men, terſtond, Ge-
„ magtigden zou benoemen, om, wegens
„ een goed Verdrag van Koophandel, over-
„ een te komen (*c*)." Op deeze voorwaar-
den, behoorde men, naar 't oordeel des Ko-
nings van Frankryk, wederzyds, te verſtaan
tot vrede. Doch Karel de II. verklaarde,
rondelyk, datze hem niet behaagden. Hy
hadt, gaf hy voor, den oorlog aangevangen,
op den raad en het aanhouden van zyn Par-
lement, welk hy niet zou konnen voldoen,
zo hy geen ander voordeel wiſt te bedingen,
na de overwinning, onlangs, op de Staaten
behaald. Men moeſt hem, voegde hy 'er by,
ten minſten, eenige vergoeding bezorgen
voor zyne gemaakte koſten, waartoe, meen-
de hy, de Koning van Frankryk, zo hy 't ge-
raaden vondt, de Staaten, ligtelyk, zou kon-
nen verpligten (*d*). Doch de Staaten zelven
ſcheenen niet zeer gezind, tot het afſtaan
van Nieuw Nederland (*e*). Ook waren 'er
andere punten in den voorſlag van Frankryk,
welken hun niet behaagden (*f*). Men maak-
te, hier te Lande, in 't algemeen, nog ſtaat
op het Verbond met Frankryk, en men twy-
felde niet, of de Engelſchen zouden beter
aan de hand gaan, zo dra Lodewyk de XIV.
zig, openlyk, tegen hen verklaard hadt.
Doch het Franſche Hof verſchoof dit, van
tyd tot tyd, voorwendende, eerſt ter dege te
wil-

Karel de II. wyſt dien van de hand.

Ook behaagt hy den Staaten niet.

(*c*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 350.
(*d*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 331, 332.
(*e*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 382.
(*f*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 324.

willen beproeven, wat 's Konings tuſſchenſpraak zou konnen uitwerken. Van Beuningen liet niet na, op onderſtand te dringen (*g*). Zelfs verklaarde hy, zig te zullen te vrede houden, met de belofte, dat de Koning het Verbond geſtand zou doen, zo de Engelſchen toonden, te willen volharden in den oorlog: ook wilde hy zig verbinden, om deeze belofte geheim te houden, zo de Koning mogt oordeelen, dat het openbaaren daarvan nadeel doen mogt aan zyne bemiddeling in Engeland. Doch men antwoordde hem, dat zulk eene belofte noodeloos, en reeds in 't Verbond vervat was: 't welk hy voor eene uitvlugt hieldt (*h*). Ondertuſſchen, begreep hy wel, dat Frankryk eenigen tyd behoefde, om zyne zeemagt, die, onlangs, nog zeer gering geweeſt was, en ſlegts uit twee-endertig Oorlogsſchepen, die meeſt maar tuſſchen de dertig en veertig ſtukken voeren konden, beſtaan hadt (*i*), in beteren ſtaat te ſtellen, en dat men, hierom, dit jaar, niet veel van den byſtand tegen Groot-Britanje te wagten hadt. Hy, zou zig, derhalve, met 's Konings woord, voor eerſt, te vrede gehouden hebben, of met eenigen onderſtand in geld, waarop hy, naderhand, aanhieldt. Doch 't bleek, langs hoe klaarer, dat de Koning van Frankryk niet ongaarne zag, dat de twee Mogendheden elkanderen verzwakten, door den oorlog; alleen-

1665. Van Beuningen dringt Frankryk tot belofte van byſtand.

(*g*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 577-581, 595, 600-603.
(*h*) Reſol. Holl. 23 *Aug.* 1665. *bl.* 3. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 72.
(*i*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 31, 35.

1665. leenlyk, zogt hy te voorkomen, dat Groot-Britanje, of door de wapenen, of by wege van handeling, te veel voets kreeg, in de Vereenigde Geweſten. Hieruit ſprooten zyne voorſlagen tot een verdrag, welk, in de tegenwoordige omſtandigheden, niet zeer nadeelig geweeſt zou zyn, voor de Vereenigde Geweſten.

XVI. Karel de II. zoekt vrede door bemiddeling van Spanje.

Men was, in Frankryk, ten deezen tyde, van gedagten, dat Karel de II. veelligt de verheffing van zynen Neeve, den Prinſe van Oranje, zou willen bedingen, wanneer hy zig met de Staaten verdroeg: en daar was eenige reden, om dit te vermoeden, ſchoon 't niet blykt, dat de Koning 'er immer openlyk voor uitgekomen zy. 't Zal egter der moeite wel waardig zyn, dat wy hier, beknoptelyk, byeenvoegen, waarop het vermoeden ſteunde, welk men, aangaande 's Konings toeleg, beide in Frankryk en ook hier te Lande, hadt opgevat.

Onderzoek naar 't oogmerk, welk hy hierin zou mogen gehad hebben.

De Engelſche Gezant Downing, die zig nog in Holland ophieldt, liet zig, ſedert eenigen tyd, verluiden, dat men vrede met Groot-Britanje hebben kon, als men 't begeerde; dat hyze binnen vierentwintig uuren zag te ſluiten, mids men de bemiddeling van Spanje aanname, gelyk de Koning, zyn meeſter, doen wilde. Richard, Sekretaris der Spaanſche Ambaſſade, gaf ook te verſtaan, dat de Koning van Spanje de Vrede gaarne bemiddelen wilde (*k*). Zo men on-

(*k*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 328. Memoir. de Guiche *Livr.* I. *p.* 103.

onderſtelt, dat Karel de II. de verheffing des Prinſen van Oranje heeft willen bedingen, begrypt men ligtelyk, dat hy zulks niet door bemiddeling van Frankryk zou hebben konnen doen; maar beter, door bemiddeling van Spanje, welk Ryk zig, door Groot-Britanje, en door eene Regeering over de Vereenigde Geweſten, welke ten naauwſte met Groot-Britanje verknogt was, zogt te ſterken, tegen Frankryk. Downing zondt, om zynen voorſlag ingang te doen vinden, zynen Sekretaris *Gringam*, heimelyk, door de Steden. Hy zelf hieldt, by nagt, byeenkomſten met eenige Afgevaardigden, ter Vergaderinge van Holland, en ter algemeene Staatsvergaderinge, aan welken hy zyn ontwerp zogt ſmaakelyk te maaken. Doch men kreeg de lugt van zynen handel. Gringam werdt, op bevel der Staaten van Holland (*l*), in hegtenis genomen. Eenige maanden te vooren, was ook, om ongeoorlofde verſtandhouding buitens Lands, gevat Nikolaas Oudart, die, voorheen, in dienſt der Koningklyke Prinſeſſe geweeſt, en nu Raad en Rekenmeeſter des jongen Prinſen was (*m*), Downing zelf, verſcheiden' vergeefſche poogingen gedaan hebbende, om deeze luiden te doen ontſlaan, deedt, kort hierna, een' keer naar Londen (*n*). Nogtans hadt hy, voor zyn vertrek, ingang gemaakt by eenigen,

1665.

Heimelyke handel van Downing.

Zyn Sekretaris wordt gevat.

(*l*) Notul. Zeel. 21 *Sept.* 1665. *bl.* 194.
(*m*) Reſol. Holl. 23, 29 *July*, 6 *Aug.* 1665. *bl.* 28, 52, 85. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 395, 398.
(*n*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 329, 363.

1665. gen, en, op de tyding van den ramp, 's Lands Vloote, door ſtorm, overgekomen, ontſtondt 'er niet alleen een geweldige oploop binnen Rotterdam, die, door ſoldaaten en ſchutters, bezwaarlyk, geſtild werdt; maar eenigen begonden te dringen op Vrede met Groot-Britanje, onder voorwaarden, die genoegzaam van 's Konings welbehaagen afhangen, en hierom het bederf van den Raadpenſionaris de Witt onvermydelyk maaken zouden (*o*). 't Is niet moeilyk te raamen, welken deeze voorwaarden waren. Sommigen meenen, dat de Stad Amſterdam zelve niet vreemd was van de bemiddeling van Spanje.

Schryven van d'Eſtrades over eenige Leden der Regeeringe.

Immers d'Eſtrades ſchryft, dat *Pieter de Groot*, Penſionaris deezer Stad en Zoon van den beroemden Hugo de Groot, zeer tegen Frankryk ingenomen was. Hy vermoedt zelfs, dat de Groot, door Spanje, was omgekogt; doch geeft geene ſchaduw van reden, voor dit vermoeden. Ook zegt hy, by deeze gelegenheid „ dat hy maar vier luiden, hier „ te Lande, kende, die niet om te koopen „ waren, den Raadpenſionaris de Witt, des„ zelfs Broeder Kornelis, en de Heeren Be„ verningk en van Beuningen (*p*)." Doch hy hadt geene gelegenheid, om alle eerlyke luiden te kennen. Wat 'er van zy, in Wynmaand, hadden vyf Geweſten, Gelderland, Zeeland, Friesland, Overyſſel en Groningen, te kennen gegeven, dat men, om den Koning van Groot-

(*o*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 417, 418.
(*p*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 383.

Groot-Britanje te ligter tot vrede over te haalen, den Prins, zynen Neef, tot Kapitein-Generaal verheffen moeſt. Doch die van Holland zeiden toen, dat zy nimmer tot een verdrag bewilligen zouden, zo dit één der voorwaarden moeſt zyn (q). 't Schynt, ondertuſſchen, dat men, hier te Lande, geloofde, dat Karel de II., ligtelyk, tot de Vrede te beweegen zou zyn, zo men hem hierin te wille was. In Engeland egter, daar men, onder bemiddeling van Frankryk, handelde, durfde men deeze voorwaarde niet vorderen. De Kanſelier *Hyde* verklaarde zelfs, aan de Franſche Ambaſſadeurs „ dat de Koning, zyn meeſter, zig wel hoeden zou van „ aan den Heere de Witt gelegenheid te geeven, om, onder de Staaten, te verſpreiden, dat hy den oorlog niet aangevangen hadt, dan om zynen Neef, in deszelfs waardigheden, te doen herſtellen (r)." Doch 't is te vermoeden, dat hy niet raadzaam vondt, openlyk, te vorderen, 't gene hy wel wiſt, dat hem, in de tegenwoordige omſtandigheden, zou afgeſlaagen worden, door Holland. Ondertuſſchen, verzuimden ſommige vrienden des Prinſen van Oranje niet, zelfs in gedrukte ſchriften, te verſpreiden, dat de Witt de eenige oorzaak van den oorlog was, om den roem te hebben van over 's Lands Vloote te gebieden. Men ſprak zelfs, in ſchuiten en op wagens, van hem als

1665.

De Engelſchen wenden voor, niet te oorlogen, om den Prins van Oranje te bevorderen.

De Witt wordt beſchuldigd.

(q) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 454.
(r) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 465.

1665. als van eenen Landverraader. Men riep, openlyk, om vrede met Engeland, en om de verheffing van den Prinſe van Oranje. 't Welk, meenen ſommigen, zo veel indruk maakte op Beverningk, dat hy, den gemeenen haat dugtende, zig ontſloeg van zyn Ampt van Theſaurier-Generaal (*s*); hoewel hy 'er, naar 't ſchynt, voornaamlyk toe beſloot, op dat hy, blyvende Raad en Vroedſchap der Stad Gouda, den Staaten van Holland te meer dienſt zou konnen doen (*t*).

Overyſſel ſlaat voor, om den Prins van Oranje, in gezantſchap, naar Engeland te zenden.

De Prinſeſſe Weduwe van Oranje, verſtoord op deeze Staaten (*u*), om dat zy zig de zorg voor de opvoeding van den Prinſe, haaren Kleinzoon, geheellyk ontrokken hadden, arbeidde, ſedert eenigen tyd, onder de hand, ſterker dan ooit te vooren, aan deszelfs verheffinge. Zy hadt de vyf Gewesten weeten te beweegen, om hem voor te ſlaan tot Kapitein-Generaal: en toen men, omtrent den zelfden tyd, ſprak van een buitengewoon Gezantſchap naar Engeland te zenden (*v*), alzo van Gogh, dien men hieldt te zeer geneigd te zyn tot het Huis van Oranje (*w*), deeze handel bezwaarlyk aanbetrouwd werdt door Holland; bragt zy te wege, dat Overyſſel, hoewel tegen den zin van Deventer, ter algemeene Staatsvergaderinge,

(*s*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 477.
(*t*) *Zie* Sect. Reſol. Holl. 23 *Octob.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 500. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 378.
(*u*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 92.
(*v*) Secr. Reſol. Holl. 14, 24 *Octob.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 499, 500. DE WITT Brieven II. *Deel*. *bl.* 92.
(*w*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 484.

ge, voorſloeg, dat men den jongen Prins behoorde te ſtellen, aan 't hoofd van dit Gezantſchap (x). Doch Zeeland keurde 't geheele Gezantſchap af. De andere Geweſten namen den voorſlag van Overyſſel ſlegts over: waarop geen beſluit genomen werdt (y). D'Eſtrades beroemde zig, dat hy, eenige Leden der hooge Regeeringe, door geſchenken, gewonnen hebbende, deezen voorſlag en dergelyken op niet hadt weeten te doen uitloopen. Voornaamlyk, zou hy hebben te wege gebragt, dat men een beſluit nam, om zig, niet dan door tuſſchenkomſt van Frankryk, met Groot-Britanje, te verdraagen (z). 1665.

XVII. Heimelyke handeling van de Witt en anderen, om eenen opſtand in Engeland te verwekken.

Na 't neemen van dit beſluit, ſteeg het aanzien van den Raadpenſionaris de Witt zo hoog, als immer te vooren. Hy vreesde niet ſlegts openlyk, om den oorlog tegen Groot-Britanje voort te zetten; maar men verzekert, dat hy ook heimelyk de hand hadt, in een ontwerp van eenen opſtand, welk, by de aanhangers der voorige Regeeringe in Engeland en in Schotland, geſmeed was (a); doch tot geene uitvoeringe kwam. De Kolonel *Edmond Ludlow*, een der Regteren van Karel den I, onthieldt zig thans in Zwitſerland. In zyne gedrukte aantekeningen, vind ik

(x) Reſol. Holl. 27, 28 *Oct.* 1665. *bl.* 217. De Witt Bl. II. *Deel*, *bl.* 127. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 494, 495. D'Estrad, *Tom.* III. *p.* 481.

(y) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 501. D'Estrad. *Tom.* III. *p.* 501, 504.

(z) D'Estrad. *Tom.* III. *p.* 505, 506, 514, 525, 536.

(a) Burnet *Vol.* I. *p.* 226. Rapin *Tom.* IX. *p.* 239. D'Estrad. *Tom.* III. *p.* 558.

1665. ik het omſtandigſt berigt, aangaande deezen bedekten handel van de Witt en van eenige anderen. Ludlows vrienden in Engeland hadden hem gezogt te beweegen, om met de Nederlanders aan te ſpannen, en eenen opſtand in 't Ryk te verwekken. Doch hy hadt, rondelyk, te kennen gegeven, dat hy de onzen mistrouwde, ſedert dat zy drie zyner vrieden hadden overgeleverd aan Karel den II, om het Verbond van den jaare 1662, te ligter, te doen ſluiten (*b*). Iets diergelyks was 'er, dagt hy, te doen, als 'er de Vrede voor zou konnen gekogt worden. Sommige Engelſchen, die zig in Holland onthielden, zogten hem egter te doen veranderen van gedagten. Zekere *Say*, die, ten deezen tyde, te Amſterdam was, verzekerde hem, in verſcheiden brieven „ dat „ de Staaten vaſtgeſteld hadden, de tegen„woordige Regeering van Engeland te hel„pen veranderen; alzo zy, eindelyk, had„den gezien, dat de Koningklyke Regee„ring aldaar de ondergang was van hun Ge„meenebeſt. Dat hy, derhalve, ten ſpoe„digſten, in Holland komen moeſt; daar „mien hem de voordeeligſte voorſlagen „doen, en, in allen opzigte, geruſt ſtellen „ zou. Dat de Heer Nieuwpoort hem, Say, „ in perſoon, verzekerd hadt, *dat Holland de* „ *goede luiden in Engeland byſtaan zou*; daar„by voegende, „ *dat 'er meer in deezen oorlog* „ *ſtak, dan in 't gemeen begreepen werdt; dat*

„ *het*

(*b*) *Zie* XLIX. *Boek*, *bl.* 46.

„ *het aangelegd was op de uitroeying van de* 1665.
„ *gantſche Proteſtantſche partye: 't welk men*
„ *verſtaan hadt, uit eenige afgezondenen der*
„ *Hervormden in Frankryk.* De aanzienlykſte
„ dienaar van deezen Staat, vervolgt Say,
„ heeft, onlangs, naauwkeurig naar u onder-
„ zogt (*c*), en ons reden gegeven, om te
„ hoopen, dat gy, hier komende, geplaatſt
„ zult worden aan het hoofd van zo veel
„ Krygsvolk, als, onder Gods zegen, en met
„ hulp van onze vrienden in Engeland, in
„ ſtaat zal zyn, om het Gemeenebeſt aldaar
„ te herſtellen (*d*)." Doch Ludlow liet zig niet beweegen. Voorts, verhaalt hy, dat de Witt, Nieuwpoort en anderen niet naliêten, te handelen met de geweeken Engelſchen: dat de Raadpenſionaris zelf hem, naderhand, nog eens, deedt begroeten, door den Graave van Dona, die laſt hadt van de Staaten, om eenig volk, in Zwitſerland, te werven, en hem verklaarde, dat men, met dit volk, het Gemeenebeſt van Engeland hoopte te herſtellen. Ook werdt hem, ſedert, berigt, dat de Witt geoordeeld hadt, dat men nergens beter met de misnoegden Engelſchen handelen kon, dan te Parys, werwaards men wenſchte dat Ludlow en Algernoon Sidney zig mogten willen begeeven (*e*): gelyk de laatſte, naderhand, deedt (*f*). Hy voegt 'er, eindelyk, by, dat het Engelſche Hof, de lugt gekree- Toeleg op het leeven gen

(*c*) *Zie* De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 223.
(*d*) Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 135-139.
(*e*) Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 150, 151, 152.
(*f*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 205.

1665. van de Witt.

gen hebbende van deezen bedekten handel, zekeren Jezuit herwaards zondt, om den Raadpenſionaris de Wit van kant te helpen; dat Nieuwpoort dit aan Say berigt hadt, en, te gelyk, dat de Jezuit reeds in Holland was, en dat men zyn beſt deedt, om hem te vatten (*g*). Ludlow meende egter, door den tyd, te konnen merken, dat 'er, buiten de Witt, Nieuwpoort en nog een' of twee, niemant, onder de Staaten, gezind was, om de Regeering van Groot-Britanje om te keeren (*h*). Ook is de handeling met de misnoegde Engelſchen, eindelyk, op niet uitgeloopen.

Deerlyke toeſtand der Krygsgevangenen in Engeland.

Ten deezen tyde, zaten, in Londen, veele Nederlandſche gevangenen, in den ongelukkigen zeeſlag deezes jaars, en by verſcheiden' andere gelegenheden, bekomen. De Ambaſſadeur van Gogh deedt veele moeite, omze te wiſſelen tegen Engelſchen, of voor geld te loſſen (*i*). Doch de Koning, weetende, dat men, hier te Lande, gebrek aan volk hadt, weigerde hiertoe te verſtaan. Ondertuſſchen, leeden de Nederlanders veel ongemaks in Engeland, daar zy, in enge kerkers, bewaard werden, en ſlegts een' ſtuiver 's daags trokken tot hun onderhoud; terwyl men, hier te Lande, den Engelſchen gevangenen zeven, of ten minſte zes ſtuivers toeſtondt. Dooh ſchoon de Koning in geene algemeene wiſſeling bewilligen wilde, raakten 'er egter, nu en dan, eenige gevangenen vry.

Som-

(*g*) LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 154.
(*h*) LUDLOWS Memoirs *Vol* III. *p.* 166.
(*i*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 485.

Sommigen werden, door byzondere voorſpraak, los gekogt: anderen uitgewiſſeld: anderen ontſnapten, uit de hegtenis. Doch de meeſten bleeven zitten (*k*). *Pieter Cunæus*, Sekretaris des Ambaſſadeurs van Gogh, die, meer dan eens, zyn werk gemaakt hadt, om den ſtaat der Engelſche ſcheepsmagt, te Colchester en elders, te beſpieden, werdt ook gevat; doch, eerlang, tegen Gringam en Oudart, die in den Haage zaten, uitgewiſſeld (*l*). 1665.

De handeldryvende Geweſten, en Zeeland, in 't byzonder, daar de vaart genoegzaam ſtilſtondt, gevoelden vaſt de ongemakken van den oorlog ter zee, die, dit jaar, zo kwalyk was uitgevallen. Doch de Staat hadt, onlangs, daarenboven, eenen oorlog te lande op den hals gekreegen, die gevaarlyke gevolgen gehad zou hebben, zo 'er geene ſpoedige hulp gekomen was uit Frankryk en Duitſchland. De Koning van Groot-Britanje hadt hun deezen oorlog berokkend (*m*), en de draad der geſchiedeniſſen leidt ons, om 'er, hier, den aanleg en voortgang van te verhaalen. XVIII. Oorlog tuſſchen den Biſſchop van Munſter en deezen Staat.

Wy hebben, te vooren (*n*), gezien, dat de Biſſchop van Munſter, ſedert het inneemen der Eilerſchanſe, zeer misnoegd gebleeven was op de Staaten, en naar gelegenheid Gelegenheid tot den zelven.

(*k*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 351, 385-388, 394-396, 505. Brandt de Ruiter, *bl.* 461, 462.

(*l*) Reſol. Holl. 11, 14 *Nov.* 1665. *bl.* 134, 164. D'Estrad. *Tom.* III. *p.* 251.

(*m*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 239.

(*n*) XLIX. *Boek*, *bl.* 97.

1665. heid haakte, om hun verdriet aan te doen. Karel de II. gaf hem deeze gelegenheid, na 't uitberſten van den oorlog, tuſſchen Groot-Britanje en de Vereenigde Geweſten (*o*), hem onderſteunende met penningen, genoegzaam, om een Leger op de been te brengen, na dat hy zig, by Verdrag, verpligt hadt, om den Staaten den oorlog te verklaaren (*p*). Doch dit Verdrag bleef, eenigen tyd, geheim. Het werven des Biſſchips bragt egter de Staaten tot omzien (*q*): doch zy waren zo zeer belemmerd met het voortzetten van den oorlog ter zee, dat zy geene genoegzaame zorg hadden konnen draagen, voor de verſterking hunner Landmagt, en voor de veiligheid der grenzen (*r*). Daarenboven, hadden zy, onlangs, ter oorzaake van den kryg met Groot-Britanje, alle hunne Engelſche en Schotſche Regementen afgedankt, waardoor de gewoonlyke Landmagt zelve nog merkelyk verzwakt was (*s*). Zy traden egter, ziende, dat het hun gelden zou, terſtond, in onderhandeling met de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg en met andere Duitſche Vorſten, wegens 't overneemen van eenige Regementen Ruiters en Knegten (*t*). Doch 't liep

Verdrag met de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg.

(*o*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 105.

(*p*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 84. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 240, 408. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 597.

(*q*) Reſol. Holl. 30 *Juny* 1665. *bl.* 84. Secr. Reſol. Holl. 4, 15 *Aug.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 485, 487. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 407, 635.

(*r*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 305.

(*s*) Secr. Reſol. Holl. 12 *Dec.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 459. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 421

(*t*) Secr. Reſol. Holl. 21 *July*, 8, 14, 18 *Aug.* 9, 10 *Sept.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 484, 485, 486, 487, 491, 498.

liep aan tot in Herfſtmaand, eer men met den Graave van Waldek, Gevolmagtigde der Hertogen *George Willem* en *Ernſt Augustus* van Brunswyk-Lunenburg, overeenkwam, dat zy den Staaten vierduizend paarden en agtduizend knegten zouden byzetten (*u*). Midlerwyl, hadden de algemeene Staaten, op den voorſlag van Zeeland, reeds in Hooimaand, beſlooten, het algemeen bevel over 's Lands Krygsmagt te Lande, voor deezen veldtogt, op te draagen aan Prinſe Joan Maurits van Naſſau (*v*), wien nogtans eenige Gemagtigden te velde bygevoegd werden, van welker beſluit hy afhing. Men ſchikte eenig Krygsvolk naar de grenzen, die, naar tyds gelegenheid, eenigszins, in ſtaat van tegenweer geſteld werden. De Biſſchop deedt, ondertuſſchen, zyn beſt, om de Staaten zorgeloos te houden, hun verzekerende, dat hy niets kwaads tegen hen in den zin hadt (*w*). Doch men vertrouwde hem luttel. De Spaanſchen zogten de Staaten te doen gelooven, dat Frankryk den Biſſchop, onder de hand, tegen hen opſtookte: terwyl d'Eſtrades hen verzekerde, dat de Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo in bedekt verdrag was met den Biſſchop. Doch daar is reden om te vermoeden, dat de Munſterſche kryg, ten deezen tyde, alleen door Karel den II. bewerkt werdt (*x*): want

1665.

Prins Joan Maurits tot Legerhoofd, voor eenen enkelen veldtogt verheeven.

(*u*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 641, 642, 671.
(*v*) Notul. Zeel. 17 *Sept.* 1665. *bl.* 130.
(*w*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 635, 636, 638.
(*x*) Reſol. Holl. 1 *Oct.* 1665. *bl.* 59. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 240, 260, 276, 315. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 613-617, 638. Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 91.

1665. want ſchoon men, kort voor 't uitberſten der vyandlykheden, ontdekt hadt, dat de Biſſchop heimelyk verſtand hieldt te Doesburg, te Arnhem en te Gennep, waarover eenige perſoonen gevat waren, die beleeden hadden, geld te hebben getrokken, welk te Bruſſel geleverd was (y); kon zulks zeer wel geſchied zyn, voor rekening van Karel den II, zonder dat 'er de hooge Regeering der Spaanſche Nederlanden eenige kennis van hadt. 't Leedt egter niet lang, of de Biſſchop ligtte 't momtuig af. Op den negentienden van Herfſtmaand, ontvingen de Staaten eenen brief van hem, door eenen Trompetter, waarby hy hun genoegzaam den oorlog verklaarde, ter oorzaake dat zy zig, in Ooſtfriesland, geſteken hadden in een geding, welk het Duitſche Ryk raakte, en hem geene voldoening gaven, wegens zyne eiſchen op Borkelo (z). Terſtond hierop, viel hy, met een Leger, welk op agttienduizend man begroet werdt, in 't Graafſchap Zutfen, bemagtigende, zonder moeite, het Kaſteel te Borkelo, de Stad Lochem (a), de Huizen Wildenburg en Keppel en de Stad Deutichem. Voorts, trekkende naar Overyſſel, plonderde hy Enſchede en eenige andere Plaatſen in deezen oord, en bemagtigde Oldenzeel, welk alleenlyk door de burgery verdedigd was (b). Van alle deeze

De Biſſchop verklaart den Staaten den oorlog.

Hy bemagtigt verſcheiden Plaatſen.

(y) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 375.
(z) *Zie* den Brief *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 639.
(a) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 419.
(b) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 424, 425. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 645, 646, 650.

ze Plaatſen was de Biſſchop meeſter, voor het midden van Wynmaand. 1665

De Staaten, 's Biſſchops Brief, omſtandiglyk, beantwoord hebbende (*c*), verzuimden geenen tyd, om de voornaamſte Steden langs den Yſſel te bezetten, en eenige nieuwe werving te doen. De Veldoverſte, Prins Joan Maurits, toog derwaards; doch de Biſſchop, den Yſſelkant verlaatende, wendde het oog naar Groningen (*d*). De ſchans te Winſchooten was hem, op den zevenden van Wynmaand, in handen gevallen, zo dat men voor een beleg van Groningen begon te dugten; doch de algemeene Staaten, om hulp verzogt door die van de Stad, droegen zorg, dat een goed getal van troepen, te water en te lande, derwaards geſchikt werdt. Nogtans brak de vyand by de Ommerſchans door in Drente, waardoor Overyſſel, zo wel als Groningen, in gevaar raakte. Schuilenburg, voorheen uit Groningen gebannen (*e*), bevondt zig by den Biſſchop, en hadt hem een' aanſlag op Groningen in 't hoofd gebragt, die egter op niet uitliep (*f*). Zyne Krygsmagt, over welke de Prins van Heſſen-Homburg geboodt (*g*), was in twee hoopen verdeeld, waarvan de eene zig te Ter Appel en te Heiligerlede, de andere te Winſchooten gelegerd hadt. Doch zy werden hier bezet, door Prinſe Joan Maurits, die, zig te

Hy heeft het oog op Groningen.

Hy rukt by de Ommerſchans, in Drente.

(*c*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 646.
(*d*) Reſol. Holl. 6 *Oct.* 1665. *bl.* 65.
(*e*) *Zie* XLIX. *Boek*, *bl.* 68.
(*f*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 131, 137, 148.
(*g*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 127.

1665. te Scheemte nedergeſlaagen hebbende, hun den toevoer afſneedt, de molens ten platten lande in brand ſteekende, waardoor zy groot gebrek aan brood leeden. Ondertuſſchen, hieldt men, nu en dan, ſchutgevegt, welk meeſt tot voordeel der onzen uitviel (*h*).

XIX. Men roept om de bevordering des Prinſen van Oranje.

De inval des Biſſchops van Munſter veroorzaakte, terſtond, wederom eenige ſpraak onder 't gemeen, dat men den Prins van Oranje aan 't hoofd des Legers noodig hadt. De Biſſchop zelf zogt deeze beweegingen te voeden, zorg draagende, dat zyn Krygsvolk geen' overlaſt altoos deedt in 't Graafſchap Lingen, en doende, in 't voorbytrekken van Zwolle, wakker *Wilhelmus van Naſſauwe* blaazen (*i*); als hadt hy 't niet gelaaden op den jongen Prinſe, en die 't met hem hielden, maar alleen op de tegenwoordige Regeering der Vereenigde Geweſten. Men hadt zelfs, reeds voor eenige maanden, verſpreid, dat 'er, tusſchen den Keurvorſt van Brandenburg, den Hertog van Nieuwburg en den Biſſchop van Munſter, een Verbond gemaakt was, welk, onder anderen, op de bevordering van den Prinſe zou gezien hebben (*k*). En ſchoon my van zulk een Verbond geen blyk altoos voorgekomen is, was het gerugt daarvan genoeg, om de gemoeden, die naar verandering haakten, of de verandering noodig hielden, gaande te maaken. 't Schelden en ſchimpen op de

De Witt

Witt

(*h*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 641-560, 663. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 450, 455.
(*i*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 656.
(*k*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 91.

Witt nam dan toe (*l*). „ Hy alleen hieldt, „ zeide men, den Staat in oorlog met Groot- „ Britanje; de inval des Biſſchops van Mun- „ ſter was hem alleen te wyten. Zo men den „ Prins van Oranje, in de waardigheden zyner voorouderen, herſtelde, kon men met „ beide vrede hebben, als men wilde." De tegenwoordige Regeering en 't gezag van den Raadpenſionaris ſtondt thans zo wankel, als ooit te vooren. Doch daar gebeurde iet, welk den ſtaat der zaaken in korten tyd veranderde. De Koning van Frankryk, die de verheffing des Prinſen van Oranje ongaarne zag, en hierom de Witt en de tegenwoordige Regeering moeſt zoeken te handhaaven, hadt, reeds in Herfſtmaand, beloofd, dat hy, de Staaten byſtaan zou, zo dra de Biſſchop hun vyandelyk aanviel. Ook hieldt hy zyn woord, zendende, eerlang, zesduizend man (*m*), onder den Heere *Pradel*, herwaards, die, in Slagtmaand, aankwamen; doch, by gebrek van wagens en anderen nooddruft (*n*), langzaam voort konden, en weinig uitvoerden. De Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo, verzogt, om deeze troepen te laaten trekken over den bodem der Spaanſche Nederlanden, hadt zulks, uitdrukkelyk, geweigerd. Zy moeſten, derhalve, eenen anderen weg neemen, en waren, over Helmond en Graave, te Nieuwmegen, gekomen (*o*). De Lunenburg-

1665. wordt geſchol- den, als oorzaak des oorlogs.

Frankryk zendt den Staaten hulp tegen den Biſchop.

(*l*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 477.
(*m*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 411, 427, 465.
(*n*) Memoir. de Guiche *Livr.* I. *p.* 152, 153, 167.
(*o*) Reſol. Holl. 20, 21 *Oct.* 1665. *bl.* 100, 132. D'Estrad. *Tom.* III. *p.* 468, 499. Aitzema V. *Deel, bl.* 621. Memoir. de Guiche *Livr.* I. *p.* 144. Feuquier. Memoir. Hiſt & Milit. *Tom.* I. *p.* 249.

1665. burgſche troepen raakten ook in beweeging. Pradel zig, in Wintermaand, vereenigd hebbende met het Staatſche Leger, welk nu wederom te rug getrokken was over den Yſſel, terwyl de Biſſchop zig te Ahuis gelegerd hadt, werdt Lochem hernomen, by verdrag, op den dertienden (p): waarmede de Veldtogt deezes jaars een einde nam. De aankomſt der Franſche troepen, en, zo d'Eſtrades ſchryft, de geſchenken, door hem, aan eenige Leden der Regeeringe gedaan (q), hadden, midlerwyl, het wankelend gezag van den Raadpenſionaris in zo verre herſteld, dat hy, van de Vloote te rug gekeerd, met nieuwen luiſter, verſcheen in de Vergaderingen der Staaten (r).

Lochem herwonnen.

XX. Doch eenigen tyd te vooren, hadt men, hier te Lande, eene tyding gekreegen, die den Staat met nieuwe onluſten dreigde. Filips de IV, Koning van Spanje, was, op den zeventienden van Herfſtmaand deezes jaars, overleeden, na eene ziekte van weinige dagen (s). By zynen uiterſten wil, hadt hy zynen minderjaarigen Zoon, *Karel den II*, tot zynen opvolger, verklaard, en de Regeering, midlerwyl, verbleeven aan de Koninginne en dan eenen Raad van zes Spaanſche Grooten. Ingeval de jonge Koning zonder kinderen overleedt, zou hy, gemerkt den affland der In-

Filips de IV, Koning van Spanje, ſterft.

Karel de II. volgt hem op.

(p) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 660-671. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 526. Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 174 *& ſuiv.*

(q) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 479, 495, 496, 504, 506, 513, 525, 536, 545, 623.

(r) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 485, 521, 537.

(s) Reſol. Holl. 6 *Octob.* 1665. *bl.* 70. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 603, 618.

Infante, Maria Thereſia, Koninginne van Frankryk, door de Keizerinne Margaret, opgevolgd worden (*t*). Dit gewigtig ſterfgeval en de uiterſte wil des overleeden' Konings maakten, terſtond, merkelyke beweeging aan 't Franſche Hof. Men raadpleegde, zonder uitſtel, over het ontwerp, om zig van de Spaanſche Nederlanden meeſter te maaken. D'Eſtrades kreeg laſt, om te beproeven, of 'er geen middel zyn zou, om den Staaten der Vereenigde Geweſten Maaſtricht af te koopen (*u*); waardoor den Koning, zynen meeſter, de weg naar Brabant zou opengeſtaan hebben. Doch d'Eſtrades kende de gemoeden hier te wel, om zulk een' voorſlag te doen (*v*). Hy deedt egter den Koning eenen anderen, hierop uitkomende „ dat men „ zig moeſt tragten te verzekeren van Fries„ land en Groningen, en van de Veſting „ Koeverden, op eene wyze, welke geen „ argwaan gave aan de Staaten deezer Ge„ weſten; die in 't bewind zouden blyven, „ zonder dat bleeke, dat zy aan Frankryk „ verbonden waren. Men moeſt ook Maas„ tricht en Gulik zien te bemagtigen, en een „ Leger gereed houden, om zulken te on„ derſteunen, die zig voor Frankryk verklaa„ ren zouden; en om Holland tot reden te „ brengen, wanneer het, dus ſchreef hy, „ beſtondt, af te wyken van zynen pligt. „ Zo dit ontwerp ter uitvoeringe gebragt „ werdt,

1665. Raadpleeginge, ter deezer gelegenheid, aan het Franſche Hof.

Ontwerp van d'Estrades, om zig van Friesland en Groningen te verzekeren.

(*t*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 416.
(*u*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 427.
(*v*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 440. 441, 460.

1665. „ werdt, zou de Staat der Vereenigde Ge-
„ weſten in den tegenwoordigen toeſtand
„ blyven; doch de Regeering zou, in zo
„ verre, veranderen, dat zy verpligt zyn zou,
„ zig te ſchikken naar 's Konings raad (*w*)."

Wat middelen hy gebruikt wilde hebben, om dit Ontwerp ter uitvoeringe te brengen.

Zig wyders nader openende, over de middelen, welken hy gebruikt wilde hebben, om zig van Friesland en Groningen te verzekeren, verhaalt hy „ dat de Prinſes Weduwe
„ van Fredrik Henrik; haare Dogter, de
„ Voogdeſſe van den jongen Stadhouder van
„ Friesland en Groningen, het gezag mis-
„ gunnende, welk zy zig, na de dood haars
„ Egtgenoots, binnen deeze twee Gewes-
„ ten, hadt weeten te verkrygen; haar, dee-
„ zen Zomer, uit Friesland, ontbooden, en,
„ terwylze zig in Holland onthieldt, onder
„ de hand, gearbeid hadt, by den aan-
„ hang in de twee Geweſten, die doorgaans
„ tegen Holland gekant was, en thans ook
„ met de Prinſeſſe Voogdeſſe verſchilde;
„ dat zy, door middel van deezen aanhang,
„ de voorſlagen te wege gebragt hadt, wel-
„ ken, onlangs, ter algemeene Staatsverga-
„ deringe gedaan waren, om, naamlyk, met
„ Groot-Britanje te ſluiten, en den Prins
„ van Oranje te bevorderen. Dat hy, d'Es-
„ trades, zig van deeze gelegenheid be-
„ diend hadt, om de Dogter te doen be-
„ grypen, dat de Moeder haar bederf zogt;
„ haar verder voorhoudende, dat zy zig
„ hierom, met Frankryk behoorde te ver-
„ binden, zo zy, gelyk hy vertrouwde, 't
„ be-

Zyne handeling met de Prinſeſſe, Voogdeſſe des Stadhouders van

(*w*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 452.

„ belang haars jongen Zoons ter herte nam. 1665.
„ Dat de Prinſes zig, hierop, t'eenemaal Friesland.
„ voor Frankryk verklaard hadt, onder an-
„ deren zeggende, *dat zy, op d'Eſtrades raad,*
„ *naar Friesland te rug gekeerd zynde, alomme*
„ *verhaalen zou, dat de Landzaaten hunne Vry-*
„ *heid verſchuldigd waren aan de hulpbenden des*
„ *Konings van Frankryk.*" Voorts, ſchryft
hy „ dat hy, ook met de Heeren van Haren
„ en Bronsma, die, wegens Friesland, ter
„ Generaliteit waren afgevaardigd, handel-
„ de, om zig, door middel van 's Konings
„ hulptroepen, van de twee Gewesten te ver-
„ zekeren: ten zelfden tyde, ook de gedag-
„ ten laatende gaan op Overyſſel, daar de
„ baldaadigheden der Munſterſchen elk naar
„ byſtand deeden haaken (*x*)." Doch van
alle deeze uitzigten kwam niets, ten deezen
tyde. Men ziet er, onderuſſchen, aan, hoe
ver de Franſchen het oog reeds gaan lieten.
De Prinſes Voogdeſſe begaf zig, ſedert, naar
Groningen met haaren Zoon: daar zy zig,
geduurende den Munſterſchen oorlog, ont-
hieldt (*y*), laatende d'Eſtrades in den waan,
dat hy haar, geheellyk, gewonnen hadt. Doch
't leedt niet zeer lang, of hy veranderde van
gedagten. De Prinſes, die zig, vermoedelyk,
alleen gelaaten hadt, als of zy de belangen
van Frankryk begunſtigde, om te ligter te
geraaken aan eene oude ſchuld van honderd-
duizend guldens, welke zy van de Kroon te
vor-

(*x*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 481, 486-492, 505.
(*y*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 514, 515, 521.

1665. vorderen hadt; veranderde, toen zy zag, dat hiertoe geene kans was, eerlang, t'eenemaal van gedrag, en deedt de Staaten van Friesland beſluiten neemen, die vierkant ſtreeden met Frankryks belang (z). De toeleg des Konings van Frankryk op de Spaanſche Nederlanden openbaarde zig, ellengskens, openlyker. Wy zullen hierna gelegenheid hebben, om 'er breeder van te gewaagen. Ondertuſſchen, hadt de Koninginne Regente van Spanje den Staaten, door Gamarra, plegtiglyk kennis doen geeven van het overlyden van den Koning; haaren Gemaal, en van de komſt haars Zoons tot de Kroon, te gelyk, verklaarende, dat zy geneigd bleef, om de vriendſchap met de Vereenigde Geweſten te onderhouden (a).

XXI. Handeling met den Keurvorſt van Brandenburg.

Midlerwyl, hadden de Staaten, om zig te ſterken tegen den Biſſchop van Munſter, ook eene onderhandeling aangevangen met den Keurvorſt van Brandenburg (b), die tweeduizend man leveren zou, mids men hem Orſoi wederom inruimde, waartoe, of ten minſte tot het inruimen van Emmerik (c), in den beginne, hoop gegeven was. Doch Holland, Zeeland en Friesland verklaarden 'er zig zo ernſtelyk tegen, dat de handeling, eene geruime wyle, ſteeken bleef. Op 't einde des jaars, klaagde de Keurvorſt, dat men de Kleefſche Steden met nieuwe inlegering be-

(z) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 226.
(a) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 617, 621.
(b) Reſol. Holl. 17, 21, 29 *Sept.* 1665. *bl.* 19, 21, 54.
(c) Reſol. Holl. 22, 27, 28 *Octob.* 1665. *bl.* 107, 119.

bezwaarde, hebbende een gedeelte van het Leger der Staaten de Winterkwartieren binnen de zelven betrokken. Ook hadt hy, te vooren, gevorderd, dat de Staatsche bezetting, die in zyne Steden lag, geene vyandelykheid pleegde tegen den Biſſchop van Munſter, omtrent wien hy de onzydigheid begeerde te bewaaren. Men zag dan wel, dat men tot handeling met zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid komen moeſt (*d*). De Heer van Beverningk werdt, naar Kleeve gezonden, om 't werk tot een goed einde te brengen. De grootſte zwarigheid betrof den tol van Gennep, dien de Staaten, ſedert eenen geruimen tyd, geheeven hadden, en dien de Keurvorſt te rug begeerde (*e*). Doch ſommigen meenden, dat de Keurvorſt zyn belang kwalyk begreep, met zig, ſedert eenigen tyd, zo ongezind te toonen, om, op redelyke voorwaarden, met de Staaten, te ſluiten. 't Scheen hem toe, dat hy hen nooddzaaken wilde, tot vrede met Groot-Britanje, zonder tuſſchenkomſt van Frankryk: waartoe men thans geene gezindheid hadt. Ondertuſſchen, zou hy zig, meendenze, ligtelyk, de Staaten, die de meeſte ſterke Plaatſen van zyn gebied in hunne magt hadden, te onvriend konnen maaken: 't welk hem, vooral by verſterf van den Prinſe van Oranje, zeer nadeelig zou konnen zyn (*f*). 'tZy 1665.

(*d*) Reſol. Holl. 22, 25 *Jan.* 1666. *bl.* 9.

(*e*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 597, 599. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 507, 517, 526, 532, 534, 663, 724, 776. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 177.

(*f*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 159, 170, 172.

1665. 't Zy dat hy dit, federt, nader inzage, of niet, 't gelukte den Heere van Beverningk, op den zeſtienden van Sprokkelmaand des jaars 1666, twee Verdragen met den Keurvorſt, te Kleeve, te treffen (*g*), een verdedigend Verbond, waarby de Keurvorſt beloofde de Staaten, des noods, met tweeduizend man, te zullen byſtaan; terwyl de Staaten zig verbonden, hem, met drieduizend man, te zullen helpen; en eene byzondere verbindtenis tegen den Biſſchop van Munſter, waarby de Keurvorſt zig verpligtte; om vierduizend paarden en agtduizend knegten te werven, ten dienſte der Staaten, die hiertoe vierhonderdduizend guldens zouden opſchieten. Wegens den tol te Gennep, kwam men, in een afzonderlyk punt, overeen. Het laatſte Verdrag zou vernietigd gerekend worden, zo dra de Vrede met den Biſſchop van Munſter getroffen zou zyn (*h*).

Verdragen met hem geſlooten.

XXII. Gezantſchap naar Zweeden en naar Deenemarke.

De overeenkomſt met Brandenburg ſtrekte zeer, om de Staaten te ſterken tegen den Biſſchop. Doch zy waren, reeds eenen geruimen tyd, bezig geweeſt, om den handel met Zweeden en Deenemarke voort te zetten, en zig, door den byſtand deezer twee Kroonen, ook tegen den Koning van Groot-Britanje te onderſteunen. Men was, in de Lente deezes jaars 1665, gekomen tot het afzenden van eenen buitengewoonen Staatsdienaar naar ieder deezer twee Ryken. Naar Zwee-

(*g*) Reſol. Holl. 24 *Febr.* 1666. *bl.* 37.
(*h*) *Zie* de beide Tract. *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 997, 1000.

Zweeden; vertrok *Joan Ysbrandsz*, Raadsheer in Groningen (*i*). Naar Deenemarke, Godard Adriaan, Vryheer van Reede, Heer van Amerongen (*k*). Ysbrandsz vondt Karel den XI. nog misnoegd op de Staaten, en geheel ongezind, om hen tegen Groot-Britanje te helpen. Ook weigerde hy hun onderstand tegen den Bisschop van Munster, waarop Ysbrandsz, in 't najaar, aanhieldt. De handeling zou, al in Herfstmaand, afgebroken geweest zyn; zo de Fransche Gezant *Terlon* Ysbrandsz niet bewoogen hadt, om nog wat te toeven. Hy bleef dan, aan 't Zweedsche Hof, tot in den Zomer des volgenden jaars; zonder meer te hebben konnen verwerven, dan eene belofte, dat Zweeden, welk, ondertusschen, een Verbond geslooten hadt met den Koning van Groot-Britanje (*l*), zig onzydig houden zou, tusschen de oorloogende Mogendheden. Ook werdt hem de uitvoer van driehonderd stukken geschuts toegestaan. Zyne handeling, toen hy bespeurde, dat 'er geen onderstand van Zweeden te verwerven zou zyn, liep, voornaamlyk, over een Verdrag van Zeevaart; over de vernietiging van het Verdrag van * Opheldering, en over de vernietiging van het Elbingsche Verdrag; welk laatste, door Zweeden, begeerd werdt. Doch men kon elkan- 1665.

* *Elucidatie.*

(*i*) *Zie* zyne Instr. by AITZEMA V. *Deel*, bl. 540. en Secr. Resol. Holl. 1 *April* 1665. II. *Deel*, bl. 467.
(*k*) *Zie* zyne Instr. by AITZEMA V. *Deel*, bl. 555. en Secr. Resol. Holl. 1 *April* 1665. II. *Deel*, bl. 475.
(*l*) *Zie* het Tract. AITZEMA V. *Deel*, bl. 863.

1665. kanderen, over geene van deeze punten, verſtaan (*m*).

Zeven byzondere Verdragen met Deenemarke geſlooten.

Met Deenemarke, ſlaagde de handeling der Staaten voorſpoediger. De Heer van Amerongen vondt, in 't eerſt, wel veel werks aan 't beantwoorden der klagten van het Deenſche Hof. Doch, na dat men, aldaar, begon te voorzien, dat men den byſtand der Staaten haaſt tegen de Zweeden behoeven zou; toonde men meer geneigdheid, om zig met hen te verbinden. Amerongen keerde, eerlang, te rug, met toezegging van byſtand tegen den Biſſchop van Munſter (*n*). Doch om een nader Verbond te ſluiten, zondt de Koning eenen buitengewoonen Gezant naar den Haage, die, hierover, met Gemagtigden hunner Hoog-Mogendheden, in onderhandeling trad. En op den elfden van Sprokkelmaand des jaars 1666, werden 'er *zeven* byzondere Verdragen getekend, tuſſchen den Koning van Deenemarke en deezen Staat (*o*). Het *eerſte* was een verdedigend Verbond, waarby de Koning zig verpligtte, om eene Vloot in zee te brengen; en de Staaten, om hem, daartoe, met penningen, te ondersteunen. By het *tweede*, werden zekere eiſchen, welken men ten laſte van elkanderen hadt, dood en te niet verklaard. Het *derde* regelde de tollen der Houtlaſten, in Noorwegen. By het

1666.

(*m*) Secr. Reſol. Holl. 12 *Dec.* 1665. 10 *April* 1666. II. *Deel*, *bl.* 501, 504. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 534-555, 603-865, 887. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 285, 307.

(*n*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 555-567.

(*o*) Reſol. Holl. 12 *Febr.* 1666. *bl.* 24.

het *vierde*, werden de eischen, die Deenemarke had tegen de Nederlandsche Westindische Maatschappy, bemiddeld. Het *vyfde* bepaalde de grootte van zekere agt Oorlogsschepen, die de Staaten, volgens het eerste Verdrag, in de plaats van geld, zouden mogen leveren. By het *zesde*, werden eenige eischen van Schippers en Kooplluiden vereffend. Het *zevende* en gewigtigste behelsde eenige geheime punten, by welken de Koning zig, onder anderen, verbondt, om, ter stond, nevens de Staaten, in oorlog te treeden tegen Groot-Britanje. Voorts, beloofden beide de Mogendheden den Koning van Frankryk te zullen aanzoeken, om de handhaaving van het eerste en van het laatste Verdrag op zig te willen neemen (*p*), waartoe Lodewyk de XIV. zig, ligtelyk, beweegen liet (*q*). Het laatste Verdrag werdt, ten verzoeke des Konings van Deenemarke, die, sedert eenigen tyd, ver gevorderd was in eene onderhandeling met Groot-Britanje, geheim gehouden: ook voor de Staaten der byzondere Gewesten, die 't bekragtigden, zonder het gezien te hebben; ten blyke, dat de tegenwoordige Regeering, en in 't byzonder de Raadpensionaris de Witt middel wist, om geheime Verdragen te sluiten en te doen bekragtigen, zonder dat 'er de Staaten der byzondere Gewesten kennis van hadden: eene wyze van doen, waarvan men, gelyk sommi- 1666.

(*p*) *Zie deeze Tract. by* AITZEMA V. *Deel, bl.* 888-898.
(*q*) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1666. *bl.* 26.

1666. migen aanmerken (r), ook onder het hoog gesteegen Stadhouderlyk gezag van wylen zyne Hoogheid, Prinse Fredrik Henrik, geen voorbeeld gezien hadt.

Het sluiten van twee Verbonden met Deenemarke en met den Keurvorst van Brandenburg, 't welk maar vyf dagen na elkanderen geschied was, gaf aan den kryg tegen den Bisschop van Munster eene veel beter gedaante. Men hadt nu gegronde hoop, om 'er, in deezen Veldtogt, een einde van te zien. Ook bereidden de Staaten zig, by tyds, om hunne troepen in 't veld te brengen. Alleenlyk gaven hun de raadpleegingen, op het aanstellen der Hoofd-bevelhebberen over hunne Krygsmagt te lande, vry wat bezigheid. 't Zal hier om niet ondienstig zyn, dat wy, hier, het beloop en den uitslag deezer raadpleegingen, beknoptelyk, ontvouwen. Waartoe wy ze eerder besluiten, om dat ons eenige geschreeven stukken ter hand gekomen zyn, die ons, omtrent het verhandelde, vry wat lichts gegeven hebben.

XXIII. Handeling in Holland, om den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal of tot Generaal

Op het einde van den jongsten Veldtogt, was 'er eenig verschil ontstaan, tusschen de Afgevaardigden der Staaten en de voornaamste Legerhoofden: oordeelende de eersten, dat men 't volk nog in 't veld houden, de laatsten, dat men 't naar de winterlegeringen zenden moest. Pradel, die de Fransche hulptroepen gehoodt, was 't eens met de laatsten, naar welken de Afgevaardigden zig ook, schoon

(r) AITZEMA V. Deel, bl. 227.

ſchoon ongaarne, voegden (s). Dit verſchil, of gewigtiger redenen van Staat, deeden eenigen, in Holland, denken, dat men 't opperbevel over 't Leger den Prinſe Joan Maurits niet wederom behoorde op te draagen, indien men een ander Legerhoofd kon vinden van aanzien, en ervaarenheid; die den Hervormden Godsdienſt beleedt, en geen argwaan geeven zou aan de voornaamſte Bondgenooten van den Staat (t), met naame aan Frankryk. Men ziet ligtelyk, dat zy, die dus dagten, den Prins van Oranje van 't opperbevel over 't Leger zogten uit te ſluiten; die, gewiſſelyk, argwaan aan Frankryk geeven zou, behalve dat het hem ook ontbrak aan ervaarenheid. Nogtans, waren 'er eenige Hollandſche Steden, die op de bevordering van den Prinſe bedagt waren, en 'er, in de Vroedſchappen, over raadpleegden. Leiden ſcheen van verſtand, om hem tot Generaal der Ruiterye te verheffen, en 't opperbevel over 't Leger den Prinſe van Turenne, Maarſchalk van Frankryk, op te draagen, zo de Koning van Frankryk hiertoe verſtaan wilde. Doch Haarlem, welk ook op 's Prinſen bevordering geſteld was, keurde egter plat af, dat men 't bevel over 't Leger eenen vreemden Veldoverſte in handen ſtelde (u). D'Eſtrades ſchreef, dat de Raadpenſionaris de Witt zelf yverde, om Turenne tot Veldheer te doen verkiezen (v). Ook hieldt

1666. raal der Ruiterye te verheffen.

Overleg, om 't opperbevel over 't Leger den Prinſe van Turenne op te draagen.

(s) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 162, 165.
(t) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 172.
(u) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 180, 185, 186.
(v) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 100, 103.

1666. hielde hy 't van 's Konings belang te zyn, dat Turenne den Staat, voor eenen veldtogt of twee, geleend werdt, op dat hy den Prins van Oranje, als Overſte der Ruiterye onder hem dienende, van Engeland zou konnen aftrekken, en aan 't belang van Frankryk verbinden. Doch de Koning van Frankryk kon Turenne niet miſſen, en Turenne zelf ſcheen niet te neigen, om herwaards te komen (w). Aanmerkelyk is 't, ondertuſſchen, dat deeze zelfde Maarſchalk van Turenne, dien ſommige Vrienden van het Huis van Oranje, al voor vyf jaaren, aan 't Hoofd der Regeeringe van deezen Staat, wilden geſteld hebben, op dat hy, zynde toen omtrent vyftig jaaren oud, en kinderloos, den jongen Prins zou helpen bevorderen tot de waardigheden zyner voorouderen (x); weinige jaaren na deezen tyd, den Staat, daar men hem zo veel gunſt toedroeg, aan 't hoofd van een Koningklyk Leger, eenen oorlog aandeedt, die kragtiglyk hielp tot 's Prinſen verheffing. Doch, om tot de raadpleegingen over het opperhoofd der Krygsmagt te lande weder te keeren, vyf Geweſten ſtonden 'er zeer op, om hiertoe wederom Prins Joan Maurits te kiezen. De Staaten van Holland en Zeeland zouden meer voor den Hertoge van Tremouille, Prinſe van Tarente, of voor den Graave van Waldek geneigd geweeſt zyn (y); doch geene kans zien-

(w) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 58. *Tom.* IV. *p.* 125, 151. De Witt Brieven II. *Deel. bl.* 194.

(x) Brieven van den Ambaſſ. J. de Huybert *van* 21 *Jan. en* 11 *Febr.* 1661. *MSS.*

(y) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 61, 62.

ziende, om de andere Gewesten te doen veranderen van gedagten, bewilligdenze, in Sprokkelmaand, dat Prins Joan Maurits, van nieuws, werdt verkooren (z). Maar deeze aanstelling veragterde de bevordering van den Prinse van Oranje by de Staaten van Holland. Zy, die hem, onder Turenne, tot Overste der Ruiterye zouden hebben willen verkiezen, vonden ongeraaden, hem, in dezelfde hoedanigheid, onder Prinse Joan Maurits, te laaten dienen. Zy oordeelden ook, dat men den jongen Prins geheellyk moest aftrekken van de verstandhouding met, en van de geneigdheid tot Groot-Britanje, eer men hem, eenigszins, zou konnen bevorderen (a). Ondertusschen, stonden 'er nog verscheiden' hooge Krygsampten te begeeven, waarop, in Lentemaand, geraadpleegd werdt. De Keurvorst van Brandenburg hadt den Prins van Oranje tot een deezer ampten doen aanpryzen, ter algemeene Staatsvergaderinge (b). Doch men vondt het, ter Vergaderinge van Holland, ten hoogste vreemd, dat een uitheemsch Vorst zig stak in iets, dat tot de huishouding van deezen Staat behoorde (c), en weinige dagen laater, beslooten de Staaten van dit Gewest, voor deezen Veldtogt alleen, te bevorderen, tot Overste der Ruiterye, den Prins van Tarente; tot Overste

1666. Prins Joan Maurits bekomt het wederom.

Holland gaat den Prins van Oranje voorby,

(z) Resol. Holl. 22, 25 *Febr.* 1666. *bl.* 35, 47. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 192.
(a) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 193, 199, 206.
(b) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 783, 1006-1008.
(c) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 214.

1666. verſte van 't geſchut, den Heer van Noordwyk; tot algemeenen Serjant-Majoor, den Graaf van Hoorne; en tot algemeenen Kwartier-meeſter, den Luitenant-Kolonel, *Mozes Pain & Vin*. Enkhuizen en Edam alleen hadden den Prins van Oranje tot Overſte der Ruiterye geſtemd (*d*). Haarlem en Leiden waren, meent men, te vooren, tot het gevoelen der meerderheid, overgehaald, door de Witt (*e*). Amſterdam, welke Stad de jonge Prins, in perſoon, gezogt hadt over te haalen, om hem te bevorderen, hieldt zig egter aan 't gevoelen der meerderheid. De Regeering hadt hem plegtig ter maaltyd onthaald. 't Volk, in grooten getale ſamengevloeid om hem te zien, riep, openlyk, om zyne bevordering, en deedt hem uitgeleide met veel gejuich (*f*). Doch hierby bleef het. De Witt hadt, meent men, zo veel invloed op de Regeering deezer Stad, dat hyze, genoegzaam altoos, naar zyne hand wiſt te zetten (*g*). De Prins was, omtrent deezen tyd, ook te Rotterdam geweeſt, daar hem 't volk, insgelyks, veele eer bewees. De Burgemeeſter *Ewoud van der Horſt* onthaalde hem hier: 't welk deezen, nogtans, van eenigen kwalyk genomen werdt (*h*).

In de benoeming tot de hooge Krygsampten.

XXIV. Onderzonderlyk geſprek met de Afgevaardigden van Die van Holland hielden, ſedert, een af-

(*d*) DE WITT. Brieven II. *Deel*, *bl.* 220.
(*e*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 60.
(*f*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 172.
(*g*) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 216.
(*h*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 1007.

van Zeeland, waarin zy deezen zogten te bewegen, om het genomen besluit goed te keuren, en ter Generaliteit te helpen bestemmen. De Raadpensionaris de Witt voerde het woord, zeer dringende op den bekwaamen ouderdom en ervaarenis van den Prinse van Tarente, dien Holland tot Hoofd der Ruiterye wilde bevorderd hebben. Doch de Raadpensionaris van Zeeland, *Pieter de Huybert*, merkte aan „ dat men de hooge Krygsampten, reeds voor lang, behoorde begeven te hebben, niet slegts voor eenen veldtogt, maar voor 't leeven. Dat men zig ook nu van de gelegenheid behoorde te bedienen, om den Prins van Oranje te bevorderen, hebbende men, te vooren, slegts verschild over den ouderdom, dien hy hebben moest, om eenig aanzienlyk Krygsampt te bekleeden, en hy nu genoegzaame jaaren bereikt, om 't harnas te komen aanschieten." Doch hierop werdt, van wege Holland, gezeid, „ dat 'er veel raadpleegens aan vast zou zyn, zo men de Krygsampten geduurig wilde maaken; daar de zaak, kort, en zonder eenig Gewest te benadeelen, was af te doen, zo menze slegts voor eenen veldtogt begave. Om den Prins van Oranje te bevorderen, moest men, voor als nog, niet denken, zo men de vrienden behouden, en den vyanden niet te veel voordeels geeven wilde. Ook hadt Zeeland zelf te vooren verstaan, dat hy ten minsten agttien jaaren oud behoorde te zyn, eer men hem verhief." De Huybert hernam toen „ dat

1666. handelingen tusschen Holland en Zeeland, over de bevorderingen van den Prinse.

1666. „ de Ampten geduurig behoorden te zyn, op
„ dat zy meer aanziens mogten hebben, en
„ te zorgvuldiger waargenomen worden. Dat
„ men de oneenigheid onder de Geweſten
„ zou wegneemen, door de bevordering van
„ den Prinſe, zo niet tot Kapitein- en Ad-
„ miraal-Generaal, ten minſte tot Generaal
„ der Ruiterye en tot een Lid des Raads van
„ Staate: waarmede Zeeland te vrede zou
„ zyn. Dat men, te vooren, verſtaan hadt,
„ dat de Prins agttien jaaren oud zyn moeſt,
„ eer hy tot Kapitein-Generaal; niet eer hy
„ tot eenig minder Krygsampt bevorderd
„ werdt. Dat hy reeds zeer leevendig van
„ geeſt was, en begon te redeneeren. Dat
„ men, zelfs in Holland, onlangs, geraad-
„ pleegd hadt, om hem te bevorderen: 't
„ welk ook gelukt zou zyn, zo men zekere
„ zaak" [de aanſtelling van Turenne, naa-
melyk] „ hadt konnen te wege brengen.
„ Dat hy toen bekwaam genoeg zou ge-
„ weeſt zyn, en derhalve nu niet onbe-
„ kwaam kon geoordeeld worden." De wederzydſche Afgevaardigden, elkanderen gehoord hebbende, beſlooten van alles verſlag te doen (*i*): gelyk geſchiedde (*k*). Men raadpleegde toen, ter Vergaderinge van Holland, ernſtelyk, op den voorſlag van Zeeland. De Edelen verſtonden „ dat men by 't „ voorig beſluit blyven moeſt, den Prins „ niet bevorderende, voor dat men hem ge-

Raadpleegingen hierover, ter Vergaderinge van Holland.

„ heel

(*i*) Notul. Zeel. 1666. *Bylag. bl.* 214. Notulen van de Conf. met Zeeland 25, 27 *Maart* 1666. *MS.*
(*k*) Reſol. Holl. 27 *Maart* 1666. *bl.* 37.

„ heel had afgetrokken van de Engelsche 1666.
„ zyde." Zy voegden er by, „ dat dit zou
„ konnen geschieden, als men den Staaten
„ van Holland de geheele zorg voor 's Prin-
„ sen opvoeding opdroeg, die zy behoorden
„ aan zig te neemen, zo dra men er hun ge-
„ legenheid toe gaven." Dordrecht merkte
aan, „ dat de Prins, zo jong en zo verknogt
„ aan Groot Brittanje, toegelaten worden-
„ de in den Raad van Staate, alles ontdek-
„ ken zou, wat daar voorviel." Voorts, stem-
de deeze Stad met de Edelen. Maar Haarlem
verstondt, „ dat men nu iets ten behoeve van
„ den Prinse besluiten moest, ten ware men
„ afwagen wilde, dat Zeeland, welk altoos,
„ in hagchelyke tyden, gelyk in de jaaren
„ 1653 en 1659, op de bevordering van den
„ jongen Prinse gedrongen had, daartoe,
„ eens, nog gevaarlyker omstandigheden
„ dan de tegenwoordige waarname. Dat
„ men hieromtrent aan Zeeland verklaaren moest,
„ dat men genegen was, den Prins te bevor-
„ deren, en zulks met der daad toonen zou:
„ en, voorts, vaststellen, de opvoeding des
„ Prinsen te aanvaarden, zo dra de Prinses
„ Weduwe zulks schriftelyk verzogt." Delft
had geenen zin, om de opvoeding voorals-
nog aan te neemen, stemmende voorts met
de Edelen. Leiden was 't genoegzaam eens
met Haarlem. Amsterdam sloeg de opvoe-
ding af, en oordeelde, dat men den Zeeuwen
zagt, doch weigerend antwoord geeven moest.
Rotterdam stemde voor de opvoeding, als zy
verzogt werdt. Alkmaar, daarenboven, ook

1666. voor de zitting in den Raad van Staate. Hoorn bewilligde ook in de opvoeding, mids men naarzage wat, desaangaande, te vooren, beslooten ware. Enkhuizen verklaarde zig, als Alkmaar; en Medenblik, als Rotterdam (*l*). 't Besluit viel, derhalve, om Zeeland aan te zeggen „ dat men, om gewigtige redenen „ van Staat, niet kon goedvinden, den Prinse van Oranje, in de tegenwoordige omstandigheden, eenig Krygsampt op de draagen; doch dat zulks niet ontstondt uit ongenegenheid voor 's Prinsen persoon; gelyk men, zo wel door eene goede zorg en opzigt over hem, als op andere wyzen, bereid was te toonen (*m*)." Men gaf aan de Afgevaardigden van Zeeland, terstond, kennis van dit besluit, hun ook opening geevende van de redenen van Staat, welken Holland bewoogen, om 's Prinsen bevordering tegen te houden, uitkomende, voornaamlyk, op zyne verbindtenis aan Groot-Britanje, hebbende hy zelfs bedienden, die jaargelden trokken van Karel den II; aan welken hy, ter oorzaake zyner jongkheid, alles, vreesde men, ontdekken zou, wat hem van de geheimen van Staat bekend mogt worden: behalve, dat ook zyne verheffing argwaan geeven zou aan de Bondgenooten van den Staat, of aan zulken, die 't mogelyk anders worden zouden.

Besluit.

Aanmerkingen der Zeeuwen.

De Zeeuwen zeiden hiertegen „ dat 'er op „ den Prins geen vermoeden vallen kon, dat „ hy

(*l*) Notulen Besoign. 28 *Maart* 1666. *MS.*

(*m*) Resol. Holl. 31 *Maart*, 1 *April* 1666. *bl.* 42, 45. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 225.

„ hy iet, ten nadeele van 't Vaderland, aan 1666.
„ de Engelſchen ontdekken zou. Dat vyan- wen op
„ den wel meer vermaagſchapt waren. Dat het zel-
„ de Prins, daarentegen, ook met verſchei- ve.
„ den' Duitſche Vorſten vermaagſchapt was,
„ zonderling met den Keurvorſt van Bran-
„ denburg, wiens Steden nu een Voor-
„ muur voor den Staat tegen het Duitſche
„ Ryk geworden waren. Dat zy geene Bond-
„ genooten kenden, die argwaan zouden op-
„ vatten over 's Prinſen bevordering. Dat
„ men zig, in allen geval, de wet niet moeſt
„ laaten ſtellen van zyne Bondgenooten, en
„ den Prins zo min, om derzelver wille, uit-
„ ſluiten als bevorderen (n)." Doch de Staa-
ten van Holland bleeven by hun gevoelen.
Die van Zeeland ſloegen, derhalve, terſtond
hierna, ter algemeene Staatsvergaderinge,
voor, dat men den Prins van Oranje tot Over-
ſte der Ruiterye behoorde te verkiezen, en
hem, te gelyk, zitting te geeven in den Raad
van Staate (o).

XXV. De Staaten van Holland neemen den Prins van Oranje aan tot een Kind van Staat.

Midlerwyl, hadt de Prinſes Weduwe, ver-
neemende, dat de Staaten van Holland maar
op een verzoek van haaren kant wagteden,
om de opvoeding en onderwyzing van den
Prinſe wederom te aanvaarden; en vooraf,
zo men meent, heimelyk, overgehaald door
de Witt (p), niet verzuimd, zulk een verzoek in
te leveren, op den tweeden van Grasmaand (q).
Ook

(n) Notul. Confer. Zeel. 31 *Maart* 1666. *MS.*
(o) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 786.
(p) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 217-224.
(q) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 790. D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 203.

1666. Ook werdt, verstond, besloten, dat men de verdere opvoeding des Prinsen aanvaarden zou, daartoe benoemende dezelfde Personen, die 'er, in 't jaar 1660, toe benoemd waren geweest, zo ver zy nog in 't leeven waren. De plaatsen der overleedenen werden, door anderen, vervuld. De Personen, aan welken, thans, de zorg voor 's Prinsen onderwyzing opgedraagen werdt, waren de Heeren *Wighold van der Does*, Heer van Noordwyk, uit de Ridderschap; *Adriaan van Blyenburg*, Heer van Barendrecht, Oud-Burgemeester van Dordrecht; *Gillis Valkenier*, Burgemeester en Raad van Amsterdam; *Nanning van Foreest*, Rekenmeester der Domeinen en Raad in de Vroedschap van Alkmaar, benevens den Raadpensionaris de Witt. Haarlem en Leiden waren wat misnoegd, dat 'er niemant, uit deeze twee Steden, benoemd was, tot de opvoeding. Haarlem deedt 'er eene aantekening tegen. Doch hierby bleef het (*r*). Wyders verstondt men, dat alle de bedienden van den Prinse, door deeze verandering, ontslaagen waren van hunnen dienst. De meeste Leden, en vooral de Raadpensionaris de Witt waren 'er zeer op gezet, om alle Engelschen en Engelschgezinden te weeren uit het Hof van den Prinse (*s*). De Heer van Gend werdt tot Gouverneur van den Prinse aangesteld, op eene wedde van vyfduizend guldens (*t*). De Heer van Zuilenstein, die dee-

Zy maaken groote verandering in zyne Hofhouding.

(*r*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 235.
(*s*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 230.
(*t*) Resol. Holl. 15 *Febr.* 1667. *bl.* 41.

MR. GILLIS VALCKENIER,
Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam.

J. Houbraken, fecit na 't Schildery by den Wel Ed: Gestr: Heer Mr. J. W. Valckenier, Heer van Brachem, Cillershoek, enz. te Amsterdam.

deeze waardigheid, tot hiertoe, bekleed hadt, werdt met een jaargeld van vierduizend guldens, voor den tyd van vyf jaaren, ſchadeloos geſteld. Aan den ontſlaagen Hofmeeſter, *Joan Boreel*, Zoon van den Ambaſſadeur aan 't Franſche Hof, werdt een vendel Knegten toegezeid (*u*). De Zeeuwen verzogten deel te mogen hebben aan 's Prinſen opvoeding. Doch dit werdt hun, nu, gelyk te vooren, door verſcheiden' redenen, ontlegd (*v*). 1666.

De jonge Prins hadt vry wat ſmert, over de verandering in zyne Hofhouding. Voor-al, zou hy den Heer van Zuilenſtein gaarne by zig gehouden hebben: ook den Hofmeester Boreel (*w*). Doch 't weeren van eenige anderen, gelyk Heenvliet en Bromlei, keurde hy goed. Maar die van Holland lieten niemant by hem blyven, dien zy voor Engelſchgezind hielden (*x*). Zy beoogden, den Prinſe, dien zy nu, gelyk men 't noemde, tot een *Kind van Staat* aangenomen hadden, gantſch andere grondregels van Regeeringe in te boezemen, dan hy, tot hiertoe, uit zulken, die meeſt met hem verkeerden, hadt konnen leeren (*y*). Midlerwyl, werdt hy niet tot eenig Krygsampt bevorderd, gelyk de meeſte Geweſten begeerd hadden. Holland beweerde, dat

(*u*) Reſol. Holl. 2, 9, 10, 13, 15, 16, 17 *April*, 21 *May* 1666. *bl.* 46, 56, 59, 62, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 6. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 792 794, 804.

(*v*) Notul. Beſ. *op de* Conf. met Zeel. 17 *April* 1666. *MS.* Reſol. Holl. 17 *April* 1666. *bl.* 76.

(*w*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 225.

(*x*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 247, 250, 252. D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 223, 224.

(*y*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 787.

1666. dat men hiertoe niet komen moest, voor men hem de Engelsche grondregels, welken hem ingedrukt waren, geheellyk, ontleerd hadt: 't welk, naar men 't hier inzag, ten minste, nog eenigen tyd vereischte.

XXVI. Krygsbedryven der Munsterschen.

't Bevel over 's Lands Krygsmagt te lande nu wederom aan Prinse Joan Maurits zynde opgedraagen, begon men te raadpleegen op eene vroege opening van den veldtogt. De Munsterschen hadden, in 't begin van Louwmaand, het Friesche Veen en het Dorp Emmen in Drente overvallen, en geplonderd. Ook dreigdenze Koeverden aan te tasten (z). In 't voorleeden najaar, hadden zy, zo 't scheen, tegen den zin van den Markgraave van Kastel-Rodrigo, eenig volk geworven in de Spaansche Nederlanden, welk thans veel overlast deedt, in de Meierye van 's Hertogenbosch en in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom, alwaar zy zig van 't Kasteel van Wouw meester maakten (a). Doch de Prinsen van Tarente en Fredrik van Nassau versloegen een gedeelte van dit volk, in den Oudenbosch (b). Ook gaven de Staaten den Bevelhebberen der sterke Plaatsen last, om den Munsterschen, door het uitzenden van partyen, afbreuk te doen; gelyk, hier en daar geschiedde (c). Doch om een Leger te velde te brengen, welk bekwaam zou zyn, om iet van belang uit te voeren tegen

(z) AITZEMA V. *Deel, bl.* 770, 773, 775.
(a) Notul Zeel. 30 *Jan.* 26 *Febr.* 1 *Maart* 25 *May* 1666. *bl.* 28, 81, 86, 164.
(b) AITZEMA V. *Deel, bl* 613, 638, 776, 778.
(c) AITZEMA V. *Deel, bl.* 773.

gen den vyand, vondt men, ter oorzaake van de oneenigheid onder de Gewesten, zig, tegenwoordig, niet in staat (*d*). Ook stremden de onderhandelingen over een Verdrag met den Bisschop, welken, onlangs, te Kleeve, begonnen waren, de wervingen, voor eene poos. De Bisschop kon, by mangel van geld, zyn Leger ook niet uit de Steden krygen. De Staaten waren op 't spoor, om eenen zyner Ritmeesteren over te haalen tot hunnen dienst (*e*). 't Een en 't ander deedt hem dan neigen tot vrede: doch hy werdt, inzonderheid, tot handeling bewoogen, door den Keurvorst van Brandenburg: wiens Verdrag met deezen Staat thans op eenen goeden voet stondt (*f*). De Staaten, genoeg te doen hebbende met den oorlog tegen Groot-Britanje, waren ook geneigd, om zig deezen vyand kwyt te maaken. Beverningk, die met Brandenburg handelde, kreeg, derhalve, ook last, om met de Bisschoplyke Afgevaardigden te spreeken. Ondertusschen, waren de Lunenburgsche troepen in beweeging: de Franschen reeds in 't Land. 't Verdrag met den Keurvorst werdt getroffen (*g*). Daar nog by kwam, dat Karel de II. agterlyk bleef, in het opbrengen der onderstandgelden, welken hy den Bisschop van Munster beloofd hadt (*h*). Alle deeze redenen en de raad van Frankryk deeden den Bisschop 1666. Vrede-handeling te Kleeve.

be-

(*d*) De Witt Brieven VI. *Deel*, *bl.* 532.
(*e*) Sect. Resol. Holl. 24 *Febr.* 1666. II. *Deel*, *bl.* 502, 503.
(*f*) Memoir de Guiche *Livr.* II. *p.* 207, 208.
(*g*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 1020-1022.
(*h*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 239.

1666. besloten tot vrede met de Staaten, die, door de wederzydsche Gemagtigden, op den agttienden van Grasmaand, te Kleeve, geteekend werdt (*i*). 't Verdrag begreep de volgende puiten: „ De Biſſchop beloofde den „ Staaten te zullen te rug geeven alle de Plaatſen, door hem, in deezen oorlog, bemagtigd, met naame het Kaſteel van Borkelo. „ De Staaten zouden, na den zevenentwintigſten, geene vyandlykheid pleegen tegen den Biſſchop. En deeze beloofde, afſtand te zullen doen van alle Verbonden, ſtrydig met den tegenwoordige Vrede. Ook zou hy nimmer eenig verbond ſluiten tegen de Staaten; die gelyke beloften deeden, met opzigt op den Biſſchop. De wederzydſche Bondgenooten werden, in 't Verdrag, begreepen. De Biſſchop deedt afſtand van het regt van opperſte magt over Borkelo, zonder egter het regt van het Duitſche Ryk te willen verkorten. Omtrent het regt van * regtſtreekſche of voordeelige Heerlykheid, bleeven de zaaken, als voor den oorlog. De Keizer, de Koning van Frankryk, de Keurvorſten van Mentz, Keulen en Brandenburg, de Biſſchop van Paderborn, de Paltsgraaf van Nieuwburg en de Hertogen van Brunswyk-Luneburg zouden verzogt worden, om de onderhouding van dit Verdrag te willen handhaaven (*k*)." Ook voldeeden zy, ſedert, aan dit

De Vrede wordt geſlooten.

* *Dominium directum, ſive utile.*

(*i*) Reſol. Holl. 30 *April* 1666. *bl.* 3.
(*k*) *Zie* het *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 1023 *enz.*

dit verzoek (*l*). Tienstond na het treffen der Vrede, werden de ingenomen Steden geruimd, door de Munsterſche knegten: die, vervolgens, afgedankt werden. Prins Joan Maurits, die duizend guldens ter weeke, geduurende deezen veldtogt, genooten hadt, bekwam, naderhand, daarenboven, nog tienduizend guldens eens (*m*). I. Boek.

XXVII. Lodewyk de XIV. verklaart Karel den II. den oorlog.

Midlerwyl, hieldt de oorlog met Groot-Britanje de Staaten in gedurige bekommering, veroorzaakende, onder anderen, zulke zwaare koſten, dat menze niet lang meer zag goed te maaken, zonder te dugten voor eenen opſtand onder 't gemeen, die de verandering der tegenwoordige Regeeringe naar zig ſleepen zou. Men liet niet na, zulks den Koning van Frankryk voor te houden, door van Beuningen en d'Eſtrades (*n*), en bewoog hem, eindelyk, om zyne gezanten uit Engeland te rug te roepen, en den Koning van Groot-Britanje den oorlog te verklaaren; welk laatſte, op den zesentwintigſten van Louwmaand, geſchiedde (*o*). 't Gevolg leerde egter, dat Karel de II. weinig nadeel hadt van deeze Oorlogsverklaaring. Ook ſchryven ſommigen, dat zy alleen geſchied was, om den Raadpenſionaris de Witt en de tegenwoordige Regeering van deezen Staat ſtaande te houden, niet om den Engelſchen afbreuk

Inzigt deezer Oorlogsverklaaring.

(*l*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 807, 914, 1041.
(*m*) Reſol. Holl. 19 *April* 1668. *bl.* 34.
(*n*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 35. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 911.
(*o*) *Zie* Reſol. Holl. 4 *Febr.* 1666. *bl.* 1. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 912.

1666. breuk te doen (*p*). Zeker is 't, dat de Vloot, die Frankryk by de zeemagt der Staaten beloofde te zullen voegen, onder allerlei voorwendſels, opgehouden werdt, niet voor den Herfſt in zee ſtak; en zig nimmer vereenigde met de Vloot der Staaten.

De Vlooten van Groot-Britanje en deezen Staat komen in zee.

Men liet, ondertuſſchen, hier te Lande, niet na, ſterk te arbeiden aan het uitruſten van Oorlogsſchepen, die in Texel verzameld werden. Men raadpleegde ook op de orde, welke men houden zou, wanneer 's Lands Vloot zig zou voegen, met die des Konings van Frankryk (*q*). Doch 't liep aan tot in Bloeimaand, eer de ſchepen, ten getale van vyfentagtig, behalve de jagten en branders, gereed raakten. De Keurvorſt van Brandenburg, de Prins van Oranje en andere Grooten begaven zig toen naar Texel, om 's Lands Vloot te bezigtigen; by welke gelegenheid, het ſcheepsvolk zig niet wederhouden kon van zyne genegenheid tot den jongen Prinſe te betuigen, door het roepen van *Vivat de Prins van Oranje!* dat overal de Vloote klonk. De Luitenant-Admiraal de Ruiter was nu vereerd met het opperbevel over den aanſtaanden togt. De Engelſche Vloot, die ook klaar, en agtenzeventig of tagtig ſchepen van Oorloge ſterk was, werdt gebooden door Prinſe Robert, Zoon van wylen den Keurvorſt-Paltsgraave Fredrik, en door den Generaal Monk, nu Hertoge van Albemarle. De Ruiter raakte,

(*p*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 242.
(*q*) Secr. Reſol. Holl. 17 *Febr.* 1666. II. *Deel*, *bl.* 501.

te, op den eerſten van Zomermaand, in zee (r), neemende, terſtond, zynen koers naar de Engelſche kuſt. Doch 't liep aan tot den elfden, eer hy de Engelſche Vloot, die, kort te vooren, uit Duins geloopen was, in 't gezigt kreeg. Albemarle voerde nu 't oppergebied, zynde Prinſe Robert, met eenige ſchepen, verzeild, om agt te geeven op de Franſche Vloote, onder den Hertoge van Beaufort, die, naar men vernomen hadt, zig zogt te voegen by de Ruiter. Ten een uur na den middag, raakten de Vlooten aan elkanderen. De Engelſchen hadden de loef van de onzen, doch niet tot hun voordeel, hellende hunne ſchepen, door den harden wind, ſterk over bakboord; waardoor zy de onderſte laagen geſchuts niet gebruiken konden. Ook konden veelen, om dezelfde reden, hun geſchut niet vaardig genoeg zetten, en ſchooten dikwils in 't water. De onzen, daarentegen, konden, over ſtuurboord zeilende, hun onderſte geſchut, zo wel als het bovenſte, gebruiken, en deeden, te loefwaard uit ſchietende, den vyanden groote ſchade. Men vogt, van wederzyde, met geene minder ſtyfzinnigheid dan dapperheid. Ten vier uuren, zag men een groot Engelſch Fregat zinken, kort na dat het de laatſte laage van de Ruiter ontvangen hadt. Wat laater, werden, in 't wenden der Engelſchen, drie ſchepen afgeſneeden van hunne Vloote, en door de onzen veroverd. *William Berklei*, Ridder, die een deezer

1666. Zeeſtryd van vier dagen.

(r) Aitzema V. Deel, bl. 813.

1666. zer schepen voerde, liet het leeven, al vegtende. Twee Nederlandsche schepen, door eigen of vyandelyk vuur, in brand geraakt, vergingen, daarentegen, ongelukkiglyk, met een gedeelte van 't volk, en de Kapiteinen *Otto van Treslong* en *Simon Blok*. Tegen den avond, zonk 'er nog een groot Engelsch schip. De Engelsche Schout by nagt, *John Hermans*, in een hevig gevegt geraakt met de onzen, deedt, eindelyk, al deinzende, eenen schoot, die den Luitenant Admiraal Kornelis Evertsen het leeven benam. De nagt maakte, omtrent ten tien uuren, een einde van 't gevegt, welk, met den volgenden morgen, hervat werdt. Doch eene opgekomen' stilte deedt de Vlooten van elkanderen wyken, tot dat, omtrent ten tien of elf uuren voor den middag, de wind wederom wakkerde. Men lei het, derhalve, wederom aan tegen elkanderen. Tromp raakte toen, met zyn Esquader, zo diep onder de vyanden, dat hy, ongetwyfeld, overmand geweest zou zyn, ware hy niet ontzet geworden, door de Ruiter. De Vice Admiraal, *Abraham van der Hulst*, werdt, by deeze gelegenheid, doorschooten. Ook verbrandde het schip de Liefde, waarop *Pieter Salomonszoon* geboodt. Vier andere Nederlandsche schepen, zwaar beschadigd zynde, werden, uit den snyd, naar Texel gesleept. Doch de Engelschen leeden meer. De Ruiter, met Albemarle in gevegt geraakt, vuurde zo vinnig, dat men, eerlang, verscheiden' Engelsche schepen zag zinken. Tot drie reizen toe, wendde de Ruiter het naar den

Is. Tirion excudit.

ABRAHAM VAN DER HULST,
Vice-Admiraal
van Holland en West-Vriesland.

J. Houbraken. sculps.

den vyand, die, eindelyk, met den nagt, 1666.
week naar de Engelſche kuſt, niet boven der-
tig bekwaame ſchepen by zig hebbende. Des
anderendaags, den dertienden van Zomer-
maand, zynde eerſten Pinkſterdag, zogt de
Ruiter wederom ſlaags te raaken. Doch Al-
bemarle ſtreedt niet, dan al wykende naar de
rivier van Londen, werwaards hy, door de
Nederlandſche Vloote, gevolgd werdt. On-
der dit wyken, ſtaken de Engelſchen ver-
ſcheiden' hunner reddeloosſte ſchepen in
brand, op dat zy den onzen niet in handen
zouden vallen. Maar de Royal Prins, ge-
voerd door George Askue, Admiraal der
Witte Vlagge, raakte, op de Galper, aan
den grond, daar 't ſchip door den Schout by
nagt, Sweers, ligtelyk, bemagtigd, en daar-
na verbrand werdt: zeer tegen den zin van
Tromp, onder wiens vlag, dit ſchip veroverd
was, en wien de Ruiter, zo ſommigen ſchry-
ven (s), de eer misgunde, van het, als in zee-
gepraal, naar 't Vaderland te voeren. Askue
werdt, des anderendaags, gevangkelyk naar
den Haage gezonden. Prins Robert, geene
Franſche Vloot ontmoet hebbende, was, on-
dertuſſchen, omtrent op den zelfden tyd, als
de Royal Prins vaſt raakte, met vyfentwin-
tig ſchepen, gekomen by het overſchot der
Vloote onder Albemarle, waarop men zig,
ter wederzyde, gereed maakte tot eenen he-
vigen ſtryd, die, des anderendaags, den veer-
tienden van Zomermaand, 's morgens ten agt
uu-

(s) Memoir. de Guiche *Liv.* II. *p.* 219.

1666. uuren, aangevangen werdt. De Engelſche Vloot was nu zeſtig of eenenzeſtig; de onze vierenzeſtig ſchepen van oorloge ſterk. Doch 't Esquader van Prinſe Robert, welk zulk een merkelyk gedeelte van 's vyands magt uitmaakte, was onbeſchadigd en friſch. Onze gantſche Vloot hadt, daarentegen, in drie dagen, veel geleeden: en 't volk was zeer vermoeid. De ſtryd was hevig, en zeer twyfelagtig in den aanvang. Verſcheiden' ſchepen werden, van wederzyde, reddeloos geſchooten. Een der onzen verbrand. Doch na den middag, geboodt de Ruiter den zynen, gelykelyk, en, van alle kanten, op den vyand in te breeken: 't welk, met zo veele wakkerheid, werdt uitgevoerd, dat de Engelſchen haaſt in wanorde raakten, en wyken moeſten. Toen werden verſcheiden' Engelſche ſchepen veroverd. Verſcheiden' anderen gingen te gronde. De Ruiter vervolgde den wykenden vyand, tot omtrent zeven uuren des avonds, wanneer een opkomende dikke miſt hem belette, hierin te volharden. Den volgenden dag, kon men, zelfs van de ſtengen der Nederlandſche ſchepen, geenen vyand meer in 't oog krygen; waarom de Ruiter te raade werdt, met 's Lands Vlootel, naar de verzamelplaats te keeren. Ook liep hy, dien zelfden dag, in de Wielingen.

De Engelſchen wyken, in wanorde.

Verlies van wederzyde.

Schoon 't voor onpartydigen klaar was (*t*), dat de overwinning aan de zyde der Staaten geweeſt was; ſtak men egter, te Londen, vreug-

(*t*) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. p. 268, 269, 270, 271.

vreugdevuuren aan, en hieldt eenen dankdag, als hadden de Engelſchen de zege bevogten. Doch zy konden 'er geene blyken van toonen, gelyk de onzen doen konden. Ook noemen hunne eigen' Schryvers hun gedrag, in deeze gelegenheid, *een beſpotten van God en een bedriegen van de weereld* (*u*). Nogtans kwam den Staaten de zege duur te ſtaan. Zy verlooren, in dit gevegt van vier dagen, den Luitenant-Admiraal Kornelis Evertſen, den Vice-Admiraal van der Hulſt, den Schout by nagt Stakhouwer, *zes* Kapiteinen en omtrent agthonderd matroozen en ſoldaaten. 't Getal der gekwetſten beliep omtrent elfhonderd en vyftig: dat der verbrandde ſchepen vier in alles. Maar de Engelſchen hadden wel drie-entwintig ſchepen verlooren, waarvan 'er zes in Holland opgebragt werden. 't Getal hunner dooden beliep, meent men, tuſſchen de vyf- en zesduizend, waaronder waren de Vice-Admiraalen Barklei en *Mings*. Drieduizend gevangen' Engelſchen werden herwaards gebragt, waaronder de Admiraal Askue. De vyand hadt, daarentegen, maar weinige gevangenen, en niet één ſchip konnen opbrengen. De Staaten vonden, hierom, geraaden, eenen algemeenen dankdag te houden, over de blykbaare zege, hun, door de Voorzienigheid, verleend. Askue werdt, eerlang, uit den Haage, naar Loeveſtein gevoerd (*v*): daar hy zat, tot na 't ſluiten der Vre- 1666.

(*u*) Burnet Hiſt. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 229.
(*v*) Reſol. Holl. 16 *Juny*, 7 *Octob.* 1666. *bl.* 4, 72.

1666. Vrede (*w*). Het Lyk van Barklei, welk den Staaten ook in handen gevallen, en, op hun bevel, gebalsemd was, werdt naar Engeland gezonden: hebbende men, hier, de edelmoedigheid gehad, om het den Koning van Groot-Britanje aan te bieden, die het, terstond, dankelyk aanvaardde (*x*).

XXVIII. 's Lands Vloot loopt wederom uit. Toeleg om eene Landing te doen.

't Leedt niet lang, of de beide Vlooten kwamen, op nieuws, in zee. De onze liep uit op den vierden van Hooimaand, niet meer dan negentien dagen na haare aankomst. Men meende de Engelschen, die nog niet gereed waren, te verrassen binnen Harwich. Doch stilte en tegenwind hielden de Ruiter zo lang op, dat deeze toeleg te niet liep. 's Lands Vloot was ook verzeld van eenige fluiten, gepropt met zes- of zevenduizend soldaaten, met welken men voorhadt eene Landing te doen, hebbende zekeren *Samuel Ravens*, eenen Engelschman, te Rotterdam woonagtig, aangenomen, eenen opstand te verwekken in Engeland. Ook tradt hy, omtrent het Noordvoorland, aan land; doch keerde onverrigter zaake, doordien hy zyne Landsluiden op hunne hoede, en alles met Krygsvolk bezet gevonden hadt. De fluiten met de soldaaten werden toen naar de Maaze te rug gezonden. Hooimaand liep op 't einde, eer de Engelsche Vloot de Rivier afkwam. En op den vierden van Oogstmaand, omtrent den middag, raakten de Vlooten aan el-

De Vlooten raa-

(*w*) Resol. Holl. 4 *Maart* 1667. *bl.* 60.

(*x*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 285 *enz.* 293 *enz.* 305. BRANDT de Ruiter, *bl.* 463-500. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 697-724, 826-830.

JAN EVERTSEN,
Luitenant-Admiraal
van Zeeland.

A. Schouman del. naar't Originel by den Heer H. Everts, Schepen en Raad te Middelburg. J. Houbraken fecit.

Is. Tirion excudit.

TJERK HIDDES DE VRIES,
Luitenant Admiraal van Frieslandt.

G. van Eeckhout, delin: J. Houbraken, fculpsit.

elkanderen. Dien zelfden morgen, was de Heer van Sommelsdyk in 's Lands Vloote gekomen, en hadt zig begeven aan boord van den Luitenant-Admiraal Tromp, onaangezien de Ruiter hem verzogt hadt, dat hy zig op zyn schip onthouden wilde: 't welk, daarna, by sommigen, eenig vermoeden baarde, als of hy Tromp eenen raad was komen geeven, die met 's Lands dienst niet wel bestaan kon. De Nederlandsche voorhoede, aangevoerd door de Luitenant-Admiraalen Jan Evertsen en *Tjerk Hiddes de Vries*, raakte eerst in 't gevegt met den vyandlyken Vice-Admiraal, Thomas Allen: al ras werden beide Evertsen en de Vries ieder een been afgeschooten, waaraan zy overleeden. Evertsen, die, eenigen tyd, buiten bewind was geweest, was, op zyn ernstig verzoek, na 't sneuvelen van zynen Broeder Kornelis, wederom in zee gezonden, en liet nu, gelyk verscheiden van zyne maagschap, zyn leeven in 's Lands dienst. 't Schip van den Vice-Admiraal Bankert zonk. Een ander viel den Engelschen in handen, die 'er den brand in staken. Binnen twee uuren, werdt de gantsche Nederlandsche voorhoede in wanorde en aan 't wyken gebragt. De Ruiter was, met den middeltogt, de voorhoede kort gevolgd; doch de stilte was oorzaak, dat hy, slegts met een gedeelte van zyn Esquader, met den Hertoge van Albemarle, in een hevig gevegt raakte. Tromp, die de agterhoede geboodt, bleef, wel twee mylen beweesten de Ruiter, met opgegyde zeilen, als of hem 't werk niet aanging, leggen; waarvan de Ruiter de reden

1666. ken slaags.

1666. niet bevroeden kon: Ondertuſſchen, braken de Engelſchen in, tuſſchen onze voor- en agterhoede, omſingelende de Ruiter, van alle kanten; die zig zo wakkerlyk weerde, dat de Engelſchen eens van hem af hielden; doch hem, wel haaſt, met nieuwe hevigheid, aanvielen. Een gedeelte van zyn Esquader, vergeefs hoopende op ontzet van Tromp, begon toen den moed te verliezen, en begaf zig op de vlugt. De Ruiter zelf, zeer reddeloos geſchooten, vondt eindelyk geraaden, met klein zeil, te wyken, en kwam, nog dien zelfden avond, by het Esquader van Evertſen en de Vries. Wat Tromp betreft, hy hadt, eenigen tyd na dat de Ruiter met Albemarle in gevegt geraakt was, zyn Esquader aangevoerd tegen den Engelſchen Vice-Admiraal, *Jeremias Smith*. Men vuurde, eenen tyd lang, hevig op elkanderen. Een Engelſch ſchip werdt in brand geſteken. De Schout by nagt, *'t Hoen*, dood geſchooten. Doch tegen den avond, kreeg Tromp Smith op de vlugt: hoewel ſommigen meenen, dat Smith alleen week, om Tromp verder af te trekken van de Ruiter; aan wien Tromp zig ook luttel ſcheen te laaten gelegen zyn, alzo hy het Esquader onder Smith vervolgde, den gantſchen nagt door: welk vervolgen hem, daarna, tot misdaad aangerekend werdt. Met den volgenden dag, zynde den vyfden van Oogſtmaand, begon het gevegt wederom tegen de Ruiter, die nog t'eenemaal omringd lag van de Engelſchen, en wel haaſt in zulk een' nood raakte, dat hy zynen aftogt, al vegtende, vervolgen moeſt. Albemarle kreeg

De Ruiter wykt.

kreeg toen hoop, om hem te neemen, of zyn 1666.
schip te verbranden. Ook zondt hy 'er eenen brander op af, die nogtans, door de Ruiter, met zo veel beleid, werdt afgekeerd, dat hy vrugteloos verbrandde. Verscheiden Engelsche schepen gaven hem, daarna, te gelyk, de volle laag, met zo veel geweld, dat alles scheen te zullen bersten en breeken, en de oude zeeheld, half mistroostig, uitriep: *O God! hoe ben ik zo ongelukkig! Is 'er nu, onder zo veele duizenden kogels, niet een, die my weg neemt!* Hy herstelde zig egter wederom, en streedt, dapperlyk, al wykende, tot dat hy omtrent de Vlaamsche banken genaderd was. Albemarle, zig hier niet durvende vertrouwen, gaf bevel om af te wenden: waarna de Ruiter, met zyne byhebbende schepen, de Spleete inzeilde, en voor den Doorlo, zwaar beschadigd, ten anker kwam. Tromp ook, te rug gekeerd van 't vervolgen der Engelschen, liep naar de Wielingen, en voorts door 's Lands Diep binnen. Zodanig een' uitslag hadt het tweede zeegevegt deezes jaars: waar in de onzen maar twee, de Engelschen vier schepen verlooren. Nogtans was de overwinning buiten tegenspraak aan hunne zyde, alzo zy zee hielden (y), die zy de onzen hadden doen ruimen. Tromp zelf werdt, op zynen hertogt, vervolgd, door den vyand, die zig, des anderendaags, omtrent tagtig zeilen sterk, vertoonde op Schooneveld. De aftogt van de Ruiter werdt egter gepreezen, door de Franschen, schryvende den Koning aan

Zyne hoopeloosheid.

(y) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 414.

1666. aan d'Estrades, *dat hy daarmede meer lofs hadt ingelegd, dan of hy den slag gewonnen hadt.* Ook vereerde de Koning hem, kort hierna, met de Ridderorde van S. Michiel. Wat hem betreft, hy weet de ongelukkige uitkomst van 't gevegt meest aan het agterblyven van Tromp, over wien hy zelfs klaagde aan de Staaten. Doch Tromp stelde, daarentegen, de Ruiter in 't ongelyk. De Staaten van Holland, bespeurende, dat 'er groote verwyderíng ontstaan was tusschen deezen twee, besloten, op den voorslag van den Raadpensionaris de Witt, Tromp te verlaaten van zyn ampt (*z*), gelyk, nog voor 't einde van Oogstmaand, zeer tegen den zin van de Vergadering der algemeene Staaten, geschiedde. De Kolonel *Willem Jozef van Ghent* werdt, in zyne plaats, tot Luitenant-Admiraal verheeven (*a*). Sommigen meenen, dat Tromps blykbaare zugt tot het Huis van Oranje voor de voornaamste reden, waarom hy in ongunst verviel, moet gehouden worden (*b*). De Koning van Frankryk zou gaarne gezien hebben, dat hy zig in zynen dienst begeven hadt. Doch d'Estrades zag geene kans, om dit te wege te brengen (*c*).

XXIX. Buat wordt in hegtenis genomen.

Omtrent twee weeken na den ongelukkigen zeeslag, raakte, in den Haage, in hegtenis *Henri de Fleury de Coulan, Heer van Buat*, en Ritmeester in dienst van deezen Staat. De oor-

(*z*) Resol. Holl. 19, 24 *Aug.* 1666. *bl.* 92, 108.
(*a*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 326. BRANDT de Ruiter, *bl.* 501-533. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 729-732.
(*b*) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 280.
(*c*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 435, 448, 483.

oorzaak van zyn ongeluk verdient wel, naauwkeuriglyk, naargespoord te worden; om dat 'er uit blyken zal, hoe ongeneigd men thans in Holland ware, om den Prins van Oranje te bevorderen, tot de waardigheden, door zyne voorouders, hier te Lande, bekleed. Buat was, voor deezen, Paadje van den Prinse van Oranje geweest; doch, ter gelegenheid van de jongste verandering in 's Prinsen Hofhouding, ontslaagen van zynen dienst (*d*). Hy hieldt, sedert eenigen tyd, met kennisse van den Raadpensionaris de Witt, geheim verstand met zekeren *Gabriel Silvius*, die in dienst der Koningklyke Prinsesse geweest was, en zig thans in Engeland onthieldt. Doch onder deksel deezer handelinge, wisselde hy ook Brieven met den *Graave van Arlington*, thans Geheimschryver van Staat; die hem, niet lang na het eerste zeegevegt deezes jaars, hadt aangemoedigd, om iet, ter bevordering van den Prinse van Oranje, te onderneemen (*e*). Sommigen schryven zelfs, dat hy kennis hadt van de Landing der Engelschen, onder Holmes, op het Eiland ter Schelling, die, kort hierna, ondernomen werdt, en strekken zou, om beweeging te verwekken onder 't gemeen (*f*), onder begunstiging van welke, men den Prins van Oranje zogt te doen bevorderen. Doch hiervan is my geen blyk voorgekomen. Wel vind ik, dat Holmes, onder beleid van *Laurens Heemskerk*, weleer Kapitein

1666. Oorzaak van zyn ongeluk.

(*d*) D'Estrades, *Tom.* IV. *p.* 420.
(*e*) Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 138.
(*f*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 241.

1666. tein onder 't Kollegie op de Maaze (*g*), of van den gewezen Stuurman van Kortenaar, die, om pligtverzuim, gebannen was, op den twintigsten van Oogstmaand, een groot getal van Koopvaardyschepen, in 't Vlie, in brand gesteken, en daarna, het Westeinde van ter Schelling aan koolen gelegd heeft (*h*): doch of hiermeer agter geschoolen, en of Buat 'er de hand in gehad hebbe, meldt niemant met zekerheid. Wyders hadt Buat de gewoonte, om eenige Brieven, welken hy van Engeland ontving, mede te deelen aan den Raadpensionaris. In Grasmaand, hadt hy 'er nog eenigen vertoond; uit welken bleek, dat Karel de II. niet ongenegen tot vrede was, mids men 'er, in Londen, en zonder tusschenkomst van Frankryk, over handelde (*i*). Doch op den agttienden van Oogstmaand, wederom eenige brieven, zo van Arlington als van Silvius, gebragt hebbende aan den Raadpensionaris (*k*), hadt hy daar, uit onagtzaamheid, bygelaaten een' brief van Silvius, aan 't hoofd van welken stondt *Pour vous même*, *Voor u zelven*. In deezen Brief, werdt gewaagd van *vrienden* in Holland, die arbeidden, om eene bezending naar Engeland te bevorderen. Ook vermaande de Schryver Buat, „ dat het goed zyn zou, dat de *Steden*, welken hy wist *geneigd* te zyn tot eene *goede vre-*

Inhoud van twee Brieven, aan en door hem geschreeven.

„ *de*,

(*g*) Resol. Holl. 18 *Aug.* 1666. *bl.* 87.
(*h*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 534. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 731, 838.
(*i*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 236, 251.
(*k*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 305.

„ de, zig onderling verbonden, en een moe- 1666.
„ dig besluit namen, om dezelve te bevor-
„ deren. Zo dra dit geschied ware, zou men
„ zig, in Engeland, duidelyker openen, en
„ middelen aan de hand geeven, waardoor
„ de * *toeleg, hem bekend*, zou konnen very- * *Intri-*
„ deld worden. Ook zou 't gene hy hierin *gue.*
„ deedt geheim blyven; twyfelende den
„ Schryver niet, of men zou, langs deezen
„ weg, de zaaken brengen, daar menze heb-
„ ben wilde: waartoe, dagt hy, de voordee-
„ len, laatstelyk, door de Engelschen, ter
„ zee, behaald, niet weinig zouden toebren-
„ gen. Eindelyk, verzogt hy Buat, hem te
„ willen melden, hoe veele schepen de Staa-
„ ten waarlyk verlooren hadden; alzo hy niet
„ twyfelde, of men zou hun verlies, in Hol-
„ land, tegen de waarheid, zoeken te ver-
„ kleinen (*l*)." De Witt hadt zo dra deezen brief niet geleezen, of hy vertoonde dien den Staaten van Holland, die den inhoud zo bedenkelyk vonden, dat zy Buat, terstond, ontbooden, en, eerst in de Kasteleinye, en kort daarna, op de Voorpoorte van den Hove, in verzekering deeden brengen (*m*). Midlerwyl, hadt men, ten zynen huize, ook zyne papieren beslaagen, en, onder dezelven, gevonden de kladde van eenen brief, in Lentemaand laatstleeden, wanneer, in den Haage, sterk gewerkt werdt, om den Prins van Oranje tot Kapitein Generaal, of ten minste tot Generaal der Ruiterye te doen verkiezen, door hem,

(*l*) Zie AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 839.
(*m*) Resol. Holl. 19, 21 *Aug.* 1666. *bl.* 91, 98.

1666. hem, aan den Graave van Arlington, geſchreeven; waarin hy zig, onder anderen, bediende van deeze woorden: „ Wy hebben „ reeds eene groote party gemaakt, die voor „ de Vrede is, en gevolgelyk voor *mynen kleinen Meeſter*. Zy overtreft ver de andere „ party, die, tot hiertoe, de Regeering in „ handen gehad heeft; weshalve de Koning „ niet twyfelen moet, of myn Meeſter zal „ boven dryven. - - De Verklaaringen, die „ Silvius en ik hier gedaan hebben, wegens „ des Konings opregte gezindheid tot de „ Vrede, hebben de herten van alle eerlyke „ luiden gewonnen. Ik geef u te bedenken, „ in welk een' goeden ſtaat, zyne Majeſteit „ en myn kleine Meeſter hier zyn zullen, „ wanneer de Vrede gemaakt zal zyn, ja ik „ zeg u, andermaal, dat hy de grootſte Koning der weereld zyn zal. Maar, zo die „ eerlyke luiden vinden, dat men koeler „ wordt, om vrede te maaken, zullenze hun „ Vaderland, eenpaariglyk, en uit al hun vermogen, verdedigen, en, in den uiterſten „ nood, - - mynen kleinen Meeſter, gewisſelyk, wegjaagen, en zig werpen in de armen van Frankryk. - - Ik ben zeer verzekerd, dat het geluk van mynen Meeſter afhangt van het goed verſtand, tuſſchen den „ Koning en de eerlyke luiden alhier, die „ voor de Vrede zyn: 't welk my gedrongen „ heeft, om myne laatſte Brieven in 't vuur „ te werpen; want, zo ik ze den welmeenenden vertoond hadt, zoudenze allen veranderd zyn. - - Ik bezweer u dan, dat gy den

„ Ko-

„ Koning verzekert, dat myn Meester t'ee- 1666.
„ nemaal bedorven is, zo hy geene vrede
„ maakt (*n*)." Het vinden van deezen Brief vermeerderde de agterdogt tegen Buat. Men bespeurde, klaarlyk, dat hy in heimelyke onderhandeling was, om den Prins van Oranje te doen bevorderen, door middel van den Koning, deszelfs Oom. Hy betuigde, nogtans, geene andere oogmerken gehad te hebben, dan het sluiten der Vrede. Ter Vergaderinge der algemeene Staaten, werdt, door sommigen, met naame door Zeeland, geoordeeld, dat Buat niet voor Holland alleen behoorde te regt te staan. Doch de Staaten van Holland verstonden, dat hy geoordeeld moest worden, daar hy gevat was. Ook werdt zyne zaak, eerlang, den Hove in handen gesteld (*o*). En hier bekende hy, onder anderen, niets gedaan te hebben, dan met kennis van *Joan Kievit* en Ewoud van der Horst, den eersten, wegens Rotterdam, zitting hebbende in de Gekommitteerde Raaden; waarin de andere, wegens dezelfde Stad, ook eertyds gezeten hadt (*p*): doch nu hadt hy zitting in den Raad van Staate (*q*). Kievit was, voor weinige dagen, ook voor het Hof gedaagd; ter gelegenheid van het drukken en verspreiden van een zogenaamd *Verslag van den Heere van Sommelsdyk*, wegens 't gene Tromp gebeurd was, in de

Kievit en van der Horst hebben deel aan den handel van Buat.

(*n*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 240.
(*o*) Resol. Holl. 24 *Aug.* 1666. *bl.* 105. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 241, 242.
(*p*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 329.
(*q*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 430.

1666. de laatſte ontmoeting met de Engelſchen. In dit Verſlag, werdt Tromps dapperheid hooglyk geroemd, en de Ruiter, daarentegen, niet donkerlyk verdagt gemaakt van laf hertigheid (*r*). De Staaten van Holland, zig hierover ten hoogſte gebelgd houdende, hadden het Hof bevel gegeven, om 'er onderzoek op te doen (*s*). Kievit bekende, het Verſlag ontworpen te hebben: waarna het, door zyne Huisvrouwe, *Alida Tromp*, Zuſter van den Luitenant-Admiraal, nevens derzelver twee ongehuwde Zuſters, geſchreeven met de hand van haaren Neeve *Melenwater*, gezonden was aan haaren Broeder, *Jan Tromp*, te Amſterdam, die het ter druk perſe bezorgd hadt. De Staaten van Holland belaſten Kievit, op deeze bekenteniſſe, zig te onthouden uit de Vergadering der Gekommitteerde Raaden, midsgaders, uit die der Staaten van Holland en der algemeene Staaten, tot dat hy zig voor den Hove zou hebben gezuiverd, wegens 't gebeurde (*t*). Hy deedt dit niet alleen; maar week zelfs, bewuſt van 't gene hy met Buat gehandeld hadt, ten Lande uit naar Brabant, en eerlang naar Engeland. Van der Horſt rekende zig ook niet veilig in Holland; maar begaf zig naar Brabant op de vlugt (*u*): waarop de Staaten beſlooten, dat het Hof, zo wel tegen Kievit en van der Horſt, als tegen Buat, zou han-

Zy wyken ten Lande uit.

de-

(*r*) *Zie* AITZEMA V. *Deel, bl.* 841.
(*s*) Reſol. Holl. 14 *Aug.* 1666. *bl.* 81.
(*t*) Reſol. Holl. 21 *Aug.* 1666. *bl.* 97.
(*u*) AITZEMA V. *Deel, bl.* 841.

delen (v). Zelfs verzogten zy den Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo, de twee vlugtelingen te willen vaſthouden (w): waarop egter niets volgde. Ondertuſſchen, lieten de Staaten van Holland niet af, het Hof, by herhaalinge, te vermaanen, om over Buat regt te doen, volgens de Plakaaten van den Lande; terwyl zy weigerden, ter Generaliteit, opening te geeven van den ſtaaat der Regtspleeginge: waarop verſcheiden' Geweſten, met naame Zeeland, ſterk bleeven dringen (x). Het Hof veroordeelde hem, derhalve, ter dood, op den vyfden van Wynmaand. Doch men gaf 'er hem geene kennis van, voor den tienden. De Keur-Brandenburgſche Staatsdienaar, *Copes*, leverde hierop, zonder uitſtel, eenen Brief over van den Keurvorſt aan de Staaten van Holland, waarby genade of verzagting van ſtraffe voor Buat verzogt werdt (y). Doch de Staaten ſloegen dit verzoek heuſchelyk af (z). Buat werdt, op den elfden, openlyk onthalsd. In zyn vonnis, welk terſtond, met den druk, gemeen werdt gemaakt, werdt hem te laſt gelegd, dat hy, ongeoorlofde briefwiſſeling met den vyand gehouden hadt (a): waarom hy geoordeeld werdt, de dood verdiend te hebben. Hy beweerde egter, tot zyn uiterſte oogenblik, dat hy onſchuldig ſtierf, en 1666.

Buat wordt onthalsd.

(v) Reſol. Holl. 24 *Aug.* 1666. *bl.* 105.
(w) Reſol. Holl. 15 *Sept.* 1666. *bl.* 6.
(x) Reſol. Holl. 17 *Sept.* 1, 2, 5, 8, 11 *Octob.* 1666. *bl.* 14, 62, 63, 66, 63, 80, 89.
(y) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 846.
(z) Reſol. Holl. 11 *Octob.* 1666. *bl.* 88.
(a) *Zie* het *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 844.

1666. en nimmer iet anders dan 's Lands welvaart gezogt hadt (*b*). Doch dat hy dit gedaan hadt, door middelen, die men voor verkeerd of ontydig hieldt, en op eene wyze, die met de orde der Regeeringe ſtreedt, hadt hem in lyden gebragt. De Staaten van Zeeland hielden, zelfs na de dood van Buat, aan, dat hun de ſtukken zyner Regtspleeginge getoond werden, alzo 'er, huns oordeels, in het vonnis zelf, van verſcheiden' zaaken, en onder anderen van zekere Vredepunten, door Buat aan den Raadpenſionaris de Witt behandigd, gewaagd werdt, waarvan de algemeene Staaten tot nog toe geene kennis gehad hadden. 't Vertoog, welk zy, ter deezer gelegenheid, inleverden, behelsde verſcheiden' ſcherpe uitdrukkingen tegen de Staaten van Holland, en onder anderen „ dat men nu bewaarheid „ zag, 't gene de voorouders, toen de Ge- „ weſten nog een *gemeen hoog* **Staatsdienaar* „ hadden, reeds voorzien en gevreesd hadden, te weeren, dat Holland al 't gezag der „ Regeeringe zou zoeken aan zig te trekken, „ en 't hoog gebied voeren, over de andere „ Gewesten. Dat men, al ten tyde van Kromwel, in dat bewuſte haatelyke werk der „ Uitſluitinge, een voorbeeld gegeven hadde „ van tweeërlei handeling met den vyand, „ eene bedekte en eene openlyke, en dat zy, „ die dit werk toen gedreeven hadden, meer „ beloond dan geſtraft waren. Dat Holland „ nu,

Scherp Vertoog van Zeeland, ter gelegenheid der Regtspleeginge over Buat.

**Minister.*

(*b*) AITZEMA V. *Deel, bl.* 143. Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 282 *& ſuiv.*

„ nu, door Buat, over vrede gehandeld hadt, 1666.
„ zonder kennis der algemeene Staaten, en
„ dat hy geſtraft was over iet, dat men, te
„ vooren, hadt goedgevonden te beloonen:
„ 't welk met alle goede orde ſtreedt." Ten beſluite, werden de Staaten van Holland, ernſtelyk, vermaand „ om afſtand te doen „ van alle byzondere handeling met uitheemſche Mogendheden: waaruit toch niet dan „ nadeel voor den Staat te dugten was (c)." Doch de Staaten van Holland ſtoorden zig luttel aan dit Vertoog, en lieten zig geenszins overhaalen, om de ſtukken van 't geding voor de algemeene Staaten open te leggen (d). Buat plagt zo diep in de gunſt van Zeeland te ſtaan, dat de Staaten van dit Gewest, reeds voor eenige jaaren, beſlooten hadden, zyne Kompagnie paarden, die ter hunner betaalinge ſtondt, te gebruiken tot eene lyfwagt voor den Prinſe van Oranje; wanneer deeze, t'eenigen tyde, tot Stadhouder en Kapitein-Generaal bevorderd werdt (e). Met de zaak van Kievit en van der Horſt werdt ook voortgegaan. Kievit werdt ten zwaarde veroordeeld, wanneer men hem in handen krygen mogt: voorts, van alle ampten en waardigheden vervallen, en zyn goed verbeurd verklaard. Doch van der Horſt werdt alleenlyk gebannen, uit Holland, Zeeland en Utrecht, met verbeurdverklaaring van zyne goederen, die nogtans, naderhand, aan

Vonnis over Kievit en van der Horſt.

(c) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 246. VI. *Deel*, *bl.* 89.
(d) Reſol. Holl. 22 *Nov.* 1666. *bl.* 18:
(e) Notul. Zeel. 21 *Sept.* 1661. *bl.* 142.

1666. aan zyne kinderen werden afgestaan. De Zuster van Tromp raakte, met eene geldboete, vry (*f*). Een Geneesmeester te Delft, die alles, wat hem van Staatszaaken bekend werdt, naar Engeland overschreef, raakte, omtrent deezen tyd, ook in hegtenis (*g*). Doch hoe 't met hem afliep, is my niet voorgekomen. Zekere Dirk van Ruiven, te vooren, om verbooden' verstandhouding, uit Holland gebannen, en nu in Friesland woonagtig, liep, omtrent deezen tyd, zo zeer in 't oog, dat men hem, uit Holland, deedt naarspooren (*h*). Ook bevondt men, sedert, dat hy een jaargeld trok van den Koning van Groot-Britanje, en dat hy 't Engelsche Hof, van tyd tot tyd, berigt gaf van 't gene hier omging. Ondertusschen, was hy 't gevaar, welk hem dreigde, ontweeken. In Lentemaand des volgenden jaars, werdt hy, door het Hof van Friesland, ten zwaarde verweezen, zo dra men hem in handen krygen zou (*i*). De bedekte handel met Engeland, die, sedert eenigen tyd, met kennisse eeniger Wethouderen van verscheiden' Hollandsche Steden, gedreeven was (*k*), werdt hiermede t'eenemaal gestuit.

En over Dirk van Ruiven.

XXX. De Ruiter loopt wederom in zee.

Midlerwyl, was 's Lands Vloot, die, in 't begin van Oogstmaand, ingevallen was, voor 't einde derzelve maand, wederom in staat gebragt, om zee te konnen kiezen. Ook was men, met

(*f*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 558. VI. *Deel*, *bl.* 86. D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 663.
(*g*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 633.
(*h*) Resol. Holl. 16 *Sept.* 1666. *bl.* 13.
(*i*) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 24.
(*k*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 553.

met den Graave d'Eſtrades, overeengekomen, wegens de orde, welke men, by het vereenigen der Franſche en Nederlandſche Vlooten, houden zou: waartoe de Koning nu, zo men verzekerde, de vereiſchte bevelen gegeven hadt (*l*). De Ruiter ſtak in zee, op den vyfden van Herfſtmaand, koers zettende naar de Franſche kuſt, om zig te ligter te konnen ſamenvoegen, met de Vloote onder den Hertoge van Beaufort, die voor Rochelle lag; doch eerlang naar Breſt verzeilde (*m*). 's Lands Vloot bevondt zig, den elfden, omtrent Boulogne, toen zy de Engelſche op haar zag afkomen. De Ruiter bereidde zig, hierop, terſtond, tot den ſtryd. Doch de Engelſchen, hielden af, en weeken. Ook verhinderde de harde wind, dat de Vlooten aan elkanderen raakten. De Ruiter zeilde daarna wederom te rug, tot voor Duinkerken, alzo de Franſche Gezanten beloofd hadden, dat hunne Vloot zig naar de Nederlandſche kusten vervoegen zou. Ook was men bedugt, dat men, 't Kanaal dieper inzeilende, in de bogt vervallen mogt, zonder verzekerd te zyn, dat men de Franſche Vloot gereed vinden zou, en met gevaar van opgehouden te worden door tegenwind, terwyl 's Lands kuſten onbeſchermd zouden zyn. De Koning van Frankryk nam dit verzeilen van 's Lands ſchepen kwalyk, voorgeevende, dat zyne Vloot, daardoor, in gevaar gelaaten werdt 1666.

(*l*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 440, 464.
(*m*) Aitzema V. *Deel, bl.* 945, 949.

1666. werdt (*n*). Doch men oordeelde, dat hy geene reden hadt tot misnoegen. Voor 't einde van Herfſtmaand, werdt 's Lands Vloot van eenen ſtorm beloopen, die eenige ſchade veroorzaakte. Ook hadt men veele zieken op de ſchepen. De Ruiter zelf was onpaſſelyk aan de koortſe. De Staaten beſlooten, hierom, de Vloot t'huis te ontbieden: 't welk, nogtans, op de tyding van eenen geweldigen brand te Londen, nog eene korte wyle, verſchooven werdt. De Ruiter kreeg egter, op zyn verzoek, verlof, om zig naar land te begeeven, tot herſtelling zyner gezondheid. De Vloot, die met ziekte en kwaad weder te ſtryden hadt, viel ook, omtrent het midden van Wynmaand, in de havens deezer Landen (*o*). De Koning van Frankryk klaagde over dit invallen, ernſtelyk, aan de Staaten, voorwendende, dat hierdoor de ſamenvoeging der twee Vlooten, die nu op een' goeden voet ſtondt, verhinderd werdt (*p*). Doch de Staaten verſtonden, dat zy gewigtige redenen hadden, om hunne ſchepen, in dit onſtuimig jaargetyde, niet langer in zee te waagen. De Krygsbedryven ter zee werden, derhalve, hiermede beſlooten.

's Lands Vloot wordt van ſtorm beloopen. Valt in.

Men raadpleegde egter, al terſtond, over de middelen, om 's Lands Vloot, tegen het aanſtaande voorjaar, in ontzaglyker ſtaat te ſtellen. Doch ſommige Geweſten, met naame

(*n*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 466, 467.
(*o*) Brandt de Ruiter, *bl.* 534-552.
(*p*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 497. Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 295.

me Gelderland, Overyssel en Groningen, die meest, by den Munsterschen krygh, geleeden hadden, bleeven zeer agterlyk, in 't voldoen van hun aandeel in de lasten des oorlogs (q); die meest op Holland aankwamen. 1666.

XXXI. Orde op het beschryven van nieuwe Edelen in het Lid der Ridderschap van Holland.

Het Lid der Ridderschap en Edelen van Holland, ten deezen tyde zynde uitgestorven tot op vyf Persoonen, te weeten de Heeren van Wimmenum, Noordwyk, Duivenvoorde, Asperen en Maasdam; besloot, den zevenden van Wintermaand, nog vyf Heeren in de orde te beschryven, te weeten *Joan François van Schagen*, Heer van Over-Slydrecht; *Oysbrecht van Matheneſſe*, Heer van Matheneſſe, *Jakob van Wassenaar*, Heer van Obdam, *Filips de Zoete de Laeke van Villers*, Heer van Zevender, en *Daniel van Wyngaarden*, Heer van Werkendam. Voorts beraamden de Edelen zekere orde, waarnaar men zig, in het toekomende; in het beschryven van nieuwe Heeren in het Lid der Ridderschap gedraagen zou: welke orde zy verzogten, dat, door de Staaten van Holland, bekragtigd mogt worden. Doch my is niet gebleeken, dat zulks geschied zy. By deeze orde, werd vastgesteld: 1. „ dat, by overlyden van een „ Heer uit de Edelen, deszelfs oudste Zoon „ of verdere mannelyke nakomeling, vyf„ entwintig jaaren oud zynde, terstond zou „ beschreeven worden in het Lid der Ridder„ schap, ten ware alle de beschreeven' Ede„ len, eenpaariglyk, oordeelden, dat zulks „ niet dan met ondienst van de gantsche Or„ de

(q) Aitzema V. *Deel*, bl. 795-803, 848, 852.

1666. „ de der Ridderſchap, geſchieden kon. 2. Dat,
„ by mangel van eenen Zoon, de Broeder van
„ den overleeden' zou beſchreeven worden,
„ onder dezelfde voorwaarden. 3. Dat ook
„ alle andere Hollandſche Edelluiden zouden
„ mogen beſchreeven worden, by meerder-
„ heid van ſtemmen; mids de Heeren van de
„ Orde, daartoe, eenen bekwaamen tyd van
„ te vooren, byeengeroepen wierden, en
„ men geene twee Broeders van een' en den-
„ zelfden Vader, geen' Oom en Neef, en gee-
„ ne twee Broeders-Zoonen, te gelyk, in de
„ Orde toeliete. 4. Dat men geene vreemde
„ Edelen in de Orde beſchryven zou, dan met
„ eenpaarige ſtemmen. 5. Dat, in alle de ge-
„ noemde gevallen, ongekrenkt zou blyven
„ het oud Regt, en de beſtendige gewoonte,
„ volgens welke, niemant in de Orde der Rid-
„ derſchap ontvangen werdt, dan die bezit-
„ ter was van eene hooge, of ten minſte van
„ eene Ambagtsheerlykheid, binnen Hol-
„ land en Weſtfriesland gelegen, en van nie-
„ mant dan van de Staaten van deezen Lande
„ leenroerig: of wel van een adelyk Stamhuis
„ of Ridderlyke Hofſtede, uit hoofde van
„ welke, de bezitters, oudtyds, beſchreeven
„ plagten te worden (*r*)." Uit welke ſchik-
king, ſchoon zy, miſſchien, nimmer bekrag-
tigd werdt, door 's Lands Staaten, onder an-
deren, af te neemen is, dat men thans geene
zwarigheid maakte, om vreemden in het Lid
der Edelen toe te laaten: waarop, nogtans, op
andere tyden, veel te zeggen geweeſt was.

(*r*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 857.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Groot-Britanje en de Staaten beginnen te verlangen naar vrede. Brand te Londen. Aanvang eener handelinge.* II. *Verbond tuſſchen Deenemarke, de Staaten, Brandenburg en Lunenburg. De Keizer en Spanje worden 'er niet in toegelaaten.* III. *Karel de II. ſtaat den Haage tot handelplaats voor. Men verkieſt, te Breda byeen te komen.* IV. *Naamen en laſt der Staatſche Gevolmagtigden. Inzigten van Lodewyk den XIV.* V. *Onderhandelingen te Breda, over de wederzydſche bezittingen, over eene duiſterheid in 't Verbond van* 1662, *over de brieven van Schâverhaaling, en over de Engelſche Akte op den Koophandel.* VI. *De Staatſchen vorderen Tabago en S. Euſtatius te rug van de Franſchen. Wapenſchorſing voorgeſlaagen. Afgeweezen.* VII. *Onderhandeling met de Zweedſchen. Misverſtand tuſſchen de Engelſchen en Staatſchen. Openbaare handeling te Breda.* VIII. *Toeruſting der Staaten ter zee. Sheerneſs bemag-*

tigd. De Engelſche Vloot in Chattam verbrand. Gevegt tuſſchen van Net en Spragh. IX. Vervolg der Vredehandelinge. De Vrede wordt getroffen. Inhoud van 't Verdrag. Karel de II. verzoekt, dat Kievit herſteld worde. X. Toeleg van Lodewyk den XIV. op de Spaanſche Nederlanden. Argwaan hierover. De Franſchen veroveren een gedeelte van Henegouwen en Vlaanderen. XI. Opening eener handelinge tuſſchen Frankryk en Spanje. Voorſlag van de Witt. XII. Twee Verdragen met Zweeden. XIII. Gezantſchap naar Engeland. De Spaanſchen verzoeken onderſtand van de Staaten. Nieuwe tweeledige voorſlag van Frankryk. XIV. Opening van Van Beuningen, aan 't Franſche Hof afgekeurd. Looze handel van de Witt. De Spaanſchen ſcheppen moed. De Engelſchen komen tot omzien. XV. Raadpleegingen op 't aanſtellen van Legerhoofden. Ontwerp van Holland, om 't Kapitein-Generaalſchap af te ſcheiden van 't Stadhouderſchap. Oordeel der Geweſten over het zelve. Eeuwig Edict. XVI. Karel de II. zendt Temple naar den Haage, om een Verbond voor te ſlaan. Geſprek tuſſchen Temple en de Witt. XVII. Twee Verbonden met Groot-Britanje geſloten. Zweeden treedt in het eene, welk triple Alliantie genoemd wordt. XVIII. Aanmerkingen over deeze Alliantie. Zy verwekt misnoegen by Franſchen en Spaanſchen Men ontdekt de geheime punten. XIX. Handeling der Staaten aan verſcheiden Hoven. De Franſchen bemagtigen het Franche Comté. XX. De Staaten dringen Kaſtel-Rodrigo tot het aan-

aanvaarden van den voorſlag der Franſchen. Hy neemt eene wapenſchorſing aan. Handeling in Frankryk. XXI. *Sommige Geweſten willen Spanje helpen. Argwaan op Temple. Handeling te Bruſſel. Genappe bemagtigd, door de Franſchen. Ontwerp van een Verdrag tuſſchen Frankryk en Spanje.* XXII. *Bewegingen van 't Franſche Leger. De Staaten zenden Krygsvolk naar Lillo. Verdrag met Frankryk. Akenſche Vrede.* XXIII. *Aanmerkingen over dezelve.* XXIV. *Poogingen om den Prins van Oranje te bevorderen. Bezending naar Zeeland, Friesland en Groningen. Oproer te Veere. De Prins van Oranje word eerſte Edele van Zeeland. Holland ſluit de Stadhouders uit den Raad van Staate.* XXV. *Twiſt in Friesland.* XXVI. *Onluſten in Stad en Lande.* XXVII. *Verdeeldheid in Overyſſel.* XXVIII. *Ooſtfrieſche zaaken.* XXIX. *Geſchil tuſſchen Holland en Zeeland, over 't gezag van 't Hof.* XXX. *Overeenkomſt over 't draagen der laſten, tuſſchen 't Zuider- en Noorderkwartier. Verſterking van Naarden voorgeſlaagen. Handeling over 't loſſen der Heerlykheden van Geertruidenberg en Brederode.*

TWee jaaren hadt nu de oorlog tuſſchen Groot-Britanje en deezen Staat geduurd, zonder dat Karel de II. zig beroemen kon, eenig voordeel van belang op zyne vyanden behaald te hebben. De verheffing van den Prinſe van Oranje, die hy, 1666. I. De Engelſchen beginnen te verlangen naar ten vrede.

1666. ten minſten onder anderen, beoogd hadt, was onwaarſchynlyker geworden dan te vooren, ſedert dat de Staaten zig dieper hadden ingewikkeld met Frankryk, en ſedert dat Lodewyk de XIV. zig meer aan de behoudenis der tegenwoordige Regeeringe van den Vereenigden Staat hadt laaten gelegen zyn. De Koning van Groot-Britanje begon, derhalve, te verlangen naar gelegenheid, om met eere uit den oorlog te raaken. 't Volk, in Engeland, haakte ook naar de Vrede, en droeg noode de koſten van eenen kryg, waarvan de redelykheid en noodzaakelykheid, bezwaarlyk, te begrypen was. De Staaten hadden zig ook, na 't uitberſten des oorlogs, door verſcheiden' Verbonden, geſterkt, en Vrede gemaakt met den Biſſchop van Munſter; zo dat 'er weinig kans ſcheen, om hun te lande afbreuk te doen. Ter zee, was nu, gelyk gemeenlyk, het lot der wapenen wiſſelvallig geweeſt, en men hadt reden om te dugten, dat de Staaten, ontſlaagen van den Munſterſchen kryg, zig ſterker te water zouden toeruſten. Hier kwam by, dat de peſt, ſedert eenigen tyd, ſterk gewoed hadt in Londen, en zy was maar pas aan 't afneemen, toen de Stad, op den twaalfden van Herfſtmaand en eenige volgende dagen, door eenen yſſelykſten brand, voor een aanmerkelyk gedeelte, in de aſſche gelegd werdt (*a*); zonder dat men ooit, met zekerheid, de oorzaak van deezen brand, die, in 't gemeen, geoordeeld werdt, door

Brand te Londen.

(*a*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 746, 747.

door de Roomſchen, ontſteken te zyn, heeft konnen ontdekken. Alleenlyk, vindt men, dat een uit de *Labadiſten*, eene gezindheid, die, omtrent deezen tyd, eenig gerugt maakte in Holland (*b*), kort na de Landing der Engelſchen op ter Schelling, den Raadpenſionaris de Witt, uit den naam van eenige anderen, eenen voorſlag deedt, om Londen in brand te ſteeken. Doch de Witt hadt deezen voorſlag verworpen, zeggende „ dat hy „ de breuk tuſſchen de twee volken niet wy„ der, en geheel ongeneeslyk maaken wil„ de." En toen men hier nu tyding van den brand kreeg, vermoedde hy, dat dezelve, voorbedagtelyk, geſtigt was; en dat men 'er hem over geſproken hadt, om de Hollanders, daarna, met eenigen ſchyn, van deeze euveldaad verdagt te konnen maaken (*c*). Doch wat 'er van de oorzaak deezes brands zyn moge, hy bragt niet weinig toe, om 't volk en den Koning te doen haaken naar vrede. 1666. Zonderlinge ontmoeting van de Witt.

De Staaten waren, huns ondanks, gedrongen geweeſt tot den oorlog, en hadden, eer dezelve, in Europa, openlyk aangevangen was, reeds een voorſlag gedaan (*d*), waaruit bleek, dat zy de wapenen met weêrzin opnamen. Ook drukten de koſten van den kryg, die, voor dit loopende jaar, op vierenveertig tonnen ſchats begroot waren, en meeſt door Holland moeſten uitgeſchooten wor- Laſten des oorlogs voor de Staaten.

(*b*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 163, 634.
(*c*) Burnet Hiſt. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 229.
(*d*) *Zie* L. *Boek*, *bl.* 139.

1766. worden (*e*), de Landen boven maate. Men verlangde, derhalve, ook hier, in 't algemeen, naar de Vrede. En ſchoon de Staaten van Holland en de Raadpenſionaris de Witt niet zouden gedoogd hebben, dat de verheffing des Prinſen van Oranje eene der voorwaarden werdt van het Verdrag, kon men hen, nogtans, met geenen ſchyn, verdagt houden, dat zy oorlog zogten; alzo zy altoos te kennen gegeven hadden, en eerlang met der daad toonden, dat zy zig, behalve op deeze, op alle andere redelyke voorwaarden, verdraagen wilden. Ook hielden zy, al van 't begin des oorlogs, een waakend oog op 't gene in Engeland omging, bedektelyk agt geevende, of men daar ook eenige geneigdheid toonde tot handeling (*f*): tot zo verre zelfs, dat men 'er, in Frankryk, argwaan over opvattede, en de Staaten verdagt hieldt van heimelyken handel met Groot-Britanje (*g*). Doch men verzekerde den Franſchen Gezant het tegendeel zo ernſtelyk (*b*), dat hy 'er in geruſt ſcheen. De aanbieding van Barkleis Lyk door de Staaten, in eenen beleefden brief (*i*), den tienden van Hooimaand gedagtekend, gaf de eerſte gelegenheid tot eene onderhandeling, tuſſchen de oorloogende Mogendheden. De Koning van Zweeden, onlangs, een Verdrag ge-

Zy haaken insgelyks naar vrede.

Aanvang eener handelinge.

(*e*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 619.
(*f*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 184, 205.
(*g*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 64. DE WITT Brieven II. *Deel*. *bl.* 190, 198, 202, 205.
(*b*) Reſol. Holl. 2 *Juny* 1666. *bl.* 15.
(*i*) *Zie* dien *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 723.

gemaakt hebbende met Breemen, waartoe de Staaten, door 't zenden van troepen naar de grenzen, tot ondersteuninge der Stad, hadden medegewerkt (*k*), hadt hun en Groot-Britanje, omtrent den zelfden tyd, zyne bemiddeling aangebooden, die, terstond, van der Staaten zyde, aanvaard werdt (*l*). Karel de II. schreef den Staaten, den veertienden van Oogstmaand, kort na het tweede zeegevegt deezes jaars, dat hy het Lyk van Barklei, dankelyk, ontvangen zou. Doch, in 't slot van den brief, gaf hy te kennen, dat hy, onaangezien de zeege, onlangs door hem behaald, genegen bleef, om zig, op billyke en eerlyke voorwaarden, te verdraagen met de Staaten (*m*). By de overzending van het Lyk, herschreeven de Staaten, op den zeventienden van Herfstmaand „ dat „ hun zeer aangenaam geweest was, 's Ko„ nings geneigdheid tot vrede te bespeu„ ren; dat zy gelyke geneigdheid hadden, „ en nog aanbooden, gelyk zy, voorheen, „ gedaan hadden, dat men of zou blyven be„ zitten, 't gene men elkanderen benomen „ hadt, of het elkanderen, wederzyds, te „ rug geeven. Wyders, verzogtenze, dat de „ Koning zig, duidelyker dan tot nog toe „ geschied was, wilde verklaaren, dat hy „ de bemiddeling van Zweeden aanname, „ gelyk zy reeds gedaan hadden, en dat hy „ zig 1666.

(*k*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 297 *& suiv.*
(*l*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 724-729.
(*m*) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 732. D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 391.

1666. „ zig ook byzonderer wilde openen, wegens „ de voorwaarden, op welken hy zig met hen „ zou willen verdraagen (*n*)." 't Antwoord, welk hierop kwam, was den veertienden van Wynmaand gedagtekend, en behelsde eene duidelyke verklaaring, dat de Koning de bemiddeling van Zweeden aanvaardde. Voorts, betuigde hy „ niet te begeeren, dat de Regeering van den Staat eenige de minſte „ verandering onderging, noch dat de vryheid aldaar gekrenkt werdt, door de afhangkelykheid van eenigen Prins van zyne „ zyde. Ook wilde hy geen ander oppergezag of heerſchappy over de zee vorderen, „ dan zyne voorzaaten, eertyds, onbetwiſt, „ bezeten hadden. Alleenlyk, begeerde hy „ 1. dat de Staaten zig ſtipt hielden aan het „ Verbond van den jaare 1662, zyne onderzaaten, voor alle dingen, beveiligende „ tegen de onderdrukkingen hunner bevelhebberen in de Indien; met opzigt op welken, hy een Verdrag van Zeevaart begeerde te ſluiten. 2. Dat zy hem eene maatige ſomme gelds toeſtonden, in vergoeding der ſchade, door hem en zyne onderdaanen, geleden. en 3. dat zy eenige Perſoonen naar Engeland zonden, om de verdere byzonderheden van 't Verdrag te regelen (*o*)." De Staaten beantwoordden deezen Brief, niet voor den vyfentwintigſten van

Karel de II. betuigt, de Staaten niet tot verandering der Regeeringe, of afhangkelykheid van eenigen Prins te willen dringen.

Zyne eiſchen.

Der Staaten antwoord.

(*n*) *Zie* Reſol. Holl. *15 Sept. 1666. bl. 7.* AITZEMA *V. Deel, bl. 732.* D'ESTRADES *Tom. IV. p. 469.*

(*o*) *Zie* AITZEMA *V. Deel, bl. 750.* D'ESTRADES *Tom. IV. p. 515.* Memoir. de GUICHE *Livr. II. p. 305.*

van Slagtmaand, te kennen geevende „ 1. dat 1666.
„ zy zig altoos aan het Verbond van den jaa-
„ re 1662 gehouden hadden, en wilden hou-
„ den, en gaarne een Verdrag van Zeevaart
„ zouden sluiten, mids het wederzyds even
„ zeer verbonde, en Europa zo wel als de
„ Indien betroffe. 2. Dat zy zig niet alleen
„ niet tot vergoeding van schade gehouden
„ rekenden, maar zelfs vry wat te vorderen
„ hadden; doch dat zy, in dit opzigt, zo
„ gemaatigd zouden handelen, dat men re-
„ den van vergenoeging hebben zou. en 3.
„ dat zy, met Frankryk en Deenemarke in
„ Verbond staande, niet afzonderlyk, noch
„ in Engeland, van vrede konden komen
„ handelen; maar verzogten, dat de Ko-
„ ning eene onzydige Plaats geliefde te noe-
„ men, daar hunne Bondgenooten, van wel-
„ ken zy zig niet dagten te scheiden, ook
„ derzelver gezanten zouden konnen zen-
„ den (*p*)." Van 's Konings verklaaring, opzigtelyk op de Regeering van deezen Staat en op zyne voorgewendde heerschappy over de zee, repten de Staaten geen woord. Ondertusschen, bleek, uit deeze verklaaring, niet donkerlyk, dat men, te vooren, wederzyds, gedagt hadt om den Prins van Oranje; en dat Karel de II. thans geene kans zag, om deszelfs bevordering te bedingen. Nogtans, werdt den Raadpensionaris de Witt, door den Zweedschen Resident Appelboom, ver-

(*p*) *Zie* Resol. Holl. 23, 24 *Nov.* 1666. *bl.* 16. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 766. D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 609.

1666. verzekerd, dat de Koning, terwyl hy dus ſchreef, aan de Zweedſche Gezanten, te Londen, verklaard hadt „ dat hy vrede zou willen maaken, zo de Staaten, op zyn verzoek, iets doen wilden voor den Prinſe „ van Oranje, zynen Neeve, en hem, Koning van Groot-Britanje, eene erkentenis gaven voor de Haringviſſchery op zyne kuſten." Doch de Witt hadt hierop gezeid „ dat de Koning onredelyke dingen „ begeerde, die de Staaten nimmer zouden „ toeſtaan; daarby voegende, dat zy niet „ zouden handelen dan op eene onzydige „ Plaats, en gezamendyk met alle hunne „ Bondgenooten (q)."

II. Handeling over een Verbond, tuſſchen Deenemarke, de Staaten, Brandenburg en Lunenburg.

Ondertuſſchen, hadden de Staaten niet verzuimd, kennis te geeven van hunne briefwiſſeling met den Koning van Groot-Britanje aan de Gezanten van Frankryk en van Deenemarke (r). 't Was, ten deezen tyde, voor alle dingen, noodig, dat men den Koning van Frankryk alle ſtof tot argwaan, zo veel mogelyk ware, benam. Hy begon zig reeds te bereiden, tot de onderneeming op de Spaanſche Nederlanden; die, na de dood van Filips den IV, Koning van Spanje, vaſtelyk, by hem beſlooten geweeſt was. Hy voorzag zig van buskruid en andere krygsbehoeften, in de Vereenigde Geweſten. Hy zogt zelfs, na 't ſluiten der Vrede met den Biſſchop van Munſter, den Keurvorſt van Bran-

(q) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 365.
(r) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 767.

Brandenburg en andere Duitſche Vorſten te beweegen, om de troepen, door hen, ten behoeve der Staaten, op de been gebragt, in zynen dienſt te laaten overgaan (s). De Staaten, wel onderregt van 's Konings oogmerken, zogten zig, derhalve, heimelyk, tegen zyn aanwaſſend gezag, te ſterken, door een Verbond, tuſſchen den Koning van Deenemarke, hen, den Keurvorſt van Brandenburg en George Willem en Ernſt Auguſtus, Hertogen van Brunswyk-Lunenburg: waarover, ſedert eenigen tyd, in den Haage, gehandeld was. D'Eſtrades deedt, op bevel des Konings van Frankryk, zyn beſt, om het ſluiten van dit Verbond te voorkomen (t). Doch zyne poogingen waren vrugteloos. Verbond, ſedert de *Quadruple Alliantie* of het *viervoudig Verbond* genoemd, werdt, op den vyfentwintigſten van Wynmaand, getekend. „ Het zou zes jaaren duuren: binnen „ welken, de Bondgenooten beloofden, el„ kanderen, in geval zy aangetaſt werden, „ te zullen byſtaan, Deenemarke en de Staa„ ten, ieder met agttienhonderd ruiters en „ zesendertighonderd knegten; de Keur„ vorſt, met twaalfhonderd ruiters en vier„ entwintighonderd knegten, en de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg, met zes„ honderd ruiters en twaalfhonderd knegten, 't zy in manſchap, in geld, of in wa„ penen en krygsbehoeften: in welke laaſte

1666.

De Franſchen zoeken 't te beletten.

Het wordt geſlooten.

Inhoud van hetzelve.

(s) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 594, 603, 612. *Tom.* IV. *p.* 254.

(t) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 461.

1666. „ ſte gevallen, duizend knegten op tienduizend guldens, Amſterdamſch bankgeld, „ ter maand, en een ruiter voor twee knegten zouden gerekend worden. Doch zo „ een der Bondgenooten, binnen de twee „ eerſte jaaren, of binnen zo veel langer tyd, „ als men, naderhand, overeenkomen zou, „ aangetaſt werdt, zouden de anderen hem, „ niet ſlegts met het bepaalde getal van manſchap; maar met alle hunne magt moeten „ te hulp komen, tot dat de aangevallene „ vergoeding van ſchade zou hebben verworven. Men zou ook andere Mogendheden „ in dit Verbond mogen ontvangen, en onder anderen den Koning van Zweeden, den „ Keurvorſt van Keulen, en den Paltsgraaf „ van Nieuwburg: ook de regeerende Vorſten van Brunswyk-Lunenburg, te Hanover en te Wolfenbuttel, en den Landgraaf van Heſſen-Kaſſel; met welke Vorſten, men reeds in onderhandeling getreden „ was (*u*)."

De Keizer en Spanje zoeken 'er in te treeden; doch worden afgeweezen.

De Keizer en de Koning van Spanje lieten, terſtond na 't ſluiten van dit Verbond, den Raadpenſionaris de Witt polſen, of men 'er hen ook in zou willen ontvangen; doch hy gaf te verſtaan, dat zulks te veel argwaan geeven zou aan Frankryk (*v*). Koning Lodewyk, om zig te dekken tegen het nadeel, welk hy, uit hoofde van dit Verbond, zou konnen te wagten hebben, nam, ſedert, voor, om

(*u*) *Zie* het Tract. by AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 905.
(*v*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 564.

om 'er zelfs in te treeden. Doch alzo hy dit niet met voordeel doen kon, zonder dat 'er Zweeden te gelyk in tradt, zogt hy Karel den XI. hiertoe te beweegen; in welk geval, hy dagt in ſtaat te zullen zyn, om 'er het Huis van Ooſtenryk, voor altoos, buiten te houden (w). Doch Zweeden liet zig niet overhaalen tot een Verbond, waarin Deenemarke getreden was (x). Midlerwyl, hadden de Staaten, door het ſluiten van dit Verbond, zo veel agterdogt gegeven aan den Koning van Frankryk, dat zy reden meenden te hebben, om den handel met Groot-Britanje, niet dan met zyne volkomen' kenniſſe, aan te vangen. 1666.

III. Karel de II. geeft te kennen, dat hy op eene onzydige Plaats wil handelen.

Met het begin des volgenden jaars, ſchreef *Pieter Julius Cojet*, Ambaſſadeur van Zweeden in Engeland, aan den Raadpenſionaris de Witt, dat de Koning van Groot-Britanje niet ongenegen zou zyn, om op eene onzydige Plaats te handelen, indien de Staaten, vooraf, ſchriftelyk, verklaarden, dat zy hierop alleenlyk drongen, om hunnen Bondgenooten genoegen te geeven, en anders overboodig zouden zyn, om nu, zo wel als eertyds, ten tyde van Kromwel, hunne gezanten te ſchikken naar Londen. Men verzuimde niet, terſtond, zulk een' brief te laaten afgaan aan den Koning; die, hierop, den Haage tot handelplaats voorſloeg (y). De Raad- 1667.

(w) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 23.
(x) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 11.
(y) Aitzema. VI. *Deel*; *bl.* 4, 9. D'Estrades *Tom.* V. *p.* 3, 8, 26.

1667. Hy slaat den Haage voor.

Raadpensionaris de Witt hadt reeds kennis van 's Konings toeleg gehad, eer de voorslag geschied ware, en meende klaarlyk ontdekt te hebben, met welk een oogmerk, men in den Haage wilde handelen. Hy zogt hierom, te voorkomen, dat men in 's Konings voorstel bewilligde. De Engelschen zouden hier, dagt hy, te veel invloed hebben, of weeten te bekomen op verscheiden' Leden der hooge Regeeringe, en, door middel derzelven, de Staaten zoeken te beweegen, om zig van Frankryk af te scheiden, en afzonderlyk met den Koning van Groot-Britanje te sluiten. Hieruit was verandering in de Regeering, en de verheffing des Prinsen van Oranje te wagten, welke hy, op allerlei wyzen, zogt te beletten, of ten minste te verwylen. De Fransche Gezant d'Estrades versterkte hem in zyne vreeze (z). Ook vernam men, eerlang, hier en in Frankryk, dat iemant uit de Regeeringe van deezen Staat, die de zyde des Prinsen van Oranje hieldt, Karel den II. den voorslag om in den Haage te handelen in den mond gelegd hadt (a).

Behendigheid van de Witt, om deezen voorslag van de hand te doen wyzen.

De Witt besloot, derhalve, by zig zelven, deezen voorslag van de hand te doen wyzen. Doch hy vondt ongeraaden, openlyk, te laaten blyken, dat hy 'er zwaarigheid in zag, vooral niet ter algemeene Staatsvergaderinge, alwaar, eerlang, vier Gewesten, Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen,

(z) D'ESTRADES *Tom.* V. *p* 41, 43, 54, 55. LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p* 160.

(a) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 113, 124.

gen, zig genegen toonden, om in den Haage te handelen (*h*). 't Blykt ook, dat 'er Zeeland niet vreemd van geweeſt is (*c*). De Witt begeerde, derhalve, op d'Eſtrades, dat deeze den Koning, zynen Meeſter, bewoog, om, onder zeker voorwendſel, den Haage tot handelplaats af te ſlaan, zonder dat bleeke, dat hy, de Witt, deeze weigering geraaden hadt. De Koning van Frankryk was hem te wille, en ſloeg, eerlang, Douvres voor (*d*). Midlerwyl, hadt de Witt te wege gebragt, dat men, ter Vergaderinge van Holland, een beſluit genomen hadt, om niet in den Haage te handelen, beweerende de Staaten van dit Geweſt, dat niemant regt hadt, om hen, huns ondanks, te noodzaaken, tot het vergunnen van eene Plaats binnen hun Geweſt tot de voorgenomen' handeling (*e*). Van dit beſluit gaf de Vergadering van Holland, in vollen getale, kennis aan de algemeene Staaten (*f*). Doch Zeeland deedt 'er, ſedert, eene ſcherpe verklaaring tegen (*g*). Ten zelfden tyde, ontwierp de Witt eenen brief aan den Koning van Groot-Britanje, die, ter algemeene Staatsvergaderinge, goedgekeurd, en terſtond afgezonden werdt. Hy hieldt in, Antwoord dat 1667.

(*h*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 78. De Witt Brieven II. *Deel*. *bl.* 453, 454.
(*c*) Notul. Zeel. 5 *April* 1667. *bl.* 40
(*d*) Reſol. Holl. 4 *Maart* 1667. *bl.* 60. D'Estrades *Tom.* V. *p.* 42, 66, 69, 70. Aitzema VI. *Deel*, *bl* 17, 240, 241.
(*e*) Secr. Reſol. Holl. 24 *Febr.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 524.
(*f*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 445.
(*g*) *Zie* dezelve *by* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 93.

1667. „ dat de Staaten hun beſt doen zouden, om
der Staaten aan „ 's Konings voorſlag van in den Haage te
Karel „ handelen goed te doen keuren, door hun-
den II. „ ne Bondgenooten. Doch zo dit niet mogt
„ willen gelukken, vertrouwden zy, dat zy-
„ ne Majeſteit geene zwaarigheid maaken
„ zou, om zyne gezanten te zenden te Maas-
„ tricht, te 's Hertogenboſch, of te Breda,
„ bekwaamer Plaatſen dan de Haage; die,
„ van alle kanten open zynde, niet zo veilig
„ was voor uitheemſche Gezanten van Mo-
„ gendheden, met welken de Staat in oor-
„ log ſtondt; gelyk de bevinding, in vroe-
„ ger' tyd, meer dan eens, geleerd hadt (*b*)."
Karel de II. kreeg nu keuze van vier Plaatſen, Douvres, Maaſtricht, 's Hertogenboſch en Breda: alzo, gelyk 't uiterlyk ſcheen, Lodewyk de XIV. niet in den Haage wilde komen handelen: waartoe hem van Beuningen, die, zo men meent, van 't geheim niet onderregt was, met kragt van redenen, zogt te beweegen (*i*). Doch de Koning van Groot-Britanje, geenen zin hebbende in Douvres, veelligt, om gelyke redenen, als waarom ſommigen, hier, den Haage afkeurden, verklaarde, voor 't einde van Lentemaand, dat hy zyne gezanten naar Breda zenden zou (*k*). Hy verkoos deeze Stad, liever dan eene der twee anderen, om dat zy nader aan Engeland gelegen is. Ook was zy eene Heerlykheid

Hy verkieſt te Breda te handelen.

(*b*) *Zie* AITZEMA VI. *Deel, bl.* 14. D'ESTRAD. *Tom.* V. *p.* 62.
(*i*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 80, 81, 85, 108.
(*k*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 109.

heid van den Prinſe van Oranje, zynen Neeve, en hy zelf hadt 'er, voor zyne herſtelling, meermaalen, in perſoon gehandeld. De Staaten verzuimden niet, terſtond, de noodige Paspoorten voor de Engelſche Gevolmagtigden af te vaardigen, en men maakte zig gereed, om de onderhandelingen, te Breda, in Bloeimaand, te beginnen (*l*). 1667.

IV. Gevolmagtigden der Staaten tot de Vredehandeling.

Van hier werden, eerlang, tot Gevolmagtigden op de Vredehandeling benoemd *Adolf Henrik Ripperda tot Beurze*, Heer van S. Jans Dam, Hieronimus van Beverningk, Raad in de Vroedſchap der Stad Gouda, Pieter de Huybert, Raadpenſionaris van Zeeland, Allard Pieter Jongeſtal, Preſident in den Hove van Friesland, en *Ludolf van Tjarda van Sterkenburg*, Heer van Weede: allen afgevaardigd ter algemeene Staatsvergaderinge, van wege Gelderland, Holland, Zeeland, Friesland en Groningen. Doch men vondt geraaden, dat Beverningk, de Huybert en Jongeſtal vooraf zouden reizen, en, door de twee andere Gevolmagtigden, alleenlyk gevolgd worden, wanneer men gereed was, om het Verdrag te tekenen (*m*). Volgens de Inſtructie, welke hun medegegeven werdt (*n*), moeſtenze tot een' grondſlag der handelinge leggen de tweeledige aanbieding, voor deezen aan Groot Britanje gedaan: te blyven bezitten, naamlyk, 't gene elk

Hun last.

(*l*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 146, 147, 176. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 23, 25, 27.
(*m*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 27, 28.
(*n*) *Zie* dezelve *by* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 29.

1667. elk bezat, of, wederzyds, te rug te geeven, 't gene men elkanderen, met de wapenen, hadt benomen. In Frankryk, hadt men klein genoegen in de Perſoonen, die, van wege deezen Staat, tot Gevolmagtigden op de handeling te Breda benoemd waren; van welken de drie voornaamſten, Beverningk, de Huybert en Jongeſtal, by hen, gehouden werden, voor groote vrienden des Prinſen van Oranje, ſchryvende den Koning zelven aan d'Eſtrades „ dat Beverningk een dienaar was „ van den Keurvorſt van Brandenburg, en „ zeer verknogt aan de belangen van het „ Huis van Oranje (o)." Ook meldde d'Eſtrades aan den Koning „ dat de Huybert „ een voornaame aanhanger van Engeland „ en van het Huis van Oranje was, en een „ openbaare vyand van den Heere de Witt „ (p);" ſchoon hy hem, elders, als een wys en zagtzinnig man afbeeldt (q). Wat Jongeſtal betreft, 't was bekend, dat hy altoos de belangen van het Huis van Oranje voorgeſtaan hadt. Men was, hierom, aan 't Franſche Hof, bedugt voor eenen toeleg, om deeze belangen te bevorderen op de Vredehandeling. Doch de uitkomſt leerde, eerlang, dat deeze vrees ongegrond geweeſt was. Lodewyk de XIV, de Heeren d'Eſtrades en *Courtin* benoemd hebbende, om, uit zynen naam, te Breda, te handelen, gaf den eer-

Geheime inzigten van Lodewyk den XIV.

(o) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 157.
(p) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 178, 205. *Voiez auſſi* Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 219. *Livr.* III. *p.* 378.
(q) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 315.

eerſten bevel, om zig, bedektelyk, te bedienen van de Huybert tegen den Raadpenſionaris de Witt, zo deeze, uit vreeze, dat Frankryk een einde zogt van den oorlog met Groot-Britanje, om de wapenen te konnen voeren in de Spaanſche Nederlanden, den oorlog ter zee mogt willen doen duuren, en de Vredehandeling rekken, of af breeken (r). 1667.

V. Byzondere onderhandelingen te Breda, tuſſchen de Franſchen, Deenſchen en Staatſchen.

De Franſche, Deenſche en Staatſche Gevolmagtigden kwamen de eerſten te Breda, in 't begin van Bloeimaand. Van wege Deenemarke, waren gevolmagtigd *Paulus Klingenberg* en Pieter Charifius. De Engelſchen, zynde de Baron *Denzil Hollis* en *Henry Coventry*, bleeven noch eenige dagen agter. Ook kwamen de Gevolmagtigden van Zweeden, die de Vrede bemiddelen zouden, niet ſpoediger aan. Terwyl men naar deezen en naar de Engelſchen wagte, waren de Franſche, Deenſche en Staatſche Gevolmagtigden in onderhandeling getreden, over de punten, welken men den Engelſchen zou hebben voor te draagen. Beverningk, die hier 't woord voerde, van wege de Staaten, deelde den Franſchen en Deenſchen het Berigtſchrift mede, waarnaar zy laſt hadden te handelen. Men overwoog, in de eerſte plaats, den voorſlag der Staaten, om wederzyds te blyven bezitten alles wat, voor of geduurende den jongſten oorlog, genomen of behouden was: waarop aangemerkt werdt „ dat „ het woord *behouden*, ten aanzien der Staa- „ ten

Over het behouden der wederzydſche bezittingen.

(r) D'Estrades *Tom.* V. p. 206, 212.

1667. „ ten, alleenlyk paſſen kon op het Eiland „ Pouleron, hebbende de Engelſchen de Ne„ derlandſche ſchepen, die zig in hunne ha„ vens bevonden, by wege van ſchâverhaa„ ling, aangetaſt en behouden. Dat, het „ woord *behouden* op Pouleron gepaſt zynde, „ genoegzaam toegegeven werdt, dat dit „ Eiland niet ter goeder trouwe overgele„ verd was aan de Engelſchen; gelyk, nog„ tans, volgens het Verbond van den jaare „ 1662, behoorde geſchied te zyn; ſchoon „ men het tegendeel beweerde, en dat dit „ Eiland, of door de Engelſchen verlaaten, „ of, na 't ontſtaan van den oorlog, door „ den algemeenen Gouverneur van Neder„ landſch Indie, met geweld, hernomen was. „ Dat, zo de Staaten begeerden, dat Poule„ ron hun, by 't Verdrag, afgeſtaan werdt, „ men zig, deswege, tweezins, zou konnen „ uitdrukken, of, het zelve duidelyk noe„ mende, gelyk men, veelligt, van de zyde „ der Engelſchen, Nieuw Nederland, Kabo „ Kors, S. Andries en Bonaviſta zou wil„ len genoemd hebben, of, in algemeene „ woorden, bedingende, dat men, weder„ zyds, behouden zou de Plaatſen, welken „ men, ten dage van de tekening des Ver„ drags, daadelyk bezat." Doch de Staat-ſchen bleeven ſtaan op de woorden hunner Inſtructie: waarop de anderen zeiden, dat men het woord *behouden* in 't Verdrag zou zoeken in te laſſen, als zage het op beſlaagen' of genomen' Schepen, en zo dit niet gelukken wilde, zou men op andere middelen verdagt moe-

moeten zyn. 't Schynt ook, dat men, naderhand, eenige verandering, in de woorden van dit Artikel, gemaakt heeft (s). Wegens Pouleron, een der Molukſche Eilanden, moet men, in 't voorbygaan, aanmerken, dat de Franſchen niet geloofden, dat het den Engelſchen, na 't Verbond van den jaare 1662, te rug gegeven was. Ook drukten de onzen zig, hieromtrent, niet altoos uit, met even veel verzekering (t). Doch zo men ſtaat maaken mag op het verſlag van den Bevelhebber der Ooſtindiſche t'huiskomende Vloote in den jaare 1666, hadden de Engelſchen, inderdaad, bezit genomen van dit Eiland; hoewel 'er, op de ryding van den oorlog met Groot-Britanje, bevel van Batavia naar Banda gegaan was, om zig wederom van Pouleron meeſter te maaken (u). Wyders, droeg Beverningk voor „ dat het „ Verbond van den jaare 1662 vorderde, „ dat men de wederzydſche wederſpanne- „ lingen verjaagde, binnen den tyd van agt- „ entwintig dagen, na dat het verzogt was; „ doch dat 'er veele Engelſche Krygsover- „ ſten in der Staaten dienſt gebleeven wa- „ ren, die de Koning van Groot-Britanje, „ uit deezen hoofde, zou konnen willen doen „ vertrekken, en de Staaten, als zy 't wei- „ gerden, beſchuldigden van krenkinge des „ Verbonds: 't welk aanleiding tot nieuwe „ on- 1667.

Over eene duisterheid in 't Verbond van den jaare 1662, raakende de wederzydſche weêrſpannelingen.

(s) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 270.
(t) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 93.
(u) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 863.

1667. „ onkusten zou konnen geeven." Hy voegde hierby „ dat verscheiden' Engelsche Predikanten, zig niet hebbende konnen schikken naar de Engelsche Kerkgewoonten, geweeken waren naar Holland, welken de „ Koning ook zou konnen begeeren, dat aldaar niet geduld werden; en ware men aan „ 't Verbond van den jaare 1662 eene nadere verklaaring gaave." Men antwoordde „ dat, eene algemeene vergiffenis van „ wederzydsche wederspannigheid in 't Verdrag zynde ingevoegd, de Engelsche „ Krygsoversten in der Staaten dienst niet „ meer als muitelingen zouden konnen aangemerkt worden: en wat de Predikanten „ betrof, zy konden hier niet worden aangezien als wederspanningen, om dat het overal vry stondt, zyn Vaderland te verlaaten, „ en zig elders aan Kerkgewoonten te houden, die met de wetten van zyn Vaderland „ streeden."

Wegens de Brieven van Schâverhaaling.

Nog merkten de onzen aan „ dat de Engelschen Brieven van Schâverhaalinge verleend hadden, met het byvoegsel, dat zy „ van kragt zyn zouden, welke soort van „ wapenschorsing 'er ook geslooten mogt „ worden (v)." Doch de zwaarigheid, die hieroyer gemaakt werdt, meende men te konnen voorkomen, als men, by 't Verdrag, de Brieven van Schâverhaalinge kragteloos verklaarde, onder welke voorwaarden of beloften zy ook mogten verleend zyn. 't Verbond

(v) *Zie* DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 432.

bond van 't jaar 1662 vorderde ook, dat men geene Brieven van Schâverhaalinge zou mogen verleenen, dan na begeerd, en verwyld of geweigerd Regt. De Staatſchen verſtonden, dat men den tyd van vier maanden behoorde te bepaalen, eer de Brieven zouden mogen uitgegeven worden, en dat het verzoek om Regt zou moeten geſteld worden in handen van den Ambaſſadeur der Mogendheid, over welks onderzaaten men zig beklaagde. Doch de Franſchen en Deenſchen merkten aan, dat zulke bepaalingen, voor de handelende Mogendheden even voordeelig zynde, ligtelyk, door de Middelaars, zouden konnen geregeld worden. 1667.

Het negende Lid van 't Verbond van den jaare 1662 ſtelde den Koophandel, wederzyds, vry, mids men de vaſtgeſtelde regten voldeede, *en niet aanginge tegen de openbaare Ordonnantien*. De Staatſchen oordeelden, dat deeze laatſte voorwaarde verpligtigd behoorde te worden, om dat, daardoor, in kragt gehouden werdt de Akte van 't Parlement van Engeland, ten tyde van Kromwel (*w*), en andere diergelyken, waardoor de Koophandel der Vereenigde Geweſten, merkelyk, benadeeld was. Doch men wees hun aan, dat het allen Mogendheden vryſtondt, binnen haar eigen gebied, zulke bepaalingen op den handel te maaken, als zy goedvonden, zonder dat andere Mogendheden haar dit regt mogten betwiſten. Zo men hieromtrent nog- Wegens de Engelſche Akte tot voortzetting van den Koophandel.

(*w*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 211.

1667. nogtans eenige verandering begeerde gemaakt te hebben, zou dezelve, oordeelde men, bekwaamlyk geſchieden konnen, in een byzonder Verdrag van Koophandel, waarover men, na 't ſluiten van de Vrede, zou konnen overeenkomen.

VI. De Staatſchen onderzoeken, of Frankryk en Deenemarke ook borg zouden willen blyven voor 't houden van 't Verdrag.

Wyders, onderzogten de Staatſchen, of Frankryk en Deenemarke ook zouden konnen goedvinden, zig tot waarborgen te ſtellen, voor de onderhouding der Vrede, die met Groot-Britanje zou mogen geſlooten worden (x). De Deenſchen toonden zig gereed. Doch de Franſchen aarzelden, voorwendende, dat zulks, ten opzigte van Frankryk, onnoodig was, alzo de Koning, hun Meeſter, reeds in 't jaar 1662, beloofd hadt, alle de Verdragen, die men, na dien tyd, gezamenlyk, ſluiten zou, te zullen handhaaven.

Zy vorderen Tabago en S. Euſtatius van Frankryk te rug.

't Laatſte punt van belang, welk, in deeze afzonderlyke handeling, overwoogen werdt, betrof de Eilanden Tabago en S. Euſtatius, die de Engelſchen den onzen afhandig gemaakt hadden, en die, door de Franſchen, van de Engelſchen hernomen waren. De Staatſchen begeerden, dat deeze twee Eilanden hun mogten te rug gegeven worden, te meer, om dat, de onzen eene ſterkte op S. Euſtatius, met hulp der Franſchen, hebbende ingenomen by verdrag, de Franſchen begeerd hadden, alleenlyk eershalve, de

(x) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 20, 22 *April* 1667. II. *Deel*, *bl.* 928, 538. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 486.

de eerſten daar binnen te mogen trekken: 't welk hun zynde toegeſtaan, hadden zy zig, vervolgens, meeſter gemaakt van de Veſting. Doch d'Eſtrades en Courtin gaven voor beſcheid, dat deeze zaak geene gemeenſchap hadt met de handeling tuſſchen de Bondgenooten en den Koning van Groot-Britanje: waarom de Koning, hun meeſter, hun, aangaande dezelve, nog geene bevelen gegeven hadt (*y*). De Koning was egter niet ongenegen, om deeze twee Eilanden te rug te geeven (*z*), en hy gaf 'er met der daad laſt toe, in Oogſtmaand deezes zelfden jaars (*a*). Hiermede eindigden deeze byzondere onderhandelingen, zo ver zy de belangen der Staaten betroffen. De Zweedſche Gevolmagtigden, *George Flemming*, Vryheer in Libelith, *Chriſtoffel Delphicus*, Burggraaf en Graaf in Dona, en Pieter Julius Cojet, Ridder, of eigenlyk twee derzelven, Flemming en Cojet, ondertuſſchen ook te Breda gekomen zynde, ſloegen, terſtond, eenen ſtilſtand van wapenen voor (*b*). Hiervan was, reeds te vooren, ſpraak geweeſt; doch de Staaten, vooral die van Holland, neigden 'er, in geenen deele, toe. Men wiſt, hier, dat de Engelſche Vloot, dit jaar, niet in zee loopen zou. 't Bootsvolk hadt zig reeds, in dienſt der Koopvaardyſchepen, en gedeeltelyk zelfs in 1667.

De Zweedſchen ſlaan eene Wapenſchorſing voor.

(*y*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 253-259. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 35-41.
(*z*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 303.
(*a*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 260.
(*b*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 262.

1667. in dienſt der Staaten begeven: 't welk oorzaak was, dat men, eerlang, in Engeland, buiten ſtaat geraakte, om de Vloot behoorlyk te konnen bemannen (*c*). Maar de Staaten waren, daarentegen, in 't voorjaar, ſterk bezig geweeſt, om zig ter zee uit te ruſten (*d*), en bereidden zig tot eene onderneeming van gewigt, van welke de verhoopte goede uitſlag, door eene Wapenſchorſing, t'eenemaal, verydeld geweeſt zou zyn. Ook wilden zy vrede maaken, op dezelfde voorwaarden, als men eene Wapenſchorſing zou konnen aangaan, waarom zy verſtonden, dat de eerſte te kiezen was, boven de laatſte (*e*).

die de Staaten afſlaan.

Frankryk zou, daarentegen, de Staaten gaarne tot eene wapenſchorſing hebben willen beweegen, en beloofde zelfs, eerlang, aan Groot-Britanje, zyne Vloot, eene maand lang, binnen de havens, te zullen houden (*f*). Doch de Witt dreef door, dat de wapenſchorſing afgeſlaagen werdt (*g*).

VII. Onderhandeling tuſſchen de Zweedſchen en Staatſchen.

De Zweedſche Gezanten, daarna, met de Staatſchen in geſprek getreeden zynde, drongen op het terug geeven van Pouleron, en van de twee ſchepen, Bonne Avonture en Bonne Eſperance, of ten minſte, dat de zaak der twee ſchepen gelaaten werdt, als by 't Verbond van den jaare 1662, mids dat de Staaten hunne uitlegging voegden, by de woorden, die op deeze twee ſchepen zagen. Doch

(*c*) LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 161.
(*d*) Reſol. Holl. 16 *Dec.* 1666. *bl.* 52.
(*e*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 447.
(*f*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 263, 262, 273, 278.
(*g*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 491.

Doch de onzen antwoordden, dat deeze geſchillen afgedaan waren, ſedert dat de Koning van Groot-Britanje van hunnen tweeledigen voorſlag, om, naamlyk, te blyven bezitten, 't gene men elkanderen benomen hadt, of het elkanderen te rug te geeven, het eerſte Lid hadt aangenomen. Zy voegden 'er by, dat de gevallen van den oorlog merkelyke duiſterheid gemaakt hadden in het Verdrag van den jaare 1662, welk, hierom, niet zonder eerſt nader opgehelderd te zyn, tot eenen grondſlag der tegenwoordige handelinge kon gelegd worden: waarmede dit geſprek eindigde, zonder dat 'er iets vaſtgeſteld werdt (*h*). 1667.

Misverſtand tuſſchen Karel den II. en de Staaten, over 't aanneemen van zekeren voorſlag.

Doch met de aameeming van den voorſlag der Staaten, door den Koning van Groot-Britanje, waarvan de Staatſchen gewaagd hadden, was het eigentlyk dus gelegen. De Staaten hadden den Koning voorgeſlaagen, dat men wederzyds zou blyven bezitten, 't gene men, *voor of na den aanvang des oorlogs*, genomen of behouden hadt (*i*). De *Heer de Ruvigny*, Gezant des Konings van Frankryk, in Engeland, hadt den Koning, ſedert geraaden, den voorſlag der Staaten, volgens welken alles, wederzyds, blyven zou in den ſtaat, waarin het, door den Hemel, geſteld was, te aanvaarden (*k*); zonder te verklaaren, of hy zage beide op het gene voor en na den aanvang des oorlogs genomen ware, of

(*h*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 41, 42.
(*i*) *Voiez* D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 472.
(*k*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 274.

1667. of alleen op het laatſte. Hierop hadt de Koning, in Grasmaand laatſtleeden, aan de Staaten geſchreeven „ dat hy *een der twee Leden* „ *van hunnen voorſlag* aanvaardde, en toe„ ſtondt, dat men wederzyds bleeve bezit„ ten, 't gene elk, *in deezen oorlog*, verkree„ gen hadt: 't welk zynde toegeſtaan, zo „ wilde hy zynen Gezanten laſt geeven, om „ in de aanſtaande handeling het Verbond „ van den jaare 1662 tot eenen grondſlag te „ leggen (*l*)." Doch men ziet ligtelyk, dat de Koning hier wat anders aanneemt, dan de Staaten aangebooden hadden. De Staaten ſpraken van 't gene; *voor en na den aanvang des oorlogs*, genomen of behouden was: de Koning alleen van 't gene men, *in den oorlog*, verkreegen hadt. De Staaten repten niet van 't Verbond van den jaare 1662, 't gene de Koning egter tot een' grondſlag gelegd wilde hebben. Hieruit rees eenig misverſtand, welk zig begon te openbaaren, in het geſprek met de Zweedſchen. De onzen hielden zig hier vreemd, dat men van Pouleron en de twee ſchepen ſprak, om dat het verſchil daarover vernietigd moeſt gerekend worden, indien de Koning, waarlyk, hunnen voorſlag, gelyk dezelve lag, aanvaard hadt. Zy wiſten, naar alle waarſchynlykheid, wel, dat de uitdrukkingen, door den Koning, gebruikt, verſchilden van die der Staaten. Doch om dat hy goedgevonden hadt, 't gene hy aannam den *voorſlag der Staaten* te noemen, oordeel-

(*l*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 176.

deelden zy, naar 't ſchynt, raadzaamſt, zig te gelaaten, als of zy zyne woorden namen in den zin, waarin de hunnen gemeend waren. Ook kon de Koning niet geregtigd geagt worden, om eenen ganſch anderen voorſlag, dan hem door de Staaten gedaan was, hunnen voorſlag te noemen. 1667.

Op den vierden van Zomermaand, werden de openbaare onderhandelingen begonnen, op het Kaſteel te Breda, in drie byzondere vertrekken: een voor de Franſche, Deenſche en Staatſche, een voor de Engelſche, en een voor de Zweedſche Gevolmagtigden. In deeze onderhandelingen, toonden de Engelſchen zig, zelfs naar het oordeel der Franſchen, die anders, ten deezen tyde, zeer begonden te neigen over hunne zyde, tamelyk onhandelbaar. Zy bleeven eenen geruimen tyd ſtaan op het te rug geeven van Pouleron en van de twee ſchepen: waartoe de onzen niet verſtaan konden, zig houdende aan den tweeledigen voorſlag. Doch, eindelyk, lieten de Engelſchen hunnen eiſch op Pouleron vaaren, vorderende alleen vergoeding voor de twee ſchepen: 't bemagtigen van welken een der voorwendſelen tot den oorlog geweeſt was (*m*). Midlerwyl, gaven ook de Franſchen en Zweedſchen den Staatſchen klein genoegen, inzonderheid, ter gelegenheid dat de Franſchen de aanmerkingen der Staatſchen op het Verbond van den jaare 1662, te driftig en te openlyk, voorgeſlaagen hadden aan de

Aanvang der openbaare handelingen, te Breda.

(*m*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 254, 255.

1667. de Zweedſchen; dieze wederom voor de Engelſchen hadden opengelegd. De Engelſchen, voorgeevende over deeze aanmerkingen te moeten ſchryven, namen 'er gelegenheid uit, om de handeling te rekken, tot op het einde van Zomermaand (*n*); wanneer men, te Breda, tyding kreeg van 't gene door de Vloot der Staaten op den Theems verrigt was: 't welk aan den ſtaat der Vredehandelinge eene gantſche andere gedaante gaf. 't Gewigtig gevolg deezer onderneeminge verdient wel, dat wyze, in haaren aanleg en uitſlag, beknoptelyk, ontvouwen.

VIII. Toerusting der Staaten ter zee.

De Staaten waren, al vroeg in 't voorjaar, bezig geweeſt, met het uitrusten eener talryke Vloote. Men hoopte nog al, zig met de Franſche Vloot te zullen konnen ſamenvoegen, en daar werdt wederom eene orde beraamd, hoe men zig, in zodanig een geval, gedraagen zou (*o*). Doch 't bleek haaſt, dat de Koning van Frankryk geheel wat anders dan eenen zeekryg tegen Groot-Britanje in den zin hadt. Voorts, werdt de Heer van Amerongen, in Grasmaand, naar Deenemarke gezonden, om het uitrusten van veertig Oorlogsſchepen te bevorderen (*p*): waarin hy, gedeeltelyk, ſlaagde. Een ſtrenge nawinter was oorzaak, dat de Vloot der Staaten, niet voor het einde van Bloeimaand, in ſtaat

(*n*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 424-46. D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 318-330, 332, 344, 351, 356, 359, 368, 378.

(*o*) Secr. Reſol. Holl. *19 Maart* 1667. II. *Deel*, *bl.* 526. D'ESTRAD. *Tom.* V. *p.* 203. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 484.

(*p*) *Zie* zyne Inſtr. *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 184.

ſtaat geraakte, om zee te konnen kiezen. De Ruiter kreeg 'er wederom 't opperbevel over. Doch de algemeene Staaten hadden geraaden gevonden, twee of drie Heeren uit hunne Vergadering te magtigen op de Vloote, om, zonder rugſpraak te houden, na 't inneemen van den raad des Generaals, op alle zaaken te beſluiten. Van wege Holland, werdt hiertoe benoemd Kornelis de Witt, Ruwaard van Putten, Burgemeeſter van Dordrecht, en Broeder van den Raadpenſionaris. Doch de andere Geweſten benoemden geene Gevolmagtigden, zo dat de Witt alleen, in deeze hoedanigheid, in zee ging. Sommigen ſchryven, dat de Ruiter de Witt ongaarne op de Vloote zag, en dat men hem, beide in Engeland en hier te Lande, in 't algemeen, onbekwaam hieldt, tot zulk een bedryf (q). Doch ik twyfel, of men op dit ſchryven ſtaats genoeg maaken mag. Men wiſt, in den Haage, dat de Engelſchen hunne Vloot niet gereed maakten, en beſloot hieruit, dat de Staaten meeſter van de zee zouden zyn: van welke gelegenheid men zig bedienen wilde, om iet van gewigt te onderneemen, tot bevordering eener eerlyke en verzekerde vrede. De zorgeloosheid van Karel den II. werdt byzonderlyk geweeten aan de begeerte, om het grootſte deel der penningen, hem, onlangs, door het Parlement, toegeſtaan om den oorlog voort te zetten, te beſteeden tot andere einden (r), zyn-

1667.

De Ruwaard van Putten komt, als Gevolmagtigde der Staaten, op de Vloote.

(q) Memoir. de GUICHE *Livr.* III. *p.* 189.
(r) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 256.

1667. zynde hy in de vaſte verbeelding, dat hy ten minſten eenen ſtilſtand van wapenen zou konnen verkrygen, zo dra hy 't maar begeerde: in welke verbeelding, de Staaten hem lieten, zo lang als 't mooglyk ware, op dat hy te ligter beſluiten mogt, zyne Vloot t'huis te houden (*s*). Ondertuſſchen, deedt de Koning van Frankryk, vermoedende, gelyk 't gemeen hier te Lande, dat de Witt, uit byzondere inzigten, den oorlog wilde doen duuren, zyn beſt, om den Staaten het uitrusten eener Vloote te ontraaden (*t*). Doch zy bleeven by hun beſluit. De Ruiter liep in zee, op den zesden van Zomermaand. Hy kreeg, kort hierna, eenenzeſtig ſchepen en Fregatten van oorloge onder de vlagge, behalve de branders en het minder vaartuig, en ſtelde, terſtond, zynen koers naar de Engelſche kuſt. De Vloot kwam, niet voor den zeventienden, in het Konings diep, ten anker. Zeventien ſchepen, onder beleid van den Luitenant-Admiraal Willem Jozef van Gend, werden toen vooruit gezonden naar den Theems, met laſt om eenige Oorlogs- en Koopvaardyſchepen, welken men verſtaan hadt, dat aldaar lagen, aan te taſten en te vermeeſteren. Omtrent duizend Landſoldaaten, onder den Kolonel Thomas Doleman, eenen Engelſchman in Staatſchen dienſt (*u*), werden op dit Esquader verdeeld. De Ruwaard de Witt vervoegde zig op het ſchip, welk

's Lands Vloot zeilt naar de Engelſche kuſt.

(*s*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 447.
(*t*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 191, 197, 239, 330, 358.
(*u*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 252.

welk van Gend voerde. Men ging den negentienden onder zeil, en kwam den twintigsten voor de Sterkte Sheerneſs, gelegen op een Eilandje, aan den hoek der Riviere van Rocheſter of Chattam, *Medwai* genoemd, en uitloopende in den Theems. Sheerneſs werdt, terſtond, beſchooten en ingenomen; doch, als niet te houden zynde, geſlegt en verlaaten. De Ruſter hadt zig, door den Ruwaard ontbooden zynde, midlerwyl, met een vaartuig, laaten voeren naar 't Esquader onder van Gend, welk de Rivier opliep tot digt onder Chattam, daar de meeſte Koningsſchepen lagen. De Engelſchen hadden hier vier branders en twee groote ſchepen laaten zinken, om de doorvaart te beletten. Ook haddenze den ſtroom geſloten met eenen zwaaren yzeren keten, loopende over katrollen, die op vlotten dreeven. Men hadt nu eenigen tyd ſchutgevegt gehouden: wanneer Kapitein *Jan van Brakel*, onder 't ſchieten des vyands uit de ſchepen en van twee batteryen, ſtoutelyk vooruit en voor den keten zeilde; waarna hy een Engelſch Fregat aantaſtte en veroverde. Toen werdt de keten aan ſtukken gezeild, door *Jan Danielszoon van den Ryn*, die, met zyn brandſchip, een Engelſch Oorlogsſchip aanſtak: hoewel ſommigen willen, dat de keten los gemaakt werdt, door eenige matroozen, die, op laſt van den Schout by nagt, *David Vlug*, aan land gegaan waren. Nog een derde Engelſch ſchip werdt toen aan brand geſteken, en een der grootſten, de Royale Charles genoemd, van al 't volk verlaa-

1667. bemagtigt Sheerneſs.

loopt tot onder Chattam.

en ſteekt den brand in verſcheiden Engelſche Oorlogsſchepen.

1667. laaten zynde, ligtelyk veroverd. Toen ſtak men den brand nog in een vierde Engelſch Oorlogsſchip, en voorts de Rivier hooger opgeloopen zynde tot omtrent het Kaſteel van Upnor, in nog drie anderen: waarna 's Lands ſchepen de Rivier wederom afdreeven. De Ruiter bleef nog eenigen tyd in den Theems leggen; doch men vondt, daarna, raadzaam, denzelven van buiten te bezetten; met een groot deel der Vloote, terwyl de overige ſchepen uitgezonden werden, om te kruiſſen. Dus gelukte de ondereeeming op de Engelſche Oorlogsſchepen, die, zo ſommigen oordeelden, door te weinig of te veel winds, wel deerlyk hadt konnen mislukken, en, derhalve, dagten zy, niet te voorzigtig was aangelegd. Doch de Staaten vonden geraaden, den Ruwaard, den Generaal de Ruiter en den Luitenant-Admiraal van Gend, wegens 't wel ſlaagen deezer onderneeminge, ieder met eenen gouden kop te beſchenken. Ook werden van Brakel en verſcheiden' anderen eerlyk beloond. Doch de Ruwaard ontving, wat laater, nog een' Rentebrief van dertigduizend guldens van de Staaten van Holland, in erkentenis der groote dienſten, door hem, in den vermaarden togt op Chattam, gedaan (v). De Ruiter zeilde, eerlang, op bevel der Staaten, de Rivier van Londen wederom op. Doch de Engelſchen hadden, door 't zinken van verſcheiden' ſchepen, en door 't planten van geſchut ter wederzyde, de door-

De Ruwaard, de Generaal de Ruiter en anderen worden beſchonken door de Staaten.

(v) Reſol. Holl. 15 Decemb. 1667. bl. 48.

A. Schouman del. naar 't Origineel, by de Familie van den H.r C. de Witt. H. L. Myling, sculps.

Afbeelding van den Gouden Kop, aan den Heer C. de Witt, vereert.

doorvaart zo eng en gevaarlyk gemaakt, dat men te raade werdt, te rug te keeren. Toen poogde men het Kasteel te Harwich te bemagtigen. Doch deeze toeleg mislukte. 's Lands Vloot, daarna, heen en weder zeilende, hieldt de Engelsche kusten in geduurige vreeze voor eene landing. Ook kwam zy ten anker voor Torbai, daar eenig volk aan land ging, zonder egter merkelyke schade te doen. In 't begin van Oogstmaand, een men nog tyding hadt van het tekenen der Vrede, raakte de Luitenant-Admiraal van Nes, op den Theems, met den Engelschen Vice-Admiraal *Spragh* in gevegt, en noodzaakte hem, een- en andermaal, te wyken. Doch in dit gevegt, werdt, ter wederzyde, niet dan branders verlooren. De Ruiter bleef nog zee houden tot in Wynmaand, waarna hy verlof kreeg, om met de Vloote t'huiswaards te keeren (*w*). 1667. Gevegt tusschen van Nes en Spragh.

IX. Vervolg der Vredehandelinge te Breda.

Midlerwyl, hadt de onderneeming op Chatam zo veel invloed gehad op de handelingen te Breda, dat 'er de Vrede, inderdaad, door bevorderd was. De Engelsche Gevolmagtigden werden gemaklyker, zo dra zy 'er tyding van gekreegen hadden (*x*). Zy booden aan den Koning, hunnen meester, te willen afvraagen, of zy sluiten mogten met de Staaten, op deeze voorwaarden „ dat elk zou blyven „ bezitten 't gene hy, tot op den eersten van

„ Gras

(*w*) Brandt de Ruiter, *bl.* 554-609. Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 164-166. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 95, 96, 169-172.

(*x*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 738.

1667. „ Grasmaand deezes jaars, bezeten hadt. „ Dat het geding over de twee ſchepen voor „ de Admiraliteit van Amſterdam zou wor„ den afgedaan. Dat alle andere wederzyd„ ſche eiſchen dood en vernietigd verklaard „ zouden worden. Dat het Verbond van den „ jaare 1662 ſtand zou grypen in alles, wat „ niet door byzondere Artikelen veranderd „ werdt (y)." Doch de Staatſchen begeerden, geene geſchillen, zelfs niet dat over de twee ſchepen, open te houden. Zy verklaarden „ dat de gemoeden van hunne Hoog„ Mogendheden, door 't geluk, welk God „ hunner Vloote verleend hadt, wel geens„ zins waren opgezet; maar dat men niet „ kon verzekeren, dat zy altoos binnen de „ paalen hunner gemaatigdheid zouden bly„ ven, en by verderen zegen over hunne „ wapenen altoos geſtand doen, 't gene zy „ voorheen hadden aangebooden of toege„ ſtaan, en waaraan zy zig voor als nog, hou„ den wilden." De Zweedſchen traden, derhalve, wederom in onderhandeling met de Engelſchen en Staatſchen, en men bragt het, binnen eenige dagen, zo verre, dat het Verdrag genoegzaam werdt opgemaakt. Coventry deedt toen een' keer naar Londen, om den uiterſten laſt zyns meeſters te vernemen: Beverningk begaf zig naar den Haage, en de Huybert naar Zeeland, om verſlag te doen (z). Tegen 't einde van Hooimaand, kwa-

(y) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 334.
(z) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 14 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 558. De Witt Brieven, II. *Deel*. *bl.* 536, 537.

kwamen zy wederom te Breda, alwaar nu de Staatſche Gevolmagtigden, Ripperda en Sterkenburg, zig insgelyks vervoegd hadden. Men kwam, den negenentwintigſten, wederom op 't Kaſteel byeen, voornaamlyk om te ſpreeken van de Mogendheden, welken men wederzyds in 't Verdrag begrypen zou; waarover men elkanderen niet te wel verſtaan kon. De Hertog van Holſtein, de Keurvorſt van Brandenburg, de Paltsgraaf van Nieuwburg, de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg en de Stad Lubek werden egter in 't Verdrag begreepen. Doch aan Hamburg, welk 'er ook gaarne in vervat geweeſt zou zyn, gaven de Engelſchen de uitſluiting (*a*). De Vrede werdt, terſtond hierna, gerekend, op den eenendertigſten van Hooimaand (*b*). De voornaamſte voorwaarden derzelve liepen op deezen zin: „ Alle weder„ zydſche beledigingen zouden vergeten en „ vernietigd gerekend worden, en elk, we„ derzyds, blyven bezitten zodanige Lan„ den, Plaatſen, Sterkten, Schepen en goe„ deren, als men elkanderen, voor of ge„ durende den jongſten oorlog, tot op den „ twintigſten van Bloeimaand deezes jaars, „ benomen hadt. De eiſchen, welken men, „ by het Verbond van den jaare 1662, op „ elkanderen, open gehouden hadt, wer„ den, insgelyks, te niet gedaan, en alle „ Brieven van Schâverhaaling ingetrokken „ en

1667.

De Vrede wordt geſlooten.

Inhoud van 't Verdrag.

(*a*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 349. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 46, 70

(*b*) Aitzema VI. *Deel*, *bl* 46-53.

1667. „ en kragteloos verklaard, onder welke „ voorwaarden zy ook mogten verleend zyn. „ De beide Mogendheden beloofden, el„ kanderen te zullen byſtaan, zo iemant on„ derneemen mogt, de Vrede van den eenen „ of den anderen Staat te verſtooren. Men „ zou elkanders wederſpannelingen geene „ hulp bewyzen; maar elkanderen veeleer „ byſtaan tegen dezelven, en zoze zig, in „ een van beide de Staaten, onthielden, de„ zelven, des verzogt zynde, binnen agten„ twintig dagen, overleveren." Deeze punten, de wederſpannelingen betreffende, waren, op het ſterk aanhouden der Engelſchen, overgenomen uit het Verbond van den jaare 1662; doch de Zweedſchen hadden, uit den naam des Konings van Groot-Britanje, verklaard „ dat zyn oogmerk niet was, noch „ immer zyn zou, zig van deeze punten te „ bedienen tegen eenige Engelſche Krygs„ luiden in der Staaten dienſt, noch tegen „ eenige Predikanten of anderen, die zig in „ de Vereenigde Geweſten onthielden; mids „ zy zig niet hadden ſchuldig gemaakt aan „ eenige misdaad tegen den Staat (c)." Wegens het ſtryken der vlagge, het bezweeren deezer Vrede door de toekomende Stadhouders en Kapiteinen-Generaal in de Vereenigde Geweſten, en het overleveren van zulken, die zig aan den moord van Koning Karel den I. hadden ſchuldig gemaakt, werdt, in dit Verdrag, of in de afgezonderde punten van

(c) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 49, 67.

van het zelve, het zelfde bedongen, dat, by het Verbond van den jaare 1662, vastgesteld was. Ook werdt, in het *agttiende* Artikel, beraamd „ dat men allerlei waaren, onder „ betaaling der lasten, daarop gesteld, bin„ nen elkanders gebied zou mogen voeren, „ *met voorbehoudenis van de inzettingen en we„ten van beiderlei gebied.*" Door welke voorbehoudenis, de Akte van den jaare 1651, waarover de Staaten zo dikwils geklaagd hadden, en die zy ook nu vergeefs hadden gezogt te doen intrekken (*d*), in volle kragt bleef. Nogtans werdt, in een afgezonderd punt, verklaard „ dat het den ingezetenen „ der Vereenigde Gewesten vrystaan zou, „ met hunne schepen, in Engeland te bren„gen allerlei vrugten, gewassen en hand„werken van Hoog- en Neder-duitschland; „ welken, doorgaans, gemakshalve, te lan„de of langs de rivieren, door het gebied „ van den Vereenigden Staat, gebragt plag„ten te worden naar de zeehavens, om van „ daar over zee vervoerd te worden." Eindelyk, verbondt men zig, met den eersten, Gemagtigden te zullen benoemen, om over een Verdrag van Zeevaart en Koophandel in onderhandeling te treeden; terwyl men verklaarde, zig, by voorraad, te zullen houden aan het gene, ten opzigte der *Contrebande* goederen en van eenige andere punten, in het Verdrag van Zeevaart, laatstelyk, tusschen den Koning van Frankryk en de algemeene Staaten, 1667.

(*d*) *Zie hier voor, bl.* 254.

1667. ten, geslooten, beraamd was (*e*). Op deezen voet, werdt de Vrede met Groot-Britanje getroffen. De bekragtiging derzelve geschiedde ten bestemden tyde, en zy werdt, met de gewoonlyke plegtigheden, in beide de Staaten, afgekondigd (*f*). Men ontstak hier vreugdevuuren, en hieldt groote maaltyden, en d'Estrades verhaalt, dat de Raadpensionaris de Witt, ook een feest gegeven hebbende ten zynen huize, zig, tot twee uuren in den nagt, voor zyne deur, vrolyk maakte met het volk, dansende en drinkende, onder anderen op de gezondheid des Konings van Frankryk (*g*). Ten zelfden dage en plaatse, als de Vrede tusschen Groot-Britanje en de Staaten getroffen werdt, werdt ook de Vrede getekend, tusschen Frankryk en Groot-Britanje, en tusschen Groot-Britanje en Deenemarke (*b*).

De Koning van Groot-Britanje, verzoekt, dat Kievit hersteld worde.

Terstond na 't sluiten der Vrede, verzogt de Koning van Groot-Britanje den Staaten, dat Joan Kievit, die, gelyk wy te vooren gezien hebben, om misdaad van gekwetste Hoogheid, in Holland, gevonnist was, in zyne goederen en waardigheden, hersteld mogt worden. Doch men weigerde, rondelyk, in dit verzoek te bewilligen (*i*). De Koning hieldt 'er egter, naderhand, nog dikwils en ernstelyk op aan; maar 't scheen, dat zyn

(*e*) *Zie het Tract, by* AITZEMA VI. *Deel, bl.* 54 *enz. ook in de* Resol. Holl. 4 *Aug.* 1667. *bl.* 401. 26 *April* 1668. *bl.* 33.
(*f*) AITZEMA VI. *Deel, bl* 54, 68.
(*g*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 30.
(*h*) *Voiez* Corps Diplom. *Tom.* VII. P. I. *p.* 49, 53.
(*i*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 68, 69.

zyn aanhouden de Staaten, met naame die van Holland, te agterlyker maakte, om het geſtreeken vonnis in te trekken. De Staaten van Zeeland hadden ook, vergeefs begeerd, dat Kievit, van der Horſt en de Weduwe van den Ritmeeſter Buat, in de verbeurdverklaarde goederen, herſteld werden (*k*). Ondertuſſchen, bleef Kievit, aan 't Engelſche Hof, in gunſt (*l*), tot dat hy, in 't jaar 1672, gelegenheid kreeg, om herwaards te keeren; gelyk wy, ter zyner plaatſe, zullen aantekenen. 1667.

X. Toeleg des Konings van Frankryk op de Spaanſche Nederlanden.

Doch eer nog de Vrede getekend was, werdt de Staat gedreigd met eenen nieuwen oorlog, ter gelegenheid van den inval des Konings van Frankryk, in de Spaanſche Nederlanden. Men was, hier te Lande, reeds voor lang, bedugt geweeſt voor deezen inval, gelyk wy, al meer dan eens, te kennen gegeven hebben. Doch 't zal hier te pas komen, dat wy, een weinig naauwkeuriger, aantoonen, hoe zig 's Konings toeleg, allengskens, nader openbaarde, en welke middelen de Staaten ter hand ſloegen, om zig te beveiligen tegen het gevaar, welk hun dreigde.

De toebereidſels ten oorloge in Frankryk, die, reeds in 't voorleeden jaar, begonnen waren, hadden niet konnen nalaaten, agterdogt te verwekken by de Staaten. De Spaanſche Gezant Gamarra voedde deeze agterdogt;

(*k*) Notul. Zeel. 13 *Aug.* 1667. *bl.* 104.
(*l*) Reſol. Holl. 4, 6 *Aug.* 1667. *bl.* 61, 72. De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 497, 501, 520, 525, 532, 547.

1667. dogt; alomme, daar men hem eenig gehoor gaf, verſpreidende „ dat Lodewyk de XIV. „ de Staaten alleenlyk ingewikkeld hieldt in „ den oorlog met Groot-Britanje, op dat hy „ zig te bekwaamer zou konnen meeſter maa„ ken van de Spaanſche Nederlanden, waar„ na hy niet verzuimen zou, de Vereenigde „ Gewesten aan te taſten, onder voorwend„ ſel, dat hy, zo wel op de laatſten als op de „ eerſten, van wege zyner Gemaalinne, regt „ hadt (*m*)." 't Gerugt van 's Konings toeleg verwekte zelfs agterdogt onder 't gemeen, en de Witt bediende zig van deeze gelegenheid, om wederom met d'Eſtrades te ſpreeken van het ontwerp, om de Spaanſche Nederlanden te beweegen, dat zy Spanje afvielen, en zig tot een vry Gemeenebeſt verklaarden (*n*); 't zy dat hy waarlyk ingenomen was met dit ontwerp, 't zy dat hy 'er, gelyk waarſchynlyker voorkomt, alleen van ſprak, om, ware 't mogelyk, den Koning te beweegen, tot het verſchuiven van de uitvoering zyns voorneemens. Doch de Koning van Frankryk ſtelde nu de handeling over dit ontwerp uit, voorwendende, dat de Koning van Spanje veel jonger was, dan hy zelf; en dat het te ver van de hand was, te ſpeeken over een geval, dat eerſt na deszelfs affterven zou konnen plaats hebben (*o*). Ondertuſſchen, was 'er, in Frankryk, een boek uitgekomen, waarin het regt der Koninginne op de Nederlanden ver-

Argwaan hierover, in de Vereenigde Gewesten.

(*m*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 32.
(*n*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 37.
(*o*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 87.

verdedigd werdt. Men hieldt dit boek hier voor eene ſoort van Oorlogsverklaaring, en veelen geloofden, dat Frankryk en Groot-Britanje een heimelyk Verdrag geſlooten hadden, waardoor de toeleg op de Spaanſche Nederlanden begunſtigd werdt (p). Doch Lodewyk de XIV. verzekerde den Staaten, dat hy niets, tot voorſtand van het regt der Koninginne, onderneemen zou, zonder 'er hun, vooraf, kennis van te geeven (q), terwyl d'Eſtrades ontkende, dat 'er eenig heimelyk Verdrag met Groot-Britanje gemaakt was. Van Beuningen ſchreef egter, op het einde van Grasmaand, aan de Witt „ dat „ veelen de toebereidſels tegen Spanje, wel„ken men in Frankryk maakte, niet hielden „ te geſchieden, zonder dat men, onder de „ hand, meer geruſtheid, wegens Engeland, „ hadt, dan in 't openbaar bekend was" Hy voegde 'er by „ dat de Graaf van S. Albans, „ Engelſche Gezant in Frankryk, in die „ zelfde week, gehoor by den Koning gehad „ en met de Lionne geſproken hadt; en dat „ hem, Van Beuningen, gezeid werdt, dat „ men niet kwalyk neemen moeſt, zo „ Frankryk zig, zonder benadeeling van „ het Verbond met de Staaten, ook van de „ vriendſchap van anderen, (dat is, gelyk „ hy 't opnam, van Engeland) zou mogen „ tragten te verzekeren (r)." De Witt zelf 1667.

was

(p) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 190.
(q) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 165, 198. Memoir. de Guiche *Livr.* III. *p.* 282.
(r) Reſol. Holl. 17 *May* 1667. *bl.* 1. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 487, 494, 495.

1667. was niet vreemd van de gedagten, dat Frankryk heimelyk eens was met Groot-Britanje; doch hy dagt „ dat men zig bedroogen zou „ vinden met de Engelſchen, die, al hadt het „ de Koning ſchoon beloofd, met geene goe„ de oogen, zou konnen aanzien, dat „ Frankryk meeſter werdt van de Spaanſche „ Nederlanden (s)." Doch wat 'er van deeze heimelyke overeenkomſt tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje zyn mogt; 't leed niet lang hierna, of Lodewyk de XIV. viel in de Spaanſche Nederlanden. Vooraf, ſchreef hy egter, op den negenden van Bloeimaand, aan de Koninginne Regente van Spanje, dat hy zulks van zins was te doen, voor het einde der gemelde maand (t): welke Brief te Madrid kwam, maar eenen dag na dat de Franſche Gezant aldaar de Koninginne, uit den naam des Konings van Frankryk, verzekerd hadt van deszelfs begeerte, om de Vrede te onderhouden (u). Van deezen Brief zondt hy, ten zelfden dage, een afſchrift aan de algemeene Staaten (v). Op den zeſtienden, vertrok hy van S. Germain, en op den vyfentwintigſten van Amiens, aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger, naar de Spaanſche Nederlanden, zig voor Charleroi in Henegouwen nederſlaande (w). De Witt liet niet na,

Lodewyk de XIV. geeft 'er den Staaten kennis van.

(s) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 491. *Voiez auſſi* D'Estrades *Tom.* V. *p.* 456.

(t) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 216.

(u) Memoir. de Guiche *Livr.* III. *p.* 379.

(v) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 220. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 247.

(w) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 248, 283. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 251.

na, zig te beklaagen aan d'Eſtrades, over den ſpoed deezer onderneeminge, onaangezien zyne Majeſteit van Frankryk, zo dikwils, betuigd hadt, hiertoe, niet dan met kennis en overleg der Staaten, te zullen komen. „ Dit was, zeide hy, zyn voorneemen „ bekend maaken en uitvoeren op éénen „ tyd, en den Staaten de gelegenheid afſnyden. om het regt der Koninginne, bedaardelyk, te konnen onderzoeken, en daarna „ Spanje te beweegen tot een redelyk Verdrag; waarin hy gehoopt hadt, te zullen „ konnen ſlaagen, zo hem tyd gegund was, „ om de Steden te geneezen van den argwaan, welken zy opgevat hadden tegen den „ Koning, en die nu elk deedt oordeelen, „ dat hy 't heimelyk eens was met de Engelſchen." Doch d'Eſtrades zogt hem 's Konings bekendmaaking te doen aanzien, als een blyk van vriendſchap en vertrouwen. Des anderendaags, deedt hy deeze bekendmaaking ter algemeene Staatsvergaderinge; daar hem, kortelyk, geantwoord werdt, „ dat de Staaten verwonderd waren over 's „ Konings beſluit, en raadpleegen zouden „ op het gene hy hun, van zynen wege, „ voorgedraagen hadt (x)." Sedert, verzekerde Lodewyk de XIV. aan de Witt, op zyn Koningklyk woord, dat hy geene overeenkomſt gemaakt hadt met den Koning van Engeland (y); ſchoon 't, nogtans, duidelyk ge- 1667.

(x) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 233-239.
(y) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 310

1667. genoeg bleek, dat men, in Frankryk, de vriendſchap van Karel den II. zogt (*z*). De Staaten beſlooten, terſtond hierop, hunne poogingen aan te wenden, om de zaaken te brengen tot een verdrag. Zy hoopten, dat Frankryk zig zou laaten vergenoegen met eenen afſtand van Kameryk, S. Omer, Arien en het Franche Comté: waartoe zy kans zagen, het Huis van Ooſtenryk te beweegen (*a*). Doch om dat zy niet wiſten, hoe ver zig de oogmerken van Frankryk zouden mogen uitſtrekken, beſlooten zy, zig te lande te wapenen, en de grenzen van den Staat te voorzien (*b*). Men was, in Frankryk, niet onkundig van deeze beſluiten, en een der Staatsdienaaren hadt zig reeds laaten verluiden, dat men den Staaten, zo zy zig roerden, den Koning van Engeland op den hals werpen zou. Ook vreesde men hier voor Zweeden en voor den Biſſchop van Munſter (*c*). De laatſte was wederom begonnen te werven, en men meende, dat zulks, door heimelyke aandryving van Frankryk, geſchiedde, om de Staaten in onruſt te houden, en van 't beſchermen der Spaanſche Nederlanden te doen afzien. De Staaten ſchreeven 'er over, aan den Keizer, aan eenige Duitſche Vorſten, en zelfs aan den Koning van Frankryk, die zig verbonden hadden, de jongſte Vrede, met

(*z*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 337, 341, 355. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 578.

(*a*) Secr. Reſol. Holl. 20, 26 *May* 1667. II. *Deel*, *bl.* 552, 553.

(*b*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 331.

(*c*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 507.

met den Biſſchop gemaakt, te zullen handhaaven. Ook hadden 's Biſſchops wervingen, die nog tot in 't jaar 1668 voortgezet werden, ten deezen tyde, geen gevolg (*d*). 1667.

De Franſchen bemagtigen verſcheiden' Steden in de Spaanſche Nederlanden.

Lodewyk de XIV. vervolgde, midlerwyl, zyne onderneeming in de Nederlanden. Voor 't einde van Zomermaand, waren hem Charleroi, S. Wynoksbergen, Veurne, Aath en Doornik in handen gevallen. In Hooimaand, nam hy Douai, Oudenaarden en Aalſt in: doch Aalſt werdt geſlegt en verlaaten. In Oogſtmaand, bemagtigde hy Ryſſel, negen dagen na 't openen der loopgraven (*e*). Doch ſommigen hebben aangemerkt, dat alle deeze veroveringen van te weinig belang waren om den Koning te verzekeren van 't bezit der Spaanſche Nederlanden (*f*).

XI. Opening tot eene handeling tuſſchen Frankryk en Spanje.

De Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo hadt, ondertuſſchen, niet verzuimd, by de Staaten, aan te houden om hulpe, te gelyk, te kennen gegeevende, dat de Koningin van Spanje niet ongeneigd was, tot een redelyk verdrag met Frankryk (*g*). De Koning van Frankryk, hiervan kennis bekomende hebbende, gaf, in 't begin van Hooimaand, laſt aan d'Eſtrades, die toen te Breda was, om een' keer naar den Haage te doen, en de Witt voor te ſlaan, dat hy zig, ter voldoeninge van al het regt, welk

Eiſch des Konings van Frankryk.

(*d*) Secr. Reſol. Holl. 6 *Auguſt.* 1667. II. *Deel, bl.* 581. D'ESTRAD. *Tom.* V. *p.* 335, AITZEMA VI. *Deel, bl.* 252, 253, 342, 349, 524.

(*e*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 255-257, 260

(*f*) FRUQUIER. Mem. Hiſtor. & Milit. *Tom.* I. *p.* 105 *& ſuiv.*

(*g*) D'ESTRADES. *Tom.* V. *p.* 291, 292.

1667. welk aan de Koninginne van Frankryk, door de dood van den Koning, haaren Vader, vervallen was, met het Franche Comté, het Hertogdom Luxemburg, Kameryk en het Kamerykſche, Arien, S. Omer, S. Wynoksbergen, Charleroi, Doornik en Douai, te vrede zou houden (*h*). Doch men oordeelde, in den Haage, deezen eiſch zo buitenſpoorig, dat de Witt verklaarde, dat dien toe te ſtaan zo veel zou zyn, als of men alle de Nederlanden afſtondt. De Raadpenſionaris ſloeg, derhalve, uit zig zelven (*i*), voor „ dat de „ Koning zig behoorde te vergenoegen, zo „ men hem het Franche Comté, Kameryk en „ het Kamerykſche, S. Omer, Arien, Douai, „ S. Wynoksbergen en Veurne afſtondt; „ mids hy Doornik, Charleroi, welk men „ ontmantelen zou, en alle andere Plaatſen „ te rug gave; dat men, wyders, eene wa„ penſchorſing ſluiten moeſt, voor den tyd „ van drie maanden, binnen welken, de „ Staaten de Regeering van Spanje zouden „ zoeken te beweegen, om in deeze voor„ waarden te bewilligen: 't welk niet geluk„ kende met gemoede, zouden zy de wape„ nen, ten behoeve des Konings, opnee„ men, om haar daartoe te noodzaaken: dat, „ eindelyk, van nu af, zou worden vaſtge„ ſteld, dat men, in geval de Koning van „ Spanje, zonder wettige erfgenaamen, o„ verleedt, de Spaanſche Nederlanden ver„ plig-

Voorſlag van de Witt.

(*h*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 392.
(*i*) DE WITT Brieven IVe. Deel, bl. 522.

„ pligten zou, om zig, volgens het ontwerp 1667.
„ van den jaare 1663, tot een Gemeenebeſt
„ te verklaaren." Doch de Franſchen hadden nog geene ooren naar deeze voorſlagen (*k*), waarom de Staaten op andere middelen bedagt zyn moeſten, om zulke magtige nabuuren (*l*) te doen veranderen van beſluit. 't Eerſt, dat in bedenking kwam, was het aangaan van verbindteniſſen met Groot-Britanje, Zweeden en eenige Duitſche Vorſten, ter bevorderinge eener redelyke vrede tuſſchen Frankryk en Spanje. Doch alzo zulks niet, naar behooren, geſchieden kon, zonder veel argwaan te geeven aan Frankryk, moeſt de handeling hierover bedektelyk worden aangevangen. Al het beleid en de ſchranderheid van den Raadpenſionaris de Witt kwamen, derhalve, te pas, om deeze gewigtige zaak tot een goed einde te brengen.

XII. Twee Verdragen met Zweeden geſlooten.

Met Zweeden, was de weg gebaand tot nadere eenigheid. De Graaf van Dona, als buitengewoone Gezant van Karel den XI. herwaards gezonden zynde, hadt niet alleen laſt, om, nevens Flemming en Cojet, de Vrede tuſſchen Groot-Britanje te helpen bemiddelen; maar ook, om, nevens den gewoonlyken Reſident Appelboom, te arbeiden aan een nieuw Verbond met de Staaten. Men kwam, na veel handelens, overeen (*m*), wegens een Verdrag van *contrebande* goederen,

(*k*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 444-447. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 540, 541, 546, 550.
(*l*) *Voiez* D'Estrades *Tom.* V. *p.* 287.
(*m*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 203-222.

1667. ren, welk, op den zeſtienden van Hooimaand, getekend werdt (*n*): en op den zesentwintigſten, ſloot men een byzonder Verdrag, waarby „ het Elbingſche Verdrag en de ophelderingen op het zelve (*o*), eindelyk, vernietigd werden. Het regt tot de ſterkte op Kabo Kors, in Guinea, en zeker ſchip, de Chriſtina genoemd, werden aan de Nederlandſche Weſtindiſche Maatſchappye afgeſtaan, mids daartegen aan den Koning honderd en veertigduizend Ryksdaalers betaald werden. Over de oude zaak, tuſſchen Groot-Johan en de Kriwitſen (*p*) werdt, insgelyks, eene overeenkomſt gemaakt, waaraan men zig beloofde te houden. De verdere eiſchen, welken men, wegens beloofde onderſtandgelden, tegen elkanderen hadt, werden vernietigd gerekend. Doch de andere openſtaande geſchillen, tuſſchen de Zweedſche en Nederlandſche Maatſchappyen, zouden, naar regt en billykheid, onderzogt, en zonder uitſtel afgedaan worden (*q*)." Met dit Verdrag, welk terſtond bekragtigd werdt (*r*), was de verkoelde vriendſchap tuſſchen Zweeden en deezen Staat wederom herſteld. D'Eſtrades, de gevolgen van deeze vernieuwde eendragt voorziende, hadt zyn beſt gedaan, om het treffen van het Verdrag te voorkomen

(*n*) *Zie* het *in de* Reſol. Holl. 19 *July* 1667. *bl.* 12. *en by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 222.
(*o*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 439, 464, 481.
(*p*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 271.
(*q*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 225.
(*r*) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 29 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 376.

Is. Tirion excudit.

men (*s*); doch zyn toeleg was hem gemist. 1667.

Voorts, hadden de Staaten, terstond na het sluiten der Bredasche Vrede, geraadpleegd op het afzenden van een buitengewoon Gezantschap naar Engeland, waartoe, van wege Holland, *Joan Meerman*, Burgemeester van Leiden; van wege Zeeland, Joan Boreel, Burgemeester van Middelburg, benoemd werden. Friesland zou 'er iemant bygevoegd hebben; doch de Staaten van dit Gewest konden elkanderen niet verstaan. Meerman trok, eerst in Herfstmaand, vooruit, naar Londen, wordende Boreel, door onpasselykheid, nog eenigen tyd opgehouden (*t*). Meerman; wiens Vader, *Gerard Franszoon Meerman*, een Advokaat van de Remonstrantsche gezindheid geweest was (1), en zig, ter gelegenheid van zyn Huwelyk, met eene Dogter van den gewezen Leidschen Burgemeester, *Joan Pieterszoon de Bye*, in 't jaar 1618, uit de Regeeringe ontslaagen, te Leiden, nedergezet hadt; onderhieldt naauwe vriendschap met den Raadpensionaris de Witt (*u*), wiens geheimste in-

XIII. Gezantschap naar Engeland.

(*s*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 1.
(*t*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 72-75, 147.
(*u*) *Uit* eene korte Leevensbesch. *van den* Ambass. Meerman. *MS.*

(1) Brandt gewaagt (*Histor. der Reform.* I. Deel, bl. 197) van eenen Grootvader van deezen, die den zelfden naam voerde, „en van deszelfs Zoon *Willem Meerman*, by Hooft, ergens, *een overedel vernuft* genoemd, en gehouden voor den Schryver der *Comædia Vetus* en *Mallen wagen*. Deez' was een Oudoom, en de geleerde Heer Mr. Gerard Meerman, thans Raad en Pensionaris der Stad Rotterdam, is een Agter-kleinzoon des Ambassadeurs.

1667. inzigten hem geopenbaard werden. Hy kwam, in Wynmaand, te Londen, en begon, terſtond, te handelen, onder anderen, over 't gene 'er vereiſcht werdt, om de Vrede tuſſchen Frankryk en Spanje te herſtellen: waartoe hy en Boreel byzonderen laſt ontvangen hadden. Zelfs moeſten zy, volgens een geheim punt van deezen laſt, met den Koning, overleggen, of men, in geval de Vrede niet door zagte middelen kon bevorderd worden, ook tot nadrukkelyker zou dienen te komen (*v*). Doch wy zullen, hierna, beter gelegenheid hebben, om den uitſlag hunner handelinge, die in den Haage voltrokken werdt, te verhaalen. Meerman keerde, in den nazomer des jaars 1668, uit Engeland, te rug (*w*). Wat laater, beſloot men, ook met den Keizer en met de Vorſten van Brandenburg, Lunenburg en anderen in onderhandeling te treeden, over het zelfde onderwerp. Naar den Keizer werdt een buitengewoon Gezantſchap geſchikt (*x*), welk door Prinſe Joan Maurits en den Heere van Beverningk bekleed zou worden. Doch verſchil onder de Geweſten, en verandering in den toeſtand der zaaken was oorzaak, dat dit Gezantſchap niet vertrok (*y*).

De Spaanſchen verzoe-

Midlerwyl, hadt de voortgang der Franſche wapenen in de Nederlanden den Markgraaf

(*v*) Secr. Reſol. Holl. 24 *Sept.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 591.
(*w*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 619.
(*x*) Secr. Reſol. Holl. 28 *Oct.* 25 *Nov.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 597, 606.
(*y*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 520, 554, 877.

graaf van Kaſtel-Rodrigo in de uiterſte verlegenheid gebragt (*z*), en, in 't begin van Oogſtmaand, bewoogen, om aanzoek te doen by de Staaten, of zy, onder voorwendſel van eenig Krygsvolk af te danken, genegen zouden zyn, het zelve in zynen dienſt te laaten overgaan, en hem, daarenboven, twee millioenen guldens te verſtrekken, waarvoor hy hun de tollen op de Maaze en op de Schelde verpanden zou (*a*). 't Bleef hier niet by. Na dat Ryſſel over was, verzogt Gamarra, op den derden van Herfſtmaand, gehoor by de algemeene Staaten, welken hy Brugge, Ooſtende en Damme, en de ſchanſen S. Izabelle en S. Donaas ten onderpand aanboodt, zo zy den Markgraave van Kaſtel-Rodrigo een millioen guldens opſchieten, en hem twaalfduizend man byzetten wilden (*b*). De Staaten van Holland neigden, terſtond, tot deeze handeling, en ontwierpen een Verdrag, waar in zy, behalve de aangebooden' Plaatſen, Plaſſendale, Slyp en nog eenige ſchanſen in Vlaanderen tot onderpand begeerden (*c*). Gamarra verzuimde geenen vlyt, om zynen voorſlag, ook by de andere Geweſten, te doen aanneemen. Men meende zelfs, dat hy, ten dien einde, veel gelds ſpilde (*d*). Ook verſpreidden de Spaanſchen, alomme, dat de Koning van 1667. ken de Staaten om onderſtand.

(*z*) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 304, 305, 307.
(*a*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 11.
(*b*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 316.
(*c*) Secr. Reſol. Holl. 20. 24 *Septemb.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 582, 583. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 319.
(*d*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p* 29, 72, 156.

1667. van Frankryk naar de algemeene Heerſchappy ſtondt „ welke hy," zelfs naar 't oordeel van d'Eſtrades „ ligtelyk zou konnen bekomen, na dat hy zig meeſter gemaakt zou „ hebben van de Spaanſche Nederlanden, „ die men, ſchreef hy, wel voor verlooren „ mogt rekenen; zo de Staaten hun niet, ſpoedig, en met eene aanzienlyke magt, onderſteunden (*d*)." Men werdt, eenigszins, verſterkt in de gedagten, dat Lodewyk de XIV. naar de algemeene Heerſchappye dong, toen men, omtrent deezen tyd, in Frankryk, een boek in 't licht zag komen, getiteld *het Regt des Konings op het Keizerryk.* Doch de Koning, beſpeurende, dat dit Boek, welk met zyn Oktroi gedrukt was, veel gerugts maakte buitens Lands, deedt den Schryver, zekeren *Auboi*, in de Baſtille zetten (*e*). Voorts, zeiden de Spaanſchen „ dat Lodewyk de XIV. beſlooten hadt, de Vereenigde Geweſten aan te taſten, na dat hy „ hunne Nederlanden overmeeſterd zou hebben (*f*)." De Koning van Frankryk, derhalve, bedugt, dat de Staaten een hertig beſluit mogten neemen ten zynen nadeele, deedt hun, of eigenlyk den Raadpenſionaris de Witt, door d'Eſtrades, voorſlaan „ dat hy „ zig, in geval de Koning van Spanje zonder kinderen overleedt, wilde houden „ aan den voorſlag, door de Witt gedaan, „ en gedoogen, dat de Spaanſche Nederlan-

Nieuwe tweeledige voorſlag van Frankryk.

„ den

(*d*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 38.
(*e*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 79.
(*f*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 43.

„ den een vry Gemeenebeſt werden. Dat 1667.
„ hy zig vergenoegen zou met het Hertog-
„ dom Luxemburg, Kameryk en het Kame-
„ rykſche, Douai, Arien, S. Omer, Wy-
„ noksbergen en Veurne, en afzien van het
„ Franche Comté, Doornik en Charleroi;
„ mids de Koning van Spanje aan dien van
„ Portugal," met wien Frankryk, onlangs,
een beſchadigend en verdedigend Verbond
tegen Spanje geſlooten hadt (g) „ voortaan,
„ den titel van *Koning* gave. Zo Spanje,
„ nogtans, liever het Franche Comté dan
„ het Hertogdom Luxemburg wilde mis-
„ ſen, 't zou den Koning onverſchillig zyn.
„ Voorts, wilde hy belooven, voor het ein-
„ de van Lentemaand aanſtaande, niets te
„ zullen onderneemen, op eenige vaſte Plaats
„ in de Spaanſche Nederlanden, zo de Span-
„ jaards zig, van hunne zyde, verbinden wil-
„ den, om geenen zyner ſterke Plaatſen aan
„ te taſten; mids de Staaten, van nu af, be-
„ loofden, hem, zo 'er midlerwyl geen ver-
„ drag getroffen werdt, niet verder tot uit-
„ ſtel van vyandlykheden te zullen dringen.
„ Zo, eindelyk, de Spaanſchen niet konden
„ bewilligen in den bovengevorderden af-
„ ſtand, zou hy zig te vrede houden, zo hem
„ alleenlyk werden afgeſtaan de Plaatſen,
„ welken hy, in den tegenwoordigen veld-
„ togt, zou veroverd hebben: welken twee-
„ ledigen voorſlag hy vertrouwde, dat alle
„ Vorſten en Mogendheden zo redelyk zou-
„ den

(g) *Zie* het *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 262.

1667. „ den vinden, dat niemant hunner zig zou wil-
„ len begeeven in eenig Verbond, tot ſtui-
„ ting zyner oogmerken, als ſtrekten dezel-
„ ven, om hem de algemeene Heerſchappy,
„ of zelfs maar de Spaanſche Nederlanden te
„ verkrygen (*h*)."

XIV. Opening van Van Beuningen.

Van Beuningen, die, omtrent deezen tyd, uit zyne bezending naar Frankryk, te rug gekeerd was (*i*), met d'Eſtrades over 's Konings voorſlag in geſprek geraakt zynde, gaf te verſtaan, dat men Spanje niet zou konnen beweegen tot het overgeeven van zo veele Plaatſen, zo de afſtand der Koninginne van allen verder regt op de Spaanſche nalaatenſchap niet te gelyk bekragtigd werdt (*k*). Doch deeze opening ſmaakte kwalyk in Frankryk; alwaar men vaſtgeſteld hadt, den eiſch der Koninginne te vernieuwen, indien de Koning van Spanje, zonder kinderen, overleedt (*l*). Ook hadt men 'er merkelyke agterdogt opgevat, over den handel van Meerman in Engeland, en van de Witt, met de Gezanten van Zweeden en van eenige Duitſche Hoven, in den Haage. Doch de Witt verzekerde aan d'Eſtrades, immers volgens het ſchryven van den laatſten „ dat „ de Staaten in geen Verbond tegen Frank„ ryk treeden zouden, zo lang de Koning „ genegen bleef, zig te verdraagen met „ Span-

Smaakt kwalyk in Frankryk.

(*h*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 46.
(*i*) Sect. Reſol. Holl. 26 *Octob.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 596. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 490.
(*k*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 66, 70.
(*l*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 90.

„ Spanje (*m*)." En deeze verklaaring gaf gelegenheid, tot eene onderhandeling over een verdrag, tuſſchen Frankryk en de Staaten, betreffende de middelen, door welken, men Spanje zou verpligten, om op redelyke voorwaarden te ſluiten met Frankryk. De Witt beſteedde al zyn vernuft, om deezen handel derwyze te beleiden, dat de Koning van Frankryk hoop kreeg, om met Spanje te zullen konnen ſluiten, zo hy zig, terwyl men handelde, onthieldt van het voortzetten zyner overwinningen in de Spaanſche Nederlanden; waartoe hy, eerlang, te meer beſloot, overmids het jaargetyde verloopen was. De ſchrandere Raadpenſionaris liet niet na, van tyd tot tyd, te verzekeren aan d'Estrades, dat 's Lands welvaart en zyn byzonder belang aan Frankryk verbonden waren, en dat men Spanje zou noodzaaken tot een redelyk verdrag, al ware 't zelfs, dat men, ten deezen einde, de wapenen van deezen Staat by die van Frankryk zou moeten voegen (*n*). Doch 't is ten hoogſte waarſchynlyk, dat hy, met deeze handeling, niet anders beoogde, dan Groot-Britanje en andere Mogendheden te doen ontwaaken, en te eerder te doen bewilligen in het Verbond tegen Frankryk, welk hy in den zin hadt (*o*). 1667.

Looze handeling van de Witt met d'Estrades.

De

(*m*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 74, 75, 85, 94, 95, 117, 128.

(*n*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 87, 98, 106, 113, 120, 132, 136, 147.

(*o*) *Zie* De Witt Brieven IV. *Deel*; *bl.* 492, 523.

1667. De handeling, van welke wy ſpreeken, hadt, inderdaad, merkelyken invloed op de raadpleegingen aan de Hoven van Londen beide en van Bruſſel. De ſtilſtand van wapenen, die 'er uit volgde, deedt den eerſten ſchrik der Spaanſchen bedaaren. Zy ſpraken niet meer van de voorgeſlaagen' verpanding eeniger Steden (*p*), voorgeevende, dat de Koning van Groot-Britanje, met wien zy 'er over geraadpleegd hadden, zig, deswege, misnoegd getoond, en beweerd hadt, dat, zo men den Staaten eenige Plaatſen dagt in te ruimen, men hem, ten minſte, Gend, Yperen, Diksmuiden en Nieuwpoort in handen moeſt ſtellen (*q*). De Witt hieldt, nogtans, dit voorgewend misnoegen des Konings van Groot-Britanje voor eene loutere onwaarheid, en wees verre van de hand de verpanding van het Land van Waas, welke men nu voorſloeg; om dat dit Land, welks inkomen, op vier tonnen ſchats in 't jaar, begroot werdt, reeds ten deele verwoeſt was, door de Franſchen, en, ligtelyk, door ſtrooperyen en brandſchattingen, verder zou konnen uitgemergeld worden (*r*). Sommigen melden, dat Gamarra en de *Baron van Bergeik*, welke laatſte, door den Markgraave van Kaſtel-Rodrigo, naar den Haage gezonden was, nu een verdedigend Verbond voorſloegen tuſſchen het Huis van Ooſtenryk en de Staaten, opzigtelyk op de Spaanſche Nederlanden:

De Spaanſchen beginnen eenigen moed te ſchepppen.

(*p*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 523, 562.
(*q*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl* 491, 491, 494.
(*r*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 524, 534, 535.

den: in welk geval, men den Staaten eenige Plaatſen overgeeven wilde. Doch dat deeze voorſlag, uit ontzag voor Frankryk, van de hand geweezen was (*s*). In Engeland, verwekte de handeling tuſſchen Frankryk en de Staaten grooten argwaan, onder 't gemeen. Men vreesde, dat deeze twee Mogendheden de Spaanſche Nederlanden deelen zouden, en dat Frankryk, daarna, weinig werks zou behoeven te doen, om dezelven, en de Vereenigde Geweſten daarenboven, geheellyk, te overmeeſteren. Doch Karel de II. en de Hertog van Jork, zyn Broeder, die veel op hem vermogt, waren te zeer in de belangen van Frankryk, om maatregels te neemen, tot voorkoming van zulk eenen geweldigen aanwas der Franſche magt. Daar moeſt eenige tyd verloopen, eer zy 'er, onder anderen ten minſten om 't volk en 't Parlement genoegen te geeven, toe beſluiten konden; gelyk wy, wel haaſt, zien zullen. 1667.

XV. Raadpleegingen op het aanſtellen van Legerhoofden.

De Staaten, ziende den oorlog ontſteken op hunne grenzen, raadpleegden niet ſlegts, omtrent het einde des jaars, op het uitruſten eener Vloote tegen de aanſtaande Lente (*t*); maar waren, al veel vroeger, bedagt geweeſt, om hunne Landmagt merkelyk te verſterken, en een Leger in 't veld te brengen, tot beveiliging der grenzen. Terwyl men hierover raadpleegde, kwam, in de eerſte plaats, in bedenking, wien men het opperbevel over de

(*s*) D'Estrades *Tom.* VII *p.* 110.
(*t*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 165.

1667. de troepen van den Staat zou opdraagen: en by deeze gelegenheid, moeſt de Prins van Oranje, nóodzaakelyk, wederom in aanmerking komen. De Staaten van Zeeland hadden, in Zomermaand des voorleeden jaars, reeds begeerd, dat men hem zitting gave in den Raad van Staate: waartoe ook de andere Geweſten, óp Holland na, neigden (*u*). Doch de Staaten van dit Geweſt, in den Zomer deezes jaars, beſpeurende, dat die van Zeeland, voor deeze reize, niet dringen zouden, om den Prins van Oranje, die, in Louwmaand laatſtleeden, in den ouderdom van ruim zeſtien jaaren, Lid der Hervormde Kerke geworden was (*v*), tot eenig Krygsampt te bevorderen; neigden meer, om hem in den Raad van Staate toe te laaten, dan zy te vooren gedaan hadden (*w*). Ondertuſſchen, zouden de meeſte Geweſten gaarne gezien hebben, dat men hem ook tot Kapitein-Generaal verkooren hadt. Maar Holland, door Utrecht ondersteund, beweerde, dat men hiervan niet reppen moeſt, voor dat de Prins agttien jaaren bereikt hadt (*x*). Men zag, ondertuſſchen, in Holland, klaarlyk, dat men, na dien tyd, niet zou konnen nalaaten, den Prins te bevorderen tot Kapitein-Generaal, vooral, zo de Staat mogt ingewikkeld raaken in eenen oorlog te lande; waarvoor men thans, met reden, bedugt was. Doch men

(*u*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 815, 823.
(*v*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 80.
(*w*) Secr Reſol. Holl. 2 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 555.
(*x*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 348, 358, 365, 379, 381.

men vreesde, dat hy, veelligt, iet ondernee- 1667.
men mogt, ten nadeele der tegenwoordige Regeeringe, of, gelyk men 't noemde, ten nadeele der vryheid, zo men hem, nevens het oppergebied, over 's Lands Krygsmagt, ook zo veel gezags opdroeg over zaaken van Regeeringe, als zyne voorzaaten, in de hoedanigheid van Stadhouders, eertyds, gehad hadden. Men was hierom bedagt op een middel, om deeze zwaarigheid te voorkomen. De Raadpensionaris de Witt maakte een ontwerp, volgens welk, het Kapiteinschap-Generaal, voor alkoos, afgescheiden zou moeten blyven van het Stadhouderschap, op zulk eene wyze, dat deeze twee waardigheden, nimmer, door een' en den zelfden Persoon, zouden konnen bekleed worden. De Leden der Vergaderinge namen dit Ontwerp eerst over (y); doch keurden 't, welhaast, eenpaariglyk, goed, en, op den eenentwintigsten van Hooimaand, sloeg men, uit naame van Holland, den Gemagtigden der algemeene Staaten tot de geheime zaaken voor „ dat Prins Joan Maurits van Nassau, „ door hunne Hoog-Mogendheden, mogt „ verkooren worden tot Veldmaarschalk der „ Vereenigde Nederlanden, en *Paulus Wirtz*, „ voor deezen Generaal over 't voetvolk in „ Zweedschen dienst, tot tweeden Veldmaarschalk. Dat, by eenpaarige overeenkomst „ der Gewesten, mogt vastgesteld worden, „ dat allen, die ooit tot Kapitein-Generaal „ zou-

Ontwerp, om het Kapitein-Generaalschap af te scheiden van het Stadhouderschap.

(y) Sect. Resol. Holl. 2 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 555.

1667. „ zouden mogen verkooren worden, of, on-
„ der eenigen anderen titel, het opperbe-
„ vel hebben over de Krygsmagt van den
„ Staat, te water of te lande, niet zouden
„ mogen zyn, of blyven Stadhouders van
„ eenig Geweſt of Geweſten. Dat de toe-
„ komende Kapitein of Admiraal-Generaal,
„ by eede, verbonden zou worden, hierte-
„ gen, nooit eenig verzoek te zullen doen,
„ en het Stadhouderſchap, welk hem, t'ee-
„ nigen tyde, door eenig Geweſt, mogt op-
„ gedraagen worden, van de hand te zullen
„ wyzen. Dat den Heere Prinſe van Oran-
„ je zitting verleend mogt worden in den
„ Raad van Staate, en dat hy, zo 'er een
„ Leger te velde gebragt wierdt, ook der-
„ waards, in *politique* hoedanigheid, mogt
„ afgevaardigd worden, om, op deeze wy-
„ ze, gegronde kennis te verkrygen van
„ zaaken van geldmiddelen, regeeringe en
„ oorloge, en te bekwaamer te worden tot
„ zodanige bedieningen by en over het
„ Krygsvolk, te water en te lande, waar-
„ toe de Staat, naderhand, zou mogen goed-
„ vinden, hem te verkiezen." Doch Zee-
land vondt geen behaagen in het byzonder-
ſte van deezen voorſlag, oordeelende „ dat
„ men den nakomelingen, door de bepaalin-
„ gen, by den zelven, gemaakt, de handen
„ te zeer bondt, en dat men niet behoorde
„ te wyken van den ouden vorm der Regee-
„ inge, in de Utrechtſche Vereeniging des
„ jaars 1579, goedgekeurd, waarby den
„ Stadhouderen de beſliſſing gelaaten werdt
„ over

Wordt door Zeeland afgekeurd.

„ over de geſchillen tuſſchen de Geweſten, 1667.
„ om welken af te doen, men, tot hiertoe,
„ geen bekwaam middel hadt konnen vaſt-
„ ſtellen, ſchoon men, hierover, op de groo-
„ te Vergadering des jaars 1651, lang en
„ breed, geraadpleegd hadt." Voorts, ſtem-
den de Afgevaardigden van dit Geweſt Prins
Joan Maurits ook tot Veldmaarſchalk. Doch
zo men oordeelen mogt, eenen tweeden
Veldmaarſchalk noodig te hebben, verſtonden
zy, dat daartoe de Graaf van Waldek, of die
van Dona behoorde verkooren te worden.
Die van Gelderland oordeelden, dat men den Gevoe-
Prins van Oranje tot Kapitein- en Admiraal- lens der
Generaal behoorde aan te ſtellen, mids hy andere
niet in de bediening deezer waardigheden Gewe-
tradt, voor dat hy agttien jaaren bereikt zou ten.
hebben. Voorts, ſtemden zy Prins Joan Mau-
rits en den Graaf van Waldek tot Veldmaar-
ſchalken. Doch omtrent de bepaalingen, die
Holland, in de Inſtructie voor den Kapitein- en
Admiraal-Generaal, wilde gevoegd hebben,
oordeelden zy, dat de Geweſten by derzel-
ver vryheid gelaaten moeſten worden. Fries-
land was 't genoegzaam eens met Gelderland.
Maar Utrecht viel, ten opzigte van den Prin-
ſe van Oranje, in 't gevoelen van Holland.
Overyſſel ſtemde, wat laater, dat men, ten
opzigte van de ſcheidinge van 't Kapitein-
Generaalſchap en 't Stadhouderſchap, een
eenpaarig beſluit in de Geweſten moeſt zoe-
ken te wege te brengen. En Stad en Lande
verklaarde zig uitdrukkelyk tegen de ſchei-
dinge der hooge waardigheden. Men ſloeg

1667. ook voor, om den Prins van Oranje, niet voor dat hy twintig of drie-entwintig jaaren bereikt zou hebben, aan te ſtellen tot Kapitein-Generaal. Doch hierop werdt niets beſlooten (z). De Staaten van Holland, middlerwyl, beſpeurende, dat de meeſte andere Geweſten niet te beweegen waren, om het Kapitein-Generaalſchap, voor altoos, te ſcheiden van het Stadhouderſchap, kwamen, eindelyk, in Wintermaand, tot vaſtſtelling van een beſluit desaangaande (a), welk, reeds op den vyfden van Oogſtmaand, genomen was, en, ſedert, onder den naam van *eeuwig Edict*, vermaard geworden is. Het behelsde „ dat de Staaten, na ryp beraad en overleg, in de Orde der Ridderſchap en Edelen „ en in de Vroedſchappen der Steden, by „ eenpaarige overgifte en medeſtemming „ van alle de Leden, voor een duurzaam Ge„ bod en eeuwige Wet, tot voorſtand der „ vryheid en behoudenis der eenigheid en „ gemeene ruſte, hadden vaſtgeſteld: 1. dat „ het vermogen tot de beſchryving in de „ Orde van de Ridderſchap en Edelen, en de „ benoeming en verkiezing van Burgemees„ teren, Vroedſchappen, Schepenen en al„ le andere Regeeringsperſoonen in de Ste„ den, voortaan, zou blyven aan de Orde „ van de Ridderſchap en Steden in 't byzon„ der, volgens het oud gebruik of de Privi„ le-

De Staaten van Holland ſcheiden het Kapitein-Generaalſchap van het Stadhouderſchap, en vernietigen het laatſte, by een *eeuwig Edict*.

(z) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 141-147, 157, 161, 163, 167, 169, 512, 513.

(a) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 168. D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 159.

„ legien en Oktrojen, verkreegen of nog te 1667.
„ verkrygen, zonder ooit, geheel of ten dee-
„ le, aan iemant te mogen worden afgeſtaan.
„ 2. Dat alle ampten en bedieningen, ſtaan-
„ de tegenwoordig ter begeevinge van de
„ Staaten van Holland en Weſtfriesland,
„ aan dezelven verblyven zouden, zonder
„ hieronder egter de Krygsampten te be-
„ grypen, omtrent welken hunne Edele
„ Groot-Mogendheden zulke ſchikkingen
„ zouden maaken, als dezelven, ten mees-
„ ten dienſte van den Lande, zouden bevin-
„ den te behooren. 3. Dat hunne Edele
„ Groot-Mogendheden nooit toeſtaan zou-
„ den, en de zaaken ter Generaliteit derwy-
„ ze helpen beleiden, dat ook by de andere
„ Geweſten beſlooten werdt, nimmer te zul-
„ len bewilligen, dat de gene, die ooit, na
„ deezen, zou mogen verkooren worden tot
„ Kapitein- of Admiraal-Generaal, of tot
„ beide deeze waardigheden tevens, of, on-
„ der eenigen anderen titel, het opperbevel
„ hebben over 's Lands Krygsmagt te water
„ of te lande, te gelyk zy of blyve Stad-
„ houder van eenige Provincie of Provin-
„ cien. Dat ook, wat de Provincie van
„ Holland en Weſtfriesland betrof, niet al-
„ leen niet hy, die 't opperbevel hebben
„ zou over 's Lands Krygsmagt te water of
„ te lande; maar ook niemant anders, tot
„ Stadhouder der zelve Provincie, zou mo-
„ gen worden aangeſteld; maar dat gemel-
„ de waardigheid zou zyn en blyven vernie-
„ tigd; zullende den Gekommitteerden Raa-

1667. „ den aanbevolen blyven, om zaaken, die
„ spoed vorderden, in afwezendheid hunner
„ Edele Groot-Mogendheden, af te doen.
„ 4. Dat de Edelen en de Vroedschappen der
„ Steden, de Leden der Vergaderinge van
„ hunne Edele Groot-Mogendheden en de
„ Raadpensionaris, by eede, zouden moe-
„ ten belooven, de voorgemelde punten,
„ heiliglyk en opregtelyk, te zullen helpen
„ handhaaven. 5. Dat het gemelde *derde*
„ punt, in de Instructien voor den Kapi-
„ tein- en Admiraal-Generaal, zou worden
„ gevoegd, en deeze by eede verbonden
„ worden, om daartegen nimmer eenigerlei verzoek te zullen doen, en het Stadhouderschap, zo 't hem, buiten vermoeden, t'eenigen tyde, mogt opgedraagen worden, van de hand te zullen wyzen (*b*)." De eed, in dit Edict gevorderd, werdt eerst door de Leden der Staatsvergaderinge, door den Raadpensionaris en de Sekretarissen, en, daarna, ook in de Vroedschappen der Steden afgelegd (*c*). Maar Zeeland nam zonderling kwalyk, dat men, in Holland, beslooten hadt, het Stadhouderschap te vernietigen, zonder dit Gewest te kennen; daar men, voor deezen, werdt 'er gezeid, hadt voorgegeven den Prins van Oranje, in tyd en wyle, tot alle de hooge waardigheden zyner voorzaaten, te willen bevorderen: immers, desaangaande,

Misnoegen hierover.

(*b*) Resol. Holl. 5 *Aug.* 1667. *bl.* 61. in de Resol. van Confid. ten tyde van DE WITT. *bl.* 200.

(*c*) Resol. Holl. 20, 21 *Decemb.* 1667. *bl.* 61, 66, 11 *Jan.* 1668. *bl.* 7.

de, niets, zonder Zeeland, te zullen vaſtſtellen. Het Huis van Oranje, en allen, die het zelve gunſt toedroegen, ſtonden ook verbaasd, over den ſtap, dien Holland gedaan hadt. De jonge Prins zag zig, voor altoos, verſteken van het Stadhouderſchap van Holland, het aanzienlykſte der zeven Geweſten, en kon zelfs, met bewilliging van Holland, geen Stadhouder van Zeeland, of van eenig ander Geweſt worden, ten ware hy, voor altoos, afzage van de waardigheid van Kapitein- en Admiraal-Generaal; van welke waardigheid ook de Stadhouder van Friesland, van nu af aan, uitgeſlooten was (*d*). Men begrypt dan, ligtelyk, dat het misnoegen tegen Holland, en vooral tegen den Raadpenſionaris de Witt, dien men hieldt voor de voornaamſte oorzaak van het eeuwig Edict, toenam by veelen. Midlerwyl, bragt het verſchil tuſſchen de Geweſten, over de ſcheidinge van het Kapitein-Generaalſchap en Stadhouderſchap, te wege, dat de Prins van Oranje nog geene zitting kreeg in den Raad van Staate: welke hem, anderszins, ook met toeſtemming van Holland, zou vergund geweeſt zyn. Wy zullen hierna zien, hoe 't met deeze zaake afliep. 1667.

't Leedt tot in 't begin des volgenden jaars, eer de Hoofden over 't Krygsvolk van den Staat werden aangeſteld, met volkomen' bewilliging van alle de Geweſten. Prins Joan Mau- Aanſtelling van Legerhoofden.

(*d*) Notul. Zeel. 12 *Auguſt.* 24 *Nov.* 1667. *bl.* 102, 122. ALTZEMA VI. *Deel*, *bl.* 143, 164, 169.

1667. Maurits en Wirtz werden Veldmaarschalken: de Heer van Noordwyk, Generaal der Artillerye; de Ryngraaf, en de Prins van Tarente Luitenants-Generaal der Ruiterye; en de Heer van Zuilenstein, Luitenant-Generaal van 't Voetvolk (e).

XVI. Karel de II. zendt Temple herwaards, om een Verbond voor te slaan.

De handeling tusschen Frankryk en deezen Staat, over de middelen om de Vrede tusschen Frankryk en Spanje te herstellen, hadt zo veel agterdogt veroorzaakt aan het Groot-Britannische Hof, dat men, aldaar, eindelyk, andere maatregels begon te volgen (f). De werving en uitrusting, over welken men, in Holland, raadpleegde, hadden, in Engeland, den schyn, als of dezelven waren aangelegd, om Spanje te noodzaaken, tot bewilliging in zulke voorwaarden van vrede, als waarover Frankryk en deezen Staat samen zouden overeenkomen (g). En zy, die hier, 't roer der zaaken in handen hadden, zagen niet ongaarne, dat men, in Engeland, hun gedrag dus opname, opdat Karel de II, eindelyk, 't gevaar bemerken mogt, welk zyn Ryk van Frankryk te wagten hadt, zo deeze Staat de Franschen hielp tegen Spanje. In Frankryk zelf, meenden eenigen, dat men zig hier tegen Spanje wapende, en de Raadpensionaris de Witt, Frankryk, zo lang als mogelyk ware, buiten ag-

(e) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 623. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 435.

(f) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 510, 514, 559. D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 173, 175.

(g) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 594, 631.

geerdogt willende houden, deedt zyn beſt, 1667.
om d'Eſtrades te verſterken in deeze gedagten, tot dat Groot-Britanje zig nader geopend zou hebben, over 't gene Meerman en Boreel laſt hadden aldaar te handelen, met opzigt op de Spaanſche Nederlanden: 't welk eerſt, omtrent het einde des jaars 1667, geſchiedde (*h*). De Staaten van Holland hadden, ten zelfden tyde, een beſluit genomen, om de zaaken tuſſchen Frankryk en Spanje te beleiden tot een verdrag, waarby aan Frankryk eenige Plaatſen zouden worden afgeſtaan. En dit beſluit, welk in Engeland bekend werdt (*i*), ſcheen vry wat toegebragt te hebben, om het Engelſche Hof te beweegen, om zig ernſtiger te moeijen met de Spaanſche Nederlanden. Ook begreep de Koning van Groot-Britanje, dat hy, hierdoor, de gunſt zyns volks, welke hy, door den oorlog met den Vereenigden Staat, meer of min verlooren hadt, wederom herwinnen zou. Men beſloot, derhalve, een naauw Verbond te ſluiten met de Staaten tegen Frankryk; en den Koning van Zweeden ook aan te zoeken, om in het zelve te treeden (*k*). Doch alzo Meerman en Boreel geenen laſt hadden, om over zulk een Verbond te handelen; en men zo gewigtig een werk, heimelyk en ſpoedig, diende uit te voeren; vondt men dienſtig, den Ridder *William Temple*, 's Konings Reſident te Bruſſel,

(*h*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 600.
(*i*) Secr. Reſol. Holl. 16 *Dec.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 614. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 561.
(*k*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 271, 272.

1667. sel, in alleryl, af te vaardigen naar Holland, om den Raadpenſionaris de Witt, op dit ſtuk, te ondertaſten. Temple kwam, den dertigſten van Wintermaand, als in 't doorreizen naar Londen, werwaards hy voorgaf een' keer te moeten doen, den Raadpenſionaris bezoeken, en hieldt hem onder anderen voor „ hoe hy van den Koning, zynen „ Meeſter, gelaſt ware, om uit hem te ver„ neemen, *vooreerſt*, of hunne Hoog-Mo„ gendheden ook geneigd zouden zyn, om „ een beſchadigend en verdedigend Ver„ bond tegen iederoen aan te gaan met zyne „ Majeſteit? *ten anderen*, of hunne Hoog„ Mogendheden zig wel met zyne Majeſteit „ zouden willen verbinden tot verdediging „ der Spaanſche Nederlanden, en, *eindelyk*, „ of men, in den tegenwoordigen toeſtand „ der zaaken, ook zou konnen geraaden vin„ den, om een beſchadigend Verbond tegen „ Frankryk met den Koning van Groot-Bri„ tanje te ſluiten?" Op deeze vraagen, antwoordde de Witt „ dat de Staaten voor ee„ nen vaſten grondregel hielden, nimmer „ eenig algemeen beſchadigend Verbond „ met iemant aan te gaan, als houdende zy „ zulk een Verbond voor onregtvaardig in „ zig zelf, en voor ſtrydig met de Verbind„ teniſſen, welken zy met andere Mogend„ heden hadden. Dat zy ook, niet zonder „ de hoogſte onregtvaardigheid, een be„ ſchadigend Verbond tegen Frankryk kon„ den aangaan; doch dat het tweede Lid van „ zyn voorſtel, het ſluiten van een Verbond „ om

Zyn geſprek met den Raadpenſionaris de Witt.

„ om de Spaanſche Nederlanden te beſcher- 1667.
„ men, nader in aanmerkinge kwam, en
„ dat hy gaarne weeten zou, wat de Koning,
„ zyn Meeſter, hieromtrent gezind ware te
„ doen?" Temple hernam „ dat hy hier-
„ van niet onderregt was; doch niet twyfel-
„ de, of de Koning zou zig gereed toonen,
„ tot het aangaan van zulk een Verbond,
„ indien de Staaten zig, van hunnen kant,
„ daartoe geneigd toonden." De Raadpen-
ſionaris, hem toen hebbende voorgehouden
den inhoud van het jongſte beſluit der Staa-
ten van Holland, om, naamlyk, de zaaken
te helpen beleiden tot een verdrag, waar-
by aan Frankryk eenige Plaatſen werden af-
geſtaan, verzogt, hierop, ten minſte, zy-
ne byzondere aanmerkingen te mogen hoo-
ren. Waarop Temple hervatte „ dat hy
„ voor eerlyker en raadzaamer hieldt, dat
„ men den Koning van Frankryk voor oo-
„ gen ſtelde de inbreuk, door hem gemaakt,
„ op de Pyreneeſche Vrede; dat men hem,
„ daarna, bewooge om de ingenomen' Plaat-
„ ſen, by voorraad, wederom te ſtellen in
„ de handen der Spaanſchen, en dat men,
„ vervolgens, het geſchil, door den gewoo-
„ nen weg van regten, of door onzydige
„ zegsluiden, liete beſlegten: of, zo de Ko-
„ ning van Frankryk hiertoe niet te brengen
„ ware met gemoede; dat men 'er hem, met
„ de wapenen, beide te water en te lande,
„ toe behoorden te noodzaaken. Doch zo de
„ Staaten zig zo ver niet mogten willen uit-
„ laaten, begeerde hy te weeten, of men

„ den

1667. „ den Spaanſchen niet eenige penningen zou
„ willen verſtrekken, op onderpand in het
„ Overkwartier van Gelderland, of elders
„ in de Spaanſche Nederlanden, mids Ooſt-
„ ende altoos onverpand bleeve: in welk ge-
„ val, de Koning van Groot-Britanje,
„ veelligt, het werk alleen op zig zou wil-
„ len neemen; die, hoe men 't van der Staa-
„ ten zyde, omtrent de Verpanding, mogt
„ inzien, gaarne verzekerd zyn zou, dat zy
„ niet met Frankryk aanſpannen, noch zig te-
„ gen hem verzetten zouden, zo hy beſlui-
„ ten mogt, om het werk, uit al zyne magt,
„ aan te grypen." De Witt antwoordde niet duidelyk op deeze voorſlagen, en Temple zeide, eindelyk „ dat de Koning, zyn Mees-
„ ter, niet ſtil zitten kon, en noodzaakelyk
„ party kiezen moeſt," vraagende, ten be-
ſluite „ hoe 't de Staaten maaken zouden, als
„ de Koning, zyn Meeſter, door hunne be-
„ ſluiteloosheid of tegenkanting, genood-
„ zaakt zou worden, om zig aan de zyde van
„ Frankryk te begeeven; daar men hem Duin-
„ kerken, Nieuwpoort en Oſtende zou af-
„ ſtaan, zo hy de Spaanſche Nederlanden; en
„ gantſch Zeeland, zo hy de Vereenigde Ge-
„ weſten hielp overmeeſteren." Op welk laat-
ſte, de Witt alleenlyk zeide: „ dat hy niet ver-
„ trouwde, dat zulk eene onregtvaardigheid
„ vallen zou konnen in de gedagten van den
„ Koning van Groot-Britanje." Des anderen-
daags, kwamen de Witt en Temple nog eens byeen, en toen bleek, klaarlyk, naar 't oor-
deel van den Raadpenſionaris, dat de Ko-
ning

ning van Groot-Britanje gezind was, om Spanje met der daad by te ſtaan. De Witt deedt van 't voorgevallene verſlag aan de Gemagtigden der algemeene Staaten tot de Franſche zaaken, en Temple keerde naar Londen (*l*). 1667.

XVII. De Witt ſtelt d'Eſtrades gerust, wegens het gehandelde met Temple

D'Eſtrades, ondertuſſchen kennis bekomen hebbende, dat Temple de Witt gezien hadt, werdt, door den laatſten, beveſtigd in de gedagten, dat de Staaten gezind bleeven, om Spanje te noodzaaken tot het aanvaarden van den tweeledigen voorſlag, door Frankryk gedaan, zelfs met de wapenen, indien 't anders niet mogt konnen geſchieden (*m*), waarop hy zig ſcheen te verlaaten.

1668.

Temple hadt zo dra geen verſlag gedaan van zyne reize, of men beſloot hem, terſtond, met 's Konings laſt, wederom herwaards te zenden: 't welk met zo veel ſpoeds geſchiedde, dat men hem gehoord, zig op 't gene hy medebragt beraaden, een beſluit daaruit opgemaakt, zynen laſt in geſchrift geſteld, en hem afgevaardigd hadt, in den tyd van twaalf uuren (*n*). Op den agttienden van Louwmaand, kwam hy wederom in den Haage (*o*), daar de zaaken, met den zelfden ſpoed, werden voortgezet. Des anderendaags, kreeg hy gehoor ter algemeene Staatsvergaderinge, daar hy, ſlegts in algemeene bewoordingen, kennis gaf van de begeerte zyns Konings,

(*l*) De Witt Brieven IV. *Deel. bl.* 609.
(*m*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 222.
(*n*) De Witt Brieven IV. *Deel, bl.* 618, 624, 629, 630.
(*o*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 231.

1668. nings, om de Vrede tuſſchen Frankryk en Spanje te herſtellen (p). Hierop tradt hy met de Witt en andere Gemagtigden der algemeene Staaten in onderhandeling, en, binnen vier dagen, werden 'er twee Verdragen geſlooten (q), een van welken van het uiterſte gewigt was. Zy werden, op den drie-en-twintigſten, getekend, zonder dat men 'er rugſpraak over gehouden hadt met de byzondere Geweſten: gelyk, volgens de gewoone orde der Regeeringe, zou hebben moeten geſchieden. Doch men week, in deeze gelegenheid, af van de beſtendige gewoonte, op dat de handeling niet te vroeg rugtbaar worden zou: in welk geval, de Franſchen, ligtelyk, eene ſpaak in 't wiel geſteken zouden hebben. Ook keurden de Staaten der byzondere Geweſten, ſedert, het geſlootene voor goed (r), en de twee Verdragen werden, al vroeg in Sprokkelmaand, ter wederzyde, behoorlyk bekragtigd. Ook werden toen de punten wegens den Koophandel en Zeevaart, omtrent welken men, te Breda, overeengekomen was, vervat in een afzonderlyk Verdrag, welk, op den veertienden, getekend werdt (s), hebbende men het gewigtigſte der twee andere Verdragen, hier, niet willen ſluiten, dan op vaſte toezegging van Temple, dat men de beraamde punten van Zeevaart,

Men ſluit, binnen vier dagen, twee Verbonden met Groot-Britanje.

(p) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 323-325.
(q) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 622, 626.
(r) WICQUEFORT Ambaſſ. *Livr.* II. *p.* 460. D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 258.
(s) *Zie* her by AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 476. *en in de* Refol. Holl. 21 *Maart* 1668. *bl.* 26.

vaart, in een afzonderlyk Verdrag, begrypen zou (*t*). Wat nu de twee andere Verdragen betreft, het minſt gewigtige van dezelven was een bloot verdedigend Verbond, waarby partyen beloofden „ elkanderen, in „ geval een van beide gedreigd of aangetaſt „ werdt, met veertig ſchepen van oorloge, „ en daarenboven met zesduizend knegten en „ vierhonderd ruiters te zullen byſtaan, mids „ dat de kosten, daarop geloopen, binnen „ drie jaaren na 't eindigen van den oorlog, „ voldaan werden, door de Mogendheid, „ die den onderſtand genooten hadt, te weeten, veertien Oorlogsſchepen van zeſtig „ tot tagtig ſtukken geſchuts tegen agttien„ duizend zeshonderd zesenzeſtig ponden „ ſterlings; veertien van veertig tot zeſtig „ ſtukken tegen veertienduizend gelyke pon„ den, en de twaalf overigen van zesender„ tig ſtukken ten minſte, tegen zesduizend „ ponden: de zesduizend knegten tegen ze„ venduizend vyfhonderd ponden, en de „ vierhonderd ruiters tegen duizend en veer„ tig ponden voor ieder maand, boven nog „ zesduizend ponden eens, voor aanritsgeld „ en toeruſting der knegten (*u*)." Doch het tweede en gewigtigſte Verdrag betrof den oorlog tuſſchen Frankryk en Spanje. In de Inleiding tot dit Verdrag, werdt verklaard, „ dat de Koning van Groot-Britanje en de „ Staaten der Vereenigde Nederlanden, met „ veel

1668.

Inhoud van het eene, zynde een bloot verdedigend Verbond,

en van het andere, ſtrekkende om de Vrede tuſſchen Frankryk en Spanje

(*t*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 627.
(*u*) *Zie* het Tract. *in de* Secr. Reſol. Holl. 24, 25 *Junii*, 1668. II. *Deel*, *bl.* 628. *en by* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 386.

1668. te bevorderen. „ veel moeite, van den Aller-Chriſtelykſten „ Koning verkreegen hadden belofte, dat „ hy, van nu af, de wapenen nederleggen „ zou, zo de Koning van Spanje hem in- „ ruimde *of* alle de Plaatſen, by hem, in den „ jongſten veldtogt, veroverd, *of*, in ſtede „ derzelven, al het regt, welk Spanje nog „ hadt in het Hertogdom Luxemburg, of in „ *het Graaffchap van Bourgondie* (2), bene- „ vens Kameryk en het Kamerykſche, Douai, „ S. Omer, S. Wynoksbergen, Veurne en „ Link, mids de Staaten der Vereenigde Ne- „ derlanden zig verbonden, om den Koning „ van Spanje, door redenen of andere mid- „ delen, te beweegen, tot het aanvaarden „ van een der voorgemelde punten. Dat de „ Koning van Groot-Britanje en de Staaten „ geoordeeld hadden, een goed werk te zul- „ len doen, zo zy de twee Kroonen zogten „ te beweegen, om de Vrede, op de gemel- „ de voorwaarden, te ſluiten. En dat zy, om „ hiertoe te beter in ſtaat te zyn, wegens „ de volgende punten, waren overeengeko- „ men: 1. Dat men den Koning van Frank- „ ryk zou zoeken te beweegen, om, by een „ bondig Verdrag, aan den Koning van „ Groot-

(2) *Comitatus Burgundiæ*, het *Graaffchap van Bourgondie*, is, gelyk bekend is, het Franche Comté. By AITZEMA en by DU MONT, ſtaat, gantſch verkeerdelyk, *Ducatus Burgundiæ*, het *Hertogdom van Bourgondie*. 't Kwam niet te pas, te ſpreeken van den afſtand van een Hertogdom, welk, al omtrent twee eeuwen, in de magt van Frankryk geweeſt was. *Zie* IV. Deel, bl. 164.

„ Groot-Britanje aan de algemeene Staaten 1668.
„ te belooven, dat hy vrede zou maaken
„ met Spanje, zo de Koning van dit Ryk de
„ Plaatſen, door den Koning van Frankryk
„ bemagtigd, of de andere bovengemelde
„ Plaatſen, of zulke anderen, waarover men,
„ wederzyds, zou mogen overeenkomen, aan
„ Frankryk afſtondt en inruimde. 2. Dat
„ Frankryk toeſtondt eene wapenſchorſing
„ in de Nederlanden tot het einde van Bloei-
„ maand, op dat men tyd hebben mogte,
„ om Spanje tot een der bovengemelde punten te beweegen. 3. Dat beide Groot-Britanje en de Staaten, om Frankryk tot de
„ gemelde wapenſchorſing over te haalen,
„ zig verbinden zouden, om Spanje, met
„ der daad, in een der bovengemelde punten, te doen bewilligen. 4. Dat men den
„ Koning van Frankryk zou zoeken te beweegen, om volkomen op deeze verbindtenis te vertrouwen, en, ten blyke daarvan, zyne wapenen niet verder te voeren in de Nederlanden, zelfs niet na 't
„ einde van Bloeimaand; maar aan Groot-Britanje en de Staaten over te laaten, om
„ hem te doen ſtellen in het daadelyk bezit
„ van 't gene zy hem, by deezen, toezeiden.
„ 5. Dat de beide handelende Mogendheden en anderen, voor de onderhouding
„ der Vrede tuſſchen Frankryk en Spanje,
„ wanneer dezelve geſlooten zou zyn, zouden inſtaan, en zeker aantal van Krygsvolk
„ ſchikken, om tegen hem, die de Vrede
„ breeken moge, des noods, gebruikt te wor-

1668. „ den. 6. Dat dit Verdrag, binnen vier wee-
„ ken, wederzyds, bekragtigd zou worden
„ (y)." De zes gemelde punten van dit Verdrag werden haast rugtbaar; doch daar waren 'er nog drie byzonderen, die men zeer geheim hieldt, vooral voor de Franschen (z); waarvan de reden ligtelyk te bespeuren is, uit den inhoud dier punten, welke hierop uitkwam:

Geheime punten van het zelve.

„ 1. Zo, in de Vredehandeling tus-
„ schen Frankryk en Spanje, eenige zwaa-
„ righeid voorkwame op het punt van den
„ afstand van allen verder regt op de Spaan-
„ sche nalaatenschap, zou men 't zo zoeken
„ te schikken, dat hiervan, in 't Verdrag,
„ of geheel geen, of alleen zulk een gewag
„ wierdt gemaakt, dat geene der twee Kroo-
„ nen, daardoor, eenig meerder of minder
„ regt verkreege. 2. Men zou ook de Vrede
„ tusschen Spanje en Portugal, op éénen tyd
„ als de Vrede tusschen Frankryk en Span-
„ je, zoeken uittewerken; doch zo dit zo
„ spoedig niet mogt konnen geschieden, zou
„ Frankryk Portugal, als zynen Bondgenoot,
„ wel mogen bystaan, en Spanje afbreuk
„ doen; maar niet in de Nederlanden, wel-
„ ken men, na 't sluiten van de Vrede tus-
„ schen Frankryk en Spanje, zou aanmerken,
„ als geheel bevredigd. 3. Zo, eindelyk,
„ tegen alle verwagting, de Koning van
„ Frankryk niet mogt konnen bewoogen

„ wor-

(y) *Zie* Secr. Resol. Holl. 24, 25 *Jan.* 1668. II. *Deel*, *bl.* 613. *en* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 390.

(z) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 626.

„ worden, om de Vrede met Spanje te te- 1668.
„ kenen, zo dra Spanje besloot tot den af-
„ stand der Plaatsen, in den jongsten veldtogt,
„ door Frankryk, veroverd, of van Plaatsen
„ van gelyke waarde, waarover men elkan-
„ deren zou hebben verstaan; of zo hy niet
„ voldeedt aan zyne belofte, of aan de ver-
„ dere voorwaarden, by dit Verdrag, be-
„ raamd; of zo hy door uitvlugten of * slink- * *oblique artes.*
„ sche streeken, het sluiten der Vrede mogt
„ zoeken te hinderen; in alle deeze geval-
„ len, verbonden Groot-Britanje en de Staa-
„ ten zig, om Spanje toe te vallen, Frank-
„ ryk, te water en te lande, den oorlog aan
„ te doen, en den Koning te noodzaaken,
„ niet alleen om, op de bovengemelde voor-
„ waarden, vrede te maaken, maar, zo 't
„ mogelyk ware, om zig te vrede te hou-
„ den, dat de zaaken hersteld werden, in
„ den staat, waarin zy, door de Pyreneesche
„ Vrede, gebragt waren (*a*)." Zodanig was
de inhoud van dit gewigtig Verdrag. Ter- Zweeden
wyl 'er nog over gehandeld werdt, gaf de treedt 'er
Graaf van Dona te kennen, dat de Koning in, en 't
van Zweeden, zyn Meester, genegen was, bekomt
om 'er, insgelyks, in te treeden. Ook werdt den naam
hy 'er, terstond, in ontvangen. Hy bedong van *triple*
egter, ter deezer geleegenheid merkelyke on- *Alliantie.*
derstandgelden van Spanje, onder borgtogt
van Groot-Britanje en van deezen Staat. Het
Verbond, welk, sedert, onder den naam
van

(*a*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 24, 25 *Jan.* 1668. *bl.* 635. *en* AITZEMA VI. *Deel, bl.* 394, 755.

1668. van *triple Alliantie* of *drievoudig Verbond*, vermaard geworden is, werdt, eerlang, te Londen, in eene andere gedaante, herschreeven, en, door de Gevolmagtigden der drie Mogendheden, getekend (*b*).

XVIII. Aanmerkingen over deeze *Alliantie*.

't Bleek klaar, uit den inhoud van het drievoudig Verbond, en vooral uit de geheime punten van het zelve, dat de handelende Mogendheden, met naame Karel de II. en de Staaten, het belang beide van Groot-Britanje en van de Vereenigde Gewesten zeer wel begreepen, en ongaarne zagen, dat Frankryk magtiger werdt in de Nederlanden. Sommigen hebben egter vermoed, dat Karel de II. alleen in dit Verbond getreden was, om zynen onderzaaten eenig genoegen te geeven; niet om zig, stiptelyk, aan de voorwaarden te houden (*c*). Doch dit vermoeden rust meer op het gedrag, welk hy in 't gevolg gehouden heeft, dan op eenig genoegzaam blyk van zyn oogmerk ten deezen tyde. 't Kan zo wel zyn, dat hy, hierna, van oogmerk veranderd is, als dat hy nu reeds inzigten gehad zou hebben, waarvan hy, naderhand, eerst blyk gaf. Anderen hebben gegist, dat de Koning van Groot-Britanje, met het sluiten van dit Verbond, beoogde, Frankryk te brengen tot eenen oorlog met deezen Staat, die, natuurlykerwyze, gelegenheid geeven moest, tot eene verandering der tegen-

(*b*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 17 *May* 1668. II. *Deel*, *bl.* 669. *en* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 393, 407-417, 909-922.

(*c*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 274. *Zie ook* TEMPLE Memoir. *bl.* 447.

genwoordige Regeeringe, welke, tot hiertoe, sterk ondersteund was door Frankryk; en, gevolgelyk, tot de verheffing des Prinsen van Oranje. Doch van zulk een oogmerk in Karel den II. heeft men ook geene zekerheid. Wat den Raadpensionaris de Witt aangaat; 't blykt niet alleen uit het drievoudig Verbond, dat hy, die 't voornaamlyk hadt helpen bewerken, gantsch niet in de Fransche belangen was, gelyk men hem nagegeven heeft; maar 't zelfde is ook af te neemen uit een besluit der Staaten van Holland, welk hy, maar weinige dagen voor het sluiten van het drievoudig Verbond, te wege gebragt hadt; waarin vastgesteld werdt, dat men Frankryk, des noods, met de wapenen, zou doen bewilligen in de voorgeslaagen' Vredepunten, en waarin een ontwerp van Prinse *Willem van Furstemberg* (*d*), grootendeels, met het drievoudig Verbond overeenkomende, in alle opzigten, werdt goegekeurd (*e*). De Ridder Temple schreef ook, omtrent deezen tyd „ dat de Witt een regtschaapen „ Hollander was, en noch het gemoed, „ noch de neiging hadt van eenen Fransch„ man (*f*)." Ook gaf de Wit den Staaten van Holland, zynen Meesteren, zo veel genoegen, dat hy, nu vyftien jaaren, als Raadpensionaris, gediend hebbende, den zeventwintigsten van Hooimaand deezes jaars, wederom, voor vyf jaaren, tot dezelfde bedie- 1668.

De Witt wordt, van nieuws, tot Raadpensionaris verkooren.

(*d*) *Zie* De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 572.
(*e*) Secr. Resol. Holl. 14 *Jan.* 1668. II. *Deel*, *bl.* 615.
(*f*) Temple Brieven, N. V. *bl.* 39.

1668. dieninge verkooren werdt, op een nieuw Berigtſchrift, welk, ten zelfden dage, vaſtgeſteld was (*g*). Zelfs werden hem, wat laater, in erkentenis van veele buitengewoone dienſten, door de Staaten, vyfenveertig duizend, en, door de Orde van de Ridderſchap en Edelen in 't byzonder, vyftienduizend guldens vereerd, in opzigt van welke laatſte giſte, hy ontlaſt werdt van het punt van zyn Berigtſchrift, waarby hem verbooden werdt, eenige giften of geſchenken aan te neemen (*h*).

Geſchenken, hem gedaan, door de Staaten.

Het drievoudig Verbond veroorzaakt misnoegen by de Franſchen en Spaanſchen.

De openbaare punten van het drievoudig Verbond, die, door de Witt, aan d'Eſtrades en aan Gamarra, medegedeeld werden, behaagden geen' van beide. Beide klaagdenze, dat men den Koningen, hunnen Meeſteren, de wet zogt te ſtellen. Doch de Witt wiſt d'Eſtrades, met goede woorden, te bevredigen (*i*). Aan Gamarra, die, onlangs, openlyk, over hem geklaagd hadt ter algemeene Staatsvergaderinge, voorgeevende, dat hy alle de Leden beſtierde naar zynen zin (*k*), liet hy zig, vermoedelyk, luttel gelegen zyn, op dat hy, by Frankryk, den ſchyn te beter bewaaren mogt van, voor alle dingen, niet Spaanſchgezind te zyn. Aan 't Franſche Hof, ſtondt men, in 't eerſt, verbaasd over het ſluiten van het drievoudig Ver-

(*g*) Reſol. Holl. 27 *July* 1668. *bl* 50, 56.
(*h*) Reſol. Holl. 3 *Auguſt.* 15 *Septemb.* 1668. *bl.* 70, 14. AITZEMA VI. *Deel, bl.* 581.
(*i*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 249, 250, 258.
(*k*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 166, 187.

Verbond. Lionne ſchreef, nogtans, dat hy den inhoud goed en voordeelig voor den Koning vondt. Alleenlyk hieldt hy de bewoordingen wat ſchor en onheuſch; waarom de Witt dagt, dat een weinig beleefdheid en toegeevendheid *in 't uiterlyke* 't werk wel tot een goed einde brengen zou (*l*): doch Lionne zou zo niet geſchreeven hebben, waren hem de geheime punten bekend geweeſt. Men wiſt egter, wel haaſt, aan 't Franſche Hof, dat 'er geheime punten waren, en men nam het de Witt kwalyk, dat hyze voor d'Estrades bedekt gehouden hadt (*m*). Doch de Raadpenſionaris voerde, zegt men, deezen te gemoet, dat deeze punten anders niet behelsden dan „ dat de Staaten den Koning „ van Groot-Britanje, op zyn ſterk aanhouden, borg ſtonden, dat Frankryk zig aan „ den tweeledigen voorſlag houden zou; 't „ welk men niet in 't Verdrag hadt willen „ ſtellen, om den Koning van Frankryk niet „ te kwetſen. In de twee andere punten, „ den affland en het Verdrag met Portugal „ betreffende, was, zeide hy, meer niet „ vervat, dan in het ontwerp van Prinſe Willem van Furſtemberg, bekend aan 't Franſche Hof, begreepen was (*n*)." 't Is, ondertuſſchen, te denken, dat de Franſchen wel haaſt aan de juiſte kennis van deeze geheime punten geraakt zullen zyn: die niet hebben. 1668.

De Franſchen ontdekken de geheime punten.

(*l*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 263. De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 649.
(*m*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 268, 271, 272, 274.
(*n*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 284.

1668. hebben konnen nalaaten, misnoegen te verwekken tegen de Staaten, en tegen de Witt in 't byzonder (*o*). Terwyl ik dit ſchryve, heb ik een geſchreeven Uittrekſel uit eenen brief van de Ambaſſadeurs Meerman en Boreel, gedagtekend den vyftienden van Sprokkelmaand, voor my, waaruit blykt, dat Ruvigny, Ambaſſadeur van Frankryk aan 't Engelſche Hof, toen reeds iet wiſt van eenen toeleg, om de zaaken te ſtellen in den ſtaat, waarin zy, ten tyde der Pyreneeſche Vrede, geweeſt waren (*p*): waarvan niemant zekere kennis hebben kon, dan uit de geheime punten.

XIX. De Staaten handelen, aan verſcheiden' Hoven, tot bevordering der Vrede.

De Staaten lieten nu hunne voornaamſte zorg gaan, om de oorloogende Mogendheden tot vrede te beweegen, volgens den inhoud van het drievoudig Verbond. Zy handelden hierover op verſcheiden' Plaatſen: als, aan 't Franſche Hof, werwaards de Heer van Beuningen wederom afgevaardigd was; in den Haage, met d'Eſtrades; aan 't Hof van Groot-Britanje, en vooral aan 't Hof van Bruſſel, werwaards, in Louwmaand, werden afgevaardigd *Pieter Burgersdyk*, Penſionaris van Leiden, en *Jakob van der Togt*, Penſionaris van Gouda, met laſt, om het afdoen van het pleit over zekere oude Brandenburgſche ſchuld (*q*), hangende nu voor het Geregtshof van Mechelen (*r*); om het uitwiſſelen van de bekrag-

(*o*) Miſſive *van den* Extraord. Ambaſſ. MEERMAN *van* $\frac{1}{11}$ *Febr.* 1668. *MS.* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 271, 303, 345.
(*p*) *Zie ook* DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 668.
(*q*) *Zie* XI. *Deel*, *bl.* 167, 239.
(*r*) Reſol. Holl. 2 *April* 1667. *bl.* 36.

kragtigingen der Grensscheidinge van Vlaanderen, en om eenige andere byzondere zaaken te bezorgen (*t*); maar vooral ook, om de Spaanschen over te haalen, tot het sluiten der Vrede, op billyke voorwaarden. Ik zal in staat zyn, om van deeze handeling te Brussel naauwkeuriger verslag te doen, dan tot nog toe heeft konnen geschieden, zynde my in handen gekomen de * eerste opstellen van zeer veele Brieven, door Burgersdyk en van der Togt, aan hunne Hoog-Mogendheden en aan den Raadpensionaris de Witt geschreeven; ook een goed getal van eigenhandige Brieven van den Raadpensionaris de Witt, die nooit gedrukt geweest zyn, nevens veele andere egte Stukken en Brieven, die aan deeze gewigtige handeling merkelyk licht konnen byzetten. 1668.

*minuten.

Doch terwyl men, in den Haage, arbeidde aan 't bevorderen der Vrede, kreegen de Staaten, slegts weinige dagen na het tekenen van het drievoudig Verbond, uit eenen Brief van den Koning van Frankryk zelven, berigt „ hoe hy van zins was, tegen den „ eersten van Sprokkelmaand, in het Fran„ che Comté te rukken, en zig aldaar van „ eenige sterke Plaatsen meester te maaken. „ Zyn oogmerk hierin was, gelyk hy schreef, „ de Spaanschen te brengen tot het aanvaar„ den der Vrede, op de voorwaarden, waar„ aan de middelaars zelven hunne toestem„ ming gegeven hadden, en hen te bewee„ gen

Lodewyk de XIV. geeft den Staaten kennis, dat hy van zins is, in 't Franche Comté te rukken.

(*t*) Aitzema VI. *Deel, bl.* 756.

1668. „ gen om de handeling, waartoe de Mark-
„ graaf van Kaſtel-Rodrigo zelf de Stad A-
„ ken verkooren hadt, te beginnen. Ook
„ verklaarde hy verpligt te zyn, om zig te be-
„ veiligen tegen een Keizerlyk Leger, welk,
„ met het voorjaar, in 't Hertogdom Bour-
„ gondie vallen zou: waarby nog kwam, dat
„ hy aan al de weereld wilde doen zien, met
„ welk eene opregte gezindheid tot vrede,
„ hy eenen ſtilſtand van wapenen tot aan 't
„ einde van Lentemaand aangebooden hadt;
„ en niet, gelyk de Spaanſchen voorgaven,
„ om dat men toch in den winter niet oor-
„ loogen kon. Eindelyk, betuigde hy, on-
„ aangezien den voorſpoed, die zynen wa-
„ penen, in den aanſtaanden togt, zou mo-
„ gen verzellen, zig te willen houden aan
„ den tweeledigen voorſlag, te vooren ge-
„ daan (*t*)." De Staaten, die voor eenen nieuwen inval in de Spaanſche Nederlanden bedugt geweeſt waren, werden, op deeze tyding, eenigszins geruſt geſteld; ſchoon zy liever gezien hadden, dat de Koning van Frankryk zig ſtil gehouden hadt, gelyk hy, te vooren, hadt aangebooden. Doch hy begreep, dat hy niet gehouden was aan eene aanbieding, die door Spanje van de hand geweezen was. Wyders, vondt hy geraaden, het Franche Comté aan te taſten, om dat hy niet twyfelde, of het voortzetten zyner overwinningen in de Spaanſche Nederlanden daar

(*t*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 239, 318. AITZEMA VI. *Deel bl.* 671.

daar men genoegzaam geen volk op de been hadt, zou Groot-Britanje en de Staaten gebragt hebben tot een beſluit, om Spanje, met de wapenen, te onderſteunen. De togt naar 't Franche Comté ſlaagde gelukkiglyk voor Frankryk. Beſançon, Salins, Dole, Gray en Joux, de eenigſte ſterke Plaatſen in dit Geweſt, werden, in den tyd van veertien dagen, bemagtigd: waarna de Koning, in perſoon, naar S. Germain te rug keerde (u). 't Was, te vooren, in bedenking genomen, of men het Franche Comté niet onder de Nederlanden zou konnen rekenen, en of, derhalve, Lodewyk de XIV, volgens zyne aanbieding, niet gehouden ware, dit Geweſt te verſchoonen; doch deeze bedenkelykheid kwam niet te pas, na dat het gantſche Landſchap, met der daad, in zyne handen gevallen was (v). 1668. Hy maakt 'er zig meester van.

XX. De Staaten dringen den Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo tot het aanvaarden van Frankryks voorſlag.

De Staaten hadden zo dra geene kennis gekreegen van den voorgenomen inval in het Franche Comté, of zy gaven 'er berigt van aan den Markgraave van Kaſtel-Rodrigo. Ook namenze 'er gelegenheid uit, om hem eraſtelyk te doen vermaanen, tot het aanvaarden van den ſtilſtand van wapenen tot den laatſten van Lentemaand, en van den tweeledigen voorſlag, door Frankryk gedaan (w). De Afgevaardigden der Staaten, Burgersdyk en van der Togt, verzuimden niet hem hiertoe te

(u) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 278, 281, 292, 298. Aitzema VI. *Deel, bl.* 673.
(v) De Witt Brieven IV. *Deel, bl.* 672.
(w) Reſol. Gener. *Merc.* 1 *Febr.* 1668. *MS.*

1668. te dringen (*x*). Doch hy ſtelde zyn antwoord op hun voorſtel verſcheiden' dagen uit, en verklaarde, eindelyk, dat hy geene volmagt hadt, om den tweeledigen voorſlag te aanvaarden (*y*). Op de wapenſchorſing gaf hy geen duidelyk beſcheid. Doch hy toonde zig gezind, om een' renbode af te zenden naar Spanje, om laſt tot het aanvaarden van den tweeledigen voorſlag, *of andere redelyke voorwaarden.* Maar dit laatſte byvoegſel geviel den Staaten niet. De Witt ſcheef, dat het voorſlaan van andere voorwaarden *het gantſche werk bederven, en om verre ſtooten zou konnen* (*z*). Doch de Markgraaf zogt tyd te winnen, zig verbeeldende, dat Groot-Britanje en de Staaten, door hun eigen belang, gedrongen zouden worden, om den voortgang der Franſche wapenen, met geweld, te ſtuiten. Maar men hadt, hier, vaſtgeſteld, tot zulk een uiterſte niet te komen, dan wanneer Frankryk zig niet houden mogt aan den tweeledigen voorſlag, na dat dezelve, door Spanje, zou aangenomen zyn. De Witt ſchreef, hierom, rondelyk „ dat de Heer Marquis zig „ niet diende te * vleijen, dat hy, door ee„ nige † ſtreeken, den Koning van Engeland „ en deezen Staat, in den oorlog tegen Frank„ ryk, zou konnen inwikkelen (*a*)." Ook lieten

Hy zoekt uitſtel.

* *flatteeren.*

† *Artificien.*

(*x*) Miſſiven *van* BURGERSD. *en* VAN DER TOGT *van* 8, 12 *Febr.* 1668. *MSS.*

(*y*) Miſſiven *als boven van* 14 *en* 17 *Febr.* 1668. *MSS.* Reſol. Gener. *Vener.* 17 *Febr.* 1668. *MS.* AITZEMA VI. *Deel, bl* 768, 774, 784.

(*z*) Origin. Miſſive *van* DE WITT *aan* de Gedep. te Bruſſel *van* 21 *Febr.* 1668.

(*a*) Miſſive *als boven.*

ten de Afgevaardigden te Bruſſel niet na hem te vertoonen, dat hy op geenen onderſtand hoopen moeſt, zo hy den tweeledigen voorſlag niet aannam (*b*). De Ridder Temple, die den Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo ook wederom was komen zien, onderſteunde de poogingen der Staatſche Afgevaardigden, en bragt hem een weinig aan 't wankelen (*c*). Men drong, onder anderen, ſterk op het afzenden van Gevolmagtigden naar Aken, tot de Vredehandeling aldaar (*d*). En hy beſloot hiertoe, eindelyk, zo wel als tot het aanvaarden van den ſtilſtand van wapenen: doch tot de aanneeming van den tweeledigen voorſlag verklaarde hy naderen laſt uit Spanje te behoeven (*e*). Nogtans, ontveinsde hy niet, dat hy den voorſlag zou aanneemen, indien hy wiſt, dat dezelve van de hand geweezen zou worden, door Frankryk (*f*). Hy zou, inderdaad, eerder geneigd geweeſt zyn, om den oorlog voort te zetten, met hulp van Groot-Britanje en van de Staaten; doch deeze Mogendheden ſtelden de Vrede, op den voorgeſlaagen voet, boven eenen oorlog, waarvan zy, en mogelyk de Staaten alleen de meeſte koſten zouden moeten draagen (*g*). Eindelyk, verklaarde de Markgraaf, 1668.

„ dat

(*b*) Miſſive *van* BURGERSD. *en* VAN DER TOGT *van* 25 *Febr.* 1668. *MS.*

(*c*) Orig. Miſſive *van* W. TEMPLE *van* 24 *Febr.* 1668.

(*d*) Orig. Miſſive van hunne Hoog Mog. *van* 24 *Febr.* 1668.

(*e*) Miſſive der Gedep. *van* 26 *Febr.* 1668. Miſſive van W. TEMPLE *van* 24 *Febr.* 1668. *MSS.*

(*f*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 681.

(*g*) Miſſive *van* J. DE WITT *aan* W. TEMPLE *van* 25 *Febr.* 1668. *MS.*

1668. „ dat hy zou konnen beſluiten, een der twee
„ Leden van den voorſlag aan te neemen,
Hy verklaart dien, onder voorwaarden, te konnen aanneemen. „ zo Frankryk, voor 't Parlement van Pa-
„ rys, afſtand deedt van allen verder regt op
„ de Spaanſche bezittingen, en zig, in plaats
„ van de genomen' Steden, die zig zo diep
„ in de Nederlanden uitſtrekten, vergenoe-
„ gen wilde met anderen van gelyke waar-
„ de." Maar men begeerde, dat hy zig, omtrent deeze twee punten, verliete op de middelaars (*b*), waartoe hy geenen zin toonde. Midlerwyl, werdt de Vrede tuſſchen Spanje en Portugal getroffen: 't welk de Spaanſchen nog traager maakte, om met Frankryk te ſluiten (*i*). Doch van het aanneemen van den ſtilſtand van wapenen, tot het einde van Lentemaand, of Bloeimaand, of langer, gaf de Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo eene ſchriftelyke Verklaaring, den vierden van Lentemaand gedagtekend (*k*). Ook benoemde hy den Baron van Bergeik tot Gevolmagtigde op de Vredehandeling te Aken. De verklaaring, wegens het aanvaarden van den ſtilſtand van wapenen, werdt, terſtond, naar Frankryk gezonden, om den Koning, insgelyks, tot het aanneemen van den zelven te beweegen (*l*): 't welk, niet dan met moeite, gelukte (*m*). De Koning benoemde, omtrent

Hy aanvaardt de Wapenſchorſing.

den

(*b*) Miſſive *van* W. TEMPLE *aan* J. DE WITT *van* 27 *Febr.* 1668. *MS.*
(*i*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 325, 333. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 867.
(*k*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 307.
(*l*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 306, 311.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 313, 321.

den zelfden tyd, den Heer Colbert, tot zynen Gevolmagtigde op de Vredehandeling te Aken. De Staaten ſchikten den Heer van Beverningk derwaards (*n*). Doch daar verliep nog eenige tyd, eer de onderhandelingen aldaar werden aangevangen. Beverningk was egter, op den zevenden van Grasmaand, reeds te Aken, gelyk my, uit eenen zyner eigenhandige Brieven, den tienden, van daar, geſchreeven, gebleeken is. Ondertuſſchen, hadt men 't, by den Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo, zo ver gebragt, dat hy genoegzaame hoop gegeven hadt van den tweeledigen voorſlag te zullen aanneemen (*o*), zonder zig te uiten, voor welk van de twee Leden hy zig verklaaren zou: 't welk men egter gaarne gezien zou hebben. Men deedt, vervolgens, zyn beſt, om de Vredehandeling te Aken te doen openen (*p*). Men arbeidde, vooral, ten deezen einde, in Frankryk. Van Beuningen en *John Trevor*, Engelſche Gezant aldaar, zogten den Koning ook over te haalen tot eene verklaaring, dat hy zig aan den tweeledigen voorſlag houden zou tot den vyftienden van Bloeimaand; en tot het verlengen der Wapenſchorſinge, tot het einde der gemelde maand. Eenige Duitſche Vorſten, te Keulen vergaderd, hadden zulks ook verzogt. Doch de Koning hieldt zig aan algemeene betuigingen van zyne geneigdheid tot vrede

1668.

Handeling aan't Franſche Hof.

(*n*) Reſol. Gener. *Merc.* 21 *Maart* 1668. *MS.* D'Estrad. *Tom.* VI. p. 264, 338.
(*o*) Miſſive der Gedep. van 2 *Maart* 1668. *MS.*
(*p*) Reſol. Gener. *Martis* 6 *Maart* 1668. *MS.*

1668. de (q). Hy meende bespeurd te hebben, dat Kastel-Rodrigo slegts tyd zogt te winnen, tot de aankomst van agt- of tienduizend Spanjaards, die, na 't sluiten der Vrede met Portugal, onder Don Jan van Oostenryk, naar de Nederlanden stonden te komen (r). Van Beuningen verstoutte zig, somtyds, den Franschen Staatsdienaaren het gevaar voor te stellen, waarin de Koning zig steeken zou, zo hy zig niet hieldt aan den tweeledigen voorslag (s). Doch deeze vrymoedigheid werdt hem kwalyk genomen aan 't Fransche Hof. De Lionne schreef deswege aan d'Estrades „ dat hy zig verzekerd hieldt van de „ Vrede, zo hy slegts twee uuren met de „ Witt mogt konnen spreeken, van wiens „ redelykheid en bekwaamheid om zwaarig„ heden uit den weg te ruimen hy ten vollen „ overtuigd was. Doch dat de haastigheid „ en bedreigingen van den Heere van Beu„ ningen, die zig alleen bezig hieldt met het „ vertoonen van uitsteekende gevaaren, „ waarvoor de Franschen niet zeer bekom„ merd waren, alles moesten doen dugten „ van eenen Koning, die zo roemzugtig was, „ en zo kiesch op het punt van eere als de „ Koning van Frankryk (t)." Nogtans gaf Lodewyk de XIV. zo veel toe, gelyk men 't noemde, dat hy de Plaatsen, welken hy, tot

aan

(q) Missiv. der Gedep. *van* 10 *Maart* 1668. *MS.* D'ESTRAD. *Tom.* VI. *p.* 344, 347. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 688.

(r) Orig. Missive *van* C. VAN BEUNINGEN *van* 8 *April* 1668.

(s) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 345.

(t) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 332.

aan den vyftienden van Bloeimaand, bemagtigen mogt, beloofde te rug te zullen geeven, zo Spanje den tweeledigen voorſlag, in klaare bewoordingen, aanname (*u*). 1668.

Doch het weigeren van den ſtilſtand van wapenen, tot het einde van Bloeimaand, werdt euvel opgevat in den Haage. Vier Geweſten, Gelderland, Utrecht, Overyſſel en Stad en Lande, beweerden, dat men Spanje behoorde te helpen. Maar Holland en Zeeland oordeelden, dat men Frankryk moeſt zoeken te beweegen, om de wapenſchorſing toe te ſtaan, geduurende den tyd, die, tuſſchen de tekening en bekragtiging der Vrede, verloopen moeſt (*v*). Want men hadt het nu zo ver gebragt met den Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo, dat men verzekerd was, dat hy zig aan den tweeledigen voorſlag zou houden. De Vrygeleibrieven voor den Heere Colbert waren afgevaardigd. Kaſtel-Rodrigo hadt beloofd, dat de Baron van Bergeik, voor 't einde van Lentemaand, te Arken zyn zou (*w*). Hy hadt afſchriften naar Frankryk geſchikt van de bevelen, door hem gegeven, om de wapenſchorſing te houden tot het einde van Lentemaand: en hy hadt, eindelyk, zyne volmagt om te ſluiten, waarover men in Frankryk eenige ongeruſtheid hadt doen blyken, vertoond aan de Afgevaardigden der Staaten (*x*); die hem, zo ſterk, op

Sommige Gewesten verſtaan, dat men Spanje helpen moet.

De handeling vordert aan 't Hof van Bruſſel.

(*u*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 360.
(*v*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p* 362.
(*w*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 696.
(*x*) *Zie* dezelve *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 790.

1668. op dit alles, gedrongen hadden, dat Temple geoordeeld hadt, dat zy te driftig geweeſt waren, en der Spaanſchen traagheid te weinig hadden toegegeven. Doch zy vermoedden, in tegendeel, dat Temple den handel zogt te rekken, om de Staaten, of alleen, of nevens Groot-Britanje, in te wikkelen in eenen oorlog met Frankryk. Maar de Witt, die Temple voor opregt aanzag, kon hem niet verdagt houden van zulk een ſlinkſch inzigt, en ſchreef den Afgevaardigden, ernſtelyk, aan, dat het gering misverſtand, tuſſchen hen en Temple, ter deezer gelegenheid, ontſtaan, behoorde geſmoord te blyven, op dat Frankryk 'er geen misbruik van maaken mogt, tot veragtering der Vrede (y). Maar het aantasten van het Kaſteel van Genappe door de Franſchen, welk, vier dagen, na dat de Koning, in den ſtilſtand van wapenen tot het einde van Lentemaand, bewilligd hadt, geſchied was, en het bemagtigen van dit Kasteel, hoewel de Franſchen het, op 's Konings laſt, kort hierna, wederom ruimden (z), hadt nieuw misnoegen veroorzaakt, aan het Hof van Bruſſel (a). Men riep, dat Frankryk de Wapenſchorſing gebroken hadt, en men hervatte de handeling met de Staaten, over de verpanding van een gedeelte der Spaanſche Nederlanden, welk nu bepaald werdt

Vermoeden omtrent de oogmerken van Temple.

Genappe overmeeſterd door de Franſchen.

(y) Miſſiven der Gedep. *van* 11, 13, 18 *Maart* 1668. Orig. Miſſive *van* W. TEMPLE *van* 11 *Maart* 1668. Orig. Miſſive *van* J. DE WITT *van* 16 *Maart* 1668.

(z) Lett. de Mr. DE LIONNE *du* 22e *de Mars* 1668. *MS.*

(a) Reſol. Gener. *Domin.* 18 *Maart* 1668. *MS.*

werdt tot het Overkwartier van Gelderland, Damme en de ſchanſen S. Donaas en Izabelle (*b*). Men ſprak eerſt van een millioen guldens, op dit onderpand, te willen opneemen. Doch de wederzydſche Gevolmagtigden kwamen, na eenige dagen handelens (*c*), in den Haage, overeen, op den negenden van Grasmaand, dat de Staaten den Spaanſchen hun geloove leenen zouden, om, hier te Lande, twee millioenen guldens te ligten; tegen dezelven, ten onderpand ontvangende Argenteau, Navagne, Stevensweerd, Venlo met de Sterkte aan de andere zyde der Maaze, Gelder en de ſchanſen S. Donaas en Izabelle (*d*). Maar eer dit Verdrag nog getekend was, hadden Van Beuningen en Trevor, met de Franſche Staatsdienaars handelende over het verlengen der Wapenſchorſinge, een ontwerp van een Verdrag opgeſteld, volgens welk „ Spanje de Plaatſen, in den jongſten „ veldtogt veroverd, of eenige anderen, die „ uitdrukkelyk genoemd werden, aan Frankryk zou moeten afſtaan: doch zo Spanje „ zig, hierop, binnen zekeren beſtemden „ tyd, niet verklaarde, begeerde de Koning van Frankryk geene vrede te maaken, dan op eene deezer twee nieuwe „ voorwaarden 1. of afſtand van alles, wat „ de Koning van Frankryk, in 't voorleeden „ jaar,

1668.

Handel over de Verpanding van een gedeelte der Spaanſche Nederlanden.

Ontwerp van een Verdrag tuſſchen Frankryk en Spanje.

(*b*) Reſol. Gener. *Mercur.* 21 *Maart* 1668. *MS.*
(*c*) Miſſive van den Raadp. DE WITT *van* 22 *Maart* 1668.
(*d*) Secr. Reſol. Holl. 5, 10 *April* 1668. II. *Deel*, *bl.* 639, 650. *Voiez auſſi* D'ESTRAD *Tom.* VI. *p.* 381. *en* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 769.

1668. „ jaar", overmeesterd hadt, benevens het „ Franche Comté en Kameryk. 2. of van 't „ gene de Koning, tot nu toe, gevorderd „ hadt, in stede der veroverde Plaatsen, ver„ meerderd met het Hertogdom Luxem„ burg, of wel, met Doornik en Ryssel, ter „ keure van de Spaanschen." Wyders, werdt, by een byzonder punt van 't Verdrag van Verpandinge, bestemd, dat de Staaten geen geld zouden behoeven te schieten, voor dat Spanje last gegeven hadt om, volgens dit Ontwerp, te sluiten met Frankryk (*e*). Doch de opkomende Vrede was oorzaak, dat dit Verdrag van Verpandinge niet werdt uitgevoerd (*f*). Men scheen, ondertusschen, den Koning van Frankryk niet kwalyk te konnen neemen, dat hy, meester geworden van het Franche Comté, nu meer vorderde, dan hy te vooren gedaan hadt. Ook maakten Van Beuningen en Trevor geene zwarigheid, om dit Ontwerp hunnen Meesteren toe te zenden. Doch zy begeerden 's Konings woord, dat hy, zo de Koning van Groot-Britanje en de Staaten het Ontwerp goedkeurden, de Wapenschorsing zou doen duuren, tot het einde van Bloeimaand. Maar men antwoordde hun, dat zyne Majesteit hierop niet kon raadpleegen, voor hy wist, hoe zyn Ontwerp, te Londen en in den Haage, zou smaaken. Evenwel, schreef de Lionne aan d'Estrades, dat hy de Witt, in vertrouwen, verzekeren kon

(*e*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 396.
(*f*) Missiv. der Gedep. te Brussel van 5 *May* 1668. *MS.*

kon van de verlenging der Wapenſchorſinge, zo 't Ontwerp, hier en in Engeland, goedgekeurd werdt (*g*). De Staaten raadpleegden 'er, terſtond, over; doch Gelderland, Friesland, Utrecht, Overyſſel en Groningen verwierpen 't, als eene nieuwigheid, die met de punten van het drievoudig Verbond niet overeenkwam (*h*). Eenigen hunner veranderden egter van gedagten, en de Vergadering beſloot, eerlang, het Ontwerp naar Bruſſel te zenden, en den Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo te dringen tot het aanneemen van een der twee op nieuws voorgeſlaagen' punten. 1668.

XXII. Beweegingen van 't Franſche Leger.

Hagchelyk ſtondt nu de Vredehandeling: te meer, om dat de Franſchen, om hunnen voorſlag gewigt by te zetten, by Binch, bygonden byeen te trekken, onder den Markgraave van Bellefonds, en Bruſſel dreigden met een beleg (*i*): waarop Kaſtel-Rodrigo aan de Staaten om hulp gezonden, doch tot antwoord bekomen hadt, dat hy geene hulp wagten moeſt, voor hy het Ontwerp, in Frankryk, met toeſtemming van Van Beuningen en Trevor, op het papier gebragt, hadt goedgekeurd (*k*). Doch hierop volgde, op 't onverwagtſt, eene verklaaring, dat de Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo laſt hadt ontvangen, om van den tweeledigen voorſlag dat

Kaſtel-Rodrigo aanvaardt een der punten

(*g*) Origin. Miſſive *van den* Amb. VAN BEUNINGEN *van* 30 *Maart* 1668. D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 368.
(*h*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 373.
(*i*) Orig. Miſſ. *van de* Amb. MEERMAN *en* BOREEL, *van* 2 *April* 1668.
(*k*) Reſol. Gener. *Merc.* 11 *April* 1668. *MS.*

1668. dat Lid te aanvaarden, volgens welk, de Koning van Frankryk in 't bezit geſteld zou worden van alle de Plaatſen, welken hy, in den jongſten veldtogt, veroverd hadt. Hy verklaarde zig ook bereid, om, op deezen voet, volmagt te geeven tot het tekenen der Vrede te Aken, mids de Staaten hem, vooraf, verzekerden, dat zy hem, met zesduizend man, zouden byſtaan, zo dra hy deeze volmagt gegeven zou hebben. De Staaten, de Vrede dus, van den Spaanſchen kant, in genoegzaame zekerheid geſteld ziende, beſlooten, terſtond, zesduizend man, onder den Kolonel *Kirkpatrik* (*l*), van Bergen op Zoom, af te ſcheepen tot voor Lillo, om daar te toeven tot nader bevel, en, zo de Franſche troepen eenige merkelyke beweeging maakten, geleid te worden binnen Bruſſel- of Dendermonde, of eenige andere ſterke Plaats in deezen oord (*m*). Men hadt, onlangs, eene overeenkomſt getroffen met de Vorſten van Brunswyk-Lunenburg, om drie regementen te paarde en drieduizend man te voet van hun over te neemen (*n*). De troepen vervoegden zig, in gevolge van het beſluit der Staaten, terſtond, naar Lillo (*o*). Voorts, hadt men, op

van den tweeledigen voorſlag.

De Staaten zenden eenige troepen naar Lillo.

(*l*) Orig. Miſſiven der Gedep. te Velde van 19 *Maart*, & *April* 1668.

(*m*) Secr. Reſol. Holl. 10, 16 *April* 1668. II. *Deel*, *bl.* 664, 665. Reſol. Gener. *Jovis* 12 *April* 1668. *MS.* Orig. Miſſiv. *van den* Raadp. DE WITT *van* 12 *April* 1668.

(*n*) Reſol. Holl. 15, 21 *Maart* 1668. *bl.* 11, 24. Secr. Reſol. Holl. 21 *Maart* 1668 II. *Deel*, *bl.* 626. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 525, 879. D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 110, 395.

(*o*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 394. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 536.

op de eerſte tyding, dat de Hertog van Beaufort, met de Franſche Vloot, in zee geſteken was, om Don Jan van Ooſtenryk te onderſcheppen, laſt gegeven aan de Kollegien ter Admiraliteit, om 's Lands ſchepen, terſtond, zee te doen kiezen, en den Koning van Groot-Britanje verzogt, zyne Vloot, van gelyken, te doen uitloopen (*p*). De Staaten van Holland egter, bedugt voor oorlog met Frankryk, ſchreeven den Afgevaardigden te Bruſſel in 't byzonder, dat de Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo geene hulp altoos te wagten hadt, zo hy niet in de voorgeſlaagen' Vredepunten bewilligde (*q*). De Markgraaf deedt, ondertuſſchen, zyn beſt, om den Staatſchen diets te maaken, dat de Franſchen op 't punt ſtonden, om Valenchyn, Namen en Condé, gelykelyk, aan te taſten: alles om hen, ware 't mogelyk, in te wikkelen in den oorlog, terwyl de Vrede zo goed als geſlooten was (*r*). Gamarra leverde ook een Geſchrift ter algemeene Staatsvergaderinge, ſtrekkende ten zelfden einde (*s*). Doch de Staaten, dit Geſchrift duiſter, en, gelyk zy ſpraken, *vol haaken en oogen* gevonden hebbende, bleeven dringen op het aanneemen van het jongſte Ontwerp, 't welk men 1668.

(*p*) Reſol. Gener. *Mere.* 11 *April* 1668. *MS.* Secr. Reſol. Holl. 6, 7 *April* 1668, II. *Deel*, *bl.* 649.

(*q*) Origin. Miſſiv. van hunne Ed. Gr. Mog. *van* 13 *April* 1668.

(*r*) Miſſive der Gedep. aan hunne Hoog Mog. *van* 14 *April* 1668. *MS.* Orig. Miſſ. van den Raadp. DE WITT *van* 12 *April* 1668.

(*s*) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 788.

1668. men te Bruſſel eenigszins beloofd; doch nog niet uitgevoerd hadt (*t*). De Afgevaardigden lieten niet na, volgens den laſt hunner Meesteren, by den Markgraave, aan te houden, op de tekening van het Ontwerp; doch hy, geholpen door Temple, met welk inzigt, blykt niet klaar, bleef uitſtellen en aarzelen (*u*). De Koning van Frankryk, ondertuſſchen, ziende, dat het den Staaten ernſt ware, hem te verpligten tot vrede, op de voorgeſlaagen' voorwaarden, floot, op den vyftienden van Grasmaand, een Verdrag met de Gezanten van Groot-Britanje en van deezen Staat; waarby „ hy eene Wapenſchorſing toeſtondt, „ tot het einde van Bloeimaand, en tyd, tot „ het einde van Hooimaand, om Spanje te „ beweegen tot vrede, volgens het jongſte „ Ontwerp, waaraan Frankryk zig zo lang „ houden zou: zullende men, na dien tyd, „ middelen beraamen, om een einde van „ den oorlog te maaken, zo de Vrede dan „ nog niet getroffen mogt zyn (*v*)." Doch hoe nader Frankryk kwame, hoe meer Spanje ruggewaards ſcheen te gaan (*w*). De Baron van Bergeik hadt nog geene volmagt, om iet te tekenen, te Aken, en de beweegingen der Staatſche troepen ſcheenen den Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo afkeeriger te maaken

Verdrag met Frankryk tot bevordering der Vrede.

(*t*) Reſol. Gener. *Weſter.* 13 *April* 1668. *MS.*

(*u*) Miſſive *der* Gedep. *van* 17 *April* 1668. *MS.*

(*v*) Miſſive van den Amb. VAN BEUNINGEN *van* 15 *April* 1668. *Voiez auſſi* D'ESTRAD. *Tom.* VI. *p.* 407. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 702, 703.

(*w*) Miſſiv. *der* Gedeput. *te* Bruſſel *aan de* extr. Ambaſſ. *in* Zugel. *van* 17 *April* 1668. *MS.*

ken om te ſluiten (*x*). Hy vorderde nu, dat de Staaten hem ſchriftelyke belofte deeden, dat zy zig, ten zynen opzigte, naar den inhoud van het derde geheim Artikel van het drievoudig Verbond, gedraagen zouden, eer hy laſt geeven wilde om te ſluiten. De Staaten waren hem hierin te wille (*y*), en de Witt ſchreef aan Burgersdyk en van der Togt, „ dat men Kaſtel-Rodrigo, zo hy nu naliet „ volmagt te geeven om te ſluiten, niet dan „ als eenen * *ſtyfzinnigen weigeraar* zou kon„ nen aanzien (*z*)." Men liet het hierby niet. 't Krygsvolk van den Staat, welk omtrent Lillo lag, werdt, van daar, te-rug ontbooden naar Bergen op Zoom (*a*). Doch eer dit nog geſchied ware, hadt de Markgraaf, wel weetende, dat het in de magt der Staaten ſtondt, om Frankryk gelegenheid te geeven tot het voortzetten zyner overwinningen, en nu laſt uit Spanje (*b*), en te gelyk de begeerde verzekering bekomen hebbende van hunne Hoog-Mogendheden (*c*), de volmagt tot het tekenen der Vrede doen vervaardigen; die, nog voor het einde van Grasmaand, door Temple, in perſoon, naar Aken overgebragt werdt (*d*). Hier, was nu anders niet te De Vrede

1668.

* *Opinianſter refuſant.*

(*x*) Orig. Miſſive *van* H. V. Beverningk *van* 17 *April* 1668.
(*y*) Reſol. Gener. *Lunæ* 16 *April* 1668. *MS Zie ook* Secr. Reſol. Holl. 16 *April* 1668. II. *Deel*, *bl.* 665.
(*z*) Origin. Miſ. *van den* Raadp. De Witt *van* 16 *April* 1668. *Zie ook* De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 672.
(*a*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 414.
(*b*) *Zie* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 804.
(*c*) *Zie* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 896.
(*d*) Miſſive der Gedep. *van* 19, 20 *April* 1668. *MS.*

1668. te doen, dan het ontworpen Verdrag te te-
tuſſchen kenen: 't welk, na veel draalens van den
Frankryk Baron van Bergeik (*e*), als of 'er nog hoop
en Spanje ware geweeſt, om de troepen van den Staat
wordt, te handgemeen te zien met de Franſchen, ein-
Aken, ge- delyk, op den tweeden van Bloeimaand, ge-
tekend. ſchiedde. „ Frankryk bleef, by de Aken-
„ ſche Vrede, in 't bezit van Charleroi, Binch,
„ Aath, Douai en de Sterkte Scarpe, Door-
„ nik, Oudenaarden, Ryſſel, Armentiers,
„ Kortryk, S. Wynoksbergen en Veurne,
„ met derzelver onderhoorigheden: alle wel-
„ ke Plaatſen hem, in 't voorleeden jaar, in
„ handen gevallen waren. De Koning van
„ Frankryk beloofde, terſtond na 't afkon-
„ digen der Vrede, zyne troepen uit het
„ Franche Comté te rug te zullen trekken,
„ en het wederom te zullen inruimen aan
„ Spanje. De Pyreneeſche Vrede werdt, by
„ dit Verdrag, beveſtigd, in alles, waarin
„ dezelve niet van deeze verſchilde (*f*)." Wy maaken te minder gewag van de overige punten, om dat de Vrede onzen Staat niet regelregt betrof.

XXIII. Aanmerkingen over dezelve. Sommigen willen, dat de Staaten zeer verzet ſtonden, over de keuze, die het Spaanſche Hof, uit de twee Leden van den Franſchen voorſlag, gedaan hadt, hebbende zy niet verwagt, dat men Frankryk meeſter gelaaten zou hebben van verſcheiden' Plaatſen, in 't hert van 't Land gelegen. Doch hier-

(*e*) Orig: Miſſ. van H. v. BEVERNINGK van 1 *May* 1668.
(*f*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 418. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 714.

hiermede zou het Spaanſche Hof beoogd hebben, Groot-Britanje en de Vereenigde Geweſten in de noodzaakelykheid te brengen, om Frankryk den oorlog aan te doen, wanneer het maar de minſte beweeging maakte, om zyne overwinningen voort te zetten in de Nederlanden (g). Wyders, kan men niet twyfelen, of het drievoudig Verbond is oorzaak geweeſt van de Vrede te Aken; ſchoon ſommigen vermoeden, dat het, van de zyde van Karel den II, alleenlyk geſlooten werdt, om het volk te mompen, en om, onder ſchyn van te voldoen aan de verbindteniſſen van het zelve, veel gelds te trekken van 't Parlement. Ook zou een zyner voornaamſte gunſtelingen, de Ridder *Thomas Clifford*, niet lang na 't ſluiten van het drievoudig Verbond, en terwyl elk 'er zig over verheugde, openlyk, gezeid hebben: *Onaangezien dit alles, zullen wy welhaaſt eenen tweeden oorlog hebben met de Vereenigde Geweſten* (h). Wat den Staaten betreft, zy hadden, met dit Verbond, hun oogmerk bereikt, en Frankryk geſtuit, in den loop zyner overwinningen. Nogtans, konden zy niet nalaaten te zien, dat zy zig, hierdoor, het misnoegen van het Franſche Hof op den hals gehaald hadden. Want ſchoon ſommigen hebben geſchreeven, dat zy om het drievoudig Verbond niet gedagt zouden hebben, zo 't hun van Karel den II. niet in den mond gegeven wa- 1668.

(g) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 276.
(h) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 277, 278.

1668. ware (*i*); hebben wy, uit de Inſtructie en handeling van de Ambaſſadeuren Meerman en Boreel, te vooren, doen zien, dat men zig, inderdaad, met Groot-Britanje dagt te verbinden, tot beſcherming der Spaanſche Nederlanden, ja, dat, hoe voorzigtig dit ſtuk ook behandeld werdt, het Franſche Hof, deswege, reeds agterdogt opgevat hadt, lang voor dat Temple in Holland kwame, om het drievoudig Verbond voor te ſlaan. Ook vind ik, in de eigenhandige Brieven van de Afgevaardigden te Bruſſel, dat de Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo hun, op den derden van Bloeimaand, 's daags na 't ſluiten der Akenſche Vrede, als in vertrouwen, ontdekt hadt, „ dat hy, uit verſcheiden' Brieven, met naame „ uit die van den Hertoge van Lotharingen, „ meende verzekerd te zyn, dat Frankryk „ iets * gewigtigs tegen de Staaten in den „ zin hadt, ten deele, tot uitvoeringe der „ oogmerken, die de Kroon, onveranderlyk, „ dagt hy, tegen alle de Nederlanden, ge„ vormd hadt; ten deele, om zig te wree„ ken van de Vereenigde Staaten, die den „ voortgang zyner wapenen, door het drie„ voudig Verbond, geſtuit hadden (*k*)." Wegens den aart en inzigten des Konings van Frankryk, hadt de Ambaſſadeur van Beuningen ook zorgelyke gedagten; welken hy, ten deele in Cyfer, aan Burgersdyk en van der Togt, overſchreef. Ik zalze, tot voldoe-

* *notabels.*

(*i*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 277.
(*k*) Miſſiv. *der* Gedep. te Bruſſel *van* 5 *May* 1668. MS.

doeninge der weetgierigen, uit zynen oor- 1668.
ſprongkelyken Brief, woordelyk en ontcyferd, hier invoegen:

Den Koninck
„ 510. *heeft de gedagten van een* Cyrus Alexan-
„ 24. 37. 98. 80. 90. 83. *en van een* 33. 63. 44. der 't ver-
„ 94. 32. 68. 40. 45. 81. *en* 87. 89. 44. 81. 85. trouwen ſyn
„ 80. 70. 88. 93. 44. 69. *dat hy heeft op* 1125 ongemeene maght fortuin
„ 971 *en* 48. 71. 79. 86. 89. 97. kleyne van
„ 69. *en de* 959. *opinie van 't vermogen* 1196. andere Staten,
„ 32. 68. 40. 44. 81. 45. 1148. *gevoet door luy-*
„ *den, die haar rekeninge in den oorlog vinden*, hem conqueſten van de Spaan-
„ *doen* 54. 45. 66. *de* 801. 1166. ſche Nederlanden facyl
„ 344. *ſoo* 47. 32. 39. 56. 63. 32. aghten dat hy ten-
„ 49. 85. 45. 67. 816. 926. *aan de* 23. 90. 46. tatie
„ 71. 90. 34. 88. 59. 46. *ſoo 't ſcheynt niet kan*
„ *wederſtaen* (*l*)."

D'Eſtrades ook, misnoegd over 't ſluiten van het drievoudig Verbond, ſchreef aan de Lionne „ dat men den luiden, hier, hun-
„ ne ſlegte handelwyze wel met woeker be-
„ taald

(*l*) Miſſiv. van C. v. Beuningen *in date* 27 *Maart* 1668. *MS.*

1668. „ taald zou konnen zetten, zo dra de Vrede „ geſlooten ware." *Ik ken*, voegde hy 'er by, *hun zwak zo wel als iemant, en waar men hen aantaſten moet, wanneer de Koning zulks zal goedvinden. Maar 't is 'er nu nog geen tyd toe* (*m*). Dezelfde d'Eſtrades ſchreef, 's daags na 't ſluiten der Vrede, aan de Lionne „ dat de Witt en de „ ſchranderſten uit de Regeeringe overtuigd „ waren, dat de Koning zig, in deezen veldtogt, meeſter van de Spaanſche Nederlanden zou hebben konnen maaken, indien „ hy gewild hadt." *God geeve*, laat hy hierop volgen, *dat ze zig, ten zynen tyde, de verpligting herinneren mogen, welke zy, deswege, aan den Koning hebben. Doch naar ikze kenne, zullen zy, by 't overlyden des Konings van Spanje, gereed zyn, om Verbonden te ſmeeden, en de Chriſten-Mogendheden te beweegen, om zig te kanten tegen 't gene zyne Majeſteit, wettiglyk, zal vorderen. Hiernaar kont gy uwe maatregels neemen* (*n*). Uit al het welke, ligtelyk, te beſpeuren is, hoe de gemoeden aan 't Franſche Hof, na 't ſluiten der Akenſche Vrede, geſteld waren, en wat de Staat, in tyd en wyle, te dugten hadt. Ook zal de geſchiedenis der volgende tyden ons doen zien, dat men, tegenwoordig, reeds, met grond, voorſpellen kon, waartoe het wederzydſch belang beide Frankryk en deezen Staat beweegen zou.

XXIV. Men arren. Het ſluiten van het drievoudig Verbond en

(*m*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 276.
(*n*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 417.

en van de Vrede te Aken, Frankryk en de Vereenigde Geweſten merkelyk vervreemd hebbende van elkanderen, en Groot-Britanje, ten minſte zo 't uiterlyk ſcheen, nader verbonden hebbende met deezen Staat, gaf aan de vrienden van het Huis van Oranje nieuwe gelegenheid, om op de bevordering der belangen van den Prinſe, die nu omtrent agttien jaaren bereikte, bedagt te zyn. De Staaten van Holland hadden, in 't voorleeden jaar, reeds geſtemd voor 's Prinſen zitting in den Raad van Staate; doch niet dan onder voorwaarde, dat het Kapitein- en Admiraal-Generaalſchap, voortaan, afgeſcheiden bleeve van het Stadhouderſchap: waarin zy, eindelyk, in Louwmaand deezes jaars (*o*), drie Geweſten, Gelderland, Utrecht en Overyſſel, hadden doen bewilligen. De algemeene Staaten hadden, hierop, by meerderheid van ſtemmen, beſlooten, de andere drie Geweſten, Zeeland, Friesland en Stad en Lande, te bezenden, en ware 't mogelyk tot het zelfde ontwerp van *Harmonie* of Overeenſtemming, gelyk het genoemd werdt, over te haalen (*p*). Naar Zeeland vertrokken *Jakob van der Steen*, Burgemeeſter van Tiel, *Nikolaas Vivien*, Penſionaris van Dordrecht, en *Gerard Kolterman*, Heer in Kallantshoek, Raad en Oud-Schepen van Haarlem. Zy hadden gehoor by de Staaten van 't Geweſt, op den vierden van Sprokkelmaand, en drongen

1668. beidt, wederom, aan 't bevorderen van den Prinſe van Oranje.

Bezending der algemeene Staaten naar Zeeland, Friesland en Stad en Lande.

(*o*) Reſol. Holl. 11, 12, 17 *Jan.* 1668. *bl.* 3, 6, 10.
(*p*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 623.

1668. gen zeer, dat Zeeland, welk, in eene andere gelegenheid, zig van dezelfde reden bediend hadt, zig nu behoorde te voegen naar de meerderheid. Doch de Vergadering der Staaten was thans, in zig zelven, niet zeer eenig: zynde Veere, ter gelegenheid eener dubbele benoeming van Wethouderen, inwendig, vol oproers, en zo zeer verdeeld, dat de Stad dubbele Afgevaardigden zondt in de Vergadering der Staaten; en de Staaten reeds laſt gegeven hadden, om Krygsvolk naar Veere te doen trekken, toen de zaaken zig, aldaar, begonden te ſchikken tot ruſt (*q*). Zy werden, eerlang, volkomenlyk in orde gebragt, door *Konſtantyn Huigens*, Heer van Zuilichem, en *Laurens Buiſero*, Heer van Duſſen-Muilkerk, Gemagtigden van den Prinſe van Oranje, als Markgraaf van Veere (*r*). Midlerwyl, hadden de Staaten van Zeeland, in Lentemaand, by een breedvoerig Vertoog, verklaard, dat zy niet konden verſtaan tot de begeerde ſcheiding der hooge waardigheden (*s*). Van Friesland en Stad en Lande, werwaards *Gaspar Fagel*, Penſionaris van Haarlem, *J. van Nyenburg* en *Gaspar Schadé* gezonden werden, kwam, eerlang, het zelfde beſcheid (*t*). Uit deeze oneenig-

Oproer te Veere.

(*q*) Notul. Zeel. 26, 27, 28, 30, 31 *Jan.* 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10 *Febr.* 15, 16, 17, 19 *Maart* 1668. *bl.* 5, 7, 9, 10, 12, 16, 18, 19, 21, 23, 25, 28, 35, 41, 42, 46, 47. Reſol. Holl. 24, 25 *Jan.* 1668. *bl.* 28. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 469-474.

(*r*) Notul. Zeel. 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30 *Maart* 1668. *bl.* 50, 52, 56, 60, 64, 67-93. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 515, 658.

(*s*) *Zie* hunne Deductie *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 499 enz.

(*t*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 490-495, 513, 528, 607.

eenigheid der Geweſten, volgde noodzaakelyk, dat de Prins van Oranje geſlooten bleef uit den Raad van Staate. De Staaten van Zeeland waren, nogtans, na 't ſluiten der Vrede te Aken, de eerſten, die zyne bevordering wederom ter hand namen. De Raadpenſionaris de Huybert yverde, hierin, meer dan iemant: waarom ſommigen, in Holland, gaarne gezien zouden hebben, dat hy van zyn ampt verlaaten geweeſt was: eenigen melden zelfs, dat men veel gelds ſpilde, om de Steden Zierikzee, Goes, Vliſſingen en Veere hiertoe te doen beſluiten (u). Doch hiervan heb ik geene behoorlyke zekerheid. 1668.

De Prins van Oranje wordt eerſte Edele van Zeeland.

't Blykt alleenlyk, dat men, ten deezen tyde, in Zeeland, toeleg maakte om den Prins van Oranje tot eerſten Edele te verheffen: waaraan de Heer van Zuilichem, een Franſchman in zyn hert, ſchryft d'Eſtrades (v), ter gelegenheid van de onluſten te Veere, lang in Zeeland hebbende moeten toeven, naar alle waarſchynlykheid, de hand hieldt (w). Doch 't liep aan tot in Herfſtmaand, eer de zaak haar beſlag kreeg. De Voogden des Prinſen hadden, al voor veele jaaren, verzogt, dat zy de Leenen van zyne Hoogheid, in Zeeland gelegen, mogten verheffen van de Staaten van dit Geweſt (x); midsgaders, dat hy, als Markgraaf van Veere en Vliſſingen, ter Vergaderinge van Zeeland, zitten mogt

(u) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 438.
(v) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 8.
(w) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 367.
(x) Notul. Zeel. 23 *April* 1654. *ll.* 124.

1668. mogt (y). Sedert, hadden de Staaten beſlooten, zig van deeze gelegenheid te bedienen, onder anderen, om het Markgraafſchap van Veere en Vliſſingen; welk de Staaten van Holland verſtonden, van hun, als * *onmiddelyke Leenheeren*, te moeten verheeven worden, gelyk weleer geſchied was; in Zeeland te doen verheffen (z). Ten zelfden tyde, hadden zy vaſtgeſteld, dat hun hulde en eed gedaan zou worden, wegens alle Leenen, in Zeeland gelegen (a): onder welken, zy egter ook begreepen de Heerlykheid van Sommelsdyk, onaangezien dezelve in Overſlakké, en dus, onder het oppergebied van Holland, gelegen was. Doch zy hielden zig voor onmiddelyke Leenheeren deezer Heerlykheid; gelyk de Staaten van Holland, met opzigt op het Markgraafſchap van Veere en Vliſſingen, wilden gehouden worden (b): en de Heer van Sommelsdyk, ſedert veele jaaren, uit de gunſt der Staaten van Holland vervallen, hadt die van Zeeland, welken hem beter zetten mogten, te liever, voor zyne Leenheeren willen erkennen; gelyk hy, inderdaad, gedaan hadt (c). Ik meen egter niet, dat iemant, van wege den Prinſe van Oranje, voor dat hy zelf, ten deezen tyde, tot eerſten Edele verklaard werdt, de Zeeuwſche Leenen van

* *Domini directi.*

(y) Notul. Zeel. 23 *Sept.* 1656. *bl.* 100. 13, 14, 30 *April* 1657. *bl.* 78, 80, 85.

(z) Notul. Zeel. 20 *Maart*, 28 *July*, 3, 5, 6, 7 *Aug.* 1660. *bl.* 39, 97, 110, 118, 119, 123.

(a) Notul. Zeel. 20 *Maart* 1660. *bl.* 39.

(b) Notul. Zeel. 3 *Nov.* 1663. *bl.* 266. *Bylaag. bl.* 21, 297.

(c) Notul. Zeel. 24 *Sept.* 1659. *bl.* 175.

van de Staaten van Zeeland verheeven heeft. Nu deedt hy 't, in perſoon, en hing, daarmede, eenigszins, het zegel aan het gevoelen van Zeeland, dat het Markgraafſchap van Veere en Vliſſingen, te vooren, ten onregte, van Holland ter Leen ontvangen was. Ook heeft zyn opvolger in dit Markgraafſchap alleen aan Zeeland hulde gedaan. Om thans dit werk ten einde te brengen, toog de Prins, zonder de Heeren, die zorg voor zyne opvoeding droegen, eenige kennis te geeven van zyn voorneemen, ſchielyk, naar Zeeland. Alles was hier gereed gemaakt, om hem als eerſten Edele te ontvangen, en zitting te verleenen in de Vergaderinge der Staaten: 't welk, op den agttienden van Herfſtmaand, zeer plegtiglyk, geſchiedde. *Willem van Naſſau*, Heer van Odyk, ſchoon buiten Zeeland gebooren, verſcheen, ſedert, hoewel tegen den zin van Zierikzee, ter algemeene Staatsvergaderinge en ter Vergaderinge der Staaten van Zeeland, om 's Prinſen Perſoon te verbeelden (*d*). Hierop viel geene aanmerking by de Staaten van Holland. Doch men ſcheen eenige zwaarigheid te zullen maaken, zo de Heer van Odyk, gelyk ſommigen zig verluiden lieten, te gelyk, als Raad ter Admiraliteit in Zeeland, mogt voorgeſteld worden (*e*). Ook meen ik, dat dit agterbleef. 1668.

Maar

(*d*) Notul. Zeel. 18, 19, 20, 21, 22 *Sept.* 13, 16 *Octob.* 10 *Nov.* 1668. *bl.* 203, 208, 210, 216, 221, 228, 236, 247. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 607, 613-619, 620. Miſſ. uit Middelb. *gedrukt* 1668.

(*e*) Reſol. Holl. 29 *Sept.* 1668. *bl.* 77.

1668. Holland sluit de Stadhouders uit den Raad van Staate.

Maar de Staaten van Holland, bedugt, naar 't schynt, dat Zeeland, deezen stap gedaan hebbende, veelligt, voortgaan mogt, om den Prins van Oranje tot Stadhouder te verheffen, beslooten, ten deezen tyde, niet te zullen gedoogen, dat eenige Stadhouder eener byzondere Provincie zitting name in den Raad van Staate (*f*). De Staaten van Utrecht vernietigden ook, in navolging van die van Holland, het Stadhouderschap van hun Gewest (*g*). Dus werkten Holland en Utrecht tegen de bevordering van den Prinse van Oranje, terwyl hy, door Zeeland en andere Gewesten, gedraagen werdt. Ondertusschen, was hy, nu agttien jaaren bereikt hebbende, in Wynmaand, geheel buiten Voogdyschap gesteld, en zyn eigen meester verklaard (*h*): waardoor hy meer gelegenheid om vrienden te maaken kreeg, dan hy, te vooren, gehad hadt. Doch het aanzien van Holland en de herstelling der Vrede hieldt zyne verheffing tot de bekende hooge waardigheden, nog eenen geruimen tyd, tegen. Midlerwyl, bragt het woelen voor en tegen zyne bevordering, onder eenen anderen naam, verscheiden' Gewesten in roere: waarvan wy, hier, een kort berigt geeven moeten.

XXV. Twist in Friesland.

Friesland, Overyssel en Stad en Lande, alwaar men, sedert eenige jaaren, byna geduuriglyk, onderling overhoop gelegen hadt, wa-

(*f*) Resol. Holl. 28 *Sept.* 19 *Dec.* 1668. *bl.* 72, 59. *in de* Resol. van Consid. *bl.* 272.
(*g*) Aitzema VI. *Deel*, *bl* 632.
(*h*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 630.

waren, omtrent deezen tyd, wederom on- 1668.
eenig. In Friesland, was geſchil over het regt om op de Landſchaps Vergaderinge te verſchynen: waarover de Gedeputeerde Staaten zig het oordeel aanmaatigden: doch zy gingen, naar ſommiger meening, zeer partydiglyk te werk, eenigen uitſluitende van de Vergaderinge der Staaten, die, zeide men, waarlyk geregtigd waren, om aldaar te verſchynen. De Gedeputeerde Staaten, die 't anders verſtonden, hielden buiten hunne Vergadering zulken, die, door eenigen uit Oostergo en Weſtergo, gemagtigd waren, om aldaar zitting te neemen, en bedienden zig, hiertoe, van de bezetting van Leeuwaarden, die zy voor hunne Vergaderplaats deeden poſt vatten. De Afgevaardigden der algemeene Staaten, te Leeuwaarden gekomen, om de Staaten van Friesland tot eenigheid met de vier Geweſten, in 't ſtuk der ſcheidinge van het Stadhouderſchap en 't Kapitein- en Admiraal-Generaalſchap, te beweegen, kreegen haaſt kennis van de tweedragt, en deeden 'er hunnen Hoog-Mogendheden verſlag van, die gaarne gezien zouden hebben, dat de beide partyen hun de bemiddeling of beſliſſing hunner geſchillen hadden overgelaaten. Ook zou de zwakſte party, welke men *Hollandſchgezinden* noemde, en van welke de voornaamſten waren *Ernſt Sikko van Aylua*, Grietman van Weſtdongeradeel, *Karel van Roorda* en *Livius van Scheltinga*, uit Ooſtergo, en Jonkheer *Idzard van Groveſtins* uit Weſtergo, ligtelyk, beſloo-

1668 ten hebben; doch de anderen waren hiertoe niet te beweegen, en namen 't zelfs zeer kwalyk, dat de Afgevaardigden der algemeene Staaten zig eenigszins in hunne huisſelyke geſchillen hadden begonnen te ſteeken. Ook lieten deezen hiervan, ſedert, af. De klagten der misnoegden werden voor de Staaten van Friesland gebragt (*i*); doch, of en op welk eene wyze, zy aldaar afgedaan zyn, is my niet gebleeken. Klaar genoeg is 't egter, dat de ſterkſte party, die men *Prinsgezinden* noemde, bovendreef, alzo de Gedeputeerde Staaten, nog voor 't einde deezes jaars, eenen Brief lieten afgaan aan de Staaten van Gelderland, om dezelven, ware 't mogelyk, af te trekken van de Hollandſche zyde (*k*).

XXVI. Onluſten in Stad en Lande.

In het Geweſt van Stad en Lande, waren gelyke onluſten gereezen, meeſt over de *Monſtering*, of het onderzoek van de bevoegdheid der Volmagten van 't platte land tot de Landſchaps Vergaderinge. Eenigen hadden zig, al in 't jaar 1666, vervoegd aan de Vergadering der algemeene Staaten in den Haage, en men hadt toen reeds een Ontwerp gemaakt, tot bylegging der oneenigheid. Doch 't gaf, in de Provincie komende, geen genoegen (*l*). Men nam het zelfs den twee Ommelander Heeren, *Egbert Klant* en *Johan Mepſche*, die, naderhand, Gemagtigden uit de algemeene Staaten verzogten, zeer eu-

vel,

(*i*) AITZEMA VI. *Deel*, bl. 483-488, 489, 490.
(*k*) *Zie* deezen Brief by AITZEMA VI. *Deel*, bl. 667.
(*l*) AITZEMA V. *Deel*, bl. 813, 814.

vel, dat zy zig, ten deezen einde, naar den Haage hadden begeven (*m*). Doch de algemeene Staaten hadden, desonaangezien, in de Lente des jaars 1667, Gemagtigden naar Groningen gezonden, die eenige orde ſtelden op 't ſtuk der Monſteringe, en op het bewind der *Schepperyen* en *Zylveſteryen*, waardoor men, in Holland, het opzigt over dyken en ſluizen verſtaat (*n*): doch zo niet, of men moeſt, in 't volgende jaar, nog tot nadere verbetering en vermeerdering van het voorgaande Reglement komen (*o*). De voorſlagen, ten deezen einde gedaan, mishaagden nogtans der Stad: die 'er zig tegen verklaarde, in een Vertoog, in Wynmaand, ter algemeene Staatsvergaderinge, ingeleverd; beweerende zy, onder anderen „ dat eenige „ Ommelander Heeren, onder den ſchyn „ van het Reglement op de Monſteringe ver„ beterd te krygen, alleenlyk zogten eenige „ ſchadelyke nieuwigheden in te voeren, en „ de belangen van de Stad en van 't Land„ ſchap te brengen tot kenniſſe van de al„ gemeene Staaten: waartoe zy niet gezind „ waren." Dit Vertoog werdt van nog twee anderen gevolgd, zo aan de algemeene Staaten als aan derzelver Gemagtigden tot de zaaken van de Ommelanden (*p*). Doch de Ommelander Heeren, over welken de Stad geklaagd hadt, beklaagden zig, op hunne 1668. beurt,

(*m*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 85, 86.
(*n*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 97-102.
(*o*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 585, 586, 598-603.
(*p*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 625-629.

1668 beurt, dat de Stad zig moeide met het gene de Regeering der Ommelanden op zig zelve betrof (*q*). Maar 't ging hier, als in Friesland, de ſterkſte party, of Prinsgezinden, zig niet willende voegen naar de algemeene Staaten, bleeven 't bewind in handen houden. De Staaten van Stad en Lande ſchreeven, weinige dagen na die van Friesland, ook eenen Brief aan de Staaten van Gelderland, waarin het gedrag van Holland, in het vernietigen van het Stadhouderſchap en in het weeren der Stadhouderen uit den Raad van Staate, ſcherp werdt doorgeſtreeken (*r*). De Stad Groningen en de Ommelanden raakten, eerlang, wederom in geſchil, welk, door verkooren' Regters, door de algemeene Staaten geſteld, in den jaare 1670, afgedaan werdt (*s*). Doch waarin het beſtaan hebbe, is my niet klaarlyk gebleeken.

XXVII. Verdeeldheid in Overyſſel.

Maar de twiſt, die Friesland en Stad en Lande verdeelde, geleek niet, in hevigheid, naar de tweedragt, waardoor Overyſſel, nu, zo wel als voor ruim tien jaaren, van een gereeten werdt. Rutgert van Haarſolte, Droſt van Salland, was, op den eerſten van Wintermaand des voorleeden jaars, te Zwolle, in geſprek geraakt met eenigen uit de gezwooren' Gemeente van Kampen, aan welken hy zyne begeerte te kennen gegeven hadt, om den Prins van Oranje te bevorderen tot Stadhouder van Overyſſel. Te gelyk, hadt hy ge-

(*q*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 635, 636.
(*r*) *Zie* AITZEMA VI. *Deel, bl.* 667.
(*s*) Reſol. Holl. 26 *July*, 1, 2 *Aug.* 1670. *bl.* 38, 39.

geklaagd over de eenzydigheid der Regeeringe van Kampen, en over de kleine gunſt, zynen Broeder, den Kolonel *Antoni van Haarfolte*, beweezen, toen deeze tot Kommiſſaris-Generaal der Ruiterye zogt bevorderd te worden. Op dit geſprek, was, wat laater, gevolgd de aanbieding eener jaarlykſche ſomme van driehonderd guldens aan een' deezer Gemeentsluiden, zo hy arbeiden wilde, om de eenzydigheid uit de Regeeringe van Kampen weg te neemen. Doch de Gemeentsluiden hadden van dit geſprek en van de aanbieding, daarop gevolgd, in eene beëedigde Verklaaring, kennis gegeven aan de Wethouderſchap van Kampen, die 'er zig zeer misnoegd over toonde tegen den Droſt, hem aanmaanende, om haar, wegens 't voorgevallene, binnen den tyd van eene maand, genoegen te geeven. Haarfolte ſchreef, hierop, eenen wydluftigen brief aan die van Kampen: waarby hy aan 't gebeurde eenen anderen zin gaf, eenige punten ontkennende, en eenige anderen ſtellende op rekening zyner beſchuldigeren. De Kolonel Haarfolte, daarna, zynen eed zullende doen, als Kommiſſaris-Generaal der Ruiterye, gaf te verſtaan, dat hy, om vrienden te maaken, eenige giften te Kampen aangebooden, doch niets uitgegeven hadt; en dat hy hierop ook den eed van zuiveringe wilde afleggen. Doch alzo, volgens den inhoud van deezen eed, ook het aanbieden van geſchenken, tot bekominge van eenig ampt, ongeoorlofd is, maakten die van Holland zwaarigheid, om den aangebo- 1668.

1668. den eed goed te keuren (*t*). Terwyl dit dus ſtondt, naderde de tyd der gewoonlyke Landſchaps Vergaderinge van Overyſſel, die, door den Droſt van Salland, binnen Kampen, beſchreeven moeſt worden, en op welke hy ook voorzitten moeſt. Doch die van Kampen waren zo zeer op hem gebeeten, dat zy begeerden, dat hy, by voorraad, ontzet werdt van zyn ampt. Ook betrouwde Haarſolte zig niet binnen Kampen, ten ware men hem Brieven van Vrygeleide zondt, welken hem geweigerd werden. De voornaamſte Edelen en de Stad Deventer de zyde van Kampen gekooren hebbende, werdt de Landdag aldaar beſchreeven, door *Henrik Adolf van Raasveld*, Droſt van Twente. Doch Haarſolte beſchreef dien, tegen den zelfden tyd, te Zwolle, welke Stad zyne zyde hieldt. Dus was Overyſſel, wederom, in twee deelen geſcheurd. De Raasveldſche party, 't zegel van 't Geweſt in haare magt hebbende, vaardigde, van wege de Staaten, *Lambert Bernard van Oor*, Heer van Sallik, af ter Generaliteit, om dat zy den Heer van Palland, die met eene Dogter van den Kolonel Haarſolte gehuwd was, en wegens Overyſſel in de algemeene Staatsvergaderinge zitting hadt, niet vertrouwde. Doch, in den Haage, verſtondt men, dat beide Palland en Sallik behoorden te worden toegelaaten. De party van Haarſolte, te Zwolle vergaderd, ſchreef, over 't gantſche werk, eenen uitvoerigen brief aan de algemeene Staaten,

(*t*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 462-464.

ten, ſtrekkende om de andere party in 't ongelyk te ſtellen. Zy noemde zig, zo wel als de Raasveldſchen, de *Staaten van Overyſſel.* Doch deezen zogten de gunſt hunner Hoog-Mogendheden te winnen, door eene ſpoedige bewilliging in den Staat van Oorloge, voor het loopende jaar (*u*). Wat laater, herriepen zy den Heer van Palland uit den Haage, by eenen Brief aan de algemeene Staaten. Doch de andere party ſchreef 'er eenen Brief tegen, waarby hy in zynen laſt beveſtigd werdt (*v*). In den Haage, maakte men geene aanmerking op een' van deeze Brieven. Doch wanneer Overyſſel, op zyne beurt, voorzitten moeſt, ontſtondt 'er zo veele moeilykheid tuſſchen de twee genoemde Afgevaardigden uit de Edelen, die voor elkanderen niet wyken wilden, dat zy genoodzaakt waren, beide uit de Vergaderinge te blyven, en de plaats van Voorzitter te laaten bekleeden, door een' der Afgevaardigden uit de Steden (*w*). Maar in Overyſſel nam de verbittering zo zeer toe, dat de Raasveldſchen, in Slagtmaand, een beſluit namen, waarby Haarſolte van zyn Droſtampt vervallen verklaard werdt, als hebbende begaan misdaad van gekwetſte hoogheid. Diergelyk beſluit werdt ook genomen tegen den Heer van Palland. De Zwolſche party, die verre de zwakſte was, ziende, dat de anderen hun ſtuk begonden door te dryven, ſpraken van verdraagen, en booden aan, 1668.

(*u*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 530-534.
(*v*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 584, 591.
(*w*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 605.

1668. 't geſchil aan de uitſpraak van onpartydigen te onderwerpen. Beide de partyen vervoegden zig, ſedert, aan de Staaten van Holland (x), of eerder nog, aan den Raadpenſionaris de Witt, de eene verzoekende, dat het Hof van Holland zorg mogt draagen voor de uitvoering van het vonnis der Staaten van Overyſſel, waarby de Heer van Palland geweerd werdt uit de algemeene Staatsvergaderinge; en de andere begeerende, dat dit verzoek geheel geen' ingang vinden mogt. De Witt hiervan verſlag gedaan hebbende ter Vergaderinge van Holland, beſlooten de Staaten, op den vyftienden van Wintermaand, eenige Heeren, nevens den Raadpenſionaris, te magtigen, om kennis te neemen van de Overyſſelſche geſchillen, de Staaten van Overyſſel te gelyk verzoekende, om Gemagtigden herwaards te zenden, gelaſt en in ſtaat, om de vereiſchte onderregting te geeven (y). 't Liep aan tot in Sprokkelmaand des jaars 1669, eer de Gemagtigden van de Raasveldſche zyde, en tot in Lentemaand, eer die der andere partye in den Haage kwamen (z), Men tradt toen, terſtond, in ernſtige onderhandeling met de Gemagtigden van Holland, die eindelyk voorſloegen „ dat de Ridder-„ ſchap en Steden, uitmaakende de Staaten „ van Overyſſel, in volle Leden, Staatswy-

„ ze,

(x) Summier Verbaal van 't gepaſſ. in Overyſſel. *gedrukt* 1668. AITZEMA VI. *Deel, bl.* 634, 660, 661.

(y) Reſol. Holl. 15 *Dec.* 1668. *bl.* 49. AITZEMA VI. *Deel, bl.* 661.

(z) Reſol. Holl. 20 *Febr.* 21 *Maart* 1669. *bl.* 13, 25.

„ ze, binnen Kampen, vergaderen zouden, 1668.
„ en niet vaneen ſcheiden, voor men, vol-
„ gens het Reglement van den jaare 1657,
„ hiertoe, na gedaane omvraage, beſlooten
„ hadt: dat men, voor den aanvang deezer
„ Vergaderinge, of, zo zulks niet mogt kon-
„ nen geſchieden, voor men, op deeze Ver-
„ gadering, over andere zaaken, raadpleeg-
„ de, de zweevende geſchillen, in der min-
„ ne, zou zoeken af te doen: 't welk, bin-
„ nen drie dagen na 't openen der Vergade-
„ ringe, niet hebbende willen gelukken, zou
„ alles, op den vierden dag, Staatswyze,
„ dat is, by meerderheid van ſtemmen, ten
„ meeſten dienſte van 't Geweſt, worden af-
„ gedaan." Doch de party van Haarſolte, wel weetende, dat zy de minſte ſtemmen hadden, weigerden, in deezen voorſlag, te bewilligen; ſchoon zy 'er, door de Staaten van Holland zelven, ernſtelyk toe geraaden werden (*a*). Men beſloot dan, in Zomermaand, de Heeren Koenraad van Beuningen, Raad en regeerend Burgemeeſter van Amſterdam, en *Adriaan Paats*, Raad en Vroedſchap van Rotterdam, naar Overyſſel te zenden, om te wege te brengen, dat de Leden van dit Geweſt niet langer geſcheurd bleeven, maar in één Vergadering ſamenkwamen (*b*). Na eenige weeken verloops, keerden zy te rug (*c*), zonder dat zy de Leden van Overyſſel nog hadden konnen hereenigen. 't Bleek eg-

(*a*) Reſol. Holl. 17 *April* 1669. *bl.* 89.
(*b*) Reſol. Holl. 1 *Jun.* 1668. *bl.* 64.
(*c*) Reſol. Holl. 23 *July* 1668. *bl.* 87.

1668. egter duidelyk genoeg, dat de Leden, die, in den aanvang der ſcheuringe, te Kampen byeengekomen waren, 't meeſte gezag behielden in het Landſchap, alzo de Staaten van hetzelve, kort hierna, wederom vorderden, dat het vonnis, voorheen, tegen den Heer van Palland, geweezen, door den Fiskaal van den Hove van Holland, ter uitvoeringe gebragt, en hy, in gevolge van het zelve, uit de algemeene Staaten, geweerd werdt (*d*). Ook hadden de Staaten van Holland beſlooten die van Kampen alleen voor wettige Staaten van 't Geweſt te erkennen (*e*). De Gemagtigden begaven zig, ſedert, wederom naar Overyſſel, en bewerkten, na veel handelens, op den vyfden van Herfſtmaand des jaars 1671, een Verdrag: volgens welk, de Leden van Overyſſel hereenigd werden, onder de volgende voorwaarden „ dat de Droſt van Salland, tot in Gras„ maand des jaars 1674, niet voorzitten zou „ op den Landdag: dat hy zig, een rond jaar, „ onthouden zou van de bediening van het „ Droſtampt: welk, midlerwyl, door den „ Heere *R. Schaap*, bekleed zou worden. „ Dat de Heer van Sallik, wegens Salland, „ alleen ter Generaliteit zitten zou, tot in „ Bloeimaand des jaars 1674. Dat de overige geſchillen, in der minne, of by meerderheid van ſtemmen, zouden worden afgedaan: en dat het voorleedene, door de „ af-

(*d*) Reſol. Holl. 25 *July* 1669. *bl.* 42.
(*e*) Secr. Reſol. Holl. 26 *July* 1669. III. *Deel*, *bl.* 24.

„ afkondiging eener algemeene Vergiffe- 1668.
„ nisse, in 't vergeetboek gesteld zou wor-
„ den. Dat de Edelluiden van Salland en
„ Vollenhoven ter eener, en die van Twen-
„ te ter anderer zyde, moetende pleiten,
„ onpartydige regters zouden mogen ver-
„ zoeken van de Gedeputeerde Staaten, den
„ tyd van vyf jaaren geduurende. Die van
„ de Zwolsche zyde zouden, tot de onkos-
„ ten, geduurende den twist gevallen, dui-
„ zend ryksdaalers betaalen. Het overige
„ zou, door die van de Kamper zyde, ge-
„ draagen worden." Op het onderhoud der vier vendelen, door die van de Zwolsche zyde, te veel geworven, werdt ook een voet beraamd, waarin beide de partyen genoegen namen (*f*). Op deeze wyze, werdt, eindelyk, deeze langduurige twist bygelegd. Ondertusschen, bespeurde men klaarlyk, dat alle deeze tweedragt in de byzondere Gewesten voornaamlyk te wyten ware, aan den yver van sommigen, om den Prins van Oranje te bevorderen, of aan de drift van anderen, om zyne bevordering te beletten. De eersten bleeven, in Friesland en in Stad en Lande, de laatsten, in Overyssel, in 't hoog bewind.

Oostfriesland, sedert veele jaaren, eene prooy voor 't Krygsvolk, was, in den aanvang der Regeeringe van den jongen Vorst, Edzard Ferdinand, ter gelegenheid van den Munsterschen kryg, wederom, met inlegering XXVIII. Oostfriesche zaaken.

(*f*) *Zie 't Accoord in de Resol. Holl. 3 Oct. 1671. bl. 90.*

1668. ring der Lunenburgſche manſchap, gekweld geweeſt. Doch over 't vinden der onkoſten, hiertoe vereiſcht, was, volgens gewoonte, wederom geſchil gereezen tuſſchen de Vorſtinne Weduwe en de Stenden des Landſchaps. Ook was de Bevelhebber van Lieroord, met eenige Lunenburgſchen, handgemeen geweeſt: waarvan de Vorſtin nieuwe onluſten vreesde. De algemeene Staaten hadden, hierom, in Sprokkelmaand des jaars 1666, Gemagtigden gezonden naar Ooſtfriesland, die veel werks vonden aan het ſtillen der onluſten, bedienende de Vorſtinne zig van de Lunenburgſchen, om den Landzaaten ſchattingen af te perſen: waartegen de Bevelhebbers der Staatſche bezettingen, in Lieroord en de Eilerſchanſe, hun, ſomtyds, te hulp kwamen. Ook begeerden de Stenden geene uitheemſche Voogden over den jongen Vorſt. Daarenboven, moeſt, over 't bezetten en verzekeren van 't Land, geraadpleegd worden: 't welk men vooral noodig oordeelde, na dat de Lunenburgſche manſchap vertrokken zou zyn. Over alle deeze zaaken en verſcheiden' anderen, handelden de Gemagtigden der algemeene Staaten met die der Vorſtinne en met de Stenden. In Grasmaand des gemelden jaars, deeden de Gemagtigden eenen voorſlag, ſtrekkende om den Stenden eenig meerder gezag dan zy tot hiertoe gehad hadden te geeven over 't Krygsvolk, welk men, in 't gevolg, tot beſcherminge des Landſchaps, zou aanneemen. Doch deeze voorſlag werdt, door de Vorſtinne, verworpen.

Mid-

Midlerwyl, gaf het byeentrekken van eenige Zweedſche Troepen in 't Vorſtendom Breemen den Staaten gelegenheid tot een beſluit, om twaalf- of dertienhonderd man naar Ooſtfriesland te zenden. Doch de Vorſtin wees deeze manſchap af, vreezende de onzydigheid te zullen verliezen, welke men haar Graafſchap, tot hiertoe, gegund hadt. Embden zelf weigerde dit volk te ontvangen. Kort hierna, werdt de Vrede getroffen met den Biſſchop van Munſter: waarop de Stenden, by hunne Hoog-Mogendheden, op het vertrek der Lunenburgſche manſchap begonden aan te houden. De Staaten ſchreeven, ten deezen einde, aan de Vorſten van Brunswyk-Lunenburg, te gelyk te kennen geevende, dat zy zelven gezind waren, eenig volk te ſchikken naar Ooſtfriesland. Doch de Vorſtinne, het Staatſch volk uit haar Graafſchap willende houden, bragt te wege, dat de Lunenburgſchen, in plaats van te vertrekken, nog duizend knegten en vierhonderd paarden ontbooden. De Staaten namen dit der Vorſtinne zo kwalyk, dat zy 'er haar ernſtelyk over ſchreeven, niet verzuimende aan te wyzen, dat dit nieuw opontbod van Lunenburgſchen, buiten kennis en tegen den zin der Stenden, geſchied ware. Zelfs klaagdenze 'er over aan de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg en aan den Hertog van Wurtenburg, die zig gedroegen als Medevoogden van den jongen Graave. Doch dit klaagen baatte luttel, en de Staaten zagen zig genoodzaakt, om het volk, welk zy naar Ooſt- 1668.

1668. friesland geſchikt hadden, binnen hunne grenzen, te laaten leggen. De Vorſtin bediende zig, ondertuſſchen, van de Lunenburgſchen, om zig te herſtellen in het gezag, welk de Graaven, haare Voorzaaten, by verſcheiden Overeenkomſten, ſedert zestig of zeventig jaaren, waren kwyt geraakt. De algemeene Staaten, die 't van hun belang rekenden, deeze Overeenkomſten ſtand te doen grypen, zonden, in Slagtmaand des jaars 1666, eenige Regementen te voet en te paarde naar de Ooſtfrieſche grenzen, te gelyk eenige Afgevaardigden derwaards ſchikkende, met laſt om de Lunenburgſche manſchap, met der daad, te doen vertrekken, en om de bezwaarnillen af te doen, die, ſedert het afſterven van den Vorſt, George Chriſtian, ontſtaan waren. De Vorſtin, niets goeds te gemoet ziende van deeze bezending, begeerde de Ooſtfrieſche zaaken geſteld te hebben ter beſtiffinge van het Duitſche Ryk. Doch de Afgevaardigden der Staaten vonden vreemd, dat men hunnen Hoog-Mogendheden het regt om zegsluiden te zyn over de Ooſtfrieſche geſchillen zogt te betwiſten. Ook ſcheen de Vorſtin, ſedert, een weinig aan de hand te komen. Doch de Lunenburgſchen maakten geen' haaſt om te vertrekken, ſchoon men 't beloofd, en reeds een goed deel der agterſtallige ſoldye ontvangen hadt. De Staaten van Holland, verdriet in dit draalen krygende, ſtemden, derhalve, ter algemeene Staats-Vergaderinge „ dat men nog „ eens moeſt aanhouden by de Vorſtinne,

„ om

„ om de Lunenburgsche troepen te doen ver- 1668.
„ trekken, en by de Staaten, om hun be-
„ hoorlyk te voldoen; en dat, zo men 't wei-
„ gerde, het Krygsvolk van den Staat moest
„ gebruikt worden, om het te wege te bren-
„ gen (g)." En deeze bedreiging hadt zo veel klem, te meer, om dat de Staatsche troepen by der hand en veel sterker waren, dat de Lunenburgschen, in de Lente des jaars 1667, Oostfriesland ruimden. 't Volk, dat laatst door de Vorstinne ontbooden was, vertrok eerst: en daarna de andere manschap, die, te vooren, op verzoek der algemeene Staaten, in Oostfriesland gelegd was. Doch hiermede was alle verschil niet weggenomen. De Vorsten George Willem en Ernst Augustus, beide Hertogen tot Brunswyk-Lunenburg, en de laatste Bisschop tot Osnabrug, zynde, of, gelyk wy gezeid hebben, zig gedraagende als Medevoogden over den jongen Graave, verstonden niet, dat de Staaten bezetting bragten in Oostfriesland, gelyk zy, na 't vertrek der Lunenburgschen, dagten te doen. De Vorstin hadt zig ingelaaten met Keizerlyke Gezanten, derwaards gekomen, om de geschillen te beslissen. 't Een en 't ander deedt de Staaten besluiten, om, in den Herfst des genoemden jaars, wederom eene bezending te doen naar Oostfriesland: die haar voornaamste werk maakte, om de Vorstin te beweegen, om, nevens den Oom des jongen Graafs, de Voogdyschap waar te neemen, op

(g) Aitzema V. Deel, bl. 1058-1078.

1668. op den voet der Overeenkomſten, door bemiddeling der Staaten, met de Stenden gemaakt: 't welk, eindelyk, beloofd werdt. Doch de ſchikking, hierop ontworpen, werdt verbroken, door het aſſterven van den gemelden Oom, Graave Edzard Ferdinand, welk kort hierop volgde. Hy hadt de algemeene Staaten, by uiterſten wil (*b*), benoemd tot Voogden over zyne twee jonge kinderen, en zy aanvaardden de Voogdyſchap terſtond (*i*). De Vorſtin, Weduwe van den Vorſt Georgé Chriſtiaan, liet zig eerlang beweegen, om de gemaakte Overeenkomſten te bekragtigen: waarmede de Staaten zig genoegen lieten. De Afgevaardigden der algemeene Staaten, zig, tot in 't begin deezes jaars 1668, in Ooſtfriesland, hebbende moeten ophouden, tot bylegging van verſcheiden' byzondere geſchillen, keerden, eindelyk, naar den Haage te rug (*k*). Onder deeze geſchillen, was 'er een, over de koſten eener bezendinge, door twee Ooſtfrieſche Heeren, van wege het Landſchap, bekleed; welke koſten zo ongaarne betaald werden, dat de algemeene Staaten, eindelyk, laſt gaven, omze den Ontvangeren, door ſoldaaten, af te dringen (*l*). Sedert, raakte Ooſtfriesland, voor eene wyle, in ruſt; ſchoon de grond der voorige onluſten geenszins weggenomen was. Zo lang de Vorſten hun beſchoeid gezag, door allerlei wegen; zog-

(*h*) *Zie* dien by AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 932.
(*i*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 956.
(*k*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 358-377.
(*l*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 949, 950.

zogten te verbreeden, en zo lang de Stenden 1668.
en de Stad Embden in 't byzonder zulk een' ſterken ſteun tegen de Vorſten hadden aan de algemeene Staaten, die, door middel van 't Krygsvolk, welk zy in Ooſtfriesland hielden, de zaaken gemeenlyk ſchikten naar hunnen zin; kon 't niet anders zyn, of daar moeſt, van tyd tot tyd, nieuwe onluſt ontſtaan in dit Geweſt. De aantekeningen van Lieuwe van Aitzema, Reſident der Vorſten van Ooſtfriesland in den Haage, hebben ons, tot hiertoe, gelegenheid gegeven, om, nu en dan, eene ſchets der Ooſtfrieſche zaaken te voegen in onze Vaderlandſche Hiſtorie; doch alzo deeze aantekeningen eindigen met dit jaar 1668, en niemant, na dien tyd, onzes weetens, de Ooſtfrieſche geſchiedeniſſen, zo ver zy den Staat der Vereenigde Gewesten betreffen, omſtandig genoeg, vervolgd heeft, zullenwe ons minder met deeze geſchiedeniſſen konnen ophouden, dan tot hiertoe gedaan is. Ook kan men zig, uit het gene verhaald is, ligtelyk, verbeelden, hoe 't, naderhand, in Ooſtfriesland gegaan zy, zo lang de Staaten zig hebben konnen handhaaven in hun regt, om bezetting in dit Geweſt te houden, en de geſchillen aldaar by te leggen: welk zy, niet veele jaaren voor het uitgeeven deezer Hiſtorie, zyn kwyt geraakt.

Eer wy dit Boek ſluiten, moetenwe nog gewaagen van eenige byzondere zaaken, die niet bekwaamlyk, in het lighaam der Hiſtorie, konden werden ingelyfd.

Tuſſchen Holland en Zeeland, was, ſedert XXIX. eeni- Geſchil

1668. tuſſchen Holland en Zeeland over 't gezag van 't Hof.

eenigen tyd, geſchil geweeſt over het gemeen Geregtshof der twee Gewesten in den Haage. Onder de eerſte Graaven, die alleenlyk *Graaven van Holland* genoemd werden (*m*), ſchynen Holland en Zeeland niet als twee byzondere Gewesten aangemerkt geweeſt te zyn. 't Was dan geen wonder, dat zy een gemeen hoog Geregtshof hadden, welk, al vroeg, vaſte zitting kreeg in den Haage, daar de Graaf doorgaans zyn Hof hieldt. Ook bleef dit Geregtshof gemeen, na de verandering der Regeeringe en na 't afzweeren des laatſten Graafs, in 't jaar 1581. Zeeland onderwierp zig zelfs, onder zekere voorwaarden, aan het Regtsgebied des Hoogen Raads, die, in 't jaar 1582, opgeregt werdt (*n*). Ondertuſſchen, ontſtonden 'er geduurig verſchillen, tuſſchen de twee Gewesten, oordeelende het een, gemeenlyk, dat het ander zig te veel gezags aanmaatigde, in of over de Geregtshoven. Men hadt deeze verſchillen, van tyd tot tyd, bygelegd, by onderling Verdrag. Doch voor eenige jaaren, waren zy, van nieuws, verreezen (*o*). Holland oordeelde meer Raaden te moeten hebben in het Hof, dan Zeeland begeerde toe te ſtaan. Ook verſtondt Holland, dat de Staaten van dit Gewest, altoos, den Preſident moeſten ſtellen; en dat Zeeland zig zo veel gezags niet behoorde aan te maatigen, om den Hove de hand te ſluiten, in zaaken, die men, in die Ge-

(*m*) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 84.
(*n*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *bl.* 237.
(*o*) Reſol. van Conſid. *bl.* 468, 503, 618.

Geweſt, voor *polityk* hieldt, ſchoon 't, in Holland, anders verſtaan werdt. In Zeeland, beweerde men, daarentegen, dat Holland te veel bewinds zogt, over zyne oude Bondgenooten. De twiſt liep zo hoog, ten deezen tyde, dat men, eindelyk, de drie Zeeuwſche Raaden, die, nevens de negen Hollandſchen, het Hof uitmaaken, ſloot buiten de Vergaderingen van den Hove. Veel viel hierover te doen tuſſchen de twee Geweſten, en 't ſtondt op 't punt, dat Zeeland zig, in Regtszaaken, geheellyk zou hebben geſcheiden van Holland, en een byzonder Geregtshof hebben ingeſteld (*p*): 't welk ſommigen, veelligt, tegenwoordig, niet ongaarne gezien zouden hebben, om dat de Prins van Oranje, door Zeeland in 't byzonder, tot Stadhouder verkooren zynde, waarvan, ſomtyds, geſproken werdt, ook aan 't hoofd van een byzonder Geregtshof diende geſteld te worden. Doch 't kwam zo ver niet. In Zomermaand des volgenden jaars, verdroeg men zig met elkanderen, onder beding, dat Zeeland, voortaan, geheellyk ontheeven zou zyn van het Regtsgebied van den Hove, en alleenlyk, in gevolge der voorgaande Overeenkomſten, aan dat van den Hoogen Raade onderhoorig blyven (*q*). Sedert, beſtondt het Hof alleen uit Hollandſche Raaden. En de Zeeuwſche zaaken kwamen alleen voor den Hoogen Raade. Doch daar verliepen maar weinige jaaren, 1668.

(*p*) Aitzema VI*a Deel*, *bl.* 527-547.
(*q*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 628.

1668. ren, of de verandering der Regeeringe in Holland gaf gelegenheid, dat het Hof, wederom, gelyk te vooren, uit Zeeuwſche zo wel als Hollandſche Raaden, werdt ſamengeſteld, en wederom Regtsgebied bekwam over Zeeland; gelyk wy, ter zyner plaatſe, ſtaan te melden.

XXX. Overkomſt, tuſſchen het Zuider- en Noorderkwartier, over 't draagen der laſten.

Tuſſchen het Zuider- en Noorderkwartier van Holland, was ook, ſedert lang, verſchil geweeſt over het aandeel, welk elk in de gemeene laſten te draagen hadt. Het eerſte bragt *negenenzeventig en een half*; het andere *twintig en een half* in 't honderd op. Doch het Noorderkwartier oordeelde, by deeze verdeeling, boven vermogen, bezwaard te zyn. Men kwam, derhalve, in Hoomaand deezes jaars, overeen, dat het Zuiderkwartier, voortaan, *eenentagtig en drie vierde*, en het Noorderkwartier *agttien en een vierde* in 't honderd draagen zou (*r*).

Raadpleegingen over 't verſterken van Naarden.

De Staaten van Holland, in Sprokkelmaand des jaars 1666, beſlooten hebbende, hun Geweſt, van de Landzyde, door het verbeteren der Veſtingwerken van Naarden, Woerden, Oudewater en Schoonhoven, ſterker te maaken, dan het, tot nog toe, geweeſt was (*s*); werden, hiertoe, eerlang, Gemagtigden uit de Gekommitteerde Raaden benoemd, die geraaden vonden, met Naarden te beginnen; daar men voorhadt 't werk aan te beſteeden, op den zevenentwintigſten van Sprok-

(*r*) Groot Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 785. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 572.

(*s*) Reſol. Holl. 8 *Febr.* 1666. *bl.* 6.

Sprokkelmaand deezes jaars. Doch de Stad Amſterdam, groot belang hebbende by de verſterking van Naarden, verzogt, kort te vooren, dat de beſteeding niet voortgaan mogt, voor men haar nader gehoord hadt. Twee der Gemagtigden, *Joan Eleman*, uit de Regeeringe van Leiden, en *Gerard Haſſelaar*, Oud-Burgemeeſter van Amſterdam, begaven zig, hierop, naar deeze Stad, om Burgemeesteren en Raaden de noodzaakelykheid van 't ſterken van Naarden te vertoonen. Eleman, die 't woord voerde, wees, zo ſommigen verhaalen, aan „ dat Amſterdam, ſlegts „ twee uuren van Naarden en Gooiland gelegen, ligtelyk, over de Veluwe, die aan „ Gooiland paalde, te naderen was, zo de „ vyand zig alleenlyk van den Yſſel, die niet „ zeer gedekt was, wiſt meeſter te maaken. „ Dat de Yſſel veel ondieper, en de Veluwe „ meer bebouwd was dan te vooren: waarom „ de vyand ligter over den ſtroom geraaken, „ en onderhoud op de Veluwe vinden zou „ konnen, dan immer voorheen. Dat Holland nu naauwlyks anders dan door de andere Geweſten gedekt werdt, en openleggen zou, als de andere Geweſten het verſterken der grenzen verwaarloosden. Dat men zelfs, in den jaare 1618, gezien hadt, wat 's Lands Kapitein-Generaal, met weinig Krygsvolk geſterkt, in de zwakke Hollandſche Steden, onderneemen durfde. Dat, in den jaare 1650, 's Lands Krygsmagt, langs den weg van Naarden, tot voor Amſterdam gevoerd was. Dat Hol- 1668.

1668. „ land, voor diergelyke aanvallen van binnen, en voor alle anderen van buiten gedekt zou zyn, als men eenige Steden aan „ de Landzyde verſterkte. Dat het ſterken „ van Naarden Amſterdam in 't byzonder „ beveiligen zou: waarom men vertrouwde, dat de Stad geene zwaarigheid zou „ maaken, om 'er in te bewilligen." 't Stuk dan by Burgemeeſteren overwoogen zynde, ſtaken de ſtemmen. 't Zelfde gebeurde ook, zo men verzekert, in de zesendertig Raaden, en zelfs, dat vreemd ſchynt, onder de agt Gemagtigden uit de Regeeringe, wien 't overleg des werks aanbevolen was. Eindelyk, gaf men te verſtaan, dat de Stad in de verſterking van Naarden bewilligen zou, zo de Staaten haar belooven wilden, dat 'er geen bevelhebber over geſteld, noch geene bezetting, boven de zeshonderd man ſterk, in gelegd zou worden, dan met haare bewilliging. Doch deeze voorwaarden behaagden den Staaten niet. Amſterdam bleef 'er egter op ſtaan: 't welk oorzaak was, dat de verſterking van Naarden, ten deezen tyde, agterbleef (t).

Handeling over 't loſſen der verpande Heerlykheden

Men hadt, ſedert eenigen tyd, in Holland, verſcheiden' Heerlykheden, Tienden, Erfpagten en andere Domeinen der Graaflykheid verkogt (u), en, by, deeze gelegenheid, in overweeging genomen, om de Heerlykheden van Geertruidenberg en van Bre-

(t) AITZEMA VI. Deel, bl. 496.
(u) Zie onder and. Reſol. Holl. 28 Sept. 1668. bl. 58.

derode, die, ieder voor zes- of zevenduizend guldens, verpand geweest waren, de eerste aan den Huize van Oranje, de andere aan den Huize van Brederode, wederom, te lossen, en, of te verkoopen, of aan den Staat te houden: tot welk laatste, de meerderheid neigde. Doch de Prinses, Weduwe van Oranje, verlyftogt aan de Heerlykheid van Geertruidenberg, en de Graavinne Weduwe van Brederode verzogten, ernstelyk, dat men haar niet ontzetten wilde van 't bezit haarer Heerlykheden (v). Men ging egter voort met het aflossen der pandpenningen; 't welk, ten opzigte van Geertruidenberg, reeds in Wintermaand des jaars 1667, geschied was. Sedert, viel 'er vry wat geschils, tusschen de Raaden en Rekenmeesters van Holland en die des Prinsen van Oranje, over zekere geestelyke goederen, op welken de laatsten oordeelden geregtigd te zyn, niettegenstaande de aflossing (w). De Hooge Raad deedt, hierover, uitspraak by voorraad, der Prinsesse Weduwe de geestelyke goederen, het Regt van Patroonschap, en het Wind- en Molenregt toewyzende, en de Rekenkamer bevestigende, in het hoog en laag Regtsgebied der Stede Geertruidenberg. Doch de Rekenkamer maakte zwarigheid, om 't Regt van Patroonschap te laaten aan de Prinsesse, voorgeevende dat daaruit merkelyke onlusten, tusschen de Wethouderschap en den Kerkenraad, te dugten

1668. van Geertruidenberg en Brederode.

(v) Resol. Holl. 17, 18, 21, 22 *Dec.* 1666. *bl.* 63, 73.
(w) Resol. Holl. 8, 9 *Febr.* 5, 16, 17 *Maart*, 15 *Dec.* 1667. *bl.* 8, 17, 67, 6, 7, 49.

1668. ten waren. 's Prinſen Raaden oordeelden, dat alle zwaarigheid weggeruimd zou zyn, zo men goedvinden kon, de zaaken, door de Prinſeſſe begeerd, haar, tot een onverſterflyk erfleen, te houden van de Graaflykheid van Holland, op te draagen. Ondertuſſchen, deedt men, van wege Holland, de Viſcheryen en andere Domeinen, waartoe het Huis van Oranje oordeelde geregtigd te zyn, in 't openbaar, verpagten: waartegen, uit naam van den Prinſe, vergeefs, *geprotesteerd* werdt. In 't volgende jaar 1669, raadpleegde men nog, ter Vergaderinge van Holland, over de beſte wyze, om de zaak van Geertruidenberg, met den Huize van Oranje, af te doen, by verdrag (*x*), zonder dat my bekend is, dat hierop iet naders gevolgd zy. De zaak van Geertruidenberg is, naar 't ſchynt, blyven hangen, zonder beſlift te worden, tot dat, na de verandering des jaars 1672, de Staaten den Prinſe van Oranje, alles, wat tot het middelbaar en laag Regtsgebied deezer Heerlykheid behoorde, tegen de voldoening van twintigduizend ponden, afſtonden (*y*): waarmede zyne Hoogheid, in 't vol bezit der Heerlykheid Geertruidenberg, herſteld werdt.

(*x*) Reſol. Holl. 28 *Sept.* 1668. *bl.* 74. 22 *May* 1669. *bl.* 24. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 528, 554, 556, 630, 657.
(*y*) Reſol. Holl. 18 *Nov.* 1672. *bl.* 13.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWEE-ENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Handeling over 't verminderen van 's Lands Krygsmagt.* II. *Venetie verzoekt onderſtand. Gezantſchap naar Konſtantinopole. Grensſcheiding van Vlaanderen. Hoefyzerſche ſchuld vereffend. Verdrag wegens Kynherk. Overeenkomſt met de Ridderorde van Maltha.* III. *Handeling met Portugal. Verdrag wegens den Zoutkandel te S. Ubes.* IV. *Verval en herſtelling der Weſtindiſche Maatſchappye.* V. *Frankryk zoekt de Staaten, vergeefs, af te trekken van het drievoudig Verbond. De Witts oordeel over dit Verbond. Handel der Franſchen in Zweeden.* VI. *Overeenkomſt wegens de onderſtandgelden, door Spanje, aan Zweeden beloofd.* VII. *Handel van Colbert in Engeland.* VIII. *Frankryk zoekt den Keurvorſt van Brandenburg te winnen. De Keurvorſt houdt zig aan de zyde der Staaten.* IX. *De Staaten treeden met Temple in onderhandeling over 't Verdrag van Zeevaart, over 't verjaagen der Engelſchen uit Makaſſar, over Suri-*

name,

name, en over den Schotſchen Stapel, te Veere. X. *Verdrag met Luik, wegens La Rochette. Hevige twiſt met Zierikzee.* XI. *Handel der Franſchen aan 't Hof van Berlyn. De Keurvorſt waarſchuwt de Staaten.* XII. *Karel de II. treedt in een heimelyk Verbond met Lodewyk den XIV. Onderzoek, of de Witt kennis hadt van Frankryks toeleg.* XIII. *De Staaten waardigen verſcheiden Gezantſchappen af. Zy begroeten den Koning van Frankryk. Inval in Lotharingen.* XIV. *De Prins van Oranje krygt zitting in den Raad van Staate.* Harmonie *of Overeenſtemming tuſſchen de Geweſten.* XV. *Raadpleegingen op het aanſtellen van eenen Kapitein-Generaal. De Prins van Oranje doet eene reis naar Engeland.* XVI. *Ongeoorlofde verſtandhouding geſtraft. Oktroi voor de Wisſelbank te Amſterdam.* XVII. *Handeling van 't Franſche Hof in Duitſchland. De Koophandel wordt bekommerd. Invoer eeniger Franſche waaren verbooden. Toeruſting in Engeland.* XVIII. *Zes Algierſche Schepen vernield. Een Engelſch Konings Jagt wil den Luitenant-Admiraal van Gend moedzaaken te ſtryken. Misnoegen, hieruit ontſtaan.* XIX. *Raadpleegingen op de aanſtellinge van een Legerhoofd. Inzigten van de Witt. Voorſlag eeniger Gemagtigden van Holland. De Gekommitteerde Raaden verdeelen, dat men den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal behoort aan te ſtellen. Gevoelen der Leden van Holland. Ontwerp eener Inſtructie. Overleg om den Prins, voor zyn leeven, of voor eenen enkelen veldtogt, aan te ſtellen.* XX. *Oordeel van 't Engel-*

gelſche Hof over 's Prinſen bevordering. Lodewyk de XIV. verandert hieromtrent van inzigten. XXI. *Verdere vervreemdering tuſſchen Frankryk en de Staaten.* XXII. *De Staaten ſchryven, beleefdelyk, aan den Koning van Frankryk.* XXIII. *Geſprek van den ambaſſadeur de Groot met Le Tellier.* XXIV. *Zyne aanſpraak aan den Koning. 's Konings antwoord. 's Konings brief aan de Staaten.* XXV. *Overeenkomſt met Spanje.* XXVI. *Verbond tuſſchen Frankryk en Zweeden. Geheime punten.* XXVII. *Karel de II. zendt Downing naar den Haage. Onderhandelingen met hem, over 't ſtuk der vlagge. De Staaten geeven veel toe; doch verderen 't niet myde.* XXVIII. *Handeling van Boreel in Engeland. Klagten der Engelſchen over ſchimpende ſchilderyen, penningen en ſchriften.* XXIX. *Steeder raadpleegingen over de bevordering van den Prinſe van Oranje.* XXX. *Hy word aangeſteld tot Kapitein-Generaal voor den aanſtaanden veldtogt.*

ZO dra was de Vrede te Aken niet geſlooten, of de Staaten waren bedagt, op het verminderen hunner Landmagt. De Raad van Staate, hierop gehoord, oordeelde, in Hoolmaand, dat men het volk van oorloge, welk thans, op 't papier, omtrent zeventigduizend man in alles beliep, behoorde te verminderen tot op vierhonderd en twee vendels, uitmaakende eenendertigduizend zeshonderd en zagtig knegten, en twee-en-vyf-

1668.

I. Handeling over 't verminderen van 's Lands Krygsmagt.

1668. vyftig kornetten, uitmaakende drieduizend en twintig paarden; in alles vierendertigduizend zevenhonderd man (*a*). Doch de Staaten van Holland verſtonden, dat men 's Lands Krygsmagt, by vermindering en afdanking, behoorde te brengen op vierhonderd negentien vendels, uitmaakende negenentwintigduizend negenhonderd vyfendertig knegten, en twee-envyftig kornetten, uitmaakende zeventwintighonderd en vyf paarden (*b*): 't welk, over 't geheel, tweeduizend en zestig man minder was, dan de Raad van Staate in dienſt wilde houden. De meeſte andere Geweſten oordeelden, daarentegen, dat Holland het Krygsvolk te veel verminderen wilde, en dat men zig ten minſte behoorde te houden aan 't gevoelen des Raads van Staate. Utrecht alleen neigde tot eenige grooter vermindering (*c*). Maar Holland, ongezind om zig langer met den laſt van Krygsvolk, welk men voor overtollig hieldt, te bezwaaren, beſtondt, eerlang, op eigen gezag, vierentwintig vendels te voet, ſtaande ter betaalinge van dit Geweſt, af te danken (*d*). De Raad van Staate, hierop gevraagd zynde, oordeelde, dat men de Staaten van Holland verzoeken moeſt, zig, van deeze afzonderlyke afdanking te willen onthouden, onder anderen, tot ſtaavinge deezer gedagten, aanhaa-

(*a*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 575-581.
(*b*) Reſol. Holl. 3 *Aug.* 1668. *bl.* 67. AITZEMA VI. *Deel, bl.* 582, 604.
(*c*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 585, 589, 604.
(*d*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 587, 590, 637, 651, 657.

haalende het beſluit der algemeene Staaten van den agttienden van Oogſtmaand des jaars 1650 (*e*): 't welk by die van Holland, welken zig, ter deezer gelegenheid, te binnen bragten 't gene, in dat jaar, voorgevallen was, zeer euvel genomen werdt. Doch de Raad van Staate liet het hier niet by; maar beſloot, in Wintermaand, brieven te laaten afgaan aan de Bevelhebbers van verſcheiden' bezettingen, ter betaalinge van Holland ſtaande, hun daarby belaſtende, op bevel van eenig byzonder Geweſt, geene afdanking te doen. De algemeene Staaten hadden den Raad tot dit ſchryven gemagtigd, by een beſluit, genomen, terwyl 'er maar één Afgevaardigde van Holland in de Vergadering tegenwoordig was, die, meent men, geene opmerking gehad hadt, op 't gene 'er verhandeld en beſlooten was (*f*). Doch de Staaten van Holland verſcheenen, den eenentwintigſten, in vollen getale, in de Generaliteits Vergaderinge, klaagende, by monde van den Raadpenſionaris de Witt, in 't breede, over 't bedryf des Raads van Staate „ die 't ſchryven aan de Bevelhebberen hadt gezogt te „ regtvaardigen, met de bekende * gewel- „ denaaryen des jaars 1650, en wederom „ kragt ſcheen te willen geeven aan de † af- „ gedrongen' Reſolutie van den agttienden „ van Oogſtmaand des gemelden jaars, welke nogtans, by de Akte van Vergiffeniſſe, „ in

1668.

* *Violentien.*

† *gedwongen.*

(*e*) Aitzema VI. *Deel, bl.* 662.
(*f*) Aitzema VI. *Deel, bl.* 664, 666.

1668. „ in 't volgende jaar 1651, door de gezamenlyke Bondgenooten, op de groote zaaie van 't Hof van Holland, voor nietig, „ kragteloos en van onwaarde verklaard was; „ en welke men belaſt hadt te ligten uit de „ Regiſters, als zynde de nadeeligſte en aanſtootelykſte, die op de Reſolutien van den „ vyfden en zesden van Zomermaand gevolgd was. Voorts begeerde men ernſtelyk „ dat het Geſchrift des Raads, waarin de haatelyke Reſolutie aangehaald was, „ aan denzelven mogt terug gegeven worden, om naar gelegenheid der zaake, veranderd, en vooral van de onverdraaglyke „ aanhaaling der Reſolutie van Oogſtmaand „ des jaars 1650, en der voorgaande Reſolutien, daarop ſtaande, gezuiverd te worden (g)." Ook geſchiedde dit, ſedert: waarop de Staaten van Holland hunne ſcherpe aanmerkingen tegen den Raad van Staate, insgelyks, introkken. Voorts, werdt de Raad van Staate, van wege de algemeene Staaten, verzogt, de brieven aan de bevelhebbers niet te willen laaten afgaan. De Staaten van Holland ook aangeweezen hebbende, dat zy, door de byzondere afdanking, alleenlyk gebragt waren op het waare aandeel, welk zy, in de gemeene laſten, draagen moeſten (h), liet men dezelve voortgang hebben, en het misnoegen der andere Gewesten verdween allengskens. De vermindering van

(g) Reſol. Holl. 20 *Decemb.* 1668. *bl.* 72.
(h) Reſol. Holl. 21 *Decemb.* 1668. *bl.* 81. AITZEMA VI. *Deel, bl.* 664.

van 's Lands Krygsmagt ſtelde de gemeene ſchatkiſt in zo veel beteren ſtaat, dat men, onaangezien de koſtbaare oorlogen, ſedert de Vrede met Spanje gevoerd, eerlang, byna twee millioenen oude ſchulden kon afleggen (*i*). 1668.

In den nazomer deezes jaars, was, in den Haage, gekomen *François Louis van Bonſtetten*, den Staaten, uit den naam van het Kanton Bern in Zwitſerland, twee- of drieduizend man aanbiedende, en hun te gelyk hoop geevende, dat de Zwitſerſche Kantons zig, veelligt, begeeven zouden in het Verbond, tuſſchen Groot-Britanje, Zweeden en de Staaten opgeregt. De inval des Konings van Frankryk in het Franche Comté hadt gelegenheid gegeven tot deeze opening, diergelyke, ook in Engeland, geſchied was. De Staaten hoordenze gaarne, en ſchreeven 'er over aan de Regeering van Bern, en aan die der Zwitſerſche Kantons in 't gemeen. Doch Bonſtetten begeerde, dat men, van nu af aan, twee of drie vendels Zwitſers in dienſt name: waarmede de algemeene Staaten zig, in deezen tyd van vrede, niet belaſten wilden. Maar de Staaten van Holland beſlooten, de aangebooden' twee of drie vendels te betaalen, mids Bonſtetten beloofde, te wege te zullen brengen, dat Zwitſerland zig verbondt, om den Staaten, ten allen tyde, twee- of drieduizend man te laaten werven; om de Akenſche Vrede te handhaaven; en om zig te begee-

Voorſlag om eenige Zwitſers in Staaten dienſt te laaten treeden.

(*i*) Wicquefort *by* Brandt de Ruiter, *bl.* 613.

1668. geeven in het Verbond, tuſſchen Groot-Britanje, Zweeden en deezen Staat, opgeregt. Doch ik vind niet dat deeze handeling eenig gevolg hadt ten deezen tyde. Ook verdroegen de Zwitſers zig, daarna, met Frankryk; waardoor de begeerte, om zig van hunne troepen te bedienen, merkelyk verſlaauwde, hier te Lande; ſchoon zyze den Staaten, van tyd tot tyd, bleeven aanbieden (*k*).

II. Venetie verzoekt onderſtand tegen den Grooten Heer.

Den Grooten Heer, ſedert eenigen tyd, bezig zynde met het beleg van Kandia; nam de Staat van Venetie zyne toevlugt, onder anderen, tot de Vereenigde Geweſten, dezelven verzoekende, om eenigen onderſtand in geld, zo men geene manſchap miſſen kon, of zelden wilde. Doch de Staaten beriepen zig op Groot-Britanje, eerſt willende afwagten, wat dit Ryk doen zou tegen de Turken, om zig daarnaar te voegen (*l*). En nademaal, uit Engeland, geen onderſtand kwam, bleeven de Staaten ook agterlyk, in 't byſtaan van Venetie. De Franſchen alleen zonden eenen merkelyken onderſtand naar Kandia. Doch de Plaats werdt, na een vierjaarig beleg, in Herfſtmaand des jaars 1669, by verdrag, den Turken overgegeven (*m*).

Gezantſchap naar Konſtantinopole.

Terwyl Kandia belegerd werdt, vonden de algemeene Staaten geraaden, wederom eenen Reſident naar Konſtantinopole te zenden,

(*k*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 841, 844. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 430, 587, 592, 605, 606. Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 146. *van* 1671. *bl.* 133.

(*l*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 428, 606, 607, 723.

(*m*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 148.

den, tot onderhouding van vriendſchap met de Ottomannifche Porte, en tot bevordering van 't belang des Koophandels, in het Turkſche Ryk, daar de handel met Venetie nu afgebroken was. *Juſtinus Coljers* trok, in Hooimaand, derwaards, rykelyk voorzien van geſchenken, voor den Grooten Heer zelven, en voor de aanzienlykſten des Ryks. Ook ſlaagde hy zo wel in zyne handeling, dat hem alles, wat hy begeerde, werdt toegeſtaan (*n*). 1668.

't Reglement op de grensſcheiding van Vlaanderen wordt bekragtigd.

De Afgevaardigden der Staaten te Bruſſel, die zo veel hadden toegebragt, tot het ſluiten der Akenſche Vrede, bleeven nog eenigen tyd in Brabant, en bragten, aldaar, eerlang, te wege, dat het Reglement op de Grensſcheiding in Vlaanderen, reeds in 't jaar 1664 gemaakt, eindelyk, bekragtigd werdt (*o*). Ook bevorderden zy, dat de groote Raad te Mechelen, ten laatſten, uitſpraak deedt over het oud geſchil tuſſchen de Staaten en den Keurvorſt van Brandenburg, wegens de zogenoemde Hoefyzerſche ſchuld (*p*); welk geſchil, in den jaare 1665, door partyen, aan deezen Raade verbleeven was (*q*). De Keurvorſt moeſt, volgens deeze uitſpraak, den Staaten betaalen honderdduizend *Pattakons* of Ryksdaalers, met zo veel Intreſt en Intreſt van Intreſt, als 'er de Staaten van betaald hadden, en een half ten honderd voor Makelaardye, by voorraad. Doch hiervan zou

Uitſpraak over de Hoefyzerſche ſchuld.

(*n*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 638-651.
(*o*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 313.
(*p*) Secr. Reſol. Holl. 21 *Maart* 1669. III. *Deel*, *bl.* 16.
(*q*) *Zie* hier voor, *bl.* 312.

1668. zou hy mogen korten de penningen, welken hy kon bewyzen, op rekening der gemelde ſchuld, betaald te hebben. De Staaten moeſten hem, daarentegen, goeddoen alle de brandſchattingen, gelei- en verlofgelden, welken zy, in de jaaren 1629, 1630, 1631 en 1636, in 't Land van Kleeve, hadden doen ligten. Omtrent eenige andere punten, beval het Hof nader bewys in te leveren. De uitſpraak geſchiedde, op den vyfden van Zomermaand (r).

Overeenkomſt wegens Rynberk.

Met den Keurvorſt van Keulen, nu verkooren tot Medehelper en vermoedelyken Opvolger in 't Bisdom van Munſter (s), waren de Staaten, reeds in Wintermaand des voorleeden jaars, overeengekomen „ dat, zo lang „ zyne Stad Rynberk Staatſche bezetting „ inhebben zou, de Kerspelkerk aldaar zou „ gebruikt worden door de Gereformeerden, die ook eene Kerk te Iſſum zouden „ mogen hebben; dat de Wethouderſchap te „ Rynberk, half uit Gereformeerden en half „ uit Roomſchen, beſtaan zou, en verkooren worden door zulken, die daartoe by „ Privilegien geregtigd waren, zonder dat „ iemant anders zig daarmede zou mogen „ moeijen; dat, eindelyk, de Landtol aan „ den Keurvorſt blyven zou, zonder dat de „ Staatſche bezetting daarop of op eenige „ andere zaaken, het burgerlyk bewind der „ Stad betreffende, eenige indragt zou mogen „ doen (t)."

De

(r) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 885.
(s) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 354.
(t) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 887.

De eisch der Ridder-Orde van Maltha, op de Staaten der Vereenigde Gewesten en op die van Holland in 't byzonder, werdt, eindelyk, vereffend, by onderling Verdrag. *Reinier Kemping*, Gemagtigde van den Prinse Kardinaal en Landgraave van Hessen, als Meester der Orde in Duitschland, hadt, hiertoe, al van 't jaar 1639, gearbeid, zonder aan een einde van zaaken te hebben konnen geraaken. Doch de Graaf d'Estrades hadt de zaaken van Maltha den Staaten, uit den naam van den Koning van Frankryk, zo ernstelyk aanbevolen, dat die van Holland, eindelyk, beslooten, den Raadpensionaris de Witt te magtigen, om het oud geschil af te doen met Kemping. Ook waren zy, in Wintermaand des voorleeden jaars, verdraagen, op 't behaagen der wederzydsche Meesteren „ dat alle „ eischen, welken de Ridder-Orde zou mo„ gen hebben op eenige goederen, in Hol„ land gelegen, en afhangkelyk van de Kom„ manderye te Haarlem, dood en vernietigd „ verklaard zouden worden, onder de vol„ gende voorwaarden: dat de Staaten van „ Holland, terstond na de bekragtiging van „ dit Verdrag, den Prinse Kardinaal zouden „ doen betaalen honderdvyftigduizend gul„ dens eens; dat de Orde haar regt behou„ den zou op de goederen derzelve, in de „ andere Vereenigde Gewesten gelegen, en „ dat de Staaten van Holland hun best zou„ den doen, om, door verdrag, of by wege „ van regte, der Orde, ook in deeze Gewes„ ten, voldoening te bezorgen: dat, einde-

1668. Verdrag tusschen de Staaten van Holland en de Ridder-Orde van Maltha.

1668. „ lyk, dit Verdragh, niet bekragtigd worden-
„ de, zou geagt worden als niet gemaakt."
Voorts, hadt de Witt aan *Jan Jakob, Baron van Palland*, Kommandeur en Ontvanger der Orde over Neder-Duitſchland, en aan den Heere Kemping, in vergoeding van een gedeelte hunner zwaare koſten, zesduizend guldens te ſamen, en voor ieder een' gouden keten, ter waarde van duizend guldens, toegezeid (*u*). De Staaten ſtelden, terſtond hierna, orde om de beloofde penningen in gereedheid te houden (*v*). Ook werdt het Verdrag, eerlang, behoorlyk bekragtigd, door den Groot-Meeſter der Orde. Doch de poſtlooper, die deeze bekragtiging herwaards brengen zou, beroofde de maale of het pakket, waarin dezelve beſlooten was (*w*); zo dat het nog tot in Slagtmaand des jaars 1669 aanliep, eer de wederzydſche bekragtigingen werden uitgewiſſeld (*x*). Midlerwyl, bleef Kemping, geholpen van d'Eſtrades, ook aanhouden by de algemeene Staaten, op het afdoen van 't gene de Orde van de andere Geweſten te vorderen hadt (*y*). Doch hier werdt de zaak nog ſleepende gehouden.

III. Handeling met Portugal. De Koning van Portugal liet, ſedert eenige jaaren, niet na, van tyd tot tyd, aan te houden (*z*) op de herlevering van Kochin en Kananor, door de Ooſtindiſche Maatſchappye,

(*u*) Reſol. Holl. 9 *Decemb.* 1667. *bl.* 36.
(*v*) Reſol. Holl. 27 *Jan.* 1668. *bl.* 40.
(*w*) Reſol. Holl. 24 *July* 1668. *bl.* 42.
(*x*) Reſol. Holl. 28 *Nov.* 1669. *bl.* 23.
(*y*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 891.
(*z*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 1078.

pye, tegen den inhoud der Vrede van den jaare 1661, zo hy oordeelde, op zyne onderdaanen veroverd (*a*). Ten deezen einde, was, in Zomermaand des voorleeden jaars, herwaards gekomen *Don Francisko de Mello*. Doch van der Staaten zyde, werden ook klagten ingebragt tegen den Koning van Portugal, die agterlyk bleef in 't voldoen der pénningen, by 't Verdrag van den jaare 1661, beloofd; den prys van 't Zout niet naar behooren regelde; de Nederlandsche Schepen in de havens van Portugal te lang ophieldt, en den ingezetenen der Vereenigde Geweften geene voldoening bezorgde, wegens 't gene zy in Brazil te vorderen hadden. De Gezant beloofde, den Staaten, op dit alles, te zullen vergenoegen, zo men Kochin en Kananor wederom afftondt (*b*). De Staaten van Holland, op zynen eisch raadpleegende, namen in bedenking, of men, Kochin en Kananor behoudende, den Koning van Portugal, daarentegen, niet zou behooren te ontslaan van het opbrengen van zekere geldsommen, waartoe hy zig, by het jongste Verdrag, verbonden hadt. Doch hierop werdt niets beflooten (*c*). Men handelde ook, geduuriglyk, met de Mello, zonder elkanderen te konnen verstaan. Ondertusschen, was de Regeering in Portugal geheellyk veranderd. De Koning was genoodzaakt geweest, 't gebied van 't Ryk af te staan aan zynen Broeder, *Don Pedro*, 1668.

(*a*) *Zie* hier voor, XLIX. *Boek*, *bl.* 73.
(*b*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 253-255.
(*c*) Secr. Resol. Holl. 26 *Aug.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 581.

1668. *dro*, die alles, ſedert, op 's Konings naam, beſtierde, (*d*), en, in Sprokkelmaand deezes jaars, vrede maakte met Spanje: waarop de Portugeezen zeer geſteld geweeſt waren. By deeze Vrede, werdt Alfonſus voor Koning van Portugal erkend (*e*). De Mello, daarna, een' keer naar Lisbon gedaan hebbende, om verſlag te doen, kwam, in Lentemaand des jaars 1669, wederom in den Haage (*f*), en tradt toen, met den Raadpenſionaris de Witt, in byzondere onderhandeling over een verdrag. Men kwam, eindelyk, overeen, in Hooimaand „ dat Kochin en Kananor blyven „ zouden in de magt der Staaten, en in han- „ den der Nederlandſche Ooſtindiſche Maat- „ ſchappye, tot een onderpand voor de ag- „ terſtallen, die Portugal den Staaten nog „ ſchuldig was, en die drie millioenen gul- „ dens beliepen. Dat Portugal een millioen „ guldens aan Zout te S. Ubes zou leveren, „ tegen vierhonderd en tagtig *rees* de * mooi „ of mudde, en de regten op dit Zout, tegen „ zevenhonderd *rees* de mooi, korten op het „ gene het Ryk den Staaten nog ſchuldig „ was. Dat men dit Zout, niet te gelyk; maar „ in den tyd van twintig jaaren zou ontvan- „ gen. Dat, geduurende dien tyd, aan gee- „ ge andere uitheemſchen, noch aan eenige „ byzondere ingezetenen der Vereenigde „ Geweſten, eenig Zout zou mogen gele- „ verd

1669.

Verdrag, wegens den Zout-handel te S. Ubes.

* *muid.*

(*d*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 270-278. D'Estrad. *Tom.* VI. p. 207.

(*e*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 399, 865-876.

(*f*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 31.

„ verd worden, onder den prys van veer- 1669.
„ tienhonderdentwintig *rees* de mooi. Dat
„ het Verdrag van den jaare 1661, voortaan,
„ in alle deelen, die, by dit Verdrag, niet
„ veranderd of vernietigd waren, ſtiptelyk,
„ zou onderhouden worden. Dat zyne Ko-
„ ningklyke Hoogheid, de Regent van Por-
„ tugal, zig, voor alle zyne onderzaaten, en
„ de Staaten, voor de hunnen, met naame
„ voor de Ooſt- en Weſtindiſche Maatſchap-
„ pyen, tot de naarkominge van dit Verdrag,
„ plegtiglyk, verbinden zouden (*g*)." De Engelſche Ambaſſadeur Temple hadt veel toegebragt, tot het ſluiten van dit Verdrag (*h*), welk eerlang bekragtigd werdt (*i*): waarna de Staaten orde ſtelden, dat alle hunne onderzaaten, zout te S. Ubes willende laaden, zig, om verlof daartoe, zouden hebben te vervoegen by de Bewindhebbers der Weſtindiſche Maatſchappye deezer Landen, en aan dezelven, of aan den Gemagtigde der Staaten te S. Ubes, veertienhonderdentagtig rees voor ieder mooi Zouts betaalen (*k*). Sterk werdt deeze Zouthandel, ſedert, gedreeven, en bekwam de Weſtindiſche Maatſchappy, door middel van den zelven, eenige vergoeding voor 't zwaar verlies van Brazil, welk haar egter, nimmer, naar behooren, geboet werdt.

Zy was, ſedert dit verlies, in zo deerlyk een Verval en IV.

(*g*) Reſol. Holl. 18 *July* 1669. *bl.* 6.
(*h*) Temple Brieven, *N.* XLVII. *bl.* 345.
(*i*) Reſol. Holl. 6 *Decemb.* 1669. *bl.* 45.
(*k*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1372.

1669. een verval geraakt, dat zy thans niet alleen geene uitdeeling meer deedt, maar noch Hoofdſom noch Intreſt betaalde van de penningen, welken men haar ter leen opgeſchooten hadt. Sommigen hadden, hierom, reeds in 't jaar 1667, voorgeſlaagen, dat men het Oktroi der Maatſchappye, welk men hoopte, tot het einde deezer eeuwe, te doen verlengen, met alle derzelver regten en bezittingen, te koop behoorde te veilen; om met het gene 'er voor gemaakt zou worden de ſchulden der Maatſchappye te voldoen. Doch de Bewindhebbers vonden te veel zwaarigheid, in deezen voorſlag. Ondertuſſchen, waren zy niet in ſtaat, om de honderdduizend Ryksdaalers te voldoen, welken zy, volgens het Verdrag van den jaare 1667, der Zweedſche Afrikaanſche Maatſchappye nog ſchuldig waren (*l*). De algemeene Staaten waren, derhalve, tot het beſluit gekomen, om deeze ſomme, voor rekening der Maatſchappye, te doen ligten tegen vier ten honderd, en de gereedſte middelen der Maatſchappye, voor Hoofdſomme en Intreſt, aan zig te doen verbinden (*m*). De handeling met Portugal gaf den Bewindhebberen, ſedert, gelegenheid, om hunnen Hoog-Mogendheden, in Hooimaand des voorleeden jaars, den deerlyken ſtaat der Maatſchappye te vertoonen, met ernſtig verzoek, dat haar, nevens de voldoening der agterſtallige onder-

herſtelling der Weſtindiſche Maatſchappye.

ſtand-

(*l*) Notul. Zeel. 25 *Novemb.* 1667. *bl.* 186. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 149-157, 562-569.

(*m*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 232, 233.

ſtandgelden, bezorgd mogt worden, 't gene haar, by 't Verdrag met Portugal van den jaare 1661, beloofd was (*n*). De deelgenooten in de Maatſchappye leverden een ſmeekſchrift in, ten zelfden einde ſtrekkende (*o*): waarop, eindelyk, het Verdrag wegens den Zouthandel gevolgd was. Doch de Maatſchappy heeft, uit dit Verdrag, niet zo veel voordeels konnen trekken, dat zy, eenigszins, op haar verhaal komen kon. Zy bleef belaſt met eene ſchuld van zes millioenen guldens, die zy onmogelyk kon afdoen. De Staaten konden hierom niet goedvinden, haar Oktroi, dat, met den eerſten van Louwmaand des jaars 1672, ten einde liep, voor meer dan agt maanden te verlengen. Diergelyke verlenging geſchiedde, ſedert, nog twee reizen. Doch in Herfſtmaand des jaars 1674, vonden de Staaten geraaden, de oude Maatſchappy, geheellyk, te vernietigen, en eene nieuwe op te regten, die Oktroi kreeg voor vyfentwintig jaaren, ingaande met het jaar 1675. De ſchuld der oude Maatſchappye werdt op dertig ten honderd gewaardeerd, en de Hoofdſommen der deelgenooten op vyftien ten honderd. Van de verminderde ſchuld der oude Maatſchappye zou Intreſt betaald worden, welke men vinden zou, uit het gene de nieuwe Maatſchappy van de oude overnam; uit het gene men nog van de Kroone van Portugal te vorderen hadt, en uit 1669.

(*n*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 569-572.
(*o*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 652.

1669. uit de Rekognitie-gelden, die men, van tyd tot tyd, zou inkrygen voor 't vryſtellen van den handel, binnen de paalen van 't Oktroi der Maatſchappye. De deelgenooten moesten nog vier, en de ſchuldeiſchers nog agt ten honderd voegen by hunne Hoofdſommen, waardoor de Maatſchappy honderdentwintigduizend guldens in handen kreeg, die, nevens het gene de deelgenooten en ſchuldeiſchers, daarenboven, te vorderen hadden, eene Hoofdſom van omtrent zeshonderd en dertigduizend guldens uitmaakten. De nieuwe Maatſchappy kreeg, wyders, regt, om alleen te mogen handelen langs de Afrikaanſche kuſten, van den Kreeftskeerkring af, tot op dertig graaden bezuiden de Evennagtslyn, en op alle de tuſſchen beide gelegen' Eilanden: voorts, aan de kuſt van Amerika, op Iſequebo en andere Plaatſen, met naame op het Eiland Curaçao. De Vaart op alle andere Plaatſen, gelegen binnen het Oktroi der oude Maatſchappye, werdt nu voor alle ingezetenen van den Staat opengeſteld, onder beding, dat de Ooſtindiſche, of nieuwe Weſtindiſche Maatſchappy, bezit neemende van eenigen dier Plaatſen, de Vaart op dezelven alleen behouden zou, zo lang zy in dit bezit ware (*p*). De Weſtindiſche Maatſchappy, op deezen voet herſteld zynde, is, tot heden toe, in wezen gebleeven.

De

(*p*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1329, 1330, 1331, 1333, 1343.

De Vrede te Aken hadt de ruſt in de Nederlanden herſteld, en de Staaten verzuimden geene middelen, om dezelve te doen duuren. Vooral, hielden zy de hand aan het ſterken van het drievoudig Verbond, de voornaame of eenige oorzaak der Vrede. De Koning van Frankryk, daarentegen, zogt dit Verbond te breeken, en de Bondgenooten te verdeelen. 't Stak hem, vooral, in den krop, dat de Staaten hem, door middel van dit Verbond, genoodzaakt hadden, om zig met Spanje te verdraagen, zo hy zig geenen zwaaren oorlog op den hals hadt willen haalen, om welken te voeren, de Staaten, gelyk hem verzekerd was, en gelyk uit egte ſtukken af te neemen is (q), niet zouden hebben nagelaaten, geweldige geldſommen te beſteeden (r). Ook hadt d'Eſtrades aan de Lionne geſchreeven „ dat de Staaten, meer Mogend„heden beweegende, om in het drievoudig „ Verbond te treeden, gelyk zy van zins „ ſcheenen, den band zo ſterk maaken zou„den, dat men dien niet wederom zou kon„nen breeken (s)." Lodewyk de XIV. zogt, hierom, 't verſterken van het drievoudig Verbond niet alleen te beletten; maar hy deedt zyn beſt, om één of meer Leden van dit Verbond tot zyne zyde over te haalen, waarin hy zo wel ſlaagde, dat de Staaten, eerlang, eer zy 't vermoeden konden, dit gewig-

1669.

V.

De Staaten zoeken het drievoudig Verbond te ſterken.

De Koning van Frankryk tragt het te doen verbreeken.

(q) Secr. Reſol. Holl. 16 Nov. 21 Dec. 1669. III. Deel, bl. 55, 34.
(r) D'Estrades Tom. VI. p. 414.
(s) D'Estrades Tom. VI. p. 444.

1669. wigtig Verbond geknakt en verbroken zagen, en zig ingewikkeld vonden in eenen zwaaren en gevaarlyken oorlog. 't Gene van de zyde van Frankryk gedaan werdt, tot bereiking van zulk een oogmerk, en op welk eene wyze 'er tegen aan gearbeid werdt, door de Staaten, maakt verre het voornaamſte gedeelte uit van de geſchiedeniſſen des tegenwoordigen tyds.

Hy zoekt de Staaten, te vergeefs, van het zelve af te trekken.

Lodewyk de XIV, de Bondgenooten zoekende van een te ſcheiden, wierp, al vroeg, het oog op de Staaten zelven. D'Eſtrades hadt hem in de gedagten gebragt, dat hy een nieuw en naauw Verbond met de Staaten zou konnen ſluiten, waarby men zig zou konnen verbinden, om elkanderen te handhaaven in de tegenwoordige bezittingen, en waarby ook geregeld werdt het groeten der Franſche en Engelſche vlaggen, en 't wedergroeten der Staatſche, waarover men, ſedert eenigen tyd, in Frankryk, gehandeld hadt, zonder elkanderen te hebben konnen verſtaan (*t*). Zulk een Verbond, en 't punt der vlagge inzonderheid zou, dagt hy, Groot-Britanje en de Staaten t'eenemaal verwyderen van elkanderen, zullende de Engelſchen, nimmer, vredelyk, gedoogen, dat eens anders vlagge eene eer genoot, welke zy zig zelven, van regtswege, hielden toe te komen; noch beſluiten, weder te groeten, op zulk eene wyze, als de Staaten vorderden, al ware 't ſchoon, dat zy, hieromtrent, eens waren geworden met Frank-

(*t*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 472, 473.

Frankryk (v). De Franſche Gezant, *Simon Arnaud de Pompone*, die, in Lentemaand deezes jaars, in den Haage kwam (w), tradt dan in byzondere onderhandeling met den Raadpenſionaris de Witt, wien hy een afzonderlyk Verbond met Frankryk voorſloeg, welk, zeide hy, zou konnen dienen, om de agterdogt te verdryven, en het onderling goed vertrouwen te herſtellen; mids men niet met Frankryk en te gelyk met andere Mogendheden verbonden ſloote; welk laatſte hy hieldt te ſtryden met de eere zyns Meeſters; en welk hem zo aanſtootelyk voorkwam, dat het, voor eenen jongen, dapperen en magtigen Koning, niet te verdraagen was (x). Doch de Witt gaf hem zulk antwoord, dat hy ligtelyk beſpeurde, dat de Staaten niet waren af te trekken van het drievoudig Verbond. Hoe de Raadpenſionaris, die gehouden werdt, door zyn byzonder belang, meer dan iemant, gedreeven te worden, om de Staaten naauw vereenigd te houden met Frankryk (y), hieromtrent, beſtondt, kan men, uit dit zyn eigen ſchryven, afneemen: „ Het voornaam uitwerkſel van het drievoudig „ Verbond zal, myns oordeels, wezen, dat, „ by zo verre, 't gene God verhoede, Frank- „ ryk wederom eenige nieuwe daadelykheid, „ met verbreekinge der Vrede, aan Spanje „ zou willen aandoen, de drie Staaten, ge- „ za- 1669. Oordeel van de Witt, over dit Verbond.

(v) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 440, 444.
(w) Holl. Merc. *van 't jaar* 1669. *bl.* 30.
(x) Temple Brieven *N.* XXIX. *bl.* 191.
(y) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 444.

1669. „ zamentlyk, zig, * terſtond, daartegen, met
* illico. „ al hunne magt en vermogen, zullen kanten,
„ en zo, niet alleen de Kroon van Spanje, by
„ haar regt en bezitting, maar ook zig zel-
„ ven, voor eenen te ontzaglyken nabuur,
„ zullen bewaaren (z)." De Koning van Frankryk, derhalve, geene kans ziende, om de Staaten af te trekken van het drievoudig Verbond, hadt d'Eſtrades, reeds in Herfſtmaand des voorleeden jaars, uit zyn Gezantſchap in Holland, te rug geroepen (a), en, middlerwyl, Pompone naar Zweeden, en Colbert naar Engeland gezonden, om te beproeven, of hy, aan deeze Hoven, met meer vrugt, zou konnen arbeiden.

Handeling des Konings van Frankryk, om Zweeden van het drievoudig Verbond af te trekken.

Pompone was zeer gezien aan 't Zweedſche Hof, en deedt zulke voordeelige aanbiedingen, om Zweeden over te haalen tot een naauw Verbond met Frankryk, dat men zig verwonderde, dat hy niet terſtond ſlaagde in zyne onderneeming. De Rykskanſelier, een aangehuwde Oom des minderjaarigen Konings, was geheel op zyne zyde, hebbende, zo men verzekerde, op één reize, over de zeſtigduizend guldens, tot een pillegaave, ontvangen van den Koning van Frankryk (b): en men was thans zo zeer om geld verlegen ten Hove, dat de aanbieding van eenen merkelyken onderſtand, welke Pompone deedt, in de tegenwoordige omſtandigheden, grooten ingang ſcheen te moeten vinden. Hier kwam

(z) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 575.
(a) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 455.
(b) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 605.

kwam nog by, dat de onderſtandgelden, by het drievoudig Verbond, aan Zweeden beloofd, niet voldaan werden. Alles ſcheen, derhalve, ſamen te loopen, om Zweeden af te trekken van dit Verbond. Twee redenen waren 'er egter, die, zo ſommigen meenden, veel zouden toebrengen, om de Zweeden ſtandvaſtig te doen blyven. De meeſte Ryks Raaden waren van verſtand, dat de grenzen des Ryks niet behoorden uitgezet te worden, en oordeelden, hierom, raadzaamer, zig verbonden te houden met eenen Staat, die den zelfden grondregel hieldt, dan met eenen, die hen van den eenen oorlog in den anderen zou inwikkelen, zonder hun daartoe zo veel onderſtands by te zetten, dat zy zig niet, van tyd tot tyd, grooter' laſt op den hals haalden, tot nadeel der ingezetenen, en, als 't al ten beſte ſlaagen mogt, tot aanwas van 't Koningklyk gezag, welk zy, ter gelegenheid van 's Konings minderjaarigheid, liever beſnoeijen dan verbreeden wilden. By deeze reden, kwam eene andere: men misgunde den Ryks-Kanſelier 't gezag, welk hy zig aangemaatigd hadt, en welk geſchaapen ſtondt toe te neemen, zo men zig verbonde met Frankryk. Zelfs wil men, dat de Ryks-Raaden, heimelyk, met hem overeenkwamen, dat het Ryk zig niet nader met Frankryk inlaaten zou (c). Ook deedt Pieter de Groot, Penſionaris van Amſterdam, en thans gewoonlyke Ambaſſadeur der Staaten aan 't Zweed- 1669.

(c) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 576, 677.

1669. Zweedſche Hof (*d*), zyn beſt, om de Ryks Grooten te beveſtigen in deeze gedagten.

VI. Overeenkomſt wegens het voldoen der Onderſtandgelden, door Spanje, aan Zweeden.

Doch het niet voldoen der onderſtandgelden, by het drievoudig Verbond, aan Zweeden belooſd, gaf gegronde reden, om te vreezen, dat dit Ryk, eindelyk, overgehaald zou worden, om het Verbond te verlaaten; weshalve de Staaten hunne poogingen verdubbelden, om den Zweeden, hieromtrent, genoegen te geeven. Zy handelden hierover aan 't Zweedſche Hof; in den Haage, met den Ridder Temple en den Zweedſchen Gezant Appelboom, en aan 't Hof van Groot-Britanje. Doch om een regt begrip te hebben van de natuur deezer handelinge moeten wy de zaaken, van wat hooger, ophaalen.

Wy hebben reeds, in 't voorbygaan, gemeld, dat Zweeden niet in 't drievoudig Verbond getreden was, zonder onderſtandgelden te bedingen. Men was, eerſt, eenen geruimen tyd, te Londen, in onderhandeling geweeſt, over 't begrooten deezer onderſtandgelden (*e*), die, eindelyk, op driehonderdduizend Bankryksdaalers eens, en voorts op honderdentagtigduizend gelyke Ryksdaalers, alle drie maanden, tot het ſluiten der Vrede tusſchen Frankryk en Spanje toe, bepaald werden (*f*) Doch men vondt meer zwaarigheid, om Zweeden geruſt te ſtellen, dat deeze penningen betaald zouden worden. De Graaf van Do-

(*d*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 906, 922.
(*e*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 714 *enz.* 741, 772.
(*f*) Secr. Reſol. Holl. 17 *May* 1668. II. *Deel*, *bl.* 681. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 920.

Dona ſtondt 'er ſterk op, dat Groot-Britanje en de Staaten zig, hiervoor, regelregt verbonden. De Engelſchen en Staatſchen beweerden, daarentegen, dat Zweeden den onderſtand van Spanje bedingen moeſt, onder borgtogt van Groot-Britanje en de Staaten. Doch dat zy den Graaf van Molina, Spaanſchen Gezant in Engeland, en den Graaf van Dona, hierin hebben konnen doen bewilligen, blykt niet duidelyk (*g*). Waarſchynlyk is het, in tegendeel, dat de laatſte zig alleen gehouden heeft aan Groot-Britanje en de Staaten. Doch deeze twee Mogendheden geenen zin hebbende, om zig, ten behoeve van Spanje, met het voldoen deezer onderſtandgelden, te belaſten; werdt 'er, door beider Gevolmagtigden, te Weſtmunſter, op den vyfentwintigſten van Grasmaand des voorleeden jaars, een afzonderlyk Verdrag getekend, waarby men verklaarde, Spanje geene hulp te zullen bewyzen tot bekoming der Vrede, noch dit Ryk voor de onderhoudinge der Vrede borg te zullen ſtaan, zo 't de onderſtandgelden, aan Zweeden beloofd, niet vooraf betaalde (*h*). De Vrede werdt zo kort hierop geſlooten, dat deeze onderſtandgelden niet meer dan vierhonderd en tagtigduizend Ryksdaalers in alles beliepen. De Spaanſchen hielden, terſtond hierna, aan, by Groot-Britanje en by de Staaten, op het tekenen der Akte, tot handhaavinge der 1669.

(*g*) Zie AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 423.
(*h*) Sect. Reſol. Holl. 17 *May* 1668. II. *Deel*, *bl.* 681. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 795.

1669. der Vrede. Doch men weigerde zulks, van de eene en de andere zyde, zo lang Spanje de onderſtandgelden aan Zweeden niet voldeedt (*i*). De Spaanſchen klaagden, dat men hen dringen wilde, tot voldoening eener ſchuld, die zy niet gemaakt hadden. Doch de Ambaſſadeurs Meerman en Boreel beweerden hiertegen, dat Molina in 't eerſt wel zwaarigheid gemaakt hadt, om in den eiſch van Zweeden te bewilligen; maar zig, toen 't op 't nypen kwam, hadt laaten overhaalen (*k*). Spanje bleef egter ongezind, om de Zweeden te voldoen: die, midlerwyl, by Groot-Britanje en by de Staaten, ernſtig drongen op betaalinge (*l*). Beide deeze Mogendheden waren, eindelyk, op den vyfden van Wynmaand des jaars 1668, in den Haage, overeengekomen „ dat zy, om de Kroon van „ Spanje te ſterker tot het opbrengen der „ onderſtandpenningen te beweegen, beloo„ ven zouden, haar te zullen handhaaven, „ in 't gene zy, in gevolge der Akenſche „ Vrede, bezat. Dat zy, wyders, van nu af „ aan, vaſtſtellen zouden, door wat magt en „ middelen, zy deeze handhaavinge geſtand „ zouden doen. Dat zy Zweeden zouden zoe„ ken te beweegen, om alleenlyk een deel „ der beloofde penningen terſtond, en het „ overige, op redelyke termynen, te ontvan„ gen, en dat men der laatſtgemelde Kroo„ ne, in geval de Vrede verbroken werdt, „ ee-

(*i*) TEMPLE Brieven *N.* XV. *bl.* 25.
(*k*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 423, 424.
(*l*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 927, 932.

„ eenen onderſtand van zeſtigduizend Ryks- 1669.
„ daalers ter maand, op goede verzekering,
„ zou toezeggen, te betaalen, voor de helft,
„ door hem, ten wiens behoeve de handhaa-
„ ving der Vrede geſtand gedaan werdt, en
„ voor de wederhelft, door den Koning van
„ Groot-Britanje en de Staaten der Veree-
„ nigde Geweſten (*m*)." Doch Spanje bleef, ook na 't maaken van dit Ontwerp, ongenegen om Zweeden te voldoen. Temple was van gedagten, dat, om een einde van zaaken te bekomen, Spanje, Groot-Britanje en de Staaten ieder een derde betaalen moeſten. Doch hiertoe konden de Staaten niet verſtaan (*n*). Ook gaf het vry wat agterdogt aan de Witt, dat Karel de II. ſcheen te zullen konnen beſluiten, om zulk eene merkelyke ſom te betaalen aan Zweeden, op eenen tyd, dat Frankryk ſterk handelde aan 't Engelſche Hof (*o*). Doch de Koning van Groot-Britanje ſchoot geen geld. Zweeden, eindelyk, ziende, dat 'er, van Karel den II. en van den Vereenigden Staat, geene betaaling te wagten was, beſloot zig te vergenoegen, met het gene men hadt konnen bedingen van Spanje (*p*), welk zig, in Bloeimaand deezes jaars 1669, verbondt, om Zweeden, in zekere termynen, te betaalen, en den eerſten termyn te voldoen,

(*m*) *Zie dit Project by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 932. Verg. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 607. IV. *Deel*, *bl.* 904.
(*n*) TEMPLE Brieven N. IV. *bl.* 28, 29, 31. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 583. IV. *Deel*, *bl.* 860, 868.
(*o*) TEMPLE Brieven *N.* V. *bl.* 36.
(*p*) TEMPLE Brieven N. XVI. XXXII. XXXV. *bl.* 203, 213, 235.

1669. doen, zo dra Groot-Britanje, Zweeden en de Staaten de Akte, waarby deeze Mogendheden beloofden, de Akenſche Vrede te zullen handhaaven, zouden hebben overgeleverd. Men hadt deeze Akte reeds opgeſteld en getekend. Doch zy bleef in bewaaring van den Ridder Temple, tot dat Spanje gereed zou zyn, om den beloofden eerſten termyn af te leggen (q). 't Werk van 't voldoen der onderſtandgelden aan Zweeden kreeg hiermede eindelyk zyn beſlag. De Zweedſche Gezanten in den Haage zogten, ſedert, te wege te brengen, dat Groot-Britanje en de Staaten zig verbonden, om den Koning, hunnen Meeſter, in geval de Vrede gebroken werdt, maandelyks, te onderſteunen met dertigduizend Ryksdaalers. De Spaanſchen hadden zig laaten verluiden, dat zy zig wilden verbinden, om 'er, in het genoemde geval, dertigduizend Rykdaalers by te voegen. De eiſch der Zweeden kwam volkomenlyk overeen met het Ontwerp van Wynmaand des voorleeden jaars. Doch Groot-Britanje, tegenwoordig, naar alle waarſchynlykheid, reeds diep geſcheept met Frankryk, toonde geenen zin, om het drievoudig Verbond meer te ſterken. De Staaten waren ook niet geneigd, om iet meer, ten behoeve van Spanje, op te ſchieten, ten ware hun, daarvoor, eenige Plaatſen in de Spaanſche Nederlanden werden verpand: doch hiertoe kon Spanje niet verſtaan. De verdere voltrekking van het

(q) De Witt Brieven II. Deel, bl. 647.

het Ontwerp van Wynmaand bleef, derhalve, agter. Wyders, was 'er ook reeds een ontwerp gemaakt van de wyze, waarop men zig kanten zou, tegen hem die de Vrede verbrak (r). Doch de koelheid van Karel den II. was oorzaak, dat ook dit Ontwerp niet voltrokken werdt (s). 1669.

VII. Handeling van den Franschen Gezant Colbert in Engeland.

't Verdrag over 't voldoen der onderstandgelden bevestigde Zweeden, voor eenen tyd, in het drievoudig Verbond. Pompone, die laast gehad hadt, om deeze Kroon over te haasten in de belangen van Frankryk, was, reeds voor eenigen tyd, onverrigter zaake, zo men dagt, te rug gekeerd, en kwam, sedert, de plaats van d'Estrades vervullen, in den Haage. Maar Colbert, die naar Engeland afgevaardigd was, scheen beter in zyne handeling gelaagd te zyn; schoon het merg van 't gene met hem beraamd was een diep geheim bleef. Men vernam zo dra in den Haage niet, dat hy te Londen aangekomen was, of men kreeg agterdogt, op het oogmerk zyner reize (t). Hy hadt vier of vyf maal met den Koning gesproken, in weinige dagen. Hy verzelde zyne Majesteit in de Kaatsbaan en op 't Land. Hy was, somtyds, een en twee uuren lang, by Mevrouwe *Castelmaine*, eene van 's Konings Minnaaressen. Men bespeurde klaarlyk, aan de luiden, die hy meest bezogt, dat hy om

(r) Secr. Resol. Holl. 6 *Febr.* 15 *Maart* 1670. III. *Deel*, *bl.* 40, 47.

(s) Temple Brieven N. XLIV. XLVI. *bl.* 323, 337. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 613.

(t) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 850, 852. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 430, 438.

1669. om wat anders overgekomen was, dan om zaaken van Koophandel, gelyk hy voorgaf. De Ambaſſadeur Boreel, by eenige voornaame Staatsdienaars, zoekende te verneemen, wat Colbert handelde, werdt, geduuriglyk, van dit onderwerp op een ander gebragt. Men zeide hem egter, in algemeene bewoordingen, dat de Koning de verbindteniſſen, met Zweeden en de Staaten aangegaan, onverbreekelyk houden zou. Ook hieldt de Ambaſſadeur zig hiervan verzekerd, en ſchroomde niet, zulks herwaards over te ſchryven (*u*). Doch de tyd deedt haaſt zien, hoe zeer hy zig bedroog. De Heer Pufendorf ook, die, in deezen jaare, uit Frankryk, naar Zweeden, te rug reisde, verhaalde den Ridder Temple, in den Haage, dat een Franſch Staatsdienaar hem verzekerd hadt, dat het drievoudig Verbond geenen ſtand zou houden, en dat het Engelſche Hof reeds veranderd was van maatregels. Ook hadt de Maarſchalk de Turenne hem, te Parys, eenen Brief getoond, door Colbert geſchreeven, die, in den zelven, van de Engelſche Staatsdienaars ſpreekende, deeze woorden gebruikte: *ik heb hun, eindelyk, den gantſchen rykdom van 's Konings mildheid doen gevoelen* (*v*). Woorden, die niet donkerdyk te kennen geeven, door welke middelen, Frankryk het Engelſche Hof gezogt hadt te winnen. Temple zelf gaf, in verſcheiden' Brieven, welken hy, na de komſt van Col-

(*u*) De Witt Brieven IV. *Deel, bl.* 847, 848, 853, 854, 855, 856.

(*v*) P. A. Samson Hiſt. de Guill. III. *Tom.* I, *p.* 462-464. Rapin *Tom.* IX. *p.* 280.

Colbert in Engeland, aan den Graave van Arlington en aan den Sekretaris Trevor ſchreef, te verſtaan „ dat hy vreesde, dat „ het drievoudig Verbond, in 't jaar 1669, „ niet zo beſtendig zyn zou, als het, in 't jaar „ 1668, geweeſt was (w)." 't Schynt egter, uit het gene, in 't jaar 1670, voorviel, dat 'er, ten deezen tyde, nog niets met Colbert geſlooten was. Zyne reis heeft, vermoedelyk, ten voornaamen deele, geſtrekt, om den Koning te polſen, en om de voornaamſte Staatsdienaars te winnen, door geſchenken. 1669.

VIII. Frankryk zoekt eenige Duitſche Vorſten, met naame den Keurvorſt van Brandenburg te winnen. Handel van Silvius.

De Koning van Frankryk, niet vergenoegd, dat hy 't Engelſche Hof aan 't waggelen gebragt hadt, zogt ook eenige Duitſche Vorſten, en vooral den Keurvorſt van Brandenburg, op zyne zyde te winnen. De Staaten hadden hun beſt reeds gedaan, om den Keurvorſt te doen treeden in het drievoudig Verbond; doch hy begeerde onderſtandgelden, over de begrooting van welken, men 't niet eens worden kon. De Koning van Groot-Britanje hadt den Ridder Gabriel Silvius ook naar eenige Duitſche Hoven (x), en onder anderen naar dat van Brandenburg gezonden; in ſchyn om dezelven te beweegen tot het aanvaarden van het drievoudig Verbond; doch inderdaad, om te ondertaſten, of zy eer tot de zyde van Frankryk, dan tot die der Bondgenooten zouden over te haalen

(w) TEMPLE Brieven N. V. VII. bl. 37, 45.
(x) TEMPLE Brieven N. XXIV. XXV. bl. 147, 151.

1669. len zyn. Het Engelſche Hof vondt, naar 't ſchynt, geraaden, zig hiervan naauwkeurig te doen onderregten, eer het zig nader verbonde met Frankryk, en Silvius, die hiertoe gebruikt werdt, en die, voorheen, in dienſt van het Huis van Oranje geweeſt was (y), was zo gebeeten op de Vereenigde Gewesten, dat hy, zo verzekerd werdt, al kort na 't ſluiten der Bredaſche Vrede, het Engelſche Hof gezogt hadt op te hitſen, om de Staten in te wikkelen in eenen oorlog met Frankryk, en zig, op deeze wyze, te wreeken, wegens den hoon, van hun ontvangen (z). Aan 't Hof van den Keurvorſt, hieldt men Silvius voor „ dat de Koning, zyn Meeſter, naar men „ zeide, onlangs, een byzonder Verdrag met „ Frankryk gemaakt hadt, en dat zyne Keur„ vorſtelyke Doorlugtigheid behoorde on„ derregt te zyn van den inhoud van dit Ver„ drag, en van de geheime punten van het „ drievoudig Verbond, eer hy zig, wegens „ het aanvaarden van dit Verbond, verklaa„ ren kon." Voorts begeerde men te weeten „ of Silvius volmagt hadt, om met den „ Keurvorſt te ſluiten?" De Engelſche Gezant antwoordde „ dat hy ook iet gehoord „ hadt van een Verdrag met Frankryk, doch „ dat hy 't voor een uitſtrooiſel der Fran„ ſchen hieldt, die 't verſpreidden, om dat „ zy 't gaarne zien zouden. Dat hy geen Af„ ſchrift van het drievoudig Verbondt hadt „ me-

(y) *Zie* hier voor, *bl.* 215.
(z) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 518.

„ medegebragt, om dat hy vertrouwde, dat 1669.
„ het den Keurvorſt uit den Haage zou toe-
„ gezonden zyn. Dat hy, eindelyk, geenen
„ laſt hadt, om met den Keurvorſt te ſlui-
„ ten; doch dat zulks, in den Haage, zou
„ moeten geſchieden." Uit welk laatſte ge-deelte van Silvius antwoord, ligtelyk te beſpeuren was, dat hy ſlegts gekomen was, om den Keurvorſt te polſen. Den *Graaf van Schwerin*, die meeſt met hem handelde, over 't gedrag van Spanje en van de Staaten geklaagd hebbende, nam hy hieruit gelegenheid, om de Staaten van onregtvaardigheid jegens den Keurvorſt te beſchuldigen; daarbyvoegende, dat men zyner Doorlugtigheid haaſt voldoening bezorgen zou, zo hy zig, ten naauwſte, verbinden wilde met den Koning, zynen Meeſter. Doch de Keurvorſt liet zig niet verſtrikken. Onder dit handelen, deedt de Keurvorſt ook, by zekere gelegenheid, zeggen „ dat de Raadpenſionaris de
„ Witt hem altoos verdagt gehouden hadt,
„ dat hy te veel ingenomen was, met zynen
„ Neeve, den Prinſe van Oranje; doch dat
„ hy nooit gedagt hadt, om hem groot te
„ maaken, ten nadeele van den Vereenig-
„ den Staat." Waarop Silvius hernam, dat de Koning, zyn Meeſter, 't ſtuk eveneens begreep, en begeerde, dat 's Prinſen verheffing van de Staaten zelven kwame. Silvius vertrok, eindelyk, van 't Hof van den Keurvorſt, zonder aldaar veel te hebben konnen ontdekken. Hy was ook aan de Vorſten van Lunenburg en Heſſen

ge-

1669. gezonden (*a*); daar hy, zo ik meen, niet beter slaagde.

en van den Prinse van Furstemberg, aan 't Hof van Berlyn.

Ten zelfden tyde, arbeidde Lodewyk de XIV. om de Duitsche Vorsten en den Keurvorst van Brandenburg, in 't byzonder, te winnen, zig hiertoe bedienende van Prinse Willem van Furstemberg, Broeder des Bisschops van Straatsburg: die den Aartsbisschop van Keulen, den Bisschop van Munster, en Ernst Augustus, Hertog van Brunswyk-Lunenburg, en Bisschop van Osnabrug (*b*), eerlang, bewoog, om den Koning van Frankryk doortogt voor zyne troepen toe te staan. Omtrent het einde deezes jaars, begaf hy zig, met den titel van Afgevaardigde des Aartsbisschops van Keulen, naar Berlyn, daar hy den Keurvorst voorhieldt „ dat Frankryk en „ de Vereenigde Staaten zig sterk begonden „ te wapenen; dat de Fransche Staatsdie„ naars en de Koning van Frankryk zelf hem „ verzekerd hadden, dat men 't, met de toe„ rustingen in Frankryk, niet op de Spaan„ sche, maar op de Vereenigde Nederlan„ den gemunt hadt. Dat de Ryks-Vorsten „ hierom dienden te overleggen, of 'er ook „ kans ware, om deezen oorlog te voorko„ men: en zo niet, of men zig onzydig zou „ konnen houden, of party moeten kiezen: „ in welk laatste geval, in bedenking kwa„ me, aan welke zyde men zig zou behoo„ ren te voegen. Dat de oorlog zo kort op „ han-

(*a*) PUFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 3, 4. *p.* 581.

(*b*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 150.

„ handen was, dat het onmogelyk ſcheen, 1669.
„ dien te beletten. Dat men, onzydig wil-
„ lende blyven, een talryk Leger op de been
„ zou moeten houden, 't welk niet zou kon-
„ nen geſchieden, zonder zwaare koſten,
„ die de Vorſten niet konden draagen. Dat
„ men, hierom, in de noodzaakelykheid ge-
„ bragt was, om party te kiezen: 't welk beſt
„ ſpoedig geſchiedde, en ten minſte niet
„ moeſt verſchooven worden, tot dat de
„ vyandlykheden begonnen waren. Dat het
„ den Keurvorſt van Keulen, zynen Meeſter,
„ onverſchillig was, of men zig voegde aan
„ de zyde van Frankryk, of aan die der Staa-
„ ten; doch dat hy oordeelde, dat men de
„ zyde behoorde te volgen, die, door Groot-
„ Britanje, gevolgd werdt, al ware 't ſchoon,
„ dat deeze Kroon zig voegde aan de zwak-
„ ſte zyde, te weeten, aan die der Staaten;
„ om dat de beide Keurvorſten als dan zou-
„ den konnen geraaken aan 't bezit der Plaat-
„ ſen, die de Staaten nog van hun inhiel-
„ den. Doch zo de Engelſchen zig by Frank-
„ ryk voegden, behoorde men ook deeze
„ zyde te houden, alzo de Staaten, in zulk
„ een geval, niet magtig genoeg zouden zyn,
„ om zig zelven te beſchermen, al werden-
„ ze ook, door alle de Duitſche Vorſten, on-
„ derſteund, en te minder, om dat Zweeden
„ zig ook by de Engelſchen voegen zou.
„ Maar in geval men zig voegden by Frank-
„ ryk, zou men, om zig te dekken tegen de
„ ontzaglyke nabuurſchap van dat Ryk, be-
„ dingen moeten, dat de Plaatſen, die op

„ de

1669. „ de Staaten veroverd werden, terſtond, den „ Bondgenooten in handen geſteld zouden „ moeten worden; dat Frankryk het Leger „ der Bondgenooten zou moeten onderhou- „ den; die onder zig verdeelen zouden alles, „ wat zy zelven overmeeſterden, behalve 't „ gene, ten hunnen opzigte, gelegen was „ aan de overzyde der Maaze, benevens 't „ gene de Staaten in Brabant en Vlaanderen „ bezaten, 't welk men den Koning van „ Frankryk zou moeten overlaaten, indien „ hy 't begeerde. Nog zou men van Frank- „ ryk bedingen moeten, dat de Staat der „ Vereenigde Geweſten niet vernietigd, „ maar nog ſterker gemaakt werdt." Naderhand, treedende tot byzonderer opening van het laatſte gedeelte van deezen voorſlag, ſtelde Furſtemberg voor „ dat den Aartsbiſſchop „ van Keulen Utrecht; den Biſſchop van „ Munſter Overyſſel; den Keurvorſt van „ Brandenburg Gelderland en Zutfen; den „ Huize van Brunswyk-Lunenburg Friesland; „ den Hertoge van Nieuwburg Groningen, „ en den Prinſe van Oranje, in gevolge der „ begeerte des Konings van Grooot-Britanje, „ Holland en Zeeland zou behooren aanbedeeld „ te worden."

De Keurvorſt houdt zig aan de zyde der Staaten.

De Gemagtigden van den Keurvorſt van Brandenburg ſcheenen zig, in de onderhandelingen met den Prinſe van Furſtemberg, meer toe te leggen om hem uit te hooren dan toe te vallen, en gaven hem, eindelyk, te verſtaan „ dat de Keurvorſt de Staaten ver- „ maanen zou, om Frankryk genoegen te „ gee-

„, geeven, en zig, zo lang hy kon, buiten 1669.
„, den oorlog zou zoeken te houden." Doch Fürstenberg, om hen verder uittelokken, verklaarde, rondelyk, dat de Keurvorst van Keulen zig by Frankryk dagt te voegen, en toonde twee Ontwerpen van Verbonden, welken de twee Keurvorsten, onderling en met den Koning van Frankryk, zouden konnen maaken. Doch de Keurvorst van Brandenburg was wel een weinig misnoegd op de Staaten, maar hy begreep zyn belang te wel, om mede te werken tot hun bederf. Hy wees dan alle verbindtenis van de hand (c), en zonde, in den aanvang des volgenden jaars, iemant naar Frankryk, die den Koning, uit zynen naam, van den oorlog zogt af te maanen, mids de Staaten hem redelyke voldoening gaven. Doch hy werdt, met algemeene woorden, opgehouden. Evenwel, vernam hy, te Parys, dat de oorlog zo spoedig niet te wagten was, als Fürstenberg voorgegeven hadt (d).

IX. Handeling met Temple, in den Haage.

Terwyl deeze handelingen duurden, waren de Staaten niet zonder bekommering, voor het verbreeken van het driewoudig Verbond, van de zyde van Groot-Britanje. Zy vonden den Ridder Temple, die, in Hooimaand des voorleeden jaars, als 's Konings gewoonlyke Gezant, herwaards gekomen was (e), koeler dan naar gewoonte, zo dikwils als er van dit Ver-

(c) PUFFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh. Lib. XI. §. 6. p. 882, 883.
(d) Idem, Lib. XI. §. 7. p. 884.
(e) AITZEMA VI. Deel, bl. 430, 431.

1669. Verbond gerept werdt. Ook kwam 'er geen einde aan verſcheiden zaaken, welken men nog met Groot-Britanje te vereffenen hadt. Zy betroffen, voornaamlyk, het Verdrag van Zeevaart, en het geſchil over Makaſſar en Suriname. En 't zal hier niet te onpas komen, dat wy eene korte ſchets geeven van 't gene, over deeze drie punten, in overweeging kwam, tuſſchen de twee Mogendheden.

over eenige veranderingen, in het Verdrag van Zeevaart.

Temple hadt, reeds op 't einde des voorleeden jaars, voorgeſlagen, dat de Koning, zyn Meeſter, in het jongſte Verdrag van Zeevaart, eenige veranderingen begeerde gemaakt te hebben, die voornaamlyk op Oſtindie zagen. Hy vorderde „ dat de wederzydſche „ Zeebrieven van éénen inhoud waren, of „ liever, dat de Koophandel, zonder eenige „ verklaaringen, vryelyk gedreeven werdt; „ dat de Engelſchen vryelyk handelen mogten op zulke Plaatſen in de Indien, die niet „ belegerd of beſloten waren, zodanig, dat „ 'er alle vaart door belet werdt; ook op zulken, die, door de Nederlandſche Maatſchappye, niet daadelyk bezeten werden: „ dat de wederzydſche Maatſchappyen, vryelyk, langs de Stroomen, naar eene Handelplaats vaaren mogten, alſchoon de eene „ of de andere Maatſchappy eene Sterkte op „ zulke ſtroomen mogt geſticht hebben. Dat „ men geene Verdragen van Koophandel „ zou mogen maaken met de Indiaanen, „ waardoor men elkanderen den handel afſneedt; zullende de Maatſchappy, die eerſt „ overeengekomen was met de Indiaanen,

geen

„ geen regt verkrygen tegen de Maatſchappy, 1669.
„ die 'er zig, naderhand, mede verdroeg;
„ maar tegen de Indianen alleen. Dat, in
„ geval van Oorlog, tuſſchen eene der twee
„ Maatſchappyen en eenig volk in Indie, dit
„ volk, door de andere Maatſchappy, niet
„ zou ondersteund worden. Dat de Vaartui-
„ gen, voor eene der twee Maatſchappyen,
„ of voor eenig Indiſch volk, met welk de
„ eene Maatſchappy verbonden en de andere
„ niet in vyandſchap was, handelende binnen
„ de paalen van derzelver Oktroi, na 't ver-
„ toonen van een behoorlyk Paspoort, niet
„ bezogt, gemoeid, of opgehouden zouden
„ worden (*f*)."

De meeſte punten van deezen voorſlag, zelfs zulken, waarby beide de Maatſchappyen even zeer verbonden werden, of even groote vryheid bedongen, ſtrekten eigenlyk alleen tot voordeel van de Engelſchen; wier handel in de Indiën nog van klein belang was, waarom allerlei evenredigheid, in opzigt van denzelven, ten hunnen voordeele ſtrekte, en ten nadeele der Nederlandſche Maatſchappye (*g*). De Engelſchen hadden byna geene Sterkten in de Indiën: de onzen zeer veelen. 't Kon dan genoegzaam alleen ten voordeele van de Engelſchen zyn, dat men zig, wederzyds, verbondt, om elkanderen voorby de Sterkten, die de ſtroomen ſloten, naar hooger gelegen' Handelplaatſen te laaten van-

(*f*) Reſol. Holl. 19 *Decemb.* 1668. *bl.* 69. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 441.
(*g*) TEMPLE Brieven, N. I. *bl.* 6.

1669. vaaren. De onzen hadden veele Verdragen van Koophandel gemaakt met de Indiſche volken; de Engelſchen weinigen: weshalve zy, door laater Verdragen, den onzen meer nadeels doen, dan van hun ontvangen konden (*h*). Evenwel, ſtonden de Staaten de meeſte punten van Temples voorſlag, gereedelyk, toe, mids dezelve allen, wederzyds, even verbindende geſteld werden. Alleenlyk, bedongen zy, dat men, in geval van nader Verdrag met de Indiaanen, nadat eene der twee Maatſchappyen met dezelven verdragen was, niet alleen regt behouden zou op de Indiaanen; maar ook op alle anderen, die de Indiaanen hielpen. Ook oordeelden ze, dat Paspoorten alleenlyk verbindende waren, voor de onderzaaten dier Mogendheid, uit wiens laſt de Paspoorten waren verleend. Maar het punt van de doorvaart, langs ſtroomen, met Sterkten bezet, hielden zy met alle billykheid te ſtryden, alzo zulke Sterkten, met geen ander oogmerk, geſtigt en onderhouden werden, dan om zig te verzekeren van den handel langs de ſtroomen (*i*). Temple ſprak, hierover, meermaalen, met de Witt en van Beuningen; doch hy merkte klaarlyk, dat zy tot dit punt niet over te haalen waren (*k*). Men maakte dan, na veel handelens, een Ontwerp van de punten, waarover men eens was (*l*), die, zo ik meen, ſe-

(*h*) TEMPLE Brieven, N. X. *bl.* 67.
(*i*) Reſol. Holl. 19 *Decemb.* 1662. *bl.* 62.
(*k*) TEMPLE Brieven, N. X. XIX. XX. XXX. *bl.* 64, 121, 127, 195.
(*l*) Reſol. Holl. 12 *April*, 20 *July* 1669. *bl.* 67, 25.

ſedert, wederzyds, getekend werden.

1669. over 't verjaagen der Engelſchen uit Makaſſar.

Met de zaak van Makaſſar, die gelegenheid gegeven hadt, tot het ſtellen van een punt in het nader Ontwerp op de Zeevaart, was het in deezer voege gelegen. De Nederlanders en Engelſchen dreeven beide handel in de Stad en het Koningkryk van Makaſſar, gelegen op het Eiland Celebes, tuſſchen Borneo en de Molukken. De Nederlandſche Maatſchappy ſtondt in Verdrag van Koophandel met den Koning van Makaſſar. Doch de onzen klaagden, van tyd tot tyd, over inbreuk op dit Verdrag. De Makaſſaren voeren zelfs dikwils over naar de Molukken, en dreeven 'er handel in Speceryen, tegen 't ſtreng en herhaald verbod der Maatſchappye, die deezen handel voor zig alleen behouden wilde. Men hieldt de Engelſchen verdagt, dat zy de Makaſſaren ophitſten en ondersteunden. Doch, op 't einde des jaars 1666, was *Cornelis Speelman*, met dertien ſchepen, gezonden van Batavia, om den Koning van Makaſſar den oorlog aan te doen, daar hy een groot deel van 't volgende jaar mede doorbragt. Eindelyk, overwon hy hem geheellyk (*m*), en ſloot, in Slagtmaand des jaars 1667, een Verdrag met hem, waarby, onder anderen, bedongen werdt „ dat de Engelſchen, die, zegt het Verdrag, gehouden moeſten worden, voor de aanſtookers „ van 't verbreeken der voorige Verdragen, „ binnen zekeren tyd, met al hunnen aan-

„ hang,

(*m*) Holl. Merc. van 1670. bl. 75-84.

1669. „ hang, uit Makaſſar zouden moeten vertrek-
„ ken; zonder 'er immer, wederom, 't zy om
„ te handelen of om andere redenen, te wor-
„ den toegelaaten (*n*)." Dit punt ſtiet den Engelſchen zeer. Temple kreeg laſt, om te wege te brengen, dat het vernietigd werdt. Doch de Witt en van Beuningen, met wien hy 'er over handelde, beweerden uit eenen mond, dat het regt, welk de Maatſchappy zig verkreegen hadt, om alleen op Makaſſar te handelen, de vrugt was van eenen koſtbaaren en langduurigen oorlog, en zo ligt niet verwaarloosd moeſt worden. Evenwel, bragt Temple het, eindelyk, zo ver, dat men den Engelſchen wederom veroorloofde, in Makaſſar te komen handelen (*o*).

over Suriname. Maar over de zaak van Suriname viel meer te doen. De Engelſchen hadden, aan de Rivier van Suriname (1), eene Volkplanting aangelegd, nevens eene Sterkte, die hun, geduurende den jongſten oorlog, in Lentemaand des jaars 1667, door *Abraham Kryns-ſoon*, met drie ſchepen, op bevel der Staaten van Zeeland, derwaards gezeild, ontweldigd was. De ingezetenen, die den eed aan de Staaten van Zeeland wilden afleggen, bleeven in 't bezit hunner goederen. Doch de Landeryen en goederen der weigerigen werden

(*n*) *Zie Art.* VI. *van 't* Vedt. *in de* Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 83.

(*o*) TEMPLE Brieven, N. XXXVII. XXXIX. XLII. XLIII. XLIV. *bl.* 252, 277, 305, 312, 319.

(1) Zie eene korte Beſchryvinge van Suriname in de *Hollandſche Mercurius* van 't jaar 1670. bl. 55.

den verbeurd verklaard. De goederen van den Engelſchen Bevelhebber, *William Byam*, werden tot buit, en de ſoldaaten tot krygsgevangenen gemaakt. Voorts, moeſten de ingezetenen, terſtond, honderdduizend ponden Suiker, ten behoeve der Staaten van Zeeland, opbrengen (*p*). De Sterkte, die den naam van *Zeelandia* kreeg, bleef onder bevel van den Kommandeur *Maurice de Rame* en den Vaandrig *Kolve*, die honderd en twintig man onder zig hadden. Doch 't leedt maar tot in Wynmaand des gemelden jaars, wanneer zy 'er wederom uit verjaagd werden. De Engelſche Bevelhebber, *John Hermans*, met zeven Oorlogsſchepen, twee Kitſen, eene lange bark en twaalfhonderd man, afgezeild van Jamaika, vertoonde zig, op den dertienden der gemelde maand, voor de Rivier van Suriname, welke hy, met eenige ſchepen, opvoer tot voor de Sterkte, die drie mylen van zee gelegen was. Op den zeventienden, begon hy de Sterkte te beſchieten, die, terwyl men over een verdrag in beſprek was, veroverd werdt. De bezetting werdt toen naar de Barbados gevoerd, vanwaar de Generaal *William Willoughby*, die over deeze Volkplanting geboodt, zynen Zoon, *Henry*, terſtond, naar Suriname zondt, om 'er wederom bezit van te neemen (*q*). Midlerwyl, was de Bredaſche Vrede geſlooten, en by het *zesde* punt van dezelve beraamd, dat men, we- 1669.

(*p*) Notul. Zeel. 22 *Sept.* 1667. *bl.* 138. Capitul. van 6 *Maart* 1667. *MS. Zie ook* Holl. Merc. *van 't jaar* 1667. *bl.* 410.

(*q*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 642. 677.

1669. wederzyds, in 't bezit blyven zou van 't gene men, op den twintigſten van Bloeimaand des jaars 1667, bezeten hadt. Nademaal nu niet getwyfeld kon worden, of de Zeeuwen waren, op dien tyd, in 't bezit van Suriname geweeſt, vorderden de Staaten, dat de Koning van Groot-Britanje hun deeze Volkplanting wederom inruimde. Hy toonde 'er zig terſtond bereid toe, tekenende, ten dien einde, in Sprokkelmaand des jaars 1668, een bevel aan Willougby, welk den Staaten van Zeeland toegezonden werdt (r). Dit bevel vorderde de ontruiming der Volkplantinge, in zulk een' ſtaat, als zy geweeſt was, wanneer men aldaar kennis kreege van de geſlooten' Vrede: 't welk voor eene geheele plondering van Suriname vreezen deedt (s). Ook ſtak de Zoon van Willougby, zelfs na dat hem de Vredepunten en 's Konings bevel vertoond waren, een' Suikermolen in den brand, zonder zig te bereiden, tot het ruimen der Veſtinge, welke hy zelfs dreigde te zullen ſlegten, eer hy vertrok (t). Men liet niet na, hierover te klaagen aan den Koning, hem verzoekende, om nieuwen laſt aan Willougby. Doch het Engelſche Hof verſtondt nu, dat de ingezetenen van Suriname, Engelſchen en anderen, vryheid hebben moeſten, om met hunne goederen te vertrekken, wetwaards zy wilden, mids vergoedende de ſchade, die zy, door plonderen en branden, den anderen in-

(r) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 640, 663.
(s) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 673.
(t) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 769.

ingezetenen hadden aangedaan (*u*). Ook werdt dit, in eenen tweeden Brief des Konings, uitdrukkelyk aan Willoughby bevolen (*v*). Ondertuſſchen, hadden de Zeeuwen, die afgezonden waren, om bezit van de Volkplanting te neemen, zig meeſter gemaakt van den gewezen Engelſchen Bevelhebber, *Jakob Banniſter*, die naar Vliſſingen gevoerd, doch, op het eerſte verzoek van den Ridder Temple, op vryé voeten geſteld werdt (*w*), ſchoon men hem verdagt hieldt, dat hy de Indiaanen van Suriname had opgehitſt tegen de onzen. Willoughby hieldt zig nog niet aan de herhaalde bevelen des Konings; maar drong de Engelſchen, die liever blyven wilden, om de Volkplanting te verlaaten (*x*). Doch Temple beweerde, dat zy vrywillig moeſten vertrekken, en vorderde, dat het hun toegelaaten werdt door de Staaten: waarin men, eindelyk, bewilligde (*y*). De Staaten van Zeeland raakten, eerlang, in 't geruſt bezit van Suriname; ſchoon de algemeene Staaten beweerden, dat het allen ingezetenen van den Staat vryſtaan moeſt, zig aldaar neder te zetten, en 'er op te handelen; zig voornaamlyk hierop grondende, dat de Volkplanting veroverd was met ſchepen, uit de buitengewoone onderſtandgelden der Geweſten, uit- 1669.

(*u*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 417, 425, 426.
(*v*) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 427.
(*w*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 439, 440.
(*x*) Reſol. Holl. 23 *Febr.* 1669. *bl.* 25.
(*y*) Reſol. Holl. 28 *May*, 28 *Sept.* 28 *Nov.* 4 *Dec.* 1669. *bl.* 37, 40, 22, 38. 22 *Maart* 1670. *bl.* 32. TEMPLE Brieven, *N.* XXX. XXXVI. XXXIX. *bl.* 197, 242, 275.

1669. uitgeruſt, en bemand met Krygsvolk van den Staat, grootendeels zelfs niet ſtaande ter betaalinge van Zeeland (z). Doch 't liep nog eenige jaaren aan, eer men zig, hieromtrent, met Zeeland verſtondt.

over den Schotſchen Stapel, te Veere.

Men hadt nog eene zaak van Koophandel te vereffenen met Temple, waarover ik niet vind, dat men volkomen eens werdt. Die van Holland maakten, omtrent deezen tyd, toeleg, om den Stapel der Schotſche waaren, die, van ouds, te Veere in Zeeland, geweeſt was, te verleggen naar Dordrecht: waarby de Prins van Oranje, als Markgraaf van Veere, jaarlyks, omtrent twaalfduizend guldens verliezen zou; waarom hy, by Temple en by den Koning van Groot-Britanje zelven, ernſtelyk, aanbieldt, dat de Stapel te Veere blyven mogt (a). Doch ik weet niet, of zyn verzoek thans ingang vondt. De Maatſchappy der Engelſche Koopluiden te Dordrecht, die zig, na 't eindigen des oorlogs, wederom dagt te herſtellen, wenſchte ook, gelyk eertyds, ontheeven te zyn van de gewoonlyke belaſting van eene gulden op ieder ſtuk Laken, welk zy herwaards voerde. Temple arbeidde hiertoe by de Staaten, die, zo hy dagt, niet in ſtaat waren, om de grove Lakens zo ſterk en zo goed koop te laaten maaken, als de Engelſchen, en daarom, dien handel liever in hun Land zouden willen houden, dan zien dat dezelve verlegd werdt naar

(z) Reſol. Holl. 4 *Aug.* 1668. *bl.* 84. 28 *Sept.* 28 *Novemb.* 1669. *bl.* 40, 28. 22 *Maart* 1670. *bl.* 33. Notul. Zeel. 21 *July*, 23 *Aug.* 1668. *bl.* 143, 178. 25 *Jan.* 1669. *bl.* 19.

(a) TEMPLE Brieven, N. I, XVI. XXX. *bl.* 15, 141, 204.

naar Vlaanderen, of Embden, of andere Plaatſen in Duitſchland, werwaards men, van hier, de Engelſche Lakens plagt te verzenden. Hy hoopte, hierom, dat hy de Engelſche Maatſchappy te Dordrecht zou konnen doen ontheffen van deeze belaſting (*b*). Doch ik vind niet, dat hy in zyn oogmerk geſlaagd zy. 1669.

X. Verdrag met den Prins en Biſſchop van Luik, wegens La Rochette.

Tuſſchen de Staaten en den Keurvorſt van Keulen, als Prins en Biſſchop van Luik, was, ſedert eenigen tyd, verſchil gerezen, over de Heerlykheid en het Kaſteel van *La Rochette*, welk de eerſten hielden voor een Leen van het Graafſchap Daalhem in het Land van Overmaaze, terwyl de Keurvorſt beweerde, dat het van het Prinsdom van Luik afhing (*c*): waarom hy 't, onlangs, door Krygsvolk hadt doen bezetten. Doch in Wynmaand deezes jaars, kwamen de twee Mogendheden, by voorraad, in den Haage, overeen, „ dat de vonniſſen, door den Raad van Bra„ bant, in den Haage, geweezen, wegens „ La Rochette, zouden uitgevoerd worden, „ zonder dat de Staaten zig, daartoe, van „ Krygsvolk bedienen zouden; 't welk, zo „ 't vereiſcht werdt, alleen door den Keur„ vorſt, geſchieden zou. Dat de beide Mo„ gendheden elkanderen niet zouden ſtoo„ ren, in 't geruſt bezit van 't gene zy van „ La Rochette bezaten, en dat de Keurvorſt „ in 't byzonder zou blyven heffen de regten „ op

(*b*) Temple Brieven, N. XVI. XXII. XXX. XXXI. *bl.* 97, 139, 199, 203.
(*c*) Reſol. Holl. 28 *Sept.* 1669, *bl.* 470.

1669. „ op de Mynſtoffen, welken hem, tot hier-
„ toe, opgebragt waren. Dat, eindelyk, La-
„ Rochette, terſtond, van Luikſche knegten
„ ontledigd zou worden (*d*)." Doch alzo dit Verdrag ſlegts by voorraad geſlooten was, en de Keurvorſt, van zyne zyde, ook regt voorwendde op de Heerlykheid van Lith, in de Meierye van 's Hertogenboſch, moeſt men tot nadere handeling komen. 't Liep aan tot in Oogſtmaand des jaars 1671, eer men overeenkwam, dat de Staaten van hunnen eiſch op La Rochette, en de Keurvorſt van den zynen op Lith zouden afſtaan: waarmede de twiſt bygelegd werdt (*e*).

Hevige twiſt, onder de Leden van Zeeland.

Onder de Leden van Zeeland, was, in den Herfſt des voorleeden jaars, merkelyk verſchil ontſtaan, over het afdanken van eenig Krygsvolk, beweerende Zierikzee en Goes, dat men drie vendels meer afdanken moeſt, dan de meerderheid kon goedvinden (*f*). De twiſt was zo hoog geloopen, dat de twee Steden, eenen tyd lang, geene Afgevaardigden meer hadden willen zenden ter Staatsvergaderinge: waartoe Goes zig egter, eindelyk, overhaalen liet. Maar Zierikzee, ſchoon beſchreeven en bezonden door de overige Leden, bleef agter (*g*). Ook hieldt deeze Stad de penningen in, welken zy, ten dienſte der ge-

(*d*) Reſol. Holl. 28 *Novemb.* 1669. *bl.* 18. Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 152. Verv. op AITZEMA I. *Boek*. *bl.* 20, 49, 61.
(*e*) Reſol. Holl. 13, 21 *Aug.* 1671. *bl.* 170, 197. Reſol. Gener. *Ven.* 14 *Aug.* 1671.
(*f*) Notul. Zeel. 15 *Octob.* 1668. *bl.* 233.
(*g*) Notul. Zeel. 10 *Nov.* 10, 17 *Dec.* 1668. *bl.* 247, 264, 267. 31 *Jan.* 1669, *bl.* 26.

gemeene zaake, gehouden was, op te bren- 1669.
gen. De ſtaat van 's Lands geldmiddelen
raakte, hierdoor, zo zeer in verwarring, dat
de Staaten, by meerderheid van ſtemmen,
beſloten, ſtrenge en ongewoone middelen
te gebruiken, om Zierikzee te doen buigen
(*h*). De Kolonel *Theodorus van Vrybergen* werdt, Brouwershaven ingenomen.
aan 't hoofd van zes vendelen knegten, uit
Vliſſingen en Veere geligt, naar Schouwen
gezonden. Hy hadt zes ſtukken geſchuts by
zig, en maakte zig, op den vierden van Sprok-
kelmaand, meeſter van Brouwershaven. Men
ſtelde vaſt, dat hy naar Zierikzee komen zou,
waarom men, in deeze Stad, terſtond, de
trom deedt roeren, waardgelders aannam,
de burgery in 't geweer bragt, en 't geſchut
naar de wallen ſleepte (*i*). Middelwyl, hadt
de Regeering, op 't eerſte gerugt van het
afzenden van Krygsvolk naar Schouwen, Af-
gevaardigden naar Middelburg geſchikt, met
laſt, om hiervan de oorzaak te verneemen.
Men kwam, eerlang, overeen, dat Zierik-
zee zou beloven, de gemeene pennингen
niet langer te zullen ophouden, en de aange-
nomen' waardgelders te zullen afdanken,
waarna het Krygsvolk bevel kreeg, om Brou-
wershaven te ruimen. De Stad Zierikzee
zondt, nog voor 't einde van Sprokkelmaand,
haare gewoonlyke Afgevaardigden ter Staats-
vergaderinge, zig egter het regt voorbehou-
dende, om, wegens haare overige bezwaar-
nis-

(*h*) Notul. Zeel. 1, 4 *Febr.* 1669. *bl.* 28, 31.
(*i*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 12.

1669. niſſen, in tyd en wyle, voldoening te vorderen (*k*). Sedert, werdt de ruſt, in Zeeland, herſteld.

XI. De Staaten maaken weinige toebereidſels ten oorloge.

De toeneemende gerugten van oorloge, en het werven des Biſſchops van Munſter, 't welk wederom voorging (*l*), deedt de Staaten ook bedagt zyn, om zig te wapenen. Doch men nam geene ernſtige beſluiten ten deezen einde, ter oorzaake van het verſchil tuſſchen de Geweſten, over de aanſtellinge van een Legerhoofd. Veelen wilden hiertoe den Prins van Oranje verheeven hebben: 't welk Holland en de Raadpenſionaris de Witt in 't byzonder nog tegenhielden, om dat de Geweſten nog niet bewilligen konden in zyn Ontwerp, om het Kapitein-Generaalſchap en het Stadhouderſchap, voor altoos, van een te ſcheiden. Het jaar 1669 en een gedeelte van

1670. het jaar 1670 verliep, derhalve, zonder dat men zig, hier te Lande, eenigszins begon in ſtaat te ſtellen, om de dreigende gevaaren af te keeren.

Verdere handeling van Furſtemberg, aan 't Hof van Berlyn.

De Koning van Frankryk liet, ondertuſſchen, niet na, te arbeiden, om den Keurvorſt van Brandenburg, ware 't mogelyk, te winnen. Furſtemberg, die hem, allenthalve, de hand boodt, vertoonde den Keurvorſt, „ dat de oorlog tegen de Vereenigde Ge-
„ weſten vaſtelyk beſlooten was in Frank-
„ ryk; doch dat de Koning alleenlyk voor-
„ hadt, zig meeſter te maaken van de helft
„ van

(*k*) Notul. Zeel. 5, 6, 7, 11, 12, 15, 21 *Febr.* 1669. *bl.* 34, 36. 38, 44, 47, 54, 55.
(*l*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 12, 30.

„ van Maastricht; van 't gene eertyds tot Brabant en Vlaanderen behoord had, en „ van eene of twee Steden aan den Ryn; „ welke Steden hy, egter, niet langer dan „ de oorlog duuren zou, dagt in te houden. „ Dat hy al 't overige voor zyne Bondgenoo- „ ten zou laaten, welken hy de helft hunner „ kosten voldoen zou, mids zy 't betaalen „ der Krygsbevelhebberen geheel ten hun- „ nen laste namen." De Keurvorst bedankte den Koning van Frankryk voor 't vertrouwen, welk hy in hem stelde; doch gaf, te gelyk, te verstaan „ dat hy met de algemeene „ Staaten in een Verbond stondt, welk hem „ verhinderde, zig tegen hen te verklaaren; „ dat hy 't ook niet zou konnen doen, zon- „ der zyn eigen Land, terstond, in 't uiter- „ ste gevaar te stellen, gemerkt de Staaten „ bezetting hadden in zyne sterkste Plaat- „ sen, uit welken zy hem veel nadeels zou- „ den konnen doen, indien hy besloot, hun- „ ne zyde te verlaaten (*m*)." Zo duidelyk een antwoord gaf den Koning van Frankryk de hoop byna af, om den Keurvorst te doen wisselen van partye. Evenwel, liet hy niet na, hierwe, nog in 't volgende jaar, aanzoek te doen. De Keurvorst, ondertusschen, ten volle onderregt van Frankryks oogmerk, verzuimde niet, den Staaten kennis te geeven van 't gene hem ter ooren gekomen was, te gelyk begeerende „ dat zy hem de oorzaaken van „ Frankryks misnoegen tegen hen openbaar- „ den." 1670. De Keurvorst van Brandenburg waarschuwt de Staaten.

(*m*) PUFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 7, 8, 9, 10, 11. *p.* 584, 585, 586, 587, 588.

1670. „ den. Voorts, riedt hy hun, zig met
„ Frankryk te verdraagen; alzo zy, dagt hy,
„ in geval van oorloge, geenen genoegzaa-
„ men onderſtand van hunne Bondgenooten
„ zouden te wagten hebben. Van Zweeden
„ was, zyns oordeels, weinig te hoopen, on-
„ der eenen minderjaarigen Koning, en te
„ minder, om dat Spanje de onderſtandgel-
„ den, aan deeze Kroone beloofd, nog niet
„ voldeedt. Eenige Duitſche Vorſten,
„ waarſchynlyk de Keurvorſt van Keulen en de
Biſſchop van Munſter, „ waren, zeide hy, eer-
„ der vyanden dan vrienden van de Staaten.
„ Wat hem betrof, hy zou zyne verbindtenis-
„ ſen naarkomen, doch hen daarmede niet kon-
„ nen bevestigen, tegen 't gevaar, welk hun
„ dreigde: waarom hy nogmaals herhaalde,
„ dat men Frankryk moeſt zoeken te verge-
„ noegen. Doch indien de zaaken tot een ui-
„ terſte kwamen, verwagtte hy, dat de Staaten
„ zyn Land niet tot een toneel des oorlogs
„ maaken zouden. Ook verzogt hy, datze,
„ eindelyk, hunne bezettingen, ten minſten
„ uit eene of twee Kleeſſche Steden, trekken
„ wilden (n).

Hun antwoord. De Staaten, den Keurvorſt voor zyne waarſchuwing bedankende, zouden hierop geantwoord hebben „ dat zy zig naauwlyks
„ verbeelden konden, dat Frankryk hun zogt
„ te beoorloogen, alzo zy er geene reden al-
„ toos toe gegeven hadden. Eerder dagten
„ zy,

(n) PUFENDORF de Rebus Geſt. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 14. *p.* 590.

„ zy, dat de toerustingen in Frankryk op 1670.
„ Lotharingen, op het Franche Comté, of
„ op de overige Spaansche Nederlanden za-
„ gen. Voorts, wistenze van geene geschil-
„ len met de nabuuren, die niet, eerder door
„ den weg van Regte dan door de wapenen,
„ behoorden beslist te worden." Wat zy op het verzoek om het inruimen van eene of twee Kleefsche Steden antwoordden, vind ik niet aangetekend. Doch veelligt verwekte het eenige agterdogt in de Staten, die niet onkundig zyn konden, dat de Keurvorst, door Frankryk, aangezogt werdt, en mogelyk vreesden, dat het herleveren deezer Steden den Keurvorst eerder zou doen luisteren naar de voorslagen der Franschen. En hierop ziet, vermoedelyk, het zeggen van zekeren Historieschryver, dat de Witt aan alle de bedryven van den Keurvorst eene slinksche uitlegging gaf (o).

XII. De Hertogin van Orleans haalt haaren Broeder, den Koning van Groot-Britanje, over, tot een heimelyk Verbond met

De Koning van Frankryk, niet naar zyn genoegen geslaagd zynde aan het Hof van Berlyn, zogt de onderhandelingen met Groot-Britanje, die, in 't voorleeden jaar, begonnen waren, ten einde te brengen. Men meent dat Karel de II, omtrent deezen tyd vastgesteld hebbende, voortaan, onafhangkelyker te regeeren, dan hy tot hiertoe gedaan hadt, te ligter luisterde naar de voorslagen van Lodewyk den XIV, die hem eenen jaarlykschen onderstand in geld aanboodt, zo hy het drievoudig Verbond verlaaten, en zig met Frankryk

(o) PUFENDORF *ubi supra.*

1670. Frankryk.

ryk verbinden wilde (p). Om den Koning van Groot-Britanje geheellyk over te haalen in de belangen van Frankryk, bediende men zig van zyne Zuster, de Hertoginne van Orleans (q), die, Lodewyk den XIV, in Grasmaand deezes jaars, verzellende, op eene reize naar Duinkerken (r), zig, in schyn, begeerig toonde, om haaren broeder te bezoeken, en verlof verwierf, om naar Douvres te mogen overſteeken. Hier hieldt zy een mondgeſprek met Koning Karel, dien zy, uit den naam des Konings van Frankryk, van onderſtand in geld en manſchap verzekerde, waardoor hy in ſtaat zyn zou, om zig onafhangkelyk te maaken van het Parlement, mids hy, van zyne zyde, alleenlyk trade in de maatregels, welken men, in Frankryk, genomen hadt, om den Vereenigden Geweſten den oorlog aan te doen. Men wil, dat de Koning geneigd geweeſt zou zyn, om de wapenen eerſt te voeren tegen zyn eigen volk; doch dat de Hertogin hem voorhieldt, dat de Vereenigde Geweſten zig van zulk eene gelegenheid bedienen zouden, om hunnen Koophandel uit te breiden; waardoor zy magtiger zouden worden, terwyl Engeland, door eenen inlandſchen oorlog, verzwakt werdt. Zy oordeelde, hierom, dat men met de Vereenigde Geweſten beginnen moeſt, en eerſt om Engeland denken, na dat deezen zouden te ondergebragt zyn. En de Koning ging geheel

(p) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 290. BOLINGBROKES Letters *Vol.* I. *p.* 284.
(q) DE CHOISY Memoir. *Tom.* III. *p.* 60, 82, 155.
(r) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 32, 49, 71.

heel over in haar gevoelen. Zy keerde, terſtond, wederom naar Parys, daar zy, kort hierna, ſchielyk overleedt, niet zonder ſterk vermoeden, dat zy, door haaren eigen man, den Hertoge van Orleans, vergiftigd was (s). De *Markgraaf van Bellefonds* werdt, terſtond hierop, naar Engeland gezonden, als ware 't, om den Koning den rouw te beklaagen; doch voornaamlyk, om het Verdrag ten einde te brengen. De *Hertog van Buckingham* begaf zig, ten zelfden einde, naar Frankryk, daar men Karel den II. eene Vloot aanboodt, om zig onafhangkelyk te maaken in zyn Ryk. Doch de Koning van Groot-Britanje vondt hierin te veel zwaarigheid; hoewel hy, zo ſommigen meenen, zig naderhand beweegen liet, om het toe te ſtaan. Maar Buckingham heeft aan iemant, die dit ſchryft, verzekerd „ dat „ hy nimmer bewilligen wilde, om eene „ Franſche Vloot in de Engelſche havens te „ ontvangen, ſchoon men hem, in Frankryk, „ veertigduizend ponden ſterlings beloofde, „ zo hy 'er den Koning toe konde overhaa„ len." Hy voegde 'er by „ dat de Graaf van „ Arlington den Koning eindelyk bewoo„ gen, en, zo hy vermoedde, het geld ge„ trokken hadt." Doch anderen hebben Buckingham verdagt gehouden. Wat 'er van zy, men kwam, naar ſommiger verhaal, eerlang, overeen „ dat Karel de II. de „ Staaten ter zee beoorloogen zou, terwyl „ de 1670.

Inhoud van het zelve.

(s) BURNET Hiſt. of his own Time. *Tom.* I. *p.* 301. LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 185, 186. TINDAL Contin. *of* RAPIN *Vol.* I. [or XVI.] *Introd. p.* 1 i. *Not.* (i).

1670. „ de Koning van Frankryk hun, met een „ magtig Leger, te lande, zou aantaſten; dat „ Frankryk den Koning van Groot-Britanje, „ met eene Vloot en met driehonderd en „ vyftigduizend ponden ſterlings in 't jaar, „ zo lang de oorlog duurde, ondersteunen „ zou, en dat, in geval de Vereenigde Ge„ weſten te ondergebragt werden, Zeeland „ den Koning van Groot-Britanje, en al het „ overige den Koning van Frankryk zou aan„ bedeeld worden: Holland alleenlyk uitge„ nomen, welk men den Prinſe van Oranje „ zou afſtaan, zo hy zig in dit Verbond be„ geeven wilde (*t*)." De inhoud van het zelve bleef, ondertuſſchen, bedekt. Karel de II. hadt, onlangs, merkelyke verandering gemaakt in zynen Raad, en zyne innigſte geheimen vertrouwd aan vyf Grooten, *Clifford*, *Arlington*, *Buckingham*, *Ashley* en *Lautherdale*, die, naar de eerſte letters hunner naamen, de *Cabal* of *aanhang* genoemd werden. In den agterraad van deezen vyf, waarby men den Koning en den Hertog van Jork voegen moet, werdt het Verdrag met Frankryk en de oorlog met de Vereenigde Geweſten beſlooten (*u*). Ook ſchryven ſommigen, dat 's Konings minnaares, de *Hertogin van Portsmouth*, uit Frankryk herkomſtig, zeer veel hadt toegebragt, om den Koning over te haalen in de Franſche belangen (*v*).

Onder- Doch hoe zeer de handel van het Franſche Hof,

(*t*) BURNET Hiſt. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 303, 304.
(*u*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 290, 294, 295, 297.
(*v*) FEUQUIERES Memoir. Hiſtor. & Milit. *Tom.* I. *p.* 49.

Hof, in Engeland en elders, bedekt gehouden werdt; de Staaten konden niet nalaaten te merken, dat 'er iet gewigtigs in til ware. Sommige Hiſtorieſchryvers hebben den Raadpenſionaris de Witt, onzes oordeels zonder genoegzaamen grond, beſchuldigd, dat hy Frankryk te veel vertrouwde, en geen werks genoeg maakte, om, door geheime verſtandhouding aan de Hoven van Parys en van Londen, te ontdekken, wat 'er omging. 't Is waar, dat hy, met de Franſche Gezanten, d'Estrades en Pompone, handelende, zig geliet, als of hy Frankryk niet verdagt hieldt van eenig ſlinkſch oogmerk tegen den Vereenigden Staat; doch het gedrag, welk hy, ten zelfden tyde, hieldt, in de Vergadering van Holland; de brieven, welken hy aan zyne vertrouwdſte vrienden buitens Lands ſchreef, en bovenal het bewerken van het drievoudig Verbond, waarin hy de voornaamſte hand gehad hadt, toonden, beter dan zyne geſprekken met de Franſche Gezanten, wat hy van Frankryk vreesde. Ook blykt, uit zyne Brieven, dat hy, al voor eenige jaaren, heimelyk verſtand hieldt, beide in Frankryk en in Engeland (*w*). 't Is, derhalve, gantſch niet te vermoeden, dat hy, in deezen gewigtigen tyd, daar hy Frankryk aan alle Hoven zag handelen; daar hy, uit Temple, merkte, dat men, aan 't Engelſche Hof, verſlaauwde in den yver voor het drievoudig Verbond, en daar hy wiſt, wat den Staaten, uit het Hof van

1670. zoek, of men, in den Haage, kennis van Frankryks oogmerken hadt, of niet.

(*w*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 207, 216, 259.

1670. van Berlyn, aangediend ware, zyn werk niet gemaakt zou hebben, om naar te spooren, wat 'er, tusschen Frankryk en Groot-Britanje, gehandeld werdt. 't Gedrag, welk hy en de Staaten zelven, ten deezen tyde, hielden, bewyst genoegzaam, dat men Frankryks oogmerk, geheel of ten deele, ontdekt hadt. Want terwyl Frankryk, in Engeland en elders, handelde, besloot men, op aanraadinge van de Witt, eerst ter Vergaderinge van Holland, en daarna ter algemeene Staatsvergaderinge, tot het doen van verscheiden' bezendingen, die allen strekten, om Frankryks inzigten nader te ontdekken en tegen te gaan.

XIII. Bezending naar den Keizer.

In 't voorleeden jaar, was Meester *Gerard Hamel Bruininks* reeds gezonden naar 't Hof van Weenen, met last om te onderzoeken, of aldaar iet, ten nadeele van den Staat, gehandeld werdt, en om de goede vriendschap en nabuurschap tusschen het Duitsche Ryk en deezen Staat aan te kweeken en te bevestigen (*x*). Doch nu werdt Pieter de Groot, onlangs te rug geroepen uit Zweeden, en, in zyn afzyn, verkooren tot Pensionaris van Rotterdam (*y*), uit welk Ampt, schreef de Witt, zyn Vader, Hugo de Groot, *voorheen, onfatsoenlyk uitgeschopt* was (*z*); gezonden naar Frankryk, als gewoonlyke Ambassadeur, in de plaats van den ouden Heere, Willem Boreel, die, te Parys, overleeden was. Doch sommigen merken aan, dat de Groot

naar Frankryk.
naar Engeland, en naar Spanje.

(*x*) *Zie de* Instr. *in de* Resol. Holl. 23 *July* 1669. *bl.* 37.
(*y*) Resol. Holl. 22 *May* 1669. *bl.* 19.
(*z*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 417.

Groot den Staat meer dienſt zou hebben kon- 1670.
nen doen in Zweeden, dan in Frankryk, daar men reeds maatregels genomen hadt met Engeland, om de Vereenigde Geweſten te beoorloogen (*a*). Koenraad van Beuningen, Oud-Burgemeeſter van Amſterdam, toog naar Engeland, en Hieronimus van Beverningk naar Spanje (*b*). Het voornaam oogmerk van alle deeze bezendingen was, het onheil, welk den Staat, van den kant van Frankryk en Engeland, gedreigd werdt, af te keeren; waaruit, klaarlyk blykt, dat men, in den Haage, niet zo onkundig was van 't gene 'er broeide, als ſommigen ons willen doen gelooven. De luiden, die naar Frankryk, Spanje en Engeland gingen, werden geteld onder de bekwaamſten en eerlykſten in de Vereenigde Geweſten. Ook waren zy altoos groote voorſtanders geweeſt van de maatregels, waaraan de Witt zig hieldt: hoewel ſommigen verzekeren, dat van Beuningen en Beverningk, ſedert eenigen tyd, meer genegen waren geworden, om den Prins van Oranje te bevorderen, dan zy voorheen geweeſt waren (*c*), en de Witt nog was. De benoeming van de Groot tot gewoonlyken Ambaſſadeur in Frankryk was den Raadpenſionaris zeer naar den zin (*d*), hoopende hy, door middel van deezen, aan een Hof, daar des-

(*a*) Wicquefort Ambaſſad. *Tom.* I. *p.* 935.
(*b*) *Zie* zyne Inſtr. *in de* Secr. Reſol. Holl. 3 *Dec.* 1670, III. *Deel*, *bl.* 79.
(*c*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 228.
(*d*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 639.

1670. deszelfs Vader, eertyds, zo hoog geagt was geweeſt, het welzyn van den Staat, zo hy 't begreep, te zullen konnen bevorderen. Men hadt eenige moeite, om de Stad Rotterdam in 't vertrek van de Groot te doen bewilligen. Doch zy deedt het, eindelyk (*e*). Van Beuningen was, onder anderen, in 't byzonder, gelaſt, om den Koning van Groot-Britanje aan te moedigen en te beweegen, tot het ſterken van het drievoudig Verbond (*f*): 't welk wel toonde, dat men blyk of vermoeden hadt, dat hy, in dit Verbond, verſlaauwde. Wyders, moeſt hy den Koning ook zoeken over te haalen, om in gemeenſchap te oorloogen, tegen die van Algiers, Tunis en Tripoli (*g*). Doch de voorſlagen ten deezen einde ſtrekten meeſt, om 's Konings oogmerken te ontdekken, en die der Staaten, welken zig, eerlang, ook ter zee begonden toe te rüſten, te verbergen. De bezending van Beverningk naar Spanje diende om een nader Verbond met dit Ryk aan te gaan; doch zy hadt, eerſt in 't volgende jaar, voortgang.

De Staaten begroeten den Koning van Frankryk, door eenen buitengewoo-

De Staaten hoopten, door toegeeving en eerbewys, Frankryk te doen veranderen van gedagten. Zy beſlooten zelfs, den Heer van Waſſenaar, in buitengewoon Gezantſchap, aan den Koning te zenden, terwyl deeze zig onthieldt in de Steden der Spaanſche Nederlanden, welken hem, by de Akenſche Vrede, waren afgeſtaan. Zy deeden hem, met deeze aan-

(*e*) Reſol. Holl. 26 *April*, 1, 2 *Aug.* 1670. *bl.* 32, 63.
(*f*) Reſol. Holl. 24 *May* 1670. *bl.* 123.
(*g*) Reſol. Holl. 31 *July* 1670. *bl.* 52.

aanwinst, geluk wenschen, en hem verzeke- 1670.
ren van de hooge agting, welke men hier nen Am-
hadt voor zyne vriendschap, die men, op bassa-
allerlei wyzen, gezind was, te bewaaren. De deur.
Koning beantwoordde deeze beleefdheid, met heusche woorden; en de Heer van Wassenaar keerde, in Hooimaand, in den Haage, te rug (*b*).

De Ambassadeur de Groot kwam, niet voor Hande-
Oogstmaand, in Frankryk, en kreeg, in Slagt- ling van
maand, voor 't eerst, gehoor by den Koning (*i*), de Groot
dien hy voorhieldt „ dat hy alleen gekomen in Frank-
„ was, om de oude vriendschap tusschen zyne ryk.
„ Majesteit en de Staaten te onderhouden, en
„ dat hy daartoe alle zyne zorgen aanwen-
„ den zou." De Koning antwoordde „ dat
„ de Staaten wel gedaan hadden, aan hem,
„ tot zulk een einde, af te zenden; dat zyne
„ overkomst dienen zou, om de zaaken in
„ beteren staat te houden; doch dat hy
„ wenschte, zo veele verzekering te hebben
„ van de goede gezindheid der Staaten, als
„ hy van de zyne hadt." De Groot, daarna, met 's Konings Staatsdienaars in gesprek getreden, verklaarde „ dat de Staaten, zyne
„ Meesters, bespeurd hebbende, dat zyne
„ Majesteit eenig misnoegen tegen hen hadt
„ opgevat, hem belast hadden naar de oor-
„ zaak daarvan te vraagen; alzo zy niet ver-
„ moeden konden, dat de Koning kwalyk
„ name, dat zy voor hunne veiligheid ge-
„ zorgd

(*b*) Resol. Holl. 26 *April*, 19 *July* 1670. *bl.* 34, 11.
(*i*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 112, 144.

1670. „ zorgd hadden, door het ſluiten van het „ drievoudig Verbond. Dat hy, voor 't over„ rige, hoopte, den Koning volkomen ge„ genoegen te zullen konnen geeven, en allen „ argwaan tegen de Staaten te zullen doen „ verdwynen." Men antwoordde hem „ dat „ de Staaten maatregels volgden, welken „ ſtreeden met de billykheid, en met de ag„ ting, welke zy den Koning ſchuldig wa„ ren; dat zy hem zogten te verſteeken van „ het regt, welk hy, in het toekomende, op „ de Spaanſche Nederlanden zou konnen ver„ krygen, uit eene ongegronde vrees voor „ hunne eigene veiligheid; dat zy, eindelyk, „ zig niet ontzagen, de gantſche Chriſten„ weereld op te hitſen, tegen zyne Maje„ ſteit (*k*)." Uit welk antwoord, bleek, waaruit het misnoegen van Frankryk, eigenlyk, ontſtaan was. De Groot hadt, reeds in Herfſtmaand, geſchreeven, dat men, aan 't Franſche Hof, een kwaad voorneemen hadt, tegen den Staat (*l*).

De Franſchen vallen in Lotharingen.

Eenigen tyd te vooren, waren de Franſchen in Lotharingen gevallen, en hadden zig meeſter gemaakt van Nancy (*m*). Deezen inval hadt zig de Hertog, door zyne naauwe verbindteniſſen met Spanje, op den hals gehaald. De tyding daarvan veroorzaakte merkelyk ontſteltenis in den Haage, daar men

(*k*) PUFENDORF de Reb. Geſt. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 15. *p.* 590.

(*l*) 1ſte Pleidooi van Mr. S. VAN MIDDELGEEST voor Mr. P. DE GROOT *in* 1676. *MS.*

(*m*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 112, 132.

men ongaarne hoorde, dat Frankryk ſterker werdt, naar den kant der Nederlanden. 't Is te vermoeden, dat men, van nu af, middelen beraamd zou hebben, om den voortgang der Franſche wapenen te ſtuiten. Doch de koelheid van Karel den II. was oorzaak, dat de Staaten, die ondertuſſchen, door den Hertoge van Lotharingen, om onderſtand aangezogt werden (*n*), geene hertige beſluiten neemen konden. Van Beuningen arbeidde, midlerwyl, in Engeland, te vergeefs, om den Koning tot het naarkomen van het drievoudig Verbond op te wekken. Ook ſtelde hy, ten deezen tyde, vaſt, dat Karel de II. zig met Lodewyk den XIV. verſtondt (*o*). En men werdt, in den Haage, beveſtigd in deeze gedagten, door het vertrek van den Ridder Temple, die, in Herfſtmaand, t'huis ontboden werdt uit zyn gezantſchap. Temple hadt het drievoudig Verbond geſlooten, en altoos verſtaan, dat men 't behoorde te houden. De Koning en 's Konings geheime Raad, thans andere maatregels genomen hebbende, oordeelden hem, derhalve, onbekwaam, om hun in den Haage langer te dienen (*p*). Zyn vertrek was een genoegzaam bewys van de omkeering van 't Engelſche Hof. 1670.

Temple keert naar Engeland.

De verwagting van eenen kort aanſtaanden oorlog hieldt, midlerwyl, de gedagten om den Prins van Oranje te bevorderen leeven- XIV. De Prins van Oranje krygt zitting in

(*n*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 129.
(*o*) PUFENDORF de Rebus Geſtis Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 12. *p.* 589.
(*p*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 291.

1670. den Raad van Staate.

vendig, by veelen. De Staaten van Holland zelven ſcheenen hem eenige meerdere beleefdheid te willen betoonen, en hadden hem, in Wintermaand des voorleeden jaars, toegeſtaan de vrye jagt omtrent het Luſthuis Honsholredyk, die zyne voorzaaten plagten te hebben (q). Doch alzo zy nog by hun beſluit bleeven, om het Kapitein-Generaalſchap en Stadhouderſchap vaneen geſcheiden te houden, en geene Stadhouders in den Raad van Staate te gedoogen, ſcheen 'er weinig kans, om den Prins te doen bekleeden met de waardigheden zyner voorouderen. In Zeeland, zou men ligtelyk beſlooten hebben, om hem 't Stadhouderſchap op te draagen; doch hierdoor zou men hem, zo Hollands gevoelen goldt, en men wiſt wel, hoe zwaar het thans nog woog, voor altoos van het Kapitein-Generaalſchap, waarin de klem van het Stadhouderſchap gelegen is, en van de zitting in den Raad van Staate hebben uitgeſlooten. Men hadt ook reeds ondervonden, hoe bezwaarlyk Holland zou te beweegen zyn, om den Prins tot Kapitein-Generaal te verklaaren; alzo zyne jeugd en onbedreevenheid, altoos, aangemerkt zouden worden, als wettige redenen, om hem niet aan 't hoofd van een Leger te ſtellen. De Staaten van Zeeland vonden, derhalve, geraaden, vooreerſt, alleenlyk te wege te brengen, dat de Prins zitting kreege in den Raad van Staate. Hiervan was hy niet alleen niet uitgeſlooten; maar de Staaten van Holland hadden hem

(q) Reſol. Holl. 21 *Decemb.* 1669, *bl.* 99.

hem zelfs geſchikt, om in deezen Raad te zitten, zo dra de andere Gewesten bewilligd zouden hebben in hun beſluit, om het Kapitein-Generaalſchap voor altoos afgeſcheiden te houden van het Stadhouderſchap. Doch deeze bewilliging viel Zeeland, Friesland en Stad en Lande hard. Eindelyk, bezeffende, dat Holland, reeds voorlang, drie Gewesten overgehaald, en dus de meerderheid aan zyne zyde hadt, en dat de Prins, op den eerſten trap geholpen zynde, te meer kans hebben zou, om hooger te klimmen, beſlooten, eerſt Zeeland (r), en toen de twee andere Gewesten, nevens Holland en drie overigen, te bewilligen in den ontworpen voet van *Harmonie* of eenſtemmigheid, volgens welke, het Kapitein-Generaalſchap en het Stadhouderſchap, voor altoos, afgeſcheiden bleeven van elkanderen, en den Prinſe zitting in den Raad van Staate vergund werdt (s). De Gewesten, welken 't belang des Prinſen van Oranje dus lang verdeeld gehouden hadt, nu wederom vereenigd zynde, raadpleegde men, terſtond, over de wyze, op welke men den Prins ten Raade van Staate zou inleiden; over de plaats, welke hy aldaar zou bekleeden, en over de ſtem, welke men 'er hem zou behooren te geeven. De Gemagtigden der Staaten van Holland oordeelden, ten opzigte van het eerſte punt „ dat de inleiding des „ Prinſen van Oranje in den Raad van Staate „ zou 1670.

Harmonie of Overeenſtemming tuſſchen de Gewesten.

(r) Notul. Zeel. 13 *July* 1669. *bl.* 96. TEMPLE Brieven, *N.* XXV. XLV. *bl.* 158, 335.
(s) Reſol. Holl. 25 *Maart* 1670. *bl.* 41.

1670. „ zou konnen geſchieden, door drie Afge-
„ vaardigden uit de algemeene Staatsverga-
„ deringe, gelyk de inleiding van Graave
„ Henrik van Naſſau, naderhand Prinſe van
„ Oranje, in den jaare 1600, geſchied was;
„ of door éénen Afgevaardigde, gelyk, ten
„ aanzien van Prinſe Willem, Vader van
„ den tegenwoordigen Prinſe, in den jaare
„ 1638, was geſchied, of op zulk eene an-
„ dere wyze, als men, met de andere Gewes-
„ ten, zou konnen goedvinden te beraamen."
Op het tweede punt, verſtondenze „ dat men,
„ wegneemende den armſtoel, gefteld aan
„ 't einde van de tafel, en te vooren gediend
„ hebbende, eerſt voor den algemeenen Land-
„ voogd [Leiceſter], en daarna voor den
„ Stadhouder van vyf of zes Geweſten, den
„ Prins zou konnen plaatſen in eenen van de
„ twee met fluweel bekleedde ſtoelen, ſtaan-
„ de aan dezelfde zyde van de tafel, daar de
„ ſtoel van den voorzittenden Heere ſtondt,
„ en dus boven of aan de regterhand der
„ Afgevaardigden van Gelderland." Wegens het derde punt, begreepenze „ dat men den
„ Prinſe alleen eene raadgeevende ſtem be-
„ hoorde toe te ſtaan, die, in 't opmaaken
„ van 't beſluit, niet gerekend werdt om de
„ ſtemmen der Raaden over te haalen of te
„ doen ſteeken." Doch hierop werdt by de Vergadering, geen ander beſluit genomen, dan dat men de zaak ter Generaliteit zou zoeken te houden in haar geheel, tot dat 'er, by de Leden van Holland, nader op beſlooten zou zyn. Maar Haarlem en Leiden deeden hier-

hierop aantekenen, de eerſte Stad, dat zy, op deeze zaak, als zynde van groot gewigt, niet geſtemd hadt; de andere, dat zy niet verſtondt, dat de zaak ter Generaliteit langer opgehouden zou worden, dan geduurende den loopende tyd van het aanſtaande * afſcheid der Vergaderinge van Holland (t). Wat laater, namen de Staaten van Holland egter, over de twee eerſte punten, een beſluit overeenkomſtig met het gevoelen der Gemagtigden; doch omtrent het derde punt, ſtonden ze den Prinſe eene beſliſſende ſtem toe, gelyk de andere Raaden hadden, waaruit egter volgde, dat hy niet mogt ſtemmen, of zelfs tegenwoordig zyn, als 'er zaaken dienden, waarby iemant, hem, tot in den vierden graad ingeſlooten, in den bloede, beſtaande, belang hadt (u). Ook verſtondt men, ter Vergaderinge van Holland, dat de Prins, verſchynende ter Generaliteit, aldaar, in geene andere hoedanigheid, dan als Raad van Staate, zou toegelaaten worden, en zitten op eenen gelyken Stoel, als waarop hy in den Raad van Staate zat (v). De algemeene Staaten, midlerwyl, op 't inleiden des Prinſen in den Raad van Staate, een beſluit genomen hebbende, overeenkomſtig met dat van Holland, en hebbende bewilligd in het ſcheiden van het Kapitein-Generaalſchap en het Stadhouderſchap (w), werdt 1670.

* recte.

(t) Reſol. Holl. 28 *Maart* 1670. *bl.* 61.
(u) Secr. Reſol. Holl. 20 *May* 1670. III. *Deel*, *bl.* 75. Reſol. Holl. 24 *May* 1670. *bl.* 115.
(v) Reſol. Holl. 4 *Octob.* 1670. *bl.* 73.
(w) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 54.

1670. werdt zyne Hoogheid, op den tweeden van Zomermaand, door drie Afgevaardigden der algemeene Staaten, ten Raade van Staate ingeleid (*x*). Sedert werdt hem, wegens het bekleeden der waardigheid van Raad van Staate, een jaargeld toegelegd, zo ſommigen ſchryven, van vyftigduizend guldens (*y*): hoewel my, van elders, gebleeken is, dat Holland, nog lang hierna, tot geen hooger jaargeld dan van vyfentwintigduizend guldens verſtaan wilde (*z*); onaangezien de andere Gewesten reeds in vyftigduizend guldens bewilligd, en Holland, ernſtelyk, vermaand hadden, om zig met hen te voegen (*a*). De Heer van Gend, die 's Prinſen Gouverneur geweeſt was, werdt, zo dra zyne Hoogheid zitting in den Raad van Staate genomen hadt, bedankt (*b*).

XV. Raadpleegingen op het aanſtellen van eenen Kapitein-Generaal.

Eer men nog over 's Prinſen zitting in den Raad van Staate beſlooten hadt, werdt, ter Vergaderinge van Holland, voorgeſlaagen, of 's Prinſen zitting en ſtem niet behoorden op te houden, wanneer hy, t'eenigen tyde, tot eene duurzaame waardigheid, mogt bevorderd worden. Doch men verſtondt, dat dit aan de vrye verkiezing der toekomende Leden behoorde gelaaten te worden. Ten zelfden tyde,

(*x*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 98.
(*y*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 123.
(*z*) *Uit* Aantek. *van den* Penſion. VIVIEN 25 *Febr.* 1672. *MS.*
(*a*) Miſſive *van* hunne Hoog-Mog. *aan* hunne Ed. Groot Mogendh. *van* 9 *Octob.* 1671. *Zie ook* Reſol. Holl. 15 *April* 15 *July* 1671. *bl.* 11, 65. Reſol. Gener. *Jov.* 23 *July*, *Vener.* 9 *Octob.* 1671.
(*b*) Reſol. Holl. 26 *July* 1670. *bl.* 31.

de ; verklaarden de Edelen en verſcheiden Steden „ dat, in het verkiezen van eenen „ Kapitein-Generaal, of Hoofd over 't Leger „ van den Staat voor langer tyd dan éénen „ veldtogt, niet zou konnen beſlooten wor- „ den by overſtemminge, maar alleen, by „ vrywillige overgifte van alle de Leden." 1670.
Doch die van Amſterdam, gelaſt zynde zig niet te verklaaren op dit punt, deeden aantekenen „ dat zy niet konden aanzien, dat „ zodanig eene verklaaring in der Staaten „ Regiſters te boek werdt geſteld; voor hun- „ ne magtigers, wyders, voorbehoudende „ het regt, om daartegen zodanige verdere „ aantekening te doen, als zy, naar 't gewigt „ en gevolg der zaake, zouden te raade wor- „ den." Haarlem, Schoonhoven, Enkhuizen, Edam en Purmerende verklaarden zig ongelaſt. Doch van de Vroedſchappen deezer vyf Steden en van Hoorn kwam, eerlang, ſchryyens aan de Vergadering van Holland van verſchillenden inhoud. Haarlem hieldt de Verklaaring voor aanſtootelyk; doch deedtze egter mede, uit inſchikkelykheid. Schoonhoven en Hoorn voegden zig rondelyk by de andere Leden. Enkhuizen verklaarde zig, omtrent als Haarlem. Edam en Purmerende, wat ronder. Doch de meeſten bedongen de ſpoedige inleiding van den Prinſe in den Raad van Staate (c), die ook terſtond hierop volgde: alle welke byzonderheden wy hier te liever melden, om dat 'er uit blykt, dat

(c) Reſol. Holl. 24 *May* 1670. *bl.* 116 *enz.*

1670. dat verſcheiden' Hollandſche Steden, en Amſterdam zelf, meer en meer, begonden te neigen, om den Prins van Oranje te bevorderen. Zo veel invloed hadt, naar 't ſchynt, de vrees voor nieuw misnoegen met den Koning van Groot-Britanje, dien men wel wiſt, dat zeer gezet was op de bevordering van zynen Neeve.

De Prins van Oranje reiſt naar Engeland.

Ook vertrok de Prins, in Slagtmaand (*d*), naar Engeland, met oogmerk, zo BURNET ſchryft (*e*), om voldoening te vorderen van 't gene Karel de I. zynen Huize ſchuldig gebleeven was, en te gelyk, om te beproeven, welke poogingen de Koning, zyn Oom, gezind zou zyn aan te wenden, om hem te bevorderen tot de waardigheden, door zyne Voorzaaten, voorheen, in den Vereenigden Staat bekleed. Dezelfde Hiſtorieſchryver voegt 'er by, uit 's Prinſen eigen mond „ dat Karel „ de II. hem zogt afkeerig te maaken van „ den Hervormden Godsdienſt, en ſmaak te „ geeven van den Roomſchen, welken de „ Koning zelf, heimelyk, toegedaan was: „ doch dat de Prins, geenen zin getoond „ hebbende in 's Konings redenen, niet dan „ algemeene beloften verwierf, dat de ſchuld, „ die de Prins kwam vorderen, afbetaald zou „ worden, en dat de Koning hem den Staaten zou aanpryzen, tot het bekomen der bekende hooge waardigheden, zonder hem, „ tot dit laatſte einde, eenigen daadelyken „ by-

(*d*) Reſol. Holl. 3 *Oct*. 1670. *bl.* 59. Holl. Merc. van 1670. *bl.* 39, 132.

(*e*) Hiſt. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 273.

„ byſtand te willen toezeggen." Of 'er, wyders, ook eenige poogingen gedaan zyn, om den Prins te trekken in het heimelyk Verbond tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje, waarin men, gelyk wy boven (*f*) zagen, plaats voor hem ſcheen te willen open houden, heeft, onzes weetens, niemant aangetekend. De Prins keerde, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, in Holland, te rug (*g*). 1670.

XVI. Eenige Perſoonen in den Haage over verbooden' verſtandhouding geſtraft.

Hier, waren, in 't voorjaar, wederom eenige Perſoonen in hegtenis geraakt, over verbooden' verſtandhouding. De voornaamſte van deezen, *Abraham Keizer*, was eertyds in dienſt geweeſt van den Reſident Lieuwe van Aitzema, die, in den jaare 1669, overleeden was. Sedert, was hy geworden Onderklerk van de Klerken der Provincie van Friesland, in de Griffie der Generaliteit. Hy beleedt, gevat zynde „ dat Aitzema, dagelyks, berigt plagt te krygen van 't gene „ ter algemeene Staatsvergaderinge voorviel, al werdt het zelfs niet in de Regis„ ters gebragt, uit den mond van Bootsma, „ die, wegens Friesland, of uit dien van den „ Heere van Palland, die, wegens Overyſſel, „ ter Generaliteit was afgevaardigd; en dat „ hy, Keizer, en eenige andere Klerken hem „ voorzagen van alle Brieven en Stukken, „ welken zy konden magtig worden." Hy voegde hierby „ dat Aitzema gewoon was, „ briefwiſſeling en verſtand te houden, met „ bui-

(*f*) *Bladz.* 420.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 8, 12.

1670. „ buitenlandſche Hoven, zelfs met Engeland en met den Biſſchop van Munſter, ten „ tyde van den jongſten oorlog (2), en met „ de Gezanten van Spanje, Zweeden en Brandenburg, hebbende hy zelfs zeker geheim „ beſluit, wegens de verzamelplaats van 's „ Lands Vloote, naar Engeland willen overzenden: 't welk Keizer egter zeide voorkomen te hebben. Voorts, zou Aitzema, voor „ deeze briefwiſſeling geduurende den oorlog, tien- of elfduizend guldens in 't jaar „ getrokken hebben van het Engelſche Hof." Maar Keizer zelf hieldt verſtand met Pompone, Ambaſſadeur van Frankryk, en met de Engelſchen; leverende hy de ſtof, waaruit zekere *du Ha*, ook voorheen Klerk van Aitzema, de brieven opſtelde. Ook verzorgde hy den Gezanten van Spanje, Zweeden en Deenemarke de gewigtigſte ſtukken en beſluiten van den Staat, welken hy bekomen kon, zig, om 'er afſchriften van te krygen, bedienende van verſcheiden' Klerken der Generaliteit, twee van welken, *Jan Peſſer* en *Willem Hoppeveld*, met hem in hegtenis geraakt waren. Zy kreegen allen drie hun vonnis van 't Hof, op den tweeden van Bloeimaand. Keizer werdt met het zwaard over 't hoofd geſtraft, en ten eeuwigen dage gebannen. Hoppeveld ſtondt te pronk, met een' brief op de borſt, waarop *meineedig* geſchree-

(2) Uit THURLOE's *Papers*, blykt ook, dat hy, ten tyde van Kromwel, met Engeland, briefwiſſeling gehouden heeft.

ſchreeven was, en werdt ook, voor altoos, gebannen. Maar aan Peſſer werdt, ſlegts voor tien jaaren, het Land ontzeid. Keizers goederen werden verbeurd verklaard. De anderen twee alleen in de koſten der Regtspleeginge verweezen (*b*). 't Was noodig, de verbooden' verſtandhouding met uitheemſche Mogendheden te ſtuiten en te ſtraffen, voornal in eenen tyd, dat men voor oorloge bedugt was. Ten deezen einde, vonden de Staaten van Holland geraaden, een afſchrift van Keizers bekenteniſſe, waarin twee Afgevaardigden van Friesland en Overyſſel geraakt waren, over te zenden aan de Staaten deezer twee Geweſten, om daarop zo veel agt te ſlaan, als zy zouden vinden te behooren (*i*). Doch of hierop iet verders gevolgd zy, is my niet gebleeken. 1670.

Voor 't einde deezes jaars, verleenden de Staaten van Holland Oktroi aan de Stad Amſterdam, dat de penningen en 't ongemunt goud of zilver, beruſtende in de Wiſſelbank, daar ter Stede, tot geryf van den Koophandel en om 't ſteigeren der Munte te voorkomen, in den jaare 1609, opgeregt. op geenerhande wyze, zouden mogen bekommerd of * beſlaagen worden (*k*). Oktroi voor de Wiſſelbank te Amſterdam.

Den Griffier der algemeene Staaten, Nikolaas Ruiſch, op den tweeden van Slagtmaand, overleeden zynde, werdt Gaspar Fagel, Penſionaris van Haarlem, voorzien met dit Gaspar Fagel wordt Griffier.

(*b*) *Zie de* Sentent. *in de* Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 39, 41, 45.
(*i*) Reſol. Holl. 24 *May* 1670. *bl.* 122.
(*k*) Reſol. Holl. 16 *Dec.* 1670. *bl.* 39.

1670. dit Ampt (*l*), op aanpryzinge der Staaten van Holland (*m*).

XVII. Handel van Frankryk in Duitschland.

De Koning van Frankryk was, op 't einde van dit en in 't begin des volgenden jaars, nog al bezig, om de Duitsche Vorsten op te stooken tegen de Staaten, waartoe de Prins van Furstemberg hem, by aanhoudinge, de hand boodt. Hy hadt den Keurvorst van Keulen in zo verre gewonnen, dat deeze hem, eerlang, toestondt, Krygsvolk byeen te trekken binnen zyn gebied. Ook hadt de Bisschop van Munster een heimelyk Verbond gemaakt met Frankryk, ten nadeele der Staaten. Maar de Keurvorst van Brandenburg, hoe zeer men by hem aanhieldt, liet zig niet van de zyde der Staaten aftrekken (*n*).

1671.

De Koophandel der Vereenigde Gewesten wordt bekommerd in Frankryk.

Den oorlog tegen de Vereenigde Gewesten nu vastgesteld zynde aan 't Fransche Hof, haperde het slegts aan het uitvinden van schynbaare redenen om het aanvaarden der wapenen te billyken, voor 't oog der weereld. Lodewyk de XIV. hadt, sedert eenigen tyd, de Koopmanschappen, die uit deezen Staat naar Frankryk gevoerd werden, of verbooden, of zo zwaar belast, dat 'er de Nederlandsche Handelaars geen voordeel meer op zagen (*o*). De Staaten hadden hierop beslooten, eveneens te werk te gaan, en de Waaren, die de Franschen,

(*l*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 139.
(*m*) Resol. Holl. 9 *Nov.* 1670. *bl.* 9.
(*n*) PUFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 36, 17, 18, 20, 21. *p.* 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597.
(*o*) *Zie* VALKENIER Verw. Europa, I. *Deel*, *Bylaag. N.* 5. *bl.* 19.

schen, hier, met het meeste voordeel, plagten te slyten, of zwaar te belasten, of geheellyk te verbieden. Nogtans, was 'er een geheel jaar verloopen, eer men tot dit gewigtig besluit hadt konnen komen (*p*). Maar met den aanvang deezes jaars 1671, werdt de invoer van allerlei Brandewynen, by openbaaren Plakaate, verbooden: ook die van verscheiden Fransche geweeven' stoffen. Eenige anderen, waarvan de invoer nog vrystondt, werden met vyftig ten honderd op het inkomen belast. Op het honderd Fransch Zout, werdt eene belasting van twee honderd guldens gelegd. De vreemde Boter en Kaas werdt met vyfentwintig, de meeste vreemde Siroop met vyf ten honderd, op het inkomen, belast (*q*). Het Fransche Hof nam dit verbod en deeze belastingen ten hoogsten euvel, en, ontleende 'er, naderhand, één der redenen uit, om den Staaten den oorlog aan te doen. 1671.

De Staaten verbieden den invoer der Brandewynen en andere Fransche Waaren.

Aan 't Engelsche Hof, van waar van Beuningen, in Wintermaand des voorleeden jaars, te rug gekeerd was (*r*), geliet men zig nog, als of men zig aan het drievoudig Verbond zou houden, terwyl men bezig was, om eene Vloot toe te rusten, die tegen een der Leden van dit Verbond geschikt was. De Koning hadt, op 't einde des voorleeden jaars, het Parlement doen voorhouden „ dat Frank-

Toerusting in Engeland.

„ ryk

(*p*) Resol. Holl. 8 *Febr.* 26 *April*, 26 *July*, 13 *Nov.* 1670. *bl.* 25, 37, 31, 25.

(*q*) Zie Groote Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 164, 168, 169, 1374. Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 148.

(*r*) Resol. Holl. 14 *Febr.* 1671. *bl.* 61. Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 148.

1671. „ ryk en de Staaten zig, te lande en ter zee,
„ begonden te wapenen; dat het hierom on-
„ geraaden ſcheen, dat men, in Engeland,
„ ſtil zate; dat hy, deſhalve, bevel gege-
„ ven hadt, om, tegen de aanſtaande Len-
„ te, eene Vloot in zee te brengen; te meer,
„ om dat hy zig, by verſcheiden' Verdragen,
„ verpligt hadt, om zynen Bondgenooten,
„ des noods, met manſchap, te onderſteu-
„ nen. Dat, onder deeze Verdragen, byzon-
„ derlyk gerekend moeſten worden het drie-
„ voudig Verbond, en nog een ander, ge-
„ maakt met de algemeene Staaten; die, zo
„ wel als verſcheiden' anderen, zeer voor-
„ deelig waren voor het Ryk. Dat hy, hier-
„ om, verwagtte, dat het Parlement hem,
„ met eene aanzienlyke ſomme, tot onder-
„ houd der gemaakte Verbindteniſſen, on-
„ derſteunen zou." Uit welke aanſpraak, men ziet, dat de Koning zyn oogmerk, om de Staaten te beoorloogen, nog bedekt wilde houden voor 't volk: welk, in 't algemeen, van gedagten was, dat het houden van het drievoudig Verbond heilzaam was voor het Ryk. De Koning was hierom ook genood-zaakt, dit te onderſtellen, in de aanſpraak, welke hy aan 't Parlement hadt laaten doen, en die van zo veel kragt was, dat hem, eer-lang, twee millioen en vyfmaalhonderd duizend ponden ſterlings, voor den dienſt van het volgende jaar, werden toegeſtaan (*s*). Het Parlement beſloot, te eerder, tot deezen mer-

(*s*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 297. 298.

merkelyken onderſtand, om dat dezelve gehouden werdt, te zullen ſtrekken tot handhaavinge van het drievoudig Verbond. Het Engelſche Hof zogt dit niet ſlegts de Staaten; maar de Engelſchen zelven te doen gelooven. Zelfs ſcheen men, omtrent deezen tyd, in Engeland, te vermoeden, dat de Staaten van het drievoudig Verbond zouden afgaan. Doch zy deeden dit vermoeden, zo 't anders, waarlyk, by iemant plaats gehad heeft, wel haaſt verdwynen, door de aanbieding van een naauw verdedigend Verbond te willen ſluiten met Koning Karel (t). Maar hun voorſlag werdt niet aangenomen. 1671.

XVIII. Van Gend helpt zes Algierſche ſchepen veroveren.

Midlerwyl hadden de Staaten, die beide Groot-Britanje en Frankryk verdagt begonden te houden, reeds in 't voorleeden jaar, beſlooten, hunne Zeemagt merkelyk te verſterken. Zy hadden toen alleenlyk eenige ſchepen, onder den Luitenant-Admiraal van Gend, in zee gehad, die, vereenigd met eene Engelſche Vloot, onder den Vice-Admiraal Allen, in Oogſtmaand, ſlaags geweeſt was, met zes Algierſche Rooſſchepen, welken, na een gevegt van yyf of zes glazen, by nagt, op ſtrand gejaagd, en, des anderendaags, veroverd en verbrand waren (u). Doch op 't einde des jaars, werdt, op den voorſlag van Utrecht, ter algemeene Staatsvergaderinge, beſlooten, nog zesendertig ſchepen van oorloge, nevens eenige branders en galjooten, in

(t) Notul. Zeel. 8 Maart 1671. bl. 51.
(u) Miſſive van den Luit. Adm. van Gend in de Holl. Merc. van 1670. bl. 115.

1671. in zee te brengen (*v*): waarvan de koſten op drie millioenen begroot werden (*w*). 't Liep aan, tot in Zomermaand deezes jaars, eer deeze Vloot, over welke de Ruiter wederom het opperbevel kreeg, in ſtaat geraakte, om zee te konnen kiezen. Zy was geſchikt, om, tuſſchen de Maaze en Ooſtende, zo digt aan den wal, als bekwaamlyk geſchieden kon, te kruiſſen, en hadt laſt, om alle vyandlykheden te myden, behoudens de agting van den Staat (*x*). De Vloot leedt, op deezen Zomertogt, veel, door geduurige ſtormwinden, met naame op den twee-entwintigſten van Oogſtmaand: twee dagen waarna, zy eene ontmoeting hadt, die veel gerugts maakte, en hierom naauwkeurigiyk verdient beſchreeven te worden.

De Ruiter loopt met 's Lands Vloot in zee.

Een Engelſch Konings Jagt wil den Luitenant-Admiraal van Gend noodzaaken te ſtryken.

Verſcheiden' ſchepen van 's Lands Vloote, op den vierentwintigſten, na 't bedaaren van den ſtorm, zes of zeven mylen van Weſtkapelle, ten anker leggende, terwyl het ſchip van de Ruiter op zyde lag en krengde; zag men een Engelſch Konings Jagt, de *Merlyn* genaamd, voerende eene Britanniſche Vlag van de groote maſt, van den kant der Maaze, afkomen, en koers zetten naar Engeland. Terwyl het dwars door 's Lands Vloote zeilde, begroette het den Generaal de Ruiter, met eenige eerſchooten; die, vermids zyn ſchip op zyde lag, niet in ſtaat was, om dee-

(*v*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 147.
(*w*) Reſol. Holl. 2 *Octob.* 19, 26 *Dec.* 1670. *bl.* 55, 90.
(*x*) Reſol. Gener. *Martii* 2 *Juny* 1671. *by* BRANDT de Ruiter, *bl.* 636.

deeze beleefdheid, ſpoedig genoeg, te beantwoorden. Doch de Luitenant-Admiraal van Gend groette, terſtond, wederom met zeven ſchooten. De Ruiter ook, zyn volk aanpreſſende in 't krengen, voegde 'er, zo dra zyn ſchip wederom regt lag, nog negen ſchooten by, daar niet op geantwoord werdt. Middlerwyl, hadt het Jagt, terſtond na dat van Gend gegroet hadt, tweemaal op deezen geſchooten met ſcherp, om dat hy zyne vlag niet ſtreek, en het topzeil niet vallen liet. Van Gend zondt hierop zynen Kapitein aan het Jagt, om reden van dit ſchieten te vraagen. De Kapitein van het Jagt antwoordde, dat hy de Gemaalin van den Ridder Temple inhadt, en begeerde, dat men voor hem ſtreeke. Van Gend voer, hierop, zelf aan boord van 't Jagt, om Mevrouw Temple te begroeten, te gelyk, den Engelſchen Kapitein aandienende, „ dat hy, zonder uitdrukkelyk „ bevel, op onze eigen' kuſt, en voor een „ enkel Konings Jagt, niet zou hebben mo„ gen ſtryken; doch zo zyne Majeſteit van „ Groot-Britanje oordeelde, dat hem dit „ van regtswege toekwame, moeſt dit ge„ ſchil, tuſſchen hem en de Staaten, beſlegt „ worden." De Ruiter en de andere bevelhebbers der Vloote verſtonden toen ook, dat men, leggende, niet in de Britanniſche zee, maar op onze eigen' kuſt, ongehouden was, te ſtryken. Maar dit voorval werdt, in Engeland, gebruikt, om de gemoeden op te hitſen tegen de Staaten. Men ſtrooide uit, dat van Gend verklaard hadt, uitdrukkelyken

1671.

Misnoegen hieruit ontſtaan.

1671. ken laſt te hebben, om, noch vóór den Koning van Engeland, noch voor eenigen Koning ter weereld, te ſtryken. Men riep, dat de ſtandaard der Koningklyke Hoogheid veragt, en dat het regt der vlagge, hoogmoediglyk, geſchonden werdt; dat alle regtſchaapen Engelſchen zig deezen hoon hadden aan te trekken, en dat enkele ſchepen niet ſlegts, maar gantſche Vlooten, voor een enkel Konings Schip of Jagt, gehouden waren te ſtryken. De Ambaſſadeur Boreel zelf ſchreef aan de Staaten, dat de weigering van Van Gend, by 't Hof en by 't volk in Engeland, zeer zwaar gewoogen werdt. Zelfs vernam men, dat de Koning iemant naar den Haage zenden zou, om wegens 't gebeurde voldoening te eiſchen (y). Ondertuſſchen, melden ſommigen, dat het Jagt de Merlyn, voor zyn vertrek uit Engeland, bevel ontvangen hadt van de Admiraliteit, om de Vloot der Staaten op te zoeken, en, door ſchieten met ſcherp, tot ſtryken te noodzaaken (z). 't Welk, zo men 't aanneemt, duidelyk bewyſt, dat de Engelſchen thans geſchil zogten met de Staaten. Ook werdt het voorgevallene met de Merlyn, naderhand, één der redenen, waarmede de Koning van Groot-Britanje zyne oorlogsverklaaring tegen de Staaten zogt te billyken. 's Lands Vloot hieldt nog zee, tot omtrent het einde van Herfſtmaand, wanneer

(y) Secr. Reſol. Holl. 30 *July* 1671. III. *Deel*, *bl.* 133. Reſol. Holl. 3 *Octob.* 1671. *bl.* 94. BRANDT de Ruiter, *bl.* 631-636.

(z) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 307.

neer het ſtormagtig weder, waarvan zy eg- 1671.
ter, ten deezen tyde, kleine ſchade leedt, haar noodzaakte, in 's Lands havens in te vallen (*a*).

Onaangezien het misnoegen, welk men, in Engeland, toonde, over 't weigeren van 't ſtryken, ſcheen de Ambaſſadeur Boreel nog voor geene Vredebreuk te vreezen, ſchryvende, van tyd tot tyd, herwaards, dat de Koning hem verzekerde, dat hy by het drievoudig Verbond volharden zou, en de Staaten, zelfs tegen Frankryk, byſtaan, zo dit Ryk hun den oorlog aandeedt (*b*). Karel de II. geeft voor, by het drievoudig Verbond te willen volharden.

Doch men vreesde, in den Haage, het ergſte: en men bereidde zig, om, tegen 't volgende voorjaar, eene aanzienlyke Vloot in zee te brengen, waarvan de koſten, in agt maanden tyds, omtrent agt millioenen guldens (3) beloopen zouden (*c*). Te lande, ſtelde men zig ook eenigszins in ſtaat; doch niet met zo veel yver, als de tyds gelegenheid vorderde, ter oorzaake van het verſchil onder de Geweſten: welker ſommigen tot geene werving verſtaan wilden, ten ware men den Prins van Oranje aanſtelde tot Kapitein-Generaal, volgens eenen voorſlag van Gelderland (*d*): waartoe anderen, inzonderheid Holland, nog niet te beweegen waren. Zy be- XIX. Raadpleegingen op het aanſtellen van een Legerhoofd.

(*a*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 637.
(*b*) *Zie* BRANDT de Ruiter, *bl.* 638.
(*c*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 639.
(*d*) Reſol. Holl. 5 *Decemb.* 1671. *bl.* 39.

(3) Juiſt 7893970 guldens. *Uit geſchreeven Aantekeningen van deezen tyd.*

1671. beriepen zig, onder anderen, op het eenpaarig beſluit der Geweſten, in Bloeimaand des voorleeden jaars, genomen (e), waarby vaſtgeſteld was, dat men niet ſpreeken zou van den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal te verkiezen, voor hy den ouderdom van volle twee-entwintig jaaren bereikt zou hebben: 't welk eerſt in Slagtmaand des jaars 1672 zyn zou. Doch ſommigen bragten in bedenking, dat men, veelligt, door 't verheffen van den Prinſe, den Koning van Groot-Britanje, zynen Oom, zou winnen: 't welk hun reden genoeg ſcheen, om van het voorige beſluit af te wyken. De Raadpenſionaris de Witt, ziende de verſcheiden' van de voornaamſte Leden van Holland neigen, om den Prins verder te bevorderen, verſtondt, zo veelen meenden, laat genoeg, dat hy 't niet langer zou konnen tegenhouden. Hy beſloot dan, alleenlyk zorg te draagen, dat de magt van den Kapitein- en Admiraal-Generaal, door Inſtructien, bepaald werdt, en dat het Stadhouderſchap, volgens de voorige Beſluiten, voor altoos geſcheiden bleeve van het Kapitein- en Admiraalſchap-Generaal. Doch alzo wy gelegenheid gehad hebben, om veele egte aantekeningen en ſtukken, betreffende 't gehandelde over dit gewigtig onderwerp, te zien, en te onderzoeken, vertrouwenwe den opmerkenden dienſt te zullen doen, zo wy, hier, een eenigszins uitvoerig verſlag geeven van 't gene, omtrent de verkiezing van den Prinſe

Inzigten van den Raadpenſionaris de Witt op dit ſtuk.

(e) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 54.

ſe van Oranje tot Kapitein-Generaal, ter Vergaderinge van Holland, merkwaardigs, is voorgevallen. 1671.

De Staaten van dit Geweſt, op den vyfden van Wintermaand, eenigen uit hunne Vergadering gemagtigd hebbende, om te overleggen, op wat wyze, het werk van den oorlog, waarmede de Staat ſcheen gedreigd te worden, behoorde te worden beſtierd; hadden deezen geoordeeld „ dat men, weder „ om, gelyk voorheen, het opperbeleid der „ Krygszaaken behoorde op te draagen aan „ eenige Afgevaardigden te velde; dat men „ de opengevallen hooge Krygsampten, ter„ ſtond, behoorde te begeeven, de oude Re„ gementen te herſtellen, den Neder-Rhyn „ en Yſſel te ſterken, eene ſchans op te wer„ pen by Roveen, eenige kundige luiden naar „ de Grensſteden te zenden, om de bevelheb„ bers te dienen van goeden raad, en, ter„ ſtond, te treeden tot het ontwerpen van „ eene Inſtructie voor eenen Kapitein-Ge„ neraal, in welke, behoorlyk opzigt genomen werdt op de verzekering van 's Lands „ vryheid en veiligheid, en waarin ook be„ greepen waren de voorwaarden, vervat in „ de Akte van * Overeenſtemming onder de „ Geweſten van den eenentwintigſten van „ Bloeimaand laatſtleeden, voornaamlyk den „ afſtand van het Stadhouderſchap betref„ fende." De Leden, deezen voorſlag der Gemagtigden overgenomen hebbende (*f*), raad-

Voorſlag eeniger Gemagtigden van Holland op het werk van den oorlog.

* *Harmonie.*

(*f*) Reſol. Holl. 9 *Decemb.* 1671. *bl.* 60.

1671. raadpleegden, midlerwyl, onderling en met de Gekommitteerde Raaden, op 't gewigtigſte gedeelte van den zelven. De Gekommitteerde Raaden, verzogt om hun gevoelen vooraf te zeggen, verklaarden, op het punt van de aanſtellinge eens Legerhoofds, by monde van den Raadpenſionaris de Witt, „ dat 'er zwaare tyden voor den Staat op „ handen waren; dat de magtigſte Vorſten „ van Europa den Staat met oorlog dreigden; „ dat men, tot nog toe, geene vrienden hadt; „ dat het Land klein, en zwaar belaſt was, „ beloopende de laſten van Holland alleen, „ in oorlogstyd, tuſſchen de twintig en dertig millioenen, in 't jaar; dat men, hierom, „ bedagt moeſt zyn op het aanſtellen van zulk „ een Hoofd over 't Krygsvolk, welk den anderen Geweſten aangenaam zyn, en dezelven tot het rykelyk draagen in de gemeene „ laſten beweegen mogt; welk ook aan 't volk „ behaagde, en den meeſten luiſter gave aan „ de Krygsmagt van den Staat. Dat zy, Gekommitteerde Raaden, hierom, oordeelden, „ dat men den Prins van Oranje, die, binnen „ eenige maanden, twee-entwintig jaaren „ zyn zou, behoorde aan te ſtellen tot Kapitein-Generaal. Dat men Maurits wel aan 't „ hoofd geſteld hadt; toen hy maar agttien „ jaaren oud was. Dat de Prins van Condé, „ nog jonger zynde, een Leger hadt geboo„ den. Dat de Harmonie wel vorderde, dat „ de Prins twee-entwintig jaaren oud moeſt „ zyn; doch dat alle Reſolutien ſtilzwygens „ onderſtelden, dat het uitvoeren derzelven „ niet

De Gekommitteerde Raaden oordeelen, dat men den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal behoort aan te ſtellen.

„ niet met den welſtand des Vaderlands 1671.
„ ſtreede. Dat het gemeen belang nu de
„ aanſtelling van den Prinſe vorderde, al-
„ zo men hoop hadt, om Engeland hier-
„ door aan de hand te doen komen, en te
„ beweegen, om te volharden by het Ver-
„ bond; 't welk alleen magtig was, het on-
„ heil, dat den Landen dreigde, af te wee-
„ ren. Dat 's Lands zaaken wanhoopig ſtond-
„ den, al bleef Engeland maar onzydig;
„ alzo men zig, door het onderhouden van
„ zwaare Legers, binnen weinige jaaren,
„ in den grond bederven zou. Dat men,
„ Engeland op zyne zyde hebbende, niet te
„ vreezen hadt van Frankryk. Dat de groo-
„ te zaak hierom was, Engeland te win-
„ nen. Dat men hiervan, hoe eer hoe be-
„ ter, zyn werk maaken moeſt, om dat dit
„ Ryk, iets ondernomen hebbende ten na-
„ deele van den Staat, daarna, bezwaarly-
„ ker zou te beweegen zyn, tot het nee-
„ men van andere maatregels. Dat men,
„ hierom, niet alleen den Prins tot Kapi-
„ tein-Generaal behoorde te verheffen;
„ maar ook eene bezending te doen naar En-
„ geland, en den Koning, door eenen Am-
„ baſſadeur, die hem aangenaam was, om-
„ trent de vlagge, den Schotſchen Stapel en
„ de zaaken van Ooſtindie, voorſlagen laa-
„ ten doen, welken hem, insgelyks, be-
„ haagden. Dat men, in de Inſtructie voor
„ den Kapitein-Generaal, egter zorg moeſt
„ draagen, dat hy de wapenen van den Staat
„ niet misbruikte, en met alles zo veel ſpoed

1671. Gedagten der Leden van Holland hierop.

„ maaken, als mogelyk ware." De Edelen waren 't; in alles, eens met de Gekommitteerde Raaden. Maar Dordrecht verſtondt het anders, beweerende „ dat men niet afwyken mogt van de genomen' beſluiten, „ en, derhalve, niet ſpreeken, om den Prins „ Kapitein-Generaal te maaken, eer hy tweeëntwintig jaaren bereikt hadt. Dat de Prins „ den Predikanten en 't gemeen aangenaam „ was, erkende men; doch deeze aangenaamheid gaf geen geld, en zou 't eene „ jammerlyke regeering zyn, daar men naar „ de Predikanten zou willen luiſteren. Dat „ men niet wankelen moeſt, maar ſtandvaſtelyk blyven by de genomen' beſluiten. Dat „ men Engeland niet winnen zou, door 't bevorderen van den Prinſe. En al gebeurde „ dit ſchoon; moeſt men daarom ſlaaven „ worden? Dat men op geene uitheemſche „ aanpryzingen rekenen; maar den Prins, „ ondertuſſchen, als Lid van den Raad van „ Staate, eene eerlyke wedde toeleggen „ moeſt." Haarlem ſtemde met de Gekommitteerde Raaden. Delft zeide, dat het gevoelen der Stad bekend was. Leiden en Amſterdam waren 't ook met de Gekommitteerde Raaden eens. Gouda wilde zig aan de Akte van Harmonie houden; maar den Prins egter eene beter waardigheid dan die van Kapitein-Generaal opdraagen. Rotterdam ſtondt ſtil op eene omſtandigheid, betreffende de wedde van den Prinſe, waarvan ſommigen, meende men, ontydig geſproken hadden; zonder dat ik vind, hoe zig

zig deeze Stad, over 's Prinſen bevordering, verklaarde. Alkmaar ſtemde met Gouda. Hoorn verklaarde zig niet. Enkhuizen hieldt het met de Edelen en met Leiden. De andere Leden ſchynen, by deeze raadpleeging, niet tegenwoordig geweeſt te zyn. 't Bleek, midlerwyl, klaar genoeg, dat de meeſte Leden neigden, om den Prins te bevorderen. Men twyfelde niet, of de overigen zouden zig, eerlang, voegen: waarom beſlooten werdt, terſtond, aan het ontwerpen eener Inſtructie voor den aanſtaanden Kapitein-Generaal te arbeiden (g). 1671.

Men raadpleegt op het ontwerpen eener Inſtructie voor den Kapitein-Generaal.

De Leden der Vergaderinge, hiertoe gemagtigd, verſchilden, in 't eerſt, over 't inzigt, welk men, in het ontwerpen eener Inſtructie, behoorde te hebben. Allen warenze 't wel eens met de Gekommitteerde Raaden, dat men zorgen moeſt, dat hy, wien men de wapenen in handen ſtelde, dezelven niet keerde tegen 't Vaderland. Doch Amſterdam wilde over de Inſtructie raadpleegen, zonder opzigt te hebben op eenigen byzonderen Perſoon, om zo veel te beter te konnen waaken voor de vryheid. Leiden begreep, daarentegen „ dat men, over eene Inſtruc„ tie raadpleegende, moeſt raadpleegen over „ eene Inſtructie voor den Prins van Oranje, „ op wien de voorbehoedſels, welken men „ in de Inſtructie moeſt brengen, behoorden „ te zien. Dat 'er tweeërlei gevoelen in 't „ Land was, willende ſommigen den Prins „ ver-

(g) Beſoigne 8 *Decemb.* 1671. *ante prandium* Hs.

1671. „ verwerpen, en anderen hem als den eeni-
„ gen behouder van 't Vaderland hebben
„ aangezien. Dat men tuſſchen deeze twee
„ klippen doorgaan moeſt, en niet te veel,
„ noch te weinig van den Prinſe verwag-
„ ten (*b*)." Voorts, tradt men tot het nazien en onderzoeken van alles, wat, voorheen, by de aanſtelling van eenen Kapitein-Generaal, in agt genomen was: ook van de ontwerpen, voor eenige jaaren, door Holland, gemaakt, op de aanſtelling van een Provinciaal Overhoofd over 't Krygsvolk, en van 't gene verder, in dit ſtuk, eenig licht geeven kon: waarmede verſcheiden dagen geſleeten werden (*i*). De Gekommitteerde Raaden van beide de Kwartieren ontwierpen, eerlang, eenige punten, die, in de Inſtructie, zouden moeten komen, en op deezen zin uitliepen: 1. „ dat de Kapitein-Ge-
„ neraal geen Stadhouder zou mogen zyn
„ van eenige Provincie, en derhalve ner-
„ gens de Wet beſtellen, noch ampten be-
„ geeven. 2. dat hy geene Patenten zou gee-
„ ven; maar dat men zig, in 't geeven der
„ Patenten, houden zou aan de Reſolutie
„ van den zesden van Zomermaand des jaars
„ 1651 (*k*). 3. Dat hy in geenen dienſt of
„ eed van eenige uitheemſche Mogendheid
„ zou mogen zyn, de Leenmans eed en
„ dien der Ridderorde van den Kouſeband
„ egter uitgenomen. 4. Dat hy zig niet zou
„ moei-

Punten, door de Gekommitteerde Raaden opgegeven.

(*b*) Beſoigne 12 *Decemb.* 1671. *ante prandium MS.*
(*i*) Beſoigne 17, 18, 21 *Dec.* 1671. 11 *Jan.* 1672. *MS.*
(*k*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 186.

„ moeijen met den Godsdienſt, Regeering, 1671.
„ Regtsoefening, of Geldmiddelen: ook niet
„ met geſchillen onder de Geweſten, ten
„ ware hy daartoe verzogt werdt. 5. Dat
„ hy, buiten laſt der byzondere Staaten,
„ geen gezag zou oefenen in eenig Geweſt,
„ of omtrent eenige Leden, Steden, Re-
„ genten of ingezetenen van het zelve. 6.
„ Dat hy, onder de Afgevaardigden te vel-
„ de, ſtaan zou.". Omtrent deeze *zes* pun-
ten, waren 't de Gekommitteerde Raaden
allen eens; doch daar was een *zevende*, waar-
omtrent zy verſchilden. Die van 't Noor-
derkwartier begreepen, dat men den Prins,
ſlegts voor éénen veldtogt, behoorde aan
te ſtellen. Die van 't Zuiderkwartier waren
't hierover oneens, meenende ſommigen,
dat men hem voor zyn leeven, anderen dat
men hem ſlegts voor éénen veldtogt verkie-
zen moeſt. En omtrent dit laatſte punt,
waren de Leden ook verdeeld. De Edelen,
Haarlem, Leiden en Enkhuizen wilden den
Prins, voor zyn leeven; Dordrecht, Delft,
Rotterdam en Hoorn ſlegts voor éénen veld-
togt aangeſteld hebben. De eerſten bedien-
den zig, tot ſtaaving van hun gevoelen,
voornaamlyk, van deeze redenen: „ dat al-
„ le waardigheden voor het leeven, of tot
„ kennelyk wederzeggen toe, plagten be-
„ geven te worden. Dat zulks de Ampten,
„ met meer yver en luſt, deedt bekleeden.
„ Dat een Kapitein-Generaal, voor zyn
„ leeven aangeſteld wordende, meer agting
„ hadt onder 't Krygsvolk. Dat men den

Verſchil onder de Leden, of men den Prins, voor zyn leeven, of voor éénen veldtogt, behoorde aan te ſtellen.

Redenen voor de eerſte meening.

1671. „ anderen Geweſten, welken men, in de
„ Akte van Overeenſtemming, zulke merk-
„ waardige punten afgedongen hadt; het
„ genoegen behoorde te geeven van den
„ Kapitein-Generaal, voor 't leeven, aan
„ te ſtellen. Dat de gemelde Akte van gee-
„ ne bepaaling ſprak, en dat de Geweſten
„ zig aan dezelve niet gehouden zouden re-
„ kenen, zo menze bepaalen wilde. Dat,
„ by het eeuwig Edict, genoegzaam ge-
„ zorgd was voor de vryheid. Dat men den
„ Prins Stadhouder zou konnen maaken,
„ wanneer hy niet te velde was, indien hy
„ maar voor éénen veldtogt tot Kapitein-
„ Generaal aangeſteld geweeſt was. Dat,
„ voorheen, de vryheid gevaar liep, toen
„ de Kapitein Generaal te gelyk Stadhou-
„ der was, waarvoor men nu niet te vree-
„ zen hadt; vooral niet, als hy, by zyne
„ Inſtructie, zo bepaald werdt, als de Ge-
„ kommitteerde Raaden hadden voorgeſlaa-
„ gen. Dat men, den Prins tot wederop-
„ zeggens toe aanſtellende, hem van zyne
„ waardigheid zou konnen verlaaten, in ge-
„ val hy zig, door Huwelyk, verbonde met
„ 's Lands vyanden; hoewel 't ook niet on-
„ gemeen ware, dat de naaſte vrienden el-
„ kanderen den oorlog aandeeden. Dat,
„ eindelyk, de vrede eerder te wagten was
„ wanneer de Prins, door dezelve, niet
„ ontzet werdt van zyne waardigheid; daar
„ hy tot oorlog neigen zou, wanneer zyn
„ aanzien aan tyden van oorlog bepaald was."

Redenen Doch zy, die den Prins, ſlegts voor éénen veld-

veldtogt, tot Kapitein-Generaal wilden aangesteld hebben, beriepen zig, hiertegen, op verscheiden' voorgaande Staatsbesluiten inhoudende, dat men nimmer een Overhoofd over 't Krygsvolk stellen zou, dan voor éénen veldtogt. Zy voegden 'er by, „ dat het zorgelyk ware iemant de wapenen, voor altoos, te betrouwen. Dat zulk „ een Overhoofd altyd op oorlog gesteld „ was, al verderde het belang van den Staat, „ dat men vrede maakte. Dat hy het Krygsvolk zou willen aanhouden, en dus 's „ Lands geldmiddelen *den rug in ryden*. Dat „ een altoosduurend hoofd over de Legers „ gevaarlyk voor de vryheid was, gelyk de „ bevinding geleerd hadt. Dat de oude Batavieren geene aanblyvende Legerhoofden „ plagten te kiezen (*l*). Dat zulke Legerhoofden de vrede te ligt konden stuiten, „ en de wapenen misbruiken. Dat de andere Gewesten zouden vergenoegd zyn, dat „ de Prins in den Raad van Staate was. Dat „ zy hem geen' Stadhouder zouden maaken, voor hy twee-entwintig jaaren was, „ op dat zy hem niet van 's Kapitein-Generaalschap zouden mogen verstaeken. Dat „ zy 't, veelligt, daarna zouden doen, als „ hy geen Kapitein-Generaal werdt; doch „ dat men dan, hierover, eerst behoorde „ te raadpleegen, hem nu alleenlyk aanstellende voor éénen veldtogt." Andere Leden deeden voorslagen, die tusschen beide gin- 1671. voor de tweede meening. Sommige Leden gaan tus-

(*l*) *Zie I. Deel, bl. 33.*

1671. gingen. Amsterdam, meest neigende om den Prins, voor zyn leeven, te verkiezen, dagt egter, dat men hem last, by voorraad, en tot wederopzeggens toe, zou konnen geeven. Gouda begreep het, zo als Amsterdam; doch voegde 'er by, dat men 's Prinsen *Commissie*, by elken veldtogt, behoorde te vernieuwen. Alkmaar verstondt het, als Gouda (*m*). 't Ontwerp der Instructie voor den Kapitein-Generaal, sedert, goedgekeurd zynde, ter Vergaderinge van Holland, werdt ter algemeene Staatsvergaderinge overgeleverd (*n*), daar men, by raade van den Raad van Staate, eerlang, een Ontwerp maakte, welk, in de voornaamste opzigten, overeenkwam met dat van Holland (*o*). Men ontwierp ook eenen voet, om den Prins op te draagen de magt, om de Krygsampten, te velde openvallende, te begeeven. 't Groot verschil bleef alleen, of men hem voor altoos of voor éénen veldtogt zou aanstellen. Zes Gewesten en verscheiden' Leden van Holland waren van het eerste, eenige andere Leden van Holland van het tweede gevoelen. En de twist hierover was oorzaak, dat men, over de aanstelling van den Prinse, waarvan verscheiden' andere gewigtige zaaken afhingen, tot geen besluit komen kon.

schen beide.

Men komt tot geen besluit.

XX. Berigt dat de be-

De raadpleegingen over 't verheffen van den Prinse tot Kapitein-Generaal maakten, bin-

(*m*) Besoigne 11 *Decemb.* 1671. *MS.*
(*n*) Resol. Holl. 23 *Decemb.* 1671. *bl.* 96.
(*o*) Resol. Gener. *Mart.* 5 *Jan.* 1672.

binnen en buitens Lands, veel gerugts, en, veelligt, werdenze door den Raadpenſionaris de Witt, te langer draagende gehouden, om te beproeven, of zy ook eenigen invloed hebben zouden, op de Hoven van Frankryk en van Groot-Britanje. Wy hebben, uit deeze raadpleegingen zelven, reeds gezien, dat men Karel den II. beoogde te winnen, door het bevorderen van zynen Neeve (p). Ook ſchreef Boreel, omtrent deezen tyd „ hoe hem van een' voornaam' Engelſch' „ Staatsdienaar verzekerd ware, dat het veel „ goeds zou doen, zo de Staaten eene aan„ genaame bevordering deeden, die zy, vol„ gens de orde der Regeeringe, doen kon„ den (q):" waarmede hy, ongetwyfeld, zag, op de aanſtelling van den Prinſe tot Kapitein-Generaal. Doch zo aangenaam als 's Prinſen bevordering in Engeland ſcheen te zullen wezen, zo onaangenaam moeſt zy, dagt men, in Frankryk zyn, en dit, misſchien, den Koning beweegen, om een weinig aan de hand te komen. Maar het Franſche Hof, zig van Karel den II. verzekerd hebbende, ſchroomde de verheffing van den Prinſe van Oranje niet meer, en kreunde zig luttel aan de behoudenis der tegenwoordige Regeeringe. 't Welk wy, om Frankryks inzigten nader open te leggen, der moeite waardig agten, hier, een weinig omſtandiger, voor te draagen.

1671. vorderoring van den Prinſe aangenaam zyn zal aan 't Engelſche Hof.

Wy

(p) *Voiez auſſi* RAPIN *Tom.* IX. *p.* 316, 317.
(q) Miſſive *van den* Ambaſſad. J. BOREEL *in date* 8 *Jan.* 1672. *MS.*

1671. Oorzaak van Frankryks verandering van inzigt, op de bevordering van den Prinse.

Wy hebben, in 't voorgaande gedeelte deezer Hiſtorie, dikwils, aangemerkt, hoe Lodewyk de XIV. het van zyn belang rekende, dat de Raadpenſionaris de Witt in 't bewind, en de Stadhouderlooze Regeering in wezen bleeven. Hy vreesde, gelyk de Witt, dat de Prins, naauw vermaagſchapt met Groot-Britanje, de Vereenigde Gewesten te afhangkelyker maaken mogt van dit Ryk, wanneer hy 'er 't hoog bewind, in zaaken van oorloge en Regeeringe, in handen kreeg (r). Hieruit ontſtondt de oorlogsverklaaring tegen Groot-Britanje; hoe weinig nadeels 'er ook door mogt toegebragt zyn aan de Engelſchen. Uit deeze oorzaak, was ook, te vooren al, Pradel afgezonden, om de Staaten by te ſtaan tegen den Biſſchop van Munſter; waarop, eerlang, de Vrede met den Biſſchop en met den Koning van Groot-Britanje gevolgd was, die den Staat der tegenwoordige Regeeringe, aan 't wankelen gebragt door den oorlog, wederom beveſtigd hadt. Doch het drievoudig Verbond, welk hierop volgde, en Lodewyk den XIV. noodzaakte, tot het teekenen der Vrede met Spanje, vervreemdde hem t'eenemaal, van den Raadpenſionaris de Witt en van de Staaten: en deedt hem, eerlang, het beſluit neemen, om hun den oorlog aan te doen. Hy voorzag, ongetwyfeld, wel, dat hieruit de omkeering der tegenwoordige Regeeringe, het bederf van den

(r) *Zie* hier voor, *bl.* 133, 152, 177, 189, 203.

den Raadpenſionaris, en de verheffing van den Prinſe van Oranje te wagten was; doch hiervan voorſpelde hy zig geen nadeel, zo hy Karel den II. vooraf in zyne belangen kon overhaalen, waarvan hy terſtond zyn werk maakte, en 't welk hem, eerlang, gelukte. Hy bragt zig, vermoedelyk, te binnen, 't gene hem, al voor lang, door d'Estrades geſchreven was „ dat Frankryk zig „ niet te zeer kanten moeſt tegen de ver- „ heffing van den Prinſe van Oranje; die, „ zeide hy, verſtand en verdienſten hadt, „ zeer * bedekt was, en niets verzuimde, „ om zyne oogmerken te bereiken (s); om „ dat hy bedugt was, dat men hem, by ver- „ andering van tyden, bezwaarlyk in de „ belangen van Frankryk zou konnen over- „ haalen." Waarby de Gezant gevoegd hadt, „ dat de Koning den Prins aan zig behoor- „ de te verbinden; houdende hy zig verze- „ kerd, dat de Prins, zo verſtandig, ſtaat- „ zugtig en geneigd ten oorloge als hy was, „ niet zou konnen nalaaten, zig naauw ver- „ eenigd te houden met zyne Majeſteit. „ Het ondersteunen van de Witt zou, dagt „ hy, den Koning geen voordeel meer kon- „ nen doen - -; maar zo de Prins van O- „ ranje herſteld was in de waardigheden zy- „ ner voorzaaten, zou hy zig wel haaſt zo „ veele vrienden weeten te maaken, dat de „ Staaten beſluiten zouden, den Koning te „ helpen tegen Spanje. Zyn belang lag hier- „ in,

1671.

* diſſimulé.

(s) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 245.

1671. „ in, konnende hy nimmer opklimmen tot „ het aanzien, welk zyne voorouders bereikt „ hadden, zo lang de Staaten niet waren in„ gewikkeld in eenen oorlog te lande (*t*)." Om zulke en diergelyke redenen, heeft de Koning van Frankryk, naar 't ſchynt, geoordeeld, dat hy, met Groot-Britanje verbonden zynde, niets te dugten hadt van de verheffing des Prinſen van Oranje, ſchoon dezelve ligtelyk zou konnen ſtrekken tot vermindering van 't gezag van de Witt en van eenige anderen, aan welken hy zig thans weinig liet gelegen zyn. Ook vindt men niet, dat hy eenige aanmerking gemaakt hebbe, op 't gene hem van de raadpleegingen op de aanſtelling van den Prinſe mogt ter ooren gekomen zyn.

XXI. Verdere verwyderingtuſſchen Frankryk en de Staaten.

De Ambaſſadeur de Groot ontdekte haaſt zo veel van de inzigten van 't Franſche Hof, dat hy, reeds in Slagtmaand, herwaards ſchreef „ dat de oogmerken konden veran„ deren; maar dat de haat onverzettelyk „ was; dat de Koning van Engeland oor„ zaak van al 't kwaad was, als hebbende „ de party verlaaten; dat Frankryk, hei„ melyk, verbonden was met Engeland, om „ eene Vloot van veertig ſchepen te voe„ gen by zeſtig Engelſchen, en dat de Ko„ ning nog bleef arbeiden, om andere Mo„ gendheden op te hitſen tegen de Staaten, „ of te beweegen tot onzydigheid (*u*)."

De

(*t*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 380, 381.

(*u*) *Zie* BRANDT de Ruiter, *bl.* 638. WICQUEFORT Ambaſſ. *Tom.* II. *p.* 411.

De verwydering tusschen Frankryk en de Staaten nam toe, sedert dat de Koning, voortvaarende met het verzwaaren der belastingen op de Nederlandsche Waaren, de Staaten gedrongen hadt, om, by Plakaat, den tweeden van Slagtmaand gedagtekend, den invoer der Fransche koele wynen, azynen, kanafassen, papieren en kastanjen te verbieden (v). Dit verbod verwekte nieuw misnoegen, in Frankryk. Men schroomde niet, ten Hove, te zeggen „ dat het geen „ Gemeenebest voegde, tegen zo groot een' „ Koning op te staan:" hoewel sommigen genoeg te kennen gaven, datze de Vloot der Staaten vreesden, hebbende zy wel honderdduizend man noodig, om hunne kusten te beveiligen tegen eene landing. En deeze aanmerking hadt Frankryk, voornaamlyk, bewoogen, om zig met Engeland te verbinden. Voor de Landmagt der Staaten, waren de Franschen geheel niet bekommerd, en schreef de Groot „ dat men, aan 't Fran„ sche Hof, beter dan hier te Lande, wist, „ hoe slegt het, op de grenzen, gesteld wa„ re (w)." Ik weet niet, of Frankryk, ten deezen tyde, of wat vroeger, in dit zelfde jaar, den voorslag deedt, waarvan de Groot gewaagt, in eenen zyner brieven. De Franschen begeerden, naamelyk, dat de Staaten Spanje, door eene overgifte van gelyke waarde, bewoogen, tot het afstaan van Yperen

1671.

(v) Groot-Plakaatb. III. *Deel, bl.* 272.

(w) Missiven van P. DE GROOT *van* 8 *en* 11 *Jan.* 1672. *MSS. Zie ook* BRANDT de Ruiter, *bl.* 638.

1671. ren aan Frankryk, waardoor, zeidenze, de oorlog zou konnen voorkomen worden. De Groot gaf de Witt, terſtond, kennis van deezen voorſlag; doch deeze zou denzelven in den wind geſlaagen hebben (x).

XXII. De Staaten ſchryven eenen beleefden Brief aan den Koning van Frankryk.

De algemeene Staaten, geen twyffel meer ſlaande aan de waarheid van 't gene hun, van alle kanten, aangaande Frankryks oogmerken, ter ooren kwam, lieten, op den tienden van Wintermaand, eenen beleefden Brief aan den Koning afgaan, waarin zy, vooraf erkend hebbende, hoe zeer zy, van ouds, in de Koningen van Frankryk gehouden geweeſt waren, verklaarden „ dat het „ moeilyk viel, geloof te ſlaan aan de ge„ rugten, die hun, dagelyks, voorkwamen, „ dat zyne Majeſteit zig tegen hen toeruſt„ te ten ſtryde; dat zy, zig zelven maauw„ keuriglyk onderzogt hebbende, niet kon„ den vinden, dat zy den Koning eenige „ billyke oorzaak van misnoegen gegeven „ hadden; dat zy, hierom, te minder den„ ken konden, dat de regtvaardigheid, die „ zyne bedryven beſtierde, zou konnen ge„ hengen, dat hy de wapenen opname tegen „ zyne oudſte en getrouwſte Bondgenooten, „ zonder vooraf bekend te maaken, over „ welke zaaken, hy voldoening begeerde, „ 't Was 'er zo ver van af, dat zy hem eeni„ ge ſtof van ongenoegen zouden willen „ geeven, dat zy zig, in tegendeel, ſtipte„ lyk,

(x) Lettre de Mr. DE GROOT, de Cologne du 24e Octobre 1673.

„ lyk, meenden gehouden te hebben aan het 1671.
„ Verbond van den jaare 1662, en over-
„ boodig waren, te beteren, 't gene zy, door
„ onvoorzigtigheid, zouden mogen te kort
„ gekomen zyn. Zy erkenden wel, dat men,
„ ſedert eenigen tyd, niet al te wel over-
„ eengekomen was, in 't ſtuk van zeevaart
„ en koophandel; doch dit was hun zeer leed
„ geweeſt, en zy waren bereidwillig, om
„ nog alles te doen, wat in hun vermogen
„ was, om deeze zwaarigheden weg te nee-
„ men, en den Koning te overtuigen van
„ de zugt, welke zy hadden, om hem de eer
„ en agting op te draagen, welke men zy-
„ ner grootheid ſchuldig was; om hem, in
„ 't ſtuk van den Koophandel, alle voldoe-
„ ning te geeven, welke hy van zyne bes-
„ te en toegenegenſte Bondgenooten zou
„ konnen verwagten, en om zyne belangen
„ aan te kleeven, zo ver zulks, buiten be-
„ nadeeling hunner andere Bondgenooten,
„ zou konnen geſchieden. Zonder dan 's Ko-
„ nings toeruſtingen, te water en te lande,
„ te konnen regtvaardigen, durfden zy, ron-
„ delyk, verklaaren, dat zy zig niet wapen-
„ den, om iemand te beledigen, maar ge-
„ drongen, door den uiterſten nood, en door
„ de onvermydelyke verpligting, om hun-
„ nen ſtaat en onderzaaten te beſchutten;
„ van zins, om zig, terſtond, met vreugde,
„ te ontwapenen, wanneer men hen verlos-
„ te van de ongeruſtheid, in hen veroor-
„ zaakt, door de wapenen, die hun, van
„ alle kanten, ſcheenen te dreigen." Ten

be-

1671. beſluite, verklaardenze „ dat zy den Ambas-
„ ſadeur de Groot gelaſt hadden, zyner Ma-
„ jeſteit hunne meening, in een byzonder
„ gehoor, voor te draagen, met byvoeging
„ van alles, wat dienen kon, om den Koning
„ te overtuigen van de opregtheid hunner oog-
„ merken (y)."

XXIII. Geſprek van den Ambaſſadeur de Groot met Le Tellier.

De Groot, deezen brief ontvangen hebbende, verzogt gehoor by den Koning, welk hem, tegen den vierden van Louwmaand des jaars 1672, werdt toegezeid. Vooraf hadt hy een byzonder geſprek met *Le Tellier*, waarin hy ophaalde, welk eene naauwe gemeenſchap, oudtyds, tuſſchen Frankryk en den Vereenigden Staat geweeſt was; zonder te verzwygen, welke dienſten de Staaten, weleer, ten tyde van Henrik den IV., en by andere gelegenheden, aan Frankryk gedaan hadden; tevens te kennen geevende, hoe jammer het zyn zou, dat dit goed verſtand nu verbroken werdt. Le Tellier antwoordde „ dat de Koning zig, van
„ zyne zyde, altoos ſtipt aan de Verdragen
„ gehouden, en nimmer oorlog tegen de
„ Staaten verklaard hadt; doch dat hy niet
„ kon zeggen, wat 's Konings oogmerk, in
„ 't vervolg, zou mogen zyn." De Groot vertoonde hem, hierop „ welke nadeelige
„ gevolgen de oorlog voor Frankryk heb-
„ ben zou; hoe 'er bederf van landen en lui-
„ den, en verloop van koophandel en hand-
„ werken uit te wagten ſtondt; van welk
„ laat-

1672.

(y) *Zie* Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 174.

„ laatste, zelfs na 't sluiten der Vrede, geen volkomen herstel te hoopen was, zullende „ veele handwerkslieden, deens vertrokken „ zynde, zekerlyk nimmer wederkeeren." Hy voegde 'er by „ dat de Koning ook „ vyanden en afgunstigen vinden zou, voor- „ al als zyn Leger ver van de hand was." Le Tellier hernam „ dat zyne Majesteit, volgens een Verbond van den jaare 1669 (z), „ verpligt was, den Keurvorst van Keulen by „ te staan." Op het overige, kon hy niet antwoorden, maar nam aan, van alles verslag te doen (a). 1672.

XXIV. Aanspraak van de Groot aan den Koning van Frankryk.

Den bestemden tyd tot het gehoor gekomen zynde, dier de Groot zig, ter oorzaake zyner onpasselykheid, of om dat hy kwalyk ter gang was, met eenen draagstoel, naar S. Germain brengen, daar hy, drie Kamers doorgegaan zynde, den Koning, alleen, in een binnenvertrek, aantrof, hem den brief der Staaten overleverde, en aanspraak, overeenkomstig met den last der Staaten, en met den inhoud des briefs. Onder anderen, zeide hy, „ dat men de Staaten niet er- „ ger behoorde te handelen dan misdaa- „ digen, welken men niet gewoon was te „ straffen, dan na dat menze gehoord hadt. „ Dat men, zonder degen te trekken, zon- „ der krygsvolk te wagen, bloed te stor- „ ten of geld te spillen, voldoening zou kon- „ nen

(z) Voiez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 103.

(a) Missiven van den Ambassad. P. DE GROOT van 8 Januari 1672. MSS.

1672.

„ nen hebben, en dat hy zyner Majesteit
„ den roem gaarne gunnen zou van Europa
„ in vrede te hebben bewaard." Toen hy nithadt, antwoordde de Koning, met een verontwaardigend gelaat „ dat hy geenen brief
„ behoefde, die door alle Hoven gewandeld
„ hadt, hebbende hy daarvan reeds een af-
„ schrift in zynen zak; en dat hy zig gewa-
„ pend hadt, om dat de Staaten zig hadden
„ gewapend." De Groot hervatte „ dat men
„ bereid was zig te ontwapenen, zo men 't
„ geruft doen kon, en zelfs de Plakaaten, op
„ den Koophandel uitgegaan, wederom in-
„ trekken wilde." Waarop de Koning antwoordde „ dat hy bezig was met het verza-
„ melen zyner troepen, en met het uitrus-
„ ten zyner Vloote, en ondertusschen zulk
„ een besluit neemen zou, als met zyn be-
„ lang en met zynen roem best overeen-
„ kwame." 't Gesprek eindigde hiermede.

't Konings antwoord.

De Koning zondt de Groot, sedert, een antwoord toe op den brief der Staaten (b), welk, den zesden van Louwmaand, gedagtekend, en van deezen inhoud was: „ 't Was
„ hem aangenaam geweest, dat de Staaten
„ erkenden, in verscheiden gelegenheden,
„ van de Koningen, zyne voorzaaten, be-
„ gunstigd geweest te zyn; doch hy hadt wel
„ gewenscht, dat zy 't voorgevallene, se-
„ dert zyne komst tot de kroon, niet mog-
„ ten vergeten hebben; wanneer zy van hun
„ gedrag te hunwaards zo gunstig niet zou-
„ den

Brief des Konings aan de Staaten.

(b) Missiven van den Ambassad. P. DE GROOT van 1 January 1672. *MSS.*

„ den hebben konnen oordeelen, als zy nu 1672.
„ deeden. Ten minſte, zoudenze zig heb-
„ ben herinnerd, dat zy niet altyd de trouw
„ bewaard hadden, welke zy hunnen ou-
„ den Bondgenoot, die hun, in hunnen nood,
„ zo gereedelyk, bygeſtaan hadt, ſchuldig
„ waren. Veelligt, zouden hun dan ook de
„ nieuwigheden in den Koophandel, inge-
„ voerd ſedert den jaare 1662, niet zo on-
„ ſchuldig toeſchynen, als tegenwoordig.
„ Zo zy erkenden, gelyk zy voorgaven te
„ gelooven, dat de regtvaardigheid zyne
„ daaden beſtierde, behoefden zyne wape-
„ nen hen niet ongeruſt te maaken. Hy
„ ſtondt toe, dat hy zyne krygsmagt, te lan-
„ de en ter zee, verſterkt hadt, om dat hy
„ gezien hadt, dat zy de hunne vermeerder-
„ den; om dat zy hunne Vloot hadden ge-
„ zonden op zyne kuſten, en om dat zy, aan
„ alle Hoven, woelden, om verbindteniſſen
„ tegen hem te wege te brengen. Hierin
„ hadt hy alleenlyk voldaan aan de regels
„ der voorzigtigheid, en der zorge voor de
„ beſcherming zyner onderdaanen. Hy moeſt
„ 'er zelfs byvoegen, dat hy, met werven,
„ dagt voort te gaan, en zo dra hy zyne
„ Krygsmagt geſteld hadt in dien ſtaat, waar-
„ toe hyze dagt te brengen, zou hyze ge-
„ bruiken, zo als hy oordeelde, zyner *glo-*
„ *rie* of roem meeſt te betaamen; waarvan
„ hy aan niemant rekenſchap ſchuldig was.
„ Ondertuſſchen, beloofde hy zig 's Hemels
„ zegen over zyne regtvaardige voorneê-
„ mens, die, vertrouwde hy, goedgekeurd

1672. „ zouden worden van alle zulke Mogend-
„ heden, die zig niet, reeds voor lang, door
„ de Staaten, hadden laaten voorinneemen
„ tegen het Franſche Hof. Dit antwoord
„ hadt hy willen geeven op hunnen Brief,
„ die egter minder voor hem geſchreeven
„ was, dan voor andere Vorſten, aan welker
„ Hoven dezelven gelezen was, eer hy dien
„ hadt konnen ontvangen (c)." Uit dit ſchry-
ven, was ligtelyk te merken, dat men den
oorlog voor onvermydelyk hadt te houden,
ten ware de Staaten, gelyk de Groot ſchreef,
zig in zulk een' ſtaat wiſten te ſtellen, dat 's
Konings toeleg bezwaarlyker was uit te voe-
ren (d): waartoe zig nog weinig gelegenheid
opdeedt.

De Staaten ſluiten eene overeenkomſt met Spanje.

XXV. De Staaten hadden, tot nog toe, met gee-
ne Mogendheid, een verdedigend Verbond
konnen ſluiten, dan met Spanje: waartoe Be-
verningk, die, in den aanvang des voorlee-
den jaars, derwaards vertrokken, en, in
Oogſtmaand laatſtleeden, te rug gekeerd was
(e), den weg bereid hadt. De Regeering van
Spanje zondt, ten zelfden tyde, herwaards
Don Manuel Francisko de Lira, die, op den
zeventienden van Wintermaand, in den Haa-
ge, eene overeenkomſt ſloot met de Staaten,
waarby de twee Mogendheden zig verbon-
den, elkanderen, met al hunne magt, te zul-
len byſtaan, zo eene van beide, door Frank-
ryk,

(c) Hiſt. Holl. Mercurius van 1671. bl. 135.
(d) Miſſive van P. DE GROOT van 8 Jan. 1672. MS.
(e) Holl. Merc. van 1671. bl. 23, 125.

ryk, mogt worden aangetast (*f*). In Sprokkelmaand deezes jaars, wanneer de gemelde overeenkomst, die zeer geheim bleef (*g*), reeds bekragtigd was, beloofde men, geene Vrede of Bestand te zullen maaken met Frankryk, dan met gemeene bewilliging (*h*). De Spaansche Nederlanden waren zeer in hunnen schik, met deeze overeenkomst. Men was, aldaar, binnen weinige jaaren, tweemaal van Landvoogd gewisseld. De Markgraaf van Kastel-Rodrigo was, in den jaare 1668, opgevolgd, door *Don Inasko Melchior Fernandes de Velasko* en *Touar*, Konstabel van Kastilie, die, op de jagt zynde, door de Koninginne, tot Landvoogd verkooren, en, terstond, in zyn jagtgewaad, en zonder ander gevolg dan hy by zig hadt, herwaards gezonden was (*i*). Doch in 't jaar 1670, kwam *Don Joan Domingo de Zuninga*, *Graaf van Monterei* en *Fuentes*, zyne plaats bekleeden (*k*). En deeze heeft, zo lang hy Landvoogd was, de zyde der Staaten, standvastelyk, aangekleefd. 1672.

Wisseling van Landvoogden, in de Spaansche Nederlanden.

De Koning van Frankryk hadt zyne uiterste poogingen aangewend, om Spanje tot een verdedigend Verbond, of tot stilzitten te beweegen, zendende derwaards eenen buitengewoonen Gezant, die den Koning eene vergul-

(*f*) *Voiez* Du Mont Corps Dipl *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 155.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 177.
(*h*) Resol. Holl. 4, 5 *Maart* 1672 *bl.* 7. *Voiez aussi* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 162.
(*i*) Temple Brieven, N. I. *bl.* 15.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 106.

1672. gulde Koets, met agt witte muilezels, en der Koninginne een uurwerk ſchonk; en beloofde, dat Groot-Britanje zig verbinden zou, dat de Spaanſche Nederlanden niet zouden aangetaſt worden. Doch men hadt, in Spanje, geene ooren naar Frankryks voorſlagen (*l*).

XXVI. Verbond tuſſchen Frankryk en Zweeden.

In Zweeden, ſlaagde de Koning beter. Pompone, die dit Ryk en de Staatsdienaars kende, was, voor eenigen tyd, wederom derwaards gezonden. En men vernam, hier te Lande, in den aanvang deezes jaars, dat hy de Zweeden bewoogen hadt, om een jaar lang onzydig te blyven, mids daar voor eenen onderſtand van tweehonderdduizend Ryksdaalers genietende (*m*). Doch deeze tyding was ongegrond. Vaſter gaat het, dat er, op den veertienden van Grasmaand deezes jaars, onaangezien, de tegenkanting van eenige Ryks-raaden (*n*), te Stokholm, een verdedigend Verbond, voor den tyd van tien jaaren, geſlooten werdt, tuſſchen Lodewyk den XIV. en Karel den XI., welk, voornaamlyk, voorgegeven werdt, te ſtrekken tot handhaavinge der Weſtfaalſche Vrede van den jaare 1648. Zweeden beloofde, by dit Verbond, een Leger op de been te zullen houden, waartoe Frankryk, jaarlyks, zeshonderdduizend Ryksdaalers verſchaffen zou.

Doch

(*l*) Miſſive *van den* Ambaſſad. VALKENIER *van* 23 *Decemb.* 1671. *MS.*

(*m*) Miſſive *van den* Ambaſſad. DE GROOT *van* 8 *January* 1672. *MS.*

(*n*) *Voiez* Recherch. ſur les Alliance entre la France & la Suede. *p.* 65.

Doch by 't Verdrag, welk weinig byzonders behelsde, waren wel zeventien geheime punten gevoegd, die meer opmerking verdienden: „ De beide Koningen verbonden zig, elkanderen te zullen helpen, zo „ de Keizer, of eenig Duitsch Vorst een' „ van hun, tegen den inhoud der Westfaalsche Vrede, op den bodem des Ryks, bestondt te beoorloogen. Zo, in 't byzonder, de Keizer, of eenige Duitsche Mogendheid de Staaten der Vereenigde Gewesten tegen Frankryk hielpe, en daardoor de rust des Duitschen Ryks stoorde; zou Zweeden zig hiertegen, eerst op eene „ minzaame wyze, en, daarna, door de wapenen, verzetten. Zo Frankryk zig genoodzaakt mogt vinden, om de Steden, „ in 't Duitsche Ryk gelegen, en tegenwoordig bezet door de Staaten, aan te tasten, „ zou Zweeden de Heeren deezer Plaatsen „ zoeken te beweegen, om den Franschen „ geenen tegenstand te doen, en het tegendeel houden, voor eene Vredebreuk in 't „ Ryk." Schoon de Koning van Zweeden voorgaf, te denken, dat de Staaten der Vereenigde Gewesten hem dit Verbond, alleen gemaakt, om de rust in 't Ryk te bewaaren, niet kwalyk zouden konnen neemen; onderstelde men nogtans „ dat dit anders zou konnen uitvallen; in welk geval, Frankryk „ Zweeden bystand beloofde, zo anders dit „ Ryk, door de Staaten, mogt beledigd worden. Doch het Verbond zou, zo ver het „ opzigt hadt op de onluften, die, ter gele-

1672. Geheime punten van het zelve.

1672. „ genheid van den oorlog tuſſchen Frankryk „ en de Staaten, in het Duitſche Ryk, zou„ den mogen verwekt worden, niet langer „ duuren dan drie jaaren (o)." De inhoud van het zelve bewees ten volle, dat de Staaten geen voordeel altoos, en vermoedelyk nadeel te wagten hadden van Zweeden, in den oorlog met Frankryk.

XXVII. Karel de II. zendt Downing herwaards.

Maar Groot-Britanje, ſchoon 't al veel eerder de zyde der Staaten verlaaten hadt, ſcheen, gelyk de Groot, uit Parys, ſchreef (p), hen te willen ophouden, tot dat de Franſchen in de Vereenigde Geweſten zouden gevallen zyn. Ten dien einde, was de Ridder Downing herwaards gezonden (q), om de plaats van Temple te vervullen. Hy kwam, in 't begin van Louwmaand, in den Haage, voorgeevende, volkomenlyk gezind te zyn, „ om de verſchillen, ten beſte, te helpen „ byleggen, en water in den wyn, geen' „ wyn in het water te zullen doen; alzo hy, „ uit zig zelven, niet ſcherp was, maar, te „ vooren, de taal zyns Meeſters hadt moe„ ten ſpreeken (r)." Doch deeze zagte toon duurde niet lang. Op den twaalfden, klaagde hy, by geſchrifte „ dat 's Konings ſchip, „ de Merlyn, in Oogſtmaand laatſtleeden, „ een Oorlogsſchip ontmoet hadt, welk „ niet hadt willen ſtryken, en, drie dagen „ daar-

Zyne klagte over van Gend.

(o) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 166.
(p) Miſſive *van den* Ambaſſad. DE GROOT *van* 11 *January* 1672. *MS.*
(q) Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 185.
(r) *Uit* Aantek. *van de* Penſion. VIVIEN *en* Hop. *MSS.*

„ daarna, een ander, welk, insgelyks, gewei- 1674.
„ gerd hadt, het topzeil te laaten vallen. Dat
„ van Gend, hierop, aan boord van de Mer-
„ lyn gekomen was; en verklaard hadt,
„ geen' last tot stryken te hebben; maar dat,
„ daarover, in den Haage, gehandeld moest
„ worden. Dat hy hiertoe afgezonden was;
„ dat de Koning oordeelde, dat men hem
„ hooglyk beledigd, en, tegen de oude ge-
„ woonte en het negentiende Lid der Bre-
„ dasche Vrede, gezondigd hadt; dat hy,
„ deswege, spoedige en volkomen voldoe-
„ ning begeerde, waarna hy nu vyf maan-
„ den, vergeefs, gewagt hade. Dat alle de
„ Nederlandsche schepen behoorden te stry-
„ ken voor die van Groot-Britanje, en daar-
„ door 's Konings opperst gezag over de zee
„ erkennen; en dat van Gend, voorbeelde-
„ lyk, gestraft moest worden, om anderen
„ af te schrikken van diergelyk een wange-
„ drag (t)." De Staaten-benoemden, ter- Men handelt met hem, over 't stuk der Vlagge.
stond, Gemagtigden, om nader te handelen
met Downing; die, sedert, zynen eisch, in
een tweede Geschrift, herhaalde. In de on-
derhandeling met de Gemagtigden, beweer-
de hy „ dat het Regt der Vlagge niet steun-
„ de op het Bredasche Verdrag, maar, van
„ overoude tyden af, bezeten was, door de
„ Koningen van Engeland; dat het een punt
„ van regt was, niet van eerbewys; alzo
„ eerbewys altoos wedereerbewys vorder-
„ de,

(t) Memorie van den Ambassad. Downing van 21 Jan. 1674/5.

1672. „ de, welk hier niet te pas kwam." De Gemagtigden der Staaten hierop aanmerkende „ dat zy noch minder wilden, noch meer „ behoefden te doen, dan by het negentiende Lid der Bredaſche Vrede bepaald, en „ voor deezen gebruikelyk geweeſt was," antwoordde Downing „ dat hy niet gekomen „ was om te twiſten, en zig met geene ſchoolſche redekavelingen behelpen kon." Men hervatte „ dat de Staaten ſtipte bevelen hadden gegeven aan alle de Admiraalen, om „ zig te houden aan het negentiende punt „ der Bredaſche Vrede. Dat dit punt niet ſprak van het ſtryken van geheele Vlooten, „ voor een enkel ſchip of jagt. Dat men, „ volgens het zelve, ſtryken moeſt, *op zulk „ eene wyze, als, in voorgaande tyden, gebruikelyk geweeſt was.* Dat de Staaten overboodig waren, om te onderzoeken, wat „ van ouds gebruikelyk was geweeſt, en, „ zo men bevondt, dat geheele Vlooten voor „ een enkel ſchip geſtreeken hadden, zouden deeze erkennen, dat het nog behoorde te „ geſchieden, en niets liever zien, dan dat, „ op dit ſtuk, een vaſt reglement beraamd „ werde. Dat men te vrede was, alle eerbewys te toonen; doch hoopte, dat 'er „ niets nieuws gevergd zou worden." Voorts merkte men ook aan, tegen 't gene de Engelſchen, ſomtyds, dreeven „ dat de Britanniſche zee, in welke men ſtryken wilde, „ zig niet verder ſtrekte dan het Kanaal, „ geenszins tot in de Noordzee, noch op onze kuſten." Onder dit handelen, dat ettely-

lyke dagen duurde (*t*), zonder dat men elkanderen verſtaan kon, leverde Downing, op den derden van Sprokkelmaand, een derde Geſchrift over, waarin hy klaagde, dat men hem ophieldt met antwoorden, daarby voegende „ dat hy, 's daags te vooren, laſt „ gekreegen hadt, om te rug te keeren, en „ om een paspoort verzogt. Nogtans wilde „ hy goed verſtand zoeken te houden met de „ Staaten."

1672. Downing krygt laſt, om te verrekken.

De reden, waarom men Downing, van wege de Staaten, nog niet geantwoord hadt, was, dat de Gemagtigden niet eens waren, wat men hem behoorde te antwoorden. Beverningk ſloeg voor, dat men zou aanbieden overal te ſtryken voor de Engelſchen, mids 'er, van hunne zyde, wederom gegroet werdt. Doch de anderen meenden niet, dat men zig hiermede te vrede zou houden in Engeland (*u*). Eindelyk, zeide de Witt, in de Vergadering van Holland „ dat hy, des „ nagts, peinzende op 't ſtuk der Vlagge, in „ aanmerking genomen hadt, hoe men 't gemeen in Engeland eenen indruk zou zoeken te geeven, dat de Koning den Staaten „ geenen oorlog aandeedt, ten gevalle der „ Franſchen, maar om 't regt der Vlagge; „ dat hy, om den Engelſchen dit voorwendſel te benemen, den Koning wilde voorſlaan, dat hunne Hoog-Mogendheden, op „ den

De Staaten beſluiten veel toe te geeven, omtrent het punt der Vlagge.

(*t*) Secr. Reſol. Holl. 3, 4 *Febr.* 1672. III. *Deel*, *bl.* 217, 218. Secr. Reſol. Gener. *Merc.* 3 *Febr.* 1672.

(*u*) *Uit* Aantek. *van den* Penſionaris VRYBERG *dato* 3 *Febr.* 1672. *MS.*

1672. „ den grondslag eener redelyke vriendschap,
„ en mids zyne Majesteit, in gevolge van
„ het vyfde Lid des drievoudigen Verbonds,
„ den Staaten bystonde tegen Frankryk,
„ vrywilliglyk aanbooden en toestonden,
„ dat zo wel hunne gantsche Vloot als en-
„ kele schepen, voor een enkel Oorlogs-
„ schip, voerende 's Konings vlagge, gry-
„ ken zou, mids het enkelyk geschiedde,
„ om alle eere aan zo groot een' Monarch en
„ Bondgenoot te betoonen, en dat daaruit
„ geen bewys, ten nadeele der vryd vaart,
„ ontleend wierdt." De Vergadering van Holland bewilligde in het doen van deezen voorslag; doch Downing wilde dien niet aanneemen, voorgeevende, dat dezelve te laat kwam, en dat hy last hadt, om te vertrekken (v). Ook nam hy, kort hierop, zyn afscheid.

Downing laat hunne aanbieding af, en vertrekt.

XXVIII. Handeling van Boreel, met den Koning van Groot-Britanje.

De Staaten handelden, ondertusschen, door Boreel, met den Koning van Groot-Britanje; hem verzoekende, om den onderstand, beloofd by het drievoudig Verbond, uit hoofde van welk Verbond, schoon eerst van de Engelsche zyde voorgeslagen, zy nu, door Frankryk, met oorlog gedreigd werden. Doch Karel de II. hadt geene oonen naar dit verzoek. Hy toonde zig, in tegendeel, ten hoogste misnoegd op de Staaten, om dat zy 't punt der Vlagge zo lang onafgedaan lieten, en nog over eene andere zaak [hy zag op de

(v) Resol. Holl. 12 Febr. 1672. bl. 37. en uit Aanteken. van de Pension. VIVIEN en HOP van 4 Febr. 1674. MSS. BRANDT de Ruiter, bl. 640, 641.

de verheffinge van den Prinſe van Oranje tot Kapitein-Generaal] handelden, zonder te beſluiten; waardoor zy, zeide hy, der partyſchap gelegenheid gaven, om dezelve, tegen 't gevoelen van zes Gewesten en van de meeſte Leden van Holland, tegen te gaan (w). De Ambaſſadeur Boreel ſchreef, hierop, aan de Staaten „ dat de zaak van den „ Prinſe en van de Vlagge, ten ſpoedigſte, „ behoorde afgedaan te worden; dat men, „ den Prins bevorderende, den Koning; en „ 't regt der Vlagge erkennende, den Ko„ ning, den geheimen Raad en 't gantſche „ volk groot genoegen geeven, en mogelyk den oorlog voorkomen zou (x)." Hoewel, ten zelfden tyde, uit Frankryk, herwaards berigt werdt, dat de oorlog in Engeland vaſt ſtondt, al ware 't ſchoon, dat men hier den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal danſtelde (y). Ook ſchreef Boreel, kort hierna, dat het Verdrag tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje geſlooten en bekragtigd, en dat het Franſche geld, welk, in gevolge van het zelve, betaald moeſt worden, reeds in Engeland aangekomen was (z). De voorſlag, dien Downing niet hadt willen aanneemen, werdt, ſedert, door Boreel, aan den Koning gedaan, daar hy, insgelyks, van de hand 1672.

(w) Miſſive van den Ambaſſad. BOREEL van 16 January 1672. MS.
(x) Miſſive van den Ambaſſad. BOREEL van 29 January 1672. MS.
(y) Miſſive van een' Corresp. te Parys van 29 Jan. 1672. MS.
(z) Miſſive van den Ambaſſad. BOREEL van 30 January 1672. MS.

1672. hand geweezen werdt, begeerende den Koning niet, dat zyn volſtrekt regt van Opperhoerſchappye over de zee, in 't allerminſt, in twyfel werdt getrokken. Voorts, toonde hy zig misnoegd, over eene bezending des *Heeren van Montbas* naar Parys, met laſt, zo hy zeide, om den Koning van Frankryk open' kaart aan te bieden. Doch Boreel verzekerde hem, dat de reis van Montbas zulk een oogmerk niet hadt. Nog klaagde de Koning, dat men hem, door ſchampere Schilderyen, Gedenkpenningen en Schriften, ongeſtraft, gehoond hadt, in de Vereenigde Gewesten (*a*). Hy zag, hiermede, op het geſchilderd afbeeldſel van den Oud-Burgemeeſter Kornelis de Witt, waarby 't gebeurde te Chattam vertoond werdt, en welk men, op 't Stadhuis, te Dordrecht, te pronk gehangen hadt. Ook was 'er een Gedenkpenning gemunt op de Bredaſche Vrede, die, insgelyks, 't werk van Chattam vertoonde, en hierom den Engelſchen geweldiglyk ſtiet. Doch de ſtempel van deezen penning werdt, op hoog bevel, ingetrokken en vernietigd. 't Boek van *Joannes Lydius*, Predikant te Dordrecht, *Belgium glorioſum* of *'t Verheerlykt Nederland* genoemd, hadt den Engelſchen ook misbaagd. Nog willen eenigen, dat zy, onder den naam van *Pilaaren*, afkeurden zeker gedigt van den beroemden Vondel op de Bredaſche Vrede, genaamd *Vreêpilaar der vrye*

Klagten der Engelſchen, over ſchampere Schilderyen, Gedenkpenningen en Schriften.

(*a*) Miſſiven van den Ambaſſad. Borrel van 5, 6, 16 Febr. 1672. *MSS.*

t beleid van KORNELIS DE WIT, *Ruwaard van Putten*.

A. Schu

vrye *Nederlanden*, waarin 't werk van Chatham ook was afgeſchetſt (*b*); hoewel anderen meenen, dat het Engelſch woord *Pillars*, welk men voor *Pilaaren* neemt, oudtyds, ook de opſchriften, op de keerzyde der penningen, betekend heeft (*c*). Eindelyk, ſtiet het den Koning, dat men 't ſchip de Royale Charles, tot ſchimp van Groot-Britanje, voor elk ten toon liet leggen. Boreel deedt zyn beſt, om den Koning genoegen te geeven, op alle deeze klagten. Zelfs gaf hy hem hoop, dat de Staaten van Gend zouden ſtraffen (*d*); hoewel Holland hiertoe gantſch ongeneigd was. Doch men bevondt, wel haaſt, dat de zaaken te verre verloopen waren. 1672.

De Ambaſſadeur Boreel alleen, dien ſommigen afmaalen, als onbedreeven in de ſtreeken der Engelſche Staatsdienaaren (*e*), ſcheen den moed nog niet geheellyk op te geeven. Op den twaalfden en zeſtienden van Sprokkelmaand, ſchreef hy herwaards „ dat de „ zaaken met Groot-Britanje, zyns erag„tens, nog wel te vinden zouden zyn, zo „ men den Koning volkomen voldeede in „ 't punt der Vlagge, en den Prins van O„ranje, zonder ſchroom of aarzeling, be„vorderde: zynde het belang van Engeland „ gelegen in de behoudenis der Vrede (*f*)." Boreel meent, dat 'er nog kans is, tot behoudenis der Vrede.

Ook

(*b*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 610, 641, 642.
(*c*) LE CLERC Nederl. Geſchied. IV. *Deel*, *bl.* 161.
(*d*) Miſſive *van den* Amb. BOREEL *van* 16 *Febr.* 1672. *MS.*
(*e*) WICQUEFORT Ambaſſad. *Tom.* II *p.* 17.
(*f*) Miſſiven *van den* Ambaſſad. BOREEL *van* 12 *en* 16 *February* 1672. *MSS.*

1672. Ook volgde, kort op het ontvangen van dit ſchryven, de aanſtelling van zyne Hoogheid tot Kapitein-Generaal. Doch 't zal niet ondienſtig zyn, dat wy een weinig te rug treeden, om te zien, wat 'er, eer 't hiertoe kwame, over dit gewigtig ſtuk, gehandeld werdt, in den Haage.

XXIX. Beſluit der handelinge over de aanſtelling des Prinſen van Oranje tot Kapitein-Generaal.

Wy hebben, te vooren, verhaald, hoe de Geweſten, eindelyk, allen eens geworden waren, om den Prins van Oranje te bevorderen tot Kapitein-Generaal, en hoe 'er alleenlyk nog geſchil bleef, of men hem, voor zyn leeven, of voor den aanſtaanden veldtogt, zou aanſtellen: neigende zes Geweſten en verſcheiden' of de meeſte Leden van Holland voor het eerſte, en eenige andere Leden van Holland, voor het laatſte. De Witt hieldt het met deezen, en men meent, dat hy 't, eerlang, zo ver wiſt te brengen, dat men, by 't nader raadpleegen op de Inſtructie en Commiſſie, ter Vergaderinge van Holland, beſloot, om den Prins, alleenlyk voor den aanſtaanden veldtogt, Kapitein-Generaal te maaken. Zeker is 't, ten minſte, dat 'er zulk een beſluit genomen werdt (g), 't zy dan door de Witt bewerkt, of niet. Doch de algemeene Staaten hadden 'er zo weinig behaagen in, dat zy, hangende de raadpleegingen over dit ſtuk, eenen brief zonden aan de Staaten van Holland, die toen zeer geheim gehouden werdt, en daarom by niemant der Hiſtorieſchryveren

Merkwaardige brief der algemeene Staaten aan de Staa-

(g) Reſol. Holl. 9, 13, 19 Jan. 1672. bl. 25, 42, 73.

ren gemeld wordt. Hy liep op deezen zin: 1672.
„ 's Lands gevaarlyken toeſtand de Gewes- ten van
„ten hebbende doen denken op middelen, Holland.
„om het dreigend kwaad te weeren, had-
„denze, ſedert eenigen tyd, gearbeid, om
„Verbindteniſſen met Koningen en Vor-
„ſten te maaken, en bewilligd in de ver-
„meerdering der Krygsmagt, te water en te
„lande; doch naardemaal de Verbindtenis-
„ſen met uitheemſchen weinig helpen kon-
„den, zo lang de Staat, inwendig, verdeeld
„ware, en 't verzamelen van Krygsvolk van
„geene nutigheid kon zyn, zo men 'er
„geen Hoofd over ſtelde; zo haddenze, al
„voor lang, ernſtelyk gedagt, over de bes-
„te wyze, om eenen Kapitein-Generaal aan
„te ſtellen. Na ryp beraad, hadden zes
„Gewesten beſlooten, dat men den Prins
„van Oranje tot Kapitein-Generaal behoor-
„de te kiezen. Hierdoor zou, dagtenze,
„de eendragt in den Staat konnen herſteld
„worden; die, wel altoos, maar vooral in
„tyden van oorloge, ten hoogſte noodzaa-
„kelyk was. Hierdoor, werdt ook voldaan
„aan het ontwerp van * Overeenſtemming * *Harmo-*
„van den jaare 1670, en 't bewind over *nie.*
„den oorlog geſcheiden van 't bewind over
„de Regeeringe; uit de ſampnvoeging van
„welken, den Landen, eertyds, zwaare on-
„luſten waren overgekomen. Hierdoor,
„werdt het Krygsvolk, van ouds zeer ge-
„negen tot het Huis van Oranje, genoegen
„gegeven: 't welk van veel gewigt moeſt
„gerekend worden, in tyden van oorloge,

1672. „ wanneer oude en ervaaren; doch onbe-
„ minde Legerhoofden, dikwils, niets had-
„ den konnen uitregten; daar men, in te-
„ gendeel, van beminde bevelhebbers goe-
„ de vrugten getrokken hadt. Waarby nog
„ kwam, dat den Staat thans veel gelegen
„ was aan de vriendschap des Konings van
„ Groot-Britanje, welke men niet beter
„ scheen te zullen konnen winnen, dan door
„ de bevordering van den Prinse, zynen
„ Neeve; zynde 'er reden, om te besluiten,
„ dat de genoemde Koning den Prins, en
„ den roem, by hem te verwerven, door
„ het beschermen deezer Landen, veel eer
„ zou helpen handhaaven, dan te kort doen.
„ Ook hadt men, uit Engeland en van el-
„ ders, reeds berigt, dat 's Prinsen bevor-
„ dering geschaapen stondt van nuttigen in-
„ vloed te zyn aan het Engelsche Hof. De
„ aanstelling van den Prinse dan zo heilzaam
„ zynde voor den Staat, hielden zy onge-
„ raaden, daarmede te toeven. Nu was men
„ eensgezind; verandering van tyden zou
„ ligtelyk wederom oneenigheid verwekken
„ konnen, wanneer 's Prinsen bevordering
„ zo ligt niet vallen zou. Men moest dan
„ den tegenwoordigen tyd waarneemen, en
„ eenige kleine zwaarigheden voorby zien.
„ Kleine zwaarigheden, om dat de zes Ge-
„ westen nu eens waren met Holland; om het
„ Kapitein-Generaalschap en het Stadhou-
„ derschap vaneen gescheiden te houden;
„ om dat men den Prins maar eenige maan-
„ den vroeger bevorderen wilde, dan eenige

„ Le-

„ Leden van Holland; en om dat eenige Le- 1672.
„ den nu toch den Prins voor den tegen-
„ woordigen veldtogt verkiezen wilden,
„ dien men, in Slagtmaand aanſtaande, voor-
„ hadt te verkiezen voor zyn leeven. Geene
„ reden was 'er, derhalve, om, door eene
„ aanſtelling vóór deezen veldtogt alleen,
„ agterdogt te verwekken, by 't gemeen,
„ by de Staaten der andere Geweſten, en by
„ den Prinſe en deszelfs hooge maagſchap;
„ als of men voorhadt, na 't eindigen van
„ deezen veldtogt, niet meer van eene ver-
„ kiezing tot Kapitein-Generaal te reppen;
„ vooral niet, als men hoop hadt op vrede.
„ Te vooren, hadden die van Holland im-
„ mers geraadpleegd op de aanſtelling van
„ eenen Kapitein-Generaal, tot kennelyk
„ wederzeggen toe, en nu hadt men 't punt
„ van beraad, in zo verre, veranderd, dat
„ men alleen ſprak, om den Prins voor den
„ aanſtaanden veldtogt aan te ſtellen. Zy
„ werden, derhalve, op 't vriendelykſt, ver-
„ zogt, te willen ſamenſtemmen met de an-
„ dere Geweſten, en den Prins tot Kapitein-
„ en Admiraal-Generaal helpen aanſtellen,
„ op de Commiſſie, door de Afgevaardigden
„ der algemeene Staaten, ontworpen. De Ge-
„ weſten, die dit verzogten, ſtonden meeſt
„ bloot voor den oorlog, die den Staat in 't
„ gemeen overkwam, meeſt om de welvaart,
„ met welke Holland gezegend was. Hol-
„ land behoorde, derhalve, aan die Gewes-
„ ten, ten minſte, te gunnen eenen Kapi-
„ tein-Generaal, die hun aangenaam was,

1672. „ en dien men toch voorgenomen hadt, hun,
„ na eenige maanden verloops, toe te ſtaan.
„ Zy zouden op zulk eene kleine zaak zo ern-
„ ſtig niet dringen, dreef 'er hen 't gevaar der
„ tyden niet toe, en zagen zy niet te gemoet,
„ dat de aanſtelling, voor den aanſtaanden
„ veldtogt alleen, geene toeſtemming vinden
„ zou by de Geweſten. Zy leefden, derhal-
„ ve, in de vaſte hoope, dat Holland zig by
„ hen zou voegen, en door eene eenpaarige
„ aanſtelling van den Prinſe tot Kapitein- en
„ Admiraal-Generaal, de Landzaaten in 't
„ gemeen verblyden, en de kwalykgezinden
„ beſchaamd maaken (*h*)."

XXX. Commiſſien en Inſtructien voor den Kapitein- en Admiraal-Generaal ontworpen.

Doch deeze brief vondt kleinen ingang. De Staaten van Holland bleeven by hun gevoelen. De andere Geweſten, overtuigd dat men, zig houdende aan de *Harmonie*, niemant eenen Kapitein-Generaal mogt opdringen, vonden zig met de zaak verlegen (*i*). Men zeide, daarbenevens, dat de Prins geen Kapitein-Generaal voor éénen veldtogt zou willen zyn: 't welk eenige Steden, met naame Leiden, Gouda en Enkhuizen, een weinig aan 't wankelen bragt (*k*). De Gemagtigden der algemeene Staaten, om de verſchillende begrippen te vereenigen, ontwierpen, eindelyk, twee Commiſſien, eene voor den Kapitein-, en eene voor den Admiraal-Generaal,

(*h*) Miſſiv. *van hunne Hoog-Mogendh. aan hunne Ed. Gr. Mog. van* 19 *Jun.* 1672.
(*i*) Reſol. *Gener. Jan.* 27 *Dec.* 1671. *Mart.* 5 *Jan.* 14 *Junii* 21. *Jan.* 1672.
(*k*) *Uit* Aantek. *van den Penſion.* VIVIEN *van* 4, 18 *February* 1672. *MS.*

raal, volgens welken, hy, na 't eindigen van den togt te Lande of ter zee, zig het opperbevel over de Land- en Zeemagt van den Staat niet zou mogen onderwinden, zonder, daartoe, op nieuws, van de Staaten gemagtigd en gelaſt te zyn. Ook hadden zy twee Inſtructien ontworpen, volgens welken de Kapiteinen Admiraal-Generaal „ geen Stadhouder „ zyn mogt, noch zig moeijen met de be„ geeving van Ampten van Regeeringe, „ noch van Krygsampten, ſtaande ter begee„ vinge der Staaten, en buiten 't Leger open„ vallende. Ook werdt hem het geeven van „ patenten, op den eed, verbooden. Hy mogt „ niet in dienſt of eed zyn van eenige uit„ heemſche Mogendheid, zig niet moeijen „ met zaaken van Godsdienſt, Regeering, „ Regtsoefening of geldmiddelen; noch met „ zaaken, de Bondgenooten in 't byzonder „ betreffende, en binnen derzelver byzon„ der gebied voorvallende. Voorts, moeſt „ hy zig ſchikken naar het gevoelen der Af„ gevaardigden te velde, of op de Vloote, „ in welker Vergaderingen hy tegenwoor„ dig zyn mogt, en zyn gevoelen vooraf ui„ ten. Hy mogt, eindelyk, als Admiraal„ Generaal, geene Inſtructien geeven aan de „ Opperbevelhebbers over 's Lands Vloo„ te (*l*)." Deeze Ontwerpen, ter algemeene Staatsvergaderinge, gelezen zynde (*m*), ver- 1674.

(*l*) *Zie* Groot-Placaatb. III. *Deel*, *bl.* 111 *enz.* Reſol. Holl. 16, 23 *Febr.* 1672. *bl.* 48, 75. Notul. Zeel. 9 *Maart* 1672. *bl.* 14. *en bl.* 40-44, 48-82.

(*m*) Reſol. Genn. *Mart.* 24 *Febr.* 1672.

1672. verklaarden Gelderland, Zeeland, Friesland en Stad en Lande, den Prins van Oranje, volgens dezelven, te verkiezen tot Kapitein- en Admiraal-Generaal. Utrecht en Overyssel verklaarden daartoe mede bereid te zyn, mids 't met eenpaarigheid geschieden kon. Doch Holland zeide, nog niet gereed te zyn tot de verkiezing, van nu af aan. De algemeene Staaten, geene kans ziende, om die van Holland tot andere gedagten te brengen, beslooten, derhalve, den Prins alleen voor den aanstaanden veldtogt tot Kapitein-Generaal aan te stellen, op eene Instructie, die, na genoeg met het Hollandsch ontwerp, hiervoor (*n*), te boek gesteld, overeenkwam, en waarin, beslooten werdt, geene verandering te maaken, dan met eenpaarige bewilliging der Bondgenooten (*o*). De Prins deedt den eed op deeze Instructie, en ontving zyne Commissie tot het Kapitein-Generaalschap, op den vyfentwintigsten van Sprokkelmaand. Terstond hierna, stelden de Staaten van Holland, op den voorgang der Edelen, vast, den Prins tot Kapitein- en Admiraal-Generaal te verkiezen, zo dra hy tweeëntwintig jaaren bereikt zou hebben (*p*). 't Mag, hierom, met te meer reden, vreemd schynen, dat de Staaten van Holland niet in 't gevoelen der andere Gewesten hebben bewilligd, en den Prins, nevens hen, van nu af aan,

De Prins van Oranje wordt Kapitein-Generaal voor den aanstaanden veldtogt.

(*n*) *Blad.* 412.
(*o*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, bl. 117.
(*p*) *Uit* Aantek. *der* Pension. VIVIEN *en* HOP *van* 26 *Febr. en* 1 *Maart* 1672. *MSS.*

aan, verkooren; ten ware zy 't hebben nagelaaten, om zyne wedde, als Admiraal-Generaal, nog eenige maanden, te ſpaaren; of om hem, voor deeze reize, nog geen gezag te geeven over de Vloote, die van goede Admiraals voorzien was; of, om zig ſtipt te houden aan de genomen' beſluiten. Omtrent de wedde van den Prinſe als Kapitein-Generaal, lees ik, in geſchreeven' Aantekeningen van deezen tyd (q), dat zy, voor 't Beſtand, op vierenzeſtigduizend, en onder en na 't Beſtand, op honderdentwintigduizend guldens geſteld geweeſt was; doch Holland wilde zyner Hoogheid nu niet boven agtduizend guldens ter maand, zo lang de veldtogt duurde, toegelegd hebben (r). De Prins van Oranje, het Kapitein-Generaalſchap aanvaardende, terwyl hy zitting behieldt in den Raad van Staate, deedt, midlerwyl, de tweede trede tot zyne bevordering, die, na verloop van weinige maanden, volkomen werdt. Doch 't verhaal van 't gene tot deeze merkwaardige verandering aanleiding gaf ſpaaren wy; tot het volgende Boek. 1672.

(q) *Uit* Aantek. *van den* Penſion. VIVIEN *van 5 Maart en 2 April 1672. MS.*
(r) Reſol. Holl. 8 *April 1672. bl.* 40.

LYST

LYST DER PRINTVERBEELDINGEN.

WILLEM FREDRIK, Prins van Nassau, *te plaatsen tegen over* Bladz. 98

JACOB, BAANDERHEER *van en tot* WASSENAAR, Heer van Obdam, Luitenant-Admiraal-Generaal van Holland. —— —— 144

EGBERT MEEUWSZOON KORTENAAR, Luitenant-Admiraal van Holland. —— —— 146

KORNELIS EVERTSEN, Luitenant-Admiraal van Zeeland. —— 206

JAN EVERTSEN, Luitenant-Admiraal van Zeeland. —— —— 210

Mr. JOHAN MEERMAN, Burgemeester en Raad der Stad Leiden, extraordinaris Ambassadeur van den Staat in Engeland. —— —— 278

Aftekening der Schilderye, ter eere van Kornelis de Witt, Ruwaard van Putten, geplaatst op 't Stadhuis, te Dordrecht. —— —— 478

TOT

Vervolg van de platen en portraitten behoorende
tot het 18e deel.

Jan Cornelis Loon Meppel te plaatsen tegen over Bl. 140
Mr. Gilles Valckenier ——————— 198
Tjerk Hiddes de Vries ——————— 211
Afbeelding van den gouden Kop aan
den Heer C. de Witt Verwerd ——————— 262

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET DERTIENDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET DERTIENDE DEEL.

Bl. 5. r. 9. v. o. „ Zy *bleef weinig minder dan een jaar in* Frankryk, *en begaf zig toen naar* Breda." De Prinſes, Weduwe van Prinſe WILLEM II, welke WAGEN: hier bedoelt, in 't voorjaar van 1657 uit Frankryk koomende, bezogt ook Brugge, in Vlaanderen, en hielp, aldaar, den twist nederleggen, die, tuſſchen haare Broeders, Koning KAREL van Schotland en den Hertoge van York, ontſtaan en, ten dien tyde, tot eene vry aanmerklyke hoogte geſteegen was (*a*). Onder de redenen van haar vertrek naar Frankryk, telt een Engelſch Schryver, dat de Koninginne Moeder van Engeland, zig met een Huuwlyk, tuſſchen LODEWYK den XIV; en deeze haare Dogter, gevleid hadt (*b*).

Bl. 6. r. 2. „ Hy (Koning KAREL II.) kwam *zelfs, nu en dan, onbekend*, in Holland." Zo lang CROMWEL heerſchte, benaarſtigden zig de Staaten van Holland, om deezen te overtuigen, hoe zeer zy tegen s'Konings komſt, hier te lande, waakten. Toen men, in 't begin des jaars 1655, vernam, dat de Koning, uit Keulen; alwaar hy zig ophieldt; onvoorziens, en van ſlegts weinige per-

(*a*) Holl. Mercur. op den jaare 1657; by my *Bl.* 14.
(*b*) BURNET, *Memoir: pour ſervir à l'Hiſt. de la Gr. Bretagne*, T. I. *p.* m. 339 *et* 340.

perſoonen verzeld, vertrokken was (*c*), en eenigen vermoedden, dat hy 't naar den Maaskant gewend hadt, om, afzakkende langs Dordrecht, van daar, of van den Briele, naar Zeeland en, wyders, over Duinkerken, naar Engeland, tot het doen van zeekere onderneeming, over te ſteeken, ſchreef de Raadpenſionaris DE WITT, aan s'Lands Ambaſſadeur NIEUPOORT, te London, hoe hy niet geloofde, dat de Koning zig in Holland zou hebben durven waagen *; vertrouwende „ vaſtelyk" (zegt hy)

* hazardeeren.

„ dat, indien hare Ed: Groot Mog: kenniſſe „ ofte advertentie hadden bekomen, ofte als „ nog bequaemen, van ſyne aenweſinge binnen „ deſe Provincie, deſelven, in ſulcken cas, „ *daer over merckelyk reſſentiment ſouden* „ *toonen ende, ontwyffelyck, den voorſchreven* „ *Koningh, niet ſonder ſyn groot ongemack,* „ *ſouden doen gevoelen, dat haer Ed: Groot* „ *Mog: het Tractaet van Vrede met de Repu-* „ *blike van Engelandt jongſt opgeregt,* „ *ſoigneuſelyck willen agtervolgen;* behalven „ dat ook, daer benevens, tot laſte van den „ voorſchreven Koningh, ſoude werden ge- „ bruyckt ende in 't werck geſtelt de Reſo- „ lutie, tegen het inkomen van groote perſo- „ nagien, binnen deſe Provincie, ſonder „ voorgaande permiſſie (*d*), hier bevorens, „ met ſpeciale innerlyke relatien ofte reflectie „ op den voorſchreven Koningh, by haer Ed: „ groot Mog: genomen (*e*)."

Toen,

(*c*) Holl. Mercur. 1655. *bl.* 20. 20, *Voyez auſſi.* RAPIN. *Hiſt. d'Angleterre, Tom.* 9. *pag.* 75 *et* 76.

(*d*) Zie myne Aanmerk., in het 12 Stukje. *bl.* 111. op Vaderl. Hiſt., 12 *D. bl.* 240. *reg.* 9.

(*e*) DE WITT, Briev. 3 *D. bl.* 21. Zie ook *bl.* 13, 24, 27, 30, 32, 39, 48.

Toen, kort daar op, 't gerugt liep, dat de Koning zig, by de koninglyke Prinſesſe, zyne Zuster, op den huize Teilingen, onthieldt, ſchreeven de Staaten aan die Vorstin, dat, hoe zeer zy van de *wysheid* en *beſcheidenheid* van hooggemelden Koning, niet konden verwagten, dat hy, tegens het Traktaat van Vrede met CROMWEL en de Reſolutien, nopens zyn inkoomen en van andere hooge Perſonagien hier te lande, zig in de Provintie van Holland zou hebben begeeven, zy, egter, op haare koninglyke Hoogheid begeerden, de opregte waarheid hier van te weeten, haar, teffens, vermaanende, voor te koomen, dat de Vorst zig niet herwaarts begave. Was het der Staaten meening geweest, zig van den Koning te verzekeren, zy zouden niet, voorloopig, aan de Prinſesſe, (die, egter, eerlang, tyding gaf, dat hy 'er niet was geweest, of, met haar weeten, in Holland ſtondt te koomen) (*f*), geſchreeven en hem, dus, gewaarſchouwd hebben. Trouwens, men begon dit werk, hoe langer hoe zagter, te behandelen; 't geen my, niet onduidlyk, ook daar uit ſchynt te blyken, dat men, allengskens, den Koning toeliet, zig, nu en dan, te Breda, by de koninglyke Prinſesſe (*g*), op te houden; zonder dat ik my herinner, dat Holland, hier tegens, ooit eenig voorſtel ter algemeene Staatsvergadering deedt, alwaar haare invloed, anderſints, groot genoeg was, om dit verblyf, zo zy wilde, te kunnen keeren: even als zy ook ſtrenger hadt kunnen handelen met den Hertoge van York, oudſten Broeder des Konings, die zig, in Bloei-

(*f*) Reſol. Holl. 17 en 23 Maart 1655. *bl.* 51 en 70. en DE WITT's Brieven 3 *D.* *bl.* 27 en 32.
(*g*) Mercur. Holl Juny 1655. *bl.* 76.

Bloeimaand des jaars 1658, in den Haage zelfs, by de koninglyke Prinsesse, eene pooze, opgehouden hebbende, alleenlyk, en niet dan na de Engelsche Gezant, DOWNING, hier over geklaagd hadt, was *verzogt* geworden, zig van daar te begeven (*h*).

't Naderend overlyden van CROMWEL begunstigde nog meêr de zaaken van KAREL II., hier te lande. Waar omtrend, ik het niet buiten opmerking agte, dat die Vorst, binnen Amsterdam, (in welke, hoewel groote en volkryke, Stad, de Regeering, van ouds, honderd oogen hadt,) zig, zo het heette, *onbekend*, eene korte pooze, in Herfstmaand des jaars 1658, ophieldt. In die maand (op den 13) overleedt juist CROMWEL, zonder dat men nog zeker was, of één zyner Zoonen hem wel zoude opvolgen. Toen 't Parlement, kort hier na, den oudsten derzelven, RICHARD, het *Protectorschap* opdroeg, waren wel de zeven vereenigde Gewesten, met naame Holland, onder de eersten der buitenlandschen Mogendheden, die deezen, in die hoedanigheid, erkenden (*i*); doch, gelyk men hier, even als in andere Landen, zeer spoedig ontwaarde, dat hy, met het Ambt van zynen loozen Vader, geenstints deszelfs bekwaamheid om te gebieden bekoômen hadt, kreeg, hier door, de zaak van den Koning wel haast een glansryker aanzien, en ik zoude het, liefst, daar aan toeschryven, dat, schoon hy, op de klagt van DOWNING, diende af te zien van de reize naar Friesland, men hem

(*h*) AITZEMA, Zaaken van Staat en Oorl. 9 *D.* in *Quarto*. *bl.* 859.
(*i*) Brieven van DE WITT. 3 *D. bl.* 459, 461, 464, 465.

hem, egter (als ook onze WAGEN:, zo aanſtonds, zal aanteekenen) niet verhinderde, met Prinſe WILLEM en de Prinſeſſe Weduwe, in den Haage, te ſpreeken. Men heeft, voor eenige jaaren, geſchreeven, dat KAREL II, op zekeren tyd, in ſtilte, uit Bruſſel, zig naar den Haage begeeven hebbende, en aldaar, in 't midden van den duisteren nagt, zynde aangekoomen, een man, vermomd in eenen ruimen mantel, breeden, nederhangenden, hoed en langen baard, zig, by hem, hadt doen aandienen. Dat dees, niet dan met veel moeite, toegelaaten zynde, ſtraks daarop, en na zig van s'Vorſten geheimhouding, by eede, verzekerd te hebben, zyn' gewaanden opſchik hadt afgeworpen, en toen gebleeken was te zyn de Gezant van het Engelsch Gemeenebest, DOWNING, die, vergiſnis biddende van een' rol te moeten ſpeelen, dien de omſtandigheden der tyden hem, zo hy zeide, afdwongen, voorts den Koning hadt gewaarſchouwd, zig, ylings, van daar te verwyderen, alzo de Staaten, heimlyk, met CROMWEL waren overeengekoomen, om zyne Majeſteit, zo hy ontdekt wierdt, handen en voeten gebonden, naar Engeland over te voeren. De Vorst, van deeze waarſchouwing gebruik maakende, zou zig, ſtraks, ſpoorſlags, hebben weggemaakt, terwyl DOWNING, zynen rol voortſpeelende, eerst na deszelfs vertrek, en toen hy wist, dat het te laat was, by de Staaten, op onderzoek naar s'Konings perſoon, hadt aangehouden (*k*).

Dat de Staaten zodanige Verbintenis, met CROMWEL, zouden hebben aangegaan rust, nog op

(*k*) CERISIER, *Tableau des Provinces Unies. T. 6. p. 555 (a).*

op de geheime Reſolutien van Holland of der Generaliteit, nog, voor zo ver ik ooit heb kunnen ontdekken, op eenig ander 't minste bewys; en, daar anderen reeds hebben doen zien (*l*), hoe weinig dit ook, met der Staaten gewoonen handel nopens KAREL II, zou zyn overeengekoomen; (welke ſtof ik, hier boven, mede aangeroerd hebbe;) zal het, meen ik, niet noodig zyn, 'er meêr by te voegen, dan, alleenlyk, dat, indien dit geval waarlyk gebeurd is, men, mynes oordeels, eêr zou mogen beſluiten, dat DOWNING, (die, ook by zyne eigene Landsgenooten, voor eenen verwaanden en bedrieglyken huichelaar, te boek ſtondt (*m*)), 't gevaar zo breed kan uitgemeeten hebben, om, daar door, 't gewigt van zynen dienst, in s'Konings oogen, te vermeerderen. Hoe veel ſtaat 'er, ondertusſchen, op dit Verhaal zy te maaken, kan ik niet bepaalen. Zo 'er iets van aan is, ſchynt het, ten minsten hier en daar, iets van de ſprookjes ontleend te hebben. Het gevaar van goed en leeven, in 't welk DOWNING zig ſtak, zo CROMWEL ooit agter dit nagt-bezoek mogt koomen, was zeer groot; maar ik weet niet, of de heerſchende zugt, om zig, door alle Regeeringen heen, in zyne bediening ſtaande te houden, en de bereekening, dat s'Konings party wel eens boven koomen konde, aan 't charakter van dien Gezant moeds genoeg gaf, om iets diergelyks te durven beſtaan. Ondertusſchen, zie ik ook niet, dat eenig gelyktydig Schryver deeze zaak geboekt heeft, zelfs niet AITZEMA, die, voor, geduurende en na, CROMWEL's beſtuur, in

(*l*) CERISIER, *l. c.*
(*m*) HUME, *l. c.* 7 *D. bl.* 538. BURNET *l. c. T.* I. *p.* 399.

in den Haage was en, gelyk bekend is, agter de geheimste byzonderheden wist te koomen. 't Is waar, by deezen, vinde ik gewaagd van eene *visite*, mede by nagt, door DOWNING, aan Koning KAREL, in den Haage, gedaan; doch zy geschiedde niet in 't *geheim*, en was, voorts, in aart, tyd en omstandigheid, zeer veel van de bovengemelde verschillende (*n*).

Bl.

(*n*) Daar ik niet weet, of uit het Verhaal, 't geen by AITZEMA voorkomt, de bovenstaande gebeurtenis is gesmeed, of 'er eenig licht uit kan ontvangen, en men 'er, in allen gevalle, het *charakter* van den Engelschen Gezant, DOWNING, (van 't welk ook onze WAGEN:, alhier, *bl.* 46, nog een woord zegt) nader uit leert kennen, zal ik het hier inlasschen AITZEMA schryft dan, (*Zaaken van Staat en Oorlog.* 9 *D. in Quarto. bl.* 854 *en* 855.) dat de Spaansche Ambassadeur, DE GAMARRA, aan KAREL II, toen dees, nu Koning van Groot-Brittannie verklaard, in Bloeimaand des jaars 1660, in den Haage kwam, eene avond Maaltyd gaf, „ waar op alles heerlyk was ende magnifyck; „ maar," (zegt hy) „ het gheene daer alderremarkabelste ge„ schiede, was, dat men, aldaer, *omtrent de middernacht*, „ sach komen de Heere DOWNINGH." Na, wyders, vermeld te hebben, dat dees zig, onder en na CROMWEL, in zyne bedieninge, als Resident by den Staat, hadt weetenstaande te houden, „ en dat Hy hadde begonnen respect te dragen „ voor den persoon van den Koningh, wanneer hy verstaan „ hadde, datter niemendal meêr en was, 't welke konde „ resisteren de herstellinge van de monarchiale Regeeringe," zegt hy verders, dat DOWNINGH, hier toe, van den Generaal MONK, brieven van voorschryving by zyne Majesteit hadt weeten te bekoomen, „ en deeze Brieven hadde hy by sich, wan„ neer hy, *te middernacht*, *ten huyze van den Ambassadeur* „ *van Spagnien kwam.* Hy presenteerde die, terstond, „ aan den Koningh, die, een weynich tyds daer na, „ van de tafel oprees, de Brieven las, de *submissien* van „ den Heere DOWNINGH ontfingh, en hem *pardon* ende *gratie* „ gaf, ten aensien van die ghenen, aen welcken hy niets koste „ weygeren. Eenige dagen daer na, heeft den Koningh hem „ Ridder gemaeckt, ende *wilde dat men soude gelooven*, dat de „ krachtige afkeeringe, die desen *Minister* van den *Protector* „ tegen hem hadde doen blyken, in alle occasien, ende by alle „ persoonen, indifferentelyk, selfs ook eenige weynige dagen „ voor de publycque en de generale declaratie van gansch „ Engelant, niet en procedeerden uyt eenige quade intentie, „ maer alleen *uyt een GROOTE DISSIMULATIE*, *waer mede* „ *hy genootsaeckt was geweest*, *syn waerachtich geveelen te be*„ *decken*, *door vreese*, *dat hy de saecken van syne Majesteyt soude* „ *verongelycken.*" De Koning moet voor dit laatste zeggen, zekerlyk, reden gehad hebben; maar, of die reden voort kwam uit ei-

Bl. 6. r. 17. „ Prinſes Weduwe, — *die zig*, ſedert eenigen tyd, *ſterk voor de* tegenwoordige Regeering *van Engeland verklaard hadt.*" Reeds bevoorens, en 't op eerſte hooren van het Verdrag met CROMWEL, ten jaare 1654, hadt zy, door den Heere VAN GENT, toen, ter algemeene Staatsvergadering voorzittende, verzogt, hunne Hoogmogendheden geluk te wenſchen met de gemaakte Vrede; „ met by- „ voeging, dat zy van harte wenschte, dat „ dezelve, tot nut van den Lande mogte gedyën „ ende altyt duuren." Hunne Hoogmogendheden namen dit gunſtig aan, en beſlooten, door voornoemden Preſident, de Prinſeſſe, „ voor „ hare genegentheyt voor den Staet, te doen „ bedancken (*o*)."

Bl. 9. r. 9. „ Hy" (Koning KAREL II) — „ *begaf zig naar den* Haage, *daar hy, door de* Staaten *van* Holland, ontvangen *en* onthaald *werdt.*" De Staaten van Holland, die, door hun Gezantſchap, te Breda, den Koning hadden doen verzoeken, om de reize naar deszelfs Ryken, door hun Gewest, aan te neemen (*p*), lieten hem nu, volgens eene gemaakte ſchikking met hunne Hoogmogendheden, door eenige Afgevaardigden uit hun midden, waar onder den Raadpenſionaris DE WITT, te Delft ontvangen en, met een groot aantal koetſen, naar de Huizinge van Prinſe JOHAN MAURITS *van Nas-*

eigene ondervinding; (waar toe het bovenaangehaalde geval zou kunnen behooren;) dan of DOWNINGS Vrienden dit den Vorst, met meer of minder grond van waarheid, hadden ingeboezemd, blykt my niet. De wys, op welke AITZEMA dit voorſtelt, doet genoeg zien, dat deez 'er weinig geloof aan gaf, en ik heb reeds gezegd, dat de Engelſche Schryvers zelfs weinig met DOWNING op hebben.

(*o*) Reſol. der Staat. Gener. 25 Maart 1654.

(*p*) Reſol. van Holl. 21 Mei 1660. *bl.* 118.

Nasſau, in den Haage, geleiden; alwaar de Vorst, den 25 van Bloeimaand, aankwam, en daar, op kosten van Holland, alles was bezorgd geworden, wat aan noodig en pragtig huisraad mogt ontbreeken (*q*). De WITT, zyner Majeſteit aangediend hebbende het voornemen hunner Edele Grootmogendheden, omme, in vollen getale *, hoogstdenzelven te koomen opwagten, * en Corps verklaarde de Koning, daar toe, nog ten zelven dage, bereid te zyn. Maar de Raadpenſionaris, hier op betuigende, hoe zyne Meesters het onbetaamlyk zouden agten, zyne Majeſteit, die van de reize eenigſints vermoeid was, dien dag niet te doen uitrusten (*r*), wierden de Staaten van Holland, den volgenden dag, des morgens, ten negen –, de algemeene Staaten, des namiddags, ten vier uuren, by den Koning ingeleid. Zeer ſtaatelyk was de optogt der beide hooge Vergaderingen. Door een groot getal van Koetſen gevolgd, ging men, te voete, twee aan twee, en wel de Staaten van Holland, tusſchen twee ryën van hun Regiment Guardes, 't geen geſchaard ſtondt, „ van den „ benedendeure van haar Edele Groot Mog: „ Vergaderinge af, tot in de *Basſecourt* van „ het voorſchreven Hoff" (d: i: de Huiſinge van Prinſe MAURITS) „toe." Jonkheer PIETER VAN WASSENAAR, Heer van *Starrenburg*, Kollonel van dat Regiment, tradt, met ontblooten hoofde, voor de Staaten van Holland uit; zo als, op gelyke wyze, voor de algemeene Staaten geſchiedde, door Prinſe WILLEM FREDERIK *van Nasſau*, Stadhouder van Friesland en Groningen, den

(*q*) Reſol. van Holl. 23 Mei 1660. *bl.* 119.
(*r*) Reſol. van Holl. 25 Mei 1660. *bl.* 122 en 123.

den, Ryngraave, Kommisſaris Generaal der Ruitery en Gouverneur van Maaſtricht, en den Heere *De Hauterive Chateauneuf*, Gouverneur van Breda; nevens veele andere, Officieren (*s*).

De WITT voerde, wegens Holland, het woord. Dit Gewest hadt den Geregtshoven en allen verderen Kollegien, benevens de Predikanten, verboden, den Koning te gaan begroeten; begrypende de Staaten, dat zo menigvuldige aanſpraaken niet alleenlyk den Koning zouden lastig vallen, maar dat ook „ de aanſprake van haer Edele „ Groot Mog:, *en Corps*, verſtaen werde te „ vervatten de ſtem ende toewenſchinge van alle „ Collegien, Lichamen ende particuliere Ingeſetenen, onder haer Edele Groot Mog: behoorende (*t*)." De Heer VAN GENT, die nu juist ter Generaliteit weder voorzat en ook, voorheen, den Koning, wegens het overlyden van deszelfs Heer Vader, den rouw beklaagd hadt (*u*), ſprak voor hunne Hoogmogendheden (*v*).

Beide de Aanſpraaken waren vol van betuigingen der hoogſte vreugde, waar mede de Staaten deezer Landen verklaarden, te deelen in de (gelyk de WITT zig uitdrukte) *waarlyk wonderdaadige* * herſtelling zyner Majeſteit. „'t Was" (zeide onder anderen de Raadpenſionaris) „ zynen Meeſteren „ bekend, dat Menſchen in de geheimen der „ Voorzienigheid niet dringen konden, maar „ zy hielden voor zeker, dat het Opperwezen, „ om geene andere redenen, de uitvoering zyner „ wil-

* *glorieux et veritablement miraculeux rétablissement.*

(*s*) Reſol. van Holl. 25 Mei 1660. *Bl.* 123. AITZEMA, *l. c. 9 D. Bl.* 844.

(*t*) Reſol van Holl. 26 Mei 1660. *Bl.* 124.

(*u*) Zie myne Aanmerk., 12 *Stuk*, *Bl.* 11. op WAGEN. Vaderl. Hiſt. XII. *D. bl.* 34. *e. v.*

(*v*) AITZEMA, *l. c. 9 D. Bl.* 844, 845 en 846.

„ wille vertraagd hadt, dan om zyn werk des te
„ volkoomener, te vreemder in 't oog van 't heel-
„ al, en te luisteryker voor den Koning, te maa-
„ ken. Dit Gemeenebest" (vervolgde hy) „ was
„ een der oudste en trouwste Bondgenooten van
„ Engeland, en het was zyner Majesteit bekend,
„ dat men, hier, zyn Vriend- en Bondgenootschap,
„ *onafgebrooken*, gezogt en geëerd hadt; ja hun
„ Edele Groot Mogendheden erkenden gaarne,
„ hoe het belang van Staat aan hunne natuurly-
„ ke neiging, eenige jaaren lang, geweld gedaan
„ hadt, om dat zy s'Konings persoon niet op den
„ troon zagen; maar, door de tegenwoordige
„ herstelling zyner Majesteit, wierden die natuur-
„ lyke neiging en het Staats-belang weder veree-
„ nigd. Op die gronden verzogten zy, needrig,
„ s'Vorsten Vriend- en Bondgenootschap; om
„ welk laatste te bespoeden en tot de sterkste en
„ voornaamste verbintenis * der beide Staaten te *la premiere alliance.
„ maaken, zy, van hunne zyde, bereid waren alles &c.
„ aan te wenden; midlerwyl zy God baden, dit
„ groote werk te voltrekken, en de dierbaarste
„ zegeningen over de persoon zyner Majesteit uit
„ te storten (*w*)!" De Koning beantwoordde dit, met, hoofdzaaklyk, te zeggen, „ dat hy eene
„ groote genegenheid voor deeze Republiek
„ hadt, en dat hy, *meêr dan één zyner Voorzaa-*
„ *ten*, zoude tragten eene vaste Vriendschap en
„ Verbond, onder de twee Natien, aan te gaan
„ en te onderhouden (*x*)." Voor 't overige, nam zy-

(*w*) Secr. Resol. van Holl. 26 Mey 1660. *bl.* 250. Ik haal te meêr deeze woorden aan, wyl ARTZEMA verhaalt (*t. c.* 9 *D. bl.* 848), dat de WITT 'er geen Affschrift van wilde geeven. BASNAGE *Annal. des Prov. Unies, Bl.* 606, heeft 'er, egter, mede iets van, uit het ongedrukte Deel van WICQUEFORTS Historie.

(*x*) Secr. Resol, Holl. *l. c. p.* 251.

zyne Majeſteit deeze gelegenheid waar, om den Staaten van Holland, niet alleenlyk, twee jonge Edellieden te beveelen, ter bekooming elk van eene Kompagnie in s'Landsdienst, maar, teffens, aan hunne Edele Grootmogendheden voor te ſtelken, om de *drie* Schotſche Regimenten, alhier, welken, ten jaare 1655, door onderſteeking van *één* derzelven, uit drie, tot *twee* waren gemaakt, nu, wederom, tot *drie* te doen brengen, en den Lieutenant Kollonel *Hinderſon*, tot Kollonel, over het derde Regiment, te ſtellen. Zo veel invloed hadt, thans, s'Konings verzoek, dat de Staaten niet nalieten, binnen zeer weinige dagen, volkoomen aan deeze drie voorſlagen te voldoen (*y*), gelyk ook aan eenige verdere verzoeken zyner Majeſteit (*z*), die nu ook, wegens de Provintien van Zeeland en Friesland, by monde der Heeren VETH en HARINXMA, by plegtige bezending, was verwelkomt geworden (*a*).

Gelyk men, hier te lande, thans, de eerſten tragtte zyn', om dien Vorst 't geleeden leed te doen vergeeten en, langs dien weg, ten naauwſten met deezen Staat te verbinden, verzuimde men ook niet, om het onthaal, 't welk men den Koning, (door zyne Broeders, de Hertogen van YORKE en GLOCESTER, nevens een zeer talryk gevolg, verzeld) in den Haage, aandeedt, te doen beantwoorden aan de hoogheid van den Gast, dien men by zig genoodigd hadt. Tot verval van deeze onkosten, mitsgaders het doen van ſchenkagien, hadt Holland; hoe zeer ſommigen dit geld zeer nutteloos beſteed oor-

(*y*) Reſol. van Holl. 28 en 29 Mey 1660. *bl.* 128 en 129.
(*z*) Reſol. van Holl. 30 Mey 1660. *bl.* 130.
(*a*) BASNAGE, *l. c. fol.* 1608.

oordeelden (*b*); zes, de algemeene Staaten drie, tonnen ſchats beſtemd (*c*). De Tafel, byzonder, was luisterryk. Men deedt den Koning en zynen dischgenooten, daaglyks, in vyf geregten, aanſchaffen, alwaar de overvloed, by groote en volle ſchotelen (*d*), voorzat. Weinig minder waren zes andere tafelen voorzien, die, elk met vier geregten bediend, voor de Edelen van zyn gevolg, zo Mannen als Vrouwen, geſchikt waren. Maar, boven alles, munteden uit drie heerlyke Maaltyden, twee van welken, door de Staaten van Holland, één door de algemeene, (die zyne Majeſteit, daaglyks, door zeven Heeren uit hunne Vergadering, deeden verzellen) gegeven wierden; betuigende de Koning zelve, dat hy, nimmer, beter gegeten en, onder alle de gastmaalen, waar mede men hem, in Frankryk, Duitschland, Spanje en de Spaanſche Nederlanden, vereerd hadt, en die zeer kostelyk geweest waren, 'er niet één gezien hadt, die, eenigſints, te vergelyken was, by den *tweeden* hoofdmaaltyd, op welken hem de Staaten van Holland, des avonds van den

30

(*b*) BASNAGE, *l. c. Tom.* 1. *fol.* 608.

(*c*) Reſol. van Holl. 30 Mey 1660. *bl.* 130. AITZEMA, *l. c. D. bl.* 853.

(*d*) 't Gebruik van buitengemeen groote en volle Schotelen hadt, niet alleen in vroegere tyden, by veele Volkeren, met naame by de Franken, maar ook, nog in de voorige eeuwe, by onze Landsgenooten, plaats, op pragtige Gastmaalen. Men kan 'er van oordeelen, wanneer men leest, dat elk der hier bovengemelde Geregten, beſtondt uit zes, eironde, hoofdſchotels of bekkens, en twaalf mindere ſchotelen, of *taillefren*, en dat, in één der hoofdſchotelen, vier-en-twintig Phaiſanten lagen, terwyl de vyf overigen gelyken vragt konden bevatten. Op dien aanzienlyken Maaltyd der Staaten, van welken ik, ſtraks, in den Tekst, ſpreeken zal, waren; ('t geen men toen meêr deedt) de ſchotelen, pyramidischgewyze, gevuld. AITZEMA, *l. c. bl.* 852 en 860. *Voyez de même* LE GRAND D'AUSSY. *Vie privée des François. Tom.* 3. *pag.* 291—298.

30 van Bloeimaand, hadden onthaald. By den ſtoutſten en pragtigſten ſmaak van dien tyd, hadt men hier, in de, door *lustres*, kandelaaren en toortſen (*e*), ſchoon verlichte Zaal der Huizinge van Prinſe MAURITS; op zilveren en vergulden ſchotelen, al het eêlſte byeen gebragt, 't geen de ryke Zomer, by de welvaarendſte Natie, aan de Tafel van een groot Monarch, verſchaffen konde. De Ritmeeſter *Buat* (dezelfde, die, naderhand, zulk een' beklaaglyken rol ſpeelde) en de Lieutenant Kollonel *Itterſum*, namen, dien dag, by den Koning, de Heeren *Van Boetſelaar* en *Tailleſer* by de Staaten van Holland, de bedieningen van Voorſnyders (*f*), waar. Behalven aan de bovengemelde, lieten hunne Edele Grootmogendheden, nu, nog aan zestien andere, tafelen, (van welken 'er negen geſchikt waren voor alle Engelſchen, die zig zouden aandienen *,) opdisſchen, en, na de maaltyd, gaf men al het overige aan de Gemeente, ten beste (*g*). Byzondere Lieden zelfs tragteden blyken te geeven, hoe zeer zy deelden in s'Vorſten herſtelling, en de Oud-Raadpenſionaris CATS, ſchoon, thans, 't gewoel der waereld ontweeken en, op de Hofſtede *Zorgvliet*, by den Haage, zynen hoogen ouderdom, gerust, maar niet ledig of onnuttig, ſlytende, zag, byna daaglyks, verſcheiden der aanzienlykſte Engelſchen, met wel-

* *proſentéeren.*

(*e*) Vergelyk myne Aanteek. 5 *Stuk. bl.* 47 en 48. op WAGEN., Vaderl. Hiſt. 5 *D. bl.* 169. *r.* 6. en V. HASSELT, Stukken voor de Vaderl. Hiſt. 2 *D. bl.* 141. *Note.*

(*f*) Men weet, dat deeze gewoónte, oudtyds, aan de Hoven plaats hadt. *Voyez* LE GRAND D'AUSSY. *l. c. pag.* 297 *et* 298, en myne Aanmerk. 3 *Stuk. bl.* 7 (*n*). op WAGEN. Vaderl. Hiſt. 3 *D. bl.* 6. *r.* 7. *v. o.*

(*g*) AITZEMA, *l. c. bl.* 842—861.

welken hy, geduurende zyn Gezantſchap in dat Ryk, kennisſe gemaakt hadt, by zig aan tafel. Die Staatsman hadt, voor 't overige ('t geen men my vergunne, in 't voorbygaan, hier aan te teekenen) weinige weeken te vooren, zyn Ambt van Stadhouder- en Regiſtermeeſter der Leenen van Holland in den ſchoot hunner Edele Grootmogendheden te rug gebragt; die, als toen, den Raadpenſionaris DE WITT, met het zelve, begunſtigden, zo egter, dat de Heer CATS, „ tot nadere demonſtratie van de ſatisfactie, die „ haer Edele Groot Mog:, te meermalen, be„ tuyght hebben, in ſyne goede ende ghetrou„ we dienſten te hebben genomen," de geregtigheden en voordeelen, tot dezelve bedieninge behoorende, zyn leeven lang, zou blyven genieten (*h*). CATS hadt weinig genot van deeze gunst; hy ſtierf, nog in dit zelfde jaar, op den 12 van Herfſtmaand, in den ouderdom van, byna, drie en tagtig jaaren (*i*). De Raadpenſionaris DE WITT, volgde hem, toen, ook op in het Grootzegelbewaarderſchap, 't geen hy reeds, eenigen tyd te vooren, by overleeving *, hadt bekoomen (*k*). * *ſurvivance.*

Bl. 9. r. 10. v. o. „ Algemeene Staaten *en* Staaten *van* Holland, *aan* welke laatſten *hy de Prinſes, zyne Zuster, en den Prins van Orange, zynen Neef, ernſtelyk* aanbeval." Dat die aanbeveeling even zeer den algemeenen Staaten, als dien van Holland, wierdt gedaan, blykt, uit derzelver, nog aanweezende, Reſolutien, ook, ten deeze, door AITZEMA, woordelyk, ge-

(*h*) Reſol. van Holl. 4, 8, 28 Mey 1660. *bl.* 98, 100, 126 en 125.
(*i*) Reſol. van Holl. 13 Sept. 1660. *bl.* 207.
(*k*) Reſol. van Holl. 5 Mey en 13 Sept. 1660. *bl.* 100 en 207.

geboekt; als mede uit WAGEN., in 't vervolg (*l*). Zyne Majesteit wierdt, zeer staatlyk, tusschen door de geschaarde Guardes, eerst by hunne Hoogmogendheden, toen, op gelyke wyze, by hunne Edele Grootmogendheden, ingeleid, en sprak, op beiden plaatsen, met ongedekten hoofde. In Holland, wierdt de Koning, door den Raadpensionaris DE WITT, ter Generaliteit, door den Heere VETH, Raadpensionaris van Zeeland en, toen, wegens die Provintie, by de algemeene Staaten voorzittende, beantwoord (*m*). De ruimheid der Hollandsche Staatszaal (dezelfde die, nog heden, de Vergaderplaats is van dit Gewest, en die, ten jaare 1652, was begonnen gebouwd te worden) veele Leden buiten de mooglykheid gesteld hebbende, om den Koning genoegzaam te verstaan, verzogten deezen, na 's Konings vertrek uit de Zaal, ('t geen, met dezelfde plegtigheid, als waar mede hy ingeleid was, geschiedde,) aan den Raadpensionaris DE WITT, een Afschrift van s'Vorsten Aanspraak, en wel, byzonderlyk, nopens de meergemelde aanbeveelinge. Hy, die de Aanspraak zyner Majesteit ter Generaliteit; welke op 't zelfde, als by Holland neerkwam; niet gehoord hadt, (zo als ik meen te mogen stellen, wyl ik hem, onder de, aldaar, ten dien dage, aanweezige Hollandsche Leden, niet aangeteekend vinde,) antwoordde den Leden, dat hy wel s'Vorsten meening, volkoomenlyk, hadt begreepen, maar niet op zig zoude neemen, dezelve, van woord

(*l*) Resol. der Staat. Gener. 1 Juny 1660. AITZEMA, *l. c. bl.* 863 en 867. en WAGEN. alhier *bl.* 34. *r.* 7. *v. o.*

(*m*) Secr. Resol. van Holl. 1 Juny 1660. *bl.* 253 en 254, vry wel gevolgd by BASNAGE, *l. c. fol.* 608 en 609. AITZEMA, *l. c. bl.* 866—867.

woord tot woord, op te geeven. Doch de Koning, die, op dezelve plegtige wyze, als op welke hy was gekoomen, uit de Vergadering geleid zynde, zig, ſtraks daar op, naar de Prinſesſe van Orange zyne Zuster begeeven hadt, kreeg naauwlyks hier van kennisſe, of hy vondt goed, by een eigenhandig geſchrift, in de Franſche taale (in welke ook, ter Vergadering, over en weder geſproken was,) den Raadpenſionaris te doen toekoomen 't geen hy, op dat ſtuk, hoofdzaaklyk, in de beide Vergaderingen, hadt voorgeſteld, en waar uit, alhier, onze WAGEN: de kern getrokken heeft. De Staaten van Holland deelden, ſedert, het zelve aan de algemeene Staaten mede, in welker Reſolutien het, insgelyks, geboekt wierdt (*n*).

Bl. 10. r. 6. „ De Staaten *van* Holland *geleidden den Koning naar* Scheveningen." De algemeene Staaten hadden hem, reeds daags te vooren, by monde van den Heere VAN GENT, vaarwel gezegd (*o*). Doch, vroeg in den morgen des tweeden van Zomermaand, dag voor 't vertrek geſchikt, begaven zig de Staaten van Holland, plegtiglyk, naar „*'t Hof van den Koning van* „*Groot-Brittannien (p)*" (zo noemde men, geduurende dien tyd, de Huiſinge van Prinſe MAURITS), alwaar de Raadpenſionaris DE WITT, naamens hunner Edele Groetmogendheden, de affcheidsreden deedt. AITZEMA deelt ons, in 't Nederduitsch, en BASNAGE, in 't Fransch, eene

(*n*) Reſol. Holl. 31 Mey en 1 Juny 1660. *bl.* 130 en 132 Secr. Reſol. van Holl. 1 Juny 1660. *bl.* 253. Reſol. der Staat. Gener. 1 Juny 1660. en AITZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 862—869.

(*o*) Zie die Aanſpraak by AITZEMA. *l. c. bl.* 868.

(*p*) Secr. Reſol. van Holl. 2 Juny 1660. *bl.* 254.

eene opgave mede van die redenvoering, zo als zy, in laatstgemelde ſpraake, aan den Koning, zou gedaan zyn (*q*). Zy is geſteld in bewoordingen, welken, zal men de waarheid zeggen, zekerlyk niet geheel afwyken van den geest, die, in de voorige aanſpraaken, zo door DE WITT, als door VAN GENT, aan den Koning gedaan, wordt beſpeurd, en dus in die overdreevene taal van buitengewoone blydſchap of, liever, verrukkinge, die verre 't grootſte deel der Nederlanderen, by de omwenteling der Engelſche zaaken, ſchynt gevoeld te hebben, en welke ook de Staaten (hoezeer dan ſommigen derzelven, voor zig, in 't byzonder, mogten denken) van hun belang rekenden, thans, te moeten belyden. Doch, 't geen my, ten hoogſten, bevreemd, is, dat ik deeze zelve affcheidsreden, over welke DE WITT, by eenigen (*r*), is berispt geworden, in de *Secreete Reſolutien* van Holland, geheel anders vinde, dan men haar, by de aangehaalde Schryveren, of, voor zo ik weet, elders, ontmoet. Waar aan dit zy toe te ſchryven, is my onbewust. Het is niet zonder voorbeeld, gewigtige ſtukken en aanſpraaken van Staatsdienaaren te vervalſchen, en dit kon, byzonderlyk, plaats hebben op een tyd, dat, volgens AITZEMA, de Raadpenſionaris DE WITT, ten minſten van eene andere aanſpraak (en dus ook, mooglyk, van deeze) geen affchrift hadt willen geeven; maar, egter, was die zelfde AITZEMA, doorgaans, te wel gediend (*s*), dan dat men een verkeerd ſtuk, ligtelyk, by hem verwagten zou-

(*q*) AITZEMA, 9 *D. bl.* 870 en 871. *Voyez auſſi* BASNAGE, *p.* 609 *et* 610.
(*r*) CERISIER, *Tableau des Prov. Unies. T.* 6. *p.* 561 *et* 562.
(*s*) AITZEMA, 9 *D. bl.* 6. *bl.* 848. Vaderl. Hiſt. 13 *D. bl.* 435.

zoude. Hoe het zy, de geheime Reſolutien van hunne Edele Grootmogendheden verdienen, natuurlyk, hier, het meeste geloof, en ik agte daarom, dat de goede trouwe eischt, dit Stuk, zo als het, in die Reſolutien, gevonden wordt, het licht te doen zien. Ik zal het, dierhalven, in de Bylaagen plaatſen, ten einde het zelve, tegen de opgave van bovengemelde Schryveren, te kunnen doen vergelyken en, door kundigeren, nader beoordeelen (*t*).

De Koning de aanſpraak van DE WITT, kortlyk, maar beleefdelyk, hebbende beantwoord, met herhaalde betuiging van zyne genegendheid, om, in vriendſchap en naauwe verbintenis, met den Staat te leeven, ſteeg te paerd, terwyl hem de Staaten van Holland, in Karoſſen, volgden, naar het Dorp Schevening; op welkers Weg, Duinen en Strand, byna gansch Holland was byeen geyloeid, en daar hunne Edele Grootmogendheden hem 't laatſte vaarwel (doch waar op, blykens den inhoud, bovengemelde aanſpraak niet zien kan), wenschten (*u*), doende, verders, den Koning, tot binnen zyn eigen Scheepsboord, verzellen, door een aanzienlyk getal Afgevaardigden, aan welker hoofd was s'Lands Lieutenant Admiraal, Heer VAN WASSENAAR. Derwaarts waren ook s'Konings naaste Bloedverwanten, de Koningin van Boheme, de Koninglyke Prinſes, Weduwe van Orange, en de jonge Prins, haar Zoon, hem gevolgd. Na het middagmaal aan boord gehouden en, aldaar, vertoefd te hebben, tot s'Konings anker geligt wierdt, keerde dit Gezelſchap te rug naar den

(*t*) Zie hier agter, *Secr. Reſol. van Holl.* van 2 Juny 1660, in Bylaage A.

(*u*) AITZEMA, *l. c.* 9 *D. Bl.* 874.

den Haage. By 't afſcheid neemen, teekenden zig, byzonderlyk, de ſterke aandoeningen der koninglyke Prinſesſe en de hartlykheid, met welke zyne Majeſteit den jongen WILLEM in zyne armen gedrukt en gezegend hadt. Toen alles vertrokken en de Koning, met ſtille zee en heldere lugt, reeds onder zeil was, bekroop hem de lust, om, nog eens, dat Land te beſchouwen, daar hy zo veel teekenen van eerbied en liefde hadt ontvangen; hy klom dan op het bovenſte deel van 't agterſchip en, (om de woorden van eenen goeden, gelyktydigen, Schryver te gebruiken) „ ziende, dat het Volck, waer mede hy „ de Duynen bedeckt hadde gelaten, aldaer nog „ bleef, konde hy niet naelaten te ſeggen, *dat* „ *men moeſt bekennen, dat het onmogelyck* „ *was, dat ſyne eygen Onderſaten meer teerheyt* „ *voor hem ſouden konnen hebben, als dat* „ *Volck, over welckers affectien hy ſagh, dat hy* „ *niet minder regeerde, als hy gingh regeeren* „ *over de wille van de Engelſchen (v).*"

Voor s'Konings vertrek, hadt de Heer VAN WIMMENUM; niet, evenwel, zonder daar toe gelast te zyn; den Vorst (om wiens Vriendſchap te gewinnen, men reeds gezien heeft, dat niets, hier te lande, verzuimd wierdt) te kennen gegeeven, hoe gaarne de Staaten van Holland zyner Majeſteit eenige Geſchenken, als eene proeve, ten minſten, van hunnen goeden wil, wenſchten te kunnen toeſchikken. Hy hieldt hier op aan; doch de Koning betuigde, dat hy geen meêr bewys van der Staaten genegendheid behoefde, en dat hy zig van dien goeden wille, zo voor het toekoomende, als tegenswoor-

(v) AITZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 872, 873 en 874.

woordige, dankbaarlyk, overtuigd hieldt. Sedert, boodt men den Hertoge van YORK een geſchenk aan, ter waarde van zestig duizend gulden (*w*); 't geen ik, egter, niet weet of aangenoomen wierdt, maar wel, dat WIMMENUM (aan wien, als eerſte Lid van Gekommitteerde Raaden, de Staaten van Holland 't beleid van 's Konings onthaal hadden opgedraagen, en die, by zyne Majeſteit, zeer gezien was) op 't einde van Herfstmaand deezes jaars, aan hunne Edele Grootmogendheden te kennen gaf, hoe hem, door de koninglyke Prinſeſſe, Weduwe van Orange, van wegen haare Broeders, de Hertogen van YORKE en GLOCESTER, was aangeboden een kostbaar Juweel, in erkentenis van de moeite en zorge, door hem, geduurende s'Konings aanweezen in den Haage, betoond, maar dat hy, in eenen Dienaar van hunne Edele Groot Mogendheden, onbetaamlyk oordeelende eenige vergelding ofte belooninge te ontvangen, dan van zyn *eigen Souverain*, 't zelve geſchenk, op eene beleefde wyze, hadde afgewezen. De Staaten, zig deeze pryslyke daad zonderling doende welgevallen, beſlooten, hier van een loflyk gewag, in derzelver Reſolutien, ten dienſte en navolginge der Nakoomelingſchap, te doen maaken (*x*).

Bl. 11. r. 1. „ Zy" *(der Staaten Gezanten naar Groot-Brittannie)* „ vertrokken niet, *voor het einde van* Wynmaand." De Heer VAN BEVERWAERD, ſedert Hoofd van het Gezantſchap, was, reeds voor af, zonder eenig openbaar

(*w*) ATTZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 869 en 870.
(*x*) Secr. Reſol. van Holl. 22 en 28 Mey 1660. *bl.* 119, 125 en Reſol. van Holl. 29 Sept. 1660. *bl.* 81 (223).

baar character, van hier naar Engeland gezonden, ten einde „ den Koningh te onderhouden, in de „ goede ſentimenten en genegenheydt tot deezen „ Staat." Hy kwam, den eerſten van Hooimaand, te Londen, aan. 'Er verliep eenige tyd, met het gereed maaken van den breeden Lastbrief voor de Gezanten, en de punten van een Verbond van Vriendſchap enz:, met den Koning; 't geen de reden was, waarom zy, zeer tegen den zin der Engelſchen, eerst in Wynmaand, de reize aannamen. De Heer NIEUPOORT, die, onder de voorige Regeering, het Gezantſchap van den Staat, in Engeland, hadt bekleed, was, reeds den 11 van Zomermaand, uit dat Ryk, naar Holland, vertrokken (y).

Bl. 11. r. 7. „ *Sommigen (Engelſchen) zogten 't Volk te* verbitteren *tegen de* Vereenigde Gewesten." Die Gewesten leden zelfs, by aanhoudenheid, veele ſchaden van de Engelſche Kapers ter Zee, die ook onze Haringbuizen, nu en dan, op vreemde lastbrieven, weg namen. De Staaten beſlooten wel, op voorſtel van Schiedam, hier over den Koning hunne leevendigſte klagten te doen, met verzoek, dat zulke Roovers geſtraft, en hun het loopen uit de Groot-Brittanniſche Havenen verboden wierdt; maar dit hadt geen' genoegzaamen indruk (z). Die vreemde lastbrieven, van welken hier geſprooken wordt, waren meest Portugeeſche, en de Franſchen bedienden zig, niet minder dan de Engelſchen, van dezelven, zonder dat ook der

(y) Brieven van de WITT, 4 *D. bl.* 1, 2, 4, 11, 18, 20. Secr. Reſol. Holl. 15 July 1660. *bl.* 256—274. Reſol. Holl. 5 Juny, 9 Oct. 1660. *bl.* 138 en 247. Vergel. WAGENAER, *bl.* 37, en AITZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 877.

(z) Reſol. van Holl. 28 July 1660. *bl.* 41. (181).

der Staaten klagten, te Parys (*a*), genoegzaam nut deeden, voor dat de Vrede met Portugal (van welke onze WAGEN: , zo aanſtonds, zal ſpreeken) geſlooten wierdt. LODEWYK XIV hadt, egter, het loopen van Portugeeſche Kapers, in de Franſche Havens, op aanhouding onzer Gezanten, verboden (*b*). Ook namen de Zeeuwen den berugten Portugeeſchen Kaper-Kapitein, *Collart*, een Zoon van den Duinkerker Admiraal, gevangen (*c*).

Bl. 16. r. 8. „ Hy (KAREL II.) riedt — *de Staaten tot* verdrag, *enz:* — afſlaan." De Staaten namen dit aan; ook zondt de Koning, ten dien einde, zynen Gezant, DOWNING, opzetlyk, naar den Haage, en DE WITT ſchreef, kort hier op, aan VAN BEUNINGEN, dat de Portugeeſche Gezant, zonder verlof van den Engelſchen, niets durfde inwilligen of vorderen, en geheel onder deezes ontzag ſtondt (*d*).

Bl. 16. r. 6. v. o. „ *De Vrede (met Portugal) werdt* geſloten." Een der voornaame medewerkende redenen, waarom Holland deeze zaak zo zeer doordrong, ſchynt geweest te zyn de hoop, dat, hier door, ook de Vrede met Engeland zou beſtendig blyven, en dat ook de Koning van Vrankryk minder zwaarigheid zou maaken een Verbond van onderlinge verdediging, byzonder ook op 't punt der Viſchery, met de Staaten te ſluiten (*e*), indien hy minder gevaar liep, het

(*a*) Reſol. van Holl. 9 Dec. 1660. *bl.* 38. Vergel. WAGEN:, Vaderl. Hiſt. 12 *D. bl.* 456.

(*b*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 26.

(*c*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 97, en myne Aanmerk. 11 *St. bl.* 88, op WAGEN: 11 *D. bl.* 236. *r.* 13.

(*d*) Brieven van DE WITT, 1 *D. bl.* 398 en 410. AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 58.

(*e*) Brieven van DE WITT, 1 *D. bl.* 393 en 594. Vergel. AITZEM:, *l. c.* 10 *D. bl.* 105 en *volgg.*; dien ik bevinde, dat hier,

het ligtelyk geſtand te moeten doen. Koning KAREL hadt zo ſterk voor de zaaken der Portugeezen geyverd, dat hy der Staaten Gezanten te London, zeer ſcherpelyk, zyn ongenoegen hadt verklaard, over de aanſtalte der Nederlandſche Oostindiſche Maatſchappy, tot het zenden van Oorlogſchepen, tegens die Natie, in haare buitenlandſche Bezittingen; zelfs hadt hy 'er bygevoegd, dat hy, in zodanig geval, met den Staat zou moeten breeken; herhaalende, eenige maalen, deeze woorden; „*Ik* „ *zeg u dit, rond uit, en als goede Vrienden,* „ *op dat gy u niet zoudt bedriegen (f).*" Ook maakte de Koning, werkelyk, een Vloot gereed, ten dienſte van Portugal, die, egter, naderhand, bleek, alleenlyk, gerigt te zyn tegen Spanje (*g*); waar toe LODEWYK XIV zes tonnen ſchats hadt opgeſchooten. De Staaten, in 't eerst niet weetende, waar dit opgemunt was, beſlooten GYSBERT DE WITT, denzelfden, die, ten jaare 1657, in Portugal was geweest, nogmaals daar heen te zenden, zo, om den aart van 't laatst Verbond tuſschen KAREL II met de Portugeezen nader te leeren kennen, als ook, om voldoening te krygen van eenig Fernambucqs hout, 't geen, volgens een afzonderlyk Artikel van het pas geſlooten Traktaat met de Staaten, aan de onzen moest worden uitgekeerd. Hy wierdt met alle eer ontvangen, doch keerde ſpoedig te rug, en ſlaagde min gelukkiglyk, nopens 't laatſte aanzoek (*h*).

Bl.

hier, wederom, veele Staatsſtukken heeft, welken getrokken zyn uit de *Secreete* Reſolutien der algemeene Staaten.

(*f*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 57.

(*g*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* I. *p. m.* 154, 177, 184, 206 *et* 226, 258.

(*h*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 109, 136, 140—146.

Bl. 19. r. 11. „Hy (*de Kardinaal* MAZARIN) „*zeide, dat* flegts twee perſoonen — *dit werk*" (*'t afzonderlyk Verdrag, te Munſter*) „*hadden weeten te bekuipen.*" Uit het geen onze WAG:, reeds voorheen, nopens de klagten van den Heere SERVIEN, over de Heeren PAUW en DE KNUYT, omtrend deeze zaak, heeft aangeteekend (*i*), agte ik, dat deezen de twee perſoonen waren, op welken de Kardinaal het oog hadt. Dit *afzonderlyk* fluiten van den Staat met Spanje was ook aan andere Mogendheden niet vergeeten, en zelf KAREL II, nàm 'er, niet lang na deezen tyd, gelegendheid uit op, om der Staaten trouw, by Vrankryk, verdagt te maaken (*k*).

Bl. 33. r. 11. „KAREL *de* II. — *zeggende, dat hem niets dieper ter harte ging, dan dat men, in Frankryk*, DE WITT *en deszelfs aanhang hooger dan* hem, *geagt hadt.*" De Franſche Ambasſadeur, te London, Graaf D'ESTRADES (dezelfde, die onze WAGEN:, zo even, gezegd heeft, dat, na 't fluiten van dit Verbond, als s'Konings Gezant, naar Holland vertrok (*l*), en die dus, aldaar, reeds doorſleepen in dit werk, aankwam,) liet niets na, om Koning KAREL van deeze denkbeelden te rug te trekken. Hy verzekerde hem niet alleen, dat LODEWYK de XIV., nimmer, DE WITT in vergelyking met zyne Britſche Majeſteit hadt geſteld, maar deedt ook een wydluftig betoog der redenen, welken, volgens hem, de daaden van zynen Koning, in deezen handel, hadden beſtuurd. 't Kwam, hoofdzaaklyk, hier op ter neder. Dat de Staaten, door een op-

(*i*) Zie Vaderl. Hiſt. 11 *D. bl.* 424, 425, 447 en 448.
(*k*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 1. *p.* m. 220.
(*l*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 1. *p.* m. 271, 280, 289.

opzetlyk Gezantschap, zynen Meester hebbende doen voorslaan het sluiten van een Verbond, ter bescherming van *alle* wederzydsche bezittingen, dees geene redenen hadt kunnen vinden, om zulks van de hand te wyzen, als zynde overeenkomstig met de oude Verbintenissen, tusschen de Kroon van Frankryk en de Nederlanden. Dat de Staaten, daar op, verzogt hebbende, om, buiten de wederzydsche belofte van algemeene bescherming, 'er nog in te doen vloeien de woorden, „ *zelfs die der* „ *Visschery* ,*" Koning LODEWYK, hier inne, voor zig zelven, geene zwaarigheid hadt ontdekt, als begrypende, dat eene algemeene Verbintenis alle byzondere insloot, en dat dus, zynes meenens, die woorden wel overbodig zouden zyn in het aantegaan Traktaat, maar niets geeven noch neemen konden, na dat men reeds, nopens de zaak zelve, overeengekoomen was. Dat Frankryk ook, door het invlegten deezer bewoordingen, nimmer zou kunnen begreepen worden, zig regtstreeks*, tegen Engeland te hebben willen verbinden, na dien de Nederlanders zig ook tot het visschen op *andere* Kusten geregtigd oordeelden, en hun byzonder regt op de *Engelsche* nader aan zyne Fransche Majesteit zouden moeten bewyzen, alvoorens dees verpligt wierde, hun, uit hoofde der bovengemelde bewoordingen, tegens de Britsche Kroon by te staan. Dat zelfs, langs deezen weg, 't oordeel over dit regt, geheellyk, van hem zoude koomen aftehangen, in welk geval, hy wel onderscheid zou weeten te maaken, tusschen zyne Bondgenooten, „ *en den Engelschen Vorst veel* „ *sterkere preuven van zyne vriendschap zou* „ *doen*

* „ même „ celui de „ la Pêche."

* directement.

„ *doen gevoelen, dan de Staaten ooit van hem* „ *genooten hadden.*" Dat, by de uitkomst der zaak, de opregtheid deezer laatſte meening al reeds doorſlaande gebleeken was, nadien Koning LODEWYK, hoe zeer hy, op bovengemelde gronden, geene redenen hadt, waarom de, in verſchil zynde, bewoordingen niet in te willigen, egter, eenig en alleenlyk om dat hy bemerkte, dat zy Koning KAREL tegens de borst ſtonden, zig, een jaar lang, met alle kragt, daar tegen hadt verzet, tot dat hy, eindelyk, niet ſlegts ziende, dat de Staaten reeds hunnen Gezanten gelast hadden om, by verdere weigering van dit punt, allen handel af te breeken en, terſtond, te vertrekken, maar ook, in 't zekere, onderrigt wordende, dat zy, in dit laatſte geval, zig ten naauwſte met Spanje ſtonden te verbinden, ja zelfs, dat, daar toe, reeds HUIGHENS, te Brusſel, even als GAMARRA, in den Haage, handelde; waar door mede, oogſchynlyk, de zaaken van Portugal, die Koning KAREL zo zeer behartigde, ſtonden bedorven te worden; vermeend hadt, om een, niets beduidend, woord, niet langer te mogen toeven, met het ſluiten van een Traktaat, by 't welke, in de tegenwoordige omſtandigheid van zaaken, ook zyne Britſche Majeſteit veel eêr bevoordeeld, dan benadeeld, wierdt, te meêr, daaraan hem, even als aan Frankryk, het Bondgenootſchap der Staaten, op zig zelven beſchouwd, van nut kon zyn; in zo verre zelfs, dat men de laatstgemelden, om de zaak des Prinſen van Orange, eenigſints ontzien moest.

Dit Vertoog hadt zo veel ingang aan 't Engelſche Hof, dat, eerst de Staatskanſelier HYDE, Graaf van *Clarendon*, toen de Koning en zyne Broe-

Broeders, den Graave D'Estrades betuigden, hoe zy erkennen moesten, dat het belang, zo van Engeland als Frankryk, vorderde, de Hollanders zig niet tot onvrienden te maaken, en dat, de Franſche Koning niets anders beoogende, dan de handhaaving eener goede verſtandhouding tuſſchen de drie Staaten, zonder de Hollanders boven de Engelſche te willen trekken, het zyner Britſche Majeſteit leed deede, het bovengemeld Traktaat zo lange te hebben opgehouden, waar tegen hy, nu, geneigd was, aan Koning Lodewyk, voortaan, in alles de hand te bieden, ten welken einde Milord Hollis, eerstdaags, naar Frankryk ſtondt gezonden te worden (*m*).

Zo ſprak men; 't zy men 't meende of niet; aan het Britſche Hof, daar men, thans, het Franſche geld nodig hadt (*n*). Wat het Franſche betreffe; in hoe verre 't zeggen van Lodewyk den XIV, of deszelfs Gezant, D'Estrades, over een kwam met zyne waare meening, kan men best opmaaken uit de Brieven van dien Koning, aan den gemelden Ambasſadeur. 't Blykt, uit dezelven, dat de Vorst te ligter ſtemde in 't gewaagen der beſcherming van de Visſchery, om dat de Engelſchen ook *zynen* Onderzaaten het Visſchen beletteden; weshalven eene wederkeerige verbintenis met de Staaten, ten opzigte van deezen handel, zo nuttig voor zyne eigene belangen, als voor die der Nederlanden, kon worden (*o*). Wat zyne zugt ter bewaaring van goede verſtandhouding, tuſſchen Engeland en de Staaten, betroffe, deeze ſtrekte zig niet verder uit, dan tot voorkooming van eenen

(*m*) *Lettres* D'Estrades, *T.* I. *p.* 247–256 *et l. c. p.* 275–278.
(*n*) D'Estrades, *l. c. T.* I. *p.* 154, 184, 196, 226 *et* 258.
(*o*) D'Estrades, *l. c. p.* 166, 250.

eenen openbaaren oorlog, waar in hy anderſints, ligtelyk, zelve konde gewikkeld worden; doch, voor 't overige, zag hy, niet gaarne, dat deeze twee Mogendheden, die de ſterkſten ter zee waren, zig met den anderen *te* naauw verbonden. „ Wanneer zy," (ſchreef hy aan D'ESTRADES, op den 13 van Oogstmaand des jaars 1661) „ in eenigen naaryver * nopens, „ en onvoldaan van, elkanderen, leeven, zal „ ik, voor beiden, des te ontzagchlyker zyn." Hier om meende hy ook de geſchillen over de Voogdy *enz:* des Prinſe van Orange, voor eerst hunnen gang te moeten laaten gaan, en genoeg te zyn, wanneer hy zig, daar in, zo gedroeg, „ dat de Koning van Groot Brit- „ tannie niet konde klaagen, dat hy deszelfs „ voorneemens en belangen zogt te overdwar- „ ſen (*p*)." Onder de hand, evenwel, hadt hy aan Koning KAREL doen zien, hoe hy het dringen op de bevordering van Prinſe WILLEM den III nog voor te vroegtydig hieldt, en dat dit eene vredebreuk met de Staaten zou kunnen veroorzaaken; dat men, daarom, voorzigtiger zoude doen, te wagten tot de Prins den ouderdom van zestien jaaren bereikt hadt, ten welken tyde hy zelve bereid zou zyn, hier toe, een voorſtel by hunne Hoogmogendheden te laaten doen, niet vergeetende, dat de Prins zyn Bloedverwant was, * en welke diensten deszelfs Vader en Grootvader aan Vrankryk gedaan hadden (*q*). Men weet, dat WILLEM III, door zyne Moeder, MARIE HENRIETTE van Engeland, een agter Kleinzoon was van Koning HENDRIK IV, Grootvader van LODEWYK XIV.

* *Jalouſie.*

* *Neven.*

Bl.

(*p*) D'ESTRADES, *l. c. p.* 155, 164 *et* 168.
(*q*) D'ESTRADES, *l. c. p.* 171.

Bl. 36. r. 3. „ *Men* kon *ze* —, *onder de papieren van* CROMWEL, niet vinden, *en ik* twyfel, *of ze* immer wederom gekomen is." Of de Akte van uitſluiting, ten jaare 1654, aan KROMWEL toegeſtaan (van welke hier geſproken word), ooit weder gegeven zy, is my mede niet gebleeken; ook weet ik niet, of het voorgeeven der Engelſchen, van die Akte, onder de papieren van wylen den *Protector*, niet te kunnen vinden, wel 't uiterſte geloof verdiende. Toen de Heer van BEVERWAERD, Hoofd van ons Gezantſchap te London, op last der Staaten van Holland, in't begin van Wynmaand des jaars 1660, de te ruggave dier Akte aan den Koning verzogt hadt, duurde het, zeker, niet lang, of die Vorst gaf hem, hier toe, in tegenwoordigheid zyner Zuster, de Prinſeſſe van Oranje, zyn woord, en, daar het zelve niet terſtond wierd nagekoomen, liet die Prinſes; die, voor haaren Zoon, de gunst der Staaten zeer behoefde; nog op haar doodbed, zyner Majeſteit de volbrenging deezer belofte aanbeveelen. De Koning gaf ook, werkelyk, eenige weeken na dit overlyden, en wel op den 4 van Sprokkelmaand 1661, hier toe last aan den Kanſelier HYDE; doch dees, eerst zeggende, dat hy niet wist, of hy 't ſtuk onder zig hadt, maar 'er naar zou doen zoeken, liet, op den 18 van Lentemaand daar aan; en dus, na verloop van zes weeken; den Heere VAN BEVERWAERD de vreemde boodſchap doen, dat hy 'er, te vergeefsch, onder de papieren *der overledene Prinſeſſe*, naar gezogt hadt; 't welk de Ambasſadeur beantwoordde, met te zeggen, dat het ook, *daar*, niet zyn kon, maar, onder de papieren van CROMWEL, moest berusten, en wel, denklyk,

by

by het Traktaat, 't geen dees, voorheen, met den Staat gemaakt hadt. Na dien tyd, is my geen meêr gewag van dit werk onder 't oog gevallen, behalven dat de WITT, op den 8 van Grasmaand deszelfden jaars 1661, aan BEVERWAERD ſchreef; „ Gy meldt my niets meêr van „ de Akte van Uitſluiting. 't Is of de Engelſche „ Heeren vermeenen eene doodzonde te zullen „ begaan, met ons, in de minſte zaak, te helpen, „ zelfs met ons eene Akte te rug te geeven, „ voor welker te rug vraage zy ons danken „ moeſten (*r*)." Uit deeze woorden zou men kunnen beſluiten, dat het niet overzenden der Akte meêr aan onwil, dan aan onvermogen, haperdè; zo als ook ſommigen geſchreeven hebben. Zeker is het, dat de Kanſelier HYDE; dien BEVERWAERD, ergens, *den Alvermogenden* * noemt; den Koning, en den Hertoge van YORKE, (byzonder, na dat de Hertog in 't huuwlyk getreden was met deszelfs Dogter) (*s*), thans geheellyk bezat, en dat hy, die, egter, kort te vooren, de geſchenken, welken men hem, geduurende s'Konings verblyf in Holland, hadt toegelegd, ontvong, teffens zig zeer ongunſtig gedroeg, nopens den Raadpenſionaris DE WITT (*t*).

* le Tout-puiſſant.

Bl. 36. r. 11. „ *De Koning antwoordde, dat* hy geene genoegzaame kennis hadt van 't gene, omtrend het vorderen en verleenen der Akte, voorgevallen ware, om desaangaande iet, te kunnen bevestigen." DE WITT, dit verneemende,

(*r*) Brieven van de WITT, 4 *D. bl.* 112, zie ook *c. l. bl.* 36, 39, 41, 43, 53, 73, 77, 96, 101.

(*s*) DE WITT's Brieven, 4 *D bl.* 38, 41, 43, 50, 55 en 86. BURNET, *Hiſt. de la Bretagne. Tom.* I. *p.* 333.

(*t*) Brieven van de WITT, 4 *D. bl.* 9 en 107.

de, ſchreef aan den Heere van BEVERWAERD, dat het oogmerk, 't geen hy zig hadt voorgeſteld met het verzoek om eenen Verklaaring van *den Koning zelven*, tweeledig geweest was; *eerſtelyk*; om dat hy vermeende, dat zyne Majeſteit, die, tot nog toe, maar oppervlakkig iet van dit werk kon geweeten hebben, als nu, en ter gelegenheid van dit verzoek, het zelve, zo by verſlag van den Sekretaris THURLOË, (die, voorheen, CROMWEL, in dezelfde hoedanigheid, had gediend,) als door 't nazien der Papieren van CROMWEL zelf, naauwkeurig zou onderzogt, en zig daar van eene volleedige kennis verkreegen hebben, door welke hy zou overtuigd zyn geworden van den opregten handel van deezen Staat, in zulk eene tedere zaak, en dus, in 't vervolg, een volkomen vertrouwen op dit Gemeenebest zou moeten ſtellen: *ten anderen*; om, hier te lande, grondiglyk, weg te neemen de verkeerde meening, die, ondanks de verklaaring der Staaten van Holland, by ſommigen nog huisveſtte, dat men naamenlyk, van deeze zyde, CROMWEL tot de Akte van uitſluiting zou hebben aangezogt. Nu dit, egter, anders uitviel, oordeelde de Raadpenſionaris, dat het te ſterk voortzetten van zyn verzoek veelligt een nadeelige uitwerking in s'Konings geest zou kunnen maaken, en vermaande, daar omme, den Heere van BEVERWAERD, om, nog zelve, nog door anderen, by zyne Majeſteit aan te dringen, tot het geeven van eenig getuigenis of verklaaring, nopens iet, waar omtrent hy niet genoeg mogt onderrigt zyn. De Engelſche Regeering deedt, evenwel, kort daar op, en uit zig zelve, want aan het Hof, hieldt men zig, thans, byna

met

met niets anders beezig hieldt, dan met het, veel twist maakend, Huuwlyk van den Hertoge van YORKE en de Dogter van den Rykskanselier) aan BEVERWAERD voorſtellen, of men zig, hier te lande, niet te vrede zoude houden, met de overzending der verklaaring van een Staats-Sekretaris, inhoudende, dat aan deezen, na hy, op s'Konings last, de geheime papieren van CROMWEL en der perſoonen, aan welken, geduurende deszelfs regéering, het voornaamſte bewind was toevertrouwd geweest, onderzogt en gehoord hadt, gebleeken was, dat gezegde CROMWEL deeze Akte, *uit zig zelven*, hadt verzogt, zonder daar toe, van hier, eenige aanleiding gekreegen te hebben? Maar DE WITT, ligtelyk gevoelende, hoe, hier door, het oogmerk niet bereikt wierdt, te meêr, daar de verklaaring van een Staats-Sekretaris niet wel, opentlyk, aan hun Edele Grootmogendheden zou kunnen worden afgevaardigd, waar uit dan ſtondt te volgen, dat men dezelve ſlegts aan hem, in 't byzonder, zou afzenden, raadde den Heere van BEVERWAERD, dien voorſlag te laaten loopen, en liever van den tyd te wagten, of de Koning en zyne Raaden eens gunſtiger, omtrend het eerſte voorſtel, mogten denken; in welk geval men de zaak, en zedig- en zagtelyk, tot het bedoelde einde, moest tragten te brengen. Doch, voor zo veel ik weete, kwam het nimmer zo ver, en de koninglyke Prinſes, die beloofd hadt dit te begunſtigen, ſtierf, kort hier na; gelyk, aanſtonds, volgen zal (*u*).

Bl. 38. r. 12. „ *De koninglyke Prinſes*, overleedt." Zy ſtierf, in de kragt van haare jaa-

(*u*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 38, 39, 40, 41.

jaaren en wel, even als wylen haar Gemaal, Prins WILLEM II, en haar Broeder, de Hertog van GLOCESTER, aan de kinderziekte (*v*).

Bl. 40. r. 12. v. o. „De Koning klaagde — *dat men* hem (Prinſe WILLEM *den* III), *onlangs*, belet hadt *een Verhemelte te plaatſen in zyne Kamer.*" Volgens het ſchryven van DE WITT, hadden de Staats-Gemagtigden „ hier inne, ter „ eenre ofte ter andere zyde, *niet gedisponeert*, „ maar, alleenlyk, — aan die van den Raedt" (van zyne Hoogheid) „ doen bekent maecken, „ dat, ſonder ſigh te expliceren, of het hangen „ van de *Dais* pryſſelyck of berispelyck was, „ ſylieden oordeelden, die ſaecke tot haere „ Commiſſie te ſpecteren, ende dat die, over- „ ſulcks, tot haere kenniſſe hadde behooren te „ worden gebragt; daer by de ſaecke voorts „ was gebleven (*w*)."

Behalven de Heeren VAN NOORTWYK en DE WITT, was ook (om van den Heere VAN BEVERNINGH niet te ſpreeken (*x*)) de Heer VAN BEVERWAERD, Hoofd van der Staaten Gezantſchap in Engeland, in s'Konings beſchuldiging, eenigermaate, begreepen geweest. Hy, die voor een man van veele bekwaamheid in s'lands zaaken te boek ſtondt (*y*), was, door de Staaten van Holland, ook aan 't hoofd der Gemagtigden over s'Prinſen opvoeding geſteld, en hadt het meeste toegebragt (*z*), om de koninglyke Prinſesſe in die ſchikkingen genoegen te doen neemen, zo als ik ook reeds heb

(*v*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 58.
(*w*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 108.
(*x*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 118.
(*y*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 57.
(*z*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 38, 43, 44, 51.

heb doen zien (*a*), dat hy, door die Vorſtin, in anderen opzigte, ten nutte der Staaten, aan het Britſche Hof wist te werken; alwaar zyne Dogter gehuuwd, en hy zelve, voor 't overige, zeer gezien was (*b*).

Men hadt in Engeland, nopens het vervoeren van de yzeren Kist met geheime papieren (van welke ook onze WAGEN: zo even gewaagd heeft (*c*)), thans, verſcheiden onwaarheden verſpreid, byzonderlyk voor dat hunne Edele Grootmogendheden, als Oppervoogden (*d*) van den Prinſe, verklaard hadden, geene andere meening te hebben, dan om, zekerheidshalven, dit Koffer, tot s'Prinſen meerderjarigheid toe, ongeopend, op s'lands Charterkamer, te doen bewaaren. Men wilde, wierdt 'er gezegd, het zelve openen, en de daar in zynde Stukken doen dienen tot bederf van veelen, die den huize van Orange begunſtigden. Dit ging zo ver, dat de Koning en voornaamſte Ambtenaaren, geduurende eenige dagen, zig onttrokken te handelen met het Nederlandsch Gezantſchap, 't geen alle moeite deedt, om den argwaan weg te neemen. BEVERWAERD kweet zig, hier omtrend, zeer ten genoegen der tegenwoordige Regeeringe van Holland. Hy wist, op aanraading van DE WITT, den Koning, eerlang, te beweegen om, zo aan den Hove van dat Gewest, als aan der Staaten Gemagtigden tot s'Prinſen opvoeding, een' Brief te zenden, houdende verzoek, om 't Koffer ten minſten zo lang, ongeopend, onder zig te houden, tot de verſchillen over de Voogdy-

(*a*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 28.

(*b*) WAGEN: alhier, *bl.* 45. WICQUEFORT, *l'Ambaſſad: et ſes Fonct. Tom.* I. *pag.* 446.

(*c*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 39.

(*d*) Zie, byzonder, over dit regt van Oppervoogdyſchap, *Secr. Reſol. Holl.* 10 Sept. 1662. *bl.* 376 en 379.

dyſchap zouden afgedaan zyn. Doch, na Prins JOHAN MAURITS *van Naſſau* en de Kleefſche Kanſelier WEYMAN, als Gezanten des Keurvorsts van Brandenburg aan KAREL II, te London waren aangekoomen, nam het werk een' anderen keer. WEYMAN, in't byzonder, zettede den Koning zeer op tegen de Hollandſche Gemagtigden tot de opvoeding, 't geen oorzaak gaf, dat zyne Majeſteit zig in heevige klagten, tegens dezelven uitliet. Eens dit zyn mistrouwen op die Gemagtigden, aan de Nederlandſche Gezanten, vry ſterk herhaalende, ſprak BEVERWAERD, die, midlerwyl, den Staaten geraaden hadt vol te houden, hem toe, op deezen zin: „*Sire!* één deezer perſonen „ (hy zag, baarblyklyk, op DE WITT) bekleedt „ een zeer groot Ambt in den Staat, en 't is waar, „ dat hy, in de laatst ongelukkige tyden, niet „ naar zyne eigene geneigdheden heeft kunnen „ te werk gaan, maar verpligt is geweest, zig „ te ſchikken naar de noodwendigheid van den „ tyd en 's lands welzyn; doch, ſedert de voorgevallene omwendingen * hem meerder vryheid „ hebben gegeven, heb ik uit zyn gedrag bemerkt, dat hem nog genegendheid, nog goede voornemens voor de belangen van myn' „ Heere, den Prinſe van Orange, ontbreeken." De Koning antwoordde: „ Men moet wagten, tot hy 'er my blyken van geeve; ter „ wegneming myner misvatting (*e*)." 't Zal, ondertuſschen, zo ik denke, op deeze en ſoortgelyke dienstbewyzen van den Heere VAN BEVERWAERD zien, dat DE WITT, meer dan eens, be-

* revolutiens.

(*e*) Brieven van BEVERWAERD en DE WITT, in de Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 83, 86, 87, 91, 94, 97, 100, 101, 106, 108, 111, 112, 116, 117, 118, 121, 126.

betuiginge deedt van de groote verpligtingen, welken hy hem verſchuldigd was (*f*).

Bl. 46. r. 7. „ De Staaten gingen KAREL den II, *in veele opzigten*, te gemoet." Schoon men hier niet gewoon was, Gezanten van den tweeden rang te verwelkoomen, lieten, egter, niet alleenlyk de algemeene Staaten zulks, door hunnen Agent, aan den Heer DOWNING doen, toen dees, ter helfte van Hooimaand des jaars 1662, als *Envoyé* in den Haage kwam, maar ook de Staaten van Holland zonden Hem, ten zelven einde, den Heere NIEUPOORT toe; die, onder CROMWEL, Ambasſadeur van dit Gemeenebest, te London, geweest was (*g*).

Bl. 47. r. 2. v. o. „ *Gelyk voor deezen* gebruikelyk *was geweest.*" Dit woordt *gebruikelyk* *, in het Traktaat, veronderſtelde, aan de zyde der Staaten, dat het ſtryken van de vlag, en van het top- of marszeil, (waarvan hier geſproken wordt) alleenlyk op *gewoonte*, niet op *regt*, ſteunde. In een zeer ernſtig geſprek, hadt DE WITT, aan den Engelſchen Gezant DOWNING, ronduit verklaard, dat, „ eêr men de *imaginaire* „ *Souverainiteit* van de Engelſchen op de zee „ ſoude *erkennen*, allen den laatſten druppel „ bloedt daer by ſouden laeten (*h*)."

*observatum.

Bl. 51. r. 13. v. o. „ *De* Conſul. — *De* MONTAIGNE, „ lees *De* MORTAIGNE." Hywas, by hunne Hoogmogendheden, tot algemeenen Conſul op de Kust van Barbaryen, aangeſteld (*i*).

Bl. 53. r. 16. „ *De Staaten waren genoodzaakt*

(*f*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 185.
(*g*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 139.
(*h*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 744.
(*i*) Secr. Reſol. van Holl. 13 Sept. 1662. *bl.* 739.

zaakt geweest drie Vendels *knegten derwaarts (naar Medenblik) te zenden.*" Na Amſterdam, op verzoek van Gekommitteerde Raaden, drie Vendelen derwaarts hadt afgezonden en, op gelyk verzoek, kort te vooren, een dergelyk getal manſchap naar Utrecht hadt doen trekken, gaven de Staaten nog last tot den optogt van drie andere Vendelen, naar Medenblik (*k*).

Bl. 54. r. 6. v. o. „ *Onder de* eerſten" *(d. i. die* DESCARTES, met goedkeuringe, *lazen)* „ was JOANNES COCCEJUS, *die*, in 't jaar 1650, *van* Breemen, *tot Hoogleeraar* in dezelfde wetenſchap," *(de Godgeleerdheid)* „*te Leiden, beroepen was.*" Hier vergist zig WAGENAAR. COCCEJUS, die, in 't jaar 1630, te Breemen, zyne geboorteſtad, Hoogleeraar in de heilige Letterkunde * was geworden, wierdt van daar, in den jaare 1636, beroepen naar Franeker, tot het Hoogleeraarſchap in de Hebreeuwſche Taale, waar by, in 1643, nog dat in de Godgeleerdheid gevoegd werdt. Ten jaare 1650, is hy, van de Franeker-Hooge Schoole, naar die van Leiden, als Hoogleeraar in laatstgemelde Wetenſchap, vertrokken en aangeſteld (*l*).

* *Philologia Sacra.*

Dat, verders, COCCEJUS, in tegenſtelling van VOETIUS, ter deezer plaatſe, gerangſchikt wordt, onder die Hoogleeraaren, bywelken de Filoſoofiſche Schriften van RENATUS DESCARTES, „ *met goedkeuringe,*" wierden geleezen, loopt aan tegen 's mans eigen verklaaringe, in zyne Brieven te vinden. 't Zal, zo men vertrouwt, alhier genoeg zyn, twee dier Brie-

(*k*) WAGEN. Beſchr. v. Amſterd. 5 *D. bl.* 256.

(*l*) S. VAN TIL, *Salems vrede*, 2 *D.*; waarin, *bl.* 41—42, het leeven en de leer van JOHANNES COCCEJUS worden medegedeeld, Zie ook HOOGSTRAATEN's *Woordenboek*, op 't woord COCCEJUS, *et confer.* E. L. VRIEMONT *Athenæ Fris. p.* 300.

Brieven aantehaalen; van welken de één geſchreeven is, op den 24 van Sprokkelmaand des jaars 1651, toen die Schriften eerst bekend wierden, en de ander, in Hooimaand des jaars 1669, dat is, omtrend vier maanden voor zynen dood, die, op den 5 van Slagtmaand, daar aan volgende, inviel.

In den eerstgemelden Brief (*m*), ſchryft COCCEJUS aan TOBIAS ANDREÆ, Hoogleeraar te Groningen, onder anderen: dat hy de leerſtellingen van CARTESIUS nog niet hadt kunnen onderzoeken, maar dat, het geen hy 'er van hoorde, hem, even als aan ANDREÆ, ſtof van gelach hadt gegeven; dat hy verontwaardigd was te verneemen, hoe de Studenten zig veroorloofden, om, onder den naam van deeze Wysbegeerte, aan alles te twyfelen; dat hy, in de Wysbegeerte, kennis van zaaken en derzelver oorzaaken vorderde, nevens eene verſtandige wyze van voordraagen, doch dat, thans, wartaal en misbruik van ſpreek-manieren, in dezelve, de overhand hadden; dat zy, vooral ten opzigte der Godgeleerdheid, de ſpreekwyzen der heilige Schrift zo wel bedorf, als veranderde; dat men niet genoeg kon uitdrukken, hoe ſchaadelyk dit was, en dat de Apostel, daarom, ons vermaand wilde hebben, dat men zig voor zodanige Wysbegeerte zoude wagten. *enz:*

In den laatstgemelden Brief (*n*), drukt hy zig, aan LUDOVICUS TRONCHIN, Hoogleeraar te Groningen, dus, onder anderen, uit. „ Wat my aangaa, ik heb my nog niet vol„ koomen kundig kunnen maaken van de Wys-

(*m*) *Vid.* COCCEJI Opera omnia, *Tom.* 8. *pag.* 86. *epiſt.* 86.
(*n*) COCCEJI Opera. *l. c. pag.* 141, *epiſt.* 181.

„ Wysbegeerte van CARTESIUS. — Nopens
„ de *twyfeling*, ſtelle ik vast, dat CARTESIUS
„ dit woord, ongelukkiglyk, gebruikt heeft.
„ Zo ik vermoede, is zyne meening geweest,
„ dat, in de Wysbegeerte, moet begonnen
„ worden van het eerst bekende, waar aan niet
„ kan worden getwyfeld, en dat, intuſſchen,
„ al het overige, hoe zeker ook op zig zelven,
„ zo lang, als twyfelagtig, moet ter zyde geſteld
„ of verſchooven worden, tot het, op zyne
„ beurt, mede, als eene beweezene zekerheid,
„ kan worden opgegeven en gekend. Van
„ dit woord bedienen zig die geenen, die de
„ waarheid niet liefhebben, meenende, dat zy
„ wysgeerig handelen, wanneer zy altoos uit-
„ zonderingen maaken, tegenſpreeken en,
„ nooit, de waarheid hulde doen. Zy twyfelen,
„ om te twyfelen. Deeze zyn Spotters, geen
„ Wysgeeren. En wy bevinden, dat ſommigen
„ zo handelen, die zig tegen CARTESIUS kanten.
„ Myn Ambtgenoot, HEIDANUS, keurt de
„ Wysbegeerte van CARTESIUS zeer goed, maar
„ duldt in my, dat ik 'er onkundig in ben." —

Ook waren de leerwyzen van DESCARTES en COCCEJUS, volgens het oordeel van den vermaarden Hoogleeraar, FREDRIK SPANHEIM (o), zeer van elkander' verſchillende. — En, in deezen, geldt zo veel meêr het getuigenis van een' uitlandſchen Geleerden, die zig, zo door zyne godgeleerde, als geſchiedkundige, Schriften, heeft beroemd gemaakt, naamentlyk den Kanſelier MOSHEIM; wanneer hy, in zyne Kerklyke Geſchiedenisſen, 'er het volgende berigt van

(o) In Epiſtola, de noviſſimis, in Belgio, diſſidiis, Tom. II. Oper. p. 973.

van geeft (*p*). „ De *Coccejaanſche Godge-*
„ *leerdheid* en de *Carteſiaanſche Wysbegeerte*
„ hebben niets gemeens met den anderen, noch
„ iets, in derzelver byzondere ſtellingen en
„ beginzelen, 't geen, eenigzints, geſchikt is,
„ om 'er eenig verband tusſchen te maaken;
„ en, gevolglyk, hebben de geſchillen, daar
„ door verwekt, en de partyſchappen, daar
„ door veroorzaakt, natuurlyk geene betrek-
„ king tot elkander. Niettemin, droegen zig
„ de zaaken in dier voege toe, dat de Voor-
„ ſtanders van deeze, zeer onderſcheidene,
„ weetenſchappen, zig tot éénen aanhang
„ vormden; althans in zo verre, dat zy, die
„ COCCEJUS voor hunnen Leidsman in de Gods-
„ geleerdheid namen, DESCARTES tot hunnen
„ Leermeester in de Wysbegeerte verkooren.
„ Dit zal ons niet vreemd voorkoomen, wan-
„ neer wy in aanmerkinge neemen, dat de-
„ zelfde perſonen, die de *Cartheſianery*, in de
„ Nederlanden, dwarsboomden, ook de hefti-
„ ge tegenſtanders waren van de *Coccejaan-*
„ *ſche Godgeleerdheid:* deeze wederſtand te-
„ gen die twee groote mannen en hunne ſtel-
„ ſels bragt de *Carteſiaanen* en *Coccejaanen*
„ in de noodzaaklykheid, om hunne kragten
„ te vereenigen, tot het verdeedigen hunner
„ zaak, tegen de ſchriklyke aanvallen hunner
„ talryke vyanden." — Ja, die zelfde MOS-
HEIM, in het vervolg, meêr bepaaldelyk van
COCCEJUS en deszelfs ſtellingen handelende,
ſchryft (*q*); „ Eén der hoofdoogmerken van
„ COCCEJUS was, om de Godgeleerdheid van
„ de

(*p*) IX *D. bl.* 232 en 233 van de Nederd. Uitgaave.
(*q*) *l. c. bl.* 239.

„ de Wysbegeerte af te zonderen, en de „ Christen-Leeraaren, in het uitleggen van de „ eerstgemelde weetenschap, te bepaalen tot „ de woorden en spreekwyzen der heilige „ Schriften." Dit laatste blykt ook, niet onduister, uit de twee, hier voor aangehaalde, Brieven van COCCEJUS zelven (*r*).

Men mag, dierhalven, veilig besluiten, dat het gezegde van WAGENAAR, alhier, niet op COCCEJUS kan worden toegepast.

Bl. 59. r. 7. v. o. „ Sommige" (*Voorschriften agter de Bybels*) „ *leerden, in de eerste plaats, voor* den Keizer, *en voor* den Koning van Spanje, *bidden.*" 't Is opmerklyk, dat dit nog gevonden wierdt agter den Bybel, ten jaare 1635, te Amsterdam, by *Kloppenburgh* en *Laurentsen*, gedrukt (*s*).

Bl. 74. r. 2. v. o. „ *'t Veroveren van Kochin en Kananor boette* een weinig *de schade, die de Oostindische Maatschappy — geleeden hadt, door het verliezen van het Eiland* Formosa." — Zeer wel, zegt onze WAGEN. „ *een weinig;*" want het verlies van *Formosa* was, zonder twyfel, veel grooter, dan het voordeel deezer nieuwe overwinning. Hoe uitgestrekt en gewigtig, voor 't overige, omtrent deezen tyd, de bezittingen en den handel der Oost-Indische Maatschappy waren, kan men, onder anderen, zien, uit het Verslag *, 't welk, over het jaar 1662, ter Vergadering der algemeene Staaten, door Bewindhebberen, in het jaar 1664, ge-

*Rapport.

(*r*) Dit stemt, in dit opzigt, ook volkoomen over een, met de Resolutie der Staaten van Holland van den 30 van Herfstmaand des jaars 1656, ook by onzen WAG., *bl.* 55 en 56, vermeld; en met eene andere van dezelve Staaten, genomen den 24 van Louwmaand des jaars 1660. Resol. v. Holl. *l. c. bl.* 19—21.

(*s*) Public Gebed, 2 *D. bl.* 62.

gedaan wierdt. 'Er blykt, uit hetzelve, dat, tot het behoorlyk waarneemen van den handel in de Oost-Indien, het bevaaren onzer verſchillende Landen, Plaatzen en Komptoiren, aldaar, 't voorzien derzelven van behoeften, van Volk, en het jaarlyks overbrengen van de ingewisſelde goederen naar 't Vaderland, de Maatſchappy, thans, honderd veertig, wel bemande en, zo van krygstuig als levensmiddelen, wel voorziene en toegeruste, Schepen in dienst hieldt, behalven nog vyf en twintig duizend koppen, zo Matroozen als Soldaaten, welken zy, jaar uit jaar in, gereekend wierdt in haare beſolding te hebben. Dit alles wierdt, uit de herwaarts aangebragte goederen*, met eene over- *retouren.
winst van eenige millioenen, goedgemaakt (*t*). Gelyk Holland byzonder belang hadt by de Oost-Indiſche Maatſchappy, en 't gezag van dat Gewest, thans, zeer groot was, vindt men ook, dat de Bewindhebberen dier Maatſchappy den Bevelhebber der *Retour*-vloote aan hunne Edele Grootmogendheden voorſtelden en, door hunnen Advokaat, kort verſlag van den ſtand der zaaken, ter Vergadering van Holland, lieten doen (*u*).

Bl. 75. „ COXINGA *tastte de ſterkte* Zelandia *aan.*" Hy hadt, by 't winnen van Formoſa, ook den Nederduitſchen Predikant, HAMBROEK, gevangen gekreegen, en zondt deezen naar de Vesting, met last, om de Belegerden tot overgave te beweegen, en ſtraks te rug te keeren, op doodſtraf. HAMBROEK ging in de Plaats, vondt ze in ſtaat van tegenweer, moedigde de bezetting daar toe aan, rukte zig uit

(*t*) AITZEMA, *l. c.* XI *D. bl.* 364—379.
(*u*) Reſol. Holl. 28 July 1663. *bl.* 79.

uit de armen van twee zyner, zig aldaar bevindende en voor zynen dood dugtende, Dogters, keerde weder tot den CHINEES, en zeide hem (die ook zyne Vrouw en andere Kinderen in zyne magt hadt), moediglyk, aan, dat de Vesting *Zelandia* wel geſterkt was en aan geene overgave dagt. COXINGA, hoe kwaalyk te vrede over die boodſchap, liet HAMBROEK geene ſtraf aandoen. Maar, wanneer, niet lange daar na, een opſtand, op Formoza, uitbrak, welken hy door de Nederlandſche gevangenen meende te zyn opgeſtookt, gaf hy last, hun allen, ten getale van wel vyf honderd, om te brengen, en de braave HAMBROEK viel, toen, met zyne Landsgenooten en Bloedverwanten, onder 't moordzwaard (*v*).

Bl. 77. r. 7. „ *'Er viel nog veel te* vereffenen — *in* Braband." Het oud geſchil, tuſſchen de algemeene Staaten en den Aartshertoge LEOPOLD, als Grootmeester der Duitſche Orde, nopens de Opperheerſchappy * der Kommandery van Gemert (*w*), was mede, tot nu toe, blyven hangen, hoe zeer, reeds ten jaare 1651, zo wegens den Hoogen Raade der Spaanſche, als die der Vereenigde, Nederlanden, nopens dit gewigtig punt, zeer breede *Memorien*, ter tafele van de groote Vergaderinge; die, toen, in den Haage, by een was; waren ingediend (*x*). Men ſtelde, aan de zyde van den Aartshertoge, dat de voorn. Kommandery aan het Duitſche Ryk behoorde, en de Koning van Spanje, als Hertog van Braband, 'er ſlegts Opperſchutsheer * van was; waar te-

* *Souvereiniteit.*

* *Advocatuit.*

(*v*) BASNAGE, *l. c. Tom.* 1. *fol.* 654.
(*w*) WAGEN. Vad. Hiſt. VII *D. bl.* 27.
(*x*) Regiſt. der Gr. Vergad. *MS.* op 27 Mei, *bl.* 417—473 en *l. c. bl.* 478 en volgg. Vergel. Reſol. van Holl. 26 Mei 1615. *bl.* 262, en 14 Juny 1651. *bl.* 287.

tegen de onzen zeiden, dat zy onder de Meiery van 's Hertogenbosch behoorde; ten betooge van welk laatſte gevoelen, ook de Stad van dien naam zig, by Brieve, aan hunne Hoogmogendheden, op den 8 van Bloeimaand deezes jaars 1662, vervoegd hadt (*y*). Op den 8 van Hooimaand daar aan, wierdt, eindelyk, eene overeenkomst, tuſſchen de algemeene Staaten en den Heere Grootmeester, nevens de Heeren der Duitſche Orde, getroffen, by welke hunne Hoogmogendheden, onder zekere voorwaarden, van het Oppergebied over de meergezegde Kommandery afſtand deeden; verklaarende dezelve aan te koomen, en te behooren aan de voorſz. Duitſche Orde, onder het Roomſche Ryk. Voor deezen afſtand zou de Orde, in drie termynen, aan den Staat moeten opleggen eene ſomme van veertigduizend gulden (*z*).

Bl. 98. r. 5. „ *De Prins* (WILLEM FREDRIK *van Nasſau*) overleedt." Hy hadt zig, in zyn lyden, met de geduldigſte bedaardheid, moed en tegenwoordigheid van geest, gedraagen, in alles, door de pen; wyl de tong hem haare dienſten weigerde; aanhoudend en tot de laatſte ſtonden, zyne gedagten, duidlyk, uitende, en alle zyne zaaken, ook zyne uiterſte wille, beſchikkende. Op den 25 bevoorens, ſchreef hy, eigenhandig, aan de algemeene Staaten en die van Holland, „ *dat hy, dàegs te voren, door het*

„ *on-*

(*y*) Notul. der ſtad 's Bosch, *MS.* 8 April 1662, *fol.* 233. C. en VAN HEURN, Hiſtor. der ſtad en Meyer. van 's Bosch, 3 *D. bl.* 121 en 125.

(*z*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D.* 42 *B. bl.* 498—508; alwaar men het *Accoord*, en OUDENHOVEN, Beſchryv. van de Meyerye van 's Bosch, *bl.* 42, *edit.* 1670; alwaar men de *Reſolutie der Staaten Generaal*, vinden zal.

„ *ongelucktg en onvoorſiens losſen van een* „ *Piſtool, aen de mont ende in t geſicht was* „ *gequest geworden, ſulcx dat ſyne tanden los* „ *waren ende al heel niet ſpreecken en konde,* „ *dogh dat hy, tegenwoordich, in goede hope was* „ *van prompte genezinge (a).*" Ook zondt hy, ten zelven dage, een' Brief aan zynen Neeve, den jongen Prinſe van Oranje, deezen, teſſens, aanmaanende, voorzigtiglyk met geweer om te gaan, en zig aan hem te ſpiegelen (*b*). Op den 21 van Wynmaand, naar den ouden, toen nog, in Friesland, gebruikten, dat is den 31 derzelve maand, naar den nieuwen, ſtyl, en wel; zo als de Vrouwe Weduwe aan de Staaten ſchreef; ten ſeven uyren in den avont (*c*), ſtierf hy, op de voorbeeldigſte en Christelykſte wyze, in het twee en vyftigſte jaar zyns ouderdoms (*d*).

Bl. 99. r. 11. „ *Zyn Lyk werdt* —, in 't begin des volgenden jaars, begraaven." Aitzema, by Wagen., ter hier aangehaalde plaatſe, zegt wel, dat Prins Van Maurits, „ *komen-* „ *de van de begraeffenis van Prinſe* Willem, „ — *Dingsdags, den ſesden January, nieuwen* „ *ſtyl, van Leeuwaerde was vertrokken;*" doch hy meldt, daar, den tyd der Begraafnis niet en, voorheen, op 't jaar 1664, hadt hy gezegd, dat zy „ *den ſeventienden Decembris, oude* „ *ſtyl,* (dat is den 27 van den nieuwen), *ge-* „ *hou-*

(*a*) Reſol. Staat. Gener. 25 Octob. 1664. en die der Staaten van Holl. 28 Octob. 1664. *bl.* 100.

(*b*) Aitzema, 11 *D.* 44 *B. bl.* 75 *en volgg.*, alwaar ook een breeder beſchryvinge der kwetſinge, met haare gevolgen, door den Frieſchen Profeſſor Frencelius.

(*c*) Reſol. Staat. Gen. 1 Nov. 1664. en Reſol. Holl. 4—6. Nov. 1664. *bl.* 117.

(*d*) Aitzema, *l. c.* 44 B. *bl.* 608—609.

houden was (e)." Maar de Hollandſche Reſolutien, (my is ontſchooten, die der Generaliteit, op dit punt, naauwkeurig genoeg in te zien) leeren, dat deeze plegtigheid, tegens den 15 van Wintermaand des ouden, of den 25 des nieuwen, ſtyls, van den jaare 1664, was vastgeſteld, en ik weete niet, dat hier in verandering kwam (*f*). Dezelve Begraafnis wierdt, door eene bezending van hooggemelde en der algemeene Heeren Staaten, op verzoek der Vorſtinne, Weduwe van des pas geſtorvenen Vorst, bygewoond (*g*).

Bl. 94. r. 7. v. o. „ *De Biſchop van Munſter — maakte*, nog voor 't einde des jaars, *zig — meester van De Eilerſchanſe.*" Dit gebeurde des nagts, tuſſchen den 18 en 19 van Wintermaand deezes jaars 1663. (*h*)

Bl. 108. r. 6. „ De Koning van Frankryk — *verklaard hebbende, dat hy 't Verbond met deezen Staat* niet zou bekragtigen, *ten ware* Duinkerken begreepen werdt onder de plaatſen, in 't bezit van welken men hem beloofde te zullen handhaaven; *zagen de Staaten zig, eindelyk, genoodzaakt, om hem hier in te wille te zyn.*" Dit werk veroorzaakte een der moeilykſte onderhandelingen van deezen tyd, en lag den grond, tot die onderlinge gemeenſchap, tuſſchen de Raadpenſionaris De Witt en den Franſchen Ambasſadeur D'Estrades, waar over men, ſedert, zo verſchillend gedagt heeft. Het verdient, zo ik meene, eenige breeder uitweiding. In

(*e*) Aitzema, *l. c.* 11 *D.* 1 *St.* 44 *B. bl.* 107, en *l. c.* 2 *D.* 2 St. *bl.* 823.

(*f*) Reſol. van Holl. 8 en 9 *Dec.* 1664. *bl.* 29, 31 en 32.

(*g*) Reſol. van Holl. 9 Dec. 1664. *Bl.* 31 en 32, en van 1665. 24 Jan. *bl.* 13. Reſol. Staat. Gen. 9 Dec. 1664.

(*h*) Aitzema, *l. c.* 10 *D.* 43 *B. bl.* 112.

In Holland, tilde men, in den beginne, minder aan den koop, als koop, van Duinkerken. De Witt, ſchreef wel, op den 16 van Slagtmaand des jaars 1662, aan den Ambasſadeur Boreel te Parys, dat de handelwyze in Frankryk, om de bekragtiging van het Traktaat met deezen Staat, op den 27 van Grasmaand des jaars 1662, aangegaan, zo lange op te houden, tot hunne Hoogmogendheden zig borge ſtelden voor het Traktaat van Duinkerken, ongevoeglyk was en, hier te lande, kwaade indrukken gaf, omtrend het plegtig gegeven woord van den Koning, maar dat hy, egter, vertrouwde, dat, nopens die borgſtelling, „ alhier geen „ difficulteiten zouden vallen, in cas hetſelve „ Tractaat geene andere ingredienten hadt, dan „ de *verkopinge* ofte de *verpandinge* van Duyn„ kerken (*i*);" ook wierdt, op den 13 van Wintermaand daar aan, by Holland bewilligd, omme het voorſz. Traktaat van Duynkerken, onder de „ *generale guarantie*," by de algemeene Staaten, te doen begrypen (*k*), mits de Koning van Frankryk, op gelyke wyze, bewilligde in de vrywaaring van het Verbond, door den Staat, onlangs, met Engeland aangegaan; en de Raadpenſionaris meldde, al verders, op den 11 van Louwmaand des jaars 1663, niet alleen aan gezegden Heer Boreel, „ dat „ hy zigh wel verſekert konde houden, dat, „ by de Heeren Gedeputeerden der Provin„ cien, ter Vergaderinge van hun Hoog Mog., „ gansch geene conſideratie vallen tegen de „ verzoghte *guarantie van 't Traktaat op de* „ ver-

(*i*) Brieven van De Witt, Ie *D. bl.* 588.
(*k*) Reſol. Holl. 13 Dec. 1662. *bl.* 37 en 38.

„ *verkoopinge* van Duynkercken (*l*)." Maar ook verklaarde hy, ten zelven dage, aan den Franſchen Ambasſadeur D'ESTRADES, niet te twyfelen, of de Staaten zouden in die vrywaaringe treeden, mits de Koning zulks mede deedt, nopens het Engelſche Verbond, en dat geen, 't welk men, met opzigt tot de drie Landen van Overmaize, onlangs, met Spanje, hadt aangegaan (*m*).

't Leedt, egter, een geruime tyd, eêr de algemeene Staaten zo ver kwamen. Eene nieuwe daad van de Franſche zyde, gaf oorzaak tot dit uitſtel. De Koning, naamlyk, hadt goedgevonden, Duinkerken tot eene *vrye Haven* te verklaaren, en naauwlyks was dit bekend geworden, of 't gaf de uiterſte ontſteltenis by de Kooplieden hier te lande. *Zy* lieten, terſtond, aan hunne Hoogmogendheden voordraagen, hoe, by voortduuring van dien vrydom, het grootst gedeelte der vreemde Handwerksliedden*, die zig, ſedert twintig jaaren, alhier, ter neder gezet hadden, naar Gend en Brugge ſtonden te rug te keeren, om, van daar, regtſtreeks, op Duinkerken te handelen, en dat de voornaamſte huizen van Amſterdam en Rotterdam eerst hunne Bewindsluiden * naar Duinkerken zouden zenden en, daarna, met hun gezin, volgen. Ook meende men, in Zeeland, dat, door die vryheid, de bodem zoude worden ingeſlaagen aan den handel in Suiker, Tabak en Indigo, welke waaren; ſchoon onder betaaling van zwaare lasten; derwaarts, uit de Eilanden van *St. Chriſtoffel*, *Martinique* en *Guadeloupe*, wier-

* *Ouvriers des Manufactures.*

* *Facteurs.*

(*l*) DE WITT's Brieven, 1 *D. Bl.* 596.
(*m*) *Lettres* D'ESTRADES, *Tom.* 2. *pag.* 81. Reſol. Holl. 10 en 11 Oct. 1662. *bl.* 85.

wierden aangevoerd, en verſcheiden Geſlagten tot grooten rykdom gebragt hadden. Met één woord, men oordeelde, by veelen, en D'ESTRADES zelve was in die gedagten, dat Duinkerken, binnen vier jaaren, allen handel aan zig zou trekken en dit Gemeenebest geheel bederven (*n*).

De Spaanſche Gezant DE GAMARRA, die, door eene te naauwe vereeniging van deezen Staat met Frankryk, zig gedwarsboomd zag in zyn, op den vyftienden van Wintermaand laatstleeden, gedaan voorſtel, om, met zynen Meester, een Verbond, ter onderlinge verdeediging der Spaanſche Nederlanden (*o*), aan te gaan, verzuimde niet, zig van deeze omſtandigheden te bedienen, om 't vuur van misnoegen, tegen LODEWYK den XIV, aan te ſtooken, en het, van nieuws, met dien Vorst, opgerigt Traktaat (welkers bekragtiging, op den voet, by Holland beraamd, DE WITT, zo zeer verlangde) kon het zyn, in duigen te doen vallen. De Raadpenſionaris, dit bemerkende, begaf zig, op den 18 van Louwmaand des jaars 1663, niet alleen in perſoon naar D'ESTRADES, maar zondt ook, eenige uuren daar na, den Heere VAN BEUNINGEN op hem af, om, ware het mooglyk, dit werk eene meêr gunstige wending te geeven. Beiden onderhielden zyden Gezant, een' geruimen tyd. DE WITT, de behendigſte en gladstbeſpraakte der twee (*p*), begon zyne reden, met zig, op de beleefdſte en verpligtenſte wyze, uit te laaten over s'Konings magt, goede en groote hoedanigheden; deezen, zeide hy, gaven ook aan deszelfs Nabuuren en Bondgenooten, met naame aan den

(*n*) *Lettres* D'ESTRADES, *T.* 2. *p.* 86.
(*o*) Reſol. Holl. 11 en 12 Maart 1662. *bl.* 35 en 57.
(*p*) *Lettres* D'ESTRADES, *T.* 2. *p.* 86.

den Staat der Vereenigde Nederlanden gegronde hoop op vermeerdering van welvaaren, hoe zeer men, evenwel, niet mogt ontveinzen, dat de Vrydom, onlangs aan Duinkerken verleend, in Holland en Zeeland zeer veel ontſteltenis * hadt ver- * allarmet.
oorzaakt; „ dan, waar omtrend hy, Raadpenſiona-
„ ris, overweegende, aan de eene zyde, 't gerin-
„ ge voordeel, 't geen de Koning daar uit trek-
„ ken konde en, aan den anderen kant, het verlies,
„ 't geen dezelve, langs dien weg, aan zyne tollen,
„ in de Franſche Steden, die aan Vlaanderen
„ grensden, zou lyden, zig zelven niet konde
„ overreeden, dat zyne Majeſteit het zekere
„ voor het onzekere zoude willen kiezen;
„ midlerwyl hy, gaarne, bekende, dat de Staat
„ eene groote verpligting aan dien Vorst zou
„ hebben, indien dees den gemelden Vrydom
„ verminderde; te meêr, daar zy grooter was, dan
„ men 'er, tot nog toe, eene gezien hadt (q)."

D'ESTRADES tragtede het doen van zynen Meester te billyken, door, onder anderen, te zeggen; „ dat de Koning, in 't verleenen van
„ Vrydom aan Duinkerken, geenſints bedoeld
„ hadt, deeze Gewesten te benadeelen, die,
„ op hunnen grond, op gelyke wyze handelen
„ konden; dat hy, nog minder, zyn eigen belang
„ in deezen beoogd hadt, maar, gaarne,
„ eenige tolgelden hadt willen verliezen, zo
„ ter erkenning der genegenheid, hem, voor-
„ heen, door de Duinkerkers, betoond, als
„ om, zo daar, als elders in Vlaanderen,
„ 't Volk te verligten van de lasten, met
„ welken het, in zyne minderjarigheid, was
„ gedrukt geweest: uit al het welke hy wilde
„ op-

(q) *Lettres* D'ESTRADES, *T.* 2. *p.* 36 *& seq.*

„ opgemerkt hebben, hoe veel de Bondgenooten, „ van zulk een' mildaadigen Vorst, te wagten „ hadden (*r*)." Voorts ſchreef hy, terſtond, het bezoek der twee Heeren, aan den Koning over; die, by zyn antwoord, bevestigde, geen voorneemen te hebben, om Duinkerken tot eene Koopſtad te maaken, waar toe hy ook voorgaf, dezelve, zo om de ſterke bezetting, als om 't gevaar van de Haven, ongeſchikt te oordeelen. D'Estrades liet niet na, van deeze redenen gebruik te maaken, zo by De Witt, als by ſommige anderen, die hem, over deeze zaak, kwamen ſpreeken; ook vondt het ingang by eenigen, maar het ſtelde de overigen niet gerust, en werkte, ter Generaliteit, niet veel uit, door bykoomende omſtandigheden (*s*)

De Koning, naamlyk, uit de verſlaagendheid, die het open ſtellen van Duinkerken, by de Staaten, veroorzaakt hadt, vermoedende, dat, zo hy, nu, eenvoudiglyk, de uitwisſeling der bekragtiging van het Traktaat, ten jaare 1662 geſlooten, toeſtondt, men, daar na, ligtelyk, van deeze zyde, de vrywaaring of borgſtelling voor die Plaats, geheel of ten deele, zoude weigeren, en dus, aan Spanje, den weg zou wyzen, hoe hem te kunnen aanvallen, zonder dat hy op hulp der Staaten zou kunnen rekenen; de Koning, herzeg ik, dit vermoedende, en het, verders, daar voor houdende, dat men, *voor* de uitwisſeling van een Traktaat, niet, volſtrektelyk, tot de nakooming van dien verbonden was, hadt, onlangs, wel doen verklaaren, bereid te zyn tot de verzogte uitwisſeling, en om zig mede borg te ſtellen voor de verbintenis van den Staat met En-

(*r*) d'Estrades, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 87 *et* 88.
(*s*) *Lettres* d'Estrades, T. 2. *p.* 42, 43, 44, 48, 49 *et* 51.

Engeland, maar niet, dan onder den volſtrekten mits, dat, alsdan, in het Traktaat met hem geſlooten, ook de vrywaaring van Duinkerken moest begreepen worden onder die plaatſen, in welken de Staaten zig verbonden hadden hem te zullen handhaaven (*t*). Dit verwekte hoe langer hoe grooter mistrouwen, by de Staaten. De WITT, die 'er de billykheid, zo wel als 't gevaar, van gevoelde, begon, toen eerst, zyne ernſtigſte onderhandelingen met D'ESTRADES. Hy zettede deezen op het hart, dat de koop van Duinkerken, als geſchied *na* de ſluiting van het bovengemeld Traktaat, natuurlyk geen deel van 't zelve konde uitmaaken; dat ook het Traktaat, als in s'Konings byzyn geſlooten en onderteekend, nu; zou men anders op s'Vorſten woord bouwen kunnen; geene verandering, ten deeze, konde ondergaan, alſchoon het nog niet was uitgewisſeld; dat, ondertuſſen, die uitwisſeling den hoogſten ſpoed verreischte, nadien zy, volgens het laatſte artikel, binnen drie maanden, en dus reeds voor 't einde van den Zomermaand des jaars 1662, hadt moeten geſchieden, welke tyd lange verſcheenen was; dat men, zo doende, op de plegtigſte Verdragen niet meêr zou kunnen reekenen; dat dit den Koning zelven nadeelig kon worden, en dat, daarom, en tot voorkooming van verdere zwaarigheden, het, zyns oordeels, thans, gevoeglyker zyn zoude, indien men een afzonderlyk Traktaat maakte, ten opzigte van de vrywaaringe van den Koop van Duinkerken en der Verbonden met Engeland, nevens die van de Landen van Overmaaze; dat men, in dat geval, de bekragtigingen der beide Traktaaten,

(*t*) *Lettres* D'ESTRADES, *Tom.* 2. *p.* 40–43.

ten, gelyktydig zou kunnen en moeten uitwisselen, en dat, langs dien weg, niet blyken zoude, dat het eerste Traktaat, eenige verandering of oponthoud, door een nieuw voorstel, hadt ondergaan (*u*). D'ESTRADES gevoelde, rasch, den klem der redenen van DE WITT; hy schreef 'er den Koning over, en zelf deeze antwoordde, bereid te zyn tot eene *gelyktydige* uitwisseling der twee Traktaaten, overeenkomstig den voorslag van den Raadpensionaris. Dan dit hadt geen genoegzaam gevolg. De algemeene Staaten, van deeze beraaming niet weetende en op zig zelven, anders gevoelende, hadden, midlerwyl, eene Kommisfie benoemd aan den Ambassadeur, welke by hem kwam, slegts ruim een uur, na hy s'Konings laatstgemeld antwoord ontvangen en aan DE WITT, die hem was koomen bezoeken, hadt medegedeeld. Zy sloeg hem, naamens hunne Meesters, voor; den Koning te verzoeken, hy wilde aan hunne Hoogmogendheden 't genoegen geeven, om de bekragtiging van het onderling gemaakt Traktaat uit te wisselen, *alvoorens* men hem, van deeze zyde, verzeekering der vrywaaring van Duinkerken gaave! Zy voegde 'er by, dat men niet begreep, waar toe het langer uitstel van eene, zo plegtiglyk beloofde, zaak diende, en dat men in vermoeden moest vallen, hoe nieuwe oorzaaken, telkens, nieuwe uitstellen, aan de Fransche zyde, zouden doen opkoomen, te meêr, daar de Heer BOREEL geklaagd hadt, over bezwaaren, die tegen het geslooten Traktaat aanliepen. D'ESTRADES antwoordde; dat de Koning niet nalaatig was; dat hy bereid was het geslooten Traktaat, *te gelyk* met dat van vrywaaring nopens Duinkerken, uittewisselen, en dat alle uit-

(*u*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 46 *et* 47.

uitſtellen aan de langdraadige beſluiten van den Staat waren te wyten (*y*). Doch DE WITT verklaarde, kort daar op, aan den Franſchen Gezant, dat, hoe zeer hy, voor zig, s'Konings goede trouw niet verdagt hieldt, 't hem, egter, onmooglyk zou zyn, den argwaan der Steden en Provintien, die, door GAMARRA, hoe langer hoe meêr, wierden opgezet, en daar de woelingen, hoe langer hoe grooter, wierden, by verdere weigering eener, *vooraf gaande*, uitwisſelinge van het Traktaat, weg te neemen. Hy hieldt hier dan, ten ſterkſte, op aan, en beweegde D'ESTRADES, om van 's gelyke, by den Koning, te doen (*w*). Maar die Vorst, gelyk men boven gezien heeft, de Staaten mistrouwende, bleef by zyn laatſte gevoelen, zynen Gezant, alleenlyk, gelastende, hunne Hoogmogendheden te verzeekeren, hoe hy, tot blyk van opregtheid, bevel hadt gegeven, de Nederlanderen, van nu af aan, en dus *zonder naar d'uitwisſeling van het Traktaat te wagten*, te ontheffen van de vyftig ſtuivers op het Vatgeld (*x*). Dan, ook dit nam 't ongenoegen, nopens s'Konings marren omtrend de uitwisſeling, hier te lande, niet weg. Men ſprak zelfs, van zig aan het Traktaat te willen onttrekken, te meêr, wyl de Koning; overeenkomſtig, een denkbeeld van D'ESTRADES; zig, onlangs, hadt doen verluiden, dat niet ſlegts de koop, als koop, van Duinkerken, maar ook de *Stad zelve*, zo lang zy in handen zyner Majeſteit zyn zou, tegen elk eenen, moest worden gevrywaard: eene byvoeging, die men, hier, aan zag, als den Lande in een' oorlog met Spanje te

(*v*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 55-58.
(*w*) *Lettres* D'ESTRADES, *p.* 50 *et* 51.
(*x*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 68.

te zullen wikkelen (*y*), en die ook de WITT (ſchoon hier voor niet bevreesd) in de bewoordingen der Hollandſche Reſolutie reeds vervat en, dus, onnodig oordeelde; overeenkomſtig welke Reſolutie (waar mede de Provintien van Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overysſel zig, nu, vereenigd hadden) hy zig, by D'ESTRADES, ſterk maakte, de vrywaaring, ter Generaliteit, te zullen uitwerken (*z*). En zo veel invloed hadt zyn gevoelen by dien Gezant, dat dees, in een' volgenden brief aan den Koning, zyn voorig gevoelen, nopens de vrywaaring der *Stad*, herriep, met hoofdzaaklyke byvoeging, dat de Spaanſche Party, hier te lande, alleenlyk door toedoen van DE WITT, kunnende vallen, zyne Majeſteit alle zyne zaaken eenen averegtſen keer zoude zien neemen, zo hy niet, ſpoediglyk, aan de verlangen van dien Staatsdienaar voldeedt (*a*). Dit bragt den Vorst, ſchoon niet zonder veel moeite, voor 't eerst, aan 't waggelen. Hy verklaarde, eindelyk, bereid te zyn, om, *zonder uitſtel*, tot de uitwisſeling der bekragtiging van het Traktaat van den 27 van Lentemaand des jaars 1662, over te gaan; maar mits, als dan, der Staaten Gezant BOREEL zig, by Handſchrift, verbonde, dat de gezegde uitwisſeling van geene waarde zoude zyn, indien de Staaten de *koop* en, met naame, ook de *Stad*, van Duinkerken, binnen drie maanden, niet vrywaarden (*b*). Doch de WITT, niet ſlegts gevoelende, dat hier gezondigd was, in *de wyze hoe* (wyl BOREEL, tot zulk eene verbintenis, niet bevoegt was, zonder uitdruk-

(*y*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 70.
(*z*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 69.
(*a*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 71.
(*b*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 74 & 75.

druklyken last der Provintien; die, hier toe, opzetlyk zouden moeten worden beſchreeven) maar ook, eerlang, ziende, dat, ter Generaliteit, s'Konings voorſlag; hoe zeer zy veelen ſmaakte; op dit punt, door allen, wierdt overgenoomen (*c*), gaf zig geene tusſchenpoozing, om, aan den eenen kant, en ten einde het Traktaat met Frankryk niet kwame te vallen, de Leden over te haalen, om den Koning; zo dees onwrikbaar by zyne gedagten bleef; genoegen te geeven en, aan de andere zyde, den Franſchen Gezant te doen zien, hoe, die Vorstzelf de zaaken, door eene onregelmaatige vérging, ſtondt te bederven, daar alles ondertusſchen, met eene kleine verandering, te helpen waare, indien, naamelyk, zyne Majeſteit ſlegts verklaarde, dat hy zelve zyne te doene uitwisſeling voor nietig zou houden, indien de vrywaaring der koop en Stad van Duinkerken, binnen drie maanden, niet volgde. Ook haalde hy D'ESTRADES over, om dien raad, in zulk een gewigtig tydpunt, den Koning voor te ſtellen (*d*), en dit gaf, om my zo uit te drukken, den klap op de zweep. Het deedt zyner Majeſteit wel moeite, telkens van gevoelen te moeten veranderen; hy meende, dat D'ESTRADES zig, te veel, liet om leiden door DE WITT, en dat dees hem de zaaken, als bezwaarlyker, voor droeg, om 'er, by goeden uitval, zig te meêr verdiensten van te kunnen maaken; maar, met dat al, gevoelende, hoe hy, zonder dien Staatsman voor te ſtaan, der, Spaanſche party in de hand zoude werken, ſchreef hy, eindelyk, zynen Gezant; dat hy, alleenlyk ter gunste van den Raadpen-

(*c*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. T.* 2. *p.* 84 *et* 86.
(*d*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 77, 78, 79, 82, 87, 88, 89.

penſionaris, (aan wien D'ESTRADES zulks zeggen moest) „zig naar den regeeringsloop deezer Landen zoude ſchikken, zelfs in zo verre, dat hy, „*zonder eenig verband van der Staaten Ambaſſadeur, terſtond*, de bekragtiging van het met „hem gemaakt, Traktaat zou doen uitwisſelen; „mits men hem, binnen drie of vier maanden, „voldeede, nopens de Akte van vrywaaring „voor Duinkerken (*e*)." Slegts even tydig, kwam dit beſluit. Ook in Holland, begon men reeds, merklyk, agter uit te gaan, en 't Spaanſche gevoelen veld te winnen. Maar, zo dra was niet s'Konings Verklaaring, met overleg van DE WITT, tèr Generaliteit ingeloopen, of dees vertoonde, met de ſterkſte verwen, dat, na de vryſtelling der Nederlanderen van het Vatgeld, zonder naar uitwisſeling te wagten, deeze tweede en groote ſtap van den Koning geenen twyfel meêr, omtrend deszelfs goede trouw, gehengde; dat, nu, alle uitſtel belediging wierdt, en dat, daar de Koning tot uitwisſeling van het Traktaat beſloot, *voor* hy zekerheid hadt van onze vrywaaring nopens Duinkerken, men, ook van deeze zyde, terſtond, moest toe treeden, met aan zyner Majeſteits verlangen te voldoen. De meesten, voorheen anders denkende, Leden der algemeene Staaten vielen, ſtraks, in dit gevoelen (*f*). Holland, in 't byzonder, beſloot tot de vrywaaring der Stad (*g*), en, ſchoon dit moeite hadt ter Generaliteit, ging het, egter, door, na dat Utrecht alleen, vertegenwoordigd door den Heere van RENSWOUDE (*h*), eerst-Afgezondenen van dat Ge-

(*e*) *Lettres* D'ESTRADES *l. c.* 93, 95, 69 *et* 104.
(*f*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 98—101.
(*g*) *l. c. p.* 107 en Reſol. Holl. 7 Maart 1663. *bl.* 81.
(*h* en *hh*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 102, 109, 110.

Gewest en boezemvriend van den Spaanſchen Gezant DE GAMARRA, het, eene pooze, hadt opgehouden. Prins WILLEM FREDRIK VAN NASSAU, Stadhouder van Friesland, hadt, tot dit werk, naar 't ſchynt, in die Provintie, het zyne gedaan (*hh*). De Koning zondt de uitwisſelingvan het Traktaat van 1662 aan BOREEL, in Grasmaand deezes jaars 1663 (*i*), en de Staaten de hunne, nevens de Vrywaaringe wegens Duinkerken, voor 't midden van den volgenden Bloeimaand (*k*).

Bl. 117. r. 16. „ Hy" (LODEWYK XIV) „ *oordeelde, dat* D'ESTRADES *genoeg deedt, als hy 't verbond met Spanje* maar voorkwam, *al werdt het ontwerp* — op de lange baan geſchooven." Na dat men, in Frankryk, het Ontwerp van de WITT bekookt hadt, begreep men, dat, uit hetzelve, voor den Koning, geen heil was te haalen, en zyne Majeſteit zig, veel eêr, de handen, volſtrekkelyk, zou gebonden zien; waarom D'ESTRADES wel, in ſchyn, 't werk moest doen talmen, maar, in der daad, gelast was, het, nimmer, te ſluiten; te meêr, daar men, thans, zig overreed hieldt, hoe min waarſchynlyk het ware, dat de Staaten zig met Spanje zouden verbinden; nadien zodanig verbond, als tegen Frankryk ingerigt, hen, terſtond, in een oorlog met het laatstgemelde Ryk moest wikkelen, 't geen, zig dan voegende by Engeland, deeze Landen, die, thans, van binnen, zo zeer verdeeld waren, op den oever van 't bederf zoude kunnen brengen. D'ESTRADES zeide ook aan de WITT, dat Frankryk met deezen Staat zou breeken, zo dra men ſloot met Spanje; en BATAILLIER, die, ter zaake van 't bovengemeld ont-

(*i*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 142, 168, en DE WITT's Brieven, I *D. bl.* 620.

(*k*) Brieven van DE WITT, I *D. bl.* 640 en 641.

ontwerp als anderſints, op en neder reisde, verhaalde aan den Raadpenſionaris, dat dees te veel op zyne Vrienden hadt vertrouwd; dat de Spanjaards reeds agter 't ontwerp waren gekoomen, en dat dit nu te meêr moest blyven ſlaapen, wyl men den Spaanſchen Koning al geraaden hadt, de huuwlyksgaave der Koningin te betaalen; waar door een groot deel van Frankryks regt op de Nederlanden zou vervallen. Voor 't overige, verzekerde D'ESTRADES, dat zyn Meester, nooit, een' aanval op de Spaanſche Nederlanden doen zoude, dan te zamen met zyne Bondgenooten; ook dat hy de vriend bleef van de WITT. Doch, in den grond, vertrouwde men, thans, deezen laatſten, zeer weinig. D'ESTRADES ſchreef aan 't Franſche Hof, om deezen tyd, „ dat de Raadpen„ ſionaris zig minder aan hem uitliet, en, nu hy „ s'Konings oogmerk op de Nederlanden ont„ dékt hadt, zekerlyk; indien 't belang van zyn „ Vaderland hem dit ſcheen te vereisſchen; den „ Staat in eene verbintenis met Spanje zou bren„ gen, niet tegenſtaande hy voorgaf, nog tegen „ die verbintenis te blyven, dan waarby hy ge„ voegd hadt, dat hy tegen de trouw, die hy aan „ zyne Meesters verſchuldigd was, handelen „ zoude, indien hy, aan iemand, opening gave, „ van alle de byzonderheden, die, omtrend „ dit werk, nu en dan, voorvielen (*l*)."

Toen de Franſchen zagen, dat de handeling over de Spaanſche verdeeling afſprong, dagten zy, onder de hand, te moeten polſen, of men, alhier, Maastricht of Rynberk niet aan de kroon zou willen verkoopen, of tegen andere plaatſen verwisſelen. D'ESTRADES, egter, wagte

(*l*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. T.* 2. *p.* 338-346, 359, 365 *et* 366.

te zig wel, hier nopens, eenig voorſtel by de Staaten te doen inloopen. Hy gevoelde den tegenſtand, dien hy, aldaar, ſtondt te ontmoeten, omtrend het over geeven van twee Steden, die, voor de ſleutels van Ryn en Maaze, gehouden wierden. Sommigen verhaalen, dat de Ryngraaf, Gouverneur van Maastricht, nopens de overgave van die Veſting, met D'ESTRADES, hadt gehandeld, ja de Spaanſche Ambasſadeur klaagde hier over, opentlyk, aan de algemeene Staaten; maar anderen hebben aangeteekend, dat de Ryngraaf zig, ſedert, voldoende geregtvaardigd heeft; ſchoon hy, wiens Gemalin groote goederen in Frankryk hadt, meêr agting voedde voor gekroonde hoofden, dan voor een Gemeenebest, waar in hy zyn fortuin hadt gemaakt (*m*).

Bl. 118. r. 8. „ *Men verzekert, dat hy*" (LODEWYK XIV) „ *hier van*" (*'t voeden van misnoegen tuſſchen Groot-Brittannie en den Staat*) „ *heimlyk zyn werk maakte;* —— *ſchoon hy* — *zyne bemiddeling aanboodt, tot* voorkoming van den kryg." Dit laatſte was zeer zyn belang; nadien hy, anderſins, één der beide partyen hadt moeten byſpringen. Deeze handel ſtrookte ook volkoomen met 's Konings geheime inzigten, bevoorens, alhier (*n*), uit een' brief zyner Majeſteit, aan D'ESTRADES, gebleeken, en welken daar in beſtonden, dat hy, gaarne, deeze zyne twee nabuuren elkander zag verzwakken; mits niet ten koste van zyne eigene beurſe.

Bl. 119. r. 18. „ *Zig gansch* nieuw Nederland

(*m*) WICQUEFORT, Hiſt. d'Holl. *Liv.* 14 *p. m.* 83 *et* 83 *Vſo.* MS.
(*n*) Zie deeze Aarmerk. *bl.* 26 en 27. Vergel. Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 385. en WAGEN. alhier, *bl.* 161.

land *onderwerpende.*" Dit uitgeſtrekt Gewest voerde, eerst, den naam van *nieuw-Holland*, en was, ten jaare 1609, door *Henry Hudſon*, een' Engelsman, in dienst der Nederlandſche Oost-Indiſche Maatſchappy, ontdekt. Koning JACOB I hadt wel goed kunnen vinden, het zelve den Graave van *Stirling* te ſchenken, maar 't was, alleenlyk door de Nederlanders, bevolkt en beplant (*o*), onder 't bewind der West-Indiſche Maatſchappy, die 'er, ſedert, ook handel dreef, en groote Landſtreeken van de Amerikaanſche Inboorlingen aankogt, waar onder ook *Konnittekoek* (thans *Connecticut*) behoorde, 't geen veel aanſtoots leedt van de Engelſchen, die zig, Zuidwaarts van de onzen, hadden neergeſlagen, in het Land, naar hen, *nieuw Engeland* gezegd (*p*). Ten jaare 1656, deedt de West-Indiſche Maatſchappy, een deel haarer bezittingen, in de Rivier *Manhaltans*, of *Hudſons-baai*, waar in *nieuw Amſterdam* lag, aan de Hollandſche Stad van dien naam over. De Vroedſchap aldaar begreep, dat het zelve, behoorlyk bebouwd wordende, alles zou kunnen opleeveren, 't geen men, anderſints, uit de Oostzee verpligt was te haalen. Zy zondt, wel haast, eenige honderde Huisgezinnen, veel al uit gevlugte Piëmonteezer Dalliezen of *Waldenzen*, en andere Vreemdelingen, beſtaande, derwaarts, die van al het noodige voorzien wierden. Tot den jaare 1662, beantwoordden de voordeelen der Volkplantinge, in verre na, niet aan de kosten; maar, in dat jaar en, na men vyfentwintig Mennonistiſche Huisge-

(*o*) HUME, *l. c.* 3 *D. bl.* 559.
(*p*) Beſchryving der Limiten van nieuw Nederl. in BEVERNINGH's Verhaal. *bl.* 606 &c. AITZEMA, *l. c.* II *D. bl.* 181.

gezinnen, die, ieder, honderd gulden kreegen, derwaarts hadt afgeſcheept, begon zy te bloeien en, voor ſcheepvaart en koophandel, nuttig te worden (q). 'T was in dien ſtaat, dat HOLMES, twee jaaren daar na, *Nieuw-Nederland* vermeesterde; 't geen, zo als ook de, daar in liggende, ſtad *Nieuw-Amſterdam*, naar den Hertog van YORKE, den naam van *Nieuw-York* kreeg (r) en, in onze dagen, zig van de Engelſche heerſchappy hebbende vrygevogten, één van de aanzienlykſte Provincien uitmaakt, der Republyk van Noord-Amerika.

Bl. 120. r. 8. v. o. „ *Men beſloot, derhalve, dat Koning* KAREL oorlog zogt." De Engelſche Schryvers zelven twyfelen niet, dit, volmondig, te bevestigen. 'sKonings voornaamſte reden was wel de hoop, ter bevordering van zynen jongen Neeve van Orange, tot de waardigheden van deszelfs Voorouderen; 't geen men in Holland, thans zeer met Frankryk verbonden, hoe langer hoe verder verſchoof; doch hier kwam by de naaryver der Engelſche Natie, daagelyks aangevuurd door den Hertog van YORKE, omtrend den Nederlandſchen koophandel (s); welke naaryver zo groot was, dat het Volk, kort voor 't ſluiten van 't laatſte Traktaat, reeds openbaarlyk om oorlog hadt geroepen; dien ik, evenwel ergens geleezen heb, dat de Koning toen, tegen hieldt.

Bl. 121. r. 14. „ *Geen geſchil van belang, dan over* — twee *Schepen.*" Men eischte, aan de

(q) Zie WAGENA., Beſchryv. van Amſt. 5 *D. bl.* 224—228.
(r) HUME, Hiſt. van Engel. *bl.* 536—539. RAPIN, Hiſt. d'Anglet. *Tom.* 9. *p.* 224. *et Suiv.* Briéven VAN GOCH, by DE WITT, 4 *D. bl.* 323.
(s) HUME *l. c. bl.* 537.

de Engelſche zyde, ſedert eenigen tyd, ook voldoening, van vyf andere Schepen, met naamen de *Luipaerd*, de *Hopewel*, de *Charles*, de *Jacques* en de *Maria*; waar omtrend men, hier te lande, meende, dat eene vriendelyke ſchikking konde vallen (*t*).

Bl. 122. r. 7. „ De Witt *en* eenige andere *Gemagtigden.*" Te weeten, de Leden van het *particulier* of *ſecreet Beſoigne*, die, op den 5 van Oogſtmaand laatſtleden, door hunne Hoogmogendheden, benoemd waren, om den inhoud des Briefs van den Vice-Admiraal de Ruiter te overweegen en, daar van, verſlag ter Vergadering te doen (*u*). Ik bevinde dat zy, thans, byeen kwamen ten getale van zeven; zynde „ de Heeren van Braekel, De Witt, „ Glas, Raadpenſionaris De Witt, Pieter- „ sons, Van der Hoolck, en Diedwes (*v*)."

Bl. 122. r. 9. „ *Nadere* overweeging." Men verſtaa, hier door, de gewoone *Reſumtie* (*w*); welke beſtaat, in eene voorleezing van de, op ſchrift geſtelde, uitbreiding der Beſluiten, in de laatst voorgaande Vergadering genoomen, en van de opneeming der ſtemmen, omtrend dat voorgeleezene.

Bl. 122. r. „ *'t Beſluit werdt*, twee dagen daarna, *door* eenen anderen Preſident, *getekend.*" Te weeten, door den geenen, die, des Saturdags bevoorens, hadt voorgezeten en, nu, niet meêr voorzat. De zaak eischt, in haaren ſaamenhang, wel eenige opheldering. Na dat, op

(*t*) Brieven van De Witt, 4 *D. bl.* 330. Wagen. alhier *bl.* 128.
(*u*) Brandt, Leven van de Ruiter, *bl.* 293 en 294.
(*v*) Secreete Reſol. Staaten Gener. 9 Aug. 1664.
(*w*) Brandt, *l. c. bl.* 294. Wicquefort, *l. c. Liv.* 14. *p.* 80 *et* 81 *MS.*

op den 7 van Oogstmaand, by Holland, heimlyk beſlooten was, om, met alle behendigheid en op de bedekſte wyze, de zaaken, by hunne Hoogmogendheden, daar heen te leiden, dat de RUITER naar *Cabo Verde* wierde afgezonden, gaf DE WITT 'er kennis van aan de zeven Heeren, hier boven, door my genoemd (*x*), en ſtelde, met hun, zodanige voorloopige uitbreiding of ſchetſe van Reſolutie op het papier, als men, op de bekwaamſte wyze en tyd, ter algemeene Staatsvergadering, wenſchte te doen doorgaan. Men haaſtte zig langzaamlyk. Op Saturdag, den 9 van Oogstmaand, wierdt wel de Hollandſche Reſolutie, ter uitrusting van twaalf Oorlogſchepen naar de Kust van Guinéa, ter Generaliteit ingebragt en, aldaar, een overeenkomſtig beſluit genomen, doch men maakte, toen, nog geen 't minſte gewag der afzonderlyke verzending van DE RUITER naar Cabo Verde. De Heer JOHAN VAN REEDE, Heer van *Renswoude*, zat thans voor (*y*), en dewyl, van elders, blykt, dat hy, te meermaalen, met DE WITT verſchilde (*z*), is het, ligtelyk, te vatten, waarom men hem 't geheim niet toevertrouwde en, uit vreeze voor ketſen, begreepen zal hebben, hier omtrend, niets, geduurende deszelfs voorzitting, te moeten waagen. Maar toen, maandag daar aan volgende, den 11 van Oogstmaand, de eerſte ſtoel, naar ſtyle ter Generaliteit gebruiklyk, in handen van eenen nieuwen Preſident was overgegaan, die voor min kundig in zaaken wierdt gehouden (*a*), en toen de

(*x*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN., alhier, *bl.* 122. *r.* 7.
(*y*) Reſol. der Staaten Gener. 9 Aug 1664.
(*z*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 109.
(*a*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 14. *pag.* 80 *et* 81. *MS.*

de Heer van *Renswoude* zig, ten zelven tyde, naar het ſchynt, voor eene pooze (*b*), uit de Vergadering hadt begeeven, las men de uitbreiding voor, die de RUITER betrof, even als was zy ſlegts een gevolg der Reſolutie van den 9 laatſtleeden, en beſloot dus ook dezelve, als op dien dag genomen, te boeken. Die twee, zo even aangeroerde, omſtandigheden, te weeten de gedeeltelyke afwezigheid van den Heere van REEDE, en de minder bedreevendheid van den thans voorzittenden Heere, ſchynen, byzonderlyk, met het overige, door onzen WAGEN: geboekt, medegewerkt te hebben, ter afweering van alle aanmerking, en argwaan, zo by den Heere KANN, (dit was de naam van den nieuwen Preſident (*c*)) in't beſluiten, als, daar na, by den Heere van *Renswoude*, in het onderteekenen der geheime Reſolutie voor de RUITER. Ik zeg het onderteekenen des Heeren van *Renswoude;* want, ſchoon ik bevinde, dat een kundig en gelyktydig Schryver den Heere KANN, als Onderteekenen

(*b*) Ik weet, voor't overige, wel, dat de nauwkeurige BRANDT (*Leven van de* RUITER, *Bl.* 294.) verhaalt, dat „ de Heer, die, op „ *Saterdag*, den *negenden*, Preſident was, op *Maandag*, den *elf-* „ *den*, *niet tegenwoordig* was, en dat, verder, de Heer, die, op „ *Maandag* Preſident was, op *Saterdag niet tegenwoordig* was geweest." Maar, dat zy beiden, op beiden die dagen, tegenwoordig geweest waren, en dus ook de Heer van RENSWOUDE, wel eene pooze, maar niet den gantſchen tyd, kan afweezig geweest zyn, blykt uit de Reſolutien hunner Hoogmogendheden zelfs; alwaar men, naamentlyk, op *Saterdag*, den 9, deeze Leden vindt aangeteekent „ *Preſide* de Heer van RENSWOUDE; *preſens* „ de Heeren *Van Ghent*, *Van Braeckel*, *Heukelom*, *Kaldenbach*, „ *Johan de Witt*, *Cornelis de Witt*, *Van der Duſſen*, *Van der* „ *Hoeve*, *Pauw*, *Glas*, R. Penſ. *de Witt*, *Reigersbergh*, *Pieter-* „ *ſon*, *Van der Heolck*, KANN, *Beuriclus*, *Boelens*, *Baerdt*, *Drews*, „ *Isbrandt*;" en op Maandag, den 11 van *Auguſtus*, „ *Præſide* de Heer KANN; *preſent* de Heeren *Van Ghent*, *Braeckel*, „ *Heuckelom*, *Kaldenbach*, *Johan de Witt*, *Glas*, Raedpenſ. *de* „ *Witt*, *Reigersbergh*, *Pietersſon*, RENSWOUDE, *Van der Heolck*, „ *Beuriclus*, *Boelens*, *Baerdt*, *Drews*, *Isbrandt*."

(*c*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 14. *p.* m. 81. MS.

teekenaar opgeeft (*d*), wordt dit, egter, wederſproken door de uitgaave van de Reſolutie zelve, met den naam van den Onderteekenaar 'er onder; welk ſtuk, uit den boedel van DE RUITER, aan den Hiſtorieſchryver BRANDT, ſchynt medegedeeld geweest te zyn (*e*). Ook was het natuurlykst, dat de Heer van *Renswoude*, die, op den 11 van Oogstmaand, als ter Vergadering tegenwoordig vermeld wordt, en die, den 9 bevoorens, gelyk wy zagen, Preſident was geweest, een ſtuk onderteekende, 't geen beſlooten was, onder de Reſolutien van dien 9 te brengen, en 'er ook onder gebragt wierdt.

Bl. 124. r. 8. „*De twaalf Oorlog ſchepen, onder* — JAN VAN KAMPEN, *vertrokken niet.*" In plaats der beraamde twaalf, wierden 'er maar tien Schepen gereed gemaakt; om dat Vriesland zyn aandeel (*f*) in de uitrustinge niet in gaf.

Bl. 125. r. 17. „*Koopvaardyſchepen* genomen." De Schout by Nagt KORNELIS TROMP, naar Zee gezonden, om op onze te rug keerende Oost-Indiſche Vloot te kruiſen, ontmoette dezelve, in Oogstmaand laatstleeden, op de hoogte van Faithil, by Hitland, en bragt ze behouden in 't Vaderland (*g*).

Bl. 139. r. 1. „In Engeland, — *maakte men zwaarigheid, om* Hollandſche Schepen *toe te laaten.*" Men hadt zelfs, in de Zomermaand laatstleeden, den Heere VAN GOCH, als Ambasſadeur van den Staat naar Engeland gaande, in de Rivier van Londen, aangehouden;

(*d*) WICQUEFORT, *l. c.*
(*e*) BRANDT. Leven van de Ruiter, *Bl.* 194, en de *Voorrede* van dat Werk.
(*f*) BRANDT, *l. c. Bl.* 300.
(*g*) Leeven van Tromp. *bl.* 224.

den; ſchoon hy, op last der Engelſche Regeering, kort daar op, ontſlagen wierdt (*h*).

Bl. 139. r. 3. v. o. „*Zy*" (*de Staaten*) „*hadden*, op 't aanhouden van den Koning van Frankryk, *de Vloot*, — *onder den Heere van* WASSENAAR, — wederom opgelegd." Die Koning, 't is waar, hadt, op den 21 van Slagtmaand deezes jaars, den Staaten doen waarſchouwen, dat de Engelſchen de onzen, ſtonden te bevegten, zo de laatſten door 't Kanaal wilden; zelfs hadt hy, tot voortkooming van dien en, zekerlyk mede, om zelve niet, daadlyk, te vallen in de verpligting van byſtand, doen aanraaden, de Nederlandſche Vloot, die, thans, onder WASSENAAR en dertig Zeilen ſterk was (*i*), onder een of ander voorwendzel, aan Land te houden (*k*); ook vertrok de Vloot van WASSENAAR ſedert niet, en DE WITT, uit dien raad des Konings eenig voordeel willende trekken voor den Staat, ſchreef, omtrend vier weeken daar na, aan VAN BEUNINGEN, „*het ware*, „*myns oordeels, te wenſchen, dat nademaal*, „*zyne Majeſteyt ons geraaden hebbende*, „*de Vlote op te leggen*, ende ſulcks, alhier, „gevolght weſende, *daer op by de Engelſche* „*de ſtoutigheydt is genomen, om de rupture* „*tegens deſen Staedt, zelfs binnen Europa, te* „*beginnen, UEd:, als nu, een advis ende raed* „*van ſyne Majeſteyt konde uytlocken, om de* „*Engelſchen wederom op 't alder efficacieuſte* „*alle afbreuck te doen; om ſyne Majeſteyt* „*alſoo, inſenſiblement, verder en verder te* „*en-*

(*h*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D. bl.* 185. Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 305.
(*i*) *Lettres* D'ESTRADES, *Tom.* 2. *pag.* 433.
(*k*) BRANDT, *l. c. pag.* 300.

„*engagéren (l).*" Maar, ondanks dit alles, was het in den grond, om s'Konings raad alleen niet, (hoezeer de WITT den Franſchen Gezant hier van zogt te overtuigen (*m*)) dat de Vloot niet eêr Zee koos. Veel gewigtigere redenen beletteden zulks. niet te zeggen, dat de Lieutenant Admiraal VAN WASSENAAR, door eene zeer gevaarlyke ziekte, aan ſcheepsboord wierdt aangetast en, in 't laatſte van Slagtmaand, aan wal moest worden gebragt (*n*) was weêr en wind, eene geruime pooze, voor en na s'Konings waarſchouwing, zo zeer tegen, en het aanvoeren van leevensmiddelen en water zo ongenoegzaam (*o*), dat, hoe dikwerf men den last tot uitloopen herhaalde, (dien ik niet wel zie (*p*), waarom, by ſommigen, ſlegts voor een voorwendſel * wordt aangezien,) en, alles deedt, om den Kommandeur VAN CAMPEN; met tien groote Schepen en Fregatten, naar Guinéa (*q*) beſtemd; door s'Lands Vloot, voorby het Kanaal te doen geleiden, zulks onmooglyk wierdt, en s'Lands Schepen, zo op Schooneveld, als in de Wielinge en Goêreede, voor onze Kusten ſlegts konden blyven ryden, om de Engelſchen ten minſten in eenig ontzag te houden (*r*). Men dagt, egter, nog aan 't uitloopen der Vloote, tot dat men, in 't einde van Slagtmaand, uit

* *feinte.*

En-

(*l*) Brieven van DE WITT, 2 *D. bl.* 5 en 6.
(*m*) D'ESTRADES, *l. c. p.* 434.
(*n*) Reſol. Staat. Gener. 25 Nov. 1664. *Voyez auſſi* D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *p.* 432. DE WITT, *l. c.* 4 *D. bl.* 410.
(*o*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D. bl.* 181, 182, 333, 358.
(*p*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D. bl.* 358. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *p.* 429. 440.
(*q*) WAGEN. alhier, *bl.* 124.
(*r*) Secr. Reſol. van Holl. 27 Sept. 4, 5, 6, 13, 15 Nov. 1665. *bl.* 428, 429, 442, 443 en 444. Reſol. Gener. 8 Nov. 1664 BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 330; 331.

Engeland, een berigt kreeg, geheel van het Franſche verſchillende, en houdende, onder anderen, dat de eerstgenoemde Natie, boezig zynde eene zeer aanzienlyke Vloot, onder den Hertoge van YORKE, gereed te maaken, daar toe veele Schepen uit Zee hadt getrokken, en dus, naar allen ſchyn, thans, haare magt niet groot genoeg zoude oordeelen, om aan s'Lands Scheepen den doortogt van Kanaal te verhinderen. Hier op (hoezeer, kort daar na, weder regt tegengeſtelde tyding inliep (*s*)), veranderde men de maatregelen eenigſints, in zo verre ten minſten, dat, daar men de noodzaaklykheid gevoelde en eerlang vaſtſtelde (*t*), om de Vloot, by 't winter ſaiſoen en ysgang, op te leggen, ten einde, in 't voorjaar, tydiglyk in Zee te kunnen worden gebragt, men nu, by Holland, beſloot, de zaaken, ter Generaliteit, daar heen te leiden, dat, wegens hunne Hoogmogendheden, „ in de uyterſte Secreteſſe", orde zou gegeven worden, om, in plaats van *tien* Oorlogſchepen onder van CAMPEN, ſlegts *twee*, onder de Kapiteinen MARTINUS DE CLERCQ en JOOST VERSCHUUR, tot geleide der Voorraad-ſchepen en die van de West-Indiſche Maatſchappy, agter Engeland om, naar Guineä en de vlag van de RUITER te zenden; op welke Schepen ook geplaatst zoude worden een gedeelte der Knegten, onder den Kommandeur HERTSBERGEN, die, anderſints, op het Smaldeel van VAN CAMPEN, zouden geplaatst geweest zyn (*u*). De zaak ging wel ter Generaliteit door, maar ook

(*s*) DE WITT's Brieven, 4 *D. bl.* 401.
(*t*) Secr. Reſol Holl. 27 Nov. 1664. *bl.* 448 en 449. ALTZEMA, 9 *D. bl.* 360, 361, 399 en BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 358.
(*u*) Secr. Reſol. van Holl. 22 Nov. 1664. *bl.* 445—448.

ook deeze Verzending vlottede niet. In 't begin, en ter helfte, van Wintermaand (*v*), wierdt weder op ſpoed, en om de gezegde Schepen, met eerſtkoomend maanlicht, kon 't zyn, te doen uitloopen, aangedrongen, maar ik vinde ze, nog den 27 dier maand, hier te Lande (*w*). Ondertusſchen zie ik, dat, op den 23 bevoorens, de Lieutenant-Admiraal van WASSENAAR (die my toeſchynt, thans, weder van zyne ziekte te zyn bekoomen geweest en, nu, tusſchen *Goerée* en de *Kwak* lag) door hun Hoogmogendheden gelast wierdt, om „ aanziens briefs" met s'Lands Vloot, terſtond Zee te kiezen, zonder, om eenige oorzaaken hoegenaamd, den toen maaligen goeden wind te verzuimen; zynde ook 't Kollegie ter Admiraliteit van Rotterdam verzogt, eenigen uit den hunnen naar den Vloot te zenden, om dezelve, met allen vlyt „ uyt te „ *preſſen* (*x*)." De tyding, eenige dagen bevoorens ingeloopen, dat de Engelſchen, thans, zeer veele Nederlandſche Schepen aanhaalden en opbragten (*y*), agte ik de naaste oorzaak van dien last geweest te zyn; welker uitvoering, egter, ſedert, opgeſchort wierdt.

Ik leeze by D'ESTRADES, dat TROMP, op den tweeden van Wintermaand deezes jaars, uit de Goerée, met agtien Schepen, geloopen was, van welken er tien naar Guineë, vier naar de Oost-Indiën en vier naar Smirna, beſtemd waren (*z*); ook zegt die Ge-

(*v*) Secr. Reſol. 4 Dec. 1664, *bl.* 454, en der Staaten Gener. 14 Dec 1664.
(*w*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. 27 Dec. 1664. Vergel. BRANDT, *l. c. bl.* 356 en 357.
(*x*) AITZEMA, 11 *D. bl* 361 en 362.
(*y*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D bl.* 399 en 400.
(*z*) D'ESTRADES, *Tom.* 8. *p.* 440.

Gezant, dat TROMP, op den 18 daar aan volgende, met zyn Smaldeel, weêr binnen Texel was ingevallen, na dat hy de Oost-Indische Schepen, agter Schotland om, tot op zekere hoogte begeleid* hadt (*a*). Ik ben huiv'rig, om het te schryven van iemand, die zo veel gelegenheid hadt om dit soort van zaaken te weeten, tegen te spreeken, maar my heugt niet, elders, nopens dit uitloopen, iets onder 't oog gekreegen te hebben; ook spreekt hy, op de laatst aangehaalde plaats, niet van Schepen naar Guinéa.

* escortè.

Terwyl men zig dus wapende tegen Engeland, hadt Frankryk 't geen onze Vriendinne scheen, den Heere van *Tracy* naar *Cayenne*, gelegen aan de wilde Kust van America, met eenige Schepen van oorloge, afgezonden, die deeze landstreek, spoediglyk, vermeesterde en de ongelukkige Ingezetenen verjaagde. Men ontveinsde, hier te lande, dit geweld, om dat men met de Kroon niet overhoop wilde geraaken. De Franschen hadden naar dit Eiland; 't geen, voornaamlyk, Suiker, Tabak en Katoen opleverde; in Herfstmaand van den jaare 1652, twee Schepen gezonden, onder den Heere *De Boisville*, die 'er eenige zyner Landsgenooten vondt, welken 'er, omtrend zes maanden bevoorens, zig hadden nedergezet. Zy eigenden zig dan deezen grond toe. Maar de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappy toonde, sedert, aan, dat een Amsterdamsch Koopman, JAN KLAASSEN LANGENDYK gezegd, ten jaare 1655, derwaarts, met een, door hem zelf gewapend, Schip, voerende dertig of veertig mannen, gesteevend en, in 't volgend jaar, aangekoomen zynde, 'er geen een' en-

(*a*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *p.* 463.

enkelden Christen meêr gevonden, en dus van't Eiland, als van eene verlaatene plaats, weder bezit genomen hadt; tot dat hy, niet genoeg bemiddeld zynde, om de onkosten, welken, tot het in bloei brengen eener Volkplanting, 't bebouwen der gronden, 't maaken van Suikermolens en wat diets meer is, vereischt wierden, te kunnen goedmaaken, zyn regt aan de Maatschappy hadt afgestaan, in den jaare 1659. Deeze hadt 'er, sedert, een' Jood, *Nasis* genaamd, als Gouverneur op geplaatst en, van tyd tot tyd, eenige menschen derwaarts gezonden, die 'er een Steedeken bouwden; tot dat *Tracy* hen, ten jaare 1664, in hunne vreedzaame bezitting stoorde (*b*) en, weder, van daar verdreef.

Omtrend deezen zelfden tyd, gebeurde 'er iets in Holland, 't geen, uit zynen aart slegts tot weinigen betreklyk en een onderwerp van regterlyke straf zynde, in 't kort, egter, tot openbaare daadlykheden uitborst, in welken meêr dan één Gewest betrokken was, doch die, gelukkiglyk, een spoedig einde namen. 't Geval kwam, hoofdzaaklyk, hier op neder.

Johan Diederik van Mertaigne, een Zweed van geboorte, hadt zig niet ontzien, om, des avonds van den 17 van Lentemaand deezes jaars 1664, zekere *Catharine van Orliens*, minderjaarige Jongvrouwe van aanzien, goede zeden en groote middelen, uit de huizinge in s'Haage, alwaar zy zig bevondt, met list en geweld, te schaaken en, over straat, te doen sleuren op een Rytuig, met 't welke hy, van gewapende manschap verzeld, in den donkeren nagt, haar naar Kuilenburg vervoerde, ag-

(*b*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 14. p. 89 Vſq. et 90.*

agtende zig, aldaar, in veiligheid te zullen bevinden. Naauwlyks vernamen de Bloedverwanten der Jongvrouwe deeze ſchenddaad, of zy vervoegden zig aan 't Hof van Holland, om Letteren van voorſchryving aan alle Volkeren *. 't Hof bragt de zaak, terſtond, by de Staaten van 't Gewest, die niet alleen de verzogte letteren verleenden en zorge droegen, dat dezelven ook ter Generaliteit wierden ingewilligd, maar, tevens; zo als ook de algemeene Staaten deeden; eenen brief afzonden aan HENRIK WOLRAD, Graave van Waldek en Kuilemburg, houdende voordragt der aſſchuuwlykheid van het geval, en verzoek, hy wilde de ongelukkige Jongvrouwe uit handen van haaren Roover of Robvers redden, in vryheid ſtellen, en *Mortaigne*; om in den Haage geſtraft te worden; overleeveren in handen van *Commisſariſſen* van den Hove, die zig, ten dien einde, naar zyne Stad zouden begeeven, en die men, tot meerdere zekerheid, behalven de bedienden der Juſtitie, twaalf wel gewapende Soldaaten toegevoegd hadt (c). Twee dagen daar aan, liep, ter algemeene Staatsvergadering, een onvoldoend antwoord in van den Graave, 't welk, door Holland, overgenomen, gelegenheid gaf, dat hunne Edele Grootmogendheden hem ernſtiger aanſchreeven; onder anderen verklaarende, hoe zy, met de grootſte verwondering, verſtonden, dat, ondanks hun verzoek, *Mortaigne* niet eens verzekerd, laat ſtaan overgeleverd was geworden; dat, ondertuſſchen, 't geweld, ook onderwege, jegens de Jongvrouwe gepleegd, hun, hoe langer hoe meêr, gebleeken zyn-

* *Aan ad omnes populos.*

(c) Reſ. Holl. 19, 20 en 30 Maart 1664. bl. 17—19, 22, 45 en 46.

zynde, zy niet alleen op hem begeerden de gezegde Jongvrouwe; zelfs al mogt zy, thans, door gedwongen aanraading, als anderſints, verklaard hebben, (zo als, inderdaad, gebeurd was) niet tegen haaren wil vervoerd te zyn; willig of onwillig, over te geeven, maar, ook, in 't byzonder en daadlyk, den Roover in handen van Kommisſarisſen te ſtellen; met bedreiging, dat de Staaten, by verder gebreke van dien, zig hoogst gevoelig zouden toonen, en zulk eene, hun aangedaane, kleinagting en ſtremming der openbaare veiligheid geenſints dulden (*d*). Toen men, hier op, door Kommisſarisſen, onderrigt wierdt, dat de Graaf, zig met de verklaaring der Jongvrouwe meenende te kunnen dekken, onverminderd alle aanmaaning, onverzetlyk bleef dat ook *Mortaigne* zig, met deszelfs kennis, binnen zeker huis in Kuilemburg hadt verborgen en, ligtelyk, uit die plaats zou ontvlugten, of reeds ontvlugt was (*e*), begreep men, in Holland, met goedkeuring der meerderheid van de algemeene Staaten, tot ſterkere middelen toevlugt te moeten neemen. Men gelastte dan aan Gekommitteerde Raaden, ten ſpoedigſte, drie of vier Kompagnien paerden en zes honderd Voetknegten, onder den Lieutenant-Kollonel VAN STEELAND; Zwager van wylen den Heere van *Sommelsdyk*; en den Major VAN ZANTEN, af te vaardigen naar Kuilemburg, ter beſluiting dier Stede en bezetting der toegangen van dien; aan welken laſt promptelyk voldaan wierdt: terwyl ook, ten zel-

(*d*) Reſol. van Holl. 23 Maart 1664. *bl.* 25 en 26.
(*e*) Reſol. van Holl. 25 Maart 1664. *bl.* 29–31. en VOET VAN OUDHEUSDEN, Beſchryv. van Culemborg, I *D. bl.* 302 en 303.

zelven einde, twee gewapende Jagten, op de Rivier de Lek wierden geplaatst, en den Graave, op nieuw, aangeschreeven; hy hadde *Mortaigne* over te leveren, of, anderſints, te wagten, dat hunne Edele Grootmogendheden „ niet zouden ruſten, voor en aleer zy, aan „ s'Graaven perſoon, Stad en Graafſchap Kulen„ burg, een *éſclatant* exempel zouden ſtellen „ van hunne regtvaardige *indignatie*, met ſtraffing „ van den *Delinquant* of *Complices*, ter eeuwiger „ memorie." Buiten dien, wierdt, niet ſlegts aan alle Hoofdofficieren en zelfs aan de Ingezetenen, in de Steden en ten platten Lande, bevolen, op *Mortaigne* te paſſen en hem over te leeveren, maar ook den Heere van LANGERAK, die zig, te diep, in 't belang van Mortaigne gewikkeld hadt, uit Kuilenburg, naar de Kaſtelenye in s'Haage overbragt en, eerlang, met het verlies der Kompagnie paarden, hem, voorheen, op voordragt van Koning KAREL II, geſchonken, geſtraft (*f*). Dit alles, egter, belettede niet, dat *Mortaigne*, eerlang en, zo men meent, in het kleed van eene Melkſter, met eene melkkan op den rug, naar Breemen ontkwam, alwaar de Regeering hem gevat en, aan deezen Staat, geoorloofd hebbende hem te doen afhaalen, hy de behendigheid hadt, om uit de handen van den Krygsofficier, die, ten dien einde, was overgezonden, te ontkoomen; waar over dees, namaals, geſtraft wierdt (*g*).

De vlugt uit Kuilemburg hadt, midlerwyl, zoveel ongenoegen by de Staaten van Holland, tegen de Graa-

(*f*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 12. en Reſol. van Holl. 29 Mey 1660. *bl.* 49. 26 Maart 1664. *bl.* 34, 35, 36 en 42.

(*g*) VOET VAN OUDHEUSDEN, *l. c. bl.* 303. Reſol. Holl. 7 Mey 1664. *bl.* 14 en 15.

Graave, verwekt, dat zy vastſtelden, tot herſtel van den geleeden hoon, en voorziening voor het toekoomende, hunne bedreiging te doen werkſtellig maaken. Zy gelastede den Kolonel VAN STEELAND, de Poorten der Stad te doen af hangen, de Valbruggen te doen vastmaaken of, in plaatſe van dien, ſteenen Bruggen of Dammen door de Gragten te leiden, en twee openingen in de Wallen of Muuren te maaken, om, daar door, ten allen tyde, onverhinderd in de Stad te kunnen komen; ook eischte zy, dat de Graaf zig, ſchriftelyk, verbonde, om, van nu voortaan, geen vrygeleide meêr te geeven aan eenige Hoofdmisdadigers, Beraaden bankbreekers en diergelyken, uit de Vereenigde Nederlanden in Kuilenburg gevlugt, of, by vervolg van tyd, te vlugten, maar dat hy dezelven, in tegendeel, op de eerste aanmaaninge der Staaten van derzelve Landen, Hoven van Juſtitie, of Magiſtraaten der Steden van dien, zou hebben over te geeven; dat hy ook den Drost en Stadhouder van zyn Graafſchap; als aan het tegenwoordig geval zeer ſchuldig; van deszelfs bediening en inwooning aldaar, voor altyd, zou hebben te ontzetten: ter bevordering van welk een en ander, VAN STEELAND, met de manſchap, waar mede hy, thans, de Stad beſlooten hieldt, binnen dezelve zou hebben in te rukken, en zig, tot nader bevel, op te houden (*h*). De algemeene Staaten bevestigden deezen last (*i*). STEELAND rok toen, met der daad, binnen, en de zaaken ſtonden, yerder, tot de beraamde uitterſten te koomen, indien niet de Staaten van Gelderland; ag-

(*h*) Reſol. Holl. 2 April 1664. bl. 50—52.
(*i*) Reſol. Staat. Gener. 12 April 1664.

agtende, dat het Graafſchap van Kuilenburg een Leen was hunner Provintie; eerst, aan Holland verzogt hadden, om, in deeze „ zagter „ en langmoediger te werk te gaan", en, daar op, ter Generaliteit hadden voorgedraagen, om eenige Afgevaardigden, uit het midden van de algemeene Staaten en die van Gelderland, naar 't Graafſchap te zenden, om de geſchillen, in der minne of, des noods, by regtelyk onderzoek, af te doen, zonder iets feitelyks, tegen de hoogheid van hun Gewest, te onderneemen (*k*). 't Is waar, Holland ſloeg dit alles af, erkende de leenroerigheid aan Gelderland niet, meende te meêr bevoegd te zyn om den Graave te ſtraffen; wyl dees, ten opzigte van veele goederen, hunne Leenman was; en drong haare gedagten, by de Bondgenooten, ten ſterkſte aan (*l*). Maar, daar dit een en ander oorzaak hadt gegeven tot marren in de uitvoering van het Beſluit, en de algemeene Staaten begreepen, dat alles diende gedaan te worden, zonder verkorting van 't regt, 't geen Gelderland op het Graafſchap dagt te hebben (*m*), kwam, midlerwyl, GEORGE FREDRIK, mede Graaf van Waldek, Oom van den regeerenden Graave, en, voorheen, deszelfs Voogd en Beſtuurder van Kuilenburg, ter gunste zynes Neeve, tuſſchen beiden. Hy verzogt den Hollandſchen Staaten, dat het gebeurde „ niet ten zwaarſte mogt worden opgenomen (*n*)," en bewoog HENRIK WOLRAD, tot het ſchryven van eenen beleefde brief aan dezelven, dienende ten geleide van

(*k*) Reſol. van Holl. 30 Maart en 5 April 1664. *bl.* 44 en 84.
(*l*) Reſol. van Holl. 2 en 5 April 1664. *bl.* 51, 56 en 84.
(*m*) Reſol. der Staaten Gener. 17 April 1664.
(*n*) Reſol. van Holl. 2 Mey 1664. *bl.* 6.

van twee Akten, by welker één hy, daadlyk, en geheel overeenkomſtig met den ſtraks vermelden eisch van hunne Edele Grootmogendheden, afſtand deedt van het regt van vrygeleide binnen zyn Graafſchap, terwyl hy, by de andere, overgaf, om, by uitwyzinge en vonniſe van één der Hoven van Juſtitie in de Nederlanden, op naam van Schepenen van Kuilemburg, alle zodanigen zyner „ Bedienden „ en Onderdaanen," als *Mortaigne* en deszelfs zaake hadden begunſtigd, geregtelyk te doen vervolgen en ſtraffen; zoekende, eindelyk, dat de Staaten hier mede genoegen neemen wilden, zyn Graafſchap van het binnengetrokken Krygsvolk ontleedigen en, voortaan, geene ommin, ter zaake voornoemd, tegen hem doen overblyven. Hunne Edele Grootmogendheden „ in „ agting neemende de ſchade en ongemakken, „ door 't voorſchreve Krygsvolk, in de gemelde „ Graefſchap, — geleden, mitsgaders ook de „ publycque demonſtratie, door den Lieutenant-„ Collonel STEELANDT, by ordre van haer „ Hoogh. Mog., in de voorn: Stadt geſchiedt, „ door 't openhouden van de Poorten ende ne-„ derlaten van de Brugghen, by nachte en by „ dage, en het geene meerder daer omtrend is," namen, daar mede, en met de bovengemelde Akten, genoegen en voldoening ook bewilligden zy, ter Generaliteit, in het terug roepen der Troepen (*o*); 't geen 'er op volgde, na dat mede de algemeene Staaten, afzonderlyk, zig over

(*o*) Reſol. van Holl. 8 en 16 May 1664. *bl.* 21—28, 49 en 50. Zie ook BROUWER, *de jure Connubior:*; *Lib.* 14. *Cap.* 2. *p.* 584—590; alwaar deeze zaak breeder, ſchoon met verzwyging der naamen, van de, ten dien tyde, nog leevende perſoonen, wordt opgegeeven.

over het laatſte gedrag van den Kuilenburgſchen Graave, voldaan hadden verklaard (*p*). HENRIK WOLRAD, hier op, naar Stiermark vertrekkende, overleedt weinige weeken naar dien tyd en, zo ſommigen vermoeden, uit hartzeer, overde wyze, waar op deeze zaak voor hem geeindigd was (*q*). GEORGE FREDRIK volgde hem op in 't Graafſchap. Wy zullen deezen, die, ten jaare 1682, tot den Vorſten ſtand wierdt verheeven (*r*), in vervolg van tyd, als Gezant van Brandenburg, en daar na, als Veldmaarſchalk van den Staat leeren kennen.

Bl. 145. r. 8. „ *De Engelſche Vloot ſterk*, omtrend honderd Schepen *van oorloge*." Een Schryver van dien Landaart begroot ze op honderd veertien ſchepen, behalven de Branders en Kotters (*s*). Wy hadden honderd drie of vier Schepen (*t*).

Bl. 145. r. 16. „ *Men wil, dat de onzen — zig van dat voordeel*" (*van den wind*) „ niet *bediend hebben*." De Vice Admiraal TROMP ſchreef aan hunne Hoogmogendheden, dat men, door ſtilte, by de Engelſchen niet hadt kunnen koomen, en dat die ſtilte, op den elfden en twaalfden, voortduurde; doch TJERK HIDDES DE VRIES getuigde anders (*u*).

Bl. 145. r. 11. „ *Op den* dertienden *van Zomermaand, raakten de Vlooten aan elkander*." Te regt heeft WAGENAAR die dagteekening

(*p*) Reſol. Staaten Gener. 3 Octob. 1664. VOET VAN OUTHEUSD., *l. c. bl.* 304.
(*q*) VOET v. OUDHEUSD. *l. c. bl.* 304, 305, 315.
(*r*) Reſol. der Staaten Gener. 8, 10, 17 Mey 1664.
(*s*) HUME, 7 *D. bl.* 542.
(*t*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p.* 115. *Vſ. MS.* AITZEMA, 11 *D.* 45 *B. bl.* 912.
(*u*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D.* 45 *B. bl.* 916.

ning, welke, door de Reſolutien van Staat, bevestigd wordt (*y*); 't geen ik aanmerke, om dat ſommigen hier in warren, en den 11 (*w*), 14 (*x*) of eenen anderen dag, opgeven. Hunne Edele Grootmogendheden kreegen, nog ten zelven dage, berigt, dat men, ſints drie uuren in den morgenſtond, hadt hooren ſchieten.

Bl. 145. r. 2. v. o. „*De Lieutenant Admiraal Generaal, Heer* VAN WASSENAAR, ſprong, — met zyn Schip, — in de lucht." Omtrend twee weeken voor den Slag, en toen van de Elve koomende, gelukte het hem, een Engelsch Koningſchip van vierendertig ſtukken kanon, en negen Koopvaardyſchepen, te bemagtigen; maar, nadien hy hier van, alleenlyk aan den Kommisſaris KROON te Texel, en geenſints aan den Staat, berigt hadt afgezonden, wierdt hem dit, op voorſtel van Holland, by brieve van hunne Hoogmogendheden, onder 't oog gebragt, en, teffens, aangeſchreeven, dat men, beſpeurd hebbende, hoe s'lands Vloot, ſints eenige dagen, zig ſlegts weinige mylen van den Texelſchen Wal hadt onthouden, wel niet twyfelde, of hy zou zig nu reeds naar de Engelſche Kust, volgens zynen last, begeeven hebben, doch dat men, egter, zo zulks, buiten vermoeden, nog niet mogt gebeurd zyn, hem beval geen oogenblik in gebreke te blyven, om, zonder naar meerdere ſchepen te wagten, de Engelſche Vloot op te zoeken en aan te grypen (*y*). Men zegt, dat de

(*v*) Reſol. Holl. 13, 14, 16 Juny 1664. *bl.* 41, 42, 44, 45 en 51.
(*w*) Dus vinde ik in myn Handſchrift van WICQUEFORT, *l. 6 Liv.* 15. *p.* m. 116. DE GUICHE *Mémoir. p.* 65 *et* 66.
(*x*) BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 382.
(*y*) Reſol. van Holl. 4 Juny 1664. *bl.* 13 en 14, en ARTEMA, t. *D.* 47 *B. bl.* 914 en 918.

de Heer van WASSENAAR; die, volgens ſommigen, veele onvrienden in Holland hadt, om dat hy met de begrippen der jegenswoordige Regeering niet volkoomen ſtemde (*z*); door deezen last getroffen, en denzelven, als een mistrouwen op zynen moed, beſchouwende, wanhoopiglyk beſloot, met den Vyand, het koste wat het wilde, te ſlaan (*a*). Hoe het zy, de Lieutenant-Admiraal Generaal, na zyne meeste kostbaarheden van boord te hebben gezonden, vogt, van 't begin van den ſtryd, tot zynen dood toe, met de onverſchrokkenſte dapperheid, en was reeds, hoezeer van veelen zyner ſchepen verlaaten, op het punt, om den Hertoge van YORKE; met noodlottig vooruitzigt voor deezen laatſten; aan boord te klampen, toen die Prins, door andere, tusſchen beide koomende, Schepen, wierdt gered, en onze Vlootvoogd, ſtraks daar na, en daar zyn doornageld Schip nu dreigde te zinken, met het zelve, eensklaps, in de lugt vloog (*b*). Men heeft, als onze WAGEN:, uit DE GUICHE, wel aanteekent, de waare oorzaak van dit ongeval nimmer, volkoomenlyk, geweeten. 't Is waar, drie of vier Matroozen, die deezen rampſpoed ontkwamen, hebben, ſedert, wel getuigd, dat het vuur, door onvoorzigtigheid van hun, die 't grof geſchut bedienden, aan 't kruid der kardoeſen gevat hadt; maar men heeft, niet zonder reden, aangemerkt, hoe weinig ſtaat

(*z*) DE GUICHE, *Mémoires*, *Liv.* 1. *p.* 65; die 'er byvoegt, dat de Staaten den Heere VAN WASSENAAR hadden doen zien, dat hy, niet anders willende handelen, 't gebied der Vloote maar aan den Lieutenant Admiraal KORTENAAR hadt over te laaten. Dan, hier van, is my niets voorgekoomen. Zie ook AITZEMA, *l. c.* II *D.* 45 *B. bl.* 918.

(*a*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 114 *Vſo.* 115 en 117 *Vſo.* MS.

(*b*) DE GUICHE, *l. c. p.* 67. AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 918.

ſtaat 'er op ſoortgelyke getuigenisſen en nopens zaaken, op zulk een verward oogenblik, voorgevallen, te maaken zy (*c*). De Luitenant-Admiraal JAN EVERTSEN ſchreef, den volgenden dag, aan de algemeene Staaten, dat de Heer VAN WASSENAAR, „ *goelyck* omtrend twee uyren des „ naermiddachs, op zyne zyde, in de lucht „ was geſprongen;" alwaar *goelyck*, mynes inziens, niets anders beteekent, dan *ruim*, *ryklyk*, en dus den tyd, niet de wyze van 't ongeluk, aanduidt (*d*). TROMP meldde, dat hy was „ opgeſprongen *van eygen kruyt.*" Maar ook dit kruit kon, door een' *vyandlyken* kogel, in brand zyn geraakt (*e*).

Bl. 146. r. 14. „ *De Lieutenant Admiraal* JAN EVERTSEN — liep de Maaze in —; *wierdt*, *in den* Briele, door 't graauw, in 't water *geſmeeten*, — *door eenen Franſchen Kapitein*, LA SALLE, gered." EVERTSEN was aan WASSENAAR en KORTENAAR, in 't gebied der Vloote, opgevolgd. Dat hy naar den mond der Maaze liep, was overeenkomſtig den last der Staaten, om, in geval van nederlaage, zig aldaar te vergaderen; 't welk, door 't vlugten van veele Kapiteinen naar Texel, 't Vlie en de Wielingen, verhinderd wordende, hem, op den 15, in den Briele, deedt aan land ſtappen. De Heer VAN WASSENAAR hadt, in die Stad, veele Matroozen geworven, die, ongelukkiglyk, met hem omkwamen, en 't waren de Nabeſtaanden van deeze menſchen, die EVERTSEN misbandelden. Zo geweldig was

(*c*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 116. MS. Zie ook AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 918.

(*d*) AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 915. zo ſchreef DE RUITER, elders, aan de Staaten, „ 't was *goelyk* middag, toen wy aan „ gevegt geraekten." Zie *Leven van* Tromp. *bl.* 318.

(*e*) AITZEMA, *l. c.* 45. *B. bl.* 917.

was de opſtand, dat de Heer VAN BEAUMOND, bevel voerende in den Briele, de bezetting moest doen in de wapenen koomen; waar door de Lieutenant-Admiraal, die zig, midlerwyl, aan de ſteven van eenen, naast hem liggenden, Smak, (misſchien van *La Salle*) hadt vastgehouden, uit het water gered en, zo 't my ſchynt, eerst op dat 't Schip en, ſedert, ter naaster huiſinge of herberge gebragt wierdt (*f*).

Bl. 146. r. 6. v. o. „*Omtrend* zestig Schepen *waren naar* Texel *geweeken.*" Zy kwamen aldaar, onder geleide van den Vice-Admiraal TROMP; die dus, tegen den last der Staaten, in een verkeerd Zeegat inviel, alwaar hy, buiten dien, uit hoofde der ebbe, niet terſtond kunnende inloopen, de Schepen, eenige uuren lang, aan de vervolging van den Vyand deedt blootgeſteld blyven. Maar handelde dan TROMP, alhier, zonder goed inzigt, en kende hy 't getyde voor Texel niet? Geene deezer twee zaaken kan ik van zulk eenen kloeken Zeeman, en die, ook in dit gevegt, meêr dan eens, door den Vyand hadt zoeken heen te ſlaan, vermoeden. DE GUICHE (*g*) (een Schryver die, voor 't overige, zo als veele Schryvers van dien tyd, te meermaalen, zyne partydigheid verraadt, en met voorzigtigheid moet geleezen worden), DE GUICHE, herzeg ik, verhaalt, dat TROMP naar Texel geloopen was, om dat de meeste Schepen verbaast derwaarts vlugtteden, en hy dezelve wilden dekken, tegen 't inſtorten van den Vyand, die hy, ondertusſchen, van agteren, met kanon, afhieldt

(*f*) Reſol. Holl. 16 Juny 1664. *bl.* 50. WICQUEFORT, *l. c. p. m.* 117 *et* 117. MS. AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 921. DE GUICHE, *Mémoir. Liv.* 1. *pag.* 72 *et* 73.

(*g*) *Mémoir. Liv.* 1. *pag.* 69. HUIKE, *l. c.* 7 *D. bl.* 543.

hieldt (*h*); en dit verhaal houde ik, tot nog toe, voor 't waarſchynlykſte. 't Inzigt dan van TROMP was goed en de uitkomst gelukkig; hoezeer zyn, eigendunklyk, vertrekken, uit de Vloot, naar den Haage, ('t geen 'er op volgde,) tegen den wil der Afgevaardigden van hun Hoogmogendheden op Texel, zal men rond ſpreeken, te klaar zyne minagting voor de laatſten aan den dag lag en, door eene groote losbandigheid der Matroozen, gevolgd wierdt (*i*).

Bl. 146. r. 2. v. o. „ Drie Schepen" *(door de Engelſchen)* „ verbrand." Een Nederlandsch Schip, *Maarſeveen* genaamd, gevoerd by Kapitein *De Reus*, en door de Oostindiſche Maatſchappy den Lande bygezet, zegt men, dat, by 't vlugten van de Vloot, geheel alleen, een fel en langduurig gevegt uithieldt, tegen drie of vierëntwintig vyandlyke Schepen. Toen het, tot zinkens toe doorſchooten was, wierdt het eindelyk, door een hunner Branders, aan de vlam opgeofferd (*k*).

Bl. 147. r. 10. „ JOAN BANKERT." Van dien naam hadt men, al vroeg zeeluiden in 's Lands dienst (*l*). Hy wordt onderſcheiden van den *Schout by Nagt*, ſedert *Lieutenant-Admiraal*, BANKERT (*m*). Wy verlooren, omtrend, twee duizend man in deezen ſlag, en ruim dat zelve getal viel, buiten dien, in 's Vyands handen (*n*).

Bl. 147. r. . „ *Men heeft — geſchreeven, — dat de Hertog van* YORK — beſlooten hadt, den ſtryd niet te hervatten." De Hertog zelve heeft,

(*h*) AITZEMA, *l. c. 45 B. bl.* 915.
(*i*) DE GUICHE. *l. c. p.* 71. WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* 116 *et* 116. *Vſo.*
(*k*) AITZEMA, *l. c. 45 B. bl.* 920.
(*l*) Zie deeze Aanmerk. II. *St. bl.* 43. op WAG: II. *D. bl.* 69. *r.* 17.
(*m*) AITZEMA, *l. c. bl.* 915, 930, 976. BRAND, *bl.* 401, 538.
(*n*) WICQUEF., *l. c. p.* 117. *Vſo.* AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 771.

heeft, ſedert, gemeld, dat hy zig, na den ſlag, eene pooze ter rust begeevende, bevolen hadt de Hollanderen te vervolgen, en zig te doen wekken, wanneer men, na genoeg om ze te kunnen bevegten, by den anderen zou gekoomen zyn; dat, ondertusſchen, geduurende dien ſlaap, een Edelman der Bedkamer, BROUNKER genaamd, den Ridder *John Harman* (die, als Kapitein, op s'Vorsten Schip geboodt) gelast hadt zeil te minderen, zeggende, hier toe order van zynen Meester te hebben; dat de Ridder hier aan, ſchoon niet zonder tegenzin, hadt gehoorzaamd, en dat de Hertog, eindelyk, ontwaakende en op 't dek koomende, tot zyne verwondering en ſmert, hadt gezien, dat de onzen te ver af waren, om hen in ruime Zee aan te tasten, terwyl men geene Branders genoeg over hadt, om hen aan den Wal te beſtooken (*o*).

Bl. 148. r. 19. „ *De Engelſchen* bleeven zee houden." Zy bleeven, eenige dagen, in 't gezigt van den Texelſchen Wal; en de Hoofden, maar keerden, eerlang, naar London; daar zy, egter, kort bleeven, te meêr, wyl die Stad geweldiglyk door de Pest wierdt aangetast (*p*).

Bl. 151. r. 13. „ *De Raadpenſionaris* begaf zig naar Texel, *om de uitrusting te bevorderen.*" Behalven hem, hadden de algemeene Staaten, met 't begin van deezen oorlog, naar de voornaamſte Zeegaten; als de *Maaze*, *Goerée*, *Texel*, *Wieringen* enz:; eenige Afgevaardigden, uit hun midden, afgezonden, om order te ſtellen op alles, 't geen, ter bevordering der Vloote, kon dienſtig geoordeeld worden (*q*). Bl.

(*o*) HUME, *l. c.* 7 *D. bl.* 543 en 544. *Voyez auſſi* DE GUICHE, *l. c. pag.* 70 *et* 71.
(*p*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 118. MS.
(*q*) Reſol. van Holl. 6 Juny 1665. *bl.* 70, 71, en 78.

Bl. 152. r. 3. v. o. „ Of, *en* op welk eene wyze, D'ESTRADES *aan s'Konings last voldaan hebbe*, vinde ik nergens gemeld." In het, onuitgegeven, gedeelte van WICQUEFORT's *Hiſtorie der Nederlanden*; 't geen onzen kundigen Schryver niet onder 't oog is gekoomen en van 't welk ik, onderdaags, een zeer naauwkeurig Affchrift ben magtig geworden; leeze ik alleenlyk, dat die Gezant „ rond ging, by alle „ de Afgevaardigden der Hollandſche Steden, „ in den Haage, en hun aanzeide, dat de Koning „ zyn Meeſter zig aan het Traktaat van Parys, „ met de tegenwoordige Regeering gemaakt, „ niet zoude houden, indien men de geſteldheid „ derzelve Regeering, in haar voornaamſte deel, „ wilde veranderen, door eenen Stadhouder „ en Kapitein Generaal te kiezen (*r*)."

Bl. 153. r. 5. v. o. „ *Tot* maatiging van zyn (TROMPS) gezag, *werdt goedgevonden drie* Gevolmagtigden *der algemeene Staaten af te vaardigen op s'Lands Vloote.*" Dit was, egter, geene nieuwigheid. Wy hebben, by vroegere Zeevoogden, iets diergelyks ontmoet (*s*). Deeze Gevolmagtigden bleeven aan boord, ſchoon DE RUITER, ſedert, 't bevel van de Vloote, kreeg. Doch nu wierden twee kundige luiden, dien Gevolmagtigden, tot afzonderlyke Zeeraaden, toegevoegd; zynde JAN KORNELISZOON VREK, Burgemeester van Monnikendam, en SIMON WILLEMSZOON, Koopmante Middelburg (*t*).

Bl. 154. r. 10. v. o. „ TROMP — bleef *in s'Lands dienſt.*" Eéne der voornaame redenen, die

(*r*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 15. p. m. 126 MS.*
(*s*) Zie myne Aanmerk. IX. *Stuk. bl.* 55 (*z*).
(*t*) Reſol. van Holl. 24 July 1665. *bl.* 33 en 36; ook 10 Dec. 1665. *bl.* 36. BRAND, Leven van de Ruiter. *bl.* 398 en 399.

die hem hier toe bewoogen, kan geweest zyn, het Besluit der algemeene Staaten, om hem, onmidlyk, weder in 't opperbevel der Vloote te ſtellen, indien DE RUITER kwam te ſneuvelen; als mede ('t geen ik, zo even gezegd heb,) dat DE RUITER, nu, zo wel als TROMP te vooren, aan 't opperbevel der Afgevaardigden van Staate, op de Vloot, onderworpen (u) wierdt.

Bl. 155. r. 6. „ *De Vloot beſtondt uit drie-en negentig* Fregatten." Ik zeide liever „ Schepen of Fregatten," zo als ook de Hiſtorieſchryver BRAND, zig uitdrukt. Het is zeker, dat 'er verſcheiden Schepen van niet ſlegts veertig, maar in de vyftig, in de zestig en zeventig ſtukken, onder geteld wierden. Dit alles was, binnen den tyd van agt weeken, weder by een verzaameld (v), en nieuwe en beter order, zo op de algemeene Krygstugt als andere noodige zaaken, geſteld. In 't algemeen, voorzag men zig van zwaarder Geſchut en, daar men onderrigt was geworden, hoe, in den laatſten ſlag, eenige Schepen, by gebrek van gevulde Kardoeſen, verſcheiden maalen van den Vyand, hadden moeten afhouden, tot dat zy dezelven weder gevuld hadden; 't geen veele warring, nadeel en voorwendzel tot vlugten, aan ſommigen, hadt gegeven; beſchikte men nu, tot voorkooming van dit kwaad, meerder Kardoeskisten op de Schepen, alwaar men ook, om de zieken en gekwetſten; onder welke laatſten veelen waren dood gebloeid; meêr behulpzaam te zyn, het getal der Heelmeesteren vergrootte (w).

Bui-

(u) Reſol. der Staaten Gener. 11 Aug. 1665; ook by BRAND, Leven van de Ruiter. *bl.* 394.

(v) BRAND, *l. c. bl.* 404.

(w) Reſol. van Holl. 3 July 1665. *bl.* 92 en 93.

Buiten deeze vloot, hieldt men nog eenige Schepen aan land, mitsgaders twaalf honderd Zee-Soldaaten, die, eerst, uit verſcheidene Regimenten aangeworven, daar na, tot een afzonderlyk ligchaam gebragt, nu, in den Briele en „ in 't Fort aan 't Nieuwe Diep," ten getale van twaalf honderd man, by de hand bleeven, om, ter eerſter aanmaaning, naar de Vloot te kunnen worden gezonden (*x*). Ook liet men eenige Afgevaardigden van hunne Hoogmogendheden, aanhoudend, in de Zeegaten; van waar zy den yver der Admiraliteiten, ter aanbouwing en uitrusting van Schepen, ſomtyds op eene zeer ernſtige wyze, met medewerking van 's Lands Staaten, aanſpoorden. De uitrusting der Schepen was, ondertusſchen, in deezen Oorlog, aan die Kollegiën alleen toevertrouwd geworden; immers ik zie niet, dat men, thans, van byzondere Bewindsluiden (*y*) gebruik maakte, maar wel, dat de Oost-Indiſche Maatſchappy den Lande hadt bygeſtaan met twintig Schepen, waar voor haar Octroy, tot den jaare 1701, verlengt wierdt (*z*). De Paquetboot bleef op *Harwits* vaaren; hoezeer het overbrengen van Brieven met dezelve, in Engeland, zeer wierdt belemmerd (*a*). Tot ſpoed in 't beſtellen der Brieven naar en van 's Lands Vloot wierdt, op ſchriftelyk verzoek van den Raadpenſionaris DE WITT, een' Kommisſaris, in den Briele en op de Helder, aangeſteld (*b*).

Bl.

(*x*) Reſol. van Holl. 4, 13, 19 Aug. 1665. *bl.* 74, 102, 122; ook 6 Oct. 1665; *bl.* 67 en 68, en 10 Dec. 1665 *bl.* 29 en 45.
(*y*) Zie deeze myne Aanmerk. 12 *Stuk. bl.* 98.
(*z*) WICQUEFORT, *t. a. pag* 114. *Vſo.* MS.
(*a*) Reſol. van Holl. 2 Oct. 1665. *bl.* 62.
(*b*) Reſol. van Holl. 14 Oct. 1665. *fol.* 88.

Bl. 157. r. 21. „ Men wil, *dat* FREDRIK de III. luisterde *naar deezen Voorslag*" De Engelschen verhaalen dit in dier voege, en 't is, van elders, zeker genoeg, dat FREDRIK de III. met hun heulde, in veelen opzigte (*c*). Nopens deeze zaak, egter, verontschuldigde hy zig, sedert, by openbaaren en gedrukten geschrifte, 't geen, by eenigen, ingang vondt; betuigende hy den grootste afkeer van dit werk gehad, en het zelve, voor eene schending van zyn gebied en van 't regt der Volken te hebben aangezien (*d*).

Bl. 159. r. 6. „ *Voornemen, om den* Vyand — aantetasten." Zó dra men dit, ter Generaliteit, vernam, begreepen de meeste Leden, dat de Gevolmagtigden op 's Lands Vloot hunnen last te breed opvatteden, waarom zy, op voordragt van Gelderland, in bedenking gaven, of hunne Hoogmogendheden niet zouden kunnen goedvinden, ter nader verklaaring, den gemelden Gevolmagtigden aan te schryven; „ dat de Engelsche Vloot alleenlyk zou behoo- „ ren aangetast, als dezelve sich in ofte omtrend „ dat Vaerwater soude mogen bevinden, daer „ onze Koopvaerdy ende *Retourschepen* zouden „ moeten *passeren*." Sommigen zelfs, warsch van den oorlog ter Zee, gingen verder, dringende op het te rug roepen en opleggen der Vloote, ten einde 's Lands Krygsmagt, met des te meêr kragt, tegen de aanval der Munsterschen, op de grenzen te kunnen gebruiken. Doch Holland, vermeenende, dat het in-

(*c*) HUME, *l. c.* 7 D. *bl.* 546 en 547. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 3. *pag.* 306 *et* 316.
(*d*) WICQUEF. *l. c. Lib.* 15. *p.* m. 121, 137 *et* 158 MS.

invallen van 's Lands Vloote, tegenswoordig, zeer ongeschikt was, en dat, buiten dien, dit voorstel aanliep tegen het onbepaald gezag*, tot afbreuk van den Vyand, den Gevolmagtigden toebetrouwd, wist hetzelve, by de algemeene Staaten, af te kaatsen (e). De Staaten van Friesland, sedert, hunne Afgevaardigden ter hooggemelde Vergadering hebbende doen zien, hoe zy vernomen hadden, dat deezen den aandrang, ter te rug roepinge der Vloote, met „ *groo-* „ *te drift ende vehementie*" hadden voorgesteld, beklaagden zig die Afgevaardigden, daar over, by hunne Hoogmogendheden, die hun, daar op, het getuigenis gaven, van niet anders, dan met „ *bescheidentheydt ende discretie*" in deezen gehandeld te hebben, ook zonder van eenige aanteekening of aantuiging, tegen de, van hun verzoek verschillende, daar op genomene Resolutie, gebruik te hebben gemaakt (f).

* *ongelimiteerde authoritate.*

Bl. 163. r. 10. v. o. „ *Om* ongeoorloofde verstandhouding buiten 's Lands, gevat, NIKOLAAS OUDART." Ten zelfde tyde en om dezelfde reden, had de Regeering van Amsterdam, op verzoek van Gekommitteerde Raaden, doen vasthouden zekeren *Thomas Corney*, Engelsch' Koopman aldaar. Hy wierdt, sedert, overgebragt naar den Haage, en zyne Brieven en Papieren, tegen die van *Oudard*, vergeleeken (g). My is niet geblecken, hoe 't met hem afliep: ook is dit onzen WAGENAAR niet bekend geworden, schoon hy, egter, van hem, elders, gewaagd, met byvoeging, dat *Corney* beleeden hadt, Brie-

(e) Resol. van Holl. 15 Oct. 1665.
(f) Resol. der Staaten Gener. 27 Oct 1666.
(g) Resol. van Holl. 23 July 1665. *bl.* 28. Zie ook *l. c.* 4 Aug. *bl.* 75.

Brieven van Hamburg te verwagten, die van den Engelſchen Reſident „ *Zwaan*, door middel „ van zekere *Jackſon*, aan den Engelſchen „ Gezant, DOWNING gezonden wierden (*h*)."

Bl. 164. r. 6. v. o. „ *Hy* (D'ESTRADES) *hadt geene gelegenheid, om alle* eerlyke lieden *te kennen.*" Schoon't genoegzaam blykt, dat, ten deezen tyde, het geld van vreemde Mogendheden eenen ſchandelyken invloed hadt ook op veelen onzer Landſaaten, leeren egter de vergrootende ſpreekwyzen van D'ESTRADES zelve, dat men ze niet te letterlyk moet verſtaan. Wie zal dit doen, als hy, elders, zegt, „ buiten den Heer DE „ WITT, is 'er geen één, die men, voor geld, „ niet van meeninge kan doen veranderen (*i*).

Bl. 166. r. 4. „ BEVERNINGK, — den gemeenen haat dugtende, *ontſloeg zig van zyn Ampt van Theſaurier Generaal. Hoewel hy 'er, naar 't ſchynt, voornaamlyk toe beſloot, op dat hy, blyvende* Raad *en* Vroedſchap *der Stad* Gouda, den Staaten van Holland te meer dienst zou kunnen doen." 't Is waar, deeze laatſte reden gebruikte BEVERNINGH, (zo ſpelde hy, en niet BEVERNINGK, by de kennisgeeving van zyn voorneemen tot ontſlag, aan de Staaten van Holland (*k*); maar of zy, en niet de eerſte, de waare geweest zy, zoude ik te meêr twyfelen, om dat men wel wist, dat hy, ſchoon Theſaurier Generaal, zyn' volkoomen invloed in Gouda behouden hadt (*l*). Ook betuigde hy aan D'ESTRADES, hooſdzaaklyk,

(*b*) Zie WAGEN., Geſchied. van Amſterd. 18 *B. bl.* 271.
(*i*) D'ESTRADES, *l. c. Tom. 4. pag.* 187.
(*k*) Secr. Reſol. van Holl. 23 Oct. 1665. *bl.* 496.
(*l*) D'ESTRADES, *l. c. Tom. 4. pag.* 124 *et* 146.

lyk, dat de zaaken van de Republiek hem zeer verward voorkwamen, en andere hoofden, dan het zyne, vereischten; dat Frankryk (en deeze waarheid was doorſlaande) het Land, veel te lang, zonder byſtand hadt gelaaten; dat zes duizend man den Staaten, in den winter, by te zetten, geene redding aanbragt; dat 'er geene uitkomst ſcheen, tegen den Koning van Engeland, van wiens vermogen men zig, voorheen, alhier, veel minder hadt voorgeſteld, en dien men, thans, met verbaazing, honderd Schepen in Zee en dertig duizend man op den bodem der Provintien zag brengen, waar mede hy deezen Staat kon bederven, zo men zig niet met hem vergeleeke. Uit al het welke de Franſche Gezant beſloot, dat BEVERNINGH verandering duchtte, en zig aan 't dreigend onweêr zogt te onttrekken (*m*); zonder dat hy hem beweegen kon in zyne bediening te blyven, (waar op ook Holland hadt aangedrongen (*n*)) zelfs niet, met hem 't nadeel voor te draagen, 't geen de Heer DE WITT, door dit ontſlag, ſtondt te lyden. Inderdaad, en ſchoon BEVERNINGH, (van wien ſtraks nog een woord nader) (*o*) nog eenigen tyd zyn ambt bleef waarneemen en, ſedert, in veele wigtige zaaken gebruikt wierdt, de Raadpenſionaris liep, thans, groot gevaar. Doch de Hiſtorieſchryver WICQUEFORT, die, zekerlyk, zeer naauw met deszelfs perſoon en zaaken bekend was; heeft aangeteekend; „ dat DE WITT, naar „ zee gaande, aan 't hoofd der zaaken hadt „ ge-

(*m*) D'ESTRADES *Lettres*, *Tom.* 3. *pag.* 477—479. Uitgaave van den jaare 1743.

(*n*) Reſol. van Holl. 15 Dec. 1665. *bl.* 62 en 63.

(*o*) Zie myne Aanmerk. alhier, op WAGENR *bl.* 184. *r.* 2.

„ gelaaten zynen Bloedverwant, en Boezem-
„ vriend, den Penſionaris van Dordrecht,
„ NIKOLAAS VIVIEN, Man van veele verdienſten
*prohib. „ en zeldſaame opregtheid *; die, de byzon-
„ derſte zorg voor deſſelfs belangen draagende,
„ gelukkig genoeg was, om de gevaarlyke
„ partyſchappen, welken zig tegen den alwee-
„ zenden Raadpenſionaris vereenigden, uit een
„ te brengen (*p*)."

Bl. 166. r. 2. v. o. „ Overyſſel — ſloeg voor." Twee Afgevaardigden van dit Gewest deeden dien voorſlag, zonder kennis hunner Meesteren. Zy konden ook, ſedert, derzelver goedkeuring, welke moeite zy deeden, niet erlangen (*q*).

Bl. 172. r. 18. „ *De* Engelſche *en* Schotſche Regimenten afgedankt." 'Er waren, thans, vier Engelſche en drie Schotſche Regimenten in dienst, en men weet, dat de afdanking ge-
*allegian- ſchiedde, uit hoofde der verpligting van trouw *
ce. die de Officieren tot de Kroon van Groot Brittannië meenden te behouden, ſchoon zy in Staaten ſoldy waren. Holland beſloot, egter, terſtond na de afdanking der twee- en- veertig Engelſche en Schotſche Compagniën, die op hun aandeel ſtonden, een gelyk getal inlandſche op te regten en, in dezelven, op nieuws, mede te plaatſen zodanige Officieren dier Natien, welken geen zwaarigheid zouden maaken, om zig, by eede, te verbinden, geene Souverain, dan de al-

(*p*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 123. MS. Dat, voor 't overige, VIVIEN aan 't hoofd der zaaken nu was, blykt, uit veele Reſol. van Holl. Zie, by voorbeeld, 13 en 28 Aug. en 9 Oct 1665. *Bl.* 78, 96 en 102.

(*q*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 124 *Vſo.* D'ESTRADES *Lettres, Tom.* 3. *pag.* 516.

algemeene Staaten, en die van Holland, als hunne Bestaalsheeren, te erkennen (*r*).

Bl. 173. r. 1. „ *Men* kwam overëen *met den Graave* VAN WALDEK." Die Graaf hadt zig, door zyne Meesters, van geene schriftelyke volmagt, tot het sluiten dier overeenkomste, doen voorzien; doch de omstandigheden deeden de Leden der Generaliteit met overhaasting te werk gaan, en wel zo zeer, dat Zeeland zig, sedert, beklaagde, een werk van zo veel gewigt te zien vastgesteld, buiten kennis en toestemming van dit Gewest (*s*).

Bl. 173. r. 14. „ *Men schikte* eenig Krygsvolk *naar de* Grenzen." Een Vriend van de toenmaalige Regeering, schryft, egter, rondelyk, dat de Staaten, geheel op den Zee-oorlog zig toeleggende, niet alleenlyk geene zorg gedraagen hadden voor de zekerheid te Lande, maar zelfs aan den togt des Bisschops van Munster, in 't eerst, geen geloof sloegen (*t*). Dit deedt hen nu, met verdubbelde kragten, arbeiden. Behalven de Lunenburgsche Troepen, liet men nog omtrend negen duizend man te voet en te paerde werven; nam zes duizend Waardgelders aan, om de Grenzen te bezetten; stelde (als in den jaare 1629) de Boeren in Overysel op wapenen; voorzag den Gelderschen Ysel van Uitleggers; verbeterde, zo veel men kon, de Vestingwerken, en liet de Geweer-Magazynen en alle krygstuig in order brengen en vervaardigen. Men besloot, verders, geene Hoofd-Officieren aantestellen, dan die in voorige Oorlogen te velde geweest waren, en be-

(*r*) Secr. Resol. van Holl. 12 Dec 1664. *Bl.* 456 en 457. Resol. van Holl. 5, 19, 21 Maart 1665. *Bl* 6, 11 en 12.
(*s*) WICQUEFORT, *Liv.* 15. *p. m.* 130. *Vso* MS.
(*t*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 127—128. MS.

beraamde om, zo het 'er op aan kwame, ook de Schutteryen der Steden naar de Grenzen af te zenden (*u*).

Bl. 178. r. 7. „*Waarmede de Veltogt deezes jaars* een einde nam." Men zegt, dat s'Bisschops voorneemen geweest was, om, zo hy Groningen hadt kunnen bemagtigen, tot Delfzyl door te dringen; alwaar eenige Engelschen stonden te landen en zig by zyne Benden te voegen (*v*). Tot het verhaal eener landing dier Natie behoordt ook, dat DE GLARGES, Agent der algemeene Staaten, te Calais, aan hunne Hoogmogendheden, in Wynmaand, toen laatstleden, geschreeven hadt, dat de Engelschen gezegd wierden eenige manschap, over Ostende, den Bisschop ter hulpe te willen zenden (*w*). Zo, ondertusschen, hier iets aan is geweest, ryst, hier door, het vermoeden, dat aan het Hof van Brusfel; onder welks bestuur die Spaansche Zeestad behoorde; de togt der Munsterschen, in 't begin, begunstigd is geworden; hoe zeer men hier, anderzints, wel eens aan twyfelt (*x*), en hoe zeer de Koningin Regentesse, straks na het overlyden van PHILIPS den IV, den Staaten deedt verzeekeren van haare vriendschap, met byvoeging, dat zy zig nog met den Bisschop, nog met iemand anders, tegen hen verbonden hadt (*y*).

Bl. 181. r. 11. v. o. „*De* Prinses Voogdesse *be-*

(*u*) Resol. van Holl. 24, 25, 26, 28 Sept. 7, 19, 21 Oct. 1665. *bl.* 45, 46, 47, 51, 72, 77, 81, 105, 106.

(*v*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 128. MS. Vergel. Resol. van Holl 21 Oct. 105.

(*w*) Resol. Staaten Gener. 26 Oct. 1665.

(*x*) WAGEN: alhier *bl.* 173. Resol. van Staat. Gen. 21 Mei 1665. BASNAGE, *Annal. Tom.* 2. *pag.* 764. WICQUEFORT, *l. c. p. m.* 138, 166 MS. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 3. *pag.* 541.

(*y*) Resol. der Staaten Gener. 17 Oct. 1665.

begaf zig naar Groningen." Zy, thans, oneens met haare Moeder, Weduwe van Prinſe FREDRIK HENRIK, leedt, hier door, ſchade aan een deel haarer inkomſten. Om zig te redden en, teffens, Friesland en Groningen by te ſtaan, hadt zy haare paerlen en edele geſteenten, te Amſterdam, verkogt, en haar zilveren vaatwerk * verpand (*z*). Ik twyfele, of zy haar voornemen, om zig naar Groningen te begeeven, werkſtellig konde maaken; ten minſte D'ESTRADES teekent aan, dat Friesland haar uit Leeuwaarden niet wilde doen vertrekken (*a*). * *Vaiſſelle d'Argent.*

Bl. 189. o. r. „*Ook hieldt* hy" *enz.* 't Geen, in deeze zinſnede, volgt, was niet alleen 't gevoelen van D'ESTRADES, maar ook van DE WITT; die dus, ten deeze, met de voorige gedagten van Leiden over een ſtemde (*b*).

Bl. 190. r. 4 „ Overſte *der Ruitery.*" Verſtaa *Generaal* (*c*).

Bl. 198. r. 12. „ Blyenburg, *Heer van* Barendrecht", lees „ *Heer van* Naaldwyk" (*d*). Uit Dordrecht was, ten jaare 1660, wylen de Heer ADRIAAN DE BEVEREN, Heer van *Barendrecht*, tot één der Leden van 's Prinſen opvoeding, aangeſteld geweest (*e*).

Bl. 200. r. 9. „ *De Munſterſchen — dreigden* Koeverden *aan te tasten.*" In het begin van dit jaar 1666, ſcheenen zy ook eenen aanſlag te hebben op de *Willemſtad*, waar door Holland van Zeeland zou zyn afgeſneden geworden; ook dagt men dat CASTEL RODRIGO hier in deel hadt

(*z*) D'ESTRADES *l. c. T.* 3. *p.* 514, 581.
(*a*) D'ESTRADES *l. c. Tom.* 3. *p.* 536.
(*b*) D'ESTRADES *l. c. T.* 4 *p.* 100 & 101.
(*c*) D'ESTRADES *l. c. T.* 4. *p.* 101, 185.
(*d*) BALEN Dordr. *bl.* 994
(*e*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 165 *Vſo.*

hadt (*f*). Doch men was op zyne hoede, en 't hadt geen gevolg.

Bl. 184. r. 2. „ *'t Gelukte* den Heere BEVERNINGK — *twee Verdragen met den* Keurvorst" *(van Brandenburg)* „ *te treffen.*" Gelyk de Keurvorst, ten ſterkſte, op de bevordering des jongen Prinſe van Orange geſteld was, wist BEVERNINGH ook, langs dien weg, dit Traktaatte bevorderen; immers zo 't waar is, 't geen ik leeze, dat naamlyk die Staatsman, aan den Kamerheer van Pelnits, 's Keurvorſten Opperſtalmeester, ſchriftelyke verzeekering deedt, van in de belangen des Prinſen van Orange te zullen treeden (*g*). Ook hieldt D'ESTRADES hem, ſedert, in dit opzigt, verdagt; doch DE WITT meende hem weder tot zyn gevoelen overgebragt te hebben (*h*).

Bl. 207. r. 19. „ TROMP, onder wiens vlag *dit ſchip veroverd was.*" Men merke op, dat TROMP zelve, by SWEERTS, voerende 't Schip *Gouda*, toen, aan boord was. Die Zeeman, telkens zig in 't dikſte der vyanden ſtortende, veranderde, meenigmaal, van Schip; 't geen de Engelſchen, nu hier, dan daar, zyne vlag ziende vliegen, met verbaazing deedt vraagen. „ *of 'er dan* vyf *of* zes TROMPEN *in de Duitſche vloot waren (i)?*

Bl. 210. r. 5. „ *De Koning aanvaardde, danklyk, het* lyk van BARKLEI." Het moest hem des te aangenaamer zyn, om dat die Admiraal met eene Zuster der Gemalinne van den Hertoge van YORKE, dogter van den Kanſelier Hy-

(*f*) D'ESTRADES *l. c. T.* 4. *p.* 134.
(*g*) WICQUEF. *l. c. Lib.* 15. *p. m.* 164. *Vſo.*
(*h*) D'ESTRADES *l. c. T.* 4. *p.* 124 *&* 146. *Conf.* DE GUICHE, *l. c. p.* 228. DE WITT, 2 *D. p.* 184 *et* 187. WAGEN. alhier. *bl.* 246.
(*i*) Brieven van DE WITT, 2 *D. bl.* 287. Leven van TROMP, *bl.* 30, 311. BRANDT, *l. c. bl.* 496.

HYDE, was gehuuwd geweest (*k*); ook was hy Broeder van den Lord FITSHARDING, 's Konings Gezant te Londen (*l*).

Bl. 210. r. 8. „De beide Vlooten *kwamen — in zee:*" Elk der Vlooten beſtondt uit, omtrend, tagtig Schepen en Fregatten van oorloge (*m*). Sommigen onzer Scheeps-Officieren en Matroozen weigerden naar zee te gaan, indien men hun de beloofde buitgelden niet, vooraf, betaalde. Hier in wierdt, ſedert, genoegen gegeven, doch, thans, de Vloot naar zee geprest (*n*).

Bl. 209. r. 8. „De Staaten *verlooren in dit gevegt.*" *enz:* VANBEUNINGEN ſchryft, dat het verhaal van den ſlag, hem, door DE WITT, overgezonden (en 't geen, door WAGENAAR, deels gevolgd is,) aan 't Hof van Vrankryk zo overeenſtemmende was bevonden met het *Rapport* van den Prinſe van *Monaco*, dat de vertellingen der Engelſchen, om hun verlies kleiner, 't onzen grooter, te maaken, aan 't Franſche Hof geen' invloed maakten (*o*). Dit zo zynde, moet, noodzaaklyk, het verſlag van Monaco; die, met zynen Schoonbroeder, den Graave DE GUICHE, zig op de Vloot bevondt en, even als dees, op de zeldzaamſte en moedigſte wyze, den dood ontkwam; van dat zynes gezegden Schoonbroeders verſchild hebben: nadien de laatſte de overwinning wel aan de onzen toekent, maar, egter, DE WITT beſchuldigt, als hadt hy, met de pen, vyf of zes duizend Engelſchen meêr gedood, dan 'er, waar-

(*k*) BASNAGE *t. c. Tom. 2. fol.* 779.
(*l*) DE WITT's Brieven, 2 *D. bl.* 286.
(*m*) DE WITT's Brieven, 2 *D. bl.* 301. HUME *t. c.* 7 *D. bl.* 555.
(*n*) Reſol. Gener. 11, 15 24 July, 5, 9, 11 Aug. 1666.
(*o*) DE WITT's Brieven, 2 *D. bl.* 304. AITZEMA, 12 *D.* 46 *B. bl.* 32—42.

waarlyk bleeven en, met de waskaars, een twintigtal Schepen verbrand, die, in goeden ſtaat, op den Teems lagen (*p*).

Bl. 215. r. 7. „ BUAT was, voor deezen, Paadje *van den Prinſe van Orange geweest, doch* ter gelegenheid van de jongſte verandering in s'Prinſen hofhouding, ontſlagen van zyn *dienst.*" Verſtaa dit zo, dat hy, in 't leeven reeds van Prins FREDRIK HENRIK, als Page, by WILLEM II was gevoegd geworden; die hem, ſedert, eene Kompagnie paerden bezorgde, en, na wiens dood, en tot voor de jongſte verandering in de Hofhouding van WILLEM III, hy nog, als één der Huisgenooten van den laatstgezegden Vorst, gerekend wierdt (*q*). Hy was gehuuwd met eene Kleindogter van wylen den Raadpenſionaris CATS, in wiens graf, binnen de Kloosterkerke, in den Haage, hy ook bygezet wierdt (*r*).

Bl. 216. r. 4. „ *Een* groot *getal van* Koopvaardyſchepen in 't Vlie, *in brand geſtoken — het* Westeinde *van* ter Schelling *aan* kolen gelegd." Deeze was één der gewigtigſte ſlagen, die de Vyand ons toebragt. De Engelſche Vloot, ſterk in de negentig ſchepen, hadt zig, reeds eenige dagen, buiten gaats, voor Scheveningen en de Helder vertoont, en hunne Hoogmogendheden, op dit tyding, den 16 des avonds, by een gekoomen, zonden last aan de RUITER, om 's Lands Vloot uit de Wielingen te presſen, zo als zy, kort te voeren, overal vaartuigen in zee gezonden hadden, om de Franryks- en Oostvaarders te waarſchouwen, die, ten getale van om-

(*p*) DE GUICHE Memoir. *p.* 270.
(*q*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15 *p. m.* 150. *Vſs. MS.*
(*r*) AITZEMA *l. c.* 12 *D.* 46 *B. bl.* 861.

omtrend zes honderd, voor Amſterdam verwagt wierden (*s*). Dan, terwyl men hier mede bezig was, liep HOLMES, met één ſchip van oorloge en omtrend twintig ligte Scheepen en Branders, zeer onverwagt, in 't Vlie, alwaar omtrend honderd en zeventig gelaadene Koopvaarders lagen; gedeeltelyk naar de Guinè en Muſcovie beſtemd. Meêr dan honderd van deezen, nevens twee oorlogſchepen, die dezelven geleiden moesten, ſtak hy in brand; waar van de ſchade wel op twaalf millioenen begroot wierdt; en zettede, toen, een groote duizend man op ter Schelling aan land, alwaar zy omtrend vier honderd huizen van 't West-einde aan de vlam opofferden. De Engelſchen maakten geen' buit, nog op 't Eiland; alzo deeze ſtreek (die men, reeds voor my, heeft aangemerkt, dat door hunne Schryvers, zig warrende met den, daar zynde, vuurtoren, verkeerdelyk, het dorp *Brandaris* genoemd wordt) (*t*), meest door ſchaamele lieden bewoond was, die de vlugt hadden genomen; nog op de Schepen, alwaar HOLMES 't plunderen, op doodſtraf, hadt verboden, uit vreeze van, door tegengetyde of wind, belet te worden, zig, na 't volvoeren van den togt, terſtond weder zeewaarts te kunnen begeeven (*u*). De algemeene Staaten bevolen, kort daarop, de wrakken der verbrande Schepen ten ſpoedigſte weg te haalen, op dat, door 't zinken derzelven, de ſtroom niet onbruikbaar gemaakt wierde (*v*). Zy lieten 't hier niet by, maar, verneemende, dat eenige Engelſche ſchepen

(*s*) Reſol. der Staaten Gener. 11, 13, 15, 16 Aug. 1666.
(*t*) LE CLERCQ, *T.* 2. *fol.* 152. HUME *l. c.* 7 *D. bl.* 536.
(*u*) WICQUEF. *l. c. p.* m. 152 *Vſb. et* 153. AITZEMA, *p.* 102. 18 *D.* B. 46.
(*v*) Reſol. Staaten Gener. 25 Aug. 1666.

pen zig, met den ontweeken' Kapitein *Heemskerk*, op de Elve bevonden, gaven zy den Kapitein ADAM VAN BREDERODE last, dezelven, met twee Schepen en Jagten van oorloge, te beſtooken. BREDERODE begaf zig, den 3 van Herfstmaand, derwaarts, ſtak den Engelſchen Admiraal en drie groote en ryke Schepen aan brand, en nam 'er eenigen met zig. De winst zou grooter zyn geweest, indien de Jagten beter hunnen pligt gedaan hadden (*w*).

Bl. 217. r. 19. „DE WITT *hadt zo dra deezen Brief niet gelezen*, of hy vertoonde dien den Staaten van Holland." WICQUEFORT, na gezegd te hebben; 't geen ook andere verhaalen (*x*); dat BUAT, thuis koomende en den Brief niet vindende, denzelven overal ging zoeken, en 'er, op 't laatst, ten huize van den Raadpenſionaris naar vernam, doet 'er op volgen. „DE WITT liet hem zeggen, dat hy den Brief niet alleen in handen en gelezen hadt, maar verpligt zou zyn, denzelven aan Gekommitteerde Raaden te vertoonen. BUAT, in plaatſe van zig van deeze waarſchouwing te bedienen, *welke* DE WITT *hem, met opzet, deedt geeven, ten einde hy zou kunnen ontvlugten*, ging weder naar zyn huis," enz. (*y*).

Bl. 233. r. 4. v. o. „*De* kosten van den *kryg* drukten" *enz.* Hier kwam nog by één der zwaarſte overſtroomingen (*z*), die men immer in dit Gewest gevoeld hadt. Tot goedmaaking des oorlogs, wierden nieuwe lasten geheeven, byzonder; ten jaare 1666, een tweehonderdſte pen-

(*w*) AITZEMA 12 *D.* 46 *B. bl.* 685. D'ESTRADES *T.* 4. *p.* 451 *et* 459.
(*x*) AITZEMA 12 *D.* 46 *B. bl.* 353.
(*y*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 13. *p. m.* 151. *Vſs. MS.*
(*z*) OUDENHOV., Watervloed. *bl.* 617, op 't jaar 1665.

penning over Holland; ook wierden eenige millioenen opgenomen, tegen den penning vyf en twintig, en op lyfrenten tegen agt ten honderd(*a*).

Bl. 235. r. 16. „ *Overzending van het* Lyk *op den* zeventienden *van* Herfstmaand." 't Lyk van BARKLEI, na den ſlag van den 11 van Zomermaand deezes jaars, op laſt hunner Hoogmogendheden, door den vermaarden Doktor, FREDRIK RUYSCH, gebalzemd zynde, was, verders, gekist en ſierlyk gekleed, in één der Kapellen van de groote Kerke in den Haage, by voorraad, nedergezet geworden (*b*).

Bl. 259. r. 19. „ Ik twyfel, *of men op dit ſchryven ſtaats genoeg — maaken mag.*" Ten minſten is het zeker, dat de Ruwaard, van wien hier geſprooken wordt, niet geheel nieuw was in 't werk van den oorlog. Hy hadt, in 't voorige jaar 1665, als Gevolmagtigde van den Staat, den Veldtogt, tegen den Biſchop van Munſter, reeds bygewoond (*c*).

Bl. 260. r. 12. „ *Zy*" (*de Staaten*) „ bleeven *by hun beſluit.*" Zy hielden, ondertuſchen, dien togt zeer geheim. D'ESTRADES hoorde maar oppervlakkig van deeze onderneming. „ DE „ WITT;" ſchreef hy aan den Koning; „ wiens „ werk het is, heeft 'er ons geen de minſte „ kennis van gegeven (*d*)."

Bl. 262. r. 17. „ *De* Staaten." Verſtaa die van *Holland.*

Bl. 262. r. 12. „ *Dus gelukte de* onderneeming" *enz.* Deeze onderneeming op Chatham, en

(*a*) Reſolut. van Holl. 5 Feb. 1665. *bl.* 52. en 55. *l. c.* 1 Oct. 1665. *bl.* 58, nog *l. c.* 12 Dec. 1665. *bl.* 55 en 56. WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 181.

(*b*) Reſol der Staaten Gener. 11 July, 25 Aug. 1666.

(*c*) Reſol. van Holl. 9 Oct. 1665. *bl.* 78.

(*d*) D'ESTRADES *l. c. p.* 330 & 331.

en de landing voor 's Heerneſſ, op 't eiland Schappey, koſtte den onzen, aan dooden en gekwetſten, omtrend honderd vyftig mannen (*e*).

Bl. 272. r. 8. „ *Wat er van deeze* heimlyke overeenkomst *tuſſchen* Frankryk *en* Groot-Brittanje *zyn mogt*" Een Tydgenoot verhaalt, onder anderen, dat de Koning van Frankryk (die, thans, waande, 't eindigen van den oorlog in zyne hand te hebben (*f*)) den Engelſchen hadt doen verzekeren, te zullen zorgen, dat men geen Traktaat, dan overeenkomſtig den wensch van Groot-Brittannie, zou ſluiten, en dat de Franſche Vloot, zig, daarom, niet zou vereenigen met die van den Staat; dat, ſedert die verzeekeringen, Engeland zig weder zou verpligt hebben geenen tegenſtand te doen aan de Franſche wapenen in de Spaanſche Nederlanden, geduurende den eerſten Veldtogt, en dat LODEWYK de XIV, op die gerustſtelling, denzelven ondernam (*g*).

Bl. 280. r. 17. „ *Men beſloot, met — de Vorſten van* Brandenburg" *enz.*: „ in onderhandeling *te treeden*". Zie myne aanteekening op bl. 286. r. 4.

Bl. 282. r. 17. „ *Den* Schryver — AUBOI." My is onbewust, of hy een ander geweest is, dan die, met den naam van AUBERY, gezegd wordt, ten deezen tyde, te hebben uitgegeven een werk, getiteld: *Regtmatige aanſpraaken des Konings op het Keizerryk* (*h*).

Bl. 286. r. 4. „ De ſtilſtand van wapenen, *die 'er uit volgde*, deedt den eerſten ſchrik der Spaanſchen bedaaren." Het afkeeren der Franſche wa-

(*e*) WICQUEFORT, *l. c. liv.* 16. *p.* m. 178. *Vſo.*
(*f*) D'ESTRADES *l. c. T.* 5. *p.* 342.
(*g*) WICQUEFORT, *l. c. liv.* 16 *p.* m. 179, 180, 183.
(*h*) *Juſtes pretenſions du Roy ſur l'Empire; par le Sieur* AUBERY. *Vid.* STRUV. *Corp. Hiſt. German. p.* 807.

wapenen voor Dendermonde hadt, vooraf, het zyne toegebragt, om de verſlagenheid der Spaanſchen weg te neemen, en om het voorſtel der verpanding eeniger Steden, aan den Staat gedaan, te doen rusten (*i*). Ook begreep DE WITT, dat CASTEL RODRIGO te rug ging, om dat hem 't gevaar meêr geweeken ſcheen (*k*); en dit laatſte ſtrookte ook met het antwoord, 't geen BLASPEIL, Afgezant der Keurvorſten van Hanover by de Staaten, te Brusſel ontving, werwaarts hy een' uitſtap gedaan hadt. Blaspeil vertoonde den Spaanſchen Landvoogd, hoe zyn Meester bereid was, tot ſtuiting der Franſche overwinningen, niet alleen vier duizend paarden en agt duizend knegten, by der Staaten Benden, op eigen kosten, te voegen, maar om zelfs dat getal te verdubbelen, indien hunne Hoogmogendheden hem, daar toe, de nodige penningen lieten geworden uit de gelden, die zy den Markgraave zouden verſchieten. CASTEL RODRIGO hernam hier op, dat het grootst gevaar, ten minſten voor dit jaar 1667, voorby was, en dat, zo men, in 't volgende, hulp mogt noodig hebben, de Spaanſche Vloot gelds genoeg, uit de Indiën, zou mede brengen, ter betaaling van den onderſtand voor Zweeden, voor den Keurvorst en voor de Vorſten van Lunenburg; maar dat, zo de Staaten, voor 't overige, eenige gelden wilden ſchieten, op 't geen aan Spanje nog overig bleef in 't land van Waas, hy bereid was hun, daar toe, de aldaar zynde Vestingen te verpanden (*l*).

Men

(*i*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 189.
(*k*) DE WITT's Brieven, 4 *D. bl* 524.
(*l*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 61. *p.* 190. *Vſo.* 191, *et* 212. Zie ook DE WITT's Briev. 4 *D. bl.* 523, 524, 534. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 6. *p.* 159.

Men zegt dat Zweeden, Brandenburg en Lunenburg, ondertusschen, ten deezen tyde, kwalyk namen, dat de Staaten (die, zekerlyk, zig met deeze Mogendheden vry ver ingelaaten hadden) zig, nu, niet ten minsten onzydig verklaarden, en aan dezelven overlieten, de Fransche Wapenen te stuiten, waar toe de gezegde Vorsten zig magtig genoeg oordeelden, en hier in gesterkt wierden door den raad der Vorstinne Weduwe van Orange. Doch de Staaten, met naame DE WITT, te onvrede over den handel van CASTEL RODRIGO, weinig vertrouwende op de hulp, die, uit Zweeden en Duitschland, zou te verwagten zyn, en niet kunnende besluiten, enkele aanschouwers te weezen van een werk, waar by zy meêr aanbelang hadden, dan een eenig der Nabuuren, namen eene andere houding aan. Zy traden, naamlyk, in eene onderhandeling met Frankryk, die, uiterlyk, scheen bedagt te zyn, om de Spaansche Nederlanden tusschen die Kroon en deezen Staat te verdeelen, maar, in de daad, gestrekt heeft, om dezelven te behouden en Frankryks wapenen, voor een' tyd, te beteugelen.

Bl. 211. r. 11. „ De Lieutenant Admiraal JAN EVERTSEN — overleden." Voeg 'er by den Vice-Admiraal KOENRAAD VAN HELPEN; vaarende by het Kollegie ter Admiraliteit van Friesland (*m*).

Bl. 227. r. 10. v. o. „ My is niet gebleeken, *dat zulks geschied zy.*" Toen de Heer van *Mathenesse*, ten jaare 1668, by de Ridderschap, de afschaffing van het eerste artikel des Reglements, van 't welke hier gesproken wordt, wensch-

(*m*) DE WITT, Brieven, 2 *D. bl.* 380. AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 181.

wenschte door te dringen, waren 'er drie aan zyne, zes aan de andere, zyde. De laatſten, de meerderheid dus uitmaakende, verkooren den Zoon van den, toen onlangs, overleedenen Heere van *Noortwyk*, in de plaats van deszelfs Vader. Twee Leden der minderheid klaagden, daar op, aan de Staaten en verzogten vernietiging van het ſtraks gemeld Reglement. Maar de Steden verklaarden, dat deeze zaake niemand, dan den Edelen, betroffe, en wilden 'er zig niet mede bemoeien (*n*).

Bl. 271. r. 7. „ LODEWYK *de* XIV *verzekerde den Staaten —, dat hy niets onderneemen zou, zonder 'er hun, vooraf,* kennis van te geeven." Hy ging dan, hier, agter uit. Hy beloofde, voorheen, niets, dan te ſamen met de Staaten, te zullen onderneemen (*o*)

Bl. 274. r . . „ *'t Bleek, dat men, in Frankryk, de* vriendſchap *van* KAREL *den* II. zogt." Dit niet alleen, maar, uit de hier, door onzen WAGEN:, aangehaalde plaats, blykt ook nog, dat RUVIGNY aan den Kanſelier van Engeland, reeds op den 5 van Zomermaand 1667, hadt geſchreven, hoe „ 't hem toe- „ ſcheene, dat het groot belang van Engeland „ beſtonde, *in zig te ſcheiden van de Hollan-* „ *ders en zig te vereenigen met Frankryk, 't* „ *geen zulks, met drift, verlangde (p).*"

Bl. 286. r. 6. v. o. „ *Baron van* BERGEIK." Zyn voor- en geſlagtnaamen waren, ANTONI FERDINAND VAN BROEKHOVEN (*q*).

Bl. 294. r. 13. v. o „ *De eed — werdt* afge-

(*n*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 17. *p.* m. 47 *Vſo*
(*o*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 15. *p* 242. Myne Aanmerk. alhier, *bl.* 60.
(*p*) D'ESTRADES, *l. c. Liv.* 5. *pag* 341.
(*q*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 215. *Vſo.*

gelegd." Een oud Lid der Regeering van Edam, was de eenigſte mensch, die dit weigerde. Hy verklaarde, op zyne jaaren, geene nieuwigheid te kunnen omhelzen, welke hy onredelyk agtte, en deedt afſtand van zyne bedieninge (*r*).

Bl. 295. r. 5. „ *Men begrypt, ligtelyk, dat het* misnoegen *tegen* Holland, *en vooral tegen den* Raadpenſionaris DE WITT toenam." Het zal vergroot geweest zyn, door de aanſpraak, met welke de laatstgemelde gezegd wordt, den Prinſe het beſluit bekend gemaakt te hebben. BASNAGE (*s*) en anderen na hem, hebben dit, hoofdzaaklyk, uit WICQUEFORT, opgegeven, doch, daar 't geſchrift van den laatstgemelden in weinige handen is, zal ik zyne eigene woorden doen volgen. „ Om den Prinſe van Orange „ (zegt hy) de pil te doen ſlikken, deeden de „ Staaten van Holland hem, door DE WITT, „ aanzeggen; dat 'er geen één Afgevaardigde in „ de Vergadering was, die zyne Hoogheid niet „ beſchouwde, als den toekomſtigen Bevelheb- „ ber der wapenen van den Staat; maar dat allen „ beefden, op de herdenking van 't geen, onder „ wylen den Prinſe, deszelfs Vader, gebeurd was; „ dat geen der Prinſen van Orange méer geest of „ oordeel hadt bezeeten; maar dat hy, ongeluk- „ kiglyk, gevallen was onder de hand van luiden, „ die hem in alle * ongebondentheden hadden „ geſtort, en raadſlagen gegeven, die hem hadden „ kunnen doen omkoomen onder de puinhoopen „ van den Staat. Dat, daarom, de Staaten van „ Holland, die een' zeer uitmuntenden aart in „ zyne Hoogheid ontdekten, zig ook van deszelfs „ ge-

*debauches.

(*r*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 210. *Vſo.*
(*s*) BASNAGE *l. c. T.* 1. fol. 826 & 827.

„ gedrag wilden verzekeren en, alvoorens hem
„ tot Kapitein Generaal aan te ſtellen, onder-
„ rigt zyn, welke perſoonen hy, meest, om-
„ trend zig verkiezen zoude. Dat, hoe zeer 't
„ voorbeeld van zynen Vader; die zig bedorven
„ hadt, door zyne vermaagſchapping met de
„ Kroon van Engeland; hem diende afteſchrik-
„ ken, de Staaten hem, egter, wel wilden ver-
„ wittigen, hoe zy, nimmer, 't bevel over de
„ wapenen hunner Provintie hem zouden afſtaan,
„ ten zy men bewust ware, dat hy zig huuwen
„ zoude aan een huis, by hun Edele Groot-
„ mogendheden niet verdagt, maar, aange-
„ naam, zo ten opzigte van den Godsdienst
„ (om de Predikanten niet te doen ſchreeuwen)
„ als der gelykheid van geboorte; nadien
„ 'er Prinſeſſen waren van even doorlugtigen
„ huize als het zyne, die zig, zeer gaarne, in
„ dit Land zouden uitgetrouwd zien." „ De
„ Prins" (vervolgt WICQUEFORT) „ die, uit den
„ aart, ſlim * en veinzend is, betuigde zeer
„ voldaan te zyn over de Staaten van Holland,
„ en verzogt DE WITT, hen te danken voor
„ derzelver zorgen, in opzigt van zyn' perſoon
„ en belangen" (*t*).

* *naturellement artificieux.*

Bl. 297. r. 13. „ *Dit Beſluit — wierdt in* Engeland bekend." Men zegt, dat MEERMAN en BOREEL reeds by den Koning hadden aangedrongen, zig tegen Frankryk te verzetten, en dat de Hertog van BUCKINGHAM, zig aan hun, in tegenwoordigheid van twee Staats-Sekretarisſen, kort daar op, voor 't neemen van maatregulen tegens Frankryk, hadt verklaard (*u*).

Bl.

(*t*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 208. *p.* & 209. MS.
(*u*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 198.

Bl. 307. r. 8. v. o. „ *De Graaf* VAN DONA *gaf te kennen, dat* de Koning van Zweeden — genegen was 'er in te treden." Men zegt dat DONA, vooraf, eenige opening aan den Staat, om zig tegen Frankryk te verbinden, gedaan hadt; en, zo dit al niet den grond lag, op welken, ſedert, het drievoudig Verbond gebouwd wierdt (*v*), ſchynt het, ten minſten, veel tot bevordering van dit werk te hebben toegebragt.

Bl. 308. r. 14. „ *Sommigen* hebben vermoed" *enz:* Dat KAREL II, egter, niet van harte het drievoudig Verbond aanging, heeft, nog in onze dagen, een der beroemſte en onzydigſte Engelſche Schryvers, niet zonder reden, gedagt (*w*).

Bl. 312. r. 5. v. o. „ JACOB VAN DER TOGT, Penſionaris *van* GOUDA." De Heer VAN DER TOCHT, wiens afbeelding, naar 't oorſpronglyke, ik hier by zal voegen, en die, naderhand, Raad, Burgemeeſter, als mede, ten jaare 1675, Penſionaris van Gouda wierdt, was, ten deezen tyde, nog Sekretaris dier Stad (*x*). Hy en BURGERSDYK voldeeden den Staat zo zeer, dat hunne Hoogmogendheden 'er, by Reſolutie, derzelver byzonder genoegen over te kennen gaven (*y*). Ook na de uitwyzing van het vonnis over de Hoefyzerſche, of oude Brandenburgſche ſchuld, wierdt VAN DER TOCHT, afzonderlyk, naar Berlin gezonden, alwaar hy eene eindelyke overeenkomst nopens dit werk, tuſſchen den Keurvorst en zyne Meesters, trof. Hy; dien men ook op 't jaar 1672, nader zal leeren kennen; keerde, ſe-

(*v*) WICQUEFORT *l. c. lib.* 16. *p.* 204. *Vſo.* Vergel. WAGEN. albier *bl.* 331. r. 4. v. o.

(*w*) HUME *l. c.* 7 *D. bl.* 620 en 621.

(*x*) Lysthoek der Regeer. Gouda, over de jaaren 1665 tot 1681. AITZEMA *l. c.* 12 *D. bl.* 815.

(*y*) Reſol. der Staaten Goner. 17 Febr. 1669.

Mr. JACOB VAN DER TOCHT,
Burgemeester, Raad en Penſionaris der Stad Gouda,
Afgevaardigde van den Staat aan 't Hof van Bruſſel en Berlin.
Kobell en Claeszens ſculps naar 't origineel by den Heer Burgem.r Metelerkamp te Gouda
Vuillant Pinxit.

ſedert, tot in July 1670, naar Brusſel, met den Heere VAN VRYBERGEN (*z*), ter regeling der Oſtendiſche Kaperyen.

Bl. 316. r. 6. v. o. „ DE WITT ſchreef" enz: De Markgraaf van CASTEL RODRIGO hadt, omtrend deezen tyd, voorgeſteld eene byeenkomst van hem en den Raadpenſionaris, op de grenzen; maar de laatſte, dit voor onnoodig uitſtel aan ziende, liet zig hier van verontſchuldigen (*a*).

Bl. 326. r. 14. „ Bergen op Zoom." De Staaten hadden, thans, een Leger, in de nabyheid dier Stad, by een vergaderd, onder 't bevel van den Veltmaarſchalk WIRTZ (*b*).

Bl. 332. r. 13. „ KASTEL RODRIGO — *hadt hun*, op den derden van Bloeimaand, (1668) *ontdekt.*" Reeds in *Sprokkelmaand* van dit jaar, was, by de Staaten van Holland, een Brief ingeloopen, die gezegd werdt, van een' onbekend' perſoon, uit Rome, te koomen en eene waarſchouwing behelsde, dat Frankryk en Engeland het, in den grond, eens waren, en den Prinſe van Orange in de hooge bedieningen zyner Voorvaderen zogten te bevorderen. De Schryver verklaarde, bereid te zyn, zig naar den Haage te begeeven, en zyn geſchryf te bewyzen, indien men dit begeeren en hy op vergoeding der reiskosten reekenen mogte. De WITT ſloeg dit in den wind; hy hadt; zeggen ſommigen; te goeden denkbeeld van Frankryk en van zyne andere valſche vrienden, en leerde te weinig, ja ontving wel eens, op eene min beleefde wyze, den goeden raad van hun, die 't op-

(*z*) WICQUEF. *l. c. liv.* 17. *p. m.* 27. Reſol. Holl. 19 Maart 1670. *bl.* 20. 16 Mey 1670. *bl.* 105 en 160; 19 July 1670. *bl.* 11. Reſol. Staaten Gener. 22 April en 11 July 1670.

(*a*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p. m.* 219 Vſo.

(*b*) WICQUEFORT, *l. c. liv.* 16. *p. m.* 221.

opregt met hem meenden, en hem de gewigtigſte waarſchouwingen deeden (*c*). Dan, ſchoon dit zeggen, in 't algemeen, waar kan geweest zyn, blykt het genoeg, egter, uit het hier en daar aangemerkte by onzen WAGEN. (*d*) dat de Raadpenſionaris een waakend oog hieldt, tegen de vyanden van hem en 't gemeenebest, al gaf hy 'er, uiterlyk, geen ſchyn van.

Bl. 338 r. 10. v. o. „ *De Heer van* SOMMELSDYK, ſedert veele jaaren, *uit de gunst der Staaten van Holland vervallen*". Men heeft, al voor my en te regt, aangemerkt, dat de Heer van SOMMELSDYK, die in der Staaten ongunst geraakt was, reeds ten jaare 1662, was overleden, en dat dus de zaak, die onze WAGEN. hier, op 't jaar 1668, en elders, op den jaare 1666, verhaalt, op deezen niet zien kan, maar betreklyk is tot deszelfs tweeden Zoon, mede KORNELIS VAN AERSSEN genaamd, en die hier, door onzen, anderſints nauwkeurigen, Schryver, met den Vader is verward geworden (*e*). Wat, wyders, de Heerlykheid *Sommelsdyk* betrof, de Staaten van Holland mogten wel lyden, dat zy van hun en Zeeland te ſamen verleid wierdt; maar, wilde Zeeland alleen 't verly hebben; dan, begreepen zy, moest de zaak afgedaan worden voor 't Hof, „ aan welker „ *Judicature* beyde deſelve Provintien waren „ onderworpen. (*f*)".

Bl. 339. r. 10. „ Zonder *de Heeren* — eenige kennis *te geeven van zyn voornemen.*" Zo zeggen ſommigen (*g*); elders leeze ik, dat hy aan

(*c*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 228 en 229. *Vſt.*
(*d*) WAGEN albier *bl.* 421.
(*e*) KOK's Vaderl. Woord. 1 *D. bl.* 98. WAGENAAR albier. *bl.* 211 en 219.
(*f*) Reſol. van Holl. 23 July 1663. *bl.* 74.
(*g*) SAMSON, *Hiſt. de* GUILLAUME III. 2 *tom.* 1. *pag.* 438.

aan den Raadpenſionaris DE WITT hadt doen zeggen, en den Heere VAN GENT, in geſchrifte, doen weeten, van zig naar Breda, om te jaagen, te zullen begeeven. Hy deedt dit ook werklyk, doch begaf zig, van daar, naar Zeeland (*h*).

Bl. 340. r. 15. „ *Hy*," (Prins WILLEM III) „ *was, nu agttien jaaren bereikt hebbende*, — geheel buiten Voogdy geſteld." Dit was geſchied, by Akte zyner Grootmoeder, de Prinſeſſe Weduwe van Orange, na ingenoomen raad der Bloedverwanten. Zy gaf 'er, terſtond, kennis van aan de Staaten; doch die van Holland, oordeelende, dat hun alleen toekwam, den Prinſe uit de Voogdyſchap te ontſlaan, deeden de Vorſtinne belooven, dat zy den jongen Vorst de vervreemding zyner vaste goederen, in Holland liggende, niet zou toelaaten, voor hy den ouderdom van vyfentwintig jaaren bereikt hadt (*i*).

Bl. 358. r. 3. „ *Onder* de eerſte *Graaven* — *ſchynen Holland en Zeeland* niet *als* twee byzondere Gewesten *aangemerkt geweest te zyn.*" Holland en Zeeland waren, al van ouds, onderſcheiden. Onze *eerſte* Graaven hielden Holland en Zeeland beooster-Schelde van het Roomſche ryk, Zeeland bewester-Schelde van de Graaven van Vlaanderen, ter leen. Wel eens noemden zy zig, afzonderlyk, Graaven van *Zeeland*. Ik heb dit, reeds elders, getoond (*k*), en verder doen zien, dat beide de Landſchappen, voorheen, en nog onder de Beierſche Regeeringe, elk een' afzonderlyken Raad hadden, die, egter, wel

(*h*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *p.* m. 225. AITZEMA, *l. c.* 14 *D. bl* 509.

(*i*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16 *p.* 227. *Vſq. et* 228.

(*k*) Zie deeze myne Aanmerk. 3 *Stuk. bl.* 1—3. *bl.* 33 en 34; 35, 44, 51. op WAGEN. Vaderl. Hiſt. 3 *D. bl.* 4. *r.* 19. *bl.* 84. *reg.* 9 *v. o.*, *bl.* 110; *reg.* 2. *v. o.*, *bl.* 154 en *bl.* 204. *reg.* 16;

wel eens, zelfs nevens die van Henegouwen; als het den Graave, om wigtige zaaken, geliefde; by den anderen geroepen wierdt (*l*).

Bl. 358. r. 11. v. o. „ *Men hadt deeze geſchillen* — bygelegd." Dit gebeurde op den 22 van Herfstmaand des jaars 1662; maar, by die zelve gelegenheid, waren, tusſchen Holland en Zeeland, nog eenige zaaken verhandeld, van welken, op den 28 derzelve maand, verſlag wierdt gedaan aan hunne Edele Grootmogendheden. Onder deezen behoorden een voorſlag van Holland, om, ter vermindering en verkorting der aanwasſchende en langduurige pleitgeſchillen, en dus, zo men oordeelde, tot verligting der Ingezeetenen, de beide Geregts-Hoven in één te ſmelten. Men maakte hier, ſtraks, een punt van Beſchryving af, en de zaak wierdt, in verſcheiden byeenkomſten, met Kommisſariſſen van den Hoogen Raad en 't Hof, in Holland overwoogen. De Leden van 't Hollandsch *Beſoigne*, nevens den Hove van dat Gewest, omhelsden den voorſlag, doch de Hooge Raad neigde 'er niet toe. Zeeland, met dien Raad van een gevoelen zynde, bleef de zaak, ondanks den aandrang hunner Edel Grootmogendheden, op den ouden voet (*m*).

Bl. 362. r. 8. „ *'t Stuk,*" *(de verſterking van Naarden)* „ *by* Burgemeesteren *overwoogen zynde*, ſtaken de ſtemmen. 't Zelfde gebeurde ook, *zo men verzekert, in de* zes-en-dertig Raaden, *en zelfs, dat vreemd ſchynt, onder de* agt Gemagtigden uit de Regeering, *wien 't overleg des werks aanbevolen was.*" Onze Wagen. her-

(*l*) Zie deeze myne Aanmerk. 3 *Stuk. bl.* 70—74. op Wagen. 3 *D. bl.* 857.

(*m*) Reſol. van Holl., 28. Sept. 1662. *Bl.* 47 en 483 20 Nov. 1662. *Bl.* 1. 16 en 21 Maart 1663. *Bl.* 42, 73—87. 25 July 1663. *Bl.* 75. en 7 Dec. 1663. *Bl.* 50.

herroept dit zeggen, in zyne Beſchryvinge van Amſterdam; verklaarende „ met verzekering te „ kunnen zeggen, dat, in de *Reſolutien der* „ *Vroedſchap*" (van die Stad,) „ niets altoos van „ deeze byzonderheid te boek geſteld is." Hy verdient, voor 't overige, nopens dit punt, als mede nopens de verſchillende denkwyze, tuſſchen den Raadpenſionaris DE WITT en eenige Hollandſche Staatsleden, met die van Amſterdam, over het meêr of minder nut der verſterking van Naarden, tegen vyandlyken inval, en over de wys, op welke die verſterking ſteeken bleef, ter aangehaalde plaatſe te worden ingezien (*n*).

Bl. 362. r. 9. „ *Gravinne Weduwe* VAN BREDERODE — *verzogt, dat men haar* niet ontzetten wilde van 't bezit haarer Heerlykheid." Eerst in den jaare 1679, trok het Land deeze goederen aan zig; zo als onze WAGEN., in 't vervolg, leeren zal. Dan, men was reeds lang oneenig geweest over het innen der Verpondinge binnen Vianen, waar toe de Staaten zig bevoegd reekenden, doch 't geen de Vrouwe; die eene Zuster was der Prinſesſe Weduwe van Oranje (*o*); tegenſprak. Ten einde de invorderinge met de daad door te zetten, zonden de Staaten eenen Deurwaarder, verzeld van tien of twaalf knegten, derwaarts, die, egter, verpligt wierden te wyken. Hooglyk wierdt dit, by Hunne Edele Grootmogendheden, opgenomen. Zy deeden vier Kompagnien Knegten en twee Kompagnien Ruiteren naar Vianen trekken, met last, 'er bezetting te houden, en „ op *discretie*" te

(*n*) WAGEN., Beſchryving van Amſterd. 5 *D. bl.* 288—310.
(*o*) Zie deeze myne Aanteek. 11 *Stuk. bl.* 96. en 12 *Stuk. bl.* 116, op WAGEN. 11 *D. bl.* 307. *reg.* 1. en 12 *D. bl.* 312. *reg.* 12 *van onder.*

te leeven. De Vrouw, niet beſtand tegen zulk eene meenigte, onderſchikte zig, toen, aan der Staaten beveelen (*p*).

Bl. 368. r. 13. „ *De meeste andere Gewesten oordeelden*, dat Holland *het Krygsvolk* te veel verminderen *wilde*." Zeeland begreep, dat men geen een' man moest afdanken, om dat Spanje weder volk wierf, en men geen ſtaat op Frankryk of Engeland maaken konde (*q*).

Bl. 372. r. 3. „ Ik vind niet, *dat deeze handeling eenig gevolg hadt, ten deezen tyde.*" Men vindt, dat zy, thans, geheel agter bleef, en dat 'er niets kwam, noch van de deelneeming der Zwitſers in het drievoudig verbondt, noch van de leevering van drie duizend man. BONSTETTEN (van wien hier onze WAGEN: ſpreekt,) maakte het, eerlang, zo ſlegt, dat hy uit 's Lands dienst wierdt ontſlagen (*r*).

Om deezen tyd, zondt ook de Keurvorst van Saxen een Gezant naar den Haage, wiens Geloofsbrieven alleenlyk aan den Raadpenſionaris DE WITT hielden. Hy ſloeg, ten behoeve zyns Meesters, eene geldleening voor van honderd duizend Kroonen; doch DE WITT, hem verklaarende voor zig hiertoe niet in ſtaat te zyn, deedt hem, wyders, zien, hoe zyne geloofsbrieven verkeerd waren ingerigt, en niet aan hem, maar aan den Staat moesten houden, die, misſchien, een gunſtig oor zoude leenen, indien de Keurvorst wilde medewerken tot de verzekering der vrede; waartoe men ook de Vorſten van Lunenburg en den Keurvorst van Brandenburg,

(*p*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 16. pag. 209 Vſo. et 210.*
(*q*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 16. p. m. 243 Vſo.*
(*r*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 16 pag. 239.* AITZEMA, *14 D. bl. 452, 461.*

burg, thans, aanzogt. De Gezant begaf zig, ſedert, naar Amſterdam, alwaar hy, onbekend, nog eenigen tyd, vertoefde, zonder dat 'er, zo ver ik weet, op zyn verzoek iets volgde (*s*).

Bl. 373. r. 5. „ JUSTINUS COLJERS trok derwaarts." De Staaten hadden, ten jaare 1667, naar de Porte gezonden GEORGIUS CROOK, die Sekretaris van 't Nederlandsch Gezandſchap, te London, ten tyde van CROMWEL, was geweest. Doch 't onverwagt noodlot, deezen overkoomen, gaf gelegenheid tot de vordering van COLYER. CROOK, naamentlyk, de reize, over Venetien en Raguſa, naar Conſtantinopolen neemende, en zig op de laatstgemelde plaats bevindende, ontſtont, aldaar, op den 6 van Grasmaand des jaars 1668, met heldere lucht en zagt weder, des morgens om agt uuren, eene vervaarlyke aardbeeving, die, verſcheiden huizen doende inſtorten, ook hem, zyne gemalin, onlangs gebooren kind, en, op twee of drie na, alle zyne dienstbooden, onder de puinhoopen van 't gebouw, alwaar hy zig nog te bedde bevondt, verpletterde. JACOB VAN DAM, benoemd tot Conſul te Smirna, die de reis mede deedt, ontkwam, gelukkiglyk, 't gevaar, en bragt, in perſoon, de tyding aan de algemeene Staaten (*t*).

Bl. 386. r. 9. „ D'ESTRADES — terug geroepen." De Heer VAN BEUNINGEN; over wiens vrymoedig ſchryven D'ESTRADES wel eens geſtoord was; kwam, omtrend dezen tyd, uit Frankryk terug. By zyn geheim Verſlag aan Hunne Hoogmogendheden, gaf hy reeds te kennen, dat de Koning zeer misnoegd was op den Staat; dat men, in Frank-

(*s*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 16. p. 238 Vſq. et 239.*
(*t*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 17. p. m. 44—45.*

Frankryk, niet ontveinsde, aan Holland betaald te zullen zetten dat geen, 't welk zy, sedert twee jaaren, tot stremming van 's Konings wapenen in Vlaanderen, gedaan hadt; dat men haar, over al, vyanden zou zoeken te verwekken, de vrienden verdeelen, de binnenlandsche twisten aanvuuren; dat men reeds werkte haaren koophandel in Frankryk te bederven, en onze goederen, by 't inkoomen aldaar, bezwaaren oplag, evenreedig aan een verbod. Dat men zig dus, by tyds, met Mogendheden, die één belang met den Staat hadden, tegen die Kroon, moest verbinden (u).

Bl. 389. r. 7. „*Dat zy* — MOLINA — en — DONA *hier in hebben konnen doen bewilligen, blykt niet duidelyk.*" Schoon sommigen de woorden der belofte van den Spaanschen Gezant, MOLINA, opgeeven, spreeken anderen de zaak tegen, verzeekerende, dat de Graaf VAN DONA, na te vergeefs, zo by MOLINA, als by den Baron L'ISOLA, Keizerlyken Gezant te Londen, alle moeite te hebben aangewend, tot het verkrygen der Onderstandgelden, eindelyk hadt moeten verklaaren, zig te vrede te zullen houden, indien slegts MOLINA, op zyn woord, belooven wilde, dat of Spanje dezelven betaalen zou, of, aan Engeland en de Staaten schaêvergoeding bezorgen, zo deezen de penningen wilden opschieten. Zy voegen 'er by, dat de Spaansche Gezant dit plat affloeg, ten zy hy daartoe volmagt van den Markgraave van CASTEL-RODRIGO verkreege. Ook was de laatstgemelde hiertoe niet te beweegen, houdende zig ziek, om, over dit werk, niet te kunnen worden aangesprooken. Men lette, on-

(u) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *pag.* 242 *&c.* 43. AITZEMA, *l. c.* 14 *D. bl.* 788, 439, 431.

ondertusschen, dat Engeland en de Staaten tot het verschieten van gelden aan Zweeden zouden te beweegen geweest zyn, mits men hun eenige vaste plaatsen in de Spaansche Nederlanden, of genoegzaame zekerheid voor de penningen, op goede huizen in Londen of Amsterdam, hadt willen geeven; dan ook hier naar hadt de Markgraaf geen ooren (*y*).

Bl. 410. r. 8. „ *Die van Holland maakten, omtrent deezen tyd, toeleg, om den stapel der Schotsche waaren — te verleggen naar Dordrecht.*" De Heer JAMES YAIR, weleêr Predikant by de Schotsche *Court*, te Veere, heeft, in zyn Werkjen over den Handel der Schotten in de Nederlanden (*w*), de aanleidende oorzaaken hier van opgegeeven. 'Er was, waarlyk, tusschen den *Conservator*, *Sir* WILLIAM DAVIDSON, en de Schotsche Kooplieden te ter Veere, twist ontstaan, over de uitoeffening van zyne bediening en de plegtigheden der bisschoplyke Kerk, waar van de meeste Kooplieden afkeerig waren. Die twist rees, eindelyk, zoo hoog, dat DAVIDSON het besluit nam, om den Schotschen Stapel naar elders te verplaatsen. Zoodra men, te Dordrecht, daar van kennis gekreegen hadt, deedt men hem voorslagen, die hy gaarne aannam. Men ontwierp eene overeenkomst, voordeeliger voor de Schotten, dan die te Veere plaats hadt en, welhaast, gaf de Koning, by een' brief van den 7 van Herfstmaand des jaars 1668, zyne toestemming

(*y*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *p. m.* 234—238 *Vfo.* BASNAGE, *Tom.* 2. *pag.* 32 (*a*).

(*w*) Dit Werkje is genaamd *An Account of the Scotch Trade in the Netherlands, and of the Staple Port in Campvere*; gedrukt te London 1776. Zie het zelve *pag.* 239—278. en VAN DE WALL, Handvesten van Dordr. 8 *Afdeel. bl.* 1806 *en volgg.*

ming tot het ſluiten van dien. Dit geſchiedde dan ook, te Dordrecht, den 1 van Wynmaand deszelven jaars, en de Koninglyke Burgten in Schotland gaven, den 13 van Hooimaand des jaars 1670, een uitdrukkelyk bevel, om alle de Stapelgoederen, na den *eersten* der volgende maand, voortaan, naar Dordrecht te brengen, op de boete van twintig ten honderd van de waarde. De Stad Veere leedt, hierby, een' tyd lang, aanmerkelyke ſchade. Doch de Schotſche handel hieldt geen ſtand te Dordrecht. Haare Leden raakte 'er, eindelyk, met de Regeering oneens; en, zo uit dien hoofde, als door den Oorlog, die, welhaast, uitbarstte, keerden zy weder naar Veere. In 1675, wierdt het *Stapel-Contract* met die van Veere hernieuwd.

Bl. 411. r. 8. „ Ik vind niet, *dat hy — geſlaagd zy.*" Vergelyk myne Aanmerkingen op WAGEN: 12 *Deel, bl.* 473. *regel* 1.

Bl. 417. r. 11. „ *Veelligt verwekte dit* agterdogt *in de Staaten.*" Men vindt dit vermoeden van WAGEN:, door eene plaats van WICQUEFORT, bevestigd. „ De Keurvorst van Brandenburg," zegt hy, „ liet de Staaten, door de Vorſtinne „ Weduwe, waarſchouwen; maar, wyl hy, in „ den laatſten Oorlog, zig min gunſtig voor den „ Staat gedraagen hadt, gaf men 'er weinig agt „ op, oordeelende, dat hy uit eigenbelang ſprak; „ hoezeer men, anderſints, maar al te zeer bewust „ was van Frankryks kwaade voorneemens (*x*)."

Bl. 422. r. 16. „ HAMEL BRUININKS — *gegonden naar Weenen* — om — vriendſchap — aan te kweeken," *enz.* Het voornaamſte oogmerk was, om den Keizer en eenige Duitſche Vorſten te

(*x*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 19. p. m. 106 Vſq.* 145.

te brengen in het drievoudig Verbond, waartoe de Keizerlyke Gezant, L'ISOLA, zeer het zyne deedt. Hiertoe en om te verneemen, of 'er, ergens, kwaad broeide, moest BRUININKS ook een bezoek afleggen by den Keurvorst van Ments, dien men, anderſints, hieldt, den Staaten zeer geneegen te zyn, en die hun, meer dan eens, zeer goeden raad hadt gegeeven. De Koning van Groot-Brittannie, ondertusſchen, tragtede niet alleen de bytreeding van den Keizer tot het bovengemeld Verbond te verhinderen, maar weigerde, ſedert, 'er dien Vorst in toe te laaten, onder voorwendſel, dat hy perſoonlyke inzigten hadt, en men deszelfs hulpe zou kunnen ontbeeren, indien alle Bondgenooten zo getrouw blyven zouden, als Engeland (*y*).

Het denkbeeld van vrienden te maaken deedt ook, omtrend deezen tyd, de Staaten beſluiten, om den Heer JAN DE WITT, Vroedſchap van Dordrecht, naar Poolen te zenden, ter begroetinge van den Vorst WISNIOWIECKI, op den troon van dat Gemeenebest; dien hy, na den afſtand van JAN CASIMIR, ten jaare 1669, beklom. De Franſchen hadden te vergeefsch getragt, den Hertoge van Nieuwburg, of liever, den Prinſe van Condé, tot die kroon te bevorderen, op dat een deezer, van hun afhangende, den Koning van Zweeden zou kunnen beletten, iets te doen in voordeel van het drievoudig Verbond. DE WITT, die, in Lentemaand, by de Staaten afſcheid nam, was ook gelast eene nadere verbintenis met Poolen te maaken, waar in hy, egter, niet ſlaagde (*z*).

Bl.

(*y*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 17. *p. m.* 34 *Vſq. et* 69 *Vſq Liv.* 18. *p. m.* 53-54 *Vſq.* 198—199. HUME, *l. c.* 7 *D. bl.* 620. Reſol. Holl. 18 *Febr.* 1671. Secr. Reſol. Staat. Gener. 19, 20, 27 *Febr.* en 4 *May* 1671.

(*z*) WICQUEF *l. c. Liv.* 17. *p. m.* 43 *Vſq et* 44. Reſol. van Holl. 28 Maart, 26 April 1670. *bl.* 47 *en volgg.*; en *bl.* 87.

Bl. 423. r. 1. „ *Dat* DE GROOT *den Staat meer dienst zouden kunnen doen in* Zweeden, *dan in* Frankryk." Men was, bevoorens, bedagt geweest, om den Heere DANIEL VAN WYNGAARDEN, Heere van Werkendam en Lid der Hollandsche Ridderschap, naar Frankryk te zenden; dan, dees zyn ontslag van de, reeds op hem uitgebragte, bezending verzoekende en verkrygende (*z*), lieten de Staaten van Holland 't oog vallen op DE GROOT; die zig niet, dan met moeite, en onder 't maaken van eenige bedingen, liet beweegen, dien last op zig te neemen; byzonderlyk, na dat D'ESTRADES hem, in een afzonderlyk gesprek, niet ontveinst hadt, dat hy, voor zynen persoon, zeer wel aan 't Hof zou worden ontvangen, maar, voor 't overige, niets zou kunnen uitwerken, te minder daar CONDÉ, TURENNE, LOUVOIS-TELLIER, COLBERT en anderen den Koning, een' jong' en roemgierig' Vorst, gestaêg tot den Nederlandschen Oorlog aanporden. De Provintien buiten Holland, byzonderlyk Utrecht en Friesland, waren niet alleen, vry lang, tegen DE GROOT geweest, maar zelfs eenige Steden in Holland zelve, met naame Amsterdam, alwaar VAN BEUNINGEN gantsch zyn Vriend niet was. Dit was ook de reden, waarom hy, eerst in den jaare 1670, naar Parys vertrok, en dat Amsterdam, op de tyding van deszelfs onpaslykheid, hem, terstond, van daar wilde terug geroepen hebben; doch 't geen niet doorging (*a*).

Bl. 423. r. 13. „ *Men was, in* den Haage, niet zo on-

(*z*) Resol. van Holl., 16 Febr. 1669. *Bl.* 12.

(*a*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 17. *p. m.* 14, 14 *Vfo.* 42 *et* 42 *Vfo. et* 66. *Liv.* 19. *pag.* 105. Resol. van Holl. 4 Dec. 1669. *Bl.* 29. *l. c.* 26 April, 16 Mey, 2 Aug., 1 Oct. 1670. *Bl.* 54.

onkundig *van 't geen 'er broeide, als ſommigen doen gelooven.*" 't Geen onze WAGEN:, hier en op de voorige bladzyden, gezegt heeft, ſteunt, naar gewoonte, op goede gronden. De Schryvers kwamen dikwyls, zo als 't nog gaat, agter 't geheim van 't verhandelde niet. Ten blyke, ondertuſſchen, van 't gezegde alhier, kan ook dienen, dat, ISAAC VANDER TOCHT (dien ik voor een' Zoon houde van s'Lands Afgevaardigden aan 't Hof van Bruſſel,) om deezen tyd, by de algemeene Staaten beloond wierdt, met honderd zilveren ducatons; ter zaake dat hy, „ te poste, uit Parys, door de Spaanſche „ Nederlanden tot alhier in den Haghe, van „ buyten, eenige importante adviſen ende con„ ſiderable tydingen hadt ingebragt." Zo waren ook, kort te vooren, „ *geheime advertentien „ van de wervingen en forces van de Nabuyren,*" by hunne Hoogmogendheden ingeloopen; die, in 't vervolg, wel allen niet uitkwamen, maar genoegzaam zyn, om ons te doen zien, welk een gevaar men, van alle kanten, thans, alhier, ſcheen te vreezen. Die tydingen, hielden, hoofdzaaklyk (*b*): dat de drie geestlyke Keurvorſten, de Biſſchop van Munſter en de Hertog van Nieuwburg, te ſamen, 23000 man zoude by een brengen; dat het Ryk 32000 man zou aanvoeren; dat van de Proteſtantſche Vorſten (die zig beklaagden, door den Staat met te weinig agting behandeld te zyn), geen byſtand was te wagten; dat de Jeſuiten en Roomſche Geestlykheid hier zeer onder ſpeelden; dat de Paus een derde der geestlyke inkomſten aan Frankryk, tot het beoorlogen der Ketteren, hadt toegeſtaan; dat men den Staat, op drie plaatſen teffens, dagt aan te vallen en, door Over-

(*b*) Secreete Reſol. Staaten Geſter. 11 Dec. 1669 en 25 Aug. 1670.

Overysſel, in de Provintien dringen; dat Frankryk en Spanje 't eens waren, en 'er niets zou worden van het drievoudig Verbond. Men beſloot, op deeze tyding, de werving door te zetten. Voorts wierden onze Gezanten, thans, van *correſpondentie-gelden* voorzien, en zelfs kreeg de Sekretaris ROMPH, ten jaare 1670, by afweezen van den Heer DE GROOT, de zaaken te Parys waarneemende, zodanige gelden. Het blykt, dat hy 'er goed gebruik van maakte (*c*).

Bl. 426. r. 5. v. o. „ *Deezen inval hadt zig de Hertog, door zyne* naauwe verbintenisſen met Spanje, *op den hals gehaald.*" Men voege 'er by, dat hy zig geneigd getoond hadt in het drievoudig Verbond te treeden; waar tegen, thans, Frankryk en Engeland, ten ſterkſte, woelden (*d*).

Bl. 431. r. 10. „ *Zy (de Staaten van Holland) ſtonden den Prinſe eene* beſlisſende *ſtem toe.*" Hoog liepende woorden, tusſchen de Leden van 't wederzydſche gevoelen, byzonder tusſchen Amſterdam; 't geen, thans, zeer voor den Prinſe neigde; en Rotterdam; 't geen van een ander gevoelen was; eêr men het, ter Vergaderinge, zo verre konde brengen. Eéns was men by den anderen, van 's morgens vroeg, tot één uur des nagts, vergaderd, en ſommigen ſpraken al van 't eeuwig Edict te vernietigen (*e*).

Bl. 432. r. 14. „ *De Heer* VAN GEND — bedankt." Zo deedt men ook DE WITT en de overige Heeren, die 't opzigt over den Prinſe ge-

(*c*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 1 Mey 1670. AITZEMA, 14 *D. pag.* 286.
(*d*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 18. *p. m.* 57.
(*e*) WICQUEFORT, *l.* 18. *p. m.* 59—63. WAGEN., Beſchryv. van Amſterd. 5 *D. bl.* 314.

gehadt hadden; maar niet, voor dat zy, uit zig zelven, hun ontslag verzogt hadden (*f*).

Bl. 434. r. 8. „ *De* Prins, *vertrok* in Slagtmaand, *naar Engeland.*" Hy was, reeds in 't voorjaar, door den Koning verzogt geworden, om zig, tegen Bloeimaand van dit jaar, derwaarts te begeeven, ten einde het Feest van *St. George* te helpen vieren; in wiens orde hy, nog een kind zynde, was aangenomen (*g*). Men zegt, dat de Vorstinne Grootmoeder tegen de reize was; 't zy dan, dat zy 't Hof van Groot-Brittannie niet betrouwde, of, misschien, door die weigering, zig en haar huis in meerder gunst by de Staaten van Holland wilde brengen. De Fransche Gezant zettede 'er den Prinse, integendeel, toe aan, hem verzekerende, dat de Hertoginne van Orleans; die zyner Moeders Zuster was en, nu, zig naar Douvres stondt te begeeven; zeer grooten dienst aan zyne zaaken zou toebrengen, TEMPLE hadt zig niet zo breed durven uitlaaten (*h*). Dan, s'Prinsen bevordering tot Lid van den Raad van Staate, verpligtte hem, zyne reize, eenigen tyd, uit te stellen, waar na hy dezelve, met voorkennis en goedkeuring van den Staat, (*i*) in Slagtmaand deezes jaars 1670, ondernam. De Koning liet hem, met eenige Schepen van Oorloge, onder 't geleide van den Lord OSSERY, verzeld van veele Edellieden, afhaalen en, in Engeland, alle eer aandoen, dien men eenen Vorst van 's Konings bloed bewyzen konde; hem den rang doende geeven

na

(*f*) Resol. van Holl. 26 en 29 July 1670. *bl.* 37, 41 en 43. WICQUEFORT, *l. c. p. m.* 58 *Vso.*

(*g*) WAGEN., Vaderlandsche Historie, 12 *D. bl.* 306.

(*h*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 18. *p. m.* 57 *en* 57 *Vso.* SAMSON, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 471.

(*i*) Resol. van Holl., 1 en 8 Oct. 1670. *bl.* 50 en 59.

na den Hertoge VAN YORKE en boven Prinſe ROBERT, Zoon van wylen den Koning van Boheme. OSSERY hadt, zegt men, geduurende zyn verblyf in den Haage, te meêrmaalen, by den Heere DE WITT, op de herſtelling des Prinſen van Orange in de waardigheden zyner Voorouderen, aangedrongen; met byvoeging, dat dit den Koning van Groot-Brittannie, ten hoogſten, verpligten, en een plegtanker zyn zoude tegen het onweer, 't geen, anderſints, den Staat, van de Franſche zyde, dreigde. Maar de Raadpenſionaris bleef by zyn gevoelen.

Toen de twee Konings Jagten, tot s'Prinſen verblyf en dat van zyn gevolg geſchikt, voor Helvoetſluis kwamen, en die Sterkte, met eenige kanonſchooten, begroetteden, verzuimde de Bevelhebber zulks te beantwoorden, en vereerde ze ſlegts, by 't aftreeden eeniger Heeren, van boord aan de vaste wal, met vier ſchooten. 't Schynt my toe, dat, zo 't beſluit tot de Vredebreuk in Groot-Brittannie nu tot genoegzaame rypheid was gebragt geweest, dat Ryk, over deeze daad, zig met meêr regt, dan, naderhand, over de ontmoeting met het Jagt de *Merlyn* (*k*), hadt kunnen beklaagen. Nu kwam men vry met het doen eener heuſche verontſchuldiging, en met het gebeurde te herſtellen, by s'Prinſen aan boord ſtappen, uit den Briele (*l*). Voor 't vertrek van dien Vorst, wilden eenige Leden der Generaliteit de Gezanten van den Staat in Engeland gelasten, hem opening van s'Lands zaaken te doen, om ze, te ſamen, by den Koning te bevorderen; dan, Holland hier tegen zynde, vergenoegde men zig, den Prinſe, mondeling, te verzoeken, om de belangens van den

(*k*) WAGEN., alhier, *bl.* 442.
(*l*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 18. *pag.* 57—58.

den Staat aan den Koning, gunstiglyk, voor te draagen. BOREEL, der Staaten Gezant, te London, wierdt egter, gelast, hem, eene maaltyd, ten koste van den Lande, te geeven (*m*).

Bl. 435. r. 1. „*Of 'er — eenigen poogingen gedaan zyn, om den Prinſe* te trekken in het heimlyk Verbond *tuſſchen Frankryk en Groot-Brittanje, waar in men* – plaats voor hem *ſcheen te willen* openhouden, *heeft, onzes weetens*, niemant aangeteekent." Indien men, door het *trekken in 't Verbond*, verſtaan moet eene *ſchriftelyke deelneeming* van den Prinſe, als *Lidmaat* van het zelve, bekenne ik gaarne, dat my, hier omtrend, niets meerder, dan onzen kundigen Schryver, is voorgekoomen. Maar, dat egter, KAREL II zynen Neeve tot de zyde van Frankryk poogde over te haalen, waar tegen men deezen in de hooge Ambten zyner Voorouderen zou tragten te herſtellen, melden ſommigen (*n*). Ik leeze, by WICQUEFORT, deeze woorden: „In „ de byeenkomſt van *Douvres*, waren de twee „ Koningen overeengekoomen, om, te ſamen, „ aan de herſtelling des Prinſen te werken, en „ *het is wel zeker, dat de Koning van Engeland* „ *hem*" (den Prinſe) „ *denkbeelden, geſchikt ter* „ *beroeringe van deeſen Staat, poogde in te* „ *boezemen, en voor te houden, hoe, voor hem,* „ *geene hoop overbleef, dan in den algemeenē* „ *omkeer der zaaken hier te lande, welke, alleenlyk door den oorlog, dien Frankryk in den zin* „ *hadt, en die tot bederf van alle s' Prinſen Vyanden moeſt ſtrekken, kon te weeg gebragt worden. Maar Hy,*" (de Prins) „ *weigerde hier aan* „ *'t oor te leenen* * *'t Zy hy zig veel beloofde van* * il y refla. „ de

(*m*) WICQUEFORT, *l. c. p.* m. 57. Secr. Ref. Gener. 20. Febr. 1671.
(*n*) BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 116.

„ *de Stad Amſterdam; die, zig in een zaak van* „ *groot belang,*" (WICQUEFORT ziet, denk ik, op de zitting in den Raad van Staaten) „ *voor* „ *hem verklaard hadt; of dat hy, hier in, den* „ *raad volgde zyner Grootmoeder.*" enz. (*o*).

Bl. 435. r. 12. „ Verbooden *verſtandhouding.*" Deeze misdaad ging, byzonderlyk ter Generaliteit, ſedert eenige jaaren, hier te lande, zo zeer in zwang, dat niets gemeener was, dan 'er onze buitenlandſche Gezanten over te hooren klaagen. „ *Geene Secreete Reſolutien*" (ſchreef de Ambasſadeur BOREEL, den 30 van Oogstmaand des jaars 1662, uit Parys) „ *aldaer*" (d. i. in de Republiek) „ *genomen, ſyn hier Secreet; alles be-* „ *kend* (*p*)." VAN BEUNINGEN en andere ſchreeven in denzelfden ſmaak (*q*). D'ESTRADES wist den Koning de Affchriften te bezorgen der Brieven tuſſchen DE WITT, met VAN BEUNINGEN, BOREEL en anderen, gewisfeld (*r*), en LIONNE dorst zig, in deeze woorden, uitlaaten aan D'ESTRADES; „ Gy moet eene kleine berisping doen aan „ den Heer DE WITT, van ons de *drie geheime* „ *Articulen der nieuwe Verbintenis* (*s*) niet me- „ degedeeld te hebben, en 'er byvoegen, dat, „ zo hy ons zo veel vertrouwen niet waardig „ agt, zyne Majeſteit *zig belooft, ze wel haaſt* „ *te zullen weeten, zonder hem daer voor* „ *eenige verpligting te hebben* (*t*)."

Bl. 437. „ *Of hier op iets verders gevolgd zy*, is my niet gebleeken." Ik leeze, dat de Staaten van Friesland, ſedert, voor laster verklaarden, 't geen 'er, nopens BOOTSMA,

(*o*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 18. *p.* m. 58. *Vſo.* *et* 59.
(*p*) Brieven van DE WITT, I *D bl* 565. Zie ook *bl.* 568, 569, 668.
(*q*) Brieven DE WITT I. *D. bl.* 488. D'ESTRADES, *Tom.* 4. *p.* 186.
(*r*) D'ESTRADES, *Tom.* 3. (*edit* 1743) *pag.* 16, 17, 25 *et* 26.
(*s*) Zie WAGEN, alhier, *bl.* 311.
(*t*) D'ESTRADES *Lettres, Tom.* 6. *pag.* 268.

MA, in gevonden wierdt. Holland ſtondt het Hof van Friesland toe, de zaak nader te onderzoeken; maar ik twyfel, of zulks, door dat Hof, gedaan zy (*u*).

Bl 439. r. 3. „ Een geheel jaar verloopen, *eer men tot dit gewigtig beſluit hadt kunnen komen.*" De Heer VAN BEUNINGEN hadt, in zyn Verſlag (*v*), den Staaten aangeraaden, by eene algemeene Wet tegen de pragt, te verbieden het draagen van allerleie ſoorten van zyden en fatyne ſtoffen, zelfs van laakenen, die, hier te lande, gemaakt wierden; om dat, langs deezen weg, ook de invoer van Franſche waaren, van zelve, zou vervallen, zonder uitgedrukt blyk, dat men het op die Natie gemunt hadt: maar men kon de Hollandſche Steden hier in niét doen bewilligen (*w*). 't Geen men nu verboodt kwam meêr met den raad van den Ambasſadeur DE GROOT overeen (*x*), toen dees, naamenlyk, zag, dat 'er, met Frankryk, niets méér te winnen was. De Staaten van Holland waren voorneemens geweest, 't gebruik van Franſche wynen, door meerder invoer van Rhynſche en Moezel, te verwisſelen, waartoe zy, in opzigt der tollen, eene overeenkomst met de Keur- en andere Duitſche Vorſten hadden getragt te maaken. Doch men verſtondt elkander niet, en de overvloed der Franſche wynen werkte mede, om dit punt te doen ſlaapen (*y*).

Bl 441. r. 10. „ *Zy*" (*de Staaten*) „ deeden aanbieding *van een naauw verdedigend Verbond*

(*u*) WICQUEFORT, *Liv.* 18. *p.* 821. Reſol. Holl. 14 en 24 Mei 1670. *bl.* 105 en 122. 23 July 1677. *bl.* 22. *Keizer* en *Hoppevelt* wierden, ten bovengemelde einde, nog eenigen tyd, gevangen gehouden, *l. c.* 1 Aug. *bl* 58. 25 Sept. 1670. *pag.* 34. 3 Oct. 1670. *pag.* 62.

(*v*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 118. op WAGEN. 13 *D. bl* 336. *reg* 9.

(*w*) WICQUEFORT, *l. c Liv.* 17. *p. m.* 15. *Vſo.* Reſol. Holl. 22 Jan. 1670 *bl.* 12.

(*x*) BASNAGE, *l. c Tom.* 2. *p.* 133. WICQUEF., *l. c liv.* 19 *p.* 108.

(*y*) WICQUEFORT, *l. c. Liv* 19. *pag.* 845 *Vſo.*

bond te willen ſluiten met Koning KAREL." Zy zonden aan den Heere BOREEL eene volmagt, in de Franſche taale „ *gecachetteerd*, in gewoo- „ ne en behoorlyke *forme*, om, uit crachte van „ 't ſelve, niet alleen voorn: handelinge te *en-* „ *tameeren*, nemaer ook de voorſz: nadere „ *Alliantie* te ſluiten eñ te tekenen, met de „ gewoonlycke *clauſulen*; om daar op, binnen „ zekeren te *præfigeeren* tyt, te zullen uytbren- „ gen de *Ratificatie* van haere Ho: Mo:." Men maakte die ſpoed, om de verwagting, die de Heer BOREEL van dit werk hadt; doch de Koning verzondt hetzelve aan eenige Kommisſarisſen van Staat, en 'er kwam niets van de zaak (*z*). Men vernam, in 't kort, evenwel, van ter zyde, dat de Engelſchen voorneemens waren, om, ingeval de Staaten op een nieuw Verbond bleeven aandringen, als dan twee millioenen, en de ſteden Briel en Vlisſingen weder te pande, te verzoeken (*a*). Daar, ondertusſchen, KAREL DE II. voortging den Gezant te verzekeren, (zo als hy ook den Heer VAN BEUNINGEN, voor deszelfs vertrek uit Londen, gedaan hadt (*b*),) de Staaten te zullen byſtaan, indien hy den twist met Frankryk niet bemiddelen konde, lieten deezen, eindelyk, zyner Majeſteit weeten, dat zy zig op deszelfs woord wel verlaaten wilden, maar dat de Koning, hun telkens verzekering doende geeven van zyne onveranderlyke geneegentheyt, tot nakooming der Tractaaten, zy, dierhalven, vertrouwden en verzogten, dat zyne Majeſteit zig onbezwaart vinden zoude, hun daar van eene ſchriftelyke verklaaring te

(*z*) Secr. Reſol. van Staat. Gener. 2 April, 26 Mei, 21 Aug. en 21 Sept. 1671.
(*a*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19. *pag.* 100 *Vſq.*
(*b*) WICQUEFORT, *Liv.* 19. *p.* m. 97 *Vſq.*

te doen toekoomen, ten einde tegen te kunnen gaan de „ *abuſive advertentien*, die zy, van alle „ kanten, kreegen, als of 's Konings *Ministers* „ alle Coningen ende Prinſen zouden trachten te „ *diverteeren* van alle *engagementen*, die ſou„ den cunnen dienen, om alle feytelycke *agres*„ *ſen* van de Heren Staten te helpen afweren, „ ende deſelve Coningen ende Prinſen te *indu*„ *ceeren*, om, ſtilſittende, als *neutralen* aente„ ſien, 't gunt de Koning van Vranckryck, te„ gen deze Landen, zou mogen goedvinden te „ ondernemen (*c*)." De Staaten kwamen, veelligt, tot dien ſtap, om 's Vorſten meening ſpoedig en zeker te ontdekken; die, zo hy veinsde, zig, denklyk, door eene ſchriftelyke bevestiging van zyn gezegde aan BOREEL, voor de geheele waereld niet zou willen blootſtellen. 't Geſchrift kwam ook niet, maar de Koning zondt DOWNING naar den Haage; zo als onze WAGEN., in 't vervolg, zeggen zal.

Bl. 459. r. 9. „ *'t Franſche Hof* kreunde zig luttel *aan de behoudenis der* tegenwoordige *Regeeringe*." De Ambasſadeur DE POMPÔNE, in veele zaaken, meêr 't voorbeeld van DU THOU, dan van D'ESTRADES, volgende, hieldt ook meest gemeenſchap met hun, die gehouden wierden, der tegenwoordige Regeeringe ten hoogſte ongeneegen te zyn (*d*).

Bl. 461. r. 10 „ *Men ſchroomde niet* ten Hove *te zeggen*," *enz.* Men verhaalt, dat DE LIONNE; dien thans, 't beſtuur der buitenlandſche zaaken, in Frankryk was toebetrouwt; zig niet ontzag te zeggen, „ dat, na het teekenen „ der

(*c*) Secreete Reſol. der Staaten Gener. 2 Dec. 1671. WICQ. *l. c. Liv.* 18. *pag.* 104.
(*d*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19. *p.* m. 105. *Vſq.*

„ der Vrede van Aken, de Koning, nimmer, „ in zynen Raad was gekoomen, zonder zig „ de ondankbaarheid te herinneren van eenen „ Staat, die zyne Voorzaaten tot eene schrik- „ baarende hoogte hadden verheeven, of zon- „ der op middelen te denken, hoe 'er zig van te „ wreeken (*d*)."

Bl. 461. r. 7. v. o. „ Ik weet niet, *of Frankryk*, ten deezen tyde, *of* wat vroeger, in dit zelfde jaar, *den voorslag deedt*," enz. De voorslag, van welken hier onze WAGEN. spreekt, wierdt vermeldt; door DE GROOT, in 't Verslag, 't welk hy, in Zomermaand des jaars 1671, ter Generaliteit deedt; toen hy, by gelegenheid van 's Konings reize naar Vlaanderen, een keer herwaards was komen doen (*e*). Men moet, egter, hier opmerken, dat DE GROOT van dit punt niet gesprooken hadt, als van een middel, 't welk, alleen, genoeg zou zyn tot behoud der Vrede; maar, *voor eerst*, dat hy vermeend hadt, hoe 'er, met Frankryk, eene schikking zou kunnen vallen, indien men zig nochmaals wilde verstaan, nopens eene verdeeling der Spaansche Nederlanden na dood van KAREL II, in welk geval ook LODEWYK XIV, van zynen eisch op *Condè*, tegens *Iperen*, wilde afstaan: *ten tweede*; dat dezelfde DE GROOT, kort daarna, begreep, dat men hem ten deeze misleid hadt; zo als hy dan ook, by vervolg, uit beter oogen zag (*f*).

BY-

(*d*) WICQUEFORT, *Liv.* 17. *p.* m. 1 *Vfq.*
(*e*) Secr. Resol. der Staat. Gener. 4 April, 25 Mei, 23 Juny 1671. WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19 *p.* m. 107 *Vfq.*
(*f*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19. *pag.* 187 *Vfq.* BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 135, 136.

BYLAAGE

A.

Extract uit de *Secreete Reſolutien* der Heeren Staaten van Holland, op *Woensdag den 2 Juny* 1660 (*bl.* 254); houdende

De Affcheids Redevoering van hunne Edele Groot Mogendheden, by monde van den Raadpenſionaris DE WITT, aan KAREL den II, Koning van Engeland.

SIRE

„ *Ce n'eſt qu'avec beaucoup de douleur et avec un desplaiſir extréme, que nous allons eſtre privé de la preſence de celuy auquel nous tachons de nous attacher, et de nous lier ſi il troittement* (a), *que nous n'en puiſſions jamais eſtre reparer* (b). *et nous ſerions certe inconſolables en ce faeheux éloignement de voſtre Majeſté, ſi nous ne ſçavions pas, qu'il procede de l'inpatience de vos Subjects et du zele de voſtre Peuple pour voir l'accompliſſement de leur deſirs, ſans leſquels les noſtres auſſi ne peuvent poinct avoir d'effect.*

Nous diſons, Sire! *que ce ne peut eſtre ſans regret que nous voyons, que voſtre Majeſté ſ'esloigne denois* (c); *mais quand nous conſiderons que cet eſloignement, que nous apprehendons tant, eſt une demarche a la perfection de ce, que nous avons ſouhaitte avec tant de paſſion, nous nous en conſolons, et meſme nous convertirtiſſions* (d) *vos re-*

Zie deeze Byvoegſ. en Aanm. 13 Stuk. bl. 19.

(a) lees *ſi ètroittement.*
(b) lees *repard.*
(c) lees *de nous.*
(d) lees *convertiſſions.*

regrets et des veux ordants (e), *que nous addres-sons a ce grand Dieu, qui vous a Moyſy* (f), *pour eſtre le plus grand exemple de ſa merveilleuſe providence, a ce qui luy plaiſe conduire le pretieux depost de voſtre Auguſte perſonne et les Princes de la Famillie* (g) *Royale en ce Voyage; le quel, lors que nous le conſiderons de plus pres, nous n'eſtimons pas moins avantagieux pour nous, que pour les propres Subjects de voſtre Majesté, puis qu'elle nous a bien voulu donner une entiere aſſeurance de ſon affection & de ſon amitiè. C'eſt dont nous prions bien humblement voſtre Majeſté de ſe ſouvenir, quand elle ſera arrivé en ſon Royaume, et parmy les grandes et importantes affaires, que* (h) *la vont occuper, de donner quelques moments a l'avancement et a la perfection de cette Alliance, que voſtre Majeſté nous a faict eſperer dans noſtre derniere audience.*

Au reſte, Sire! *Nous ne trouvons poinct de paroles, qui puiſſent exprimer la douceur du ſouvenir, qui nous demeure de voſtre preſence en ce lieu, mais ſur tout des expreſſions et des marques d'amitiè, que voſtre Majeſte nous a faict paroiſtre, pendant le ſejour, qu'il luy a plu faire en noſtre Province; mais nous ne ſçaurions dire, ſi la joye, qui nous en demeure eſt plus grande ou ſi nom de nom* (i) *plus admirer la douceur et la moderation, que nous avons remarquée avec veneration en voſtre Eſprit; pleust a Dieu, Sire! qui* (k) *toutte la grande Bretaigne ne reſpiraſt que l'air de voſtre Majeſté C'eſt la le grand ſouhait et le voeu le plus affectieux, que nous puiſſons* (l) *addreſſer au l'eil* (m) *a ſon eſgard, et nous ſommes tres-aſſeurez* (n) *que ſe meſme voeu eſtant exaucé, voſtre Ma-*

(e) lees *en des voeux ardents.*
(f) lees *choyſy.*
(g) lees *Famille.*
(h) lees *qui.*
(i) lees *nous devons.*
(k) lees *que*
(l) lees *nous devons.*
(m) lees *au ciel.*
(n) lees *tres aſſeurez.*